

ספר

מנחת דפאל

מאמרים

בעזרת החונן לאדם דעת
דפאל בלאאמו"ד חג"ד יעקב שליט"א סויד
בני ברק
תשפ"ב

כל הזכויות שמורות
הערות והארות יתקבלו בברכה
דפאל סויד
בירנבוים 9 בני ברק
055-6770051
zx0527103930@gmail.com

מאמרים אלו אף נמסרו
כשיעורים בפני בחורי ישיבות
ניתן לשמוע את השיעורים
במערכת קול הלשון
ובן בקו השיעורים
074-7964884

יו"ל ע"י
צוף הוצאה לאור
נתן פלדמן
יצחק מירסקי 17
ירושלים
02-6504055

בפתח השער

אודה ה' בכל לבב בסוד ישרים ועדה, על שזיכני לישב באהלה של תורה ולחדש בה, ולכתוב את החידושים, ולהפיצם ברבים, ועל של עתה באתי, שאני מביא לפניכם את קובץ המאמרים שהתפרסמו במהלך השנה האחרונה, בקבצים תורניים שונים [מוריה, אור תורה, משנת יוסף, ירחון האוצר, אור ישראל, אספקלריא, המעין, אהלי טהרות, עיון הפרשה, בטאון מכון עליה, וכן ברשימות תפוצה של נצחיות התורה].

וב"ה זכיתי לקבל תגובות רבות מקהל קוראים רב, וכך לוכנו הדברים הדק היטב, ועל כן עלה בדעתי לקבץ את כל המאמרים יחד, ולשלב בתחתית העמוד את ההערות של המגיבים שראיתי לנכון להביאם, ואת תגובתי ע"ז, או שאני מסכים עם הערות אלו, וישר כוחם של כל המגיבים ותהא משכורתם שלמה מן השמיים.

במאמרים אלו בד"כ לא באנו לרדת לשרשי הסוגיא, וללקט את כל דברי הפוסקים בעניינים אלו, אלא רק לבוא ולהעיר על מה שדיברו בעניינים אלו, ויש לציין שבחלק מהמאמרים שולבו קטעים שכבר נדפסו בקונטרסים קודמים, או אף במאמרים עצמם ישנם קטעים שחוזרים על עצמם בהקשרים שונים, ובכ"ז לא נמנעתי מלהדפיסם כצורתם, וכפי שנכתבו במאמרים המקוריים, [וכן צורפו כמה מאמרים שהתפרסמו לאחר סיון תשפ"א].

ובשנה זו כתבתי רבות, הרבה יותר מהרגלי, עקב מגפת הקורונה, ששהיתי בבית יותר מהרגיל, עקב בידוד וכדו', והתמעט הלימוד בדיבוק חברים, ובהרבצת תורה שבע"פ, ועל כן שינסתי מותניים לכתוב הרבה מהחידושים שקודם לכן לא היו עתותיי בידי לכתבם.

ואודה בכל לב לכל הבחורים היקרים ששמעו מאמרים אלו כשיעורים בע"פ, מדי שבוע, בחבורות שונות, בשיבת פוניבז', ישיבת אורחות תורה, ישיבת בית מדרש עליון, ישיבת קרית מלך, ישיבת שערי תורה לצעירים,

ועוד, וכן בשיעורי ליל שבת בבתי מדרשות שונים בבני ברק, והוסיפו ופלפלו רבות, והרבה מהערותיהם כתובות כאן, או בצורת כתיבה, או בצורת אי כתיבה, בכך ששללו חידושים, ושהא משכורתם שלמה.

וב"ה זכיתי באלול תשפ"א לעמוד בראשות כולל "שערי דעה", שלומדים בו אברכים מופלגים הלנים בעומקה של הלכה, וכאן המקום להודות לגאון הרב יצחק בר דע שליט"א רבה של רמת גן המוסר שיעורים בכולל תמידין כסדרן, ולבנו ר' מיכאל שיחי' הנושא בעול הכולל, וכן לידידי הרב הגאון ר' נתנאל כהן שליט"א על מסירותו הרבה למען הכולל, ואחרונים חביבים האברכים היקרים שע"י מתלבנים הדברים, ובפרט לידידי האברך המופלג הרב ישראל מאיר טופר שליט"א על מסירותו הרבה, למען יצא הספר מהודר ומתוקן.

וכן יש להודות לידידי הגאון רבי ישראל קדושים שליט"א ראש ישיבת "הקיבוץ" בבני ברק, שזכיתי ע"י להרביץ תורה לבחורים המופלגים בישיבה, ויה"ר שזוכה להרבות גבולו בתלמידים, וירוה נחת מכל יוצ"ח.

וכאן המקום להודות לכל מי שסייע לי בהגהת המאמרים, ושליחתם למקומות שונים, והעיר הערות והארות מועילות, ומהם, ש"ב הרב יוסף פרץ, הרב רועי הכהן זק, הרב משה בוטון, הרב יואל קטן, הרב ניסים יחיאל בן שמעון, הרב משה מרדכי איכנשטיין, הרב יהודה בן דוד, הרב אלישע חן, הרב אברהם שמחה אדלשטיין, הרב אריאל דוד, הרב גמליאל הכהן רבינוביץ, הרב חיים מלין, הבה"ח יוסף פליסקין, הבה"ח אשר חיים איפרגן, הבה"ח אהרן הרמן, ועוד. [והדבר פשוט וברור שאף שחלק מהמאמרים עוסקים בנושאים הלכתיים לא באתי לקבוע הלכה למעשה, אלא לעורר את לב המעיין].

אשא עיני אל ההורים, אאמו"ר הגאון רבי יעקב שליט"א ואמי מורתי שתחי', שכל מה שהגעתי אליו הרי זה בזכות תפילותיהם והשקעתם העצומה, ויה"ר שיזכו לרוות נחת מכל יוצאי חלציהם, מתוך נחת ושמחה אכי"ר.

ולמו"ח הגר"י טולידנו שליט"א דיין בביד"צ בני ברק מיסודו של מרן הגר"נ קרליץ זצוק"ל, וחמותי הרבנית שתחי', שמיום שנכנסתי לביתם עושים כל

מאמץ להיטיב בעבורי ובעבור משפחתי, ויה"ר שיזכו לנחת מכל יוצ"ח,
מתוך בריאות ושמחה,

וכן אודה לנו"ב מרת רחל שתחי' העושה כל מאמץ כדי להסיר ממני כל
טירדה, ולהיות פנוי לעסוק בעסק התורה, ויה"ר שזנכה יחד לגדל בנים ובני
בנים עוסקים בתורה ובמצוות, מתוך נחת ושמחה, אכ"ר.

הסכמה מהגאון

רבי חיים ישוראל שפירא שליט"א

ראש ישיבת שערי תורה

ישיבת "שערי תורה" בני ברק

רח' מהרש"ל 20 זכרון מאיר בני ברק

בס"ד ר"ח שמירין השמחה [משנה לזכר סוף ימיו] אוליט' שמירין

שמחה מאז ארבעה "מנהל" חבורים חדשה "פיקודי ישרים משמחה
לפי השמחה פאנורמית ציבים וברורים צמחות צהר אקסצ' בס"ל יין סוף שדחה
צקן ת"ח יצארי צאין קדשים הנה צוהי צוקן אפי מדרשות שותים צמח
ומנהיג נפיש בשמחה התורה, שמוציא אלו צוקן השקט סופר מפי, ידוע
עצ"מא"ל ומעוז" הוד האוון רדי רפאל סויד שליט"ו, ין ידיר נפשו רבות
השנים האוון האדור רדי יעקב שליט"ו, נכד מאוון "אקס צוקן של תורה"
ושמחה מצותה באו"ל ודח"ו ודפוס "אמירה חבית יעקב" הוד המופא
ומפא"ל רדי אלו צוקן ין צוד צ"ל ח"ה,

נפנה משמח קא צכו ליה, דצכות עמל דורה וצכות אדחול
מפיעל, ליהנה רבנות מצו מתקות הנה התורה, ועמק סתרי מדריג,
לישא ולימן דמשא ומח נפאלו כח הנהנות שיטעם האמצ דספר, וצבת
שיחמל הקדושה ין שאר הנהנות האדלות והקטלות הצעירות, הצאיות
צדדי פ' מדחש מתקיע ומעלה צופים צדדים, ומקורים ומודים און
הנהנות האדמים אלו שליט"ו צ' צדומו שמתחיל הוד האוון צ' צ'
פומח שליט"ו איה המקרא שכותב "צ' צודיק סודים מין ומעלות פיה יסקל".

הדרכה שצבה הוד האוון הממח שליט"ו אהרלי תורה צעורים,
נאבירות אדולו דח"מדיק פאניק שקצנים, הדחיש מקשיקים שומעים ומפיעים,
יוניכודו מעינת' חוצה" דפ"ל צכיס ובהיריש נמאדים מצהק וכוניק,

הבוקר, ידידות ודרכה

מיש ישמח ין ויומו"ר ה"ר יהודה שפירא צ"ל ח"ה

שערי תורה בני ברק
לזכר הגר"י שפירא זצ"ל
ע.ר. 580693133

הסכמה מהגאון
רבי חיים ישדאל שפירא שליט"א
ראש ישיבת שערי תורה

בס"ד

ר"ח שמרבין שמחה [ומשתה ללב טוב רמ"א שלהי או"ח]
שמיטת תשפ"ב

שמחתי מאוד לראות "מנחת ביכורים חדשה" פיקודי ישרים משמחי לב בשעשועי דאורייתא, ציצים ופרחים "כתפוחי זהב בגביעי כסף", יין טוב שדעת זקני ת"ח וצעירי צאן קדושים, הנהו צורבי מרבנן שותים בצמא ומרווים נפשם בשמחת התורה, שמוציא לאור עולם בשבט סופר מהיר, ידידנו עוז "מגדל ומעוז" הרב הגאון רבי רפאל סויד שליט"א בן ידיד נפשנו רבות בשנים הגאון הגדול רבי יעקב שליט"א, נכד מאורנו "מקים עולה של תורה" ושמירת מצוותיה בארץ ובחו"ל, ובפרט "אמירה לבית יעקב" הרב המופלא ומופלג רבי אליעזר בן דוד זצ"ל לה"ה.

והנה משמיא קא זכו ליה, בזכות עמלו בתורה, וזכות אבותיו מסייעתו, ליהנות ולהנות מזיו מתיקות פניני התורה, ועומק סתרי חדריה, לישא וליתן במשא ומתן נפלא, בכל הנידונים שיטעם הלומד בספר, וזכתה ישיבתנו הקדושה בין שאר הישיבות הגדולות והקטנות לצעירים, הצמאים לדבר ה' מדבש מתוקים ומנופת צופים ערבים, ומוקירים ומודים אנו הרבנים המלמדים להועיל שליט"א על הדוגמא שממחיש לנו הרב הגאון בעל המחבר שליט"א את המקרא שכתוב "כי דודיך טובים מיין ומנשיקות פיהו ישקנו".

בברה שיזכה הרב הגאון המחבר שליט"א להרביץ תורה לעדרים, ולהרבות גבולו בתלמידים הגונים שקדנים, חברים מקשיבים שומעים ומוסיפים, ו"יפוצו מעיינותיו חוצה", בד"ת זכים ובהירים נחמדים מזהב ופנינים.

בהוקרה, ידידות וברכה

חיים ישראל בן אאמו"ר הג"ר יהודה שפירא זללה"ה

הסכמה מהגאון
רבי ישראל אולמן שליט"א
רב שכונת משכנות יעקב

ישראל בהגדרתו זצ"ל אולמן
רב דקהילת משכנות יעקב
קהילות יעקב בני ברק

בס"ד, יום כסלו תשפ"ב

מכתב ברכה

הנה כב' הרה"ג ברוך הכישרון רבי רפאל סויד שליט"א בן הג"ר יעקב שליט"א חתן ידידי הג"ר ימין טולידאנו שליט"א בא עם תכריך יקר של חידושי תורה בשם "מנחת רפאל",

ועברתי על חלק הדברים וראיתי אוצר בלום ומענין של דברים מחכימים ויפים למאוד בעמלה של תורה ממה שהוא שבירר וחידש מתוך לימודו, וממה שדן בדברי רבותינו זכרונם לברכה ובדברי רבותינו שליט"א,

והאמת כשעברתי על הדברים הרגשתי שהביאני אל "בית היין" שנכתב בשפה ברורה ונעימה וענין אחד מושך לעיין בענין השני כדרכה של תורה,

יתן ה' שיזכה להמשיך לעמול בעמלה של תורה כשאיפתו הטהורה, ויזכו הוריו הרבנים הגאונים שליט"א שאילן גדול זה יגדל למאוד לשמחת כל בית ישראל,

ישראל אולמן

החותם לכבוד עמלי תורה ,

הסכמה מהגאון

רבי **יצחק ישעיה וייס** שליט"א

רב שכונת נווה אחיעזר

יצחק ישעיה וייס

רב ואב"ד נווה אחיעזר, בני ברק

מח"ס "ברכת אלישע" ה"ה, ו"פרדס ישעיה"

רח' עזרא 46 בני ברק 052-7625793, 03-5706326

בס"ד, זאת חנוכה שנת "ביא את קרבנו" [תשפ"ב] לפ"ק.

מכתב ברכה

הן הראני האברך היקר האי צורב העוסק בחוקי חורב, הרב הגאון **רפאל סויד** שליט"א, מיקרי התלמידי חכמים בשכונתנו ספרו היקר **מנחת רפאל**, ובו קיבץ את מאמריו שזכה לפרסם באכסניות של תורה שונות בשנים תש"פ-א. והנה משמיא זכו לו ונתברך בקולמוס שופע הערות והוספות נאים. והקובץ שהניח לפני מלא מזון אל זון ממש בכל מקצועות התורה, פעמים שבא בארוכה ופעמים בקצרה, דברים נאים ומתקבלים, ומשמחים לב אלקים ואנשים. ויש בקיבוץ הדברים לאכסניא אחת תועלת גדולה, להנות בהם בני אדם, ולהגדיל תורה ולהאדירה. ודבר טוב עושה כעת ללקט הנפזרים כי רבים הם, שיהיו כולם באגודה אחת לעיני הלומדים, לחלקם ביעקב ולהפיצם בישראל, למען תרבה הדעת ויפוצו מעינותיו חוצהעל כן אברכו במילי דברכות, יהי רצון שיפוצו מעיינותיו חוצה בחיבורו זה, וכן יעשה וכן יוסיף לחבר חיבורים נאים מועילים אחרים לשמחת לב המעינים בהם וליזכות את הרבים. ובשכר זאת יתברך מפי עליון, ויזכה להרבות פעלים לתורה ולתעודה, וחפץ ה' בידו יצליח להגדיל תורה ולהאדירה מתוך בריאות והרחבה, א"ס.

כעתירת

יצחק ישעיה וייס

מכתב ברכה

ממון ראש הישיבה הגר"ד פוברסקי שליט"א

אחא מצל המצוין נידע זי יפאק שליט"א
שמחת לראות כי הנך עולה ומתעלה במעלות התורה
ואברכך כי תזכה להתעלות מעלה מעלה לתפארת בישראל
ברב יקר
ברוך דב פוברסקי

לתלמידנו המצוין הרה"ג ר' רפאל שליט"א
שמחתי לראות כי הנך עולה ומתעלה במעלות התורה
ואברכך כי תזכה להתעלות מעלה מעלה לתפארת בישראל
ברב יקר
ברוך דב פוברסקי

הסכמות אלו ניתנו לקונטרס מנחת רפאל יצא לאור באב תשע"ז

הסכמות מורינו הגאון הגדול
רבי דוד מילר שליט"א
מראשי ישיבת פוניבז'

בס"ד ג' מנ"א תשע"ז

ליקירי החתן המופלג בתורה ידיד רב לו למישקל ומיטרח העילוי הנפלא
שקדן מופלג כמר רפאל סויד נ"י הגיעני כתבך "מנחת רפאל" ונתמלא
הבית אורה זו תורה, מברר ומבאר עניינים רבים, בהיקף גדלו בכל ענין
וענין בחישוב כל צדדי הספק והנפ"מ מיניה וביה, ובבקיאות גדולה להביא
ולהוכיח ממקומות רבים ש"ס ופוסקים, בהבנה ישרה מאד ובבהירות
מאירה.

מנחה זו סלתה ושמנה של תורה בלולה בה, וכל זה בשקידה נמרצת
ובגיעה גדולה,

אשריך

והנני לברכך שתוסיף לשקוד על תלמודך ולהיות מוסיף והולך להבהיר
ולברר עוד סוגיות ומקצועות בתוה"ק מתוך מנוחת הנפש ושמחת הלב
כשאיפתך הטהורה

מברכך מקרב לב

דוד מילר

הסכמת מורינו הגאון הגדול
רבי חיים פרץ ברמן שליט"א
מראשי ישיבת פוניבז'

בס"ד יום שני ר"ח מנ"א תשע"ז

הנה בא אלי המצויין החתן הרב רפאל סויד וכתביו בידו, הלא הם פרי
עמלו בעניינים שונים מלבד הסוגיות הנלמדות בישיבה, והוא מקיף כל
ענין בבקיאות עצומה ונפלאה, וידיו רב לו בכל הסוגיות שבש"ס בזה,
וגם בכל דברי הראשונים והאחרונים ואחרוני האחרונים, ועומד על כל
דבר ודבר בכשרון, ומצדד צדדים לכאן ולכאן, ויש אתו עוד חידו"ת
רבים מלבד אלו הכתובים כאן, ואשרי חלקו שזכה לזה, וניכר מתוך
הכתב שהוא עמל בתורה ומבקש מאד את האמת. ויש תועלת בחיבורו
לכל מי שלומד עניינים אלו שמדבר עליהם. הן בבקיאות והן בהערות
שיש שם, והן בחידושים, והוא חיבור שיכול להפרות ולהרבות את
התורה אצל לומדי'. ובס"ד לאילן גדול יתעבד, ויתרבה התורה ממנו.

גברת מלך

לגב' רבקה

חן פריד

הסכמת הגאון הגדול
 רבי איתמר גרבוז שליט"א
 ר"י אורחות תורה

דעו תאמו תשצ"ז

שמח מאוד לראות גאון הקונטרס
 ,, מעורר רבא " ש החתן המזון והנעלה
 מופלג מאוד למה וירש, ונאלץ מאוד כל מידה נכונה,
 צדיו אציון ואלה פארי קישאל,
 ה"ה החתן רבי רבאל סווין שתי אלוט,
 אשר הוא מיוחד מאוד להתמדת הנפלאה
 ודגלנותו המדויקת, מחזק מידת דאסלר,
 דברים מאינים ומאשים דהיקל נפלא,
 העני דריכה מקרי אר שמשך אחד הורה
 חידושי אמתה א תורה כל מקצות העתה,
 ויהי דים מאוי תכנת כי טור,
 הפלג לפרוץ צמחי הקורה.
 איתמר גרבוז

ישיבת
ארחות תורה
 ORCHOT TORAH
 (13)

בראשות
 מנחם ראש הישיבה
 הגאון ר' שיינמן
 שליט"א

Under the Direct
 leadership of the
 Rosh Hayeshiva,
 Harav Aharon Leib
 Steinman shlit'a

ישיבת
ארחות תורה
 ישיבה גדולה
 וכולל אברכים
 רח' שלמה הסלך 10 בני ברק

משרד
 ת.ד. 1922 בני ברק 51118
 טל. 073-2245550
 פקס. 03-6197130

**YESHIVA
 ORCHOT TORAH
 YESHIVA GEDOLA
 & KOLLEL AVRECHIM**
 10 Shlomo Hamelech St.
 Bnei Brak

Office:
 P.O.B. 1922 Bnei Brak 51118
 Tel. 073-2245550
 Fax. 03-6197130

E-mail:
 archot@zahav.net.il

ערך סכ' 580327310
 למסוד אישור מ"ה לענין תרומות
 ולמי שמוחל ב"ה ליתרונות

הסכמת מו"ר הגאון הגדול
רבי חיים מן ההר שליט"א
ר"י "השיבה הגדולה" ביתר עילית

בס"ד

שמחה כפולה היא לי בראותי איך שתלמידי החשוב הרב ר' רפאל סויד שליט"א מניף ידו שנית ומוציא לאור תעלומה דברי תורה מתוקים מדבש, הנני מכירו בעוד היותו תלמיד ישיבתינו וכבר אז פקיע שמי' כבעל כשרון מופלא והיה ידיו רב לו במלחמתה של תורה ובנוסף בהיותו שקוע בסוגיות הנלמדות בישיבה עוד מוסיף והולך ללמוד ולחדש על שאר העניינים שבתורה ועתה לרגל שמחתו הגדולה שמחת נשואיו במז"ט הוא בא במזמור לתודה בהוצאת ד"ת לאור והגם שלא הי' זמני איתי לעבור על תוכן הדברים אולם חזקה על חבר שאינו מוציא מתח"י דבר שאינו מתוקן ולא נצרכה אלא לברכה.

שיזכה לבנות בית נאמן בישראל וימשיך להתעלות בעיונה של תורה ולחדש בה חידושים אמיתיים לכבודה של תורה.

חיים יהודה מן ההר

הסכמת מו"ד הגאון
רבי **משה פינקל** שליט"א
ר"י "השיבה הגדולה" ביתר עילית

מכתב ברכה

הנה הראני החתן המופלג חריף ובקיא טובא כמר רפאל סויד נ"י מבחירי גידולי ישיבתינו, גיליונות מהספר הנכבד "מנחת רפאל", ואם כי הזמן לא נתנני לעבור על הדברים בעיון, אולם במעט שעיינתי בכמה ענינים התפעלתי לראות האיך שבכל ענין וענין הוא מלא וגדוש בבקיאות וחריפות, והאמת אגיד שחזון בלתי נפרץ הוא רב הבקיאות והחריפות שבכל ענין, ואין ספק שהדברים נתלבנו מתוך שקידה ועמל כדרכה של תורה, ואברכהו שימשיך לעלות מעלה מעלה ולהדפיס חדרו"ת כהנה וכהנה, ויפוצו מעינותיו חוצה ביקרא דאוריתא.

משה בהגר"ד זצ"ל פינקל

אלון בכות עלי דרך

לזכרון עולם יוחק בספר
אדוני זקני מזרי ורבי
הארז בלבנון
אשר נתן בים דרך ובמים עזים נתיבה

הגאון הצדיק
רבי אליעזר בן דוד זצוק"ל

אשר היה לנו לסמל ולדוגמא בכל אורחות חיו
תפילתו הייתה כבן המתחטא לפני אביו
בנץ החמה עליו הקפיד בכל ימיו
סדר לימודו העקבי
פעילויותיו הרבות בארץ ובעולם
עומדים לנו מול עינינו
"גדולים מעשי חייא"
נלב"ע בערב ראש השנה תש"פ

ת.נ.צ.ב.ה

בעדגה
נכדו המחבר

תוכן הענינים

אורה חיים

ז	הערות בעניני תפילין	סימן א
ט	בענין הנאה מעבודות הרכבת שנעשו בשבת	סימן ב
יב	בענין רשות הרבים דאורייתא אי בעינן שישים ריבוא	סימן ג
יד	מענה לשאלות שונות שנשאלתי בעקבות הקורונה	סימן ד
כא	הערות בעניני פסח	סימן ה
כה	בענין חצי שיעור בבל יראה	סימן ו
לא	קושיות בענין יום טוב שני	סימן ז
לו	בענין חצי שיעור, ובעצת הגר"י סלאנטר לחולה ביוה"כ	סימן ח
מב	בביאור דברי הירושלמי בתרומות לגבי דעת ריש לקיש בח"ש	סימן ט
מו	בענין האם מותר להוציא אדם ישן מהסוכה	סימן י
נז	הערות בעניני חנוכה	סימן יא
סא	הערות בעניני תדיר ושאינו תדיר	סימן יב
סג	הערות בעניני אבלות החורבן וזכר לחורבן	סימן יג

יורה דעה

סז	הערות בעניני לפני עיוור	סימן יד
עד	בענין לפני"ע על לפני"ע	סימן טו
פג	הערות בעניני מזוזה	סימן טז
פט	בענין ספיקא דדינא בספק טומאה ברה"י וברה"ר	סימן יז

סימן יח	בענין הכנסת מות למנהרות בכבישי ישראל ובענין לילך אחר סטטיסטיקה.....	צא
סימן יט	תגובה למאמרו של הרב יצחק נוימן על הסטטיסטיקה.....	קח
סימן כ	בענין הסתמכות על ד.ג.א. בהלכה.....	קמז
סימן כא	שערוריית הכשרות במונסי.....	קלא
סימן כב	חלב עכו"ם ומצלמות.....	קלג
סימן כג	בעל המפעל שסירב להוריד את המוצרים הטרפים מהמדפים.....	קלה
סימן כד	האם ישנם תולעים שמותר לאכול?.....	קלו
סימן כה	בענין הטפת דם ברית.....	קלז

אבן העזר

סימן כו	בגדר פטור אונס.....	קמא
סימן כז	בענין פאה נכרית.....	קמו
סימן כח	הערות בענין כפיית גט בבתי הדין כיום.....	קמח
סימן כט	בענין חיוב מזונות כיום בבתי הדין הרבניים.....	קנו
סימן ל	חלוקת רכוש.....	קס
סימן לא	בענין היתרי הממזרים המצויים בזמנינו.....	קסג
סימן לב	בענין בירור יהדות וגיוור.....	קסח

חושן משפט

סימן לג	האם מותר לצאת מהתופת במירון על ידי שידרוך על אחרים.....	קעה
סימן לד	בענין יחסי הכוחות בלמעלה משלושים הכוחות המבררים בש"ס.....	קעט
סימן לה	בענין יחסי הכוחות המבררים בש"ס [חלק ב'].....	רא
סימן לו	בחובת הזהירות מפני נגיף הקורונה.....	רה
סימן לז	הבהרה על המאמר האחרון בענין הקורונה.....	רט
סימן לח	בענין החובה להתחסן מפני הקורונה ושאר מחלות.....	ריב

סימן לט	בענין זכויות יוצרים.....	ריז
סימן מ	הערות בענייני רודף ופקוח נפש.....	רלא
סימן מא	הערות בענין האם מותר לגזול מהמדינה.....	רמא

שמועות רבותינו

סימן מב	מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל.....	רמט
סימן מג	רבותינו לבית בריסק.....	רנו
סימן מד	מרן הגר"ע יוסף, והגר"י יוסף.....	רסה
סימן מה	מרן רה"י הגראי"ל שטיינמן זצ"ל.....	רעג
סימן מו	הגאון הגדול רבי אברהם גנחובסקי זצ"ל.....	רעז
סימן מז	מרן גאון ישראל הגר"ד לנדו שליט"א - חלק א'.....	רפג
סימן מח	מרן גאון ישראל הגר"ד לנדו שליט"א - חלק ב'.....	רצב
סימן מט	מרן גאון ישראל הגר"ד לנדו שליט"א - חלק ג'.....	רצה
סימן נ	מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א.....	רחצ
סימן נא	מרן הגרי"ג אדלשטיין שליט"א.....	שה
סימן נב	מרן הגאון רבי ברוך דב פוברסקי שליט"א.....	שיב
סימן נג	מרן הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א.....	שכג
סימן נד	מרן הגאון רבי ברוך מרדכי אורחי שליט"א.....	שכד
סימן נה	הגאון הגדול רבי אשר וייס שליט"א.....	שכה
סימן נו	הגאון הגדול רבי דוד מילר שליט"א.....	שלג
סימן נז	הגאון הגדול רבי ישראל בונים שרייבר שליט"א.....	שמ
סימן נח	פנינים.....	שמט
סימן נט	תירוצים לקושיות מספרו של הרה"ג יעקב ישראל יונגרמן שליט"א.....	שצז
סימן ס	תירוצים לקושיות הגרב"ש דויטש שליט"א.....	תטז
סימן סא	תירוצים לקושיות מקובץ והאר עינינו.....	תיו

מאמרים שונים

סימן סב	בענין דרכי הלימוד.....	תכ
סימן סג	תגובה על ההערות שנכתבו על המאמר בענין דרכי הלימוד.....	תלו
סימן סד	קוד אתי למאמרים תורניים.....	תלח
סימן סה	לדרכי מחלוקתם של פוסקי זמננו.....	תמו

אורח חיים

אורח חיים

סימן א

הערות בענייני תפילין⁽¹⁾

וְקִשְׁרָתָם לְאוֹת עַל יָדָךְ וְהָיוּ לְטָטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ [דברים ו' ח']

היא אות, וי"ל שיש לחלק דבמילה האות של המילה היא בבן, והתפילין הם על האב, משא"כ בתפילין בשבת, דאדרבה התפילין והשבת הם באותו אדם, ודו"ק.

ב. בביאור הלכה ריש סי' ל"ז כתב לדון בגדר מצוות הנחת תפילין, האם מעיקרא החיוב הוא כל היום, או דלמא שאין חיוב להניח כל היום, ויש שטענו דא"כ מנ"ל שיש חיוב להניח בכל יום, ואלי החיוב הוא להניח פעם אחת בחיים, ויש לציין שהגרי"ז זצ"ל [הובא בעובדות והנהגות] אמר שאין להקפיד על הנחת תפילין בחוה"מ, כיון שאין ענין להניח בכל יום, ויכול להניח זמן כפול בשבעה ימים שאחר החג, אולם בוודאי שחייב מדרבנן ועי' מנחת אשר פסחים סי' פ' משכ"ב.

א. בספר תוספת שבת הקשה אמאי מילה דוחה שבת, הא מילה היא אות, ושבת נמי אות היא, וא"כ כמו שפטורים מתפילין בשבת כיון שתפילין הם אות, ה"נ מילה, ויש לתרץ קושיא זו עפ"י מש"כ התרומת הדשן שכל אדם צריך ב' אותות, וע"כ בחול יש מילה ותפילין, ובשבת יש מילה ושבת, וא"כ אדרבה הדברים הולכים זב"ז דבעי' ב' אותות [ובתרומת הדשן חידש בשם הסמ"ק דמי שמתו אחיו מחמת מילה, שאינו מהול כדין, מחויב בתפילין בשבת, כיון שצריך ב' אותות] וראיתי מי שהקשה אמאי כתבו הפוסקים שאבי הבן ניח תפילין בשעת המילה, כיון שהתפילין הם אות והמילה היא אות, והא לכאור' אדרבה שהרי הטעם שלא מניחים תפילין בשבת, הוא כיון שתפילין הם אות, ושבת

(1) פורסם באספקלריא

היו יכולים לבדוק התפילין מלפני כמה דורות היאך נעשו, וראיתי מי שמבאר דמאורייתא שניהם כשרות, ומדרבנן בעי' כסדרן וע"ז נחלקו בכסדרן שמחויבים מדרבנן, וד"ז צריך מקור דמאורייתא שניהם כשירות, ובפרט שכתבו הפוסקים שצריך לכיין שהתפילין השניות הם רצונות בעלמא, וכדי לא לעבור בבל תוסיף, ולענ"ד נראה לומר בפשיטות דר"ת למד את הסוגיא והגיע למסקנא שהסופרים טעו והניחו לא נכון את הפרשיות, ומכיון שדבר זה הוא בסתר ל"ש ע"ז מנהג, וע"כ א"א לבדוק תפילין מכמה דורות קודמים, שלדעת ר"ת גם הם בכלל הטעות, ומה שמצאו תפילין דר"ת בקבר יחזקאל, שמעתי בשם החזו"א שאמר שמכיון שהיו פסולות ע"כ גנוזים, וצ"ל שהיו שם רק תפילין של יד, שהלא אם מיירי בתפילין של ראש אפשר להחליף את הפרשיות שמחולקות כל פרשה בנפרד].

והאמת היא דתפילין דר"ת פסולות לדעת ר"ת גופי', לדעת הב"ח שכתב שלדעת ר"ת בעי' שפרשיות התפילין יהיו שוכבות, וכמ"ש לגבי מזוזה, ויש לציין דהגר"ח פ' שיינברג זצ"ל שהיה נוהג להניח תפילין במשך כל היום, היה מניח תפילין דר"ת מזמן השקיעה דידן עד זמן ר"ת, ולפמשנ"ת הכא, בלא"ה אין התפילין דר"ת לדעת ר"ת גופי', אלא לשיטתו בתפילין בלבד וסיעתו, כהראב"ד והמקור הוא בירושלמי במנחות.

ג. יש מהאחרונים שהוכיחו שדעת רש"י שמניחים תפילין בחוה"מ מהא דכתב רש"י בסוכה (מ"ו, א') "אין מעבירין על המצוות - היו לפניו מצוות הרבה כגון סוכה לולב ציצית ותפילין" ומוכח דדעת רש"י שמניחים תפילין בחוה"מ (עי' רעק"א (ברכות י"ז, א') ומהר"ץ חיות (סוכה שם) שהוכיחו כן) ושמעתי שיש דוחים שדברי רש"י מתחלקים לשניים דסוכה ולולב בנפרד, וציצית ותפילין בנפרד, דבאמת צ"ב מה השייכות בין סוכה ולולב לציצית ותפילין, אולם זה אינו דא"כ אמאי כתב רש"י "היו לפניו מצוות הרבה" ועוד שבסוף דבריו כתב רש"י כל המצוות כולם ומוכח שכוונת רש"י לכל הארבע מצוות. **ד. כתבו** הפוסקים [שו"ת אור לציון ח"ב ועוד] דבחור לא יניח תפילין דר"ת, משום שאינו בדרגת הקדושה הראויה מחמת הרהורים, ויש להקשות דממ"נ דאם תפילין דר"ת אמת הם, א"כ מחויב לכופף עצמו ולשמור על עצמו בקדושה יתירה, ואם לאו הרי הם רצונות בעלמא, ולא בעי' קדושה יתירה, וידעתי מש"כ המקובלים דשני התפילין אמת ובשו"ת מן השמים כתב דהקב"ה מניח תפילין דר"ת ופמליא של מעלה מניחים תפילין של רש"י, אולם לפי הפשט לכאורה אין לזה מקום דודאי כשהתורה צויתה להניח תפילין ושיהיו כסדרן, כוונת התורה לתפילין מסוימות, וצ"ע.

[ושמעתי] להקשות היאך התחילה מחלוקת רש"י ור"ת, הלא

סימן ב

בענין הנאה מעבודות הרכבת שנעשו

(בשבת²)

שכתבו דהוי ספק דרבנן, כיון שעל כל קטע ישנו ספק האם נבנה בשבת, דהוי ספק דרבנן בתרתי דסתרי, כלומר שמכיון שלולא העבודות בשבת ודאי שלא היה יכול לעלות על הרכבת בשלב זה, ע"כ נחשב שנהנה מחילול שבת, וסיים שאף אם הדבר לא אסור מדינא, מ"מ ראוי שבני התורה לא ישתמשו ברכבת, ויראו לכל באי עולם שאינם נהנים מהחילול שבת שבעבודת הרכבת בשבת] אולם בנושא תחזוקה יש לברר את המציאות עד כמה לולא התחזוקה א"א היה להפעיל את הרכבת, שהרבה מן העבודות הם תיקון גדרות, ושתילת צמחיה וכדו', ואף בדברים שאילו לא היו מבצעים אותם הנהלת הרכבת לא הייתה מפעילה את הרכבת, מ"מ יל"ד בדברים אלו באופן כללי וכגון בל"ג בעומר שחל במוצ"ש, שלצערנו הרבה מההכנות נעשות בשבת, ויל"ד לאסור מחמת מעשה שבת, ומחד גיסא י"ל שלולא ההכנות המשטרה הייתה סוגרת את כל האזור, ומאידך גיסא אי"ז הנאה ישירה,

לכב' ידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א מח"ס גם אני אודך אחדשוה"ט

במענה לשאלתו שאלת חכם בענין הנאה מרכבת ישראל, מאחר שלצערנו נעשות עבודות תוך חילול שבת רח"ל, וכבר דנו בזה פוסקי זמננו, והנני בזאת בכמה הערות על הנאמר בנושא זה בס"ד, וכדלהלן.

א. לכאן יש לחלק בין עבודות תחזוקה רגילות הנעשות בשבת, לבין בניית רכבת בשבת, וכגון הרכבת הקלה בגוש דן, והקו המהיר מת"א לירושלים, דבבניית רכבת שנעשתה בשבת יש מקום לומר דאף אי נימא דאין בסמכותם לאסור עלינו דבר זה, מחמת דאין אוסר דבר שאינו שלו וכדו', אולם בבניית הרכבת, הרי אם בניית הרכבת לוקחת משך זמן של שבע שנים, וזאת יחד עם עבודות בשבת, א"כ לכאור' צריך להימנע מנסיעה בה למשך שנה אחת בערך, וכן ראיתי שפוסק הגר"מ שטרנבוך שליט"א, [והיינו דלא כמו שהיו

לחילולי שבת לצורך פקו"נ של השוטרים, אולם יש מקום לחלק דבכותל המערבי החשש לפקו"נ הוא ממשי מחמת הישמעאלים, אולם במירון הרבה מהחילולי שבת הם כדי שלא יהיו פקקים וכדו', שהם לצורך סדר ואינם פקו"נ, ואמנם במקומות המוניים, פקקים חשיבי פקו"נ, אולם עדיין ישנם דברים שאינם לפקו"נ, ומאידך המשטרה עושה כן מחמת ההילולא].

ד. בענין כניסה לאתרים מחללי שבת, הנה אין ספק שמן הראוי שכל הציבור החרדי ידיר את רגליו מלהיכנס למקומות אלו, וע"י החרם הם ימנעו מלפתוח בשבת, אולם מכיון שבפועל לא פשטה תקנה זו כ"כ ברוב ישראל, ע"כ נראה לענ"ד דאינו חיוב מדינא, כיון דמעיקר הדין הדבר מותר, אולם דבר זה שונה מצריכת מוצרים של מפעלים מחללי שבת, דהתם כל צריכה גורמת שיעבדו יותר בשבת, וכמ"ש הקה"י [ח"ב סי' ז'] במענה לר' יעקב הלפרין ז"ל שאסור לצרוך מלט ממפעל של יהודים הפועל בשבת, כיון דעובר בלפנ"ע של חילול שבת, אולם באדם פרטי יל"ע עד כמה מעיקר הדין נחשב שצריכה בודדת גורמת לעבודה נוספת, ואינו דומה לגנטור בשבת, דאע"ג שלכאו' צריכה בודדת אינה גורמת לתוספת חשמל, מ"מ עצם השארת מוצר חשמלי דלוק גורמת שבשינוי הצריכה בלילה וביום ע"י הטכנאים של חברת החשמל הנמצאים בחדר הבקרה, גורם להם חילול שבת, בכך שמדליקים יותר כלים חשמליים, וכמו

ובכל ענין מעשה שבת בדבר שאינו הנאה מגוף החפץ נחלקו הפוסקים, וכגון באדם שנמצא בבית חולים בשבת, ואדם חילוני גרם לדלת חשמלית שתיפתח, דדעת הגרי"ש אלישיב והגר"ע יוסף זצ"ל להקל בדבר, ואילו דעת הגר"נ קרליץ זצ"ל להחמיר בדבר, [אמנם ודאי שראוי להחמיר מחמת החילול ה', ומפני החשש שיאמרו אחינו הטועים שכדי לחוג את ל"ג בעומר מוכנים לחלל שבת, ואילו לא אכפת לחרדים שיהיו פקקים בימי חול, מחמת שלא יעשו עבודות רכבת בשבת].

ב. ובענין שימוש במוצרים מחברה מחללת שבת, וכגון כיסאות של חברת כתר, או טישיו מחברת חוגלה, באופן שלא קנה את המוצר, אלא נמצא אצל חברו ונותנים לו לשבת על כיסא מחברה זו, בהא נראה לענ"ד להקל, כיון שלא גרם לתוספת כח קנייה, [ואמנם בטווח הרחוק הדבר יגרום שאנשים לא ירתעו מלקנות כסאות מחברה זו, שהרי ידעו שאנשים בסופו של דבר ישבו על כיסאות אלו, אולם כדי לאסור דבר זה בעי' ל"תקנה", והיינו תקנה שפשטה ברוב ישראל, מה שלא מתקיים לצערנו] ולגבי ההנאה מהמוצר עצמו, איכא רוב שהכיסא לא נעשה בשבת, וכן איכא חילוק נוסף בין דין של כח קנייה, לבין איסור בעצם, למקרה שכבר קנה את המוצר.

ג. ולגבי הענין של מירון בל"ג בעומר יש שכתבו שאין בכך בעיה מכיון דדמי להליכה לכותל בשבת הגורמת

שייכים הטעמים לאסור בכדי שיעשו, ותינוקות שנשבו הם שוגגים ולא אנוסים או מתעסקין, וזאת מלבד שעצם ההנחה שהחילונים בימינו הם תינוקות שנשבו אינה מוסכמת, דאמנם כתב החזו"א [יו"ד סי' ב' ס"ק כ"ח] שהם תינוקות שנשבו, אולם דעת הגרי"ש אלישיב שבימינו שאין חילוני שלא יודע מה עמדת הציבור החרדי וכו' אין להם דין תינוקות שנשבו, ומאידך גיסא רבים הסוברים שעקב ההסתה המרובה כנגד שומרי המצוות, הם נהיים שבוים בדעת, ואכמ"ל⁽³⁾.

ו. [ואדאתי' עליה, עלתה בראשי סברא בענין מעשה שבת, לגבי תמונה שצולמה בשבת, שיש לחלק בין תמונה שבוימה, וכגון סרט שצולם בשבת רח"ל, שבזה אמרי' שיהיה מותר בכדי שיעשו, אולם בתמונה של דבר שהיה קורה אף אילו לא היו מצלמים אותו, וכגון פיגוע שנעשה בשבת ל"ע, בהא לא אמרי' שיהא מותר בכדי שיעשו, כיון שצילום זה לא יחזור על עצמו, וצ"ע לדינא].

בכבוד רב

רפאל סויד

שאדם שמפעיל כפתור ראשי ככל שנדלקו מחמתו יותר כלים חשמליים עובר בכך ביותר איסורים, ולפ"ז אף באדם שלא נמצא בביתו בשבת, מחויב לדאוג שהמקרר וכדו' יעבדו על מצב של גנרטור, ודבר זה חמור יותר מאדם שמתארח אצל אדם שבביתו פועל חשמל רגיל, אם לא הדליקו חשמל במיוחד בשבילו, כיון שבהשאת המקרר פועל גורם לכך שיתבצע חילול שבת נוסף. [ובאמת יל"ע לדעת הסוברים שגנרטור הוא מעשה שבת מעיקר הדין ולא מחמת חומרא, א"כ היאך קונים מוצרים קפואים מרשתות השיווק, מאחר ומוצרים אלו נשארו ראויים למאכל רק ע"י המעשה שבת, ושמא אי"ז נחשב הנאה ישירה, וצ"ע].

ה. אולם בגשר יהודית בת"א שנבנה כולו בשבת, יש מקום להחמיר טפי, כיון שיש לדון כמה זמן יחשב בכדי שיעשו, שהרי הטעם שעבדו בשבת הוא משום שקשה מבחינה טכנית לסגור את נתיבי איילון בימי חול, וכמובן שאין להקל מחמת שהפועלים הם תינוקות שנשבו, והוא שוגגין, ומותר לאחרים מיד, משום דבכה"ג

(3) ובחורף תשפ"ב הגיע המשלוח הראשון של חיסוני הילדים בשב"ק, ועורר הג"ר בנימין חותה שליט"א לאסור שימוש בהם לעולם, כיון שנעשה בשבת לצורך מוצ"ש לאחרים, ולדעת הכתב סופר בכה"ג אסור עולמות.

סימן ג בענין רשות הרבים דאורייתא אי בעינן שישים ריבוא⁽⁴⁾

שהבינו את דברי חז"ל בענין המספרים כפשוטם, כלומר שאכן היו בעם ישראל מספרים עצומים, ואם כן אפשר שאותם ראשונים אף למדו כן, וממילא אי"ז משנה האם אכן היו כל כך הרבה אנשים בעם ישראל, ודי לנו במה שהראשונים סברו שהיו כ"כ הרבה אנשים, כדי שיובן מדוע הם סברו שרה"ר היא שישים ריבוא.

ועוד, שאף בחשבון אפשר ליישב את הדברים, והיינו שאין לנו בתנ"ך אלא את המספר של תחילת בית שני, אולם בית שני עמד על תילו ארבע מאות ועשרים שנים, והנה אם לכל משפחה ישנה עשרה ילדים בממוצע, הרי שתוך שישה דורות לאדם יהיו מיליון **צאצאים**, ואמנם יש להפחית זאת בחצי, שהלא לכל אדם יש שני הורים, וא"כ הוא מתייחס לשני צדדים, אולם עדיין מדובר במספרים עצומים, וא"כ אף אי נימא שלא כל דברי חז"ל מדויקים, עדיין מאוד מסתבר שהיו מאות מיליוני יהודים בזמן בית שני, ואפשר שגרו בכמה ערים, וא"כ אתי שפיר, ושוב העירני הרב

בירחון האוצר חלק ט"ז עמ' ר"י כתב ידידי הרה"ג יצחק נוימן שליט"א להעיר בענין רשות הרבים דאורייתא אי בעינן שישים ריבוא, דלכאור' לא היה כדבר הזה בתולדות עם ישראל שהייתה רשות הרבים שישים ריבוא, וזאת מהטעמים דלהלן.

דהנה אמנם מצינו בחז"ל מספרים רבים ועצומים במנין בני ישראל, וכגון בגיטין [נז,א] שמבוי' שהיו לבני ישראל שישים ריבוא ערים שבכל אחת מהם היו שישים ריבוא אנשים, מה שאומר שהיו שלוש מאות ושישים מיליארד אנשים מבנ"י, ודבר זה תמוה מאוד, ועי' במהר"ל בגיטין [בחי' אגדות] שכתב שהוא דרך גוזמא, ואין לנו אלא את המספרים בתנ"ך שהם מספרים מדויקים בודאי, ןבתנ"ך מבואר שבבית ראשון היו שישים ריבוא, ובבית שני היו פחות אנשים מאשר בית ראשון, ע"כ תמצית מאמרו בקיצור נמרץ. **ולאחר** העיון בזה נראה, שאין השאלה שאלה **עובדתית**, אלא שאלה **פרשנית**, כלומר, שהנה יש מהמפרשים

מנחת רשות הרבים דאורייתא אי בעינן שישים ריבוא רפאל יג

יצחק נוימן, שהלא אף בערים גדולות אין כל תושבי העיר מגיעים לכביש מסוים בכל יום, ואמרתי שהלא איתא בסוכה [נא, ב] על בית הכנסת של אלכסנדריא שהיו בו כפליים מיוצאי מצרים, וא"כ אפשר שהיה בית מדרש גדול, או שוק גדול, שהרבה מתושבי העיר הו מגיעים אליו מידי יום ביומו. בכבוד רב רפאל סויד

סימן ד

מענה לשאלות שונות שנשאלתי בעקבות הקורונה⁽⁵⁾

[לא הארכנו בדברים הידועים לכל, אלא בהערות שכמדודי שלא דנים בהם כל צרכם]

א. סיפור יציאת מצרים ע"י מכתב לבנו בעקבות הסגר

הנה נתפרסם בציבור בשם מרנן הגרי"ג אדלשטיין שליט"א והגר"ש כהן שליט"א, שעקב נגיף הקורונה אפשר לקיים מצות סיפור יצי"מ ע"י מכתב, שהאב יכתוב קודם הפסח, והבן יקרא את הדברים בליל הסדר, ולענ"ד יש לדון בזה, שהנה מטו בי מדרשא משמי' דהגרמ"ד הלוי סולובייציק (שליט"א) [וצוק"ל] שהקשה מדוע לא נכתב "והגדת לבנך" במתני' בקידושין [כטא], במצוות הבן על האב, שהרי אין לך מצות הבן על האב גדולה מזה לכאור', ותי' הגרמ"ד דאיי"ז מצוות הבן, אלא דין באב לקיים בבן, והבן הוא "אובייקט" בלבד בקיום מצות סיפור יצי"מ, ולפי"ז נפק"מ באב שהוא בן חו"ל, והבן הוא בן אר"י, שהאב מחויב בסיפור יצי"מ, [ובחוות יאיר כתב שאף בתינוק בן

יומו איכא מצות סיפור יצי"מ, והיינו שלמרות שהבן אינו מבין, מ"מ האב מקיים בבן את המצוה, מכיון שהבן הוא אובייקט, ואיי"ז מחייב שס"ל להגרמ"ד כהחוות יאיר, כיוון שעדיין דברי החו"י מחודשים מאוד, שלכאור' אינו מבין דבר, אולם מוכרחים לומר כמשנ"ת שעיקר המצווה היא באב] ואם כנים הדברים אין מקום לומר שיקיימו מצות סיפור יצי"מ ע"י מכתב, שהרי האב מקיים את הסיפור כשכותב את המכתב, וא"כ לא מקיים את המצוה בליל הסדר, שהרי אין המצוה בבן אלא באב, והגע בעצמך אטו אם האב נמצא במקום מעבר לקו התאריך ואצלו ליל י"ד [לדעת החזו"א], יוכל לספר דרך הטלפון סיפור יצי"מ לבנו, ובפרט אי נימא דכתיבה כדיבור, וא"כ נחשב שסיפור קודם הזמן, אמנם שמעתי לדון דדמי לעדות בכתב בבי"ד, שרק מתי שקוראים את העדות, אז

נחשבת האמירה של האדם הכותב, אולם יש לחלק בזה⁶.

ועוד יל"ד בזה דמ"מ אינו מחויב לדאוג שבנו יהיה לידו בליל הסדר כדי לספר לו סיפור יצי"מ, וישנם לא מעט אנשים שאף בשנים כתיקונם בניהם לא מתארחים אצלם מכל מיני סיבות, ושמעתי מהגר"ד לנדרו שליט"א שאין חיוב לחזור אחר בנו, אלא יש דין סיפור יצי"מ, ואם בנו לידו מחויב לספר לו, ושאלוהו וכי גרועה היא מצוה זו משאר מצוות שמחויבים לחזור אחריהם, וענה וכי גרוע בעיניכם מנהג ישראל שלא מחזירים אחר הילדים, ולעיתים מתארחים אצל המחוננים, אמנם יש לציין ששמעתי מהגר"מ אזורי שליט"א שבמשפחת שמואלביץ נוהגים שכל הבנים נמצאים אצל הוריהם בליל הסדר כל השנים, ולא אצל הורי נשותיהם.

ב. חולה מאומת היוצא לרחוב האם נקרא "רודף"

הנה יל"ע בחולה מאומת היוצא לרחוב ללא אמצעי הגנה, ונמצא בין אנשים, האם נחשב רודף, והגר"ח קניבסקי שליט"א כתב ע"ז "כמעט רודף", ויש להוסיף בזה שאמנם אחוז התמותה הוא נמוך, בין אחוז לשלושה אחוזים, מ"מ אין

דנים רק את מי שיפגע באופן ישיר, אלא אף את התוצאות של מעגל ההדבקה, ובהא לכאור' ודאי שאחד ימות מזה, ועכ"פ לא גרע מספק רודף, והיינו דדמי לאדם שמחזיק בידו אקדח ומכוין לכיון אדם אחר, שהורגים אותו, למרות שאינו ודאי שיצליח לפגוע בחברו, אבל אדם שמחזיק בידו אקדח ואינו יודעים אם זה אקדח אמיתי או אקדח דמה, יש מקום לומר שאין להרגו מספק, ובקורונה דמי לאקדח אמיתי, ולמרות שבדין רציחה ומזיק אינו נחשב כרוצח, דאפשר דחשיב כגרמא, מ"מ לגבי רודף, שהוא מדין הצלת הנרדף, לכאור' אין לחלק בזה, ודו"ק.

ג. חולה מאומת שנכנס לחנות והדביק את בעל החנות האם חייב לפצותו

הנה יל"ע באדם חולה קורונה שיצא מביתו, ונכנס לחנות, וע"כ הדביק את בעל החנות, וגרם לו להיכנס לבידוד, ואף גרם שהחנות תיסגר, האם יש לחייבו בפיצוי על הנזק הכלכלי שגרם, והיינו דיל"ע האם חיידיקים נחשבים כהיזק שאינו ניכר, או דלמא שדווקא היזק רוחני נחשב היזק שאינו ניכר, והנה ראיתי בעבר שנחלקו בזה חכמי הדור לגבי כלב שליסק חבית יין, והוצרכו לשפכה, האם חייב בעל

(6) והנה הפתחי תשובה הביא מהקול אליהו ששמיטה משמטת חוב של פריון הבן, והקשו דא"כ היאך שייך שהבן ישלם כשיגריל, והא כבר עברה שמיטה, וצ"ל דאחר י"ג הוי חוב חדש, ואין אנו דנים ביחס לחוב, אלא ביחס לחיוב, והיינו שהחוב על האב אינו מכח הבן, אלא חוב אחר, והיינו דלא כהגר"מ"ד, דלדברי הגר"מ"ד מבר' שמה שנכב במשנה החוב מתחיל מהבן, ולא חוב ישירות על האב.

בזה להקל, והיינו עפ"י החיי אדם [בספרו נשמת אדם כלל ס"ח] שהוכיח מהגמ' בר"ה [לד, ב] שאיתא לגבי עיר אחת תוקעין ועיר אחת מברכין והתם השאלה את מה להעדיף אולם אי"ז חיוב, ועצם העובדה שישנה עיר שלמה, שאין לה שופר, ולא מחויבים ללכת לעיר שיש בה שופר, מוכיחה שהאדם לא חייב ללכת לעיר אחרת כדי לקיים מצוה, [ועי' במועדים וזמנים ח"א סי' ג' שדחה את ראיית החיי אדם דהתם מיירי בזמן מלחמה ולא יכלו ללכת מעיר לעיר] ומעתה יל"ד עפ"י חידושו של החזו"א שלגבי דין יחוד שבעלה בעיר, אף בערים סמוכות כמו בני ברק ורמת גן, אי"ז נחשב כבעלה בעיר, וא"כ אף כאן נחשב כעיר אחרת, ושמא יש לחלק בזה, (8) וצ"ע.

ה. האם אפשר להתפלל במנייני

מרפסת

ראיתי במכתבי כמה רבנים שהעלו להקל בצירוף המרפסות באופנים מסוימים מפני שעת הדחק, והנה לא ניכנס כאן לעצם הנושא, אולם יש להעיר מה שייד להקל בזה מפני שעת הדחק, שבכל מקום מקילים מפני שעת הדחק כדי

הכלב לשלם, ולענ"ד נראה שחיידיקים הוי היזק הניכר, שבאמת הדבר צ"ב שמדוע היזק שאינו ניכר לא יחשב היזק, ובשלמא בהיזק רוחני אפשר"ל שע"ז לא חייבה תורה אלא על היזק גשמי, אבל על נזק של חיידיקים לכאור' הוי היזק הניכר, ויל"ע באדם שנגע במשטח, והחיידיקים שהיו במשטח הדביקו אדם אחר, [באופן שנדע בוודאות שהוא נדבק עי"ז] האם נדון את החיידיקים כבור, וממילא נפטור את המזיק מדין "שור" ולא אדם, ואלא דא"כ נחלק בין אם המית אדם, שאז איכא פטור דשור ולא אדם, לבין אם הזיקו, דאז ליכא פטור דשור ולא אדם (7).

ד. האם חייב לצאת מעיר שיש

בה איסור להתפלל במנין לעיר

אחרת שמותר

הנה בתחילת המגפה הורו גדולי הדור שבבני ברק שאין להתפלל במניינים עקב האחוז הגבוה של חולי הקורונה, ונשאלתי האם יש חיוב לילך לעיר אחרת, כדי להתפלל במנין, ולכאור' תלוי אם הוא במרחק יותר ממיל אינו מחויב, ואם פחות מכך מחויב ללכת לעיר אחרת, אולם יל"ד

(7) הערה מידידי הרב מנחם פיש, בנוגע לחיזוק שאינו ניכר, שמעתי שהגר"א גנוחוסקי טען שחיידיקים לא נחשבים היזק ניכר, בהסתמכו על דברי השער המלך (פ"ז מחובל ח"ג) שחתוכת בשר שנפלה לחלב הוה היזק שאינו ניכר למרות שבמעברה יוכלו לזהות אותה.

(8) הערת ידידי הרב אברהם שמחה אדלשטיין שיחי', כמדומה שגדון החיי אדם הוא דווקא כשצריך לצאת לכל החג מביתו כיון שאינו יכול להלך בחג, אבל לא שמענו שכל הדיון של מיל נאמר רק באותה עיר וגם סברא לכאור' אין בזה. [שור"ד בח"א כלל סח סע' יט מפורש בג"ל דווקא לעקור ולא יוכל לחזור באותו יום עי"ש].
החזו"א לגבי יחוד לכאור' תלוי במירתתא וסבר החזו"א דאין כאן מירתתא [וכן הוא בהרגשה שרמת גן במרחק 3 דק' מנותק ממקומנו יותר מקצה השני של ב"ב במרחק 30 דק'] ואי"ז ענין כלל לכאן.

להרוויח דבר אחר, אבל הכא על הצד שלא מצטרף, הרי אי"ז תפילה במנין, ודוגמא לדבר מש"כ הש"ך [יו"ד סי' קנ"ז סק"א] דבספק יהרג ואל יעבור לא אמרי' ספק נפשות להקל, כיון דהא גופא הספק, וה"נ התפילה במנייני המרפסות הם חלק מהספק עצמו, והנה היה מי שטען שכמו שישנם אנשים שבשבילם מוצר מסוים נחשב שעת הדחק, א"כ אף מנין נחשב שעת הדחק, כי תפילה בלי מנין מצערת אותם, והנה מלבד שכבר נטען שפעולה זו גופא, היא פעולה מסופקת, יש לדחות טענה זו מסיבה נוספת, דהנה שמעתי מהגר"ד לנדו שליט"א ששאלוהו האם מותר לקחת סידור לתפילה ביו"ט, והיינו האם הסידור נחשב כצורך, וענה שודאי שכן, ושאלוהו שהרי תפילה היא דרבנן, ואילו לגבי קריאת התורה נכתב בפוסקים שאין לטלטל ס"ת כיון שאינו נחשב כצורך, וענה הגרד"ל שבסידור אם נאסור עליו לקחת את הסידור הרי לא יפטר מתפילה, אלא שיתפלל בלא סידור, וא"כ כמו שיכול לקחת כל דבר שהוא צריך, אף הסידור הוא צורך אישי, משא"כ קריאת התורה שאם נאסור עליו לקחת את הס"ת, או שיכול ללכת לשמוע במקום אחר, וממילא לא חשיב צורך כ"כ, או שיפטר משמיעת קריאת התורה, וכן מוכח מהא דלא מלים מילה שלא בזמנה ביו"ט, כיון דאפשר למחר, ואילו באוכל לא אמרי' דאפשר למחר, כיון שהוא רוצה לאכול היום, ומש"כ המשנה ברורה להקל בשעת הדחק, מיירי באדם שיכול לרדת

מביתו ולהתפלל במנין, אלא שאינו מרגיש טוב וכדו', וע"ז נאמר שעת הדחק, כיון שזה צורך גופני, אך בענייננו שאין אפשרות להתפלל במנין רגיל, והשעת הדחק היא מבחינה רוחנית שלא יתפללו בלא מנין, וע"כ לא הוי שעת הדחק, ואדרבה נכשלים בברכה לבטלה, ואמנם כתבו לעשות תנאי של נדבה, אולם אי"ז מועיל בשבת, שאין נדבות בשבת, וכן במוסף, שאינו בא בנדבה, וכן יל"ע דאם זה נדבה, היאך עושים קדושה וברכת כהנים, וצ"ע.

ו. ה"ן שהתחבטו בקיום מצות ברכת האילנות, באופן שלא הייתה אפשרות מעשית לכך, אולם לכא' אין חיוב לברך ברכת האילנות, ובגמ' איתא שאם ראה אילנות ביומי ניסן, מחויב לברך, אולם אין חיוב ללכת ולחפש אילנות, כך נראה לענ"ד.

ז. הנה הוראת משרד הבריאות שאין להיכנס לבתי חולים, אלא לאחר בדיקת חום, ומעתה יל"ע האם מותר להיכנס בשבת לבית חולים לצורך חולה שאין בו סכנה, ולכא' אע"ג שהמודד מחויב לעשות כן משום פקו"נ, מ"מ אין להתיר לאדם לגרום עשיית מלאכה בשביל פקו"נ לחברו, ואצ"ל כאן תשובה שכתבתי בעבר בענין זה:

ח. י"ן לדון לגבי הספיקות בגדרי לפנ"ע במצות עשה, ובשב ואל תעשה, ובאונס, ובביטול עשה באונס, והאם אונס הוי פטור במעשה, או פטור בעונש,

בהם" - ולא שימות בהם התחדש שלמות זו אינה אפשרות, וא"כ בג' עבירות שמחויב למות ולא לעבור, א"כ אין את הדין שלמות זו אינה אפשרות, ואינו יכול לומר ד"מאי הו"ל למעבד", והיינו משום דע"ז שאני, כיון דלאו שם "עבודה" עלה, שהרי נאנס אונס פיזי לכך, וכמב' בחי' הגרי"ז [פ"ח מהל' ע"ז ה"א], יעו"ש. [וכן בפלוגתא דהרמב"ם והתוס', שמעתי בשם רה"י הגרי"ג אדלשטיין שליט"א דפליגי האם נחשב אונס, דלדעת הרמב"ם אע"ג דאינו אונס, מכיון שלא עשה את זה ברצונו, ע"כ פטור ממיתה, ואילו לדעת התוס' מכיון דבכה"ג ליכא טענת "מאי הו"ל למעבד", ע"כ חייב מיתה].

ט. ובקובץ שיעורים [כתובות אות ה'] הביא דברי החמדת שלמה, והקשה עליו דא"כ אמאי מי ששוחט באונס שחיטתו כשירה, והא אם הרוח העיפה את הסכין שחיטתו פסולה, דבעי' כח גברא, והניח בצ"ע, ולענ"ד נראה ליישב, דיש חילוק בין אונס שלא נקרא שאותו "ראובן", הוא זה שעשה את המעשה, כיון שלא עשה את המעשה מרצונו, אבל מ"מ אדם עשה את המעשה, וע"כ נחשב כח גברא, ולא דמי להיכא דרוח העיפה את הסכין דבכה"ג ליכא כח גברא כלל, ושור' במשמרת חיים להגר"ח פ' שיינברג זצ"ל [ח"ב ענייני שחיטה עמ' צ"ז] שתירץ כן, וכ"כ הגר"מ אזורי שליט"א בברכת מרדכי על המשמרת חיים [עמ' שד"מ], בנוסח מעט שונה יעו"ש.

ובדרכנן, ובדרכנן בשוא"ת, ובדרכנן באונס, והארכנו בזה במנחת רפאל [ח"ב סי' א'], וזה תורף הדברים, דהנה יש לחקור, בגדרי פטור אונס האם הוא פטור על העונש, משום דמאי הו"ל למעבד, או דלמא דהוי פטור על המעשה, משום דכל סיבת התייחסות המעשה לאדם, היא משום שנעשה מדעתו ומרצונו, וכשנעשה מאונסו, ע"כ אינו יכול להתייחס אליו, והנה בשו"ת חמדת שלמה [או"ח סי' ל"ח] נקט דאונס הוי פטור על המעשה, והביא ראי' מהא דאמרי' בע"ז [נד, א] דשור הנעבד באונס מותר, דליכא דינא דנעבד בכה"ג, ומוכח דחשיב שלא עשה מעשה כלל, ולענ"ד נראה דיש לדחות הראיה מדברי הגמ' בע"ז, דאי נימא כדברי החמדת שלמה, א"כ אפי' שלא חשיב כאילו הוא עשה את העבודה, מ"מ סו"ס הרי נעבד, ואטו מי שבאונס שם בשר בתוך חלב ליכא בי' דינא דבשר וחלב, וע"כ דבנעבד לאו משום שהמעשה לא מתייחס אליו, דא"כ סו"ס הוי שור שנעבדה בו ע"ז, וע"כ נראה לחדש לדינא דאם עבד ע"ז באונס, שאמרו לו או תעבוד או תיהרג שדינו יהרג ואל יעבור, דאע"ג דדעת הרמב"ם [פ"ה מהל' יסודי התורה ה"ד] דאם עבר ולא נהרג אינו חייב מיתה, [ודלא כהתוס' בע"ז [נד, א], דחייב מיתה בכה"ג, יעו"ש] משום שלא עשה זאת מרצונו החופשי, מ"מ לא הוי אונס גמור, שהשור לא יוגדר כנעבד, משום שהיתה לו אפשרות למות, ובשונה משאר עבירות התורה שהתחדש בילפוטא ד"וחי

מודע למעשהו, ואעפ"י שאי"ז ברצונו הוא מכוין למעשה, ורק דמשום שאינו נעשה מרצונו החופשי, ע"כ אינו מתייחס ל"ראובן", אבל אין ספק שאדם הוא זה שעשה את המעשה, משא"כ במתעסק דאין האדם מודע למעשיו כלל וכלל, הרי"ז כמעשה קוף בעלמא, פשוטו כמשמעו, ואין שום סיבה שיחשב ככח גברא, וכך אמר לי מו"ר רה"י הגרב"ד פוברסקי שליט"א.

יב. והדברים מבוארים בדברי הגר"ח פיי"א מהל' שכנים הל' [א"א], שכתב וז"ל: והנה תוס' בסנהדרין

דף ע"ז הקשו למ"ד אישו משום חיציו, למה בנפלה סכין מידו ושחטה שחיטתו פסולה, וכיון דהוי חיציו וכונה לא בעי, וליכא למימר דאשו משום חיציו הוי רק גזירת הכתוב בניזיקין, דהרי מבו' להדיא בסוגיא דב"ק [כב, ב] שם גבי היה עבד כפות לו דגם בנפשות חייב, דאשו משום חיציו הוי לכל מילי, וא"כ הרי קשה, דמ"ש בנפלה סכין מידו דשחיטתו פסולה, יעו"ש. ונראה לומר דבאמת אף דאמרי' אשו משום חיציו, אבל זה לא הוי רק דחידוש לן דהוי כאילו הוא עשה בעצמו את המעשה, וכמו שירה חץ, אבל זה הרי לא מצינו כלל בחציו שיהיה חשוב שנעשה המעשה מכוחו, ולכן גבי חיוב ממון ונפשות דבעינן רק שיעשה הוא את המעשה, אבל כוחו לא בעינן כלל. ולהכי שפיר אמרינן דכיון דאשו משום חציו, נמצא דהוא עשה את המעשה מתחייב בזה, משא"כ בשחיטה דבעינן כח גברא דוקא, א"כ מה לו בכך

י. ונעתיק את לשון המשמרת חיים וז"ל: "אמנם באמת יש לחלק טובא ביניהם, דגבי נעבד וכה"ג דבעינן שהוא יעשה מעשה עבודה זרה, והיכא דבעינן מעשה שלו, אמרינן דבאונס לא חשיב מעשה ידיה, אלא הוי כנעשית מאליה, משא"כ בשחיטה לא בעינן כלל מעשה שחיטה דיליה, דבעינן רק שיהיה שחיטה מכח גברא, דהיינו שהשחיטה יהיה מכחו, ואז אמרי' דאף דהיה באונס, מ"מ מכוחו נשחט, ויש כאן כח גברא ושחיטתו כשירה", עכ"ל, והברכת מרדכי כתב ע"ז וז"ל: "יש להבחין ולהדגיש, כי אף אם עשייה באונס הו"ל כנעשה מאליו, כ"ז הוא רק עד כמה שנגע הדבר ל"גברא", שהגברא אינו "בעל המעשה", אבל עד כמה שהדבר נוגע להגדרה של המעשה, ודאי שהוא [המעשה] "מעשה של גברא", [נמצא שלמעשה אין גברא, אבל לגברא יש מעשה, ודו"ק] ומאי דבעינן בשחיטה הוא "גברא" עד כמה שהוא דין במעשה, וזה יש גם באונס, משא"כ לגבי חיובים וחלות שם, ע"ז בעינן "גברא העושה מצוה", וזה לא קיים באונס, ודו"ק, עכ"ל הברכת מרדכי].

יא. ואין להקשות על תירוצו זה, מדברי הרא"ש בחולין [פ"ב סי' ח'] דכתב דמתעסק, שחיטתו פסולה ולפי דברינו הא ליכא אלא דין "כח גברא" גרידא, ולכא' אף במתעסק איכא כח גברא, שהרי אדם עשה מעשה זה, אולם יש לחלק טובא בין אונס למתעסק, דבאונס האדם

דהוי חציו והוי כאילו עשה את המעשה, אבל עכ"פ הרי לא נעשתה מכוחו וגבי שחיטה הרי כוחו בעיניו. ולהכי שפיר כי נפלה סכין ושחטה, שחיטתו פסולה, דאף דהוי חציו והוי כאילו הוא עשה את המעשה, אבל מ"מ הרי אין כאן כח גברא ופסולה". עכ"ל הגר"ת. והן הן הדברים דיש חילוק בין "כח גברא" לבין יחוס המעשה לאדם, ודו"ק.

יג. ונראה דהגר"א וסרמן זצ"ל אזיל בהא לטעמיה במש"כ בקובץ הערות [סי' ע"ה אות א'] ובקובץ שיעורים [כתובות אות י"ב] לגבי הנידון האם מותר להכשיל את חברו כשחבירו אנוס, דלכא"ו אם ליכא נכשל שהרי הוא אנוס, מדוע שיהיה מכשיל. ובקובצה"ע נקט דעובר בלפנ"ע, [ואילו בקוב"ש [אות י"ב] נקט דאינו עובר, וכמ"ש הביאור הלכה [סי' רס"ו] דאינו עובר. וראיתי שכבר עמדו בסתירה זו וצ"ע]. והוכיח כן מדברי הגמ' בנדה [סא, ב] שאסור לשים למת כלאים בתכריכים, משום שלעתיד לבוא בתחיית המתים כשיקומו לתחייה, יעברו כמה רגעים באיסור כלאים עד שיפשטו את התכריכים, ואע"ג דהם אנוסים באותם רגעים, ומוכח דאף אם הנכשל אנוס עובר בלפנ"ע. ומעתה לכא"ו היינו דוקא אי לא נימא כהחמד"ש, דס"ל להגר"א דאנוס הוי

פטור על העונש בלבד ולא על המעשה וע"כ שייך לפנ"ע על עצם מעשה העבירה גם אלולא העונש. אבל אי נימא דאנוס הוי פטור על המעשה, מאי שייך בכה"ג לפנ"ע, הא אין המעשה מתייחס אליו והוי כנעשה מאליו.

יד. ושוב ראיתי דבשו"ת מהר"ש הלוי [יו"ד סי' כ"ז], ובשו"ת בית יהודה [יו"ד סי' י"ז] בדעת המהר"ש הלוי, ותפארת יעקב [חולין פג, א ד"ה אמה מכרתי לשחוט], פרי מגדים [או"ח סי' רס"ו] אשל אברהם [סק"ו], שו"ת מחנה חיים [ח"א סי' מ"ו ד"ה ולדעת], דכתבו דבאנוס את חברו לעבור עבירה, אינו עובר בכה"ג בלפנ"ע, ומאידך גיסא בפרי מגדים [או"ח סי' שמ"ג משבצות זהב סק"א] [וצ"ע הסתירה מדבריו מסי' רס"ו, וצ"ע], לב שומע [מערכת ל' אות מ"ח] ובשו"ת מנחת שלמה [ח"א סי' ז' ד"ה ותו קשה] כתבו דעובר בלפנ"ע בכה"ג דמכשיל חברו והנכשל באנוס, וכ"ה בשו"ת אבני נזר [יו"ד סי' קכ"ג] ובחידושי ר' ראובן גרוזובסקי [ב"ב סי' ז'] יעו"ש.

ומכ"ז נראה שאין מקום להקל להיבדק בכניסה לבית חולים ע"י יהודי, כשאינו לצורך פקו"נ. כל זה כתבתי להלכה ולא למעשה.

סימן ה

הערות בעניני פסח⁹

מחויב לאכול מצה, כיון שישנם אפשרויות אחרות.

ג. **הקשו** אמאי לא גזרו שלא ימולו בשבת, דשמא יעבירונו ד' אמות כדי ללמוד אצל חכם איך מלים, ע"ז י"ל דכיון דמילה אינה מסורה לכל אלא לחכמים, ע"כ אין לחוש לזה כ"כ, ועוד הקשו שיגזרו לא לאכול מצה ביו"ט שחל בשבת, כיון שילך לחכם שילמדו מהו השיעור, וע"ז י"ל דאמאי ילך אצל חכם מספק יאכל יותר וישמעתי שבשנת תשפ"א נכדו של הגרא"י סולובייציק שליט"א נעשה בר מצווה בט"ו אדר בירושלים, והיה פורים משולש, כלומר שקראו מגילה בי"ד אדר, וא"כ הוא לא יצא יד"ח מגילה, כיון שהיה קטן, והורה לו זקנו שיקרא מגילה בשבת, ואמר שמכיון וזו קריאה של יחיד, ע"כ דמי למילה שלא גזרו בה שמא יעבירונו, כלומר שלא הבין שהטעם הוא משום שמילה מסורה לחכמים דייקא⁽¹⁰⁾.

א. **יש** שהקשו על הרמב"ם נפ"א מהל' חמץ ומצה ה"ג] דהקונה חמץ בפסח לוקה, כיון דהוי ע"י מעשה, וא"כ מדוע הנכנס לעזרה בלי קרבן ראייה לא לוקה, וכתב הרמב"ם כיון דהוי לאו שאין בו מעשה, והא הכניסה היא מעשה, וי"ל דבבל יראה האיסור הוא במציאות של קיום, ואילו כשנכנס לעזרה אין הטענה למה נכנס אלא למה לא הביא קרבן וזה דין בשוא"ת, [ויעור' בתוס' ביבמות צב, לגבי שוא"ת בלבישת ציצית, ויל"ד בזה עפ"י המרדכי במנחות סי' תתקמ"ד, ואכמ"ל]

ב. **ידועה** הקושיא מדוע לא מברכים על מצה כל שבעה לדעת הגר"א, ותירצו דהוי מצוה קיומית, וקשה דמ"ש מברכה על השחיטה וטבילת נדה, ונראה לומר דשאני שחיטה וטבילה שלמצוה זו יש דבר קדום, כלומר שאם רוצה לאכול בשר מחויב לשחוט, וכן בטבילה, משא"כ במצה שאין דין שאם רוצה לאכול דגן

(9) פורסם באספקלריא

(10) ושמעתי שמועה לא מאומתת שפ"א בישיבת בריסק בפורים משולש הבעל קורא שקרא בי"ד נפטר בליל ט"ו, וחששו שלא יצאו יד"ח, כיון שקריאת יום י"ד באה במקום החיוב של ט"ו, ואותו בעל קורא לא התחייב בט"ו, וע"כ מקפידים שיקרא אדם צעיר.

ד. **הנה** יל"ד האם בריבית בהלוואה של מאה פרוטות עובר כמניין הפרוטות או עבירה אחת, לכאור' תליא במחלוקת הגרי"ז והגר"מ זמבא האם בגזילה עוברים על כל פרוטה או עבירה אחת. ומסתבר שלא נמנים לו אלא הפרוטות של הריבית, ולא של כל ההלוואה, והא פשיטא דאף אי נימא דלא עבר אלא לאו אחד, מ"מ הוי עבירה טפי מגזול פרוטה אחת, משום שתוכן העבירה חמור יותר, וכמו"כ במצוות, כמ"ש הנצי"ב שיש ענין לאכול כמה שיותר כזיתי מצה בליל הסדר [עי' מועדים וזמנים ח"ג סי' רנ"ב], והיינו דאע"ג דלא הוי מצוה נוספת, מ"מ הוי יותר מצוה, ושמעתי להביא ראי' ליסוד זה, מדברי הרמב"ם שהכל לפי רוב המעשה ולא לפי גודל המעשה, וע"כ עדיף שיתן באלף נתינות של פרוטה של צדקה, ולא בנתינה אחת של אלף פרוטות, ואי נימא שאין דנים על כמות הנתינה, א"כ פשיטא שעדיף ליתן אלף פעמים כיון דאז הוי אלף מצוות, משא"כ אם נותן אלף פרוטות הוי מצות צדקה כמו שנתן פרוטה אחת, וע"כ דהוי מצוה גדולה יותר. [וע"ע בבנין אפרים להגר"א בורדיאנסקי צ"ל סי' כ"ה שנקט שעובר בגזול על כל פרוטה, משא"כ בגניבה שעובר על מעשה הגניבה, ודייק כן מלשונות הרמב"ם בריש הל' גניבה ובריש הל' גזילה, אולם הקה"י במכתבו אליו פליג עליה, וס"ל שעובר רק

[פ"א]

ה. **הגרי"א** שורץ שליט"א הקשה אמאי אכל כזית מצה והקיא יצא יד"ח, הא בברכת המזון פשיטא שפטור, ובברכת המזון ליכא דין שביעה, והביאור הוא דאמנם אין דין שישבע מהאוכל בברכת המזון אולם מ"מ מברך על דבר שאמור להביא לידי שביעה, שנאמר "ואכלת ושבעת וברכת", וע"כ כשהקיא לא אמור להביא לידי שביעה, משא"כ במצה ומרור דליכא דין שביעה אלא דין אכילה בלבד.

ו. **הגר"י** מרמרוש שליט"א דן מה החילוק שבמצה לא בעי' לומר לשם מצת מצוה בפה, ואילו תפילין בעי' שיאמר בפה, והביאור הוא שבתפילין מלבד המצוה איכא נמי קדושה בחפצא, וע"כ מחויב לומר בפה.

ז. **במה** שדנו באדם שחמצו נאסר, ועבר משם למקום שעוד לא הגיע זמן שריפת חמץ, האם יכול למכרו, או דלמא שאחר שהחמץ נאסר אין לו תקנה, והנה דבר זה תלוי בחקירה האם חמץ שעבר עליו הפסח היינו דוקא אחרי פסח, או דלמא שאף בתוך פסח נאסר, ובנודע ביהודה כתב שאם ירש מאביו חמץ בפסח, אינו נאסר בהנאה, כיון שלא עבר עליו הפסח עדיין, ודווקא חמץ שעבר עליו כל הפסח נאסר בהנאה, ולא חמץ שעבר עליו בבל יראה, וד"ז הוא חידוש, דבפשטות אף אם נאמר דבעי' "עבר" עליו הפסח, מ"מ "עבר" אינו הגדרת זמן אלא הגדרת מצב, כלומר דבעי' שיהיה מצב שיעבור עליו

שאינן הבהמה נהיית קדושה, אלא שחייב מלקות כיון שדנים אותו כאילו הקדיש, וה"נ דנים אותו כאילו קנה, אבל אי"ז גורם לדין חמץ שעבר עליו הפסח, וצ"ע לדינא.

ח. יצ"מ מי שהקשה על הרמב"ם [פ"א מהל' חמץ ומצה ה"ג] דהקונה חמץ בפסח לוקה, כיון דהוי ע"י מעשה, וא"כ מדוע הנכנס לעזרה בלי קרבן ראייה לא לוקה, וכתב הרמב"ם כיון דהוי לאו שאין בו מעשה, והא הכניסה היא מעשה, וי"ל דבכל יראה האיסור הוא במציאות של קיום, ואילו כשנכנס לעזרה אין הטענה למה נכנס אלא למה לא הביא קרבן וזה דין בשוא"ת, [ויעו' בתוס' ביבמות צ"ב, לגבי שוא"ת בלבישת ציצית, ויל"ד בזה עפ"י המרדכי במנחות סי' תתקמ"ד, ואכמ"ל]

ט. הג"ר יעקב קרפ שליט"א ראש ישיבת קרית מלך דן האם מקיימים תשבתו בכל כזית, או דלמא שישנה מצוה אחת על כל החמץ, וכך בכל יראה, האם עובר על כל כזית, או דלמא שעובר בלאו אחד, ונראה לענ"ד דתליא במחלוקת הגרי"ז והגר"מ זמבא האם בגזל כמה פרוטות עובר בלאו אחד או בכמה לאוים כמנין הפרוטות ודעת הגרי"ז שעובר בכמה לאוים, ודעת הגר"מ זמבא שעובר בלאו אחד, ויש להוסיף דאי נימא דעובר בכמה לאוים, אתי שפיר קושיית שאגת אריה [סי' פ"א] שהקשה דאי נימא שיש חצי שיעור בכל יראה, א"כ במה נחלקו ב"ש וב"ה בריש ביצה מהו השיעור של כל יראה האם

מצב של פסח, ולפ"ז יל"ע באדם שבשמיני של פסח, החליט להשתקע באר"י, האם נאסר עליו מיד החמץ שעבר עליו בבל יראה, ושמעתי מהגר"נ נבנצאל שליט"א לדון במעשה שהיה בבן חו"ל שהגיע בבני ברק לברית בשמיני של פסח, וחשב שאינו מחויב ביו"ט שני, [כגון שסבר שאם מגיע לכל החגים לאר"י, לגבי החגים נחשב כבן אר"י] ולקח חתיכת עוגה לאכול, ובא אליו חברו והוכיח לו שהוא כבן חו"ל ואסור בחמץ, והחזיר את העוגה לתערובת של עוגות, וא"כ כיון שהיה מחויב לשרוף את העוגה שלקח, שהרי עשה בה קנין, והרי אי"ז בטל, למרות דהוי דבר שאין לו מתירין, מ"מ כיון דהוי ממון של שניים אינו בטל, [יעו' בסוגיא בשילהי ביצה] וא"כ מחויב לשלם לבעל הברית ממון כדי שיתן לו לשרוף את כל התערובת של העוגות, והנה מלבד דתליא בחקירה הנו' האם חמץ שעבר עליו הפסח נאסר אף בתוך פסח, יל"ד עוד האם שייך שיקנה חמץ בפסח, דלכא"ו יש דעות בראשונים דליכא בעלות על איסורי הנאה, [עי' קצוה"ח סי' ת"ו סק"ב שהביא מהריטב"א, ומאידך גיסא יעו' בשו"ת הרשב"א ח"א סי' תשמ"ו] אלא דבחמץ יש שאמרו דכיון דקי"ל [ב"מ כח, ב] שעשאו הכתוב כאילו ברשותו, א"כ אף קונה את החמץ, והנה ברמב"ם [פ"א מהל' חמץ ומצה ה"ג] כתב שהקונה חמץ בפסח לוקה, ומבו' לכא"ו שהדבר נהיה בבעלותו, אמנם מבו' בחזו"א בתמורה בענין המקדיש בעל מום שלוקה,

בכזית או בכביצה, הא כיון דלא לוקים על בל יראה, וחצי שיעור בלא"ה אסור, א"כ למאי נפק"מ, ובמקו"א כתבנו ע"ז כ"ד תירוצים, וכעת נראה לומר תירוצ' כ"ה דנפק"מ בכמה לאוים עובר בבל יראה, שהאם עובר בשני כזיתים, או בשני שיעורי כביצה, והנפק"מ האם עובר בלאו אחד או בב' לאוים היינו לקברו בין רשעים גמורים, [עי' יבמות לב, ב], אמנם אי משום הא אי"צ להגיע לכ"ז, כיון דאף בשיעור ובח"ש נמי איכא הנפק"מ דלקברו בין רשעים גמורים.

י. הגר"ש קניבסקי שליט"א דן באדם שזרק חמץ לשריפה, ובא אחר ונטלו קודם שנשרף ואכלו האם חייב לשלם, ודן לחייבו מחמת שהשורף רוצה שיתבער ע"י שריפה, אמנם י"ל שודאי פטור, שמבחינה ממונית הרי חפץ זה אבוד ממנו, ואין לך יאוש גדול מזה, ומה שרוצה שהדבר יתבער ע"י שריפה, י"ל דאכילה היא כשריפה ג"כ, וכמ"ש הרש"ש בפסחים לתמוה היאך אנו אוכלים קודם זמן שריפת

חמץ, חמץ גמור, למרות שלא מוציאים זאת מהגוף, ותירץ דאכילה היא כשריפה, וה"ה הכא.

יא. הגרמ"ב זילברברג שליט"א הקשה מדוע אין מוכרים חמץ לקטן, כיון דליכא בהא איסור ספייה, שהרי קונה את החמץ קודם זמן האיסור, והביאור בזה שאם ימכרו לקטן לא יוכלו לקנות ממנו חזרה.

יב. הנה דנו הפוסקים בענין שתיית מים בפסח מהכינרת, והיו שהעלו להקל משמי' דהחזו"א משום דאף למשהו יש שיעור, וראיתי מובא בשם הגר"ג נדל זצ"ל שאמר שא"כ יהיה אסור לנשום אויר, שהרי האויר מלא באדי מים מהכינרת, ושמעתי להוכיח כן מהש"ס, שהרי נאמר במשנה בפסחים "או זורה לרוח", והיינו דזה אחד מדרכי ביעור החמץ, ומוכח דלא חיישי' שאדם ינשום לפיו אויר עם פירור חמץ.

סימן ו

כ"ג תירוצים בענין חצי שיעור בבל יראה (11)

לאו שאין בו מעשה [רמב"ם פ"א מהל' חמץ ומצה ה"ג], וכן הוי לאו הבא מכלל עשה, וי"א דהוי לאו הניתק לעשה דתשבינו, [וכ"כ להוכיח אף בפני יהושע [ביצה ז,ב] יעו"ש].

וכדברי השאגת אריה, מצינו לעוד פוסקים דס"ל דליכא חצי שיעור בבל יראה, ואסור מדרבנן בלבד, או שמותר אף לכתחילה, ומהם, שו"ת הרדב"ז [ח"א סי' קל"ה], ט"ז [או"ח סי' תמ"ב סק"ה], פרי מגדים [שם], שו"ת חכם צבי [סי' פ"ו], פסקי מהרא"י [סי' קס"ד], שו"ע הרב [קונטרס אחרון סי' תמ"ב אות י"ז], צל"ח [פסחים כט,ב].

והנה לאחר העיון נראה ליישב קושיית השאגת אריה בעשרים ושלושה אופנים, וכדלהלן.

א. הנה כתב הפרי מגדים [פתיחה כוללת לאו"ח אות ט"ז] דחצי שיעור דהוי איסור סייג, על כן הוא איסור קל, וספיקו לקולא מה"ת, אף לדעת הרשב"א דספק דאורייתא לחומרא מה"ת, וע"כ הוצרכו לדעת מהו השיעור.

פסק השו"ע [או"ח סי' תמ"ב סעיף ז'] דאין חצי שיעור בבל יראה, והשאגת אריה [סי' פ"א] כתב לבאר טעמא, משום שדווקא באיסור אכילה, שאם יאכל כעת חצי שיעור, ויאכל אח"כ חצי שיעור נוסף על כן יצטרף הדבר לשיעור שלם, אולם בבל יראה, אף אם יהיה לו כעת חצי שיעור, אי"ז משתייך לחצי שיעור שיבוא אחר כך, כיון דליכא כדי אכילת פרס, שמצרפת בין הראיות, והיינו משום דהשאג"א ס"ל דחצי שיעור הוי איסור סייג, ועל כן היכא דליכא סייג, ל"ש איסור חצי שיעור, וכ"כ בגבורת ארי [יומא עד,ב], והביא ראה לדבריו, או קושיא על החולקים, מהא דאמרי' בריש ביצה, שנחלקו בית שמאי ובית הלל מה השיעור בבל יראה, האם בכזית או בככותבת, ומעתה, בשלמא אי נימא דחצי שיעור שרי בבל יראה, ע"כ בעי' לדעת מה השיעור בכדי לדעת האם הדבר אסור או מותר, אולם אי נימא דחצי שיעור אסור בבל יראה, א"כ למאי נפקא מינא מה השיעור בבל יראה, הא חצי שיעור אסור, ומלקות ליכא אף בשיעור שלם, כיון דהוי

ב. ועוד י"ל לדעת הרדב"ז [סי' תמ"ב] דליכא איסור חצי שיעור בתערובת, וא"כ נפק"מ לענין זה, האם הוי שיעור או חצי שיעור.

ג. ובאופ"א יש לומר דנפק"מ לענין איסור ד"לא תשחט על חמץ דם זבחי", שכתב המנחת חינוך [מצוה ס"ג] דליכא בחצי שיעור, ומסתברא שהשיעור התם הוא כמו השיעור דבל יראה, כיון שעניינם אחד.

ד. הנה יש ליישב לדעת המהר"ם חלאוה [פסחים מד, ב] דחצי שיעור היינו חצי דווקא, ולא פחות מכך, וכ"כ בשו"ת אבני נזר [או"ח סי' שע"ו בהג"ה], וא"כ אתי שפיר כיון דבעינן לדעת מה השיעור כדי לדעת מהו החצי שיעור, ובביאור דברי המהר"ם חלאוה נראה לומר דס"ל דחצי שיעור הוי איסור סייג, ולא איסור בעצם, ועל כן הסייג מתחיל רק לאחר חצי שיעור ולא בפחות מכך, וכך כתבו כמה מהאחרונים, האבני נזר, והצמח צדק, והנה לכאור' היה נראה להביא רא"י לדבריו מהא דאמרי' ביומא [עגב] דילפי' מ"כל חלב" לרבות חצי שיעור, ויש להוכיח מהא דלא קתני לרבות משהו, וכדאמרי' בש"ס לגבי חמץ טבל וע"ז שאוסרים במשהו, אולם ידידי הרב בנימין זר שיחי' דחה הרא"י ואמר שאם היו כותבים בלשון משהו, היה נשמע שאוסר אף בתערובת. [וכך מפורש בכמה מהפוסקים, דחצי שיעור אסור אף בכל שהוא, עי' ברמב"ם פ"ד ממאכלות

אסורות ה"ב, תוס' שבועות כג, ב ד"ה דמוקי, שו"ת הרדב"ז סי' אלף תקל"ט].

ה. ובאופן אחר נראה לומר, דנפק"מ בנשבע לבטל את המצוה, והיינו שנשבע לבטל את המצוה שיאכל חצי שיעור, דהשבעה חלה בחצי שיעור, כיון דהוי דבר שאינו מפורש בתורה, כמב' בתוס' בשבועות [כב, ב ד"ה אהיתרא], ובשו"ת הר"ן [סי' כ"ב], וכך פסק השו"ע [יו"ד סי' רל"ד סעיף ה'], ועל כן הוצרכו לדעת מה השיעור, כדי לדעת מאיזו כמות השבעה לא חלה, וכך כתב המנחת חינוך [מצוה ח'] לדחות את דברי השאגת אריה, וראיתי בספר מי הבאר [סי' ו'] שכתב שהגר"י וינטר שליט"א מראשי ישיבת קול יעקב אמר תירוצ' זה לרבו הגר"ש רוזנבסקי זצ"ל, ותמה שא"כ בית שמאי מקילים, ובית הלל מחמירים, וא"כ אמאי לא קתני לה במתני' [עדיות פ"ב מ"א] דקולי ב"ש וחומרי ב"ה, ונראה ליישב דצ"ל נפק"מ בצורה הפוכה, כלומר בנשבע לקיים את המצוה, וממילא לא הוי מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה, והצעתי תירוצ' זה בפני הגר"י וינטר שליט"א והסכים עמדי, ועוד יש לומר שמאחר וישנם תירוצים נוספים, המבוארים במאמר זה, אי"ז נחשב כקולי ב"ש וחומרי ב"ה, אולם מ"מ תירוצ' זה קיים, ודו"ק.

ו. ועוד יש לומר דנפק"מ לענין תשובה, לדעת האם מחויב לחזור על לאו גמור של שיעור שלם, או על לאו קל של חצי שיעור.

ז. וכן נפק"מ נוספת בענין לקברו בין רשעים גמורים, שהעובר על לאו חמור יותר נחשב כרשע גדול יותר, כמב' ביבמות [לג,ב].

ח. ועוד י"ל דנפק"מ לענין מה השיעור של החצי, כדי להצטרף עם חצי אחר לענין מלקות, ובהקדם מה שכתב בשו"ת צפנת פענח החדשות [סי' מ"ח] כבר שחקר האם חצי שיעור הוא איסור כללי או איסור פרטי, כלומר האם הוא איסור שהוא פרט מכל איסור ואיסור, או דלמא דהוי איסור כללי, כלומר שאסור כל חצאי שיעורין שבתורה, והביא נפק"מ באחד שאוכל חצי כזית חלב וחצי כזית דם, דאי נימא דהוי איסור כללי א"כ ילקה, ואמנם בבבלי מב' בכמה מקומות שלא מצטרף, למשל יעוי' בסוגיא דשבת [עא,א] ומעילה [יח,א] אולם הביא מירושלמי דפליג על הבבלי בזה.

וראה בחי' הגרש"ש [יבמות סי' לא אות ו'] דנקט דחצי שיעור הוא איסור פרטי, אולם בשו"ת אחיעזר [ח"ב יו"ד סי' כ"א אות ב'] נקט דהוי איסור כללי, והגרא"ל שטיינמן זצ"ל [הו"ד בספר מבית לפרוכת שיו"ל ע"י ישיבת אורחות תורה עמ' שטו] תמה על האחיעזר דהיאך שייך לומר דחצי שיעור הוא איסור כללי, דא"כ אמאי באחד שאוכל חצי כזית חלב וחצי כזית דם אמאי לא לוקה, הרי הוא אכל שיעור בדין חצי שיעור, והנה כשהצעת קושיא זו בפני מו"ר הגר"ד מילר שליט"א אמר שלדידי לא קשיא משום שחצי שיעור

הוא "חצי שיעורדיקער" דין, כלומר שחצי שיעור אינו רק בכמות אלא גם באיכות, וע"כ אף אם אכל שיעור בדין חצי שיעור, אולם מ"מ איכות חומרת האיסור קלושה, ויש לפלפל בכל העניין של חצי שיעור באיכות ואכמ"ל, וע"ע בקובץ שיעורים בכורות אות ג', ובצפנת פענח פ"א מהל' איסורי ביאה ה"ח, שו"ת צפנת פענח סי' רפ"ח, ובשערי זיו הנדמ"ח להגר"י וינוגרד ח"א סי' מ"ז.

ט. ועוד יש לומר באופן שקונה חמץ בפסח, דאז לוקה לדעת הרמב"ם [פ"א מהל' חמץ ומצה ה"ג], כיון דהוי לאו שיש בו מעשה בכה"ג, וא"כ לכך הוצרכו להביא את המחלוקת על השיעור בבל יראה.

י. ועוד יש לומר דנפק"מ באופן שאינו יכול לעבור על חצי שיעור, משום שלא יכול להצטרף, כיון שנמצא ברגע האחרון, דלדברי השאגת אריה שהוא משום סייג, ליכא איסור חצי שיעור בכה"ג, עי' משנה למלך [פ"א מהל' חמץ ומצה ה"ז] שתירץ את דברי הרמב"ם דיש איסור בפסח בכל שהוא, ולא יליף מדין חצי שיעור, ותמה אמאי הוצרך לפסוק מיוחד, תיפו"ל מדין חצי שיעור, ותירץ שנפק"מ אם נמצא ברגע האחרון, שאז לא יכול לעבור על שיעור שלם, כיון שאין לו זמן להשלים את האיסור, וע"ע בשו"ת רעק"א [קמא סוף סי' קנ"ד] לגבי הנשבע שלא לאכול כיכר זו ונשרף חצי כיכר, דליכא איסור חצי שיעור בכה"ג, ונשאר בצ"ע

לדינא, וראה עוד באבי עזרי [מהדו' חמישאה פ"ד מהל' שבועות ה"א].

יא. ונפק"מ נוספת י"ל באדם שמחמת פקו"נ הוא צריך לעבור על לאו, וממילא חל עליו הדין של "הקל הקל תחילה" [יומא פג,א], ועל כן צריך לדעת האם כזית חמץ הוא איסור גמור, או חצי שיעור.

יב. ועוד י"ל דנפק"מ לדעת ריש לקיש דחצי שיעור מותר מן התורה, שהרי המשנה מביאה מחלוקת תנאים בענין מה השיעור בבל יראה, אכן לדעת הירושלמי בתרומות [פ"ו ה"א] דמודה ריש לקיש שחצי שיעור אסור מן התורה באיסורי הנאה, לא יועיל תירוץ זה, ואין להקשות, שאם כן תהיה ראייה ממשנה זו לדעת ריש לקיש, שאל"כ תיקשי קושיית השאג"א, דכמשנ"ת למעלה, מאחר וישנם תירוצים נוספים, ממילא לא תהיה ראייה לדעת ריש לקיש.

יג. וכן י"ל נפק"מ האם מחויב להוציא כל ממונו, דהנה על לאו גמור מחויב להוציא כל ממונו, כמב' ברמ"א [או"ח סי' תרנ"ו סעיף א'], ומעתה יש מקום לומר שעל חצי שיעור אינו מחויב בזה, ועל כן הוצרכו לדעת מהו השיעור.

יד. ועוד י"ל דנפק"מ לענין מחאה, דמב' בשו"ע [או"ח סי' תר"ח ס"ב] דלא אמרי' מוטב יהיו שוגגין ואל יהיו מזידין, אלא באיסור שאינו מפורש בתורה, ומעתה איכא נפק"מ האם הוא שיעור דהוי

דבר המפורש בתורה, או דהוי חצי שיעור, והוי דבר שאינו מפורש בתורה.

טו. ועוד י"ל ע"פ הצד דלפנ"ע הוי דין "פרטי" כלומר דהוי פרט בכל עבירה ועבירה, וחשיב כאילו השתייך לאותה עבירה, וכמו שנחלקו הרמב"ן ובעל המאור בסנהדרין [עד,א] האם בלפנ"ע בג' עבירות אמרי' יהרג ואל יעבור, וכמו שביאר בקובץ הערות [סי' מ"ח אות ט' בהשמטה מבין המבחר הקד' ר' נפתלי ביינוש וסרמן הי"ד], ומעתה כמה מהנפק"מ הנ"ל לגבי חומרת שיעור שלם, לעומת חצי שיעור, נוגעות אף לגבי חומרת איסור לפנ"ע בכה"ג.

טז. ועוד י"ל דהנה נחלקו הפוסקים לגבי חצי שיעור באיסור דרבנן, יעוי' בתוספת שבת סי' ש"ו סק"ט, שד"ח מערכת חצי שיעור בשם פתח הדביר בדעת מהר"י מינץ, ספר קובץ על הרמב"ם יסוה"ת פ"ה ה"ח, ומעתה אי נימא דליכא חצי שיעור באיסור דרבנן, י"ל דנפק"מ לחמץ שאסור מדרבנן, כגון חמץ נוקשה, או ספק חמץ לדעת הרמב"ם [פ"ט מהל' טומאת מת הי"ב] דספק דאורייתא לחומרא מדרבנן.

יז. ועוד י"ל לדעת המהרלב"ח [סי' י"ח] דליכא איסור בחצי שיעור בחמץ כלל, כיון שהייתה לו שעת היתר, ואף באכילה, [לולא הילפותא המיוחדת ד"לא יאכל" לרבות כלשהוא, כמב' ברמב"ם פ"א מהל' חמץ ומצה ה"ג] א"כ בעי' לדעת מה השיעור, כיון דחצי שיעור שרי.

ואינו עובר בבל יראה על חמץ שאינו ברשותו, ואם הוציאו לאחר שנתחייב כבר בבל יראה, מחויב לבערו, וממילא הוי נפק"מ מה השיעור, דאי הוי חצי שיעור לא נתחייב לבערו, ועל כן אם הוציאו מביתו כבר אינו עובר, ואינו מחויב כעת לבערו.

פג. ועוד י"ל בהקדם דברי הנתיבות הנודעים [סי' רל"ד סק"ג] שאיסור דרבן בשוגג אי"צ כפרה, וביאר הגרש"ש בשערי ישר [ש"א פ"י] דהיינו משום שדרכנן הוי איסור גברא, ובשוגג ליכא גברא שחייב כפרה, והנה ביצועות יעקב [או"ח סי' י"ג סק"ג] כתב שהמבטל עשה בשוגג נמי אין צריך כפרה, והיינו כיון דהוי איסור גברא, ומעתה י"ל דאי נימא שחצי שיעור הוי איסור סייג, ממילא הוי איסור גברא, ועל כן בשוגג אין צריך כפרה, ועוד דאי נימא כדעת החתם סופר [יו"ד סי' רפ"ו] והבית יצחק [או"ח סי' ס"ה אות ב] שלדעת הנתיבות אין איסור להכשיל את חבירו באיסור דרבנן בלי ידיעתו, היה מקום לומר שאף באיסור גברא דאורייתא, נמי אין איסור להכשיל את חבירו בלי ידיעתו, וא"כ לכך הוצרכו לדעת מהו השיעור, והדברים מחודשים (12).

יח. ובאופ"א י"ל דהנה כתב בשו"ת חכם צבי [סי' פ"ו] שהטעם שחצי שיעור אסור מן התורה הוא מדין אחשביה, ומאי דאמרי' ביומא [עג,ב] דחזי לאיצטרופי, היינו סימן ולא סיבה, ומעתה י"ל דנפק"מ היכא דלא אחשביה, דבהא ליכא איסור חצי שיעור, ומ"מ אי הוי שיעור שלם, עובר בבל יראה.

יט. וכמו"כ יל"ד משום לפנ"ע, שאם המכשיל לא אחשביה לחצי שיעור, לא עובר בלפנ"ע, אף אם הנכשל אחשביה, אולם אי הוי שיעור שלם, עובר בלפנ"ע, והעירונו דרך במידי דאכילה שייך אחשביה, וצ"ע.

כ. ועוד יש לומר עפ"י מש"כ כמה מהאחרונים שאדם שעובר על חצי שיעור אינו נפסל לעדות, וממילא שאלת השיעור נפק"מ לענין זה.

כא. ועוד יש לומר לפי שיטות האחרונים, דליכא חצי שיעור באיסור דרבנן [עי' שד"ח מערכת חצי שיעור סעיף י"ב], וממילא הדבר נפק"מ לשאלת חצי שיעור בחמץ שעבר עליו הפסח.

כב. והגאון רבי ישראל אדלשטיין שליט"א כתב ליישב [ישא מדברותיך עה"ת עמ' מו] שמכיון

(12) ומצורף כאן מכתב שכתבתי בענין זה ליד ידי הרה"ג משה שמואל דיין שליט"א, ב"גם אני אודך". בתשובות שכתבתם [ח"ד סי' ו'] דנתם בענין ברכת האילנות על עצים שניטעו בשבת, וכן על עצי ערלה, וכבר הסתפק הרעק"א בהגותו לשו"ע [או"ח סי' רכ"ו] האם מברכים ברכת האילנות על עצי ערלה, והבאתם את דבריו הנודעים של

הגאון ממשיבין בשו"ת דובב מ'ישראל [ח"ג סי' ה'] שהוכיח מהמשנה במעשר שני [פ"ב מ"ה] וכו' בב"ק [סמ"א] דמציניס את הערלה, ומקשי' בגמ' אמאי מצינין, אי משום הגולנין, הלעיטוהו לרשע וימות, ואי נימא דאסור לברך ברכת האילנות על עצי ערלה, א"כ בעי' לציין כדי שלא יברכו ברכת האילנות, ומוכח דשפיר אפשר לברך ברכת האילנות אף על עצי ערלה, והבאתם את דחיית הגרע"י בחזון עובדיה [פסח עמ' י"ט] שדחה ראי' זו, וכן אתם לפלגתם בדברים, עפ"י הנהיבות [סי' רל"ד סק"ג] דשונג בדרבנן אי"צ כפרה, וע"כ אי נימא דברכה לבטלה מדרבנן, לא הוי יותר משונג בדרבנן, וע"כ אי"צ למנוע ממנו, אמנם יל"ד בדחייתכם מכמה סיבות, חדא דדברי הנהיבות אינם מוסכמים כלל, יעו"י במשנ"ב [סי' של"ד ס"ק ע"ה] שכתב ע"ד הרמ"א [שם] שהמחלל שבת בשונג צריך להתענות, וכתב ע"ז המשנ"ב דה"ה בשונג בדרבנן, וא"כ מוכח דהמשנ"ב לא ס"ל כהנהיבות, וכ"כ הגרמ"מ שוליונגר זצ"ל בספרו זמרת חלוי [סי' קפ"ו], וכן מה שהוכיח הנהיבות כדבריו מהשו"ע [חור"מ סי' רל"ד ס"ה] דמי שמכר לחבירו דבר איסור דרבנן, וגודע לו לאחר שאכל, אי"ז מקח מעות, והוכיח מזה דהיינו משום דשונג בדרבנן אי"צ כפרה, שמעתי בשם הגר"י צבי יהודה אדלשטיין שליט"א מראשי ישיבת אורחות תורה דביאר דברי השו"ע דהיינו משום דמאיסור דרבנן לא בדילי אינשי, וכמו"כ יש להוכיח דלא כהנהיבות מהגמ' בבבא [ל"א] דאמר' מוטב יהיו שונגין ואל יהיו מזידין, ודנה הגמ' האם דין זה נאמר רק בדרבנן או גם בדאורייתא, ומוכח שברבנן אמר' מוטב יהיו שונגין, ולדעת הנהיבות אי"ז "מוטב" בעלמא, אלא שכשהם שונגין אי"ז עבירה כלל. [ויש לציין ששמעתי מהגאון רבי נחום שיינן שליט"א אב"ד תל אביב, ששמע מאחד ממקורביו של הגאון ממשיבין שאינו חודר בו מכל מה שכתב בספרו, מלבד ענין זה של ברכת האילנות על עצי ערלה, שאינו בטוח אם ראה זו נכונה].

וכמו"כ ההנחה שלדעת הנהיבות ליכא לפנ"ע בשונג בדרבנן, הנה באור שמח [פ"א מהל' גירושין ה"ז] חקשה דא"כ כל אחד יאכיל את חבירו איסור דרבנן בלא ידיעתו, וסיים דישתקע הדבר ולא יאמר, וראיתי בספר ויש לומר [עמ' ת"ע] שהוכיחו כן מהא דאמר' במתני' [דמאי פ"ב מ"א] דמאכילין את העניים דמאי, ואמאי לא אמר' דאף מי שלא עני אפשר להאכילו דמאי בלי ידיעתו, ובשו"ת חתם סופר [יו"ד סי' רפ"ו] ובשו"ת בית יצחק כתבו [או"ח סי' ס"ה אות ב'] דאיה"ג ולדעת הנהיבות שרי להאכיל את חבירו באיסור דרבנן בשונג, ויעו"י בשו"ת אגרות משה [יו"ד ח"א סי' ג', ואו"ח ח"ה סי' י"ט] שכתב דמכין ולפנ"ע הוי איסור אף כלפי שמיא, ע"כ הדבר אסור מצד עצמו לתת, ולא מחמת בין אדם לחבירו, שכביכול גורם לו לעבירה, שהרי חבירו אינו נכשל, וכמו"כ במכשיל חבירו באונס, שודאי שעובר בלפנ"ע, למרות שלכא' אין נכשל וממילא אין מכשיל, וע"כ ממעם זה דאיכא לפנ"ע כלפי שמיא, וראה בענין זה, בהנהגות רעק"א [יו"ד סי' קפ"א ס"ו], דברי הרב [ח"א סי' ל"ה], ספר הויכרון אהל מרדכי [עמ' קצ"ה], שערי חיים [גיטין סי' ל'], הערות המהדיר לחי' הריטב"א [בכמות פרב, הע' 44-45], שדנו בחקירה זו, האם בלפנ"ע איכא ב' דינים חדא איסור "כללי", ועוד איסור "פרטי" כלומר שחלק מכל איסור הוא גם איסור לפנ"ע, והוא איסור כלפי שמיא.

ובקי"ן תשע"ו שמעתי ממנו"ד הגר"ד פוברסקי שליט"א בשיעור כללי שהביא דברי השבות יעקב [ח"ב סי' קמ"ח] שהמבטל עשה בשונג אי"צ כפרה, והסביר מו"ר שליט"א שאין הכוונה שאי"צ כפרה כלל, אלא שאינו חטא ממש, ויש לציין שבישועות יעקב [או"ח סי' י"ג סק"ג] כתב דהמבטל עשה בשונג אי"צ כפרה, ובשערי חיים [גיטין סי' ל'] ביאר הגר"ח שמואלביץ עפ"י השערי ישר [ש"א פ"י] שדברי הנהיבות [סי' רל"ד סק"ג] דשונג בדרבנן אי"צ כפרה, היינו משום דהוי איסור גברא, וליכא איסור על הגברא כשהוא שונג, ולפ"ז ח"ה מ"ע דהוי דין על הגברא, וע"כ בשונג אי"צ כפרה, אולם יש להקשות ע"ז מהתורות כהנים [פ"א פ"ז] וכן משמע בסוגיא דובחים [ז,א] דעולה באה על ביטול מ"ע בשונג, ומוכח דבעי' קצת כפרה, וצ"ע.

סימן ז

ט"ו קושיות בענין יום טוב שני (13)

אולם יל"ד בזה מאחר ובב"ב [לח,א] אמרי' דבעי' חזקה שלוש שנים, כדי שאף אם הבעלים יהיה באספמיא שהיא במרחק שנה, יוכל ליסע לשם, ולהיות שם שנה, ולחזור אחרי שנה, ושמא היו כאלה יחידים שנסעו לשם, אולם לא הייתה קהילה יהודית שם, [אכן שמעתי מאמור"ר שליט"א להעיר ע"ז, שהרי מצינו בפסחים נגא, על תודוס איש רומי שהיה מאכיל ברומי וכו', וא"כ מוכח שהוא היה ביום טוב ברומי, וא"כ הייתה התיישבות יהודית אף במקומות מרוחקים יותר, וכן יש להקשות מגמ' נוספות, כגון מהא דאמרי' ביבמות קטו, בשיצחק ריש גלותא הלך לאספמיא, וכן בתענית יט,א מבו' שאם נראה באספמיא שהחומות נופלות ברוח, יש לזעוק בבבל, למרות שמדובר במרחק של שנה, ואין להוכיח מדברי הגמ' בבבא בתרא עד,א, ששבעה ימים מקיפין את ארץ ישראל, ואחד מהם הוא ים אספמיא, כיון שעדיין איננו יודעים את המרחק והגודל באותו ים, והים נקרא על שם הארץ הגדולה שהיא

הנה קי"ל דביום טוב בחוץ לארץ עבדינן יומיים מחמת ספיקא דיומא, כיון שבזמן שקידשו על פי הראייה, היה ספק האם החודש התעבר, ואף על גב שכיום אין לנו ספק מכיון שמקדשים על פי הלוח, מכל מקום עושים יום טוב יומיים, דמנהג אבותינו בדינו, ועוד דחיישינן שמא יחזור דבר לקלולו, ויש לתמוה בזה כמה תמיהות.

א. יש להקשות אמאי עבדי' יום טוב שני מחמת ספיקא דיומא, כיון שהשליחים לא היו מגיעים לחוץ לארץ להודיע על קידוש החודש, שהרי לכאו' כל ההתיישבות היהודית בעולם הייתה בין אר"י לבבל, שהרי מבו' בב"ב [לח,א] שעד אספמיא היה מרחק של שנה, יעו"ש ברשב"ם ביתר ביאור, וכן בבבא בתרא [ד,א] מבו' לגבי המעשה עם הורדוס שהמרחק בין ארץ ישראל לרומי היה שנה, [ואמנם שם יש מקום לומר, שאמר זאת בדרך דחייה, כלומר שרצה להרוויח כמה שיותר זמן], וא"כ לא יועיל לעשות יומיים יום טוב, שהרי ישנו ספק על כמה חודשים,

היעד באותו יום, ואספמיא היה סמל למקום רחוק, וכגון מה שאמרו ביבמות סג, א שאפי' ספינות שמגיעות מגליא לאספמיא מתברכות בשביל ישראל, ואיך שיהיה, הדבר צ"ע]. וא"כ הרי לגבי שאילת טל ומטר, ממתנים ג' שבועות עד שהאחרון שבעולי הרגלים היה מגיע לנהר פרת, ומעתה אם למשפחה שלמה על טפיה וילדיה היו מספיקים ג' שבועות להגיע עד נהר פרת, ודאי ששליח ב"ד הרכוב על סוס מהיר היו מספיקים לו שבועיים, וא"כ אף בפסח סוכות ושמיני עצרת, כבר היו יודעים האם החודש היה מעובר, וכן ביוה"כ בלאו הכי לא עבדי' יומיים כיון דהוי פקו"נ, ובר"ה בלאו הכי אף באר"י עבדי' יומיים, ובשבועות הספק תליא בפסח, כיון שיש דין חמישים לעומר, ודין זה תלוי בט"ז בניסן, וצ"ע.

ב. הנה הקשה הר"ן בשילהי פסחים אמאי לא עבדי' בחוץ לארץ יומיים, משום ספיקא דיומא, וידוע תירוצם של הדבר אברהם [ח"א סי' ל"ד] והשערי ישר [ש"א פ"ה] שלא שייך לספור יומיים, כיון שסותר את מהות הספירה, אולם יש להקשות היאך סופרים יום אחד, א' דהיאך מברכים ע"ז, נימא ספק ברכות להקל, וכל כמה שבזמן לא בירכו, א"כ אף בזמן הזה לא יברכו, כיון שהמצוה בזמן הזה היא זכר למקדש, ועוד דהא בספירת העומר בשונה מספירת זבה ונדה, שזה רק דין לספור, בספה"ע איכא דין "למספר", כלומר שיוצרים דין בעצם היום, ואי"ז ספירה רק ביחס לאדם הסופר, [ויש להביא

ראי' לזה מהא דלגבי ספירת זבה ונדה אמרי' שאין לספור מחשש שמא לא תעלה לה הספירה, והוי ברכה לבטלה, ואילו בספירת העומר לא חיישי' לזה, אלא באישה כיון שאינה מחויבת, משא"כ באישי שמחויב לא חיישי', והחילוק הוא כמשנ"ת, דבספירת העומר אף אם לא השלים מ"מ קיים את המספור, משא"כ בספירה, שמקיים את המצוה רק אם ספר את כל הימים, ודו"ק], וא"כ אף אם ספירה מספק נחשבת ספירה על הצד שספר כדין, מ"מ מספור מספק אינו מספור, כיון שלא קבע את היום, ועוד דלפי הפרי מגדים [או"ח סי' קצ"ד] שאין דין ספק דאורייתא בספק קיום, כלומר שאף שאחרי שינהג כן לא יצא מבית הספק, א"כ אף הכא אינם יוצאים מבית הספק.

ג. עוד יש להקשות אמאי עבדי' בשבועות יומיים, הא אין הספק על ו' בסיון, אלא על חמישים לעומר, שספק זה תלוי בשאלה האם חודש אדר מעובר, וא"כ ספק זה כבר הוכרע, וכבר הקשה כן החתם סופר [ח"א או"ח סי' קמ"ה], והביא מש"כ הרמב"ם [פ"ג מהל' קידוש החודש הי"ב] שהטעם שעושים יומיים בשבועות היינו כדי ש"לא תחלוק בין המועדות", והיינו מדין לא פלוג, ולפ"ז כתב דבשבועות ביצה שנולדה בזה אסורה בזה, כיון ששניהם אסורים בתורת ודאי, ויש להקשות א' דהא גופא ה"לא פלוג" שלא תשנה אף בדין זה, ב' דדיו לבא מן הדין להיות כנידון, ול"ש להחמיר על שבועות יותר משאר ימים טובים. ג' כיון דביוה"כ לא עבדי'

יומיים, א"כ לא נחשב לא פלוג, כיון שחילקו כבר בין המועדות.

ד. בר"ה [כא,ב], ובירושלמי בחלה [פ"ב ה"ד], ובר"ה [פ"א ה"ב] מבו' שהטעם דלא עבדי' בחוץ לארץ יומיים יוה"כ, כיון דהוי פיקוח נפש, ומשמע שאף כשקידשו עפ"י הראייה דהוי ספק אמיתי, מ"מ לא עבדי' יומיים, וצ"ע דמ"מ ישבתו ממלאכה, וכמו חולה ביוה"כ, ועוד שיאכלו שיעורים, וממילא לא יהיה חשש פקו"נ, ועוד יש להקשות שמדוע מתירים באופן גורף מיד במוצאי היום הראשון, ולא נאמר שכל אדם יאכל רק במצב שמגיע לפקו"נ. ה. יש להקשות אמאי עבדי' כיום יומיים בארה"ב ואירופה, הא ל"ש התם מנהג אבותינו, ול"ש שמא יחזור דבר לקלולו, שהרי כמשנ"ת למעלה, כל ההתיישבות היהודית בעולם הייתה רק עד בבל, ומבו' בגמ' שעד דרשיר היה מהלך שנה, וא"כ במקומות כאלו מחויבים לעשות כמה ימים טובים, כמנין החודשים עד שמגיעים שלוחי ב"ד, וא"כ לארה"ב יקח הרבה יותר משנה אחת, ומדוע עבדי' יומיים כיום, ויש שתירצו מדין לא פלוג, והוי תקנה כללית על כל חוץ לארץ, אולם כידוע רבותינו החזו"א והגרי"ז החמירו לעצמם אף בבני ברק ובירושלים החדשה לנהוג יום טוב שני במלאכות דאורייתא, והיינו משום שחששו שמא השליחים לא הגיעו למקום זה, וא"כ לא הייתה תקנה על חוץ לארץ בדוקא, וכמו"כ יל"ע בעיר אשקלון הקדומה, שמבו' בתוס' בגיטין [ב,א] שחציה באר"י וחציה בחוץ לארץ,

האם בחציה שבאר"י לא נהגו יום טוב שני, ובחציה שבחוץ לארץ נהגו יום טוב שני, וצ"ע בכ"ז. [וראיתי מובא שהגר"ש פינקוס זצ"ל החמיר לעצמו לנהוג יום טוב שני בבני ברק, כשהיה מגיע לחמיו הגר"מ מן זצ"ל ביום טוב ראשון של סוכות, ובמוצאי יום טוב ראשון היה נוסע לירושלים, אבל בשונה ממנהגו לא היה נוהג ברכבו אלא נוסע באוטובוס, אולם כשהגיע אוטובוס עירוני נמוך, לא עלה עליו, משום איסור תחומין, שבי"ב מיל הוי דאורייתא, ובאוטובוס גבוה הוי בכלל דאין תחומין למעלה מעשרה, אלא דיש להקשות שאיך הולך בירושלים ברגלו, דאז הוי תחומין למטה מעשרה, וצ"ל דדמי לסוגיא בעירובין מב,ב שמי שהוציא אוהו בע"כ לעיר אחרת, שיכול ללכת שם כיון שיצא כדין, וה"נ יצא כדין].

ו. עוד יש להקשות אמאי בכלל בן חוץ לארץ שמגיע לאר"י נוהג יומיים, ומדוע הדבר תלוי במקום מגוריו, ולא בשאלה היכן הוא נמצא בחג עצמו, הא בזמן חז"ל הדבר היה תלוי במי שיש לו ספק, כלומר האם נמצא בבבל או באר"י, וכדעת השו"ע הרב [או"ח סי' תצ"ו] והתחכם צבי [סי' קס"ז], ולא שייך בהא מנהג אבותינו בידינו, ולא שמא יחזור דבר לקלולו, כיון שאם הדבר יחזור לקלולו שוב הדבר יהיה תלוי בשאלה היכן הוא נמצא בחג עצמו, [אולם אין להביא רא"י מפורים, דאמר' התם דפרונו בן יומו נקרא פרוז, דהתם השהות בכרך בט"ו, היא עצמה הסיבה לחג, וכך שמעתי כמדוד' מהגר"ח

שרייבר שליט"א].

ז. עוד יש להקשות מדוע עבדי' בזמן הזה יומיים ר"ה בירושלים, הא בביהמ"ק לא עשו יומיים ר"ה, כיון דהתם לא היה ספיקא דיומא, ומסתבר שכך היו נוהגים בירושלים, וא"כ מדוע עבדי' יומיים בר"ה בירושלים בזמן הזה, ולכה"פ בירושלים שבין החומות. [וע"ע ברמב"ן ובבעל המאור בביצה ד,ב].

ה. בשקל הקודש [פי"א מהל' קידוש החודש בביאור ההלכה] הקשה מדוע בחנוכה ופורים לא עבדי' יום נוסף בחוץ לארץ משום ספיקא דיומא, והנה על חנוכה תירץ משום שהדלקה שונה היא פוגעת בהדלקה, שלא יהיה מניין ימים מדויק, אמנם ד"ז תלוי במחלוקת אחרונים באדם שיש לו ב' נרות ביום השלישי, ועוד שמדוע שלא ידליקו רק נר אחד כל הימים,

ויקיימו את עיקר הדין, וירוויחו את העניין של ספיקא דיומא, אולם יש להקשות על עצם הקושיא שהרי חנוכה ופורים נקבעו אחר שיש ספיקא דיומא, וא"כ הם נקבעו על המצב הזה, ועוד דפורים וחנוכה הם זכר, והזכר מתקיים אם הם לפי חשבונם חגגו את חנוכה ופורים, [ואדאתי' עלה, ביערות דבש דרוש י"ז הקשה איך נתן מרדכי להמן לספר אותו, ולפי התאריך הרי היה מדובר בט"ז ניסן, ובשושן לכאו' היו צריכים לנהוג יום טוב שני של גלויות, והגר"א נבנצאל שליט"א תירץ שמכיון ואר"י עמדה בחורבנה, ומרדכי היה בקי בקידוש החודש, ע"כ אפשר דבשושן היו בקיאי' בקיבועא דירחא, ובמגילה יב,ב מבו' שהתואר "חכמים יודעי העיתים" ניתן לחכמי ישראל בפרס שידעו לעבר את החודש, ודו"ק]. והשי"ת יאיר עיני להבין סוגיא זו ⁽¹⁴⁾.

(14) תשובות לקושיות בענין יום טוב שני של גלויות

מאת הרב יוסף פריץ, רב ומ"ץ בפנמה, מח"ס פריי יתן

ראיתי בירחון האוצר תשרי תשפ"א (גליון מה עמ' שמב), דבריו הנחמדים של ש"ב הרב הגאון רפאל סוויד גר"ו, שהרבה בקושיות על דיני יום טוב שני. ואמרתו לפלפל בדבריו, וכן אחי הרה"ג כמוהר"ר יואל גר"ו עבר על דבריו ודברי, והוסיף עליהם בסוגריים.

עיקר הנחתו היא שבזמן שהיו מקדשים על פי הראיה לא היה ישוב יהודי חוץ מארץ ישראל ובבל, ואת"ל שהיה במקומות רחוקים יותר, הרי לא היו מגיעים שליחים במשך תקופות ארוכות, וא"כ מה הועילו בעשיית יומיים.

והנה הנחתו זו שלא היו יהודים חוץ מארץ ישראל ובבל, צריכה עיון טובא, וכמו שכבר הביא כמה מקורות שהיו יהודים ברומי ובאספמיה. ויש להוסיף מקרא מפורש בספר עובדיה (פסוק כ), "וגלת החל-הזהו לבני ישראל אשר-יבנענים עד-צדפת וגלת ירושלם אשר בספרד ירשו את ערי הנגב". ועיין במפרשים שם, שאפשר שמדבר על חורבן בית ראשון או בית שני, ראה ראב"ע שם, הרי שלפחות מתחילת חורבן בית שני היו יהודים בצדפת וספרד וגרמניה. ועיין ערוך השלם שהביא כמה מדרשים שמוכח שאספמיה הוא ספרד שבסוף מערב. [יש לציין שיש עוד אספמיה או אפמיה שהיא בסוריה, עיין יעב"ץ בבא בתרא (ער, ב) שאספמיה היא לא ספרד. ועיין בר"ש חלה (פרק ד משנה יא) שאספמיה זה סוריה. ועיין בספרי העיב"ץ שם משנה לחם ולחם שמים, וצ"ע שסותר את עצמו. יואל].

וכן ידוע מסורת אנשי ורמזיא שנמצאים שם מגולות בית ראשון. וכן בני תימן, כמו שכתב בהקדמת מלאכת שלמה. וכן עיין

בס' מלכי תרשיש בתחילתו שהארץ שהיו יהודים בתוכם מתקופות קדומות, ובזמן הנמרא היה רב אחא דמן קרתיגני, שהיא עיר קרתגו בתוכם. וראה גם ברבש לפי להחיד"א שבזמן גזירת אחשורוש היו יהודים בספרד שלא היו מכלל הגזירה, ע"ש. [עיין גר המערב (עמוד ט) שגם במרוקו יש אומרים שהיה ישוב מזמן בית ראשון. ויאל].

ועל עיקר קושיותיו, כבר האריכו בזה, שודאי ידעו את הלוח, אלא שהיו לפעמים חריגות מחמת סיבות, אמנם יש גבול לחריגות אלו, שאי אפשר להתרחק מהלכנה יותר מדאי, ובסוף יצטרכו לחזור לגבולות המציאות, ולכן בני המדינות הרחוקות היו עושים יומיים, ובדרך כלל היו בכלל הנכון.

ויותר מזה כבר האריכו הקדמונים, שגם הבית דין היו מתחשבים בלוח אע"פ שהיו תלויים בעדים, וכדמוכח בר"ה סוף פרק שני דף כה ע"א, וכן אמרו שם דף יט ע"ב מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר, הרי שהיו כללים קבועים, ובדרך כלל היו עושים כל מצדקי כדי לעמוד בכללים, ורק פעמים בודדות היו משנים, ולכן מה שעשו יומיים היה מספיק לצאת מהספק. ואע"פ שאפשר שמעיקר הדין היו יכולים לסמוך על הרוב וסני ביום אחד, אלא שכיון שהוא רוב שעתיד להתברר לא רצו לסמוך עליו. ועיין ספר יום טוב שני כהלכתו של הרב פריד במילואים ס' א. [וראה במשנה בראש השנה (פ"א מ"ג), שיוצאים השלוחים לאלול מפני ראש השנה, שסומכים על רוב שנים, עיין שם בר"ע מברטנורא. ובכל זאת היו עושים ב' ימים. עיין שם בתוספות יום טוב ובמלכת שלמה. ואחר כך היו יוצאים על תשרי כדי שיתקנו את סוכות. ויאל].

ובזה מיושב מה שהקשה באות א.

וכן מיושב מה שהקשה באות ב, על ספירת העומר, שלא שייך ספירה מספק. ולפי הנזכר מיושב, שכיון שיש "רוב" שעושים כהוגן, אין כאן ספק, ורק ביו"ט החמירו כדי שלא יתברר שעשו מלאכה ביו"ט ואכלו חמץ בפסח, אבל בכה"ג שאין אפשרות אחרת חזרו לכללי הספיקות הרגילים, ואין צורך לחשוש בכה"ג.

ובלאו הכי יש ליישב, שאח"כ כשהיה ספק לא ספרו בברכה, ורק אגן דבקיאינן בקביעותא דירחא מנינן, כיון שאין ספק, ואע"פ שיש חשש שיהיו הדבר לקלקולו, אין זה מספיק כדי לבטל המצוה. [בעל המאור (פסחים כח, א) דן למה לא עושים יומיים ספירת העומר. ויאל].

ומה שהקשה באות ג' על יום חג השבועות שכבר הוכרע הספק, זה נכון במקומות שהיו השלוחים מגיעים, אומנם במקומות שמאוד מרוחקים ולא היו מגיעים שלחים רק אחרי שנה או יותר, א"כ היה עדיין ספק גם בשבועות, וא"כ מעיקר הדין היו צריכים לעשות יומיים, וזה דלא כחת"ס.

ומה שהקשה על חת"ס שכיון שעבדינן לא פלוג א"א להחמיר בביצה, יש לומר דלא עבדינן לא פלוג לקולא. וכידוע דיוני האחרונים בזה, ואפילו נימא שעבדינן, עכ"פ אי אפשר להקשות אמאי לא עשו לא פלוג לקולא.

ומה שהקשה שדיו לבא מן הדין, הכא שאני שהוא דון מינה ואוקי באתרא, דהיינו שעיקרו מחמת לא פלוג, אבל סוף סוף הוא תקנת חכמים ושאינו משאר ימים טובים, ולכן מעמידים אותו על כללי תקנת חכמים דהוי יומא אריכתא.

ומה שהקשה מיום הכפורים, כיון שהוא סוג אחר אינו מפריע, שענין לא פלוג מותרו כדי שהציבור לא יזלזל ביום טוב שני, אבל יום הכפורים בצורתו החיצונית הוא ענין אחר, ולא יבוא לזלזל מחמתו.

אות ד שהקשה אמאי לא מחמירנן במלאכה ביו"כ ביום השני שהרי אין פקוח נפש. ובנו' אתי שפיר, שבאמת מעיקר הדין אין חיוב להחמיר, ולכן לא רצו לתקן באופן חלקי כיון שזה יכול לגרום זלזול ביום טוב ראשון דיו"כ, שכיון שיראו שמחמירים במלאכה ולא באכילה יחשבו שאכילה לא חמירא, ולהכי לא חילקו.

אות ה, כבר מיושב בנז', ומה שהעיר על אשקלון, עיין מנחת שלמה להגרשו"א מה שכתב בענין אילת. ומה שהביא שיש מחמירים בבני ברק, כן מחמיר גם הגר"ח קנייבסקי נר"ו, והטעם כיון שלא יודעים אם הגיעו שלחים לאותו מקום, שאפשר שהלכו בדרך אחרת ולא היה נודע באותו איזור, כך שמעתי מהגר"ש רוזנברג נר"ו.

מה שהקשה באות ו' אמאי לא צודק החכם צבי, שכל אחד יעשה לפי המקום שנמצא בו. הטעם הוא כיון שכבר נכנס ענין זה בדיני המנחנים, וק"ל דנותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם, עיין יו"ד ס' ר"ד. [עיין באגרות משה (חלק ג סימן עג) שאיך שזה משום מנהג זה יותר חמור אם זה היה משום ספק. ויאל].

ומה שהקשה באות ז על חנוכה ופורים, שהכי קבעינהו, דבריו לא מובנים, שחנוכה הרי קבעוהו בא", והתם קבעוהו יום אחד, ובני חז"ל צריכים לעשות לפי כלליהם, ומה הקשר בין מה שקבעו בא"י למה שצריכים לנהוג בחז"ל. וכן על פורים כבר תירץ בהערה, שבאותו זמן היו קובעים החדשים בפרס, והם היו עושים יום אחד, ואדרבא בני ארץ ישראל הם שהיו צריכים לעשות יומיים באותו זמן. וא"כ אין קושיא לומר שכך קבעו יום אחד, שהם קבעו לפי מקומם, ומי שיש לו ספק הרי נכנס לדיני הספיקות. [ידוע שכמה אחרונים אומרים שכך מתורצת קושית הבית יוסף בחנוכה למה שמונה ימים, ותירצו שזה משום יום טוב שני. עיין גם במרדכי (ריש מס' מגילה, רמז תשעה) שהקשה למה פורים לא יומיים, ותירץ שיש חשש של ולא יעבור. ועיין שם עוד. ועיין בקונטרס יום טוב שני (עמוד 28) שהארץ בזה והביא להרבה ספרים בזה. ויאל].

סימן ח

בענין חצי שיעור, ובעצת הגר"י סלאנטר לחולה ביוה"כ⁽¹⁵⁾

י"ב בשם ספר דרך המלך מכת"י, דאיכא חצי שיעור במצות עשה.

ב. ובביאור שורש פלוגתתם נראה לומר דפליגי בחקירה אי חצי

שיעור הוי "סייג" או "איסור בעצם" ונפק"מ באדם שנדר שלא לאכול כיכר שלם, ונשרף חצי כיכר, שלעולם לא יוכל לעבור על האיסור בשלימותו, דאי הוי משום סייג א"כ ליכא הכא סייג, דאין חשש שיעבור על האיסור. [ואפשר דמ"מ אסור, משום חשש לפעמים אחרות - עי' ברכת מרדכי יומא (סי' ו') עניינים (סי' ט'), וע"ע שאסור, ובנפק"מ זו כתב הרעק"א בתשו' (קמא סוף סי' קנ"ד) לצדד להתיר, והניח בצ"ע לדינא, אולם באבי עזרי (מהדו' חמישאה פ"ד מהל' שבועות ה"א) כתב לחלוק בזה על הרעק"א, וס"ל לאיסור בכה"ג.

ג. ובצפנת פענח (פ"ב מהל' שביתת עשור ה"ג) הקשה, מדוע אסור לאכול חצי שיעור ביוה"כ, כיון דלא הוי חצי שיעור אלא חצי איסור, שבתורה כתוב

א. הנה דנו האחרונים אם יש "חצי שיעור" אף במצות עשה,

כלומר האם אדם שיש לו חצי כזית מצה בלבד, האם יש לו חיוב לאכול לכה"פ חצי כזית, דאפשר שכמו שיש חצי שיעור באיסורים, ה"נ יש חצי שיעור במצוות, דיעוי' במשנה למלך (פ"א מהל' חמץ ומצה ה"ז), בבני חיי (סי' תע"ה), שו"ת שבות יעקב (ח"ב סי' י"ח), שו"ת חקרי לב (ח"ב אור"ח סי' צ') מהרי"י אלגזי בקהלת יעקב (תוספת דרבנן אות קל"ז), שו"ת רבי יעקב מליסא לבעל הנתיבות (סי' י"ד), ברוך טעם (שער התעורבות פ"ג דין ט'), שו"ת כתב סופר (אור"ח סי' צ"ו), ובמרומי שדה (יומא עד, א) נקטו דליכא חצי שיעור במצות עשה, ומאידיך גיסא, החיד"א במחזיק ברכה (אור"ח סי' תע"ה), ובעין זוכר (מערכת ה' אות ל"ח), מהרי"ט אלגזי (בכורות פ"ה סוף אות פ"א), שו"ת בנין עולם (אור"ח סי' י"ט), שו"ת דברי מרדכי (אור"ח סי' נ'), שו"ת מהרי"י אסאד (סי' קמ"ח), ובשדי חמד (מערכת החי"ת כלל

שייך רק מחצי ולא פחות מכך, וא"כ מכיון דעל צד זה לא קשיא קושיית הצפנת פענח, א"א ליישב קושית הצפנת פענח דהוי איסור בעצם, לפי"ד המהר"ם חלאוה, דס"ל שחצי שיעור הוא איסור סייג.

ה. ובראש יוסף (שבת לח, ב) להפרי מגדים כתב, דהמבשל בשבת פחות ממאכל בן דרוסאי, עובר על איסור חצי שיעור, ומוכח דהוי איסור סייג, דאי הוי איסור בעצם הא הוי חצי איסור ולא חצי שיעור - ועי' בחזון איש (או"ח סי' נ' סק"ג) דהפק בזה והניח בצ"ע - ודברי הפרמ"ג בראש יוסף הנז' צ"ב טובא, דמאי שנא מעקירה בלי הנחה, דפשיטא דאינו עובר משום חצי שיעור, ושמא יש לחלק בין מלאכה שחסר בה עוד מלאכה נוספת, [כעקירה והנחה]. לבין מלאכה ששיעור הזמן שלה לא הסתיים, וצ"ע בזה.

ו. והא דאמרי' ביומא (עד, א) דהא דלרב יוחנן חצי שיעור אסור מה"ת, משום ד"חזי לאיצטרופי" אין להביא מזה ראי', דחצי שיעור הוי איסור סייג, די"ל שגם במילים אלו "חזי לאיצטרופי" אפשר"ל, דהוי סיבה, כלומר שמשום כך חיישי' שמא יצטרף, אולם אפשר"ל דהוי "סימן" דהיינו שמזה שאם זה מצטרף לוקים, א"כ זה סימן שכל חלק באיסור גם אסור, אם כי ברמה פחותה לגבי העונש.

ז. והנה ברמב"ם (פ"א מהל' חמץ ומצה ה"ז) כתב דאיסור לאכול חצי שיעור בפסח, מדכתיב "לא יאכל" לרבות כל שהוא, והקשו כל נושאי כליו אמאי

דין "ועניתם", ושיעור חז"ל דבפחות מככותבת הגסה לא מייחבא דעת', וא"כ לא הוי איסור כלל, ודמי לעקירה בלי הנחה דשרי - עי' שפת אמת (שבת ב, א) מש"כ בזה - והניח הצפנת פענח בצ"ע, יעו"ש, ומוכח מדבריו דהוי איסור בעצם, ול"ש איסור בעצם באכילת חצי שיעור ביוה"כ, כיון דהוי חצי איסור, אבל אי נימא דהוי חצי שיעור משום סייג, לא תיקשי כלל דהא חצי שיעור הוי סייג, שלא יגיע לככותבת.

ולעצם קושייתו נראה ליישב, דאפי' אי נימא דהוי איסור בעצם, מ"מ אין הביאור בשיעור חז"ל דככותבת מייחבא דעתיה, דזה ברור דגם בפחות מכן מייחבא דעתיה קצת, וחז"ל קבעו שיעור ב"ליתובא דעתיה", וא"כ שפיר הו"ל חצי שיעור, ועי' במהר"א פולדא ובביאור הגר"א על הירושלמי בתרומות (פ"ו ה"א) שכתוב להדיא דהוי שיעור בליתובא דעתיה.

אולם שמעתי מאמו"ר שליט"א לדחות תירוץ זה, דהא אפי' משהו אסור מדין חצי שיעור, ובכה"ג ודאי ליכא יתובא דעתיה, ואמאי בכה"ג אסור הא הו"ל חצי איסור ולא חשיב חצי שיעור, וצ"ע.]

ד. ואין לומר עפ"י המהר"ם חלאוה בפסחים (מד, ב) דחצי שיעור היינו חצי דוקא ולא פחות מכך, דזה אינו, משום דלפי מש"כ במקו"א (עי' מנחת רפאל ח"א סי' ב') דהביאור בדברי המהר"ם חלאוה, משום דהוי איסור סייג, ולדעתו

אף בשעת הלעיסה עובר משום חצי שיעור, ומוכח מהא נמי דחצי שיעור הוא איסור סייג, דאי נימא דהוי איסור בעצם, מאי שייך איסור בעצם כה"ג.

ג. בנשמת אדם (הל' שבת כלל כ"א) מבו' דמי שמתחיל לגזוז צפרניים אעפ"י שעדיין לא תלשן, מ"מ כעת עובר על חצי שיעור, ומוכח דהוי סייג, דאיסור בעצם לא שייך כלל בכה"ג, וז"פ.

ד. בעזר מקודש (אהע"ז סוף סי' כ') מבו' דבקריבה בעריות, אעפ"י שלא עשה את המעשה האסור מה"ת, מ"מ עובר באיסור חצי שיעור, ומוכח דהוי סייג, אולם יל"ע בזה דשמא כל קריבה בעריות הוי איסור, וצ"ע. וע"ע במנחת אשר להג"ר אשר וייס שליט"א (ויקרא סי' י"א) שהאריך בהאי עניינא דחצי שיעור אי הוי איסור סייג או איסור בעצם, וע"ע בצל"ח [סחים מד, ב, לענין ח"ש בסוף היום, ובוקבץ שיעורים חולין אות מ"ה, וב"ב אות שס"ז, ובכורות אות ג'].

ט. והנה מטו בי מדרשא משמי' דהגר"י סלאנטר זצ"ל (הו"ד בספר מנחת שלמה ח"א סי' ל"א) דאדם שמחויב לאכול פחות מכשיעור ביוה"כ, משום שהוא חולה וכדו', ישבע באיסור כולל את כל העינויים של יוה"כ רגע קודם יוה"כ, וממילא לא חל עליו יוה"כ מכיון שקודם לכן חלה עליו השבועה, ומעתה אם יאכל חצי שיעור לא יחשב כחצי שיעור ביוה"כ אלא כחצי שיעור בשבועה, ומעתה הא איכא פלוגתא דקמאי (ע"י ר"ן שבועות כב, א) אי איכא חצי

איצטריך למילף מדין "לא יאכל", תיפו"ל מדינא דחצי שיעור, ותירץ המשנה למלך (שם) דנפק"מ באדם שאוכל רגע לפני צאת הכוכבים של מוצאי יו"ט אחרון של פסח, דמשום חצי שיעור אין איסור, וע"כ בעי' לדינא דלא יאכל, עכת"ד, ושמע"י מדברי המשנה למלך תלת ש"מ, חדא דחצי שיעור הוי איסור סייג, ועוד דחצי לאיצטורפי זה סיבה ולא סימן, ועוד דחצי לאיצטורפי היינו שיצטרף עכשיו.

[ובקושיא] זו דנו הרבה מרבתינו האחרונים, יעוי' בשו"ת תורת חסד (או"ח סי' נ"ה אות א' וסי' ו' אות ד'), שו"ת הרדב"ז (ח"ב סי' קמ"ג), שו"ת שואל ומשיב (מהדו"ג ח"ג סי' י"ג), שו"ת דברי מלכיאל (ח"ו סי' פ"ב), אבן האזל (פ"א מהל' חמץ ומצה ה"ז ובפ"א מהל' שבת ה"ג), אור שמח (פ"א מהל' חמץ ומצה ה"ז), יעו"ש היטב].

ח. ונראה להוכיח מעור כמה אחרונים דס"ל דחצי שיעור הוא אסור משום סייג, וחזי' לאיצטורפי הוי סיבה ולא סימן, כדלהלן:

א. במחצית השקל (סי' שט"ז ס"ק י"ז) כתב ששולה דג מהים, חייב אף בפחות מכשיעור מדין חצי שיעור אע"ג דלא הוי איסור בעצם, משום שעדיין לא מת, מ"מ אסור מדין סייג של חצי שיעור.

ב. בהגהות חתם סופר (או"ח סי' תקס"ז) מבו', דאפי' שמאכלות אסורות האיסור הוא בשעת הבליעה, מ"מ

שיעור בשבועה, וממילא הרוויח דלפחות לכמה ראשונים לא עבר איסור במה שאכל חצי שיעור, עכת"ד.

י. ודבריו צ"ע טובא, חדא דלכאור' החצי שיעור לא יכול להעלם, כלומר דהרי כל מה שלא חל יוה"כ היינו משום שהשבועה קדמה לו, וכביכול לופתת אותו מלחול, אבל כל כמה שלא חל יוה"כ לכאור' שיחול יוה"כ, ועוד דהרי לכאור' יסוד ושורש פלוגתתם האם יש חצי שיעור בשבועה, היינו שחלקו בגדר חצי שיעור (עי' משנה למלך פ"א מהל' חמץ ומצה ה"ז, שו"ת נודע ביהודה תניינא או"ח סי' נ"ג, שו"ת רעק"א קמא סוף סי' קנ"ד) האם חצי שיעור הוא איסור סייג או איסור בעצם, דעל הצד דחצי שיעור הוא איסור סייג א"כ יש מקום לומר דאף בשבועה שייך הסייג, משא"כ אי נימא דהוי איסור בעצם, היינו דוקא בנבילה ובהמה טמאה וכדו' דאיכא חפצא דאיסורא אלא בשבועה דליכא איסור בעצם, ומעתה תיקשי ממה נפשך על הגרי"ס דאי ס"ל דחצי שיעור הוא איסור סייג, וע"כ מכיון שאפי' אם יאכל שיעור שלם לא יעבור על איסור יוה"כ אלא על שבועה, ע"כ ל"ש לאסור מצד חצי שיעור ביוה"כ, אלא דא"כ תיקשי היאך תפס כהשיטות דליכא חצי שיעור בשבועה, דלכאור' אי נימא דחצי שיעור הוא איסור סייג אף בשבועה, נמי שייך סייג זה, [וכמובן, דע"ז יל"ד ולומר דבשבועה ל"ש לאסור חצי שיעור, משום שבלשון השבועה נאמר "כיכר" ולא חצי כיכר, ודו"ק]. ועוד יש להקשות, עפ"י

המבוא בשו"ת אחיעזר (ח"ב יו"ד סי' כ"א אות ב') דחצי שיעור היינו איסור "כללי" כלומר איסור כללי של כל החצי שיעור בכל האיסורים [ודלא כהגרש"ש בחי' ליבמות (סי' ל"א אות ו') דנקט דהוי איסור "פרטי", דהיינו שבכל איסור ואיסור נאמר שחצי שיעור שלו אסור בתורת אותו איסור, וע"ע בשו"ת חקרי לב (ח"ב או"ח סי' צ')]. וא"כ ל"ש לומר לכאור' דמכיון ואינו ח"ש באיסור שבועה אינו ח"ש בכלל, דמכיון וסו"ס יש כאן איסור וישנו ח"ש לכאור' מחויב המציאות שיהיה חצי שיעור [ויעוי' במנחת שלמה (שם) שג"כ עמד בשאלה הראשונה, יעו"ש].

יא. ואשר יראה לבאר בזה בעזה"י בהקדם דברי הצפנת פענח (פ"ב מהל' שביתת עשור ה"ג) דהקשה מאי שייך חצי שיעור ביוה"כ, הא כיון דלא הוי איסור בעצם, אלא דין עינוי וחז"ל אמדו שבככותבת מייטבא דעת' א"כ בפחות לא הו"ל איסור כלל, אלא הוי חצי איסור ולא חצי שיעור, ודמי לעקירה בלי הנחה (ועי' שפת אמת שבת ב, א ודו"ק), [ואין לומר דהוי שיעור בלייתובא דעתא דהא אמרי' ביומא (עד, ב) דאף בעוג מלך הבשן זהו השיעור לייתובא דעתא, ורק שמיישב דעתו פחות, ומוכח מזה דבפחות מכך לא יתיישב דעתו כלל, ולזה האירני ידידי הרב מנחם מלר שיחי'].

יב. ומעתה יש לומר ביישוב קושיית הצפנת פענח דאי נימא דח"ש הוי איסור סייג אתי שפיר, דסייג

שייך אף בח"ש ביוה"כ, נולא דמי לעקירה ללא הנחה, דהתם הוי פעולה שונה שמשלימה את המלאכה, משא"כ באכילה ביוה"כ שזו אכילה נוספת שעניינה אחד, כמו האכילה הקודמת, ודו"ק]. ומעתה נראה לומר דכל מה שנחלקו האחרונים אי ח"ש הוי סייג או איסור בעצם, היינו שנחלקו האם הוי גם איסור בעצם, דסייג פשיט"ל דאיכא [ונפק"מ האם מותר לאכול ח"ש ביוה"כ ברגע האחרון לפני שנותר לו להשלים, דאי נימא דהוי סייג, וסייג מידי כלומר שעכשיו צריך להצטרף, א"כ שרי כיון דל"ש "חזי לאיצטרופי"].

יג. ולפי"ז אתי שפיר היטב מה שהקשינו על דברי הגרי"ס, דמעתה ביוה"כ כו"ע מודו דהוי סייג, כיון דל"ש ביוה"כ איסור בעצם וכקושיית הצפנת פענח, ומעתה הדברים מבוארים כפתור

ופרח דלעולם הגרי"ס ס"ל דחצי שיעור הוי איסור בעצם, וע"כ ל"ש חצי שיעור בשבועה, וגם מכיון דלא אסר בלשונו חצי כיכר, אבל ביוה"כ ס"ל דהוי סייג וא"כ חצי שיעור מותר מתורת שבועה, ומתורת יוה"כ, וע"כ ל"ש לאסור עליו כעת, [וכמו שביארו את דברי התוס' בקידושין (לה, א) דהביאו דברי הירושלמי (חלה פ"ב ה"א) דבני ישראל לא אכלו במדבר מצה משום חדש, והקשה הירושלמי דיבוא עשה דמצה וידחה ל"ת דחדש, ומקשים דהרי לא הוה בעידנא, דכיון שאוכל משהו עובר בחצי שיעור ולא מקיים את המצוה עד שאוכל כזית, ומתריצים דמכיון וכל האיסור הוא שמא יאכל שיעור שלם, ובכה"ג כשיאכל שיעור שלם לא יעבור באיסור כיון דעדל"ת, ודו"ק ועי' במש"כ בזה במנחת רפאל (ח"א סי' ז') יעו"ש [16].

(16) הערה מיידי הרב אפרים זאב גרבו שליט"א:

במה שכתבת בסוף מכתבך לגר"ש פיש שליט"א, ליישב את מה שהקשית על עצת הגרי"ס זצ"ל גבי אכילה ביו"כ, שישבע קודם יו"כ שלא יאכל, ועל ידי זה לא יחול איסור יוה"כ דאין איסור חל על איסור, ויאכלו פחות מכשיעור דלדעת כמה ראשונים אין איסור חצי שיעור בשבועה, (ובאמת הוא עצה לכל מי שנוקט לאכול ביוה"כ, אמנם יש בזה חידוש דמותר לאדם להכניס עצמו לאיסור אחד כדי להרויח איסור אחר, דיש מקום לומר שגם אם יום הכיפורים חמור משבועה גבי הקל הקל תחילה, מאן יימר שהותר לאדם להכניס עצמו לאיסור קל כדי להינצל מאיסור חמור, אמנם בעובדא דהגרי"ס עדיף כיון דלחלק מהראשונים אינו עובר כלל משום שבועה, ויל"ד אם בכה"ג קיל טפי).

וכתבת להקשות דממ"נ יש כאן איסור חצי שיעור, דהטעם של הראשונים שאין בשבועה איסור חצי שיעור הוא משום דחצי שיעור הוא איסור בעצם ולא משום סייג בלבד, ואם כן מסתבר שהאיסור חצי שיעור של יום הכיפורים יחול, ואע"ג שאין יכול להגיע לאיסור שלם, כיון דחצי שיעור הוא איסור בעצם, ובאמת היא קושיא נפלאה על דבריו, ומה שכתבת ליישב על פי דברי הצפנת פענח דביו"כ האיסור הוא רק משום סייג, וביארת כוונתו דבכל האיסורים אסור חצי שיעור משום שני הטעמים (דסייג וגם שהוא איסור בעצם) משא"כ ביו"כ, לא הבנתי איך זה מיישב את קושייתך, דמאי מעמא לא אסור חצי משום חצי שיעור של שבועה כיון דשייך הטעם של סייג, (לדרך הצ"פ דחצי שיעור אסור נמי משום סייג), ואולי לא הבנתי נכון את דבריך, [שוב עיינתי בדברי הצ"פ, ובאמת כתב שם רק לבאר דגם לר"ש דבכל התורה חייב אפילו בכל שהוא ביו"כ מודה, והמשך הדברים הוא מדילך].

ולעיקר קושייתך על הגרי"ס יש מקום לומר, דגם אי חצי שיעור אסור בעצם ולא משום סייג, מ"מ אין החצי שיעור חל במקום שהאיסור עצמו לא חל, (כיון דאינו אלא איסור קלוש ולא עיקר האיסור אינו חל לבדו), ואם כן הכא כיון שלא חל

יד. ובמה שהבאנו מהאחיעזר דס"ל דחצי שיעור הוי איסור כללי, הנה כבר נכתב למעלה דדעת הגרש"ש לא כן, ועי' בשו"ת צפנת פענח (סי' מ"ח) שכבר חקר חקירה זו, ומצאתי בספר "מבית לפרוכת" (שיו"ל ע"י ישיבת ארחות תורה עמ' שט"ו) שהגראי"ל שטיינמן זצ"ל הקשה ע"ד האחיעזר, דא"כ אדם שאוכל חצי כזית חלב וחצי כזית דם ילקה, כיון שאכל שיעור בדין חצי שיעור, ובאמת דעת ר"מ בירושלמי (תרומות פ"ב ה"א סוטה פ"ו ה"א) דאיה"נ דלוקה, אבל מבו' בכמה מקומות דאינו לוקה, והנה שמעתי ממו"ר הגר"ד מילר שליט"א שאמר דחצי שיעור הוא "חצי שיעורדיקער דין" כלשוננו. והיינו שחצי שיעור מלבד חסרונו הכמותי יש לו גם חסרון איכותי, וע"כ אף אם אוכל שיעור בדין חצי שיעור נמי לא לוקה, והצעתי בפניו שעפ"י דבריו מתיישבים דברי האחיעזר, והסכים עמדי ודו"ק.

טו. [והנה הקבא דקשייתא (קושיא ו') הקשה לדעת רבי ביזמא (פה, ב) דיוה"כ מכפר אף בלא תשובה, משום דעיצומו של יום מכפר, ואי נימא דחזי לאיצטרופי היינו עכשיו ולא אח"כ (עי' מל"מ פ"א מהל' חמץ ומצה ה"ז), א"כ מדוע אסור חצי שיעור כיון דחזי לאיצטרופי (אי נימא דחזי לאיצטרופי הוי "סיבה" ולא "סימן") הרי כל גרגיר שאוכל מיד מתכפר, ותירץ הברכת מרדכי (עניינים סי' ו' יומא סי' ט') דהו"ל גלגל החוזר דאי נימא דהוי עבירה הר"ז מתכפר, אבל אי אי"ז עבירה הרי שאינו מתכפר, אולם לענ"ד אין נראה לומר כן, שהרי יסוד דברי רבי הוא שלא שייך מציאות של עבירה ביוה"כ, וכל כמה שזה עבירה זה מתכפר, ואף את העבירה של הגלגל החוזר, והצעתי הדברים לפני הגרב"מ אזרחי שליט"א, ולא קבלתי תירוץ שהתיישב על ליבי וצ"ע].

איסור יום הכיפורים לא נאסר גם חצי שיעור, ואם כן אפשר לבאר את המעשה עם הגר"ם זצ"ל אי נימא דחצי שיעור הוא איסור בעצם.

הערת ידידי הרב אברהם שמחה אדלשטיין שיחי', כבר ידוע לדחות תירוץ זה דאפשר שישלים הכוית מחדש שאין בו קיום אכילת מצה [לוקשען בלע"ז].

סימן ט

בביאור דברי הירושלמי בתרומות לגבי דעת ריש לקיש בח"ש

- א. ירושלמי תרומות (פ"ו ה"א), "מודה רבי שמעון בן לקיש באיסור הנאה, ומודה רבי שמעון בן לקיש ביום הכיפורים, ומודה רבי שמעון בן לקיש בעתיד להשלים, והיינו דאף דנחלקו רב יוחנן וריש לקיש (בבלי יומא עג, ב) אם חצי שיעור אסור מן התורה, לדעת רבי יוחנן, או מותר מן התורה ואסור מדרבנן, לדעת ריש לקיש, מ"מ לדעת הירושלמי ר"ל מודה לרב יוחנן בג' מקומות איסורי הנאה יוה"כ ודעתו להשלים, והנה ביוה"כ הירושלמי פליג על הבבלי, דדעת הבבלי ביומא דפלוגתא דר"י ור"ל היא אף ביוה"כ.**
- ב. והנה יש להבין בדברי הירושלמי היאך שייך לומר דמודה ר"ל לר"י בג' מקומות, מאחר ולא ס"ל לר"ל הך דרשא ד"כל חלב" לרבות חצי שיעור, וא"כ מנא יליף לה לאותם ג' מקומות, מאחר דחלב אינו כלול בהך ג' דברים, דאינו אסור בהנאה וכו', ועוד צ"ב דמה הטעם בהך ג' מקומות דמודה ריש לקיש, ומה המכנה המשותף של הך ג' דברים דבהם מודה ר"ל לרב יוחנן.**
- ג. ובאחרונים מצינו שביארו האי עניינא דאיסורי הנאה דבהם מודה ריש לקיש, דהיינו משום דבאכילה הפחותה מכזית, אע"ג דליכא ביה שם אכילה, מ"מ איכא ב' הנאה, והיינו משום דלהנאה אין שיעור, [ומה שמצינו במעילה היינו שיעור שוה פרוטה, שזהו שיעור בשווי ולא באיכות, ודו"ק]. וכך ביארו במהר"א פולדא על הירושלמי שם, וע"ע בביאור הגר"א, ובר"ש סירילאו, ובשו"ת בית יצחק (או"ח סי' ס"ד אות ג').**
- ד. ובהא דלדברי הירושלמי מודה ריש לקיש ביום הכיפורים, ביאור המהר"א פולדא, ר"ש סירילאו, וביאור הגר"א, דהיינו משום דביוה"כ ליכא דין אכילה, אלא דין יתובא דעתי, וגם בפחות מכשיעור מתיישבת דעתו במקצת.**
- ה. והא דמודה ריש לקיש בדעתו להשלים, ביאר במהר"א פולדא, דהיינו משום דכל מה שחולק ריש לקיש על רב יוחנן בסברא ד"חזי לאיצטרופי", היינו משום דאין דעתו לצרף, אבל כל כמה דדעתו להשלים ולצרף, מודה ריש לקיש לרב יוחנן דאסור משום חזי לאיצטרופי,**

האיסור הוא משום חלות איסור של כזית נבילה, משא"כ ביוה"כ שהאיסור הוא ליתובא דעתיה, א"כ כשהוא ישרים לכזית, הרי שמתחילת האכילה כל גרגיר וגרגיר הוא חלק מהמציאות של הליתובא דעתיה. [ודברי המהר"א פולדא דביוה"כ אסור משום דאף בפחות מכזית איכא נמי ליתובא דעתיה, אם כי ברמה פחותה, דבר זה קצת צ"ב, דאטו אדם שאוכל פירור איכא בהא משהו של ליתובא דעתיה, וצ"ע].

ח. **ובהא** דבדעתו להשלים, מודה ריש לקיש דחצי שיעור אסור מה"ת, נראה לבאר בהקדם דברי החכם צבי בתשו' (סי' פ"ו), דחצי שיעור אסור מדין "אחשביה" - והיינו דס"ל להחכם צבי ד"חזי לאיצטרופי הוי "סימן" ולא "סיבה", והסיבה היא משום אחשביה - ומעתה י"ל, דהטעם דר"ל פליג אהא משום דס"ל דהו"ל כבטלה דעתו אצל כל אדם, שאינו יכול להחשיב דבר שכל העולם מחשיבים, משא"כ כשמחשיב דבר שכל העולם מחשיב, והיינו משום דדעתו להשלימו, א"כ שפיר שייך בכה"ג אחשביה, ודו"ק.

ט. **בבד** קודש יומא ס' נ"ב [ובחלקים ח"ד סי' ט"ז] ביאר דברי הבנין ציון [סי' ל"ד] שחולה שאמדוהו לאכול חצי שיעור ביוה"כ, ואכל שיעור שלם, חייב כרת, והעולם מבאר כיון דסו"ס איכא יתובא דעתיה, וביאר שכל מה שהתירו לו הוא רק כשאוכל חצי שיעור, ואם עובר על דבריהם א"כ לא התירו לו כלל, ויש להוסיף בזה עפ"י מה שנתבאר בריש

והיינו דהמהר"א פולדא הבין ד"חזי לאיצטרופי", היינו "סיבה" ולא "סימן", כלומר דחיישי' שמא יצטרף, וכמב' במשנה למלך (פ"א מהל' חמץ ומצה ה"ז), וכן משמע ברעק"א (תשו' קמא סוף סי' קנ"ד) שהניח בצ"ע לדינא, ולא כמו מי שאומר דהוי סימן דא"כ אפי' קצת אסור. [ועי' במש"כ בזה במנחת רפאל ח"א סי' ז'].
ו. **ולענ"ד** נראה לבאר דברי הירושלמי באופן נוסף, דהנה יש להבין

מה התווסף באיסורי הנאה טפי משאר איסורי אכילה, ויש לומר בזה בהקדם דברי הגרש"ש בריש נדרים, דכל איסורי אכילה אין המאכל אסור בעצמות, אלא שאסור לאדם לאכלו, משא"כ באיסורי הנאה שהדבר אסור בעצמותו לכל שימושיו והאפשרויות שהדבר נותן, ומעתה אתי שפיר היטב מדוע דוקא באיסורי הנאה מודה ר"ל, משום דבאיסורי אכילה כיון דמיירי בפחות מכזית, ממילא הא קי"ל דאין אכילה פחותה מכזית, משא"כ באיסורי הנאה שהחפץ אסור בעצמותו, הרי הוא אסור בכל אופן ובכל צורה [ועי' במועדים וזמנים ח"ג סי' רי"ח שביאר באופ"א].

ז. **והא** דמודה ריש לקיש ביום הכיפורים דחצי שיעור אסור מן התורה, נראה לבאר באופן זה, דשונה יום הכיפורים משאר איסורים, דבשאר איסורים אדם שאוכל כזית איסור, הרי כשמגיע לכזית החצי הראשון עזר לו רק באופן טכני להגיע לאיסור, אולם היום כשנמצא בכזית

האשה רבה ביבמות שאשה שקיבלה היתר נישואין מבי"ד שמת בעלה, והלכה ונישאה לאדם האסור לה כגון ממזר, אם יבוא הרוג ברגליו, תחשב מזידה, כיון שלא התירו להינשא למי שאסור לה, ואם נשאה לו ע"ז לא קיבלה היתר, והנה יש מקום לבאר באופ"א שאין דין כזית ביום הכיפורים, אלא דין יתובא דעתא, וממילא אם בסופו של דבר יש יתובא דעתא חייב כרת, ויש שהעירו שאם כן מדוע אם אוכל בבין השמשות חצי כזית, ועוד חצי כזית לאחר צאת הכוכבים בתוך כדי אכילת הפרס, מדוע שלא יתחייב כרת, ובשו"ת כתב סופר [או"ח סי' ל"א] כתב שאיה"נ, [ועי' בנתיב בינה תרומות ומעשרות סי' מ' שכתב שפשוט לו לא כן] ויש לחלק בזה.

י. באבני חפץ בפרשת בשלח הביא קושיית הבאר יצחק אמאי לא מותר לאכול טבל לצורך סעודת שבת, דנימא דיבוא עשה דעונג שבת, וידחה ל"ת דטבל, ותירצם באופן נפלא, וי"ל בזה תירוץ נוסף דלא הוי בעידנא, כיון שאת האיסור הוא עובר מיד בחצי שיעור, ואילו את המצוה לא מקיים עד שיאכל כזית, אמנם יש לדחות תירוץ זה מתוס' בקידושין [לח,א] דהתם חזי' דאיכא עדל"ת במידי דאכילה, [והיינו דלא כמו שכתב בשם האור

שמח פ"ו מהל' חמץ ומצה ה"ו דליכא עדל"ת במידי דאכילה, וצ"ע] והיינו משום דחצי שיעור הוי סייג, וא"כ כל כמה שאם יאכל שיעור שלם יקיים מ"ע לא נאסר ח"ש בכה"ג, עי' משנה למלך [פ"א מהל' חמץ ומצה ה"ז] ושו"ת רעק"א [קמא סי' קנ"ד], ועו"ל דאי נימא דאיכא חצי שיעור במ"ע נמי אתי שפיר, כיון דהלאו והעשה באים יחדיו, וכמו"כ לדברי הפסקי תוס' בזבחים [אות ס"ט] דהיכא דל"ש בעידנא ליכא דין בעידנא נמי אתי שפיר. [והיינו עפ"י הר"ח בשבת קלב,ב והריטב"א בר"ה לב,ב שהדין של בעידנא הוא משום חשש שמא לא יוכלו לקיים את העשה אח"כ, ובמלוא הרועים כלל ח' כתב שהדין של בעידנא הוא מדרבנן] (17).

יא. יש מי שכתב לדון האם יש קים ליה בדרכה מינה בחצי שיעור, כלומר, האם באופן שעבר על חצי שיעור בחיובי כריתות האם נפטר משום קלב"מ, ויסוד הנידון הוא האם חצי שיעור הוי דין פרטי או דין כללי, דהיינו האם חצי שיעור בנבילה נחשב פרט מאיסור נבילה, או דלמא הוי איסור כללי.

והנה בשו"ת צפנת פענח החדשות [סי' מ"ח] כבר חקר חקירה זו, והביא

(17) הערת ידידי הרב אברהם שמחה ארלשטיין שיחי', אני לא שמעתי מעולם יסוד כזה מהפסקי תוס'. רק דהפסקי תוס' כ' דהיכא דצורת המצוה היא לעולם בעבירת לאו הקודמת לקיום המצוה ומוכרחת היא לקיום המצוה בזה חשיב הכל בעידנא ומותר. ודווקא שבירת עצם שלעולם קיום אכילת בשר הפסח שבעצם הוא ע"י שבירה בזה חשיב גם זה בעידנא כיון שזה נצרך למצוה. אבל במצוה שבמקרה אין לו מצוה אלא של חדש ואין שייכות בין הרברים בודאי לא נתיר כשאניו בעידנא.

מנחת ביאור דברי הירושלמי לגבי דעת ר"ל בח"ש רפאל מה

נפק"מ באחד שאוכל חצי כזית חלב וחצי שלא מצטרף, למשל יעוי' בסוגיא דשבת כזית דם, דאי נימא דהוי איסור כללי א"כ [עא,א] ומעילה [יח,א] אולם הביא ילקה, ואמנם בבבלי מבו' בכמה מקומות מירושלמי דפליג על הבבלי בזה.

סימן י

בענין האם מותר להוציא אדם ישן מהסוכה

מחויבים להעירו לק"ש, או כשנמצא באהל המת, וראיתי שהגרי"ב שרייבר שליט"א כתב שלא אמרה הגרש"ז אלא כדי לחדד בה את תלמידיו, דאטו יעלה על הדעת, שכל הענין של שינה בסוכה הוא כדי שיהיה אפשר להוציאו לאחר מכן.

ב. וראיתי שהגר"נ נבצאל שליט"א כתב לדון בקטן שהגדיל בליל יו"ט ראשון של סוכות, והלך לישן מחוץ לסוכה קודם שקיעת החמה, שאין להעירו מכיון שלא היה מחויב בשעה שהלך לישן, וכעת הוא מצטער שפטור מהסוכה, ורק בגדול שנתבע ממנו לישן בסוכה, ליכא פטור מצטער, ועוד כתב שאם רואים אדם שישן חוץ לסוכה, לא מועיל להעביר אותו לסוכה, אלא יש להעירו, והיינו משום דמצוות צריכות כוונה, [ויש להוסיף דלדברי הגרשז"א הנז' פשוט שצריך להעירו משום שליכא מצוה בעודו ישן], והביא מהגר"ר יעקב אדלשטיין זצ"ל בשם החזו"א שמיד בקומו בבוקר יכולין לשם מצוות ציצית, דאל"כ חשיב שהולך עם ד' כנפות בלי ציצית, כיון שלא מועילה כוונה של הלילה שאז לילה לאו זמן ציצית, והעיר הגר"נ נבצאל דלא שמענו שיש חיוב לשים שעון מעורר לזמן ציצית, כדי

א. ידועה הוראתו של הגרש"ז אויערבאך זצ"ל [הובא בספר הסוכה עמ' תי"ב] שמותר להוציא אדם ישן מהסוכה, משום שבעודו ישן הוא פטור מהמצוות, וכל הדין לישן בסוכה הוא ללכת לישן בסוכה, ולא על עצם השינה בסוכה, [ושמעתי שהוראה זו נאמרה בשנת תשל"ד, שעקב מלחמת יום הכיפורים, והוראת הגרא"מ שך זצ"ל לבני הישיבות שלא לצאת לבין הזמנים, וע"כ היה מחסור בסוכות בישיבות, והוצרכו להוראה זו, וככל הנראה אף בשנה זו (תשפ"א) עקב מספר חולי הקורונה הרבים ל"ע, השאלה תהיה מעשית] וידוע להקשות על פסק הגרשז"א מדברי הרמ"א [יו"ד סי' שע"ב ס"א] דמחויב להעיר כהן ישן שנמצא באהל המת, וחזי' דישן מחויב במצוות, ומתריצים דיש חילוק בין מצות עשה ללאוים, אולם עדיין יש להקשות מדברי השו"ע בהל' ק"ש [סי' ס"ה] דמצערין אותו כדי שיקרא ק"ש, ואמאי מצערין אותו הא הוא פטור ממצוות כשהוא ישן, וראיתי מדברי הגרי"מ הכהן רובין שליט"א שתירץ דהגרש"ז חידש דאין קיום מצוה בעודו ישן, כיון דליכא כוונה במצוה, אולם ודאי שמחויב במצוות אף בעודו ישן, וע"כ

ליישב דמיירי שלקח סם שינה, או באופן שלא נרדם ג' ימים, ושמעתי בשם הגרד"ל שאמר שאדם שלא ישן ג' ימים, אינו בר הכי לקבל התראה.

ד. ועתה נדון בספק מהו גדר ישן בהלכה, האם הוא מופקע ממצוות, או שרק בפועל אינו יכול לקיים, והאם הוא בגדר "שוטה", או "אונס", ובפשטות ישן פטור מכל המצוות לגמרי, וכמ"ש בשו"ת שאלת יעב"ץ (ח"ב סי' צ"ז), שדן לגבי מי שבא על אשתו בלא כוונת מצוה, כגון מתעסק או ישן, ונתעברה אשתו וילדה, אם מקיים בזה מצוות פו"ר, וכתב דהישן אינו בר דעת לא למצוה ולא לעבירה, אינו נשכר ואינו נענש, ולכן אינו מקיים המצוה, עי"ש, וחזי' מדברי השאילת יעב"ץ תרתי, חדא דישן מופקע לגמרי מחיוב מצוה, ועוד דאף קיום מצוה ליכא, דאי נימא דהוי אונס גרידא, ולא כשוטה, א"כ מדוע שלא יקיים את המצוה, אף שפטור היה כשהיה ישן, ולכא' היה מקום לדון, דבלא"ה ישן אינו מקיים מצוה, כיון דקי"ל (שו"ע או"ח סי' ס') דמצוות צריכות כוונה, וא"כ בישן אינו בר כוונה, ובכה"ג ליכא לדברי החיי אדם, דאם אין ביאור אחר בכוונתו מלבד המצוה יצא יד"ח בדיעבד, חדא, משום דהוי ישן ואינו בר דעת, אף ל"סתמא", ותו דבפו"ר איכא הנאה [ויל"ד, האם בישן חשיב דאיכא הנאה, וצ"ע], וא"כ יש אפשרות אחרת לבאר כוונתו, אלא דלענ"ד, יש מקום לדון בזה דמכיון ודנו האחרונים (עי' מנחת חינוך מצוה א', וע"ע בהרחבה במנחת אשר בראשית

לכוין לקיום מצוות ציצית, ונראה לומר בזה דנדון זה תלוי בנדון אחר, האם כשלוש ציצית בלי כוונה, חשיב שלא קיים מצוה, או דלמא שביטל מצוות ציצית, וכבר נחלקו בזה המנחת חינוך [מצוה שכ"ה] לגבי היושב בסוכה של מצוה הבאה בעבירה, דס"ל שאמנם לא קיים מצוות סוכה, אולם לא חשיב שאכל מחוץ לסוכה, ולהא בעי' קרא לפסול סוכה גזולה, לומר שנחשב שאכל מחוץ לסוכה, אולם הגרש"ש פליג וס"ל שבכל אופן נחשב שאכל מחוץ לסוכה, וראה עוד בביאור הלכה [סי' ס'] שמב' בדבריו כדעת הגרש"ש דחשיב שביטל מצוה, אולם הגרש"ז א' בהליכות שלמה - תפילה - נקט דלא חשיב שביטל מצוה, ועוד שכמובן תליא האם יש קיום מצוה בעודו ישן, וכפי שיבאר בהמשך המאמר. והגר"נ נבנצאל שליט"א שאל את הגר"ד האם קטן שיגדיל בסוכות, מותר לו לישן קודם השקיעה לפני שיגדיל ולאחר שיגדיל לא יכוון לשם מצוה, ואמר הגרד"ל שקטן אינו מצווה לדאוג למה שיהיה כשיגדל.

ג. והגר"ד לנדו שליט"א העיר מדברי הגמ' בעירובין [צו,א] דהישן בשמיני בסוכה לוקה, ותיקשי היאך הוא לוקה, הא הו"ל התראת ספק שמא לא ירדם, וע"כ שהמלקות הוא על זה שהעמיד את עצמו במצב של שינה, אולם מהגר"ד פיינשטיין שליט"א שמעתי שאינו יודע לבאר דברי הגמ', אולם ברור לו שלא ילקה, אם בסופו של דבר לא ישן, ונראה

דאפילו בלתי שום מעשה בפועל, חשיב אותו זרע לקיים מצות פו"ר, וא"כ כ"ש כשעשה מעשה בפועל אפי' כשהוא ישן, בשעת המעשה שקיים פו"ר, עכת"ד. ואמנם גם הבית שמואל (אהע"ז סי' א' סק"י) הביא רא"י דאם נתעברה אשתו באמבטי' קיים מצות פו"ר, ממש"כ בהגהות סמ"ק הנ"ל, אולם כתב הט"ז (שם סק"ח) וז"ל ואין זה ראייה דשמא לחומרא אמרינן לקולא לא אמרינן, בפרט במידי דתלי בקום ועשה, והיא נתעברה מעצמה דאינו יוצא בזה, עכ"ל, וכ"כ האפי' זוטרי הובא באוצר הפוסקים (שם סק"מ"ב) דלהחמיר נקרא בנו ולהקל לא מקילין, ע"ש, וכן כתב בספר שם טוב (פט"ו מהל' אישות ה"ד), אולם לענ"ד נראה, דצ"ב החילוק בין קולא לחומרא, דמכיון ובנו מתייחס אחריו בתורת ודאי, א"כ ודאי שמקיים בכך מצות פריה ורביה, דאי"ז בתורת ספק אלא בתורת ודאי, ואדרבה היה מקום לומר דמצות פריה ורביה מקיים, ואילו בנו אינו מתייחס אחריו דמצות פו"ר עניינה תלוי במציאות, שע"י נוצר אדם, וכמו בהיו לו בנים בגיותו ונתגייר דבניו אינם מתייחסים אחריו, דהא קי"ל דגר שנתגייר כקטן שנולד, ומ"מ מקיים המצוה כיון שסו"ס הביא נשמה לעולם, ואילו החידוש הוא שבנו מתייחס אחריו, ומש"כ הט"ז "בפרט במידי דתלי בקום ועשה" נמי צ"ב, דהא גופא מנלן, במחויב לקיים מצות פו"ר בקום ועשה, ושמא עיקר המצוה הוא שמחויב לדאוג שיהיו לו ילדים, ומנלן דדוקא בקום ועשה,

סי' א', ובנתיב בינה להגרי"ב שרייבר שליט"א על ספהמ"צ מצוה א' האם מקיימים מצות פריה ורביה בשעת הביאה או בשעה שנולדו הילדים, וא"כ לכאור' יש מקום לומר, דאף אם לא כיון בשעת המעשה, יכול לכיון בשעת התוצאה, אולם יל"ע בזה, דל"ש להגדיר מעשה לאחר שנעשה כמעשה מצוה, אולם יש לדחות דהא קי"ל (סב, א) דבהיו לו בנים בגיותו, ונתגייר דיצא יד"ח המצוה, למרות דודאי לא כיון לשם מצוה, וע"כ דבמצוה שעיקרה הוא התכלית של הבאת נשמות לעולם, אף ללא כונת מצוה יצא, ושמא יש לחלק דדוקא ידי חובת המצוה יצא, דהיינו שאת עיקר המצוה קיים, וכבר פטור מלעסוק במצוה זו, אבל את המצוה לא קיים, כיון דמצוות צריכות כונה, וצ"ע בזה.

ה. **ואמנם** הגאון מהר"ח פלאגי בשו"ת חיים ושלום (ח"א סי' ב' ד"ה ונראה), כתב להוכיח, דהבא על אשתו ישן קיים מצות פו"ר, ממש"כ הב"ח (יו"ד סי' קצ"ה) וז"ל מצאתי בהגהות סמ"ק ישן מהר"ר פרץ שכתב אשה נדה יכולה לשכב אסדיני בעלה, ונזהרות מסדינים ששכב עליהם איש אחר פן תתעבר מש"ז של אחר, ואמאי אינה חוששת בנדותה פן תתעבר מש"ז של בעלה, ויהא הולד בן הנדה, והשיב כיון שאין כאן ביאת איסור הולד כשר לגמרי, אפי' תתעבר מש"ז של אחר, כי הלא בן סירא כשר היה, אלא דמש"ז של אחר קפדינן אהבחנה, גזירה שמא ישא אחותו מאביו, עכ"ל ומבואר

וצ"ע, ובלא"ה י"ל דאפי' אי נימא דאינו מקיים בכך מצות פו"ר, מ"מ אין ראייה לגבי ישן דאינו בר חיובא, דאפשר דהיינו דוקא משום דהוי בשוא"ת, ולא משום שהוא ישן, וכמ"ש הט"ז גופיה לגבי נתעברה מש"ז שהיה בסדין.

ו. **והא** ודאי דעיקר מצות פו"ר הוא התוצאה שיהיו לו ילדים, וכן מוכח מהירושלמי (יבמות פ"ו ה"ב) דאף בבן ממזר, כלומר דבא על חייבי כריתות מקיים מצות פו"ר, וכן פסק הרמ"א (אהע"ז סי' א' סעיף ו'), וקשה דהא הוי מצוה הבאה בעבירה, וא"כ אמאי יוצא יד"ח פו"ר, וכן הקשה המהרי"ט אלגזי (בכורות פ"ה אות ס"ה), עי"ש, וביארו רבותינו האחרונים (עי' מנחת חינוך מצוה א' אות ח') דבפו"ר ל"ש מצוה הבאה בעבירה, כיון דזמן העבירה אינו בזמן קיום המצוה, דזמן העבירה הוא זמן הביאה, ואילו זמן קיום המצוה הוא בשעה שנולדים לו הילדים, ואפי' את"ל דזמן קיום המצוה שמוטלת עליו היא בשעת הביאה וכמו שכתב הגרי"ב שרייבר שליט"א בספרו נתיב בינה (על ספהמ"צ מצוה א'), דודאי המצוה המוטלת על האדם היא הביאה, דהיאך שייך לומר דאדם מצווה בדבר שלא תלוי בו, כמו להביא בן ובת, וע"כ, דעיקר המצוה היא להתעסק בפו"ר, ובן ובת ולידת הילדים הוי "שיעור" במצוה, שמאז פטור מלהמשיך ולהתעסק במצוה זו, מ"מ מכיון שגם אז עיקר המצוה היא התוצאה, והראי' שזהו שיעור המצוה, ע"כ אי"ז חשיב מצוה הבאה בעבירה, [אלא

דכ"ז צ"ב דהא מבוי בתוס' בפסחים (עב, ב) דהבא על אשתו נדה לא קיים בזה מצות פריה ורביה, ולכאוי' משום דהוי מצוה הבאה בעבירה, וע"כ דהתוס' לא ס"ל כהירושלמי, והרמ"א לא פסק כדעת התוס', וכן מוכח מהתוס' בב"ב (יג, ב) ובגיטין (מ, א) דהקשו אמאי חציו עבד וחציו בן חורין אין לו תקנה דאינו יכול לישא שפחה ואינו יכול לישא בת חורין, דאמאי לא יבוא עשה דפו"ר וידחה איסור חתנות, ותירצו תוס' בכמה אופנים, ואחד מהם דהאיסור הוא בהעראה והעשה הוי בגמר ביאה, ומוכח דלא אמרי' דמכיון וזה המצוה להביא ילדים, וכל הפעולות מכשירות את הלאו, משום עדל"ת, אלא דבעי' שיהיה בעידנא, אכן יש לחלק בין עדל"ת לבין מצוה הבאה בעבירה, דעדל"ת היינו לכתחילה שיהיה מותר לו, ובהא אמרי' דלא הוי בעידנא, ואילו במצוה הבאה בעבירה מיירי בדיעבד, דאם בא האם כבר מקיים, ויש לחלק טובא ביניהם, אמנם דברי התוס' בגיטין ובב"ב, צ"ב דהא היכא דליכא אפשרות לעשות בעידנא, ליכא דין בעידנא, וכמבוי' בפסקי תוס' בזבחים (צז, ב אות ס"ט), לגבי שבירת עצם בפסח, וכן מוכח בתוס' ביבמות (צ, ב) לגבי כלאים בציצית, דלמרות דאיסור כלאיים הוא כבר בהעלאה, ואילו מצות ציצית אינו מקיים אלא בלבישה, מ"מ אמרי' דעדל"ת, וכבר תמה בזה הטורי אבן בריש חגיגה, יעו"ש, ומאידך גיסא מדברי התוס' בקידושין (לה, א) בשם הירושלמי בחלה (פ"ב ה"א) מוכח נמי לא ס"ל כהפסקי

תוס', והתוס' ביבמות דהיכא דל"ש בעידנא
ליכא דין בעידנא, וכמ"ש בזה במנחת
רפאל (ח"א סי' ז') יעו"ש, וצ"ע בכ"ז].

ז. והנה בכתבי האר"י (שער הכוונות דרוש
א' לתפילת ערבית דף נ"ב ע"ד ופרי
עץ חיים שער הציצית סוף פ"א) מבו', שצריך
לישן בלילה עם ציצית, והביא רא' לזה
מהא דאמרי' במנחות (מג, ב) דכיון שדוד
ראה את עצמו ערום בבית המרחץ, אמר
אוי לי שאני ערום מן המצוות, וכו' וקשה
אמאי לא אמר כן בלילה, שהיה ג"כ ערום
מהמצוות, אלא ודאי שהיה שוכב בלילה
בט"ק, עכת"ד, והמג"א (סי' כ"א סק"ב) הביא
דבריו וכתב וז"ל ודבריו דברי קבלה נקבל,
אבל לדין יש תשובה די"ל דבלילה עכ"פ
היה לו מזוזה בפתחו, משא"כ במרחץ, וכן
משמע בגמ' דאמרי' בגמ' שם ת"ר חביבין
ישראל שסיבבן הקב"ה במצוות תפילין,
וציצית, ומזוזה וכו', משמע שהיה ערום
מכולם בבית המרחץ אף ממזוזה כנ"ל,
עכ"ל המג"א, והנה הנצי"ב בשו"ת משיב
דבר (אורח סי' מ"ז) העיר ע"ד האר"י דאכתי
מ"מ תיקשי, דהא דעת הרמב"ם דכסות יום
בלילה פטור מציצית, כיון ד"לילה" לאו
זמן ציצית, דא"כ אמאי לא אמר דוד כן
אף בלילה אלא צריך לומר דשאני שעה
שהיה ישן שאז היה פטור מן המצוות, ועל
אותה שעה אין לו להצטער, ובשעה שהיה
שוכב וער היה לומד, וכידוע שדוד לא
פסיק פומיה מגירסא, וכדאמרי' בשבת (ל,
ב), ולא היה מצטער אלא בהיותו בבית
המרחץ, ששם אסור להרהר בד"ת, כמבו'

בברכות (כד, ב), עכת"ד, וכן העיר הקרן
אורה במנחות (לו, ב), ובחי' רעק"א (שם)
כתב דמהכא מוכח כשיטת הרא"ש, דאין
ה"לילה" פטור מציצית אלא כסות לילה,
וע"כ בכסות יום חייב בציצית, ומעתה
מש"כ הנצי"ב, דמכיון והיה ישן היה פטור
מן המצוות, וכ"כ בספר ילקוט הגרשוני
(שטרן סי' כ"א), ולכאו' לפי"ז מוכח דהאר"י
והמג"א ס"ל דישן חייב במצוות, דאי לא
תימה הכי אמאי נתייבשה דעתו של דוד
מציצית, או ממילה או ממזוזה, הרי כיון
דאינו מחוייב במצוות הרי הוא מופקע
לגמרי מהם, ואינו מקיים כלל, וכן הוכיח
בחזון עובדיה (סוכות עמ' ר"ב), ובשו"ת
משנה הלכות (חלק י"ב סי' ש"ס), ובתשו'
יעלת חן (ח"א אורח סי' ט"ו אות ו') אולם
מ"מ נראה לענ"ד לומר, דהיינו דוקא
ב"קיום" מצות, אבל לא בגדרי חיוב,
כלומר דישן הוי בגדר "אונס", ולא בגדר
"שוטה", [ויש להביא רא' נוספת דהוי
בגדר "אונס" ולא "שוטה", דהנה נחלקו
הרמב"ם (פ"ב מהל' גירושין הט"ו) והטור
(אהע"ז סי' קכ"א) האם נשתטה המשלח
בטלה השליחות, ולכאו' אי נימא דכל
שליחות הוי כידא אריכתא, דהיינו לשיטת
הרמב"ם דבנשתטה המשלח השליחות
בטלה, א"כ מדוע אם המשלח ישן באותה
שעה, לא אמרי' דהוי כמו שנשתטה
המשלח וע"כ דישן עדיף טפי, כיון דסמא
בידיה, דהא בידו להתעורר, כדאמרי' בריש
פרק מי שאחזו, אולם יל"ד בראי' זו דיש
מקום לומר דמכיון ובידו להתעורר, ע"כ

שייך הוא ב"חלות" גירושין, והו"ל כ"כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו", אולם לגבי קיום מצוות אפשר דחשיב שוטה לכל דבריו, דאינו בר קיום מצוה, ואינו בר כוונה, ולפי"ז איה"נ ד"מצוות" גירושין לא יקיים בכה"ג שהבעל המשלח ישן באותה שעה שהגט ניתן לאשה וצ"ע בזה.]

ח. וראיתי בספר "גם אני אודך", בתשובות מידידי הרב משה שמואל דיין שיחי' (ח"ב סי' ד') שכתב בזה וז"ל: ואעיקרא יש להעיר דאין ראי' כלל, ממעשה דדוד, דיש לומר דלעולם אינו מקיים מצוות ציצית בלילה, וכן אינו מקיים מצוות מזוזה, כיון דישן פטור מן המצוות, ומה שבליילה נתייבשה דעתו של דוד אינו משום שמקיים מצוה גם בשעת שינתו, אלא משום שנמצא שהוא מוקף בחפצא דמצוה, כי הנה באמת יש לתמוה ע"ד הגמ' במנחות הנ"ל, דאמר' דכיון שנזכר דוד במילה שבבשרו נתייבשה דעתו, שהרי מדברי התוס' בב"ק (נו, ב ד"ה בההיא) מוכח שאינו מקיים מצוות מילה בכל רגע שהמילה בבשרו, שהרי כתבו וז"ל וסברא הוא, דאטו אדם שיש לו תפילין בראשו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו, יפטר מן המצוות, עכ"ל, ומזה שלא הזכירו גם מילה בבשרו, אלא רק בשעת מעשה המצוה, וא"כ היאך נתייבשה דעתו של דוד במילה שבבשרו, הרי אינו מקיים מצוות מילה בכל רגע שהמילה בבשרו, אלא משום שנמצא שהוא מוקף בחפצא דמצוה, עכ"ד.

ט. ולענ"ך נראה לדחות דבריו חדא דא"א לומר שדוד נחה דעתו, וכבר אינו בגדר "ערום מן המצוות", רק משום שמוקף ב"חפצא של מצוה", דגדרי ערום מן המצוות תלויים ב"קיום" מצוה, ולא בהימצאות בסביבת חפצא דמצוה, וז"פ, ומה שהוכיח ראי' נפלאה מדברי התוס' בב"ק (נו, ב), דכתבו לגבי עוסק במצוה פטור מן המצוה, שכתבו דודאי ש"קיום" לבד אינו פוטר, דא"כ כל אדם שיש לו ציצית בבגדו, תפילין בראשו, ומזוזה בפתחו, יפטר מכל המצוות, ומהא דלא כתבו שיש לו מילה בבשרו, מוכח דאינו מקיים מצוות מילה בכל רגע, לענ"ד אינה ראייה, חדא דאטו תנא כי רוכלא, ותנא ושייר, וא"ת מאי שייר דהאי שייר, י"ל דשייר ששה מצוות תמידיות, שאדם מחויב בהם. ויתירה מזו י"ל, דלא נקטו התוס', אלא מעשה שאדם זה עסק בזה, כמו תפילין מזוזה וציצית, דאז הו"א דיהיה בגדר ד"בשבתך בביתך", דדוקא בשבת דידן אבל בשבת דמצוה לא, כדאמר' בסוכה (כה, א) דאז כשעשה הוא עצמו מעשה שייך לייחס את הדבר אליו, ולא במעשה שנעשה בו כמו מילה, [ואפי' אם ימול את עצמו כשהוא גדול, מ"מ אורחא דמילתא נקט, ודו"ק] איברא, דיש להעיר ע"ז דהא תוס' דיברו על דרך השלילה, כלומר שבא לשלול את האפשרות שקיום מצוה בעלמא יפטור ממצוה, וא"כ לכאור' היה להם בראשונה לנקוט מצוות מילה שנוהגת בכל אדם, ואף כשאין לו ציצית

ותפילין, או אינו נמצא בביתו דאז אינו מקיים מצות מזוזה, וצ"ע בכ"ז.

י. ובשו"ת מהר"ח אור זרוע (סי' י"א)
כתב, דמצות מילה היא מצוה הנמשכת בכל שעה שהוא נימול, והוכיח כן ממעשה דדוד, דהא מבו' דכיון שנזכר במילה שבבשרו נתיישרה דעתו, דכיון שבכל רגע שנימול יש בזה קיום מצוה, ע"כ נתיישרה דעתו בקיום מצות מילה בבשרו, אולם יעוי' ברש"י בשבת (דף ל, ב ד"ה שש) שכתב אהא דנתיישרה דעתו של דוד בקיום מצות מילה, וז"ל דכל שאר מצוות אינם מוכיחות כל שעה, כגון תפילין ומזוזה וציצית דאינם כשהוא בשדה וערום בבית המרחץ, אבל זו מעיד עליהם לעולם, עכ"ל, וא"כ לפי"ד רש"י אי"ז מוכרח דאפשר לומר דאין הביאור הוא דאיכא "קיום" מצות מילה בכל רגע, אלא משום דהוי "עדות", וכדמשמע ברש"י, אולם כמ"ש למעלה דלא מסתבר ד"עדות" לבד תיישב את דעתו של דוד, שאמר אוי לי שנעשיתי ערום מן המצוות, ומש"כ רש"י לבאר דהוי עדות נראה לומר בזה, עפ"י הגמ' בע"ז (ג, א) דכל מצוה שאדם עושה בעוה"ז באה ומעידה עליו לעוה"ב, יעו"ש. וזה הביאור בלשון רש"י "מעיד עליהם לעולם" ודו"ק.

יא. והנה בשו"ת פרי יצחק (ח"ב סי' ל')
הקשה ע"ד הגמ' במנחות הנז' דהא אמרי' בסוטה (י, ב) דדוד המלך נולד מהול, וא"כ היאך נתיישרה דעתו כשנזכר במילה שבבשרו, הרי מעולם לא נתקיימה

בו מצות מילה, שהרי נולד מהול, יעו"ש, וכבר עמד בזה המהרש"א במנחות (שם) וביאר דמ"מ שמח שאינו ערל, יעו"ש, ודבריו צ"ב טובא דאיזה מצוה זו שאינו ערל, ואטו אדם שאינו מחוייב בקרבן ייחשב כמקיים מצוה, דמ"מ אינו מאחר קרבנותיו, וכל כיוצ"ב, וצ"ע, ולכא' נראה ליישב, דמ"מ קיימו בו הטפת דם ברית, כדאי' בשבת (קלב, א) דבנולד מהול מ"מ עושים הטפת דם ברית, ובפשטות הוי חיוב דאורייתא, איברא דתליא בביאור הראשונים (שם ע' רמב"ן ריטב"א ורשב"א), האם הטפת דם ברית הוא חיוב בעצם, או משום ספק ערלה כבושה, דאי נימא דהוי ספק ערלה כבושה, א"כ אם חז"ל אומרים שנולד מהול, א"כ הרי ודאי שלא היה ערלה כבושה, ואף אם עשו הטפת דם ברית, ודאי דאי"ז מוגדר כקיום מצוה, משום שהיה רק בגדר ספק, וכלפי שמיא גליא ודאי דליכא קיום מצוה, בעצם, והא ודאי דא"א לומר, עפ"י רש"י דמ"מ איכא עדות, למרות שנולד מהול דזה אינו דאיזה עדות יש כשנולד מהול, דהא אף עכו"ם יש מהם שנולדים מהולים, וזהו דלא כמ"ש ידידי הרב משה שמואל דייך שיחי' (גם אני אודך ח"ב סי' ד' יעו"ש), וז"פ.

יב. ובבית הלוי (ח"ב סי' מ"ז אות ד')
הוסיף כי ב' מצוות במילה, חדא, מצות מעשה המילה, ונלמד מדכתיב "ימול לכם כל זכר", ושנית להיות נימול כל שעה, וזהו נלמד מדכתיב "והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם", [ועי' בפרי יצחק

(ח"ב סי' ל' ד"ה אולם) ששיגר מכתב לבית הלוי, והשיג עליו דתמוה לדרוש מקרא זה מעצמינו, דפשטיה דקרא שיהא מצות מילה נוהג לדורות, ויעו"ש שביאר באופ"א].

יג. ואיכא נפק"מ לדינא, במי שלא בירך ברכת המצות על המילה, האם יהיה מותר לו לברך אפי' לאחר המילה, דהא כתב הרמב"ם (פי"א מהל' ברכות ה"ה) דכל מצוה שהיא נמשכת, יכול לברך כל זמן שעשייתה מתקיימת, וא"כ אי נימא דמצות מילה נמשכת ועשייתה קיימת, א"כ יכול לברך אף לאחר גמר מעשה המילה, ויעו"י בשו"ת התשב"ץ (ח"ב סי' ע"ד) דפסק דאין לברך לאחר הפריעה, וכ"כ ביהודה יעלה (ח"א יו"ד סי' רמ"א).

יד. ויעו"י בבית הלוי (שם) שתמה על דברי עצמו, מסוגיא ערוכה בשבת (קלב, א) דאמרי' התם דר"א ס"ל דמכשירי מצוה דוחים את השבת, ומבו' שם דאין ללמוד דין זה ממה שמכשירי לולב ושופר וציצית, דוחין את השבת, דמה למכשירי לולב ושופר וציצית שכן אם עבר זמנה בטלה, שאם לא יעשה מכשירי המצוה היום תתבטל המצוה, [ועי' תוס' (שם קלא, א) דגם בציצית אם לא יעשה המצוה היום, תתבטל המצוה בשעה זו]. משא"כ במילה, אם לא יקיימנה היום אפשר לקיימה למחר, וכתבו התוס' (ד"ה ושוין) בלשון זה מה לסוכה שכן אם עבר זמנה בטלה, דמסתבר דמילה אם עבר זמנה לא בטלה, שאותה מילה עצמה שהוא מחויב בשמיני, הוא עושה בתשיעי.

טז. ומועתה, בשלמא אם מצות מילה קיומה במעשה הסרת הערלה, א"כ שפיר אמר הש"ס דמצות מילה אית בה קולא, שכן אם עבר זמנה אפשר לעשותה למחר, ואינה בטלה, [ואף שחייב למול ביום השמיני, מ"מ מעשה זה אפשר לעשות למחר]. אך אי נימא דמצות מילה, היא מצוה הנמשכת, א"כ מצות שעה זו לא תתקיים למחרת, וכמו שכתבו בתוס', דמצות ציצית חשיב עבר זמנה, כיון דבשעה זו תבטל מצותה, וצ"ע.

טז. ומוצאתי בספר חבצלת השרון (בראשית ע"מ קס"ד) שכתב ליישב קושית הבית הלוי, וז"ל: והנראה בזה ברור, בישוב קושיית הבית הלוי, דאמנם אמת הוא שמלבד מעשה הסרת הערלה יש גם מצוה להיות נימול כל שעה ושעה, אלא דעכ"ז לענין דחיית שבת חשבוה למצות מילה כמצוה שאפשר לעשותה למחר, והוא עפ"י מה שיבואר לקמיה, דאף שמצות מילה דוחה שבת, מ"מ לא כל חלק מחלקי מצות מילה דוחה שבת, וא"כ כלפי זה מצוה שפיר חשבוה כאפשר לעשותה למחר, כי הנה דעת הרא"ש בשבת (פי"ט סי' ה') דמי שנולד ערל, ונימול תוך שמונה אין צריך הטפת דם ברית, וראיתו ממה דאיתא בשבת (קלו, א) דאם מל תינוק תוך שמונה, וחל יום השמיני שלו להיות בשבת, אין הטפת דם ברית דוחה את השבת, כמו שמילתו דוחה שבת, וע"כ דאם נימול תוך שמונה אין דין הטפת דם, ובש"ך (יו"ד סי' רס"ב סק"ב) נחלק

מילה נחשבת כמצוה שאפשר לעשותה למחר, ותמוה דהלא כל שעה ושעה יש לו מצוה להיות נימול, אך למשנ"ת מיושב בפשוטו דהלא מצוה זו להיות נימול, אינה דוחה את השבת ורק מעשה הסרת הערלה דוחה שבת, ומצוה זו נשלמת במעשה המילה, ושפיר נחשבת כמצוה דאפשר לעשותה למחר, עכת"ד הנפלאים, ודפח"ח.

יז. ועתה נבוא לדון, מדוע לא התייבשה דעתו של דוד במה שהיתה מזוזה תלויה בפתחו, דהא ודאי שמקיים מצוה בכל רגע ורגע, דאי לא תימה הכי אמאי כתב דבלילה נחה דעתו, משום מזוזה דבפתחו, וע"כ דבכל רגע ורגע מקיים, ודמי לתפילין שמקיים בכל רגע ורגע שמונחות עליו, דעניינם אחד שיהיה לאות ולזיכרון, והדברים פשוטים, וכן מוכח מדברי התוס' בב"ק (נו, ב ד"ה בההיא), והתוס' רא"ש (שבועות מג, א), ובחי' הראב"ד (שם), דהקשו דכל אחד שיש לו תפילין בראשו ציצית בבגדו ומזוזה בפתחו, דיהיה פטור מכל המצוות דהא עוסק במצוה פטור מן המצוה, ומוכח דעצם זה שהמזוזה בפתחו הוי קיום מצוה, וכ"כ בחי' רבי שמואל רוזובסקי (פסחים סי' ז' אות ג'), ולענ"ד נראה להביא ראי' פשוטה דמקיים מצות מזוזה בכל רגע ורגע, דאי לא תימה מדוע בכל פעם שיוצא מביתו, ואח"כ נכנס לא יצטרך לקבוע מחדש, דהו"ל תעשה ולא מן העשוי, דהא מבו' בפוסקים לגבי שוכר בית בחול פחות מל' יום, דאם קבע בפחות מל'

על הרא"ש, וכתב דאף אם צריך הטפת דם מדאורייתא, מ"מ אינה דוחה שבת ובשאגת אריה (סי' נ"ד) השיג ע"ד הש"ך, דאם מילה דוחה שבת, למה אין הטפה דוחה שבת, הלא לפני שהטיף ממנו דם ברית הרי"ז ערל, ואחר שהטיף דם ברית הרי"ז מהול, א"כ מה חסר במצות הטפה שלא תהא דוחה שבת, [ומה שבנולד מהול אין הטפת דם ברית דוחה שבת, הוא משום דספק ערלה כבושה הוא.] ואשר נראה ביאור דברי הש"ך, כי באמת במצות מילה ניתנו ב' מצוות חלוקות, חדא דין הסרת הערלה, ושנית מצות מילה שיהא מהול, ומעתה נראה בישוב דעת הש"ך דיסוד דין הטפת דם ברית יסודו מצות מילה בלא הסרת הערלה, ודעת הש"ך דרק הסרת הערלה דוחה שבת [ודין דחיית שבת נלמד מדכתיב "ימול בשר ערלתו", דמשמע הסרת עור הערלה]. אך מצות מילה בלא הסרת הערלה אינה דוחה שבת, אשר למש"נ, נראה להוסיף בה דברים, דמצות הסרת הערלה קיומה רק במעשה הסרה בלבד, ומיד שסילק ידיו ממעשה המילה נשלמה כל מצות המילה לגמרי, וכפי שיבואר, אכן נתבאר שמלבד מצות הסרת הערלה, נתחדשה מצות מילה בלא מעשה הסרת הערלה, ואף בנולד מהול שייך מצוה זו, ומה שכתב מהר"ח אור זרוע, דקיום מצות מילה נמשכת אי"ז שייך למצות הסרת הערלה, אלא למצות המילה שקיומה לעולם, הלא מעתה מיושבת היטב קושיית הבית הלוי, מסוגיא דשבת שאמרו דמצות

יום לאחר ל' יום מחויב לקבוע שוב פעם, משום תעשה ולא מן העשוי, וכמ"ש בשו"ת חקרי לב (י"ד סי' קכ"ח), שו"ת נחל יוסף (או"ח סי' כ"ח בסופו), ובשו"ת שארית ישראל (י"ד סי' כ"ו), ואף להפוסקים החולקים ה"ה הבית מאיר (או"ח סי' י"ד), ובשו"ת אגורה באהליך (דף לה, ב), ועוד, דפליגי וס"ל דבכה"ג לא אמרי' תעשה ולא מן העשוי, היינו דוקא התם משום דס"ל דבתוך ל' יום, אע"ג דחייב ליכא מ"מ קיום מצות מזוזה איכא, אבל הכא הנידון הוא דאף קיום ליכא, [ובלא"ה צ"ע טובא, היאך נוהגים לקבוע מזוזה אף לפני שנכנס לבית, דאז ודאי ליכא חיוב וליכא קיום, ואמאי לא אמרי' כה"ג תעשה ולא מן העשוי, וכמו"כ תיקשי היאך נוהגים לקשור את הציצית לפני שלובש, ואמאי לא אמרי' בכה"ג תעשה ולא מן העשוי, דהא קי"ל (מנחות מא, א) דכלי קופסא אינו חייב בציצית, וצ"ע בכ"ז].

יה. אכן אפשר לומר, דמעשה זה של דוד היה כשגלה ממקום למקום ולא היה בביתו, וע"כ לא קיים מצות מזוזה, אלא דזה אינו דא"כ היאך כתב המג"א, דבלילה נתיישבה דעתו משום המזוזה שבפתחו, הרי היה בגלות, וע"כ צ"ל, דס"ל להמג"א, דמעשה זה היה בשעה שישב דוד המלך על כסאו, ובביאור דעתו צ"ל דס"ל דדוקא אם נמצא בביתו מקיים מצות מזוזה, אבל כשאינו בביתו כגון בבית המרחץ אינו מקיים מצות מזוזה. אכן, יעוי' בשו"ת הרי יהודה (ח"א או"ח סי' ל"ה אות י"ב ד"ה ואמנם)

שביאר דאין ראי' מהכא דישן חייב בכל המצוות, דאפשר דדוקא במצוות שיכול לקיים גם בשנתו כמו ציצית ומזוזה, [וכן ישוב ארץ ישראל, וכדו'] אבל במצוות שאינו יכול לקיים בשנתו, כגון ברכת כהנים הרי הוא פטור לגמרי, עכת"ד. אולם לענ"ד נראה לומר, דמ"מ מוכח מהא דישן אינו בגדר "שוטה", שהוא מופקע מכל המצוות, אלא בגדר "אונס", וכמבו' בפוסקים לגבי מי שקיים מצוה בשעת פטור, כגון אכילת מצה באדם שעיתים חלים, ועיתים פיקח, שאם אכל בשעה שהוא שוטה, מחויב לאכול שוב פעם בשעה שהוא פיקח, כמבו' בשער הציון (סי' תפ"ט), והקשו דמאי שנא מאונן דמבו' דאם קיים מצוה בשעה שהוא אונן הרי הוא פטור מלקיים פעם נוספת, והתירוץ הוא דשאני שוטה שהוא "מופקע" מכל המצוות.

יט. והנה בשו"ת מתת ידו (ח"א סי' י"ד) ג"כ נסתפק, אם יש על אדם חיוב מצוות בשעה שהוא ישן, כלומר, האם מקיים מצוה כמו ציצית בשעה שהוא ישן, והביא ראייה מדברי הט"ז (או"ח סי' ח' ס"ק ט"ו) דהלן בטליתו בלילה אי"צ לברך בבוקר, כיון שלדעת הרא"ש שכסות יום בלילה חייב, א"כ גם בלילה לא נגמרה מצוותו, ולכן אי"צ לברך עליו בבוקר, ואעפ"י שלדעת הרמב"ם דכסות יום בלילה פטור, מ"מ הוי לי' ספק ברכות, ולהקל, ומוכח דגם כשישן ישנו בחיוב מצוות, דאל"כ הרי גם לדעת הרא"ש כיון שישן פסק חיובו, ואחרי השינה הוא חיוב חדש,

אלא ודאי דגם כשהוא ישן ישנו במצוות שאפשר לו לקיימם, ומקבל שכר עליהם, כמי שמקיים המצוה בשעה שהוא ער, עכת"ד. אולם לענ"ד דאכן מדברי הט"ז מוכח כן, אולם מעצם הדין אפשר דאינה ראי', והיינו משום דדוקא בהפסק כגון בית הכסא שהמצוה עצמה מופקעת במקום כזה, ע"כ האדם הפסיק את קיום המצוה ומחוייב

לברך, משא"כ היכא שהמצוה מצד עצמה אין לה מניעה להתקיים, אלא שהאדם הוא זה שלא מקיים, מכיון שהוא ישן אפשר דבכה"ג לא חשיב הפסק ואמנם אפשר לומר בזה דאדרבה, ואיפכא מסתברא, ובאדם שהופקע מחיוב הוי הפסק טפי, מאשר מצוה שנפסקה מחמת סיבה כזו או אחרת, וצ"ע בכ"ז.

סימן יא

הערות בעניני חנוכה (18)

שליש, לבין מצות הידור דהוי חפצא חדשה שמהדרים על ידה בקיום המצוה, ובהא לא אמרי' הידור מצוה עד שלישי.

[וע"ע] בזה בבית הלוי ח"ב סי' מז, לענין הידור מצוה לאחר שהסתיימה המצווה, בקובץ הערות סי' י"ח אות ז', משנת יעבץ לולב סי' ס"ז אות ג', ברכת אברהם גיטין מה, ב].

ג. יש מי שהקשה היאך הדליקו בנס חנוכה משמן נס, הא אסור ליהנות ממעשה נס, וא"כ לא הוי ממין המותר בפיו, ויש לומר בפשיטות דמצוות לאו ליהנות ניתנו, וע"כ אם המצוה הייתה להכניס את זה לפה אף זה היה מותר.

ד. ראיתי מי שהקשה אמאי בעי' לטעם דאף הן היו באותו הנס כדי לחייב נשים בנר חנוכה, והא מצוות בלא תסור, ולא הבנתי שאלתו, דהא חנוכה הוי מ"ע שהז"ג, וע"כ מדוע רבנן חייבו את האישה, וע"ז תירצו דאף הן היו באותו הנס.

ה. בספר אשרי האיש - מפסקי הגרי"ש אלישיב זצ"ל - הביא לגבי נר

א. בשקל הקודש [פי"א מהל' קידוש החודש בביאור ההלכה] הקשה מדוע בחנוכה ופורים לא עבדי' יום נוסף בחו"ל משום ספיקא דיומא, והנה על חנוכה תירצתם משום שהדלקה שונה היא פוגעת בהדלקה, שלא יהיה מניין ימים מדויק, אמנם ד"ז תלוי במחלוקת אחרונים באדם שיש לו ב' נרות ביום השלישי, ועוד שמדוע שלא ידליקו רק נר אחד כל הימים, ויקיימו את עיקר הדין, וירוויחו את העניין של ספיקא דיומא, אולם יש להקשות על עצם הקושיא שהרי חנוכה ופורים נקבעו אחר שיש ספיקא דיומא, וא"כ הם נקבעו על המצב הזה, ועוד דפורים וחנוכה הם זכר, והזכר מתקיים אם הם לפי חשבונם חגגו את חנוכה ופורים.

ב. הנה דנו בענין הידור מצוה בנר חנוכה, דלכאור' הוי יותר משליש, וקי"ל [ב"ק ט, ב] דהידור מצוה עד שלישי, ולענ"ד ביאור הדבר הוא שיש חילוק בין "הידור מצוה" ל"מצות הידור", כלומר ששונה הדבר בין הידור מצוה שמהדרים בגוף המצוה, דבהא אמרי' הידור מצוה עד

חנוכה בבא ממדינת הים בב' דחנוכה, האם צריך לברך שהחיינו, או דלמא שנפטר בברכת אשתו, וכתבו הפוסקים שנפטר בברכת שהחיינו של אשתו, והגרי"ש כתב דה"ה בזמננו כשבא עם מטוס מחו"ל, ושמעתי מידידי הרה"ג יגאל חן שליט"א להקשות דאינו דומה לבא ממדינת הים, דהתם היו באים באניות וע"כ אף בא' דחנוכה היה באותו תאריך של מדינתו, משא"כ כיום שהמטוסים הם מהירים, וא"כ כשאשתו הדליקה נרות, אצלו התאריך היה כ"ד, ומהיכ"ת שיפטר בברכת שהחיינו של אשתו, [ואמנם ראיתי מי שכתב לגבי בחור ישיבה ספרדי שהוריו גרים בחו"ל שפטור מלהדליק, כיון שיוצא יד"ח בהדלקתם, למרות שהם מדליקים לאחר כמה שעות, אולם במחכ"ת דבריו תמוהים].

ז. **בענין** הגלגל החוזר המפורסם לגבי מוכר כסותו בנר חנוכה, ואילו בנר שבת רק מחזור על הפתחים, ואילו כשיש לו נר אחד נר שבת עדיף משום שלום ביתו, וממילא מוכר כסותו בשביל נר חנוכה, אולם כשיש לו נר כבר נר שבת עדיף, ולמעשה יש לציין דיש בזה ד' צדדים, חדא שמחויב לקנות נר וישתמש בזה לנר שבת, ואח"כ ימכור עוד כסות ולקנות נר חנוכה, צד ב' שמחויב לקנות בזה נר ולהשתמש לנר שבת בלבד, צד ג' שמחויב לקנות בזה נר, ולהשתמש לנר חנוכה, משום שזה כסף המיוחד לנר חנוכה, וצד ד' שאינו מחויב לקנות כלל, כיון שאינו מחויב למכור כסותו למען נר שבת, וכן אינו מחויב למכור כסותו פעמיים.

ו. **בענין** מנהג החסידים שמדליקים נרות חנוכה בתוך ביתם, יש לציין שבחנוכה תשע"ב שמעתי מהג"ר אברהם צבי ישראלזון שליט"א בשם זקנו הגרי"ש אלישיב זצ"ל שהקשה על דעה זו שמאחר ובשעת הסכנה ביטלו את הדין שמדליקים בחוץ, א"כ הדין נתבטל לגמרי, ותמה דא"כ מדוע השו"ע הביא את הדין שמדליקים בחוץ שהרי השו"ע בשונה מהרמב"ם, לא מביא דינים שאינם נוהגים בזה"ז, [ושאלתי את הגרא"צ מדוע השו"ע בחו"מ מביא דינים של קנסות למרות דליכא דיינים סמוכים, וענה שבזמן השו"ע מהר"י בירב רצה לחדש את הסמיכה, וע"כ הוצרך לכתוב דין זה]

ח. **נשאלתי** ע"י בחור שלא היה לו שמן להדליק אלא נר אחד בלבד, ולאחר זמן הביאו לו שמן, האם יש ענין שידליק שאר נרות, ולכא' יש לדון עפ"י דברי הגר"ח הידועים שאין ענין לעשות הידור מצוה לאחר סיום המצווה, וע"כ אדם שיש לו שני אתרוגים, אחד ספק מהודר ספק פסול, והשני בוודאי כשר אך לא מהודר, שיטול קודם את המהודר, כיון שאם יטול קודם את הכשר שלא מהודר, כבר לא יועיל במה שיטול את המהודר, וא"כ אף הכא לאחר שסיים את המצווה כבר אינו יכול להועיל במה שיעשה הידור, אולם זה אינו, דהלא בנר חנוכה אינו הידור מצוה אלא מצוות הידור [עי' בחי' מרן

האדם אינו רואה את האור, אלא קרני האור מגיעים אליו, וא"כ שפיר חשיב פריש, וכ"כ המגן אברהם [סי' רח"צ ס"ק י"ג] לגבי נר של הבדלה, שאסור לברך על נר של ע"ז, ואם רואה מרחוק נר ואינו יודע אם הוא נר של ע"ז יכול לברך משום דאזלי בתר רובא, והקשה דהא הוי קבוע, ותירץ כמשנ"ת כאן דהאור הוא פריש, ובפנינים מהגר"א גנחובסקי זצ"ל [חנוכה תש"פ] כתבב דיש שחילקו בין נר חנוכה לנר הבדלה דבהבדלה הדין הוא באור, משא"כ בנר חנוכה שהוא דין בנר, וע"כ הוי קבוע, וסיים ואנכי בער לא ידע.

[איברא] דדברי המרדכי צ"ב שמדוע שפריש התלוי בקבוע יחשב כפריש, ואטו אם יש לפניו עשר חתיכות מעשר חנויות שונות, וכתוב על כל חתיכה מאיזה חנות היא, אטו יחשב כפריש, הלא הספק הוא על החנות ולא על החתיכות, וצ"ע.]

וכשדיברתי בענין זה עם הגרא"י סולובייצקי שליט"א אמר ליישב דבכה"ג אינו נחשב תערובת, וע"כ לא הוי קבוע, והקשיתי לו דהא איכא מיעוט קטנים בעולם, וא"כ אי"ז חידוש צד לחשוש לקטן, ואמר הגרא"י דאפשר דאיה"נ, ולאותם פוסקים הרואה מחויב לברר קודם שהוא מברך, האם הנר של קטן או של חשד, ואמר דאינו בטוח דנחשב תערובת. [ולאחמ"כ עלה בדעתי לומר שבד"כ היכא שיש נר של קטן איכא נמי

רי"ז הלוי הל' חנוכה], וע"כ לא נאמר בהא ההלכה דהידור מצווה עד שליש, ועוד יש לומר שהלא מצינו לגבי ציצין שאין מעכבין את המילה, שבשבת אינו חוזר, ומשמע שבחול חוזר, למרות דהוי הידור, והביאור בזה הוא שברג שנשאר ציצין, הרי שיש תביעה ממשית להשלמת המלאכה, ומשא"כ באתרוג שאין הארוג המהודר תובע שיטול אותו, וא"כ אפשר שבנר חנוכה, הדבר תובע שידליק אף שאר נרות, כיוון שהוי חפצא בפני עצמו.

ט. כתבו הפוסקים דאין מברכים ברכת הרואה אלא על נר שהוא בר חיובא, ולא נר שהודלק מפני החשד, ולא נר של קטן, ואחי הרב יהודה שיחי' הקשה דא"כ היאך מברכים על נר סתם הא הוי ספק שהודלק מפני החשד ואין לומר דאיכא רוב, דהא הוי קבוע.

ונראה ליישב דהנה במרדכי בחולין [סי' תקצג] הקשה היאך שייך רוב בדיינים הא הוי קבוע, ותי' המרדכי דהדיבור שפורש מהדיינים הו"ל פריש, וכן מבו' בגליוני הש"ס [ברכות יט, ב] ליישב דברי הגמ' התם "היינו מדלגין ע"ג ארונות" [של מתים], ומקשי' והא איכא טומאת מת, ומשני דרוב ארונות יש בהם חלל טפח, וא"כ אין הטומאה בוקעת ועולה, ומקשה הצ"ח שם דעדיין הו"ל קבוע, ותירץ בגליוני הש"ס עפ"י הסיפרי [פרשת חוקת] עה"פ "והנוגע במת יטמא" דמת עצמו אינו טמא, אלא טומאה פורשת ממנו, וא"כ שפיר הוי פריש, וא"כ ה"ה הכא, שכידוע

נר של אביו, וא"כ אפשר לברך, ונר של חשד אינו מצוי כ"כ, וכך נר של חשד י"ל דאין נר שהוא מחויב יותר מהנר השני, שהרי אפשר ל"ל שהנר הראשון הוא החשד, והשני הוא מעיקר הדין, ולפ"ז שרי לברך אף להדיא על שני הנרות, וזאת בב' אנשים כמובן, דהו"ל כב' שבילין, עי' סוגיא דפסחים י, א ושבועות יט, א⁽¹⁹⁾.

(19) וראיתי שהג"ר מנחם כהן שליט"א דן האם מותר לברך ברכת הרואה על נר גזול, והצעתי לפניו את דברי הגר"ד לנדו שליט"א שיש דין "ובצע ברך" אפילו בשומע כעונה, כיוון שחושב שאפשר לברך את ה' על דבר גזול, וא"כ פשיטא דה"ה חבא, ומען הגר"מ שאולי אינו חלק מהמצווה, אלא רק ראיית הנר מזכירה לו את הנס, וע"ז מברך, אולם אמרתי שהלא לדברי הפרמ"ג א"א לברך על נר שאינו של חיוב כגון של חשד ושל קמץ, ואפילו לפי משנ"ת שהברכה היא על האור הפורש מהנר, מ"מ בוודאי שבעינן שיהיה נר כשר.

סימן יב

הערות בענייני תדיר ושאינו תדיר (20)

דתדיר דרבנן עדיף על שאינו תדיר דאורייתא, והביאור בזה הוא שיש לחקור האם מעלת התדיר היא סימן לחשיבות, או דלמא שעצם התדירות היא עצמה חשיבות, ואי נימא דהוי סיבה אתי שפיר, דאף תדיר דרבנן עדיף על שאינו תדיר דאורייתא.

ג. בד' ניסן תשמ"א, כשיצא מרן הקהילות יעקב זצ"ל לברך ברכת החמה, ראה לראשונה בחודש ניסן אילן של פירות שיכול לברך עליו ברכת האילנות, והסתפק מה לברך קודם, האם ברכת האילנות שתדירה יותר, או דלמא ברכת החמה שנוסח הברכה "עושה מעשה בראשית" תדיר יותר, ושאל את בנו הגר"ח קניבסקי שליט"א ופשט לו מדברי הגמ' בסוכה נו, א דברכת שהחיינו נחשבת תדירה משום שאומרים אותה כמה פעמים בשנה על כלים חדשים, ומוכח שאם נוסח הברכה זהה, אף אם סיבת החיוב שונה, מ"מ נחשב תדיר, ולפ"ז אתי שפיר נמי אמאי סופרים בספירת העומר במוצ"ש לאחר אמירת ויהי נועם, והא ספירת העומר נאמרת מ"ט

א. שמועתי מהג"ר חיים מאיר שטיינברג שליט"א בעל המשנת חיים להסתפק האם תדיר שאינו מושלם עדיף על תדיר מושלם, וכגון אם אין את כל הקרבנות לשבת, ויש את כל הקרבנות ליו"ט, ואמרתי להוכיח מדברי הנמוקי יוסף דטלית קודמת לתפילין, משום שטלית תדירה, כיוון שמתקיימת אף בשבת, לאפוקי מתפילין, [ועי' שאגת אריה סי' כ"ח שהאריך בהאי עניינא] והא בציצית אין לנו תכלת, וא"כ הו"ל תדיר שאינו מושלם, והצעתי ראייה זו בפני הגאון הנז', ואמר דמי יימר שהתכלת מורידה את הציצית לדרגת שאינו מושלם, ועניתי דהא הרמב"ם מנה את התכלת והלבן כמצווה אחת.

ב. יש לעיין האם תדיר דרבנן דוחה שאינו תדיר דאורייתא, וכבר דנו בזה האחרונים, ונראה להוכיח דתדיר דרבנן עדיף על שאינו תדיר דאורייתא, מהא דקוראים פרשת זכור שחיובה מה"ת, לאחר קריאת התורה שחיובה מדרבנן, והיינו משום שקריאת התורה תדירה, ומוכח

פעמים בשנה, ואילו ויהי נועם נאמר פחות פעמים מכיוון שלא אומרים בשבוע שחל בו יו"ט, וצ"ל שמכיוון שאת הנוסח של ואתה קדוש וכו', אומרים יותר פעמים בשנה, ע"כ חשיב תדיר.

ד. הנה בשבת חוה"מ נהוג לאחל "שבת שלום" ו"מועדים לשמחה",

משום ששבת תדירה יותר, ושמעתי לדון לכאן' אמנם שבת תדירה, אבל נמצאים כבר בחג קודם השבת, וע"כ יש להקדים את החג, אולם זה אינו, ויעוין בסוגיא דזבחים [צא, ב] דמבו' להדיא שבשבת חוה"מ מקריבים את קרבנות השבת קודם קרבנות החג, משום ששבת תדירה יותר.

סימן יג

הערות בעניני אבלות החורבן וזכר לחורבן (21)

מעולם, מ"מ היה בסמיכות של שלושים לחוה"מ, שאז היה פטור מקריעה.]

ב. שמעתי שהגר"ד לנדו שליט"א עלה לכותל לאחר שחרורו בשנת

תשכ"ז, וראה אנשים שעולם להר הבית רח"ל, ועמד ומחה בהם, עד שנחלש, ומאז לא עלה לכותל עד היום הזה, [מלבד פעם אחת], מכיון שאינו מסוגל לראות אנשים שעולים להר הבית, וכששאלוהו על עלייה לכותל בחוה"מ, צידד שיש בזה שאלה, מכיון שכל אדם שעולה לכותל גורם לעוד שוטרים שיכנסו להר הבית, והיינו כשעולים רבים, ואמנם לשוטרים מותר משום פקו"נ, [וכמובן צריכים לטבול, ואת זה לא כולם עושים לצערנו], אך עדיין אי"ז מתיר לנו להיכנס, ולגרום להם להיכנס למצב של פקו"נ.

ג. בספר עובדות והנהגות לבית בריסק, הביא מהגר"ד סולובייציק זצ"ל שדימה את אלו שרקדו בשחרור הכותל המערבי בשנת תשכ"ז, לאדם שמתה אמו ל"ע, ויעכבו את מיטתה מקבורה, ולאחמ"כ ישחררו את מיטתה, וירקוד

א. ראיתי מובא שהגר"א גנחובסקי זצ"ל לא הסכים להגיע לכותל במונית, אלא באוטובוס בלבד, וטעמו ונימוקו עמו, שגורם לנהג להגיע לכותל ולא עושה קריעה, משא"כ בנהג אוטובוס שבלאו הכי מגיע לעיר העתיקה, והיו שהעירו שבדרך כלל נהג מונית בירושלים נמצא אחת לשלושים יום בעיר העתיקה, אולם אם הנהג לא קרע מעולם בפשטות עדיין מחויב לקרוע, ושמעתי לדון מטעם אחר, עפ"י המשנה בביכורים שרוכלים שמגיעים לירושלים לסחורה, פטורים מהבאת ביכורים, וא"כ אולי יש לומר דה"ה נהג מונית שעולה לירושלים לסחורה, ג"כ פטור מקריעה על החורבן, אולם לענ"ד נראה שאף כשמגיע לסחורה מחויב לקרוע, דיש לחלק בין ביכורים שחויבו דווקא באופן שמגיע לשם עלייה לרגל, ולא כשהגיע לסחורה, משא"כ בקריעה שהיא משום אבלות שאף כשמגיע לסחורה, מ"מ מחויב להצטער על החורבן, [ויל"ד בזה באופ"א, שבד"כ נהג מונית בירושלים נמצא כל שלושים יום, ואף אם לא קרע

מסביב למיטתה, ואף כאן אסור לשכוח שצריך להתפלל על שלושת הכתלים הנותרים, ודבריו צ"ע מהא דתקנו ברכת הטוב והמטיב בברכת המזון, מפני שניתנו הרוגי ביתר לקבורה, וחזי' שתיקנו ברכה לדורות, על אף שבסך הכל מדובר בדבר שאינו משמח, מחמת החלק הטוב שניתנו לקבורה, וצ"ע.

ד. **בספר** דחזיתיה לרבי מאיר על הגר"מ סולובייציק זצ"ל כתב לדון בשמו, שמי שהגיע בחוה"מ, ולא קרע

מחמת המועד שיהיה מחויב לקרוע לאחר המועד, ודברים אלו מחודשים מאוד, שבפשטות לא זו בלבד שאינו מחויב לקרוע בביתו לאחר החג, אלא אף ביקור זה מצרף לו ראייה לשלושים יום, שיהיה פטור אם יבוא לאחר המועד, והביאור בדברי הגר"מ סולובייציק הוא שלדעתו ראיית הכותל היא כאדם שנפטר לו אחד מקרוביו במועד ל"ע, שעדיין מחויב בקריעה לאחר המועד, והיינו שאין המועד מופקע מקריעה, אלא שאינו זמן שמותר לקרוע בו, ודו"ק.

יזדה דעה

יורה דעה

סימן יד

הערות בעניני לפני עיוור (22)

תשע"ו גיליון 182] הקשה דכל סוטה תאסור את המים בקונם, וכמו"כ יש להקשות שכל אדם שחייב מיתת ביי"ד יאסור את גופו בנגיעה, ולגבי השאלה עם הסוטה תירץ הגר"א גנחובסקי שעשה דוחה ל"ת, וחז"י דדעתו דאמרי' עדל"ת אף בלפנ"ע.

ג. בענין האם מותר לרב מחמיר להפנות את השואל לרב מיקל, הגרמ"מ לובין שליט"א אמר לי פעם בשאלה מסוימת שהגר"נ קרליץ זצ"ל החמיר, ובשעת הדחק היה מפנה את השואל להגר"ש וואזנר זצ"ל שיתיר.

ד. בענין דברי האמונת שמואל [ח"א סי' י"ד] דליכא לפנ"ע היכא דהנכשל אינו מצווה בלאו זה, והנה בתוס' בב"מ [יב,] לכאו' מבו' להדיא לא כן, שהרי כתב שישראל המקדש לכהן גרושה

א. בענין המכשיל חברו בכמה לאוים, האם עובר בכמה לפנ"ע, הנה בשנת תשע"ב שאלתי שאלה זו את הגר"א דויטש שליט"א ואמר שתלוי בחקירה אם לפנ"ע הוי איסור כללי או פרטי, דאי הוי איסור כללי עובר בלפנ"ע אחד, ואילו הוי פרטי עובר בכמה לפנ"ע, אולם אינו מוכרח לענ"ד, דאף אי הוי כללי אפשר דעובר בכמה לפנ"ע, ואף אי הוי פרטי, אם הכשילו בכמה לאוים מאותו שם איסור, אפשר דעובר בלפנ"ע אחד, ולענ"ד יש להוכיח מהא דהחפץ חיים שבא להדגיש את חומרת האיסור, ומנה י"ז לאוים, לא כתב דהלפנ"ע הוא כפול ט"ז לאוים [מלבד הלפנ"ע עצמו כמובן].

ב. בענין אי אמרי' עשה דוחה ל"ת בלפנ"ע, יש לציין דהגר"א גנחובסקי זצ"ל ב"פנינים" [פרשת נשא

שמכשילים באיסור ריבית, ולהם לא הותר לגבות את הריבית.

ו. הסתפקתי במה שמצוי כשמגיעים למקומות תורניים שנמצאים אנשים שבשלבי חזרה בתשובה, ומבקשים מאדם חרדי את כיפתו, והוא ילך בכובעו, ובסוף התפילה הם מבקשים ממנו את כיפתו, ויל"ע האם שרי, דלכאו' מכשילים אותו בהליכה בגילוי ראש, ונראה שיש להקל בזה מב' טעמים, חדא שאין אדם מחויב לתת את ממונו כדי שאדם אחר יקיים מצוה, ומכיון שמלכתחילה כיפה זו היא שלו, ע"כ אין לחוש בזה משום לפנ"ע, ועוד שאם תאמר כן אנשים לא יתנו את כיפתם ליהודים המבקשים מהם, כך נראה לענ"ד.

ז. בענין ההפגנות בשבת, דלכאו' הוא מכשיל את כוחות הביטחון בחילול שבת, וידועים דברי הגרי"ש אלישיב זצ"ל בקובץ תשובות [ח"א או"ח סי' מ'] להתיר עפ"י המהרי"ל דיסקין [קונטרס אחרון אות קמ"ה] שהקשה היאך מותר למסור את עצמו בשאר עבירות למיתה, והרי הוא מכשיל את העכו"ם ברציחה, ותירץ דאיני מחויב לדאוג לו, יעו"ש טעמו, ולפ"ז דן הגריש"א דה"ה הכא, שאנו מחויבים לעשות את המוטל עלינו, אולם אחר המחילה יש לחלק דהמהרי"ל דיסקין מתיר עשיית מצוה של קידוש ה' למרות שייגרם עי"ז עבירה, ועובר בלפנ"ע, משא"כ במחאה שכל מטרתה הוא לצמצם את החילול שבת, אם

עובר בלפנ"ע, והיינו אע"ג דישאל אינו מצווה באיסור גרושה, ויעו"י באגרות משה [יו"ד ח"א סי' ג'] שהביא תירוץ נפלא מאחינו הגרי"מ פיינשטיין זצ"ל שביאר עפ"י היסוד הנודע בכל לפנ"ע איכא שני דינים, גם בין אדם למקום וגם בין אדם לחברו, [ושמעתי מהג"ר שלמה פישר שליט"א שאע"ג שבכל המקומות בתורה אינו מסכים לומר דהוי שני דינים, אולם כאן ודאי הוי ב' דינים]. וא"כ דברי האמונת שמואל נאמרו רק לגבי הדין שבין אדם למקום, ואילו דברי תוס' נאמרו רק לגבי הדין שבין אדם לחברו, ומ"מ הדין שבין אדם לחברו אינו הופך את השליח לבר חיובא, כיון שאינו בגוף הדבר, ויש להוסיף שדברי האמונת שמואל לא נאמרו לגבי הדין שבין אדם לחברו, כיון שמיירי בעכו"ם, ובעכו"ם ליכא הדין שבין אדם לחברו, כמב' בחינוך [מצוה רל"ב]. והסתפקתי בדברי האמונת שמואל, האם יהיה אסור לנזיר להכשיל כהן בטומאת כהנים מדין לפנ"ע, והיינו שלמרות שלא מצווה בדיני הכהונה, מ"מ מצווה באיסור טומאת מת, ומסתברא שאינו אסור מדין לפנ"ע, כיון שדברי האמונת שמואל תליא באיסור עצמו, ודו"ק].

ח. בענין לפנ"ע בריבית בחשבונות חשמל ומים, יש שכתבו דאי"ז ריבית משום שאם לא ישלם ינתקו לו את החשמל והמים, אולם יש להדגיש שע"כ יש איסור לאחר את התשלום, משום

ע"י המחאה יגרמו יותר חילול שבת, א"כ יצא שכרו בהפסדו, ודמי להא דאמרי' בביצה [ל,א] מוטב יהיו שוגגין ואל יהיו מזידין, וזאת כדי שלא יקלקל במחאתו, ואף דהוי מפורש בתורה, מ"מ כתב הרמ"א [או"ח סי' תר"ח סעיף ב'] שימחה רק פעם אחת, ועוד דנראה לחלק שכל דברי הגריש"א אמורים דווקא בהפגנה בלתי חוקית, שהוא לא הזמין את כוחות הביטחון, משא"כ בהפגנה חוקית שהוא מזמין את כוחות הביטחון, ועוד שהייתה טענה על ההפגנה בכביש בר אילן שהרי דבר זה יגרום לחילונים לנסוע בדרך ארוכה יותר, וא"כ חסימת הכביש רק תגרום ליותר חילולי שבת.

ח. יל"ד לגבי השאלה הנודעת האם מותר לגנוב מהמדינה, ולא אכנס לשאלה מצד ענייני חו"מ, אלא משום לפני"ע, דמחד גיסא היו שטענו שמציל שלא יעשו עבירות בכסף זה, ומאידך גיסא י"ל שאת העבירות הם בלא"ה יעשו, ואם יחסר כסף יקצצו בתקציבי הישיבות, או שיגבו עוד מיסים, והוי גזל, [ובאמת יל"ע לדעת הסוברים שמותר לגנוב מהמדינה, א"כ אסור לנציגים החרדים ליזום שום העלאת מיסים, דהרי הוי גזל גמור לדבריהם, וצ"ע]. וכמו"כ יש לציין שהגר"ג נדל זצ"ל אמר שאסור מבחינה השקפתית לקנות אג"ח של המדינה, משום דהוי בגדר "רוצה בקיומו ע"י דבר אחר".

ט. בענין נסיעה לכותל עם נהג מונית, שהגר"א גנחובסקי החמיר

בזה, משום שמכשיל את הנהג שרואה את הכותל ולא קורע, והנה יש לציין שהיו שדנו בדבר זה משום שנהג מונית פטור מקריעה, והיינו משום דדמי לרוכלים שפטורים מביכורים, אכן לענ"ד נראה לחלק דבקריעה אף רוכלים חייבים, ועוד רצה לדון שבד"כ כל נהג מונית בירושלים רואה את חומות העיר העתיקה אחת לחודש, אמנם ד"ז תלוי במחלוקת הפוסקים האם כשלא קרע בפעם הראשונה מתחייב לקרוע בפעמים הבאות, ויש לציין שהגר"ד לנדו שליט"א לא עולה לכותל כלל, ועלה פעם אחת בשנת תשכ"ז ועמד וצעק יום שלם על העולים להר הבית, עד שנחלה, וע"כ לא מסוגל לעלות יותר, ועוד טעם שגורם בכך שיהיו יותר שוטרים בהר הבית, ויל"ד בזה למעשה, דאפש"ל שכל כמה שיהיה לשוטרים מותר להיכנס משום פקו"נ, יל"ד שאף להמון העם יהיה מותר לעלות, ונושא זה רחב מאוד, ואכמ"ל, עכ"פ בענין עלייה למירון בל"ג בעומר שחל במוצ"ש, דהתם גורמים לחילול שבת של המשטרה, והתם אין כל חילולי השבת לצרכי פקו"נ, שהרי ישנם חילולי שבת שנועדו למנוע פקקים וכדו', ויל"ע בכ"ז.

י. יל"ד בהיכ"ת נוספת של לפני"ע באדם שמרחיב דירתו ובונה על הגג, והולך לשכנע את השכנים לחתום לו בחינם, למרות שעפ"י דין יש להם חלק בגג, ואם לוחץ עליהם עובר ב"לא תחמוד", וא"כ השכנים החותמים אחרי לחץ עוברים בלפנ"ע, וכמו"כ חתן שלוחץ

אולם להכתיב לה פרטים רפואיים והיא כותבת ממש תוך כדי אמירתו נראה שאסור, משום שנחשב שמכשילה בידיים, ויש לעורר על כך את הציבור, ולאחמ"כ ראיתי בשם הגר"י זילברשטיין שליט"א שאין להעיר לרופאים ע"ז, שא"כ הם יכעסו, ואיכות הטיפול תיפגע, ועוד שא"כ רופאים יסרבו לעבוד במעייני הישועה, ויש בזה משום פקו"נ.

יג. יל"ך האם מותר לחון אסיר חילוני, או לנכות לו שליש ממאסרו, כשלא ישמור על טהרת המשפחה, וידוע שהחזו"א אמר שלא לשחרר, וכך נראה מסברא, ובאמת יש לברר אצל השופט שלמה איזיקסון מרמת אלחנן בבני ברק, שהוא כיום יו"ר ועדת השחרורים, ופועל עפ"י גדולי ישראל [ובהוראת הסטייפלר נתמנה לשופט תעבורה, ששם עפ"י דין יש כח להעניש את הפושעים] האם יש לו הוראה מגדולי ישראל בענין זה. [ולאחמ"כ ראיתי בשם הגר"א"ל שטיינמן זצ"ל שאם האסיר אינו אוכל אוכל כשר, ג"כ אין לשחררו, כיון שבכלא אוכל מאכלים כשרים].

יד. יל"ך עוד היכ"ת של לפנ"ע המבוארת בב"מ [עה,ב] על המלווה בלי עדים, והנה החזו"א היקל בזה בזה"ז כיון דאף בכופר הכל איכא שבועת היסת, אולם הגרי"ז טען דא"כ מדוע הרמב"ם והשו"ע כתבו הלכה זו, וישנה עצה להלוות בתנאי שאם ישכח ימחל לו על החוב, ובת"ח אין חשש שיכפור במזיד, אלא שישכח מהחוב.

על חמיו לתת לו נדוניה גדולה יותר, יש מקום לומר דעובר בלא תחמוד, וממילא חמיו עובר בלפנ"ע, [אא"כ נאמר שאף אם הכסף לא הגיע, מ"מ עבר בלא תחמוד].

יא. בענין אישה שהולכת בצניעות, אולם מחמת יפיה יודעת שאנשים מסתכלים עליה, הנה בפשטות צ"ל דאינה עוברת, שהרי עשתה את המוטל עליה, אמנם יש להקשות מהגמ' בע"ז [כב,א] דאין מעמידין בהמה בפונדקאות של עכו"ם מפני שחשודין על הרביעה, ולכא"ו במה אשם בעל הבהמה, וראיתי בספר משנת פקוח נפש, בתשובות הגר"ק שבסוף הספר שכתב שברה"ר זכותה של האישה ללכת, אולם עדיין תיקשי, דא"כ אסור לה להתארח אצל חברתה אם יודעת שבעלה של החברה יסתכל עליה, וצ"ע.

יב. כשהייתי בביה"ח מעייני הישועה בלידת בני בכורי נ"י, הופתעתי לראות אחיות יהודיות המבצעות חילולי שבת דאורייתא רח"ל ככתיבה וכדו', למרות שלצורך כך ישנן כתבניות נכריות, אלא שמחמת עצלותם אינן קוראות לאותן נכריות, והסתפקתי האם מותר לבקש מהם לעשות מלאכה כגון לכבות את האור ליולדת וכדו', שבד"כ אמורות להעביר את הבקשה לנכרית שנמצאת, אלא שיש חשש שתעשה זאת בעצמה, והנה בכה"ג נראה להקל משום שלא ביקש שהיא תעשה, והיא עשתה זאת מעצמה ומיזמתה [אלא שיש לדון מחמת מעשה שבת, ותליא בנדון של מעשה שבת שאינו בגוף הדבר, ואכמ"ל].

טו. יש לעורר על דבר נוסף המצוי כיום, שישנם אנשים התולים בביתם תמונות משמחות משפחתיות, ויש בתמונות אלו גם נשים, ולא חוששים להכשיל את הבאים לביתם, באיסור ראייה והסתכלות, ואני מציין דבר זה עקב שראיתי גם בבתים של ת"ח גדולים שנהגו לעשות דבר זה.

טז. דעת המנחת חינוך [מצוה רל"ב אות ד] דאף בדרבנן איכא לפנ"ע דאורייתא, משום דלא גרע ממשיא לחברו עצה שאינה הוגנת, והנה יש שרצו להוכיח מהאחרונים שהתירו ללוות בריבית דרבנן לצורך סעודות שבת, והנה למרות שהתירו ללוות ללוות, אולם למלוה לא התירו להלוות בריבית דרבנן לצורך סעודת מצוה, וא"כ הרי הוא עובר בלפנ"ע דאורייתא, וזה לא הותר לצורך סעודת שבת, אולם היה מי שדחה שמכיון שאדם לא מחויב להלוות, ע"כ רבנן התירו לו להלוות בריבית דרבנן, אולם יש להוכיח ממקו"א לכאור' דהמ"ב לא ס"ל כהמנחת חינוך, והוא ממש"כ בסי' תקכ"ו [סקל"ב] לגבי מת ביו"ט שני שיקברו ע"י גויים, ואם אין גויים יקברו ע"י ישראל בחינם, ואם אין ישראל בחינם יעשה ע"י ישראל בשכר, דיו"ט שני לגבי מת כחול שוויהו רבנן, והנה התם ודאי שלא הותר לישראל לקבור בשכר, וא"כ מכשילו באיסור שכר יו"ט, וע"ז י"ל שכל האיסור של משיא לחבירו עצה שאינה הוגנת כמובן היינו דוקא כשאינו יודע, אולם במזיד למרות דלפנ"ע באיסורים איכא, כמ"ש הרמב"ם [פ"י מהל'

כלאים הל' ל"א] מ"מ עצה שאינה הוגנת ליכא, שהרי יודע שעצה זו אינה הוגנת לו, וא"כ מיירי שאומרים לישראל הקברן שאסור לו לקחת תשלום, ודו"ק.

יז. הבחור העילוי יצחק כהנמן הי"ד בנו של הרב מפוניבז' הקשה היאך מותר ללמוד תורה בשכר, אם אינו מוצא רב שילמדו בחינם, והרי על הרב מוטלת החובה ללמד בחינם, וא"כ מכשיל את הרב, ותירץ דאין איסור ללמד בשכר, אלא יש דין ללמד תורה, ויש דין נוסף ללמד בחינם, וא"כ כשמלמדו בשכר קיים רק מצוה אחת.

יח. בענין כניסה למנהרות עם מת שמטמאים כהנים, ועוברים אף בלפנ"ע, והנה כתבתי בנושא זה מאמר ארוך, ועכ"פ השאלה קיימת גם במטוס שטס עם ארון מת בקרבו, ועובר על מקום ישוב, ומדין מאהיל מטמא כהן, וכמו"כ יל"ד על אופנים נוספים, כגון מי שנמצא בבית חולים שאין דלתות כפולות למנוע התפשטות הטומאה, ויודע שכרגע יש מת, ובזה שפותח את הדלת מטמא את הכהנים במחלקה, וכן שני ישראלים שמבקרים כהן חולה, ובזה שיוצאים מהחדר משנים את החדר מרה"ר לרה"י, וספק טומאה ברה"י טמא, ויש לפלפל בזה הרבה, ואכמ"ל.

יט. החזקוני ריש פרשת קדושים הקשה על הדרשה "איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו", שאף אם אביו אומר לו לעבור על ד"ת אל ישמע לו, והקשה דמהיכ"ת שישמע לו, והרי אבא

עונים שהם נשבו בדעתם, ויש לציין כמה הערות בענין זה, ששמעתי שהיה מעשה בסמינר של ערכים שהגיעו זוג שאינו נשוי לשבת, ואינם גרים בדירה אחת, וממילא אם לא יתנו להם חדר לא יהיו יחד, ומיד שאלו האם מותר לתת להם חדר, ועפ"י השמועה הגר"מ שך זצ"ל אמר שלא לתת להם חדר, ואילו הגר"ח גריינימן זצ"ל הורה לתת להם חדר, וזאת משום שכשבאים להצילם ולהחזירם בתשובה מותר, ובביאור דבריו נראה דזה ודאי שאסור לעבור עבירה בעצמי כדי להציל, וע"ז נאמר אין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך, אולם כשהגידון הוא על השני, ובטווח הארוך הדבר יועיל להציל בכה"ג שרי [ודע שכששאלו את הגר"ח גריינימן מה הדבר הראשון שצריך לתת לאלו המתחזקים בערכים, הורה לתת להם מכונות גילוח בהכשר הרב גרוס, ולהצילם ממאות לאוים דאורייתא מידי יום, ומי שידוע כמה הדבר היה קשה בעיניו לתת גילוח במכונת גילוח].

כמו"כ יל"ד במה שהורה שר הפנים בשנת תשע"ז [שהוא ממפלגה חרדית] לאפשר כניסה בחינם לכל החופים הממשלתיים, ובכללם חופים מעורבים כמובן, וא"כ ביוזמתו יותר אנשים יכשלו ברחצה בתערובת, [ומאידך לא הסכים לחייב התקנת תשתית אינטרנט בכל בניין, ויל"ד בזה ג"כ אי הוי איסור ואם יש לחלק ביניהם].

שמצווה על בנו לעבור על ד"ת הוא אב רשע, [ואף למ"ד שמחויבים לכבד אב רשע, מ"מ במעשה הרשע עצמו ודאי שאין לכבד]. ותירץ החזקוני דנפק"מ שאביו אומר לו לעבור על איסור דרבנן והדברים צ"ב שמדוע שבדרבנן לא ייחשב רשע, ועוד שמדוע שהתורה תכתוב דרשא בשביל דין דרבנן, וע"כ נראה ליישב באופ"א דהא גופא שאם היה דין לשמוע לאב, האב לא היה רשע, משום שכך הדין שכיבוד אב דוחה, וכך תירץ לי הגר"ד לנדו שליט"א, ואאמו"ר שליט"א תירץ באופ"א דנפק"מ באופן שהאב והבן חלוקים האם הדבר מותר או אסור, ואי נימא שלא ישמע לו מחמת שהאב רשע, הרי האב חושב שהדבר מותר, אולם מכיון שהוא דין בבן, ע"כ לא ישמע לו, אולם ד"ז תלוי במחלוקת האחרונים האם למתיר מותר לתת למי שסובר שהדבר אסור, [וידועים דברי הירושלמי בתרומות פ"י ה"ב בענין זה, ואכמ"ל]. אולם אפש"ל בפשיטות שהאב שוגג, וע"כ האב לא נחשב רשע.

כ. בכל עניין ההנהגה עם חילונים בימינו, יל"ע האם הם תינוקות שנשבו, דמחד גיסא ידועים דברי החזו"א [יו"ד סי' ב' סק"ח] שהם בגדר תינוקות שנשבו, [ובאמת צ"ע מדוע החזו"א כתב עניין גדול בדרך אגב בהל' שחיטה, ולא הזכיר זאת במקומות רבים נוספים שיש להם נגיעה לעניין זה, ועי' חזו"א שביעית סי' י"ב סק"ט]. ומאידך גיסא יש אומרים שכיום שכולם יודעים ל"ש תינוקות שנשבו, וע"ז

דס"ל שאין לשכנעו להינשא ליהודיה שלא תשמור טהרת המשפחה]. ויש להעיר ע"ד הגריש"א דמאידך גיסא פסק שאין להזמין זוג חילוני לשבת שיחזור ברכבו, למרות שהתם יש סיכוי רב שע"י כך יחזור בתשובה, ועוד שכיום שהחילונים עסוקים בטלפון כל הזמן, כל תעסוקה אחרת בשבת היא הצלה בשבילם.

[ראיתי מובא מעשה שהגר"ח גריינימן בילדותו הלך עם החזו"א והיה

צמא, וקנו כוס גזוז בחנות, ושאלו הגר"ח הרי כוס זו אינה טבולה, ואמר החזו"א שזהו דין על בעל החנות, ושאל הגר"ח הרי עוברים בלפנ"ע, ואמר החזו"א שלגבי החיוב טבילה אין הבדל כמה פעמים שתו בכוס זו, ויש מכחישים סיפור זה].

בענין לדבר בד"ת בלא כיפה, רצוני לציין

שבניסן תשע"ז שמעתי מהגר"ר גבריאל יוסף לוי שליט"א ראש ישיבת באר התורה שהוא עצמו היה בים עם הגרי"א וינטרוב זצ"ל ודיבר עמו בד"ת בים בגילוי ראש, והסביר שהדין של כיסוי ראש הוא כדברי המרדכי לגבי ציצית שהחיוב הוא רק באופן שיכול לקשור ציצית, וע"כ בשבת שרי לילך עם בגד ד' כנפות ללא ציצית, וה"ה הכא שכיון שיכול ללכת ללא כיסוי ראש, יכול אף לדבר בד"ת.

והנה ראיתי בעבר שיעור מהגרי"ט זנגר שליט"א רב ביהכ"נ צעירים בבני ברק שדן האם מותר לתת לחילוני לשתות כשלא יברך, והביא ראי' מחזו"א שנתן לראה"מ דאז ב.ג. לשתות [למרות שראיתי כתוב שהחזו"א הניח כוס אחת, ואם ירצה ישתה]. ודחה את הראי' דשמא החזו"א ס"ל כהש"ך [יו"ד סי' קנא סק"ו] דאין לפנ"ע במומר, ואמרתי לו דהא החזו"א גופי' [שם] פליג על הש"ך.

וכמו"כ דנו הרבה בבתי הדין האם מותר לעשות שלום בית אצל חילונים, דמחד גיסא הרי לא ישמרו על טהרת המשפחה, ומאידך גיסא אם לא יהיו נשואים יעברו על איסורים חמורים יותר, של בעילת פנויה וא"א רח"ל, וראה בענין זה בכנס הדיינים [תש"מ] בפאנל בהשתתפות הגרש"ש קרליץ זצ"ל ועוד. [נדפס בסוף קובץ כנס הדיינים תשע"ו].

וכן יל"ד האם לתת לחילוני העומד להינשא לגויה רח"ל, להתחתן עם יהודייה שלא תשמור על טהרת המשפחה, שהוא איסור כרת, משא"כ גויה שהוא איסור ל"ת בלבד, ויש הוראה מהגריש"א שעדיף שיתחתן עם חילוניה משום שיש יותר סיכוי שיחזור בתשובה, וזהו בקו אחד עם דברי הגר"ח גריינימן שהובאו למעלה [אולם ראיתי בשם הגראי"ל שטיינמן זצ"ל

סימן טו

בענין לפנ"ע על לפנ"ע (23)

שהדבר מביא לידי גיחוך, וסיים שצריך למצוא טעם מדוע באמת לא עובר בלפנ"ע. ונראה לומר בזה בשלושה עשר אופנים, וזאת בהקדם הקדמה ארוכה בהגדרת ענין לפנ"ע, וכדלהלן.

א הנה יל"ד האם לפנ"ע הוא איסור "כללי", או דלמא דהוי איסור "פרטי", או שמא דהוי השתייכות לעבירה, ונבאר את צדדי החקירה, דמחד גיסא י"ל דהביאור בלפנ"ע הוא שהתורה אסרה להכשיל בכל העבירות שבתורה, וצד ב' אפשר'ל שכשהתורה אסרה את האיסורים, היא כללה בתוך זה איסור גם להכשיל באותם איסורים, וצד ג' י"ל דהתורה החשיבתו כשייך לעבירה, למרות שהוא בעצמו לא עשה את מעשה העבירה.

ב והאחרונים המדברים בחקירה זו ה"ה הרעק"א בהגהות לשו"ע (יו"ד סי' קפ"א ס"ו), ובקובץ הערות (סי' מ"ח אות ט' בהשמטה מן המחבר הקד' רבי נפתלי ביינוש וסרמן זצ"ל הי"ד), דברי הרב למרן הרב מפוניבז' זצ"ל (ח"א סי' ל"ה), קונטרסי שיעורים להגרי"ז גוסטמאן זצ"ל

פסחים כב, תניא אמר רבי מאיר מניין שלא יושיט אדם כוס יין לנזיר, ואבר מן החי לבן נח, שנאמר ולפני עיור לא תתן מכשול, ויש להקשות אמאי הנכשל לא עובר בלפנ"ע בכך שהכשיל את המכשיל בלפנ"ע, ויהיה לפנ"ע על לפנ"ע וכן הלאה, ואין לדבר סוף, וכמובן שהדין הוא לא כך, והראי' שהחפץ חיים כשמחשב את מספר הלאוים בלשוה"ר, ומונה את לפנ"ע, לא מחשב את כמות הלאוים שמכפילה את עצמה, [ודוחק לומר שהח"ח רק בא למנות את סוגי האיסורים, ולא את מספרם, שהרי כל מטרתו הייתה להראות את חומרת האיסור, וכאן הרי מדובר בהחמרת האיסור, ועוד דיעוי' בקובץ ישורון כרך כ"ט בקובץ לזכרו של הגר"א גנחובסקי זצ"ל במכתבים להרה"ג יוסף שלמה לסיצין שליט"א במכתב ד', שהוכיח מהח"ח בכלל ו' בבאר מים חיים אות ג', דלא ס"ל שעובר בלפנ"ע על לפנ"ע, יעו"ש], ובמנחת אשר [ויקרא סי' ל"ח] כתב שודאי שאין הנכשל עובר בלפנ"ע, דא"כ יעברו בלפנ"ע על לפנ"ע וכו', וכתב

(ב"מ שיעור י"ב), ובהערות המהדיר לחי' הריטב"א יבמות (פד, ב' הע' 44-45), יעו"ש היטב.

ג] ולענ"ד נראה דתליא בפלוגתא דקמאי, דהנה נחלקו הרמב"ן והבעל המאור בסנהדרין (עד, א) אי איכא יהרג ואל יעבור בלפנ"ע דג' עבירות, ונראה לבאר ביסוד פלוגתתם, דאי נימא דהוי איסור "פרטי" א"כ ודאי דאף בכה"ג אמרינן יהרג ואל יעבור, כיון דלא גרע מאביזרייהו דג' עבירות, אולם אי נימא דהוי איסור "כללי" א"כ דוקא על ג' עבירות אמרי' יהרג ואל יעבור, ולא על הכשלה בג' עבירות, ושור' שכ"כ בקובץ הערות (סי' מ"ח אות ט' בהשמטה) [ויש לציין דהתוס' לכאור' לא יכול לסבור כהמ"ד דאיכא בלפנ"ע דג' עבירות יהרג ואל יעבור, דהא דעת ריב"ם בתוס' בכתובות (ג, ב) דבאשה לא אמרי' יהרג ואל יעבור, כיון דהוי קרקע עולם ובשב ואל תעשה ליכא דינא דיהרג ואל יעבור, ולכאור' אי נימא דאף בלפנ"ע דג' עבירות אמרי' דהוי יהרג ואל יעבור, אמאי האשה לא צריכה להיהרג, עכ"פ מדין לפנ"ע ביחס לבועל, אולם יש לדחות בב' אופנים א' י"ל דדעת התוס' דבלפנ"ע עובר דוקא אי עביד מעשה ולא בשב ואל תעשה, ודלא כהפרי מגדים (או"ח סי' תמ"ג אשל אברהם סק"ה). ב' י"ל באופ"א והוא דהתוס' ס"ל כמ"ש בשו"ת מהרי"ל דיסקין (קונטרס אחרון סוף סי' קמ"ה) דאם הנכשל בא ויוצר את המכשול במו ידיו איננו מצווים למנעו מזה, ויעוי' בקובץ

תשובות (ח"א או"ח סי' מ') להגרי"ש אלישיב זצ"ל שפסק את דברי מהרי"ל דיסקין להלכה יעו"ש.

ד] ובתוס' בע"ז (טו, ב) כתבו דהא דאמרי' בע"ז (יד, א) דאלפני דלפני לא מפקדינן, כלומר שלא מצווים שהמכשול יגיע ליד שלישיית, ואדם מצווה רק על האדם שבא אחריו, היינו דוקא כשמביא לעכו"ם, דמכיון דהעכו"ם אינו מצווה בלפנ"ע ע"כ התחדש דאינו מצווה בלפנ"ע באופן עקיף, אבל כשמכשיל יהודי שודאי לא יכשל באיסור עצמו אלא יכשיל יהודי אחר או גוי בז' מצוות, ודאי דעובר בלפנ"ע כיון דעובר בלפנ"ע על לפנ"ע, עכת"ד. ומדברי תוס' אלו מוכח דס"ל דלפנ"ע הוי איסור כללי, דאי נימא דהוי איסור פרטי כלומר שבתוך כל איסור כלול נמי שלא להכשיל באותו איסור, א"כ הרי בתוך האיסור דלפנ"ע, לא כלול האיסור להכשיל בלפנ"ע וליכא למימר דבתוך האיסור נזיר כלול שלא להכשיל בלפנ"ע דנזיר, דזה מה שאמרו דאלפני דלפני לא מפקדינן וז"ב.

ה] וברש"י בגיטין (ו, ב) משמע דלפנ"ע הוי איסור פרטי ממש"כ התם לגבי דברי הגמ' "לעולם אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו, שמתוך כך בא לידי גילוי עריות שפירות דמים וחילול שבת", וכתב רש"י דגילוי עריות היינו שלא טבלה ומתוך שיראה ממנו הרי היא משמשתו נדה, וכן שפירות דמים שהיא תברח ממנו ותפול לנהר, וכן חילול שבת שמתוך שיראה ממנו תדליק נרות לאחר

עד מופלא הסמוך לאיש, ויל"ד משום נזירות שמשון, ששייך אף בקטן כמובן, ואכמ"ל] וכן הוא בכל דבר שהמכשיל אינו מצווה באיסור עצמו אינו אסור מדין לפני"ע, [ולכא' מ"מ יהיה אסור מדין משיא לחבירו עצה שאינה הוגנת, אולם איכא בהא ב' נפק"מ, א' דבמכשיל חבירו בעבירות אסור אף אם הנכשל מזיד כמ"ש הרמב"ם (פ"י מהל' כלאים הל' ל"א), משא"כ במשיא לחבירו עצה שאינה הוגנת, ונפק"מ זו אינה מוכרחת דלפי מש"כ הגרש"ז אויערבאך זצ"ל ב"ביאורים והערות" לש"ש (ש"א פ"ג) לבאר את הרמב"ם דאף במזיד עובר בלפנ"ע, למרות שלכא' אינו "עיוור" כלל, וביאר עפ"ד הרמב"ם בפירוש המשניות בשביעית דהוא עיוור מחמת תאותו, וא"כ יש מקום לומר דאף משום עצה שאינה הוגנת עובר, אולם אם נפרש דהסיבה שבמזיד עובר הוא משום בין אדם למקום, כיון ש"הנגיש" את האיסור, א"כ משום משיא עצה שאינה הוגנת דהוי בין אדם לחבירו ל"ש כלל. ב' ונפק"מ נוספת בעכו"ם דאינו אסור משום עצה שאינה הוגנת לדעת רוב הפוסקים, וכמ"ש המנחת חינוך (מצוה רל"ב אות א') ורק משום מכשיל חבירו בעבירות, והיכא דהמכשיל אינו מצווה באיסור עצמו אינו עובר בלפנ"ע, אולם לפי מש"כ לעיל בשם האגרות משה (יו"ד ח"א סי' ג') דליכא משיא לחבירו עצה שאינה הוגנת במכשיל חבירו בעבירות בשום אופן, א"כ בלא"ה ליכא בכה"ג לפנ"ע]. והוכיח האמונת שמואל כן מדברי

השקיעה, ומעתה י"ל דבשלמא ג"ע ושפיכות דמים א"ש שהוא בא לידי אותם עבירות, שהרי הוא בעצמו עובר על גילוי עריות ושפיכות דמים - אם כי באופן עקיף - אבל חילול שבת הרי הוא אינו עובר אלא אשתו, וא"כ לכא' אינו עובר אלא בלפנ"ע, ואי נימא דלפנ"ע הוי איסור פרטי אתי שפיר, דהוי פרט בחילול שבת, אולם ראי' זו אינה מוכרחת כלל, דאפש"ל דכונת הגמ' שהוא יביא בביתו מציאות של ג"ע שפיכות דמים וחילול שבת, ודו"ק.

ז] ומדברי הגר"ח שמואלביץ שכתב להוכיח מדברי התוס' בגיטין קידושין וחולין דאיכא לפנ"ע במצות עשה, ותלה דבר זה בחקירה אי לפנ"ע הוי איסור כללי או איסור פרטי, א"כ מוכח דדעת התוס' התם דלפנ"ע הוי איסור כללי, אולם כמו שכבר נתבאר למעלה (אות ו') דגם הראי' מתוס' אינה מוכרחת וגם התלייה בחקירה אינה מוכרחת, ודו"ק.

ז] ובשו"ת אמונת שמואל (ח"א סי' י"ד) כתב דבכהן שאומר לישראל צא וקדש לי גרושה אין הישראל עובר בלפנ"ע, כיון דאינו בר חיובא באותו איסור של גרושה לכהן, ודוקא בנזיר עובר בלפנ"ע דאע"ג דהוא עצמו אינו נזיר מ"מ הרי הוא בתורת נזירות לכשיזיר עצמו, משא"כ בישראל דאינו שייך כלל באיסור גרושה לכהן, ולפי"ז איכא נפק"מ נוספת, דיהי' מותר להכשיל קטן באיסור לפנ"ע דנזיר, כיון דבאמת אינו בתורת נזירות כלל,

הטור (יו"ד סי' ס"ב) שכתב דמותר להכשיל גוי באבר מן החי של בהמה טמאה, מכיון שהישראל אינו מצווה באבר מן החי של בהמה טמאה, שהרי כולה איסור באכילה, וע"כ מותר להאכיל לגוי בכה"ג, ומוכח מהא דלפנ"ע הוי איסור פרטי, כלומר שבתוך כל איסור ואיסור התחדש שאסור להכשיל באותו איסור, וע"כ היכא דאינו מצווה באותו איסור ליכא משום לפנ"ע, ומעתה הא בתוס' בב"מ (י, ב) מב' להדיא דבכהן שאמר לישראל צא וקדש לי גרושה עובר הישראל בלפנ"ע, וא"כ מוכח דדעת התוס' במקום נוסף דלפנ"ע הוי איסור כללי, ועי' במש"כ בזה הגרי"ז גוסטמאן זצ"ל בקונטרסי שיעורים (ב"מ שיעור י"ב) בהרחבה יעו"ש [והסתפקתי לדעת האמונת שמואל האם מותר לנזיר להכשיל כהן באיסור טומאת מת, דמחד גיסא י"ל דמכיון ולמעשה הוא מצווה באותה פעולה אסורה הרי עובר בלפנ"ע, ומאידך גיסא י"ל דמכיון ואינו שייך בשם האיסור א"כ שפיר אינו עובר בלפנ"ע. והאירני ידידי הרב אברהם שמחה אדלשטיין שיחי' דודאי דליכא לפנ"ע בכה"ג דהא טעמא דהאמונת שמואל הוא משום דהוי איסור פרטי דהיינו שזה פרט באותה עבירה, וא"כ פשיטא דטומאת מת של נזיר אינה פרט בעבירת טומאת מת של כהנים, ודפח"ח]. ולדברי האמונת שמואל אתי שפיר מה שהקשה בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' י"ט) היאך מוכרים ביצים לעכו"ם, והא לעכו"ם אסור לאכול ביצים משום אבר מן החי,

והילפותא להתיר ביצים - כמב' בחולין (סד, א) - היינו דוקא לישראל ולא לעכו"ם, ואין לומר דאיה"נ ואסור למכור, דהא מב' בש"ס בכמה דוכתי דמותר למכור לעכו"ם ביצים, והנה במנחת חינוך (מצוה תנ"ב אות ה') עמד בכעיי"ז וכתב דמותר למכור לעכו"ם ביצים ממה נפשך, דהא לדעת הרמב"ם ליכא איסור אבר מן החי בעוף, ולדעת הראב"ד שרי כיון דמי איכא מידי דלישראל שרי ולבן נח אסור, אולם החתם סופר לא ניח"ל בהך תירוץ, ולדברי האמונת שמואל אתי שפיר היטב, דלעולם אסור לעכו"ם לאכול ביצים אולם משום לפנ"ע ליכא, כיון דהוי כמו אבר מן החי בבהמה טמאה, דפסק הטור דשרי מכיון שהמכשיל אינו מצווה באיסור, ואף משום משיא לחבירו עצה שאיה הוגנת, ליכא בעכו"ם היכא שלא מיידע את העכו"ם שדבר זה אסור עליו, משום שלדעת החינוך [מצוה רל"ב] ליכא איסור משיא לחבירו עצה שאינה הוגנת בעכו"ם, ולגבי אכילת חלב בהמה לבן נח, שלכא' הוי אבר מן החי, וכל מאי דילפי' בבכורות [ו, ב] היתר שתיית חלב, הוא לישראל, ולא לעכו"ם, אי לא נימא דמי איכא מידי דלישראל שרי ולבן נח אסיר, אכן, מצינו באברהם שהאכיל את אורחיו שחשב שהם ישמעאלים חלב וחמאה, ויעוי' בשטמ"ק שם שהקשה כן, ותירץ שלא נאסר לבן נח אלא אבר מן החי ולא בשר מן החי, ויש שתירצו של"יוצא" אין דין אבר מן החי, אלא דין איסור, שלא נאסר בבן נח, או

באופ"א שהאיסור בחלב הוא מדין שאינו זבוח, ולא מדין אבר מן החי, ואין איסור אינו זבוח בבן נח, ועוד תירצו שכל האיסור באבר מן החי לבן נח הוא משום שזה לא מיועד לאדם, והחלב מיועד לשתייה. ודו"ק.

ט] ואיכא כמה נפק"מ לדינא, בחקירה אם לפנ"ע הוי איסור כללי או איסור פרטי. א. כמ"ש דדעת האמונת שמואל דאינו עובר בלפנ"ע היכא דאינו בר חיובא, דהיינו דוקא אי נימא דלפנ"ע הוי איסור פרטי, דאי נימא דהוי איסור כללי להכשיל חבירו בעבירות, א"כ מאי אכפ"ל דאינו מצווה באותו איסור, הא מ"מ הוא מכשיל את חבירו בדבר האסור לו, ויש לציין דכל הנידון בדברי האמונת שמואל, היינו דוקא משום לפנ"ע אבל משום איסור ספייה, שייך אף כשאינו בר חיובא, דהא לשון הגמ' ביבמות (קיד, ב) ד"אסור להאכיל אדם דבר האסור לו" וא"כ היינו דוקא בעכו"ם דליכא איסור ספייה וליכא נמי איסור לפנ"ע, אבל בכהן שאומר לישראל צא וקדש לי גרושה שפיר עובר משום ספייה [אא"כ נאמר דספייה היינו דוקא במידי דאכילה, אולם בפשטות אינו כן] וא"ת דא"כ אמאי בעי' לקרא דלפנ"ע תיפו"ל מדין ספייה, וי"ל דיעוי' בקובץ ביאורים על הש"ש (אות י"ג) שעומד בזה, ותירץ דנפק"מ ברואה חבירו שאוכל דבר המותר עפ"י רוב או עפ"י חזקה, והוא יודע שהדבר אסור דמשום לפנ"ע ליכא חיוב לאפרושי מאיסורא, ומשום ספייה מחויב

להפרישו, [וזהו חידוש שמשום איסור ספייה מחויבים אף בשוא"ת למנוע לעבור עבירה, וצ"ע מנ"ל]. ולענ"ד נראה ליישב, דאיכא נפק"מ טובא בין לפנ"ע לספייה. חדא בעכו"ם ועוד דאף אם הנכשל לא נכשל בסוף עובר בלפנ"ע לדעת היד מלאכי (כלל שס"ז) - ודלא כהפרי יצחק (ח"ב סי' מ"ט) יעו"ש - משא"כ באיסור ספייה דספייה הוא עובר על עצם האיסור, ואילו בלפנ"ע הוא עובר על ההנגשה, ועוד י"ל, דאיכא נפק"מ באונס ובקטן דאפשר שאינו עובר בלפנ"ע - וכמ"ש הביאור הלכה (סי' רס"ו) לגבי היכא דליכא נכשל יעו"ש - וע"כ בעי' לדינא דאיסור ספייה ודו"ק.

י] ב. ונפק"מ נוספת איכא בהאי חקירה דהנה יל"ע במכשיל חבירו בכמה עבירות במעשה אחד, האם עובר בלפנ"ע אחד, או דלמא כמנין העבירות שהכשיל בהם כך עובר בלפנ"ע, והיינו דיש להסתפק האם "מכשול" פירושו מעשה, וממילא מכיון דהוי מעשה אחד חשיב מכשול אחד, או דלמא שמכשול היינו עבירה, וממילא ככל שיש עבירה נוספת עובר נמי בלפנ"ע נוסף, ומהא דהחפץ חיים לא מנה את הלפנ"ע כפול כל הלאוים המנויים בריש הספר, מוכח דס"ל דבכה"ג עובר רק בלפנ"ע אחד, ולא מסתבר דהחפץ חיים מנה רק את סוגי הלאוים, ושאלתי שאלה זו לחכ"א שליט"א ואמר, דתליא בחקירה זו אי לפנ"ע הוי איסור כללי או איסור פרטי, דאי נימא דהוי איסור פרטי פשיטא דעובר על כל עבירה

אומר (ח"ח או"ח סי' ל"ד) דבכה"ג עובר בכמה לפנ"ע.

יב[ג. ועוד נפק"מ נוספת, י"ל בענין מה שהקשינו אמאי בכל לפנ"ע הנכשל לא עובר בלפנ"ע, ויעבור לפנ"ע על לפנ"ע המכשיל בלפנ"ע, ויעבור לפנ"ע על לפנ"ע ואין לדבר סוף, ואי נימא דלפנ"ע הוי איסור פרטי אתי שפיר, דמכיון והנכשל כששונה עובר באיסור נזיר א"כ הלפנ"ע על הלפנ"ע של איסור נזיר, הרי הוא כלול באיסור נזיר עצמו, וע"כ אינו נחשב שעובר בלפנ"ע, ונפק"מ נוספת י"ל, דאי נימא כמו ההגדרה השלישית בחקירה דלפנ"ע הוי השתייכות לעבירה, א"כ מיושבת הקושיא מדוע בכל לפנ"ע הנכשל לא עובר בלפנ"ע ע"ז שהכשיל את המכשיל בלפנ"ע, חדא משום דאי"צ להגדירו כעובר בלפנ"ע, שהוא כעת עובר באיסור נזיר והלפנ"ע בא לשייכו לאיסור, ובכלל מאתיים מנה, ועוד דמכיון ולפנ"ע הוי השתייכות א"כ לא שייך להשתייך להשתייכות, ותירוץ זה שמעתי ממו"ר הגר"ח מן ההר שליט"א, ויש להוסיף דהתירוץ הראשון שלו דבכלל מאתיים מנה והרי"ז כלול באיסור נזיר, לפי"ז אתי שפיר מה שמקשים על התירוץ מדברי התוס' בע"ז (טו, ב) שהזכרנו למעלה, דאיכא לפני דלפני בישאל שמוכר לישראל, וא"כ היינו דווקא בג' אנשים אבל בב' אנשים אין לפנ"ע על לפנ"ע, איברא דהיינו דוקא על תירוץ זה אבל על התירוץ דלפנ"ע הוי השתייכות, ול"ש להשתייך

ועבירה, שהרי מצד הפרט מכל עבירה ועבירה הוא עובר, אולם אי נימא דהוי איסור כללי, א"כ עובר רק לפנ"ע אחד על כל המעשה, [אולם זה עדיין לא יכריע את הספק לגבי לפנ"ע בכמה עבירות מאותו שם, וכגון במכשיל את חבירו לקרוע על כמה מתים, דעל כל מת עובר בלאו נוסף, על הצד דלפנ"ע הוי איסור פרטי, דבכה"ג ליכא את הטעם שמצד כל עבירה ועבירה הוא עובר בלפנ"ע], ובשו"ת מלמד להועיל [ח"א סי' נ"ו סק"ד] כתב שעובר רק פעם אחת, וכ"כ בשו"ת משנה הלכות [ח"ו סי' כ"ב] שעובר רק פעם אחת, וכתב שזה כלול בדברי הרמב"ם בספר המצוות [ל"ת רצ"ט] שהטעם שלא לוקים על לפנ"ע, כיון דהוי לאו שבכללות, ובספר שערי שלום, להג"ר שלום טוויל שליט"א [קונטרס אחרון סי' ג'] כתב שכך כתב לו הגר"ח קניבסקי שליט"א שעובר רק פעם אחת.

יא[ושוב ראיתי ברא"ה (ע"ז ב, א), ומאירי (שם ו, א), ובריטב"א (שם ו, ב), ובשו"ת היכל יצחק (או"ח סי' מ"ד ד"ה הנה), ובשו"ת ברכת משה - ירושלימסקי (סי' כ"א אות ט') בדעת הריטב"א בב"מ (עה, ב), וכן מוכח ברמב"ד בע"ז (ו, ב), דאינו עובר בכמה לפנ"ע, ומאידך גיסא, בתוס' ר"א בע"ז (ו, ב) ובתוס' בע"ז (יד, א) שו"ת היכל יצחק (שם) בדעת התוס' בשבת (ג' א' ד"ה בבא), שו"ת שדה יצחק (חיות) סי' כ"ח, בקהלות יעקב (ח"ב סי' ז') בשם החזו"א, שו"ת הר צבי (או"ח סי' ח"א סי' קכ"ה ד"ה ולכאורה וסי' ק"פ ד"ה אמנם), שו"ת יביע

להשתייכות, מוכח בתוס' הנז' לא כן, אולם כמ"ש נתבאר דהוי פלוגתא דקמאי, ודו"ק.

ועתה נסכם את התירוצים שאפשר ללמוד מהקדמה זו, וכן נביא תירוצים נוספים.

א. הנה יש לומר עפ"י מש"כ בשו"ת יד מלאכי [כלל שס"ז] שהמכשיל עובר בלפנ"ע אף היכא שהנכשל לא נכשל לבסוף, והוכיח כן מסוגיא דמו"ק [טז,א] לגבי האיסור להכות את בנו הגדול, דמבוי בתוס' שאף אם בנו הגדול לא היכה את אביו, מ"מ עבר בלפנ"ע, אולם בפרי יצחק [ח"ב סי' מ"ט] פליג על דברי היד מלאכי, וס"ל שרק אם הנכשל נכשל בסוף, עובר בלפנ"ע, ומעתה לדברי היד מלאכי אתי שפיר, כיון שהנכשל לא הכשיל את המכשיל בכך שנכשל, כיון שאף אילו לא היה נכשל, היה עובר המכשיל בלפנ"ע, אולם שמעתי ממו"ר הגר"ח מן ההר שליט"א לדון שאף לדברי היד מלאכי אין המושיט עובר אלא אם כן הייתה סיבה לנכשל להיכשל, כלומר שהייתה איזו זיקה בין המכשיל לנכשל, וכגון שהנזיר ביקש ממנו כוס יין, וכן באב שמכה את בנו, אם הבן עשה מעשה שעל כן האב היכהו, ומעתה לדבריו אף לנכשל יש חלק במכשול, ושו"ר במנחת אשר [ויקרא סי' ל"ח] שג"כ העלה סברא זו של הגר"ח מן ההר שאף לדעת היד מלאכי, צריך שהנזיר ישתף פעולה בעת ההגשה, ולא כשמגיש לו יין בלי קשר מוקדם.

ב. הנה עפ"י החקירה שהובאה למעלה האם איסור לפנ"ע הוא איסור "כללי" או איסור "פרטי", י"ל שאם הוא איסור פרטי, כלומר שבתוך כל איסור התחדש דין לפנ"ע, ממילא בדין לפנ"ע עצמו לא נאמר דין לפנ"ע, אמנם כפי שביארנו בתוס' בע"ז [טו,ב] מבוי' לא כן, אולם כמשנ"ת דהוי פלוגתא דקמאי.

ג. ועוד י"ל עפ"י החקירה הנז' שאם נאמר דהוי איסור פרטי, ממילא המכשיל נחשב שעבר באיסור של נזיר, והנזיר עצמו גם לכאור' אמור לעבור בלפנ"ע על לפנ"ע של נזיר, שגם הוא פרט באיסור נזיר, וממילא י"ל שבכלל מאתיים מנה, וזה כלול כבר באיסור נזיר עצמו של שתיית היין.

ד. ועוד י"ל עפ"י החקירה הנז' שלפי הצד שלפנ"ע הוי איסור פרטי, ממילא הביאור הוא שלפנ"ע הוא השתייכות לעבירה, וממילא לא שייך להשתייך להשתייכות, וגם תירוץ זה תלוי בפלוגתא דקמאי הנז', ותירוץ זה שמעתי ממו"ר הגר"ח מן ההר שליט"א.

ה. הנה בכסף הקדשים [חומ"מ סי' ע"א] כתב שהנכשל אכן עובר בלפנ"ע, אלא שלא עוברים הלאה בעוד איסורי לפנ"ע, וכ"כ בשו"ת מהרש"ג [ח"ב סי' רי"ז], וכך ראיתי מובא בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א שאולי עובר בלפנ"ע, [ספר שערי שלום, להרה"ג שלום טוויל שליט"א עמ' ש"א שכך ענה לו הגר"ח ק בתשובה בכת"י], [ודלא כמ"ש בפי' הרי"פ על הרס"ג ל"ת נ"ג שאין הנכשל עובר

לפנ"ע, וכך פסק הגר"ש אלישיב בקובץ תשובות [ח"א או"ח סי' מ'] כדברי המהרי"ל דיסקין, ועפ"ז כתב לבאר מדוע אין איסור להפגין בשבת, למרות שגורם חילולי שבת בהגעת כוחות משטרה ותקשורת, ומעתה י"ל שאין המכשיל נחשב נכשל, משום שהוא יוזם את האיסור.

ט. ועוד י"ל דחשיב חד עברא דנהרא, בהיכי תימצי שיכל להושיט יין לנזיר אחר, וא"כ יכול המכשיל להיכשל ע"י אדם אחר, [ואמנם תליא במחלוקת המשנה למלך פ"ד מהל' מלווה ולווה ה"א, והפני משה ח"ב סי' ק"ה האם נחשב חד עברא דנהרא, כשהיה נכשל ע"י ישראל אחר, ויסוד מחלוקתם הוא כבר במחלוקת בעלי התוס' בחגיגה יג,א ובקידושין נו,א], וממילא ליכא איסור דאורייתא בכה"ג, כמב' בע"ז [ו,ב], ואמנם לדעת תוס' בשבת [ג,א] עובר באיסור דרבנן של מסייע, אולם תליא במחלוקת ראשונים אחרת, האם עוברים בלפנ"ע על איסור דרבנן, ע"י תוס' ע"ז [כב,א] ורא"ש [שם], ובמנחת חינוך [מצוה רל"ב אות ד'], וכך שמעתי ליישב מהגר"י רוזן שליט"א.

י. וכן לדעת הראשונים שבחד עברא דנהרא אינו עובר בלפנ"ע כלל אתי שפיר היטב, עפ"י התירוץ הקודם.

יא. עוד יש לומר לדעת הש"ך [יו"ד סי' קנ"א סק"ו] והדגול מרבבה [שם] דליכא איסור לפנ"ע כשהנכשל מזיד, ואמנם מב' ברמב"ם [פ"י מהל' כלאים הל' ל"א] דאיכא לפנ"ע במזיד, אולם יש

כלל, וכן בספר נר למאור סי' מ"ב אות ג' הוכיח מתוס' ב"מ עה,ב ד"ה ערב, שאינו עובר] ולבאר מדוע אין עובר בלפנ"ע נוסף, י"ל עפ"י הקובץ שיעורים [פסחים אות ל"ה] שחוקר האם "אין לדבר סוף" האם הוא סימן או סיבה, ומעתה אי נימא דהוי סיבה א"כ אדרבה, והטענה שאין לדבר סוף היא הסיבה שדבר כזה לא יכול להיות.

ו. ובאופן אחר י"ל אי נימא שפעם אחת עובר הנכשל בלפנ"ע, עפ"י מה שכתבנו למעלה לדון האם במכשיל חבירו בכמה איסורים האם עובר בלפנ"ע פעם אחת, או בכמה איסורים, ואי נימא דעובר בלפנ"ע פעם אחת, אתי שפיר.

ז. באופ"א י"ל דהנה בדרך כלל המכשיל הוא מזיד, ולכא' אמאי אם המכשיל שהוא גם נכשל בלפנ"ע נחשב "עיוור", וגם בכה"ג עוברים בלפנ"ע כמב' ברמב"ם [פ"י מהל' כלאים הל' ל"א], והביאור הוא עפ"י הרמב"ם בפ"י המשניות לשביעית בפ"ו שכל אדם הוא עיוור מחמת תאוותו, ומעתה י"ל שכל זה דווקא היכן שהוא נכשל באיסור עצמו, אולם אם הוא הכשיל אדם אחר, הא קי"ל דאין אדם חוטא ולא לו, וממילא לא חשיב עיוור מחמת תאוותו.

ח. עוד י"ל עפ"י דברי המהרי"ל דיסקין [קונטרס אחרון סי' קמ"ה] לבאר מדוע מותר לאדם להחמיר על עצמו ולהיהרג בשאר עבירות, והרי הוא מכשיל את הגוי ברציחה, וביאר שהיכן שהאדם הנכשל יוזם את האיסור, ליכא משום

לחלק דהרמב"ם מיירי בתרי עברא דנהרא, כיון שהוא מגניש את האיסור, וממילא י"ל דאי מיירי בחד עברא דנהרא, והמכשיל מזיד אתי שפיר.

יב. ועוד י"ל דחשיב שהנכשל הכשיל את המכשיל בשוא"ת, כיון שאין זו פעולה ישירה של הכשלה, אלא תוצאה עקיפה, ואמנם דעת החינוך [מצוה רל"ב] שאף בשוא"ת עוברים בלפנ"ע, וכתב שעל כן לא לוקים ע"ז כיון דהוי לאו שאין בו מעשה, אולם מדברי הרמב"ם בספר המצוות [ל"ת רצ"ט] שהטעם שלא לוקים על לפנ"ע הוא כיון דהוי לאו שבכללות, וממילא אפשר"ל שעל כן בכה"ג לא עוברים בלפנ"ע.

יג. עוד יש לומר עפ"י מש"כ הגר"א גנחובסקי זצ"ל [הו"ד בקובץ ישורון כרך כ"ט בחלופת מכתבים עם הרה"ג יוסף שלמה ליסיצין שליט"א] שאדם שהולך לפי תומו וגורם לאדם אחר לעבור עבירה, אינו עובר בלפנ"ע, וממילא

אף כאן העובדה שהנזיר שתה את היין, אינה נחשבת כמעשה הכשלה.

יד. ועוד יש לומר בהקדם קושיית הרש"ש [מגילה ג, א] אמאי אמרי' התם

דמבטלין ת"ת למקרא מגילה, הא מגילה עצמה נמי תורה היא, וידוע תירוצו של החזו"א שאדם שקורא מגילה, הוא מקיים כעת מצוות תלמוד תורה, ולא מקרא מגילה, [והא דאמרי' במנחות צט, ב שיוצא אדם יד"ח ת"ת בק"ש שחרית וערבית, היינו רק לגבי הדין של "לא ימוש" ובמציאות התורה לא משה מפיו], וע"כ נחלק החזו"א על החפץ חיים שבכל לשוה"ר איכא נמי איסור ביטול תורה, והיינו משום שמכיון שבכל לשוה"ר איכא נמי איסור ביטול תורה, ע"כ מוכרח הדבר להיות כלול באיסור לשוה"ר עצמו, [ולאו משום שלא שייך שיעבור אדם שני איסורים במעשה אחד, שהרי איתא במכות כב, ב יש חורש תלם אחד ועובר שמונה לאוים], ומעתה ה"ה הכא, שמכיון שהנכשל עובר על ב' איסורים, יש מקום לומר שלפי החזו"א יעבור איסור אחד בלבד.

סימן טז

הערות בענייני מזוזה (24)

וּכְתַבְתֶּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ [דברים יא, כ]

דהוא רק גרם למצב שיגרום האונס, אמרי' דשרי אפי' מדרבנן לדעת הט"ז הנ"ל, אולם גבי מזוזה, המצב של דירה ישנו כבר, דהבית חשוב בית אף אם אינו דר בה, רק דאין מי שנחייב לקבוע מזוזה, וכיון שכן, במה שהוא דר בבית ומחייב עצמו, הוא ממש בידים גורם למצב של אונס, ומדרבנן מיהא אסור. (ובדאורייתא אין לחלק ביניהם, דהרי בהדיא הושה אותם המרדכי הנ"ל).

והברכת מרדכי כתב בזה וז"ל: "יל"ע למ"ד כלי קופסא חייב בציצית, האם בזה ג"כ שייכים דברי המרדכי, ויהא מותר לו לצאת במלבושים אלו [שהרי לא גרעו מכלי קופסא כמובן] בשבת בלי הציצית, האם נאמר גם למ"ד זה אונס רחמנא פטריה. והחילוק נראה פשוט, דכל מה שכתב המרדכי שייך רק אם ה"לבישה" היא המחייבת, היינו שהמצוה היא "לבישת" הציצית, ומצוה זו היא המתירה את הד' כנפות, משא"כ מזוזה וכמו"כ כלי קופסא שאין האיסור "נובע"

א. הקשה המשמרת חיים וז"ל "מפורסם שיטת המרדכי בשם ר"י (הובא בב"י או"ח סי' י"ג), דמותר ללבוש טלית בלי ציצית בשבת, דלא כתיב בתורה לא תלבש בגד ארבע כנפות בלי ציצית, ואין איסור לבישה דטלית בלי ציצית, אלא לאחר שלובש הטלית מחויב לשים בה ציצית. וכיון דבשבת אינו יכול, אמרי' אונס רחמנא פטריה. והנה הט"ז (שם סק"ה) סובר דאפי' מדרבנן שרי, ודעת המג"א (סק"ח) דמדרבנן אסור. והנה הפתחי תשובה (יו"ד סי' רפ"ה סק"א) הביא מהפרי מגדים (או"ח סי' ל"א), דאם נפל מזוזה מפתחו בשבת או יו"ט ואין לו בית אחר לדור בתוכו, שרי לדור בתוכו דומיא דציצית (בסי' י"ג עי"ש).

והמשמרת חיים כתב בזה וז"ל: "ונראה דיש לחלק בין ציצית למזוזה, דגבי ציצית הוא אינו גורם למצב של אונס בידיים, דהוא גורם בלבשתו שיהא בגד אשר תכסה בה, וכיון דנעשה בגד אשר תכסה בה, אז חייב בציצית, כיון

מן המצוה, שגם בלי "מצוה" אסור לדור שם, משא"כ ציצית לשיטת המרדכי, הרי האיסור נובע מן המצוה, וכשהוא אנוס אין מצוה".

ונראה ליישב בנוסח אחר, דודאי יסוד דברי המרדכי הוא דהחויב דרמי אגברא הוא "להטיל" ציצית בבגד, וזאת למרות שה"קיום" הוא בכל רגע ורגע שלובש הוא מקיים מצות ציצית, וכבר ביארנו דאי"ז סתירה כלל, מכיון דהחויב הוא לקשור, אולם הקיום הוא בעצם מה שהטלית עליו, והבאנו כן משמיה דהגרש"ז אויערבאך זצ"ל (הו"ד בספר הליכות שלמה תפילה עמ' א'). [אולם לפי"ז יל"ע בדעת המרדכי מדוע לא תיקנו ברכה על הקשירה, דהא זהו עיקר החיוב דרמי אגברא, ואי"ז בגדר הכשר מצוה כלל, וצ"ע. ולזה העירני ידידי הרב י. א. שטרנגר שיחי'] וממילא י"ל דשאני ציצית ממזוזה, דבמזוזה למרות שיש דין לקבוע, מ"מ ישנו גם חיוב על הגברא שתהיה מזוזה בפתח ביתו, וכלישנא דקרא "וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך". [אולם יל"ע בזה, דא"כ נימא דעיקר המצוה במזוזה הוא הקשירה, וזאת לא שמענו, וצ"ע]. משא"כ בציצית ליכא חיוב כלל שהציצית תהיה על בגדו, אלא קיום בלבד. וזהו עיקר חידושו דהמרדכי, אבל במזוזה מהיכ"ת לחדש כן, ודו"ק.

ב. הקשה המשמרת חיים וז"ל "יש מחלוקת אחרונים בקובע מזוזה תוך שלושים יום בחו"ל, דיש סוברים דאם קבעו תוך שלושים, הוי תעשה

ולא מן העשוי, כיון דאז היה פטור ממזוזה (חקרי לב יו"ד סי' קכ"ח שו"ת נחל יוסף או"ח סי' כ"ח ושו"ת שארית ישראל יו"ד סי' כ"ו), ויש חולקים דודאי לא שייך תעשה ולא מן העשוי, דאם עשה מקיים המצוה (שו"ת אגורה באהליך לה, ב ובית מאיר או"ח סי' י"ד ועוד הרבה אחרונים), ולכאור' קשה דגבי ציצית לא מצינו מי שיאמר דהציצית הוי תולמ"ה בלילה, אפי' לשיטת הרמב"ם דלילה פטור לגמרי אף כסות יום, ומ"ש מזוזה, דיש פוסקים דסברי דהוי תולמ"ה, כיון דתוך שלושים פטור, וגבי ציצית לכו"ע אינו תולמ"ה אף דפטור בלילה, ומותר אף לעשותם בלילה בלי שום חולק".

ובמשמרת חיים כתב ליישב וז"ל: "והנראה בזה, דגבי חובת מזוזה החיוב הוא על הדירה, ועד שלושים יום לא חשוב דירה, וא"כ המחייב ליתא בעולם, והוי תולמ"ה, משא"כ גבי ציצית, המחייב הוא הבגד והבגד ישנו בעולם, אלא דמחוסר זמן לגבי החיוב, דזמן זה אינו מחויב בציצית, אבל עצם המחייב ישנו בעולם, וא"כ כשמטיל הציצית בלילה, נעשים הציצית לחפצא של מצוה, ועשה מצות ציצית, ולא נעשית מאליה, אבל במזוזה דעיקר המחייב ליתנהו דלא חשיב עדיין דירה, סברי הני אחרונים דאינו נעשית למזוזה של מצוה, וממילא כשלאחר שלושים יום באה המצוה, הוי תעשה ולא מן העשוי".

ובברכת מרדכי תירץ וז"ל: "עיין מה שתירץ מרן הגהמ"ח

זצוקללה"ה, ועוד אפש"ל דהפטור דלילה הוא מצד הקיום של האדם, ואילו הפטור דל' יום הוא מצד החפצא, אין תולמ"ה שייך אלא כשנעשה בשעת פטור או פסול חפצא, ולא כשזה נוגע לחיוב גברא בלבד, וז"פ".

ודברי המשמרת חיים צ"ע, דאטו לפני ל' יום לא חשיב "דירה", הלא החיסרון הוא ב"דר" בלבד, ולכא' ה"נ בלילה דאיכא מחייב ואין מתחייב, ושמא אדרבה, בדירה אדם אחר שהיה גר קודם היה מתחייב במזוזה, משא"כ לילה דהוי פטור כללי וגלובלי בכל מקום, וצ"ע.

ודברי הברכת מרדכי נמי צ"ע, דלכא' אדרבה ואדרבה, הפטור של לילה בציצית הוי פטור בחפצא, כלומר שהבגד הזה אינו מחייבו בלילה, משא"כ בדירה שאדם אחר שכבר גר בדירה הזו, אם יגור בה כעת, יתחייב במזוזה, וא"כ במזוזה הוי פטור על המתחייב, ואמאי יהיה בהא דינא דתעשה ולא מן העשוי.

וע"כ נראה ליישב באופ"א, והוא עפ"י משנ"ת לעיל בקושיא א' בדעת המרדכי, דבשבת אינו מחויב בציצית, כיון שהחיוב הוא לקשור, ובשבת אינו יכול לקשור, וביארנו דגם המרדכי מודה דאיכא מצוה בכל רגע ורגע של "וראיתם אותו וזכרתם", וא"כ י"ל דרק את הדין של ה"וראיתם אותו וזכרתם" הוא פטור בלילה, כיון דל"ש "וראיתם אותו", אבל חיובא דקשירה קיים גם בלילה, ונפק"מ למעשה

תהיה באדם שיכל לקשור את הציציות בלילה ולא קשר, דלא יוכל ללבוש את הד' כנפות בבוקר ולקשור, כיון שהיה מחויב לעשות כן קודם. [באופן ענייני בנפק"מ הזו יל"ע טובא, דלכא' לא גרע מדברי המרדכי שיכל לקשור בערב שבת, וצ"ל דהתם היה אונס וכגון שקיבל את הטלית סמוך לשבת, ודברי המרדכי על מכניס עצמו לאונס, אמורים דוקא כשמכניס עצמו לאונס בלבישה, ולא במה שלא דואג לקיום המצוה בעתיד].

וי"ש להוסיף בזה עוד, דהנה לכא' זה פשוט וברור שאדם לא יכול שלא לבנות סוכה בערב החג, ועומד ביו"ט ראשון, שמכיון שאסור לבנות סוכה ביו"ט, הרי הוא אנוס מלקיים המצוה. [ובדברי המרדכי לגבי ציצית בשבת, הא דלא קשר מער"ש, י"ל בב' אופנים, א'. דמיירי כשלא יכל מער"ש או שנתנו לו את הבגד בשבת, וקמ"ל המרדכי דאינו נחשב שמכניס את עצמו לאונס בעצם מעשה הלבישה. ב'. י"ל כמ"ש הגהמ"ח זצוק"ל בתשובה ל"א, דשאני ציצית, דלפי המרדכי איכא ציווי לקשור, ובשבת ליכא ציווי, משא"כ בסוכה דליכא ציווי לבנות, אלא ציווי לאכול בסוכה, ודו"ק]. אולם צריך לציין, דהיינו דוקא בזמן המצוה, כלומר בזמן מסוים לפני החג, דודאי שאדם לא מחויב מחודש תמוז לדאוג לסוכה, [ושמא היינו דוקא כשאין סיבה לחשוש שיאנס מלבנות סוכה, ואם יודע שלא יוכל, שמא מחויב כבר מאז, וצ"ע]. והיינו דדוקא סמוך לרגל,

וכעין שלוש יום שנאמרו לגבי בדיקת חמץ.

והצל"ח בפסחים (ג, ב) כתב לחדש, דמי שהיה בדרך רחוקה סמוך לירושלים סמוך לזמן הפסח, אינו מחויב להתקרב לירושלים כדי להתחייב בפסח, הגם דכ"ז שהוא בדרך רחוקה פטור מלהקריב הפסח, ובמנחת חינוך (מצוה ה' אות י"ג) תמה ע"ז, דודאי מחויב לילך מסוף העולם לקרב עצמו לקיים כל מ"ע, ואף לפני זמן המצוה מחויב הוא בכך, וכי מותר לעמוד בטל בערב סוכות מלקנות לולב, ובהגיע סוכות יפטר משום שהוא אנוס ואין לו לולב, וראי' לזה מהא דאיתא בסוכה (כה, א), דאסור לאדם לטמא עצמו בער"פ, באופן שיבטל מחמת זה מקרבן פסח, הרי דאף לפני שהגיע זמן המצוה, מוטל עליה עול קיומה, והוסיף דאף שאמרו בפסחים (צד, ב) דמי שהיה בדרך רחוקה בחצות נפטר מן הכרת, היינו רק לגבי החיוב כרת - אבל לענין חובת קיום המצוה, ודאי שמוטל עליה להתעסק בכך שתהא המצוה מזומנת עליו בשעתה כשאר כל המצוות, איברא דבריה הצל"ח צ"ע, דמהיכי תיתי לחלק בין החיוב כרת לחיוב קיום המצוה, ומדוע אם מחויב לקיים את המצוה, לא יהיה חייב ע"ז כרת, וצ"ע. וכתבו האחרונים דמודה הצל"ח בשאר כל המצוות, שמוטל עליו להתעסק בהן, כדי שכאשר יגיע זמן המצוה תהא מזומנת לפניו לקיימה, ודוקא לענין דרך רחוקה הוא שכתב דבריו, שהוא דין הפקעה בעצם

החיוב, שהרי בפסחים (צג, ב), אמרו שאם שגג בראשון והזיד בשני, חייב כרת. וכתב הרמב"ם (פ"ה מהל' קרבן פסח ה"ב) דה"ה אם נאנס בראשון, ואילו אם היה בדרך רחוקה בראשון, כתב הרמב"ם דאף שהזיד בשני פטור מכרת.

ובכתובות (ג, ב) איתא, שבשעת הגזירה גזרה המלכות שכל הנשאת בריעי בשבת, תיבעל להגמון תחילה, והצנועות היו מוסרות נפשן למיתה, ומפני הסכנה בטלו תקנת חכמים להנשא ביום רביעי. ופריך ולדרוש להו דאונס שרי, והיינו דמה"ת, כל שנבעלה באונס הרי היא מותרת לבעלה, עכ"ד הגמ', ומוכח דשרי להכניס את עצמו לאונס, דאל"כ דבדיעבד אונס שרי, אבל לכתחילה אסור לאדם להכניס את עצמו לאונס א"כ לכאור' לא מובנים דברי הגמ'.

ובמהר"ש איגר (הו"ד בחי' הרעק"א שם), הקשה קושיא זו, והניח בצ"ע, ויעוי' בקהלות יעקב (שבת סי' ט"ו), שהביא סוגיא זו וכתב שמוכרח מכאן, דמותר לאדם להכניס עצמו לאונס, ובשו"ת עין יצחק (אהע"ז סי' ע"ה סק"ד) להג"ר יצחק אלחנן, תירץ דלא חשיב "מכניס" עצמו לאונס, מכיון דכך היא התקנה להנשא ביום רביעי משום סיבות אחרות, ואין צורך לבטל את התקנה, [ודבריו צ"ב]. ובחי' הגרש"ש (כתובות סי' נ' סק"ה), דאף לדעת הראשונים שאסור לו לאדם להכניס עצמו לאונס, היינו דוקא באונס סתם, כגון שיאנסוהו לעשות מעשה, או שלא יהיה לו

דביאת עכו"ם לא חשיבא ביאה, דדמי לבהמה, ועוד דקרקע עולם ואינה מחויבת למסור נפשה כשעוברת בשב ואל תעשה, ומעתה לדעת ריב"ם דביאת עכו"ם הוי כביאת בהמה, לק"מ, דאיה"נ אסור לאדם להכניס עצמו לאונס, והא דאמרי' אונס שרי, הכוונה שאינה נאסרת בכך לבעלה, ולא משום אסור אשת איש אתינן עלה, ודו"ק].

וצריך לומר בצורה מדויקת יותר, דאפי' בלילה ליכא חיוב קשירה, מכיון דמטרת המצוה היא "וראיתם אותו וזכרתם", מ"מ הקיום של החיוב קשירה שפיר איכא אף בלילה.

ולפי"ז יש ליישב הקושיא בפשיטות, אמאי בציצית לא אמרי' תעשה ולא מן העשוי כשקושר בלילה, והיינו משום דאיכא חיוב קשירה בלילה, ורק מדין הקיום של ה"וראיתם אותו וזכרתם", איכא פטור דלילה.

ואדאתי' עלה, יש להקשות בזה קושיא נוספת, דמדוע מותר לקבוע מזוזה עוד לפני שנכנס לביתו, וכן מותר לקשור את הציצית גם אם אינה לבושה עליו, והא קי"ל (מנחות מ, א) כמ"ד דכלי קופסא אינו חייב בציצית, ובהא לכא' אפי' קיום מצוה ליכא, ומדוע לא נימא בהא תעשה ולא מן העשוי, וצ"ע.

ועוד י"ל ע"ד החידוש בזה, דלכא' למ"ד כלי קופסא חייב בציצית, א"כ תתחייב אף בלילה, כיון דליכא הסברא ד"וראיתם אותו וזכרתם", שהרי זה דין

חפצא לקיים מצוות, כההיא דלובש בגד ואין לו ציצית, אך להכניס עצמו לידי עבירה שיעשה במקום פיקוח נפש, שרי, שהרי בעת הדחייה הרי הוא מותר מעיקר הדין דפיקוח נפש דוחה את כל התורה כולה, ובחי' רבי שמואל (כתובות ס"ו ד') הוסיף בזה, ששמע מהגרש"ש שהעיר ע"ז ממה שמצינו בשבת (יט, א), שאין מפליגין בספינה ג' ימים לפני השבת, וביאר בעל המאור, שהוא שיבוא לידי פיקו"נ ויחלל את השבת, הרי דאסור לו לאדם להכניס עצמו לידי חילול שבת בפיקו"נ, ותירץ הגרש"ש דיש לחלק בין אסור לאו לביטול עשה, דכל מה שהחמירו הראשונים הנ"ל לענין שבת, הוא משום ביטול עשה דשבתון, דבזה אף שפקו"נ דוחה שבת, מ"מ מצות השבת מיהא לא קיים, ואסור לו לאדם להביא עצמו לידי ביטול עשה, וכמו דאמרו ביבמות (יז, ב) דאסור לבטל מצות יבמין ברם לענין איסורא דעריות, דליכא אלא לאו בזה, כל שהוא אנוס אין כאן מעשה עבירה כלל, עכת"ד, וכסברא זו לחלק בין מ"ע ללאו, יעוי' בחמדת ישראל (נר מצוה דיני ב"נ אות ל"ז) בדעת הרא"ם, דבן נח אינו מחויב למסור נפשו על קיום מצוה, אבל על מ"ע מחויב למסור נפשו, דאונס כמאן דעביד לא אמרי'.

ולענ"ד נראה ליישב הקושיא באופ"א, דהא תוס' בכתובות (שם) ובסנהדרין (עד, ב) הקשו, היאך אמרי' דאונס שרי, והא הוי ג' עבירות דיהרג ואל יעבור משום איסור אשת איש, ותירצו חדא

בעצם שמחייב בד' כנפות, ושמא י"ל דיסוד עניינו הוא שרצון הבורא שיזכור מצותיו אף על בגדים שאינו לובש, וא"כ בלילה ל"ש דבר זה כלל, וצ"ע.

ושאלו להגר"ח קניבסקי שליט"א, האם מותר לקבוע מזוזה בבית עוד לפני שנכנס, והוכיח דשרי, מהא דמותר לקשור ציצית עוד לפני שלובש, ולכאור' י"ל בזה עוד, דהא אדם מחויב במזוזה גם כשאינו נמצא בביתו, ואילו בבגד אינו מחויב כשאינו עליו, להלכה דקי"ל דכלי קופסא אינו חייב בציצית, אולם יש לדחות ראיה זו, עפ"י הרעק"א, שהא שאדם מחויב

במזוזה כשיוצא מביתו, היינו משום בית האוצר, כלומר שבילו משמש לאוצר לחפציו.

אולם יש לדחות, דדוקא במזוזה שחובת הדר היא, א"כ שם "דר" שייך אף בזמן שאינו בבית, שזהו קביעותו ומקום מגוריו, משא"כ בלבישת בגד שאינו בכלל לבישה כלל, כשהבגד אינו עליו.

[ולכאור'] עפ"י דברי המרדכי איכא נפק"מ למעשה, שעדיף לקנות טלית ללא פתילים קשורים, כיון דעיקר המצוה אגברא הא הקשירה, והלבישה עם ציצית היא קיום המצוה בלבד].

סימן יז

בענין ספיקא דדינא בספק טומאה ברה"י

(25 וברה"ר

לכב' מערכת אהלי טהרות

במוש"כ כ"ק האדמו"ר מדזיקוב הגרמ"מ הורביץ שליט"א במדור עטרת האהל בענין ספיקא דדינא בספק טומאה, יש להעיר כמה הערות, א' בעצם הנדון, יעוי' בתוס' רא"ש בחולין דף ל"ו בשם רבינו מאיר דבספד"ד ברה"י ל"א טמא, וכן הוכיח החזו"א באהלות סי' כ"ב סקמ"ב בדעת הרמב"ם, אולם באבנ"ז יו"ד תס"ז אות י"ב כתב דלכאו' בהא ספיקו טמא, ב' בענין ספיקא דדינא באיסורים, עי' בראש יוסף להפרמ"ג חולין ע"ט, ובמשכנ"י אה"ע סי' מ"ג שכתבו דהרמב"ם מודה דסד"א מה"ת בהא, ג' במה שתמה על המל"מ שמהרשב"א מוכח שהרמב"ם למד מספק ממזר לכל התורה, הנה בלא"ה מוכח דהמל"מ לא למד כהרשב"א, והבין שאדרבה קשה על הרמב"ם אמאי הוצרכו להתיר ספק ממזר, תיפו"ל שכל הספיקות מותרים, ד' בענין ספק ממזר בספיקא דדינא, עי' בסו"ס דרוש וחיידוש בתשובה

בסוף ח"א דבספד"ד ל"א ספק ממזר להקולא, וכ"כ השעה"מ פ"ג מגירושין ה"ד דבספק מעשר בספד"ד לא אזלי' לקולא, אולם במלבושי יו"ט ח"א סי' י"ט פליג ע"ז. ה' בענין רוב בספק ממזר, עי' בפנ"י קידושין ע"ג, דאף ברוב אזלי' לקולא, ועי' בפר"ח יו"ד סי' ק"י דאף בחזקה אזלי' לקולא, ו' במש"כ שיהיה דבר והיפוכו שהרמב"ם מחמיר והרשב"א מיקל, עי' בתיבת גומא להפרמ"ג פרשת לך לך שכתב דהרמב"ם מודה לרשב"א בספק דאורייתא בגוי שיהיה לחומרא, ואילו בפרשת כי תצא כתב להיפך דהרשב"א מודה לרמב"ם דבגוי ספיקו לקולא, ואי"ז סתירה, דהן הן הדברים, שכל כמה שהלימוד הוא בישראל ולא בגוי, א"כ בגוי יהיה להיפך. ז' במש"כ דבספק ממזר אין דין ספק אלא שלא יהיה ודאי, כן הוא לכאו' אף במעשר, וכמ"ש הרא"ש בב"מ ו, ב, דרוב לא מיקרי ודאי, ויש לפלפל בזה בספק שיכול להתברר, האם שרי, דאפשר דאף דלא הוי ספק, מ"מ לא הוי ודאי, ותליא אי החיוב לברר הוא

על הגברא, או דין בעצם הספק, וכן אי
 החיוב לברר או מה"ת או מדרבנן. ח' בעצם
 החיסרון בספיקא דדינא, שמעתי בשם
 הגר"א גרבוז שליט"א שהטעם הוא משום
 שאם יעמוד היטב על הנושא, יתברר הספק,
 ודמי לספק שיכול להתברר, ולפ"ז היינו
 דווקא בספק רגיל, ולא בספק מחמת
 מחלוקת ראשונים וכדו'.

סימן יח

בענין הכנסת מת למנהרות בכבישי ישראל ובענין לילך אחר סטטיסטיקה

[וביסוד דינא ד"אהל זרוק" ו"סוף טומאה לצאת" (26)]

אולם כשחולבים מאה פרות ומכניסים את כל החלב למיכל אחד, א"כ ישנו רוב שבתוך המיכל יש חמישה אחוזים של חלב טריפה, ויש כנגדו רק פי עשרים ולא פי שישים כדי לבטל, והו"ל לח בלח וקי"ל (זבחים פ, א וברמב"ם פ"ט מהל' פרה אדומה ה"ח) דיש בילה, וא"כ בכל טיפה וטיפה יש ג"כ חלב טריפה. ומצד "קמא קמא בטיל" לכאן נמי ל"ש למימר הכי, דהא הסטטיסטיקה קובעת שמעולם לא היה פי שישים כנגד הטריפה, ואמנם ראיתי בספר "אפיקי איל" (עמ' של"ח הע' 345) שתירץ כן, ויש לבאר הדברים ולומר כך, דאמנם הסטטיסטיקה קובעת שאחרי שחלבנו עשר פרות אחת מהן היא טריפה, מ"מ בפעולת החליבה הרי כשנכנסת הטיפה הראשונה מהפרה הטריפה למיכל היא בטלה בשישים, וכן הלאה, ודו"ק.

ב. והנה על הקושיא של החלב, יש מי שכתב דאי"ז קושיא כלל, דמכיון ועל כל פרה ופרה בפנ"ע איכא

א. יש לעורר על כך שנוהגים שהמכונת של החברא קדישא, מעבירה נפטרים בכבישי ישראל ואף במנהרות שקיימות בכמעט כל הכבישים המהירים באר"י, והא מכיון שבתוך המנהרה נמצאים בו זמנית כמה עשרות אנשים, ומבחינה סטטיסטית אחד מכל אותם אנשים הוא כהן, וא"כ הו"ל כמטמא כהן בידיים דעובר בל"ת ד"לא יטמאו" כמב' בנזיר (מד, א), וזאת מלבד לאו דלפני עיור משום שלכהן עצמו יש ג"כ איסור להיטמאות, ואף חייב מלקות ע"ז, כשהכהן שוגג, כמב' ברמב"ם (פ"ג מהל' אבל ה"ה), וא"כ היאך נוהגים בכל אר"י להעביר מתים בתוך המנהרות, ואין פוצה פה ומצפצף.

וידועה הקושיא היאך מותר לשתות חלב בזה"ז, משום דהסטטיסטיקה אומרת שמתוך כמאה פרות המיועדות לחליבה, לפחות חמש מתוכם הם טריפות, וא"כ אף דאם חולבים פרה אחת, מותר לשתות את החלב כיון דאיכא רוב להיתר,

ואמנם במתני' ריש האשה רבה (יבמות פז, ב) מב' דאשה שנישאה ואח"כ בא הרוג ברגליו חייבת חטאת, מ"מ כבר ביארו האחרונים דהחילוק הוא שאשה שנשאת עפ"י עדים והוזמו העדים, או שהתברר במציאות שהם דוברי שקר, א"כ הרי ההיתר אינו קיים, משא"כ בהיתר עפ"י רוב, הרי כל ההיתר לקח בחשבון שישנו גם מיעוט, ואעפ"י כן התירו, וע"כ חשיב אנוס, וממו"ר הגר"ד מילר שליט"א שמעתי לומר בזה עוד, דהחילוק הוא שבכורב הרי א"א לעמוד על הטעות, כי כך הוא הדין דאפשר לסמוך על הרוב, משא"כ בעדים הרי שאם היו חוקרים ודורשים היטב, לא היתה הטעות באה לעולם, ועכ"פ לענייננו במידה והיה מותר לו להכנס למקדש, ודאי שאינו מתחייב חטאת ע"ז, וזאת מבלי להכנס לנידון האם ספק טומאה ברה"ר הוא דין לכתחילה או רק בדיעבד - ע"י מנחת חינוך מצוה רס"ג אות ל"ד, ועוד]. והרי לנו ראי' ברורה לכא' שאסור לאדם לעשות מעשה שגורם שלמפרע יתברר שעבר עבירה, וכמשנ"ת. ואמנם יש לדון ולחלק דבשני שבילין הוי מדין "חזקה", שהיא הנהגה בלבד, משא"כ ב"הכרעה" של רוב, דהוי הכרעה ספציפית בנידון דידן.

ויעוי' בתוס' רי"ד (ב"ב לא, ב) דמב' להדיא דבאחד שאוכל ג' חתיכות (ש אחד מהם אסור) בבית אחת, חייב חטאת. וז"פ דאם היה מותר לו לעשות כן אינו מתחייב חטאת, וכמשנ"ת. [ועי' במאירי (שם)] אולם יש לדחות דבג' חתיכות, כבר

רוב דהיא מותרת, א"כ אנו דנים אותה ככשירה, ולא חוזרים אח"כ לדון את כולם יחדיו [עי' במנחת אשר (שמות סי' מ"ד אות ד') מש"כ בזה], אולם לענ"ד נראה די' לדון בזה האם צריכים לחזור ולדון את כולם יחדיו, ויש להביא ראי' לדברינו, דהנה יש להסתפק באחד שמצא עשר חתיכות בשר שרשום על כל חתיכה וחתיכה שהיא שייכת לחנות מסויימת, וידוע שחנות אחת מתוך העשר היא טריפה, האם מותר לו לאכול את כל העשר חתיכות בזה אחר זה, דלכא' מדוע שיהיה אסור לאכול את כולם בזאח"ז, דהא כשמגיע לאכול את החתיכה התשיעית, ישנו רוב שכבר אכל את החתיכה של הטריפה, ומדוע שיהיה אסור לו לאכול את חתיכת האיסור, וצריך לומר שהגדר הוא שכל מה שהותר לאדם ללכת אחר הרוב, הוא משום שיש לו פתח היתר, וכל כמה שהוא סותם את פתח ההיתר, ע"י שאוכל את כל החתיכות, הרי שגרם למצב שממה נפשך אכל חתיכות טריפה, ויש להביא ראי' לדברינו, מה דמב' בשבועות (יט, א) לגבי שני שבילין שאם עבר בשביל אחד ונכנס למקדש וטבל ושוב עבר בשביל השני ונכנס למקדש, דחייב חטאת כיון דממ"נ נכנס למקדש כשהוא טמא, והא אם היה מותר לו לעשות כן [מדין ספק טומאה ברה"ר] ודאי שלא היה מתחייב חטאת, כיון דעפ"י דין עשה, וכמב' בתוס' ביבמות (לה, ב) לגבי דבר שהותר עפ"י רוב דאינו מתחייב חטאת דכיון דשרי לי' אנוס מיקרי,

מי שאומר) שאדם אחד לא יאכלם אפי' בזה אחר זה, וכן מבו' ברש"י (ע"ז עד, א ד"ה תרתי). ודעת הרא"ש בחולין (פרק גיד הנשה סי' ל"ז) דמותר לאכול כל התערובת יחד מכיון שהאיסור נהפך להיתר [והיינו דוקא בביטול ברוב] וכן משמע לכאו' מרש"י (ב"מ נג, א ד"ה דאורייתא ודרבנן לא מיצטרפי) וצ"ע שסותר למש"כ בע"ז, ועי' רש"י זבחים (עז, א ד"ה אי אפשר) וע"ע בחזו"א (עוקצין סוף סי' א') מש"כ בדברי הרא"ש.

וכדברי התוס' רי"ד הנז' שחייב חטאת אם אכלם בב"א, כן נראה דנקטו המשנה למלך (פי"ט מהל' אבות הטומאה ה"ב ד"ה ועוד) והקדן אורה (נזיר לה, ב) והבאר יצחק (י"ד סי' י') והגרי"ז (בכתבים עמ"ס זבחים עד, א). ואמנם בט"ז (י"ד סי' ק"ט סק"א) ובפרמ"ג (שם) ובשו"ע הרב (או"ח סי' תמ"ב) מבו' שהוא דין דרבנן, וכן משמע קצת במג"א (סי' תע"ב סק"א) וכ"כ המלבושי יו"ט (דיני ברירה סי' י"ד), והשער הציון (סי' תמ"ז סק"ל) ועי' במש"כ הט"ז (או"ח סי' תרל"ב סק"ג).

ד. ובמתני' בטהרות (פ"ה מ"ז) מבו' דאדם שהלך לישן ברה"ר, טמא לדעת ר"מ, מכיון שאחד מכל עוברי רה"ר הוא זב וחיישי' שמא נגע בו, ואף רבנן דמטהרים משום דלא חיישי' שמא נגע בו, אבל גם חכמים מודים שנוקטים שאחד מכל עוברי רה"ר הוא זב, וזאת למרות שעל כל אחד ואחד בפנ"ע יש רוב שאינו זב, ומכאן ראי' דדנים את כולם יחדיו ולא כל אחד ואחד בפנ"ע. ועי'

בחתיכה השניה ליכא רוב. ומש"כ במנחת אשר שמות סי' מ"ד אות ד' - (להג"ר אשר וייס שליט"א) דאטו יהיה אסור לעשות מנין מעשרה אנשים שנמצאו כתינוקות בעיר שרובה עכו"ם, דמכיון שמבחינה סטטיסטית אם שישם אחוזים מהעיר יהודים, א"כ מתוך העשרה אנשים, רק שישה הינם יהודים, ודבר פשוט שא"א לומר כן, עכ"ד. ולכאו' טענה זו היא חזקה כנגד מי שאומר שהולכים אחרי הסטטיסטיקה, אולם לא מצאתי מענה לראיות שהבאנו, וע"כ אני מניח דבר זה בצ"ע לעת עתה. ובספר אפיקי איל (עמ' של"ח) כתב בשם הגראי"ל שטיינמן דמכיון ומין במינו, מה דבעי' שישם הוי מדרבנן, ע"כ יש להקל בזה.

ג. ובאמת דאיכא בהא פלוגתא דקמאי האם מותר לאכול את כל החתיכות בזה אחר זה דיעוי' ברשב"א (בתורת הבית בית ד' שער א' ובתשו' ח"א סי' רע"ב) שכתב דגדר ביטול ברוב הוא, דעל כל חתיכה תולין לומר שלא זו היא החתיכה האסורה, וכשאוכל האחרונה אומרים שהאיסור היה במה שכבר אכל, ולכן אסור לאדם אחד לאכול את כל התערובת בב"א, ועי' בבדק הבית להרא"ה (שם) שהקשה היאך מותר לאכול את החתיכה האחרונה והא בהך חתיכה א"א לתלות, ועי"ש במשמרת-הבית, וכך פסק השו"ע (י"ד סי' ק"ט ס"א) ועי' בש"ך (סק"ז) ובביאור הגר"א (סק"ה). ודעת התוס' בחולין (ק, א ד"ה בריה) והסמ"ג (לאוין קמ"א) והשו"ע (שם ס"ב יש

הוכיח מהמרדכי בחולין (פרק הזרוע והלחיים סי' תשל"ז) דלא אמרי' כן, ודנים את כולם יחדיו, דמבוי' במרדכי לגבי ספק לקט שיש ספק אם הגרגירי חיטה הם מחורי נמלים וממילא פטור מלקט, וכתב המרדכי דאי אפשר שמתוך כל האסם של התבואה לא יהיה גרגירים שמחוייבים בלקט, והיינו אעפ"י שעל כל גרגיר וגרגיר ישנו רוב שאומר שאינו מחויב בלקט, מ"מ דנים את כל האסם יחדיו, ומוכח דאזלי' בתר סטטיסטיקה, עכ"ד הגר"י זילברשטיין. וע"ע במש"כ בזה הגר"י זילברשטיין בספרו חשוקי חמד (נדה עמ' של"ו).

אולם יש לדון בראי' זו, מכיון דאפש"ל דהגדר ב"ממון עניים", הוא שהאדם מחויב להעמיד לעניים את ה"מתנות", וממילא יש כאן תביעה של "ממוני גבך", ודבר זה תליא מה הגדר של ממון עניים, ויש לפלפל בזה, ואכמ"ל.

ו. וביבמות (ק"ט, א) איתא דהאשה שהלכה חמותה למדינת הים, ולא ידעי' אם נולד יכם, ואמרי' בגמ' דלא חיישי' שמא נולד זכר, כיון דמחצה זכרים ומחצה נקיבות ומיעוט מפילות, ויש להקשות דהרי מדובר בכמה שנים, ויכולים להיוולד כמה ילדים ואחד מהם ודאי זכר, כמו שהמציאות מראה שבכל משפחה בדרך כלל ישנם גם זכרים וגם נקיבות, נאין לומר דאשה שכבר מחתנת ילדים, שהרי בנה נשוי, אין רוב שיוולדת כמה ילדים, במהלך השנים שלאחר מכן, משום שבזמנם נשים היו מתחתנות באזור גיל י"ב, וא"כ

במש"כ הג"ר משה זאב איתן שליט"א בספרו זהב טהור (עמ"ס טהרות שם) שביאר כן. וע"ע במש"כ הגר"א גרבוז שליט"א בספרו משנת טהרות (עמ"ס טהרות שם).

ואמנם כ"ז היינו דוקא לביאור הרמב"ם בפירוש המשניות (שם), והר"ש (שם), הרא"ש (שם), רע"ב (שם), ובתוס' יו"ט (שם), וכמ"ש בחי' רבי מאיר שמחה (חולין י"א, א) לבאר מדוע לא אזלי' בתר רובא כשהרוב אינם טמאים, משום דהרוב אינו סותר למיעוט, ומספיק שיהיה אדם אחד טמא, כדי שאותו אדם שהלך לישן יהיה טמא, אולם יעוי' בביאור הגר"א (שם) דביאר דמיירי ברוב טמאים, ויעוי' בחזו"א (שם) דכתב דהוי דין דרבנן, ולדברי הגר"א והחזו"א אין ראי' מהך מתני'.

אולם יש לדון בראיה זו, מכיון דבאדם ישן אפשר דחיישי' שמא עבר זב ידוע ורק משום שישן לא ראהו, אבל אם אדם עומד ברה"ר ולוחץ ידיים למאה אנשים, אפשר דאיה"נ ויהיה טהור, מכיון שעל כל אחד ואחד יש רוב שאינו זב, וראה משנ"ת בהמשך עפ"י הסוגיא בשלהי יבמות.

ה. ובקונטרס כנפי רוח (להגר"י זילברשטיין שליט"א - נדפס בסוף ספר אבני חן ח"ב - עמ' י"ד הע' יח) כתב להעיר האיך מותר להכניס מת לתוך מטוס, והרי בתוך המטוס יושבים כמות של אנשים שביניהם אחד הוא ודאי כהן, ובהע' שם כתב דיש מי שאמר דעל כל אחד ואחד בפנ"ע יש רוב שאינו כהן, אולם

יחדיו, וצ"ב מה החילוק בין הסוגיא ביבמות למתני' בטהרות.

ואשר יראה לבאר בזה בעזה"י דהחילוק הוא, דבטהרות הדיון הוא לא מי טימא, ולא מתי טימא, ולא איך הוא טימא, וכל הנידון הוא אם אותו אדם שהלך לישן הוא טמא או טהור, ובהא ודאי שדנים את כל עוברי רה"ר יחדיו, מכיון שבשורה תחתונה סביר להניח שאותו אדם טמא, משא"כ ביבמות מכיון שהאשה הרי אינה מצווה ביבום, א"כ הדיון הוא לא מתחיל באשה, אלא הדיון האם יש מי שמצווה לייבם אותה וממילא היא אסורה כיון שהיא זקוקה לאותו יבם, ומעתה ביבם הרי הדיון מתחדש בכל שנה, ומוכרע בכל שנה, שלא נולד אותו יצור המחייב ביבום, ולכאור' התיינת למ"ד נישואין הראשונים מפילים (עי' יבמות קט, א), דכבר אז היה נידון על כל לידה ולידה, אבל למ"ד מיתה מפלת, הרי הדיון הוא האם יש למשפחת הבעל אחים אם לאו, ובזה הרי מבחינה סטטיסטית ודאי שיש אחים, וצ"ל דאין הגדר הוא שיש דיון כללי האם יש לבעל אחים, אלא זה תביעה נפרדת לכל יצור ויצור, ובכל תביעה מוכרע עפ"י רוב דאין יצור זה מחייב את האשה להיזקק לו, ודו"ק.

ז. **וראה** בספר "אגן הסהר" (עמ' 730) שהביא בשם אחד מגדולי פוסקי דורינו שליט"א [ובשיחה עם המחבר הרב שמואל פיש שליט"א אמר שכמדומה דמיירי בהגר"נ קרליץ זצ"ל - אמנם צ"ע

בנה מתחתן ג"כ בגיל צעיר יחסית, וא"כ האישה היא באזור גיל שלוששים]. ובאמת בשו"ת נודע ביהודה (תניינא אה"ע סי' קמ"ה) רצה לומר דאיה"נ דדברי הגמ' אמורים רק בשנה אחת, אבל כתב דבגמ' וכן ברמב"ם לא משמע כן. [קושיא זו שמעתי ממו"ר רה"י הגרב"ד פוברסקי שליט"א].

ועוד תיקשי דהא בכל מאה לידות נולדים מאה ושניים ילדים, משום שישנם תאומים [וכך בערך הסטטיסטיקה בזמנינו, שאחת מכל שישים וארבע לידות היא לידת תאומים]. וא"כ הרי מתוך ה-102 ילדים ישנם 51 זכרים ו-51 נקבות, וא"כ מתוך המאה לידות רובם זכרים, משום שנקבות אינם פוסלות ביבום, אלא שאינן מחייבות, וא"כ ברוב הלידות נולד יצור המחייב ביבום, ופשיטא דאעפ"י דתאומים הוי כב' לידות, מ"מ לגבי הנידון ביבום פשיטא דחשיב לידה אחת, משום דלא גרע מאשה שהיתה באופן חריג יולדת פעמיים בשנה שהיינו דנים אותה באופן כפול משאר השנים, [קושיא זו שמעתי מהגר"ר אליהו דיסקין שליט"א] והן אמנם שעל קושיא זו י"ל בפשיטות דמיעוט דמפילות גדול ממיעוט דתאומים, וכך המציאות אפי' בזה"ז שיש פחות הפלות מזמן הגמ' שאז היו יותר נפלים כדמוכח בכמה דוכתי, וכן מבוי' בשו"ת הרשב"א (ח"ב סי' שע"ב) דתאומים הוי מיעוטא דמיעוטא, עכ"פ לעיקר הקושיא מוכח שדנים כל לידה ולידה בפנ"ע, ולא מצרפים את כל הלידות

וקשה כיון דקי"ל אהל זרוק לאו שמייה אהל, כבר נטמא בכניסתו לאהל המת, אלא ודאי דלא אמרי' אהל זרוק לאו שמי' אהל, אלא דוקא כשהוא באויר, אבל כשהתיבה מהלכת ע"ג קרקע אף רבי מודה דחשיבא אהל, ע"כ דברי המשנה למלך.

ט. ובש"ת ויאסוף שלמה (דף פ"ז ע"ג) כתב ללמוד הלכה למעשה מדברי המשנה למלך להתיר למכונת ליסוע על גבי קברים, דשפיר הויא חציצה בין הטומאה למכונת ושפיר דמי, ע"ש. וכן העלה בשו"ת כפי אהרן - אפשטיין (סי' ס"ו) בהסתמכו ע"ד המשנה למלך, ע"ש. ועי' לשדי חמד (מערכת א' כלל רכ"ח) שלמד מדברי המל"מ שאם הסוכה היא ע"ג עגלה, והעגלה מהלכת על הארץ לכו"ע חשיבא אהל, אלא שהרב אהל יעקב מנשה כתב להוכיח דלא כדברי המל"מ, ע"כ. ועי' בספר כל בו הל' אבילות (ח"א עמ' ע"ח) שמביא בשם הגאון רבי ישעיה זילברשטיין זצ"ל שהסתמך ע"ד המל"מ להתיר להלכה למעשה, וכן בשו"ת זכרון יוסף - שטיינהרט (חיו"ד סי' כ"ג ד"ה ומיהו) כתב כהמשנה למלך, שכיון שרגלי המכונות נוגעות בקרקע הוי כמונח על הארץ דהוי אוהל מעליא, וכן שמעתי ממור"ר רה"י הגרי"ג אדלשטיין שליט"א, ולא דמי כלל לעוף הפורח באויר (אהלות פ"ח מ"ה), ע"ש. וכן דעת הגאון רבי יצחק אלחנן [הובאו דבריו בשו"ת מלמד להועיל (חיו"ד סי' קס"ג), ובשו"ת ברכת רצ"ה (סי' י"ב)] שיש להתיר לנסוע ברכבת שע"ג קברים, ואע"ג

מדוע אי"ז נדפס בחוט שני על טומאת כהנים שיצא לאור לאחרונה] שצריך לחוש ולאסור להעביר מת בתוך מנהרה, והגר"א גנחובסקי זצ"ל הוכיח מתוס' ביבמות (לו, ב) דאי"צ לחוש מצד מיעוט שאינו מצוי, וצ"ע דמכיון והרוב אינו סותר למיעוט, א"כ מוכח ממתני' בטהרות, דבעי' למיחש, וצ"ע. וראיתי מובא בשם הגר"ד לנדו ר"י סלבודקא דאמר שעל האנשים הנמצאים במנהרה יש כל דפריש, שפרשו לתוך המנהרה, וצ"ע דעדיין מתוך הקבוצה הסטטיסטיקה אומרת שאחד מכולם הוא כהן, וצ"ע.

ח. ועתה נדון האם מצד טומאת אהל איכא חששא בכה"ג, דלכאור' המכונת היא ג"כ אהל, אולם קי"ל (עירובין ל, ב) דאהל זרוק לאו שמייה אהל, וכך פסק הרמב"ם (פי"א מהל' טומאת מת ה"ה), ומכונת לכאור' הו"ל אהל זרוק, וכ"כ בחזו"א (נזיר סי' קמ"ד סק"ח).

אמנם יעוי' במשנה למלך (פי"א מהל' טומאת מת ה"א) אליבא דהרמב"ם וז"ל: עוד נראה לי לומר, דהא דקי"ל אהל זרוק לאו שמייה אהל, היינו דוקא כשהוא באויר, אבל כשמהלך ע"ג קרקע אף רבי מודה דחשיב אהל, שכן מדויק בלשון רבינו "שידה תיבה ומגדל הפורחים באויר", ומוכח שבמהלכים ע"ג קרקע הוי אהל, ובהכי ניחא ממש דברי רבינו (פ"ה מהל' נזירות הי"ח) הנכנס לאהל המת בשידה תיבה ומגדל, ובא חבריו ופרע את גג המעזיבה עליו מדעתו הרי זה לוקה וכו',

דאהל זרוק לאו שמיא אהל, מ"מ יש לסמוך על המשנה למלך שאם השידה נגדרת ע"ג קרקע לכו"ע הוי אהל. ולפי"ז במכונת בתוך מנהרה יש להקל, מכיון דלדברי המל"מ לא חשיב אהל זרוק, וא"כ הר"ז חוצץ מפני הטומאה, לגבי הכהן היושב במכונת, וכן חוצץ את הטומאה מהמכונת של החברא קדישא.

אולם יעוי בטעם ודעת על הרמב"ם (הל' טומאת מת פ"א ס"ק ל"ח) שכתב וז"ל: "הפורחין באויר: אין הכוונה שפורח באויר ממש בלא סיוע מלמטה, אלא בין בנישאין ע"י אדם בין בנישאין ע"י שוורים, בין שנגררים ע"ג הארץ, בין שיש להם גלגלים, ובין שאין להם, בכל אופן בשעת טילטולו כיון שהוא מיטלטל ואינו מונח הוי אהל זרוק ואינו חוצץ, והמל"מ צידד בתירוץ אחר דמש"כ הרמב"ם פורחין באויר הוא דוקא, אבל אהל הנגרר ממש ע"ג הארץ הר"ז אהל וחוצץ, אבל האחרונים הסכימו שגם הרמב"ם לא נתכוין לזה, וגם המל"מ בתירוץ זה מודה דדעת שאר ראשונים אינה כן" עכ"ל הטעם ודעת. וע"י שם בשער הציון (ס"ק ק"ד) שכתב וז"ל: "וע"י בשו"ת זכרון יוסף (סי' כ"ה) שכתב שפשוט שאם יש לתיבה גלגלים גם המל"מ מודה דלאו שמי' אהל, והיה נראה דאין נפק"מ בין עם גלגלים ללא גלגלים אלא עיקר הכוונה לחלק דבמקום שלאחר הדחיפה הר"ז הולך מעצמו, ובו מונח כח ההנעה לאו שמיא אהל, [וה"ה בתיבה שתתגלגל בשיפוע ההר וכיוצ"ב, אפי'

לדעת המל"מ לא תהא אהל] אמנם לכאור' מההיא דעירובין מוכח טפי מינה, דהא היו יכולים לדחוף בנחת ומשמע דלעולם מיקרי אהל זרוק כיון שהוא מצד עצמו נוסע, וצ"ע בזה".

וע"י בשו"ת יביע אומר (ח"י יו"ד סי' נ"ב) שפסק להלכה להתיר למכונת לנסוע ע"ג קברים, בהסתמך ג"כ ע"ד המל"מ, וצ"ע דאפי' אי נימא דלא מיקרי אהל זרוק, מ"מ הוא הו"ל דבר המקבל טומאה, וכל דבר המקבל טומאה אינו חוצץ מפני הטומאה, וצ"ע. וראה בחזון עובדיה (אבלות ח"ב עמ' נ"ז) שהביא בשם כמה אחרונים, דמכונת לא מקבלת טומאה, והיינו עפ"י המשנה באהלות (פ"ח ח"א) דכל נטיות האהלים כאהלים, אולם יעוי' בחזו"א (אהלות סי' ט' ס"ק י"ג) דס"ל דבכלי מתכת, לא אמרי' להך כללא, יעו"ש.

י. ומצד "כלי הבא במידה" דמכיון וכמעט כל המכונות ראויות לקבל יותר מארבעים סאה, וא"כ לכאור' שלא יקבל טומאה, א"א לומר כן, מתרי טעמי, חדא דמבו' בר"ש (אהלות פ"ד מ"א) דהיינו דוקא בכלי עץ, ומכונת הו"ל כלי מתכת, ועוד דבמתני' בכלים (פט"ו מ"א) מבו' לגבי דרדור, דאם זה עם גלגלים לא אמרי' הך דינא דכלי הבא במידה. [ונדינא ד"כלי העשוי לנחת אינו מקבל טומאה" (חגיגה כז, א וברמב"ם פ"א מהל' מטמאי משכב ומושב הי"א), היינו דוקא ביחד אותו לנחת, ודו"ק].

יא. ולכאן יש להקשות עוד דהאיך מותר לטוס עם מת מעל מקום ישוב, הא מבחינה סטטיסטית הוא מאהיל על כהן ומטמא אותו, ואמנם בזה יש לדון, דעל כל רגע ורגע ישנו רוב, ולא דנים את כל זמן הטיסה, וכמו הנידון לגבי פסי"ר, האם דנים את כל זמן הפעולה, או כל רגע ורגע.

ועוד יש להקשות דלכאן יהיה אסור לכהן לעבור במנהרות בכבישים, ולא משום דבעי' למיחש שמא עובר מת, דאי משום הכי הא הו"ל ספק טומאה ברה"ר וטהור, וואמנם איכא פלוגתא אי ד"ז אף לכתחילה, עי' במנחת חינוך (מצוה רס"ג אות ל"ד), ובמרחשת (ח"ב סי' א'), ובשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סי' ק'), יעו"ש. אלא מדינא דסוף טומאה לצאת, כמב' במתני' באהלות (פ"ז מ"ג) וברמב"ם (פ"ז מהל' טומאת מת ה"ב), והיינו שמקום שהמת עתיד לצאת ממנו נטמא, ואמנם במנהרה המת עדיין לא נכנס, וא"כ הו"ל סוף טומאה ליכנס ולא אמרי' הכי, אולם יעוי' ברמ"א (י"ד סי' שע"א ס"ד) בשם הפסקי מהרא"י (סי' כ"ה) והכל בו, להחמיר בשער העיר, למרות שאין רצף באהל שמחבר ביניהם, מ"מ מכיון שהמת עתיד לעבור זה מטמא, ואמנם הרמ"א שם סיים "והמיקל לא הפסיד במקום שלא נהגו להחמיר", אולם הש"ך (שם סק"ט) כתב שיש להחמיר בחדר הטהרה אף כשעדיין המת לא נכנס [עי' רש"י חולין (קכה, ב) ודו"ק] ועי' בדגול מרבבה ובפתחי תשובה (שם סק"ח) שצידדו להקל בזה, וכ"כ

להקל במהרי"ל (סי' ק"נ), תרומת הדשן (ח"ב סי' כ"ד) בשם הר"ש, רדב"ז (סי' תע"ו) ביאור הגר"א (י"ד סי' שע"א), חזו"א (אהלות סי' ט"ז סק"ב) שהוכיח שכן דעת הראב"ד, ועכ"פ מדי ספיקא לא נפקא, ותליא אי סוף טומאה לצאת הוי דין דאורייתא או דרבנן דיעוי' ברש"י ביצה (יח, א), עירובין (סח, א), ספר האשכול (הל' טומאת כהנים), ראבי"ה (סי' תתקפ"ה), חי' הר"א (נדה כז, ב), שטמ"ק (ביצה שם), מהר"י קורקוס (פ"ז מהל' טומאת מת ה"ב), וכן דעת הרמב"ן והריטב"א בכתובות י"ז דהוי הלכה למשה מסיני, וא"כ ספיקא לחומרא נוזאת מבלי להיכנס לענין ס"ט ברה"ר אי הוי דין לכתחילה או בדיעבד, וכמשנ"ת. ומאידך גיסא יעוי' ברש"י (ביצה י, א) ובחולין (קכה, ב), ר"ש (אהלות פ"ג מ"ו), מאירי (ביצה י, א), רע"ב (אהלות פ"ז מ"ג), וכן דעת היש"ש (פ"ה דב"ק דיני בריה) דאי"ז אלא עיקרו דאורייתא, וכן דעת המבי"ט בקרית ספר (פ"ז מהל' טומאת מת ה"ב), ובשו"ת מהרי"ט (סי' י"ד) דלא הוי אלא מדרבנן.

[ועי' בחזו"ע (אבילות ח"ב עמ' נ"ח) שכתב בזה וז"ל: בפסקי מהרא"י (סי' כד) איתא, דרשתני על אשר מחמירים הכהנים שלא לצאת בשערי העיר ושער בית הקברות עד שהעבירו את המת מחוץ לאותם שערים, משום שסוף טומאה לצאת, ע"פ המשנה באהלות (פ"ז מ"ג). ודע כי המנהג הזה הוא קרוב לארבעים שנה, שהיה יום הנודע בארפורט, שהיו שם ה' זקנים ונתחדשו שם דברים אלו. וגם נמצא פה

בנימוקי שאירי מהר"ר שלום, שהרה"ג מהר"ר מאיר אסר לכהנים לצאת דרך שער העיר שסוף המת לצאת משם, אבל מהר"ר שלום לא חשש לאסור דבר זה. וכן נראה שלא נהגו להזהר בזה בגבולינו. ונראה הטעם שמכיון דרש"י פירש (בעירובין סח.) ד"ה כולן טמאים, ובביצה (לה.) ד"ה בדאורייתא, דמה שטמא הפתח היכא שסוף טומאה לצאת אע"פ שאינו תחת אהל המת הלכה למשה מסיני הוא, ואין טעם בדבר, נוכל לומר דכיון דמילתא בלא טעמא הוא, הבו דלא להוסיף עלה, ואמרינן שלא נאמרה הלכה אלא דוקא באותו פתח שמוציאים בו תחלה מתוך אהל המת אל תוך האויר, ולא מכאן ואילך. ותו מאן לימא לן דהך טומאה שסופו לצאת הוי טומאה שהנזיר מגלח עליה, ואנן קי"ל בתוספתא (שמחות פרק ד הלכה כא), שכל טומאה שאין הנזיר מגלח עליה אין הכהן מוזהר עליה. ובסמ"ק (סימן צ) מסיק דהך תוספתא מתרצא היא, ודלא כמ"ש התוס' (כתובות ד:) ד"ה עד, בשם רבינו תם דמשבשתא היא. (וע"ע בתוס' ברכות יט:) ואף דבהרא"ש (הל' טומאה סי' ט) משמע שהכהן מוזהר בכה"ג, אפשר שיש לחלק. ומכל מקום הואיל ורבנן קשישאי חששו לאיסור זה, חלילה להפליג דבריהם, ודברי המחמירים כמותם, לשנות המנהג, אך לשנות מנהג המקילים נמי לאו שפיר דמי וכו'. ע"כ. [וע"ע בלקט יושר יו"ד עמוד פט]. ובשו"ת מהרי"ל (סי' קנ אות ו) כתב, דמ"ש רבי מאיר לאסור בסוף טומאה

לצאת, שאר רבותינו לא ס"ל הכי, שכ"ש שיש אויר מפסיק אין לחוש, ואני מצאתי עוד טעם להתיר וכו'. ע"ש. והגאון חכם צבי (סי' קג) כתב, ובעיקר הדין נפלאתי על הגאון מהר"י איסרלן ושאר הרבנים שהביא שם שנעלמה מהם משנתינו (פרק יא דאהלות) וכו'. ולפ"ז בשערי החצרות ובשער העיר אין בהם בית מיחוש, ונמצא שהכהנים שנוהגים להזהר בזה טועים בדבר משנה, ויש למחות בהם, כי אנו יודעים שנהגו כך מחמת שנמצא בפסקי מהרא"י, ומחינו בהו לכתחילה שהוא היפך משנתינו. עכת"ד. איברא דהדגול מרבבה (סי' שעא) העיד על דברי החכם צבי, שלפי פירוש הראב"ד (בפרק טז מהלכות טומאת מת ה"ו) לא אשתמיט מנייהו משנה זו, ומ"מ לדינא נ"ל להקל. עכת"ד. ובשו"ת הגאון רעק"א מהדורא תנינא (סימן יח) כתב, שבעיקר הדין שכתב מהרא"י בדין סוף טומאה לצאת, כבר ביררו לנכון הגאונים החכם צבי והפרי הארץ הלכה זאת, ושני הנביאים מתנבאים בסגנון אחד, והביאו ראיה מפורשת להתיר ממתניתין דאהלות (פרק יא משנה א), דלא אמרינן סוף טומאה לצאת, והיא ראיה שאין עליה תשובה, ויפה כתב כת"ר, שאף שלפי פירוש הראב"ד במתני' הנ"ל אין ראיה נגד המהרא"י בשם מהר"ר מאיר, מכל מקום כיון שהר"ש והרא"ש פירשו כדעת הרמב"ם (פרק טז דאהלות), ראוי לפסוק כן. ואני מוסיף שלפי דעת הראב"ד יש היתר מצד אחר, ממאי דס"ל להראב"ד בהשגות (פ"ה מהל' נזירות הט"ז), שבזה"ז שהכהנים

טמאי מתים אינם מוזהרים על איסור טומאה. עכ"ד. וע' בפני יהושע (סוכה יח.) בד"ה מיהו, שכתב, דלעולם לא אמרינן סוף טומאה לצאת אלא כשהכל תחת אהל אחד. ע"ש. והנה גם הגר"א באלוהו רבה על המשנה (אהלות ריש פרק יא) כתב, דמוכח מהתוספתא דלא מטמאין לפתח משום סוף טומאה לצאת, אלא דוקא היכא שתצא הטומאה כולה דרך אהל סתום, וליכא שום אויר מפסיק, אבל היכא דתצא מאהל שלה דרך אויר תחלה, ואח"כ תצא דרך הפתח, טהור. ולאפוקי מהמחמירים שהביא הרמ"א בהגה (סימן שע"א ס"ד), שלא ילכו הכהנים דרך שערי העיר שסוף טומאה לצאת. דליתא. עכ"ד. וראה עוד בפסקי מהר"ם ריקנאטי (סי' תקע"ה), ובארחות חיים (ח"ב עמ' תכ"ו), שכן כתבו בשם רבינו מנוח, דלא אמרי' סוף טומאה לצאת אלא באהל הסמוך לאהל המת בלא הפסקת אויר. ורבינו נתנאל מקינון הראה לרבינו שמואל מאיברא, שאין כהן מוזהר על סוף טומאה לצאת, ומותר לו לעמוד אפילו על אסקופת הפתח. ע"ש. וז"ל השיטה מקובצת ביצה (י.) בד"ה ומורי, ולכולהו פירושי אינו טמא אלא העומד על פתח הבית שהמת בתוכו, אבל פתחים של שאר הבתים, אע"פ שסוף המת לצאת דרך שם, טהור, דתיתי בעינן, שיהא פתחו של בית שהמת שם, ושסופו לצאת בו, עכ"ל. ובשו"ת מהרי"ט ח"א (סי' צו) כתב, מעשה שמת אחד היה באויר החצר שבאמצע השכונה, ומופלג מן בתים שסביבות החצר, ולפי שאין לאותה שכונה

אלא פתח אחד נהגו הכהנים להחמיר בעצמם שלא לעבור בפתח שעתידים להוציא את המת משם, ומנהג זה של כת הקודמים הוא, שאומרים סוף טומאה לצאת. וכבר נתרעמו חכמי הדורות על זה, שאין למנהג הזה על מה שיסמוך, כי לא אמרו סוף טומאה לצאת אלא כשיש שם אהל, וגזרו חכמים שלא תהיה הדלת חוצצת בפני הטומאה, שכיון שהיא עומדת להפתח כדי להוציא את המת, כפתוחה דמיא, והוה ליה אהל הטומאה. אבל במקום שאין שם אהל מה מקום יש לטמא פתח השכונה או פתח שער העיר, מטעם שעתידיה הטומאה לצאת משם. ואילו ידענו שהמנהג יצא להם מהלכה זו היינו מבטלים המנהג, כי מנהג בטעות הוא. אולם אמרו דשמא רצו הכהנים לנהוג סלסול בעצמם שלא לעמוד בחלל פתח שער השכונה שעתידים להוציא משם, מחשש שמא יביאוהו בפתע פתאום ויאהיל עליהם. ולפ"ז אין לבטל מנהגם, אף על פי שלא מצינו שחששו חכמים בדבר, מכל מקום נכון הוא להיזהר. ואבא מארי (הגאון המבי"ט) הורה לכהן שיכנס לביתו בשבת דרך פתח החצר, ולא יחוש לחומרת המנהג, מפני שהדבר בטוח שלא יביאוהו בשבת, וזה כמה שנים סח לי החכם השלם מהר"ר אלעזר אזכרי המאורע לפי תומו שכן היה מעשה כמו שכתבתי. וכשנאמרו הדברים לפני מרן רבינו מהר"י קארו, לא נאמרו בטעמן, ואילו סיימוה קמיה לא היה תולה הדבר בשמועה אלא בטעם הסברה,

ומסתבר טעמיה. עכת"ד. גם בשו"ת מטה יוסף (חלק יו"ד סימן ה) כתב, דפשיטא שבשבת יש להתיר, כמו שהורה זקן הרב המבי"ט, שאף מרן מהריק"א לא חלק עליו, והמהרי"ט העמיד דברי מר אביו המבי"ט, והביא ראיה לדבריו. ואם כן מי יבא אחר המלכים האדירים האלה, ובודאי שאין לפקפק בזה, ויכולים הכהנים לצאת ולבא דרך פתח החצר שיש מת באחד הבתים, ורק בחול יש להחמיר וכו'. ע"ש. ובשו"ת משאת משה ח"א (חיו"ד סי' כד) הביא דברי המהרי"ט הנ"ל, וכתב, שבספר הכל בו (דף פה ע"ב) הביא שמהרי" מאיורא הראה לרבינו נתנאל שאין הכהן מוזהר על סוף הטומאה לצאת וכו'. וכן כתב בפסקי מהרא"י שהרה"ג מהר"ר שלום לא חשש לחומרא זו. גם האחרונים ראשי אלפי ישראל הש"ך והשער אפרים נטו להקל בהא דסוף טומאה לצאת. ואף שהמהרי"ט העמיד מנהגם של הכהנים כראי מוצק לא יסבו בלכתם, מכל מקום יש זכות תולה להווא צורבא מרבנן שלא חשש לחומרא זו, ע"פ הוראת חכם בנ"ד, משום שכשם שהרב המבי"ט התיר בשבת, מפני שאין מוציאים את המת בשבת, גם כאן שהיה לילה, ואין דרך להוציא את המת לקוברו בלילה, [וכמ"ש באשל אברהם מבוטשטאש (סי' שמב), שמנהג רוב תפוצות ישראל שאין קוברים בלילה וכו']. הילכך שפיר יש להקל. עכת"ד. גם בשו"ת פרי הארץ (ח"א חיו"ד סי' י"ט) כתב להפליא הפלא ופלא על הרבנים האוסרים ממתינתין (פרק יא

דאהלות), ואשר לפי זה חומרא זו של סוף טומאה לצאת אין לה על מה לסמוך. [וע' בעקרי הר"ט (סי' לה אות ב) בשם יריעות האהל (סי' לג)]. וסיים, שהמהרי"ט (סי' צו) כתב, שהכהנים שנהגו סלסול בעצמם להחמיר כזה משום שמא יביאו המת שם בפתע פתאום ויאהיל עליהם, ולכן העלה שמותר לכהן לצאת מפתח חצרו בלילה קודם שיאיר היום, אבל חולק, שכיון שהוברר לנו שהכהנים נהגו סלסול בעצמם כדי לקיים גזרת רבנן קשישאי, די לנו להחמיר עליהם ביום, אבל בלילה מהיכא תיתי לאסור להם שלא לצאת. וכן לפי הטעם שכתב המהרי"ט בשם אביו הרב המבי"ט להתיר זאת בשבת, מפני שבטוחים הם בשבת שלא יובא המת ויאהיל עליהם, ה"נ בנ"ד בטוחים הם הכהנים בלילה שלא יובא המת ויאהיל עליהם. (ובמפתחות שבסוה"ס (יו"ד יט) סיים ע"ז, שגם רבני קושטא הסכימו להקל. ע"ש). עכת"ד. וכן העלה בשו"ת אהל יצחק הכהן (חלק י"ד סימן ל), וכתב, שאין לנו לגזור מדעתינו על מקום שאין מוציאים את המת בלילה, אטו מקום שמוציאים אותו גם בלילה, כיון דהיא גופא חומרא, גזרה לגזרה לא גזרינן. ע"ש. וע' בשו"ת משנת רבי אליעזר די טולידו ח"ב (חיו"ד סי' לו) שכתב, שלפי דעת רבי נתנאל מקינון שהובא בפסקי מהר"ם ריקאנטי (סימן תקעה), אין הכהנים מוזהרים על ספק טומאה לצאת, ומתני' (דביצה י.) המת בבית ולו פתחים הרבה, לא מיירי אלא לענין טומאת מקדש וקדשיו. ולפי מ"ש הגאון

להקל אפילו במקום מצוה, כגון למצות נשיאות כפים, משום חששא זו דשמא יובא המת שם בפתע פתאום. ומצינו שהעמידו חכמים דבריהם לבטל מ"ע שבתורה כגון שופר ולולב משום חשש דשמא יעבירו ארבע אמות ברה"ר. והכא נמי יש לבטל מצות נשיאות כפים משום חששא זו. ע"כ. ותמיהני עליו, דמה דמות יערוך חומרא זו שאין לה שום יסוד בש"ס, ומדינא נקטינן להקל אף לכתחלה במקום שלא נהגו להחמיר כמו שפסק הרמ"א, והחכם צבי והפרי הארץ הנ"ל מחזי להו אמיחא, להשוותה לגזירת רבותינו חכמי התלמוד. ולכן לפע"ד במקום מצוה אין לחוש לחומרא זו]. וגדולה מזו ראיתי להרב נתיבי עם (עמ' ש"כ) שאחר שהביא דברי המהרי"ט הנ"ל, כתב, אבל בירושלים אין מי שחשש לזה כלל, שאף שכל המתים שבעיר העתיקה הם מעבירים אותם אל הר הזיתים, דרך שער האשפות, וכמה כהנים הם עוברים בכל יום דרך השער ההוא, ע"כ. והיינו משום שאויר מפסיק בין אהל המת לשער העיר, דבכה"ג מעיקר דינא יש להקל, וכן העלה הגאון החסיד מהר"א עזריאל בשו"ת כפי אהרן ח"ב (הי"ד סו"ס כ"ג), וע"ש שהאריך מאוד בזה. ועי' בשו"ת אור המאיר (סי' א' אות ט'). עכ"ל החזו"ע].

ולפי"ז בכביש "בגין" בירושלים המחבר בין הדסה עין כרם ושערי צדק למרכז העיר, ומעתה בואו חשבון הרי באר"י מתים כ-140 בנ"א בכל יום רח"ל,

מהרימ"ט, שאין להחמיר בסוף טומאה לצאת, אלא היכא דליכא הפסק אויר כלל, אלא האהל נמשך עד שער החצר. וכ"כ בפסקי ריקאנטי (סי' תקפו) בשם רבינו מנוח, לפי זה יש כאן ספיקא להיתרא, שמא הלכה כדברי הפוסקים שפסקו שדין סוף טומאה לצאת לא נאמר כלל בהפסקת אויר ודילמא הלכה כרבי נתנאל מקינון שאין הכהנים מוזהרים על סוף טומאה לצאת אלא לענין טומאת מקדש וקדשיו. ובשו"ת זרע אברהם ח"א (יו"ד סי' יז) סמך ידיו על מ"ש המהרי"ט, שהכהנים נהגו סלסול בעצמם שלא יביאו המת פתאום ויאהיל עליהם ובשבת ויו"ט מותר. ואף שהמהר"א אמינו אוסר בלילה, והובא בשו"ת נחפה בכסף (חלק יו"ד סימן ו), [וכן בברכי יוסף סי' שעא סק"ו]. אולם לפי מה שכתבנו יש להתיר אף בלילה, להלכה ולמעשה. עכת"ד. (ודלא כמ"ש הרב זכור לאברהם ח"א דף קעג ע"ב, לאסור אף בלילה. ע"ש). וכתב השדי חמד (מע' אבלות אות קמט), בשם השואל ומשיב בהגהות יד שאול, דבשטה מקובצת (ביצה י:) כתב כהחכם צבי. ע"ש. וכן העלה בשו"ת שואל ונשאל ח"ג (סי' ריד), שמכיון שהדבר מחלוקת בגזרה דרבנן, אמרינן ספיקא דרבנן לקולא, ומלשון מרן ג"כ נראה שאין לאסור אלא אם כן אין אויר מפסיק. גם מלשון הרמ"א מוכח שדעתו נוטה למתירים, ובפרט לדברי הגאון חכם צבי דפשיטא ליה להקל. עכת"ד. [והנה בשו"ת מטה יוסף (חלק יו"ד סימן ה) הנ"ל כתב, שאף לדברי מהרימ"ט אסור לכהנים

וא"כ באזור ירושלים מתים לפחות 15-20, וא"כ ברוב שעות היממה המנהרה היא במצב שהמת עתיד לעבור שם.

אולם הגר"א גרבוז שליט"א ר"י ארחות תורה כתב לי לחלק עפ"ד הש"ך (יו"ד סי' שע"א סק"ט) דדוקא הפתח שעומד לצאת מהחדר בזה אמרי' סוף טומאה לצאת, אבל עיקר החדר אמרי' אין דרך טומאה ליכנס, וה"נ כאן המנהרות חשיב כמו סוף טומאה ליכנס, אמנם י"ל דבמנהרה חשיב כמו דאיכא ב' פתחים פתח יציאה ופתח כניסה. אך י"ל דלא חשיב פתח יציאה, אלא הוי ב' מקומות דכניסה, ולכן לא חשיב דרך טומאה לצאת, דזה רק בפתחי המת, ולא בבית שדרך טומאה ליכנס שם. עכ"ל הגר"א גרבוז במכתבו. אולם לפ"ז יל"ע במנהרה חד כיוונית [וכגון בכביש 443] דא"כ הרי הפתח יציאה משמש רק ליציאה, וצ"ע. והגר"ר משה זאב איתן שליט"א מר"י נתיבות חכמה אמר דודאי שבמנהרה לא אמרי' סוף טומאה לצאת, דאטו בכל עץ וגגון וכדו' יהיה אסור לעבור, משום סוף טומאה לצאת, ויל"ד בטענתו, מכיון דבכל עץ יש רוב שאינו יעבור תחת עץ זה, משא"כ במנהרה. ועי' במש"כ בזה הגרי"ב שרייבר שליט"א בספרו "נתיב בינה" (אהלות סי' כ"א). ובחוט שני על טומאת כהנים כתב דלא חיישי' להך חומרא דהרמ"א לגבי שער העיר.

ומצד ספק טומאה ברה"ר, אי נימא דאי"ז דין לכתחילה, ולכתחילה אסור

לכהן להיכנס לספק טומאה ברה"ר מדין ספק דאורייתא לחומרא, מ"מ משום הא גרידא אין לאסור לכהן להיכנס למנהרה, משום דקי"ל (טהרות פ"ו מ"ד) דהיכא דיש רוב לטהר אפי' בספק טומאה ברה"י טהור, וא"כ ברוב הזמן אין מתים שעוברים בפועל בתוך המנהרה, ודו"ק.

[וכשהצעת] ענין זה לפני הגר"מ אורחי שליט"א ר"י עטרת ישראל אמר דאין לחשוש מצד איסור לטמאות כהן, כיון שהכהן הוא מתעסק, ובמחכ"ת זה אינו, דהא מבו' ברמ"א (יו"ד סי' שע"ב ס"א) דמחוייבים להעיר כהן שישן, והא אין לך מתעסק גדול מזה].

יב. ומתחילה עלה בדעתי הצעה לפתרון, דישימו את המת בתוך צמיד פתיל, כלומר בתוך מגירה מחרס, אולם אי"ז פתרון מכיון דצמיד פתיל אינו מביא את הטומאה, וחוצץ מפני הטומאה, במידה ויש טהרה בתוך הצמיד פתיל, ולא כשהמת בתוך הצמיד פתיל.

וחשבתי על פתרון נוסף, שהמת יהיה בתוך פשוטי כלי עץ, דישימו ארבעה לוחות עץ, במרחק מסוים זה מזה, ואז זה יהיה דבר שאינו מקבל טומאה, ויחצוץ מפני הטומאה, אולם הגר"י קורלנסקי שליט"א דחה פתרון זה, משום ד"פשוטי כלי עץ" אינו דין כשלעצמו, וכל כמה דהמכונית הו"ל אהל זרוק, א"כ הפשוטי כלי עץ נמי נחשב "זרוק", ואינו חוצץ מפני הטומאה, אולם יעוי' בחידושי הריטב"א (עירובין ל, ב) דבפשוטי כלי עץ

לא אמרי' דין "אהל זרוק", והביאור בזה נראה לומר, דדוקא ב"אהל" איכא דינא דבעי' קבוע ולא זרוק, משא"כ בפשוטי כלי עץ דהוי מדין "חציצה" לא בעי' דבר קבוע, וראה בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ב סי' ס"ב) דהביא פתרון זה בשם המהרי"ל דיסקין לגבי רכבים שנוסעים על קברים, ועי' בתשובות והנהגות (ח"א סי' תרע"ח) שהביא פתרון זה לגבי מטוסים, וכן כתב הג"ר משה שאול קליין שליט"א בספרו עה"ת (פרשת חוקת), וכעת מצאתי בספר "אשרי האיש" (יו"ד ח"ב עמ' של"ז) מפסקי הגרי"ש אלישיב זצ"ל שאמר דאי"צ הח"ק לחוש לכהנים, משום דאי"ז מוחזק, ודבריו צ"ב.

יג. והן עתה מצאתי בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ו סי' רל"ח) שכתב על דברי הגר"י זילברשטיין שליט"א [כמדומה שכוונתו אליו], שעורר על כך שאסור להכניס מת לתוך מטוס, משום שמטמאים את הכהנים הנמצאים במטוס, ועי"ש שהעלה להקל משום שהסדר הוא שמכניסים את המת, ולאחמ"כ עולים האנשים, וא"כ אי"ז מטמא כהן בידים, [ויעו"ש שביאר מדוע אין לפנ"ע] וסיים וכתב וז"ל: "ולכן אם כי שאיני מורה היתר לשלוח מתים במטוס, מ"מ גם אין בדעתי לאסור, ואיני מצטרף ליוזמתו להחתים רבנים שאסור מן הדין לשלוח מתים לקברים באר"י". ומעתה הרי במנהרה ל"ש היתר זה משום שמכניסים את המת בזמן שהאנשים נמצאים כבר במנהרה, ובחווה"מ

פסח (תשע"ח) עליתי להגר"מ שטרנבוך שליט"א ושאלתיו על נושא המנהרות ואמר דאיה"נ, דלפי החזו"א דמכונת הו"ל אהל זרוק יהיה אסור. וראה בכ"ז מש"כ בספר "אפיקי מים" בפתיחה למס' טהרות. ואפשר להאריך עוד בהאי עניינא, אך את אשר הלב חושק הפנאי עושק ועוד חזון למועד בעזהשי"ת.

ולאחרונה (תמוז תשע"ז) יצא מכתב מהגאון רבי נתן קופשיץ שליט"א ורבני העיר בית שמש לחברה קדישא שלא להעביר מתים דרך מנהרות הראל בכביש 1, משום החשש של טומאת כהנים, והצעתי בפני הג"ר שלמה פרטיג שליט"א (שאף הוא חתום על המכתב) את הפיתרון הנז' לשים את המת בתוך פשוטי כלי עץ.

וכמו"כ בעלון "תורת הטהרה" (גליון מס' 2) הביא מהגאון רבי מנחם מנדל לובין שליט"א שראוי לחברה קדישא לחוש ולהחמיר שלא לעבור דרך כביש 1 אלא דרך כביש 443 שבו המנהרה קצרה יותר וחד צדדית.

ומהגאון רבי איתמר גרבוז שליט"א שמעתי על מעשה שכהן שהיה בתוך המנהרה, וראה לצידו רכב של חברה קדישא, וידע שיש בתוכו מת, והסתפק האם היה צריך לצאת רגלית מהרכב לכיון ההפוך, כדי שלא להיות עם המת במנהרה, אולם ע"ז י"ל שבדרך כלל מבחינת הזמן, ללכת רגלית יקח לו יותר זמן מאשר להמשיך ולעבור במנהרה בתוך הרכב.

והצעתי הערה מעשית זו לפני גדולי הדור שליט"א, ולצערי לא קיבלתי תשובה המניחה את הדעת, ולכאור' מכשילים כל יום כהנים בטומאה, ועוברים בלאו

דאורייתא, ד"לא יטמאו" ובלאו דלפנ"ע דאף בשוגג עוברים כמב' ברמב"ם (פ"י מהל' כלאים הל' ל"א), יעו"ש. והשי"ת יאיר עיני (27).

(27) מכתב מהרה"ג יחיאל כהן שליט"א

לכבוד הרב רפאל סיד שליט"א

ראיתי את מאמרו הנרחב של כת"ר על הולכת נפטר מנהרות הכרמל, ומצאתי לנכון להעיר עליו בענין החלק שדן בהליכה אחר הרוב כנגד החישוב הסמטמטי. מחילה שכתבתי בקיצור, אם הייתי משקיע בכתובה יפה לא היה מוזמן לי לכתוב כלל.

אלו [הגרל"י הלפרין זצ"ל ויבלח"א הגאון ר' אשר וויס שליט"א] שכתבו את ההיתר לענין החלב בזמננו שיש לדון על כל טיפה בפני עצמה, הביאו לכך כמה ראיות שלא השיב עליהם.

א. אטו נימא שבמצא חמש חתיכות של בשר או אפילו עשר שפרשו מעשר חנויות יהיה אסור לו לאכלן יחד. וראה שם עוד אופנים.

ב. לכאורה הוא רמ"א מפורש יו"ד סי' פ"א ס"ב דבנתערב חלב שישים בהמות ונמצא האחת טריפה בטלה בשישים, אף שמסתבר שיש שם עוד טריפות.

ג. יעוין בבית אפרים בשיטת ר' יהודה פסחים סה: שממלא כוס מדם התעריבות וזרק, למרות שמסתבר שמתוך כל הבהמות שנשחטו בעורה בפסח יש טריפה.

ד. בדוגמא מעשר חתיכות שרשום על כל אחת שם החנות. ראשית יתכן שאסור, ועוד שלכאורה בכה"ג הספק הוא על החנות והיו קבוע. וכו"מ יש כאן חילוק עצום הנוגע לעיקר הענין לענ"ד בנידון זה, שבדוגמא זו הוא יודע שיעבור על איסור, אך באופנים שעליהם אנו דנים אין ידיעת איסור אלא שמתוך ריבוי הבהמות לא מסתבר שלא יהיה איסור וכל עוד שאין ידיעה מברחת אלא רק הסתברות הרי שכללי ההלכה ברוב הם שקובעים לאיזו הסתברות אנו מחוייבים. וכלדהלן.

ה. להנ"ל גם הראיה משבועות יט. כמוכן אינה ראיה כי שם יש ידיעת איסור.

ו. וכנ"ל הראיה מהתורה"ד.

ז. לגבי הראיה מהמרדכי בחולין. המרדכי שם לא כתב שבמקום גדול בהכרי שיש מתנו"ע, ונראה כוונתו בפשיטות שבכל קמח אגן סהדי שיש מתנו"ע ולא שבשיעור יותר קטן היינו תולין שאין.

אשמוח לתשובה

יישר כוח שקראת

יחיאל פישל כהן

תגובה מהג"ר מרדכי אילן שליט"א

לכבוד הרה"ג ר' רפאל שליט"א שלום רב

לעונג היה להתבונן בדברייך הנעימים והבהירים בענין 'הכנסת מת למנהרות', ואנסה להעיר במקצת כפי מיסת הפנאי.

מש"כ באות א להזכיר את שאלת החלב, כבר נודע בשער בת רבים שאין בזה בית מיוחד, (ולא רק משום קולא של מין במינו וכד'). וגדולי בעלי ההוראה לא חיישו לזה כלל, (ודנו בזה בכתבי עת שונים, אם תרצה אציין לך הפניות, וביודעי שחרב אלישיב זצ"ל חס על זמנו מלבוא בדברים עם נכבד אחד מרבני חו"ל שעורר בזה למעשה, כי למענתו זה היה בגדר 'ביטול תורה'). מטעם הדבר לענ"ד יבואר עוד להלן בב' אופנים. ולפ"ז הוא הדין והוא הטעם בעניננו.

אות ב - לענ"ד לא מצינו לעולם שאדם יאסר לגרום מצב ש"ממה נפשך אכל איסור", נבילה נאסרה באכילה, ולמעוט

נבילה אין לחוש, ואין נפק"מ במה שעשה קודם או יעשה אח"כ. (ואל"כ ייאסר לאדם לאכול בשר ולשתות חלב, כי במשך כמה שנים הלא א"א שלא ייכשל באיסור מריפה). הראיה משבועות יט. אינה ראייה לענ"ד, כי הכל תלוי לפי האמת, ומכיון שהיום אנחנו יודעים שנכנס לביהמ"ק מלא באיזה זמן, ה"ה חייב בחטאת. (ועל כל שונג ודאי לא נשאל הרי היה מותר לו כי לא ידע). אמנם התור"ד בב"ב הוא מקור טוב לחידוש זה של "איסור ממה נפשך". אלא דרבננו בלא"ה מהודשים טובא במה שהתעלם מדין ביטול ברוב. (וכי אך יבאר הר"ד את המכ"ב בגמ' ב"מ ומנחות שא"א לפדות ולחלל את המבוטל ברוב).

אות ג - פלוג' הרשב"א וכו' זה רק האם יש איסור דרבנן, אמנם מדא"כ כו"ע מודו דמותר לאכול הכל, ואפילו בב"א, מלבד שיטת התור"ד הנ"ל.

ד - זו ראייה טובה, ויל"ע למה הנוב"י דלהלן לא הביא אותה, ויל"פ.

ה - ודאי צדקו דבריך שאין ענין דיני ממונות בכאן. אמנם עדיין צ"ע בדברי התרו"ד סי' שיד דתלה את כל המעות האבודות ברוב, אף שזה חסר סיכוי, דו"ק שם.

ו - על קשיית הנוב"י ע"ע; חמד"ש אבהע"ז סי' יב, שו"ת ר"י מליסא סי' לג, שו"ת הארמו"ר חוקן שער השמועה סימן כה, שו"ת צמח צדק (לובאוויטש) אבן העזר סימן שז. [וזה היתה כוונת אמו"ר שליט"א במה שאמר שעסקתי בנושא זה, כי הראיתי לו פעם את רשימת האחר' הנ"ל].

וכעת אכתוב בקצרה מהו ביאור הענין דאולי' בטר רובא גם באופן שבצירוף כל הספיקות יחדיו כבר במל' ההניגון הסמטיסטי של הליכה אחר הרוב.

אופן אחר י"ל... [זה ענין ארוך ובל"ג אשתדל לכותבו בבהירות].

ובאופ"א י"ל דהנה ידוע שהמקור של ביטול ברוב גם הוא נלמד מדין הליכה אחר הרוב, וכבר הארכו בזה טובא, ונראה לומר שבאמת דין הליכה אחר הרוב יסודו הוא ב'ביטול צד המיעוט', (וזה עומק דברי הר"ן ר"פ כל הצלמים על מעלת רובא דאית"ק), ואם לגבי ביטול ברוב מצינו שאדם מהור שנגע בשלושת החתיכות בואח"ז כאשר אחת החתיכות ממאה, ומ"מ הוא נשאר מהור ומותר להיכנס לביהמ"ק וכו', א"כ כבר אין תימה כ"כ שדין הליכה אחר הרוב יכול ליצור תוצאה סופית המנוגדת לכל הסיכויים.

בל"ג המשך יבוא. ואחכבר בינתיים בחות דעתך.

תגובה מאת הר"ג ר' יוסף פריץ שליט"א

כבוד ידידי ובן דודי הרב הגאון הגדול חריף ובקי טובא כמוהר"ר רפאל סויד שליט"א שלם וברכה

עיינתי בספרו החשוב מנחת רפאל חלק ג' ונפעמתי מהנאמנות המבצבצת בכל פינה וזוית, כן יתן ה' ותחברו הרבה ספרים מועילים.

ותוך לימודי התעוררתי בכמה הארות והערות, כדרכה של תורה:

אות ב. הבאתם ענין ג' חתיכות מתוך ר"ד ושני שבילין שמוכח שאסור באופן שברור שעוברים איסור. ואילו הר"א ווייס נר"י הקשה מעשר אסופים בעיר שרובה גויים שמסתמא מצטרפין למנין עשרה, והנחתם בצ"ע. ונראה שיש חילוק בין היכא שהאיסור הוברר להיכא שאף פעם לא הוברר האיסור. דשני שבילין יש מת ידוע בבירור, וכבר היה מוכרר האיסור. וכן ג' חתיכות. ולכן כשעושה כול' ביחד אין שייך דיני הספיקות, שכבר אין ספק אלא הוברר הספק. משא"כ בדין החלב אין איסור מבורר, שע"פ דין יש לנו לחשוב שכל הפרות מהרוב, ואם אח"כ שחטת ומצאת לא כן אמרינן השתא איתרע. וכן בתינוקות אסופי אמרינן שכולם יהודים, ואין לך סתירה לזה, שאין לך בירור שאינו כן. ושור"ר באות ד' שהשתמשתם בסברא כזו.

ובענין החלב עיי' למ"ז הרב תהלתו בפי' י"ג, ובהסכמת הגרע"י לספר, ובשו"ת יביע אומר ח"ח חו"ד סי' ב'. אות ד הבאתם המשנה בטתרות. יש לעיין שאפשר התם טמא משום היסח הדעת, דסגי בזה שיש אפשרות שאולי נגע בו זב כדי שיחשב היסח הדעת ויטמא.

אות ז אי אפשר להקשות על הגר"ג קרל"ץ מהמשנה בטתרות, שהרי מסתמא סבירא ליה כדורו החזו"א שאותה משנה הוא דין דרבנן, וא"כ אין הכרח שגזרו גם בטומאת כהנים. וכן הגר"ד לגדו אפשר שאולי בשטת החזו"א.

באופן שלמסקנא, לדעת החזו"א אין לנו ראייה כלל לאסור בגלל סמטיסטיקה. ולחולקים עליו אפשר דסבירא להו כמשנה למלך שלא חשיב אוהל זרוק.

ומה שכתב בהשלמות בשם הרב לובין שפשוטי כלי עין במילים לרכב, אפשר להבין זה אם הם מסכיב לרכב באופן שגשארם שם וחשיבי כחלק מהרכב, אמנם אם ישימו הפשוטי כלי עין סביב המת באופן שאין להם קשר ישיר לרכב, קשה לומר שבמילים לרכב, שמה הקשר ביניהם?

כ"ט מרחשון תשפ"א, פאנאמא

המצפה לתשובתך

בברכה ובידידות

יוסף פרץ

תגובה מאת הרב"ג יעקב בוצקובסקי שליט"א

בעיקר השאלה, יש להוכיח מהרבה מקומות בש"ס דרוב אינו סטטיסטיקה, רוב היינו שיש צד שמוגדר כצד יותר חזק, כאשר הוא משוייך לרוב, וזה מדין אחרי רבים להטות, שיש לקבל את הצד של הרוב, וגם רובא דליתא קמן הוא אותו יסוד שהצד שילדה לתשעה הוא צד שמשייך אותה לרוב ולכן הוא חזק טפי, אבל כשהצדדים שווים בעצמותם מצד המציאות, אין פרשה של הכרעה ע"פ סטטיסטיקה. ובקצרה: רוב אינו הוכחה אלא הגדרה של אלימות צד בספק.

והראיה שעומדת לזה כרגע בזכרוננו הוא מהגמ' ביבמות לה. ובעוד דוכתי שרוב היולדות עוברין ניכר לשלשה וזו הואיל ולא ניכר "איתרע לה רובא", ומבואר שיש רוב אבל יש בו ריעותא, ולא אמרינן שע"פ הסטטיסטיקה בשקלול כל הנתונים אין כאן רוב כלל (וממ"נ אם באמת עדיין יש סטטיסטיקה של רוב א"כ לא איתרע לה רובא, דהא סגי שיש אחוזים גדולים יותר ואין ג"מ דינית במנין האחוזים), משום שרוב הוא ענין מציאותי בהגדרת הספק, דצד שמשייך לרוב מקרים הוא צד אלים, ואם אין הגדרה של רוב לא משנה שיש סטטיסטיקה. וכן יש להוכיח מדין קבוע דחשיב כמחצה, דאם ההגדרה היא סטטיסטיקה מאי ג"מ שהוא קבוע, אלא ההגדרה היא שיש למיזל בתר הצד בספק שמשייך את הנידון למקרה של הרוב, ועתה שיש צד קבוע יש לו חשיבות שמבטלת את ענין הרוב.

ולפ"ז יש להבחין בין המקרים, דכיון שהסקנו שאין הרוב ענין של סטטיסטיקה אלא ענין של אלימות צד שמשייך אל רוב, לפ"ז יש חילוק על מי השאלה. דאם השאלה היא על הח"ק כאשר מכניסים מת למנהרה הם מטמאים כהן, הנידון הוא על הפעולה, שבפעולה זו הוא מטמא את פלוני ופלוני, ועלינו לדון על כל פלוני שהוא מטמא אותו האם הוא כהן או לא, ואין רוב בזה שאחד מהם כהן, דאדרבה על כל גברא שהוא בא למטא כעת יש לדון רוב שהוא ישראל, אע"פ שמבחינה סטטיסטית יש כהן.

אמנם על כהן שנכנס למנהרה יש לעיין, דכאן אין נידון ספציפי על כל רכב האם הוא מת או לא, אלא יש נידון אחד על כלל המנהרה, האם יש מת באוהל זה (דחרי אין ג"מ אם המת הוא רכב זה או רכב זה, דהנידון הוא לא על המת אלא על הכהן האם הוא נכנס למקום שיש בו מת), ואפשר להגדיר ספק זה כב' אופנים, א' ביחס להימצאות של המת, והיינו שיש כאן מאתיים רכבים בו זמנית, האם באחד מהם יש מת, ב' ביחס למקום, האם מקום זה של המנהרה הוא מקום טומאה או לא.

ואם נדון כהצד הראשון, נמצא שזו לכאורה הסוגיא בזבחים בטבעת של ע"ז שנפלה למאה טבעות ופירשו שישים למקום אחד, דאמרינן איסורא ברובא איתיה, ואי"ז ס"ס, דאם פרש רוב מתוך התערובת הדבר נידון כאילו כל התערובת לפנינו, וכמו שתערובת ברור שהיה טבעת ע"ז כך גם ברוב מהתערובת יש אותה התייחסות. אבל אם פרש מיעוט מהטבעות אמרינן דאם התערבו עם אחרות זה ס"ס שמה הטבעת נמצאת ברוב, ושם החמירו כי זה ע"ז יעו"ז רש"י שם, ומשמע שבשאר איסורים כה"ג תולים את מציאות האיסור בחלק הרוב של התערובת, וה"נ כיון שמאתיים רכבים שפרשו ונכנסו לאוהל הם מיעוט ביחס לשאר כלי הרכב אמרינן איסורא ברובא איתיה והמנהרה מתורה.

אבל להצד השני שיש להגדיר את הספק לא ביחס לעצם מציאות המת אלא ביחס למקום, האם מקום זה הוא מקום שיש בו טומאה או לא, בנידון זה לא שייך הכרעה של רוב לשום צד, דאי"ז נוגע לרוב אלא נידון כללי האם המקום הזה הוא מקום טומאה, ובה נודאי יש ללכת אחר הסבירות, כמו שאסור ללכת בשדה שאבד בה קבר, וכמו שהכהנים הקיפו את שוקי טבריה, והדרא הקושיא היאך מותר לכהן להיכנס למנהרה.

ויש לכאורה להתיר מבח חזקת טהרה, דבדאי כל בוקר המקום הוא בחזקת טהרה ורק אח"כ מכניסים בו מתים, וכמדומני שסבירות לא מועילה להוציא מחזקה, וחזרני שיש הוכחות לזה, אך כרגע אין לי ראיה מוכרחת ע"ז.

סימן יט

תגובה למאמרו של הרב יצחק נוימן על הסטיסטיקה⁽²⁸⁾

הרב יצחק נוימן האריך כיד ה' הטובה עליו במאמרו על הסטיסטיקה, והאם עפ"י התורה הולכים אחריה, או חוששים לה, וכמדומי שזהו המאמר הנרחב ביותר עד כה על נושא חשוב זה, ולחיבת

הקודש אכתוב כמה הערות והארות בענין זה וכדלהלן.

א. הנה יש לדעת שהסטיסטיקה תמיד עובדת מקטן לגדול, ולא מגדול לקטן, וזה משום שסטיסטיקה אינה מדע

ולכאורה י"ל עוד דהמנהרה היא רה"ר לגבי ההלכה של ספק טומאה, וספק טומאה ברה"ר טהור. וראיתי שצידדת שספק טומאה ברה"ר לא מותר לכתחילה, וכמדומני שמפורש בתוס' ספ"ב דכתובות שהחיתור של כהן לנפח בית הפרס וללכת בנוי על ספק טומאה ברה"ר, ומבואר דזה לכתחילה. אך יש לדון אם זה כ"כ מצוי שיש כאן מת אולי ל"ש כאן ספק טומאה ברה"ר, דהוא יותר קרוב לודאי.

ועוד י"ל אולי דהרכב חוצין מדין אודל, וא"י אודל ורוק, ולא הכרתי את המקורות שהבאת וייש"ב, אבל יש במנחת שלמה (כמדומי א' ע"ד) שדבר הנוסע על גלגלים אינו בגדר זרוק דזה צורתו.

ומה שהתקשית מדין סוטל"צ, ובאת לאסור לכהנים ללכת תחת כל גשר בכביש ראשי כיון שבכל רגע נתון יש מתים בכבישים שסופם לצאת תחת הגשר, נראה שההגדרה של סוטל"צ אפילו לחומרת הרמ"א היא רק מקום שאפשר להגדיר אותו כמקום יציאת הטומאה, כגון פתח העיר וכדו', שהוא מקום יציאה של טומאה דמשם לוקחים אותה החוצה, אבל מקום גדול וחשוב שהטומאה במקרה עוברת בו בדרכה לצאת אינו מוגדר כמקום יציאה, דאין זה פתח יציאת טומאה, אלא אדרבה מכניסים את הטומאה בכל מיני מקומות עד שמגיעים לשלב של הוצאתה, וזה בעצם כוונת הש"ך לגבי בית שמכניסים בו המת לפני הקבורה.

(אנכי יש להעיר דכיון דסוטל"צ הוא טומאה דרבנן, לכאורה אין איסור לכהן שכבר טמא טומאה דאורייתא להוסיף על עצמו טומאת מת דרבנן דבכלל מאתיים מנה, וכל מה שאסור הוא להיטמא טומאה דאורייתא כיון שבשעת חיבורים למת טומאתו יותר חמורה, וצ"ע למה אסרו הפוסקים לכהנים בזמננו שטמאים בלא"ה להיטמא בדיון סוטל"צ, ואולי יש לדחוק שדיברו על כהנים שלא נודע לנו שנממאו מדאורייתא במהלך החיים, וא"כ בזמננו שכולם טמאים בלידתם בבתי החולים אין איסור להיטמא לסוטל"צ).

ולסיכום: לרובם הלוקחים את המתים לכאורה אין חשש איסור, משום שסטיסטיקה אינה רוב. ולכהנים הנכנסים למנהרות יש מקום לאסור מצד מקום שמוחזק בטומאה, אך למעשה יש להתיר מכמה אנפי: א. אם נגדיר את הספק ביחס לכל הרכבים כולם הם מיעוט הפורש מהרוב ואיסורא ברובא איתיה. ב. לכאורה יש חזקת טהרה למקום, שמועילה נגד סבירות. ג. אולי מצד ספק טומאה ברה"ר. ד. אולי גם מצד חציצת הרכב. ומצד סוטל"צ אין לחוש דכאן חשיב כניסה ולא יציאה ואין דרכה ליכנס.

העולם וצ"ע], אלא אם כן נאמר כדברי רעק"א [כתובות יג,ב] והש"ש [ש"ב פט"ו] דרובא דאיתא קמן הוא מגזירת הכתוב ללא סברא כלל, וא"כ ל"ש לדון כלל את ענייני הסטטיסטיקה, ועוד יש לומר שאם הסטטיסטיקה היא נגד רוב, ודאי לא אזלי בתרה, וכל מה שנשאר לדון, היכא שהסטטיסטיקה אינה כנגד רוב.

ג. עוד יש לדון עפ"י דברי הגמ' בפסחים [סה,ב] היה ממלא כוס מדם התערובת וזורק, והנה מתוך כמות גדולה של בהמות לא ימלט שאחת מהן טריפה, והיאך אפשר לזרוק מכמות גדולה, והנה גם בכל סיר ביתי שבישלו בו בשר במשך שנה, יש לדון שהרי לא ימלט שאחד מכל הבהמות שמהם הגיע בשר לאותו בית, היה טריפה שהתירו אותה מדין הלך אחר הרוב, אכן י"ל דאינו בן יומו, וא"כ הוא מדרבנן, ושמא משום זה הקילו, וכמו שהבאתי במאמרי בשם הגר"א ל שטיינמן וצ"ל לגבי שאלת החלב, דמדאורייתא חד בתרי בטלי, וע"כ כל השאלה היא רק מדרבנן, וע"כ יש להקל, וכמו"כ שמעתי מהרב יוסף שיין שיחי' להוכיח ששאלת החלב אינה שאלה חדשה, והיינו מדברי הרשב"א בתורת הבית, לגבי תערובת של גבינות, והרשב"א התיר, ומוכח שאותה שאלה לא התחילה בדור האחרון, מחמת שמוצרי החלב נעשים במפעלים גדולים, ועל כן אין לחוש לזה, וראיתי בספר דברי יעקב להג"ר יעקב עדס שליט"א [חולין טהרות עמ' רמ"ו] שכתב ששאל את השאלה על כשרות החלב בשנת

מדויק, אלא הנחה, ואבאר את דבריו, הנה בכל העולם ישנה מציאות שמחצה זכרים ומחצה נקבות, אולם ברוב המשפחות בעולם אין בדיוק חצי בנים וחצי בנות, וזה משום שכשיוורדים למספרים קטנים הסטטיסטיקה אינה מדויקת כלל, וכמו"כ לא מחשבים את השאלה הסטטיסטית יחד עם הסטטיסטיקה, כמו המעשה באותו אדם שהעלה נשק למטוס, וזאת משום שהסטטיסטיקה אומרת שבכל מטוס ישנו נשק, ואם זה לא יהיה הוא, זה יהיה מחבל, וכמובן שאינו צודק, כי אין ספק שיכול להיות לעיתים שני אנשים עם נשק במטוס, ועל כן ודאי שאי אפשר לדון סטטיסטיקה בדברים הקרובים זה לזה, אלא רק בהסתברות הקרובה לודאי, וידיעה זו חשובה מאוד כשדנים על סטטיסטיקה בהלכה, כדי לדעת את גדרי הנחה זו.

ב. ובעת נדון מבחינה הלכתית, ואכתוב ראיות שלא הובאו במאמרי הקודם, ולחלקם התעוררתי ע"י קוראי המאמר, וראיה אחת יש להביא שאין הולכים אחר סטטיסטיקה, מדברי החות דעת [יו"ד סי' כ"ג סק"ב] דאזלי בתר רוב חנויות ולא אחר רוב בשר, והיינו למרות שמבחינה סטטיסטית ודאי שרוב בשר עדיף, וראה בשער יושר [ש"ד פ"ט] מה שביאר בדברי החו"ד, [וכמו"כ יש להקשות על החו"ד אמאי אמרי' דרוב בעילות אחר הבעל, בסוטה כז,א, הא התם נמי הבעל הוא כרוב בשר, מול רוב העולם שנחשבים כרוב חנויות, ולדעת החו"ד יש לחוש לרוב

בכל זאת רוב עדיף, אף כנגד ההסתברות, אולם ע"ז יש לומר שודאי שרוב עדיף מסטטיסטיקה, וכל מה שיש לדון היינו רק בסטטיסטיקה שאינה כנגד רוב.

ו. והנה יש לדון לגבי בדיקה מדגמית, שמתבצעת לגבי שעטנו, ותולעים וכדו', האם יש לה תוקף הלכתי, ודנו בזה פוסקי זמננו, והנה בשו"ת הרשב"א [ח"א סי' רע"ד] מבו' שיש חיוב לבדוק את כל הפירות מתולעים, ולא להסתמך על בדיקה חלקית, וכך פסק השו"ע [יו"ד סי' פ"ד סעיף ח'] אולם כפי שמבו' בדברי הרשב"א אף בדיקת רוב לא מועילה, ויש חיוב לבדוק את הכל ממש, וא"כ אין ראייה מנדון הבדיקה המדגמית לסטטיסטיקה, אלא שלפי מי שסובר שיש מקומות מסוימים שמועילה בדיקה מדגמית, יש ללמוד שמקילים על פי הסתברות סטטיסטית, ודעת הגר"נ קרליץ זצ"ל להחמיר [ספר השעטנו עמ' קי"ט], ויל"ד האם אפשר לדמות נדון זה לסוגייתנו.

ז. ובסנהדרין ס"ט א' אמרי', רוב נשים לט' ילדן, וע"כ בבן סורה ומורה לא אמרי' דחשיב כראוי להיות אב בז' חודשים, מחמת שעפ"י רוב תלד לט', ושמעתי מהרב יהודה בלחסן להקשות שהרי אם יבוא על עשר או עשרים נשים אחת מהם תלד לז' חודשים, וא"כ אמאי לא חשיב כראוי לקרותו אב, וכמובן שהדיון כאן הוא על האב ולא על האישה וא"כ כל כמה שהאב יכול להיות ע"י

תשנ"ז את הגר"י ברטלר זצ"ל, והוסיף דהא דעת רש"י שמין במינו לא בטל אפילו באלף, ואמר שאכן לדעת רש"י אסור לשנות חלב כיום, ומסתמכים על שאר הראשונים דפליגי על רש"י, והביא ששאל את הגר"ח קניבסקי שליט"א, ואמר שהידיעה על הפרות שהם טריפות, אינה נחשבת ידיעה, והיינו משום שלא חושש לסטטיסטיקה, וכן שמעתי מהגאון רבי יצחק קורלנסקי בקיץ תשע"ז כששאל את הגר"ח ק את השאלה על העברת מתים במנהרות, האם יש לחוש שמטמאים כהנים, וגם על זה אמר הגר"ח שאין לחוש.

ד. והרה"ג זאב ליטקה שליט"א בספר בירורי יהדות לאור מחקרים גנטיים [עמ' 133] כתב להוכיח שאין הולכים אחר סטטיסטיקה, מדברי הגמ' בחולין [יא,ב] דאמרי' התם דאזלי' בתר רובא, מהא דלא חיישי' בכל רוצח שמא במקום נקב ניקב, ומכאן ראייה דאזלי' בתר רובא, ואמאי יש לחוש למציאות כל כך רחוקה שבדיוק במקום הדקירה היה נקב, ויש לדחות ראייתו דאי נימא דאזלי' אחר סטטיסטיקה, אפשר שהוא סניף בדין רוב, וממילא גם מזה יש ראייה למושג רוב, וא"כ אין ראייה כנגד הדין של סטטיסטיקה.

ח. ועוד הביא הרה"ג הנז' ראייה כנגד הסטטיסטיקה מדברי הגמ' בבבא בתרא [כג,ב] דרוב וקרוב אזלי' בתר רובא, למרות שישנם פעמים שהקרוב מסתבר יותר, וכמבו' בתוס' [ד"ה רוב] שהחידוש הוא אף בקורבא דמוכח, אולם

מנחת תגובה למאמר הרב יצחק נוימן על הסטטיסטיקה רפאל קיא

שיבוא על מספר רב של נשים יחשב כראוי להיות אב.

ה. ונראה לומר שהנה בדין רוב נאמרו כמה הלכות חדא, דכשיש ספק אזלי בתר רובא, ועוד שבמקרה של ויכוח הרוב קובע, ואיז משום דלא חיישי למיעוטא אלא שהרוב מבטל את המיעוט וכמו רוב בדיינים ומעתה י"ל דה"ראוי נחשב עפ"י רוב, כלומר שעפ"י רוב הוא לא יבוא על עשרים נשים, וממילא לא יכול להיות אב אלא דעדיין יש לחשוש שמא יש לו בן במציאות וממילא פטור מלפוטא ד"בן" ולא "אב", וע"ז בעי' לדינא דרוב שמוכא בסוגיא דסנהדרין דלא חיישי למיעוט שאיננו יודעים אם הוא נמצא במקרה דידן.

ז. ועוד אמרי' בסנהדרין ס"ט א', רובא דאינשי טעו בעיבורא דירחא, וע"כ אם אחד אמר באחד בחודש והשני אמר בשני בחודש עדותן קיימת דזה יודע בעיבורו של חודש וזה אינו יודע בעיבורו של חודש, ושמעתי להקשות דלמה לי למימר דרובא דאינשי טעו בעיבורא דירחא אפי' אם חצי מהאנשים לא היו יודעים, מ"מ כשאחד אומר נכון והשני טועה זה שטעה זה משום שאינו יודע בעיבורו של חודש, (וכמובן דאיז שייך לסוגיא דאפשר לצמצם, דל"ש כלל בכמות של אנשים, וז"פ.) ואין לומר דאיה"נ, אלא דבמציאות רובא דאינשי טעו, דא"כ אמאי הגמ' מביאה ד"ז בסוגיות של רוב.

ואפש"ל בפשטות דמיירי בג' עדים וב' טעו ואחד אמר נכון, או ששניהם טעו (ואנחנו יודעים שטעו לפי היום בו קרה המעשה שלא היה בתאריך המדובר) אולם זה קצת צ"ע דא"כ מדוע המקרה שמביאה הגמ' הוא בב' עדים ואחד מהם טעה.

ושמעתי ממו"ח הגר"י טולדנו שליט"א לבאר שאת העד שאמר נכון, לא דנים אותו במכלול האנשים, כי הוא אמר נכון, ומעתה יש לנו לדון רק את העד שאמר לא נכון, האם זה מחמת שטעה או מחמת ששיקר, וא"כ אילולא הרוב הו"ל ספק, ומספק לא נתקבל עדותו.

י. וראיתי בקובץ מוריה [שנת תשל"ח] דנחלקו כמה מגאוני הדור הקודם, במעשה שהיה בשנת תרצ"ז בלונדון בבית דינו של הגר"י אברמסקי שהיה אדם שקיבל היתר מאה רבנים, והפקיד גט בביה"ד, ונכתב בפנקס ביה"ד שהוא מינה אדם פלוני לשליח לנתינת הגט, אלא שמתי שהאישה הגיעה לקבל את גיטה אותו אדם לא זכר כלל ממעשה זה של מינוי השליחות, והגר"י אברמסקי שלח שאלה זו להגאון בעל האחיעזר שפסק להחמיר, ואילו הגרש"ז ריגר המו"צ דבריסק פסק להתיר, וכתב וכי מה יש לנו לחוש, וכי מלאך כתב את הדברים בפנקס ביה"ד, וע"כ שאכן היה מינוי, ואין לחוש לשום דבר, [ונראה כעין ראייה שהנה לכל דיני התורה אדם יכול לסמוך על שעונו, שאכן יצאה שבת, וכן שבזמן מסוים הוא

השקיעה, ויש לשאול מנ"ל ששעונו אכן מכוון, והלא אין כאן דין עדים, או נאמנות אחרת, אלא ע"כ כדברי הגרש"ז ריגר שאין סיבה לחשוב אחרת] ויש להוסיף בזה דלכאור' תליא במחלוקת האחרונים שהובאה בפתחי תשובה [יו"ד סי' ק"ט] האם אדם ששחט בהמה ויודע שנשחטה כדין, ואח"כ באו עדים, והעידו שהיא נבלה, ויודע שהם עדי שקר, האם כלפי שמיא מותר להם לאכול מבהמה זו, ובהא תליא עד כמה מתחילים לשמוע את העדים, כל עוד שהמציאות לאותו אדם ברורה, ועי' באבי עזרי [פט"ז מהל' סנהדרין ה"ו, ופכ"ז מהל' אישות הט"ו] לגבי עד אחד, דג"כ כתב סברא זו [והעירוני דלכאור' אפשר למנות שליח לתת את הגט, מדין זכין, אי נימא דלא כהקצוה"ח סי' רמ"ג סק"ח דדווקא זכין לאדם אמרי' ולא מאדם, וכהמעשה שהיה בביה"ד בחיפה בשנת תשי"א, שהגיע שליח עם גט מבעל בתימן, ולפני שנתן את הגט, נפל ומת, הכריע החזו"א שימנו שליח חדש לתת את הגט, מאחר והבעל גילה בשעתו שרצונו לגרש את אשתו].

יא. וכמו"כ יש לדון בנושא הסטטיסטיקה **ברא' נוספת**, מהא דמבו' בר"ן ר"פ כל הצלמים [ע"ז מא, ב] - [הו"ד בבית יוסף יו"ד סי' רס"א] דבצלמים העשויים לאנדרטי, והרוב אינם עובדים אותם לע"ז, אין להם דין ע"ז, ולכאור' היינו משום שדנים כל אדם ואדם ומכריעים שהוא לא עבד ע"ז, דאם נדון את כל העיר

יחד, הרי ודאי שיש מיעוט שעבד את הצלם שהוא לנוי, ומספיק מיעוט בכדי לאסור, והידיעה על המיעוט היא על סמך הנחה סטטיסטית, וע"כ שדנים כל אחד ואחד בפנ"ע.

יב. אולם זה תמוה בלא"ה שהרי מסתבר שסו"ס היה מי שעבד את הצלם, ולכה"פ זה בסבירות די גבוהה, ומידי ספיקא לא נפקא, ונחדד את הדברים עפ"י מש"כ האחרונים בריש גיטין בתוס' שכתב שאם לא נטען מזויף א"כ כל אחד יזייף שטר ויוציא מיתומים ולא שבקת חיי לכל בריה, והקשו שהרי מבו' דמזוייף הוי דבר שלא שכיח, ותירצו דאמנם כעת זה לא שכיח, אולם מספיק רמאי אחד שיוציא ממון מכולם, כדי שיהיה בגדר דלא שבקת חיי, וא"כ ה"ה הכא דמספיק אדם אחד שיעבוד ע"ז ויאסור את האנדרטי, וצ"ע.

יג. והנה בנושא זה של סטטיסטיקה יל"ד מכיון נוסף, שאף אם נאמר שבהלכה יש מקום לסטטיסטיקה, עדיין יש לדון מה המקום בהלכה להנחות הסתברותיות שהם קרובות לוודאי, למרות שמבחינה הלכתית אין לכך דין כללי, וניתן כמה דוגמאות לכך, דיש לשאול מה הדין באדם שמסופק אם אמר "רצה" או יעלה ויבוא בברהמ"ז, ובא בן י"ב שנים ואמר לו שאמר "רצה" וע"כ אינו צריך לחזור, והאב מאמין לו בוודאות, או מה הדין כשאמר לו בנו שלא הזכיר אחת מהאזכרות והאב מאמין לו בוודאות.

גם אשה הפסולה לעדות וגם ע"א, וא"כ אדרבא חזי' דיש מקום להסתברות השיכלית, וזהו שאמר קים ליה בגויה, ואילו את ר"פ ככל הנראה לא הכיר מספיק, אעפ"י שידע שמסתבר שהוא ת"ח, מ"מ לא הכירו כ"כ כדי לפסוק נגד השטר וכן מבו' בחפץ חיים בהל' רכילות [כלל ג'] באר מים חיים ס"ק י"ב] בשם המהרי"ק דרך מי שמכירו ומצוי אצלו תדיר, ויודע שבשום מצב אינו משקר.

טז. ולהביא הגר"א לויסון ראי' נוספת מהמבו' בשו"ע ניו"ד סי' ק"כ סעיף י"ד] דאין מאמינים קטן על טבילת כלים, ולכאור' ה"ה אף בקטן שהוא קרוב לגיל י"ג והוא נאמן עליהם, אעפ"כ נאמן, ויש לדחות דהתם הוי כנגד חזקה, שהכלי אינו טבול. [ועוד יל"ד דהתם הוי ספק גם האם הקטן יודע שטבל כראוי, כיון שאפשר שהקטן טבל שלא כדין, כגון החזיק את הכלי בחזקה בשעת הטבילה].

יז. אולם יש לדון ולהביא ראיות כנגד ולהוכיח דיש מקום בהלכה להנחות הסתברותיות ולקבוע על סמך זה הלכה, וניתן כמה דוגמאות לדבר, חדא, בהא דאמרי' בנדרים [צ"ב] האשה שאמרה טמאה אני לך אינה נאמנת, ולכמה ראשונים הוי מדאורייתא ועי' בשו"ת חתם סופר [ח"ב אה"ע סי' צ"ה סוד"ה ומ"מ] דאפי' אם בליבו מאמינה הרי שהיא אסורה עליו, [אולם יל"ד בראי' זו דהתם מעיקר הדין האשה צריכה להיות אסורה עליו, ומה שאינה נאמנת היינו משום דחיישי' שמא

יד. וכן ראיתי מכתב מהגר"ר אברהם לויסון שליט"א מראשי ישיבת חברון, [שנדרס בקונטרס "סידור זבח כהלכתו" מהרה"ג חיים רוטר שליט"א מח"ס שו"ת שערי חיים] וס"ל שאין מקום לדברים אלו, ועפ"י הלכה ודאי שבנו אינו נאמן, אעפ"י שברור שבנו אומר אמת, [ובספר חשוקי חמד עמ"ס נדה עמ' קפ"ט כתב הגר"י זילברשטיין שליט"א בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל דבכה"ג בנו נאמן, וכ"כ הגר"צ פלמן בשלמי תודה בשם הגר"א ל שטיינמן דהוי ספק ברכה לבטלה, אם בנו אומר שאמר רצה והחליצנו, והוא מסופק, אם יברך, יעו"ש] ולהביא הגר"א לויסון ראי' לדבריו מהא דאמרי' בכתובות [פה, ב] "ההיא איתתא דאיחייבא שבועה בי דינא דרבא, א"ל בת רב חסדא [אשת רבא] ידענא ביה דחשודה אשבועה, אפכה רבא לשבועה אשכנגדה, זימנין הא יתבי קמיה ר"פ וראב"מ אייתו ההוא שטרא גבי', א"ל ר"פ ידענא דשטרא פריעא הוא, א"ל איכא איניש אחרינא בהדי דמר, א"ל לא, א"ל אע"ג דאיכא מר עד אחד לאו כלום הוא, א"ל ראב"מ ולא יהא כבת רב חסדא, א"ל בת רב חסדא קים לי' בגויה, מר לא קים לי' בגויה, והיינו שאעפ"י שרב פפא קדוש עליון, ואין בו שום חשש משקר, אעפ"י לא סמך עליו רבא, ורבא עשה דין אעפ"י שברור שמבחינה מציאות ברור שאין זה כך, עכת"ד.

טו. ויש לדון בראי' זו דא"כ היאך סמך רבא על אשתו, הא אשתו היא

עיניה נתנה באחר, וא"כ כל כמה שמאמין לאשתו, הרי שזה חוזר לדין המקורי שצריך להאמין לאשתו.

יה. וכמו"כ הא דמבוי בשבועות [ל,ב] כל דיין היודע בדין שהוא מרומה יסתלק מן הדין ובאמת די"ל דאיירי שיודע ברור שהעדים משקרים או פסולים [וכדמשמע ברש"י] אולם ברמב"ם [פכ"ד מהל' סנהדרין ה"ג] כתב באופ"א "אבל אם היה ליבו נוקפו שיש בדין רמיות או שאם דעתו סומכת על העדים וכו' אסור לו לחתוך את הדין וכו', עי"ש, ומשמע דלא מיירי דווקא אם מבורר לו שהעדים שקרנים, אלא אפי' באופן שבסברת הדין נראה לו שכך הוא, הוי דין מרומה וא"כ חזי' שיש מקום בהלכה לתחושות ולהסתברות האישית, אולם יל"ד בראי' זו, שאין לדיין לפסוק עפ"י תחושותיו, ולא דבאופן שנראה לו שהפסק הוא מוטעה, אז מוטל על הדיין שלא לפסוק פס"ד שנראה לו שהוא מוטעה.

יט. וכן יש לדון מהא דאמרי' ביבמות [פז,ב] דאשה שאמרו מת בעלה תנשא, ואם בא הרוג ברגליו תצא מזה ומזה, והיינו דאעפ"י שהי' מותר לה להנשא, מ"מ כיון שהיה עליה לבדוק קודם שתנשא, ע"כ תצא מזה ומזה וחייבת קרבן חטאת, וא"כ חזי' דיש מקום להסתברות הנראית לעין, אעפ"י שמבחינת הדין היה מותר לה להנשא, ואין לומר דכל מה שהתירו לה להנשא היינו משום דאשה דייקא ומנסבא, וע"כ באופן שבא הרוג

ברגליו הרי ההיתר נפל, דהא הדין שתצא מזה ומזה, שהרי מיירי אף באופן שהעידו ב' עדים שמת בעלה, דבכה"ג לא נזקקים להיתר מיוחד מפני שהיא עגונה, ואעפ"כ תצא מזה ומזה וחייבת קרבן.

כ. וראיתי שהביאו ראי' מדברי החזון איש בקובץ אגרות (ח"ג אגרת ק"ה) וכן הוא בכרך החדש - שו"ת וחיידושים (סי' ק"ד) שכתב דא"א לסמוך על העירוב המקיף את העיר שלא נזדמן אף פעם אחת כשבודקים את העירובים ביום ה' ובערש"ק, שימצאו שהצורות הפתח כולם קיימות, באופן שאי אפשר להתיר בשבת שלא נבדק, על סמך שבדקו לפני שבת שעברה, שהדבר ברור שכבר אין מחיצות העיר קיימות, וזה יותר מרוב תינוקות מטפחין, ואין הדבר ידוע אימתי נתקלקל, ובכל פעם שמוציאין מקולקל הספק אם נתקלקל השבת או קודם השבת, [לאחר התיקון] וכו', עיי"ש. [ייל"ע מדוע לא דמי להא דאמרי' (מקואות פ"ב מ"ב וגיטין לא, ב) לגבי מקוה שנמדד ונמצא חסר, דכל טהרות שנעשו על גביו טמאות למפרע, והיינו משום דמעיקר דינו טמא על חזקתו, אבל אי לאו הכי היינו מעמידים מקוה על חזקתו, וה"נ גבי עירוב דנעמיד עירוב על חזקתו, וצ"ל דכיון דרוב הפעמים העירוב אינו מתוקן, א"כ הו"ל כרובא וחזקה רובא עדיף, ודו"ק].

כא. וע"ע באמונה ובטחון (פ"ד אות י"ח) וז"ל ונושא משא בשבת

בהגררו אחר האומרים שהעיר הזאת מתוקנת, ועל ה"רוב" יש בזה מכשולים וכו', עכ"ל. וחזי' מדברי החזו"א דס"ל דליכא חזקת היתר [דהעירוב כשר] נגד מקום שאף פעם אחת לא מצאנו שהעירוב מתוקן, ולכן א"א לסמוך על חזקה שהעירוב מתוקן, ובנוסח אחר, ודאות גם שהיא בנויה על סטטיסטיקה מכיון שהדבר ברור יש לו תוקף הלכתי, כך נראה לכאור' לפור', אולם יש להביא עוד ראיות לכאן ולכאן בספק זה.

כב. ויעוי' בסוגיא דזבחים (עגב) גבי זבח פסול דנתערב בהרבה זבחים כשרים, דכולם פסולים ולא אזלי' בתר הרוב, ורוצה הגמ' לבאר דהוא משום גזירה שמא יקחו עשרה כהנים בבת אחת, ופירש"י דהוא כגון דעשרה אלו הם הרוב, עיי"ש. ומבו' דעד רוב החתיכות אפשר להוציא בבת אחת, ולא חיישי' לסטטיסטיקה.

כג. וראיתי מובא מעשה בהגר"א גנחובסקי זצ"ל שהיה זוג שהייתה להם הפלה ל"ע, ולא סיפרו דבר זה לקרובי משפחתם, ולאחר מכן נולד להם בן בכור, ולא יכלו להימנע מפדיון הבן, ושאלו את הגר"א גנחובסקי אם יש עצה איך לקיים את הפדיון הבן עם ברכה, ואמר שאבי הבן בשעת הברכה יכוין לפדות את הבכור המבוגר ביותר בעולם, ומועיל מדין זכין, והנה מנ"ל שאכן יש בכור שלא נפדה, והרי אין לנו ידיעה ודאית על כך אלא הסתברות, והיינו לכאור' מדין סטטיסטיקה, ומאידך גיסא הגר"א גנחובסקי לא ס"ל דאזלי' אחר סטטיסטיקה, כמ"ש בספר אגן הסהר [ח"א עמ' 730] שלא חשש לענין העברת מתים במנהרות מחמת הכהנים, וצ"ל שלגבי פדיון הבן, אף ללא סטטיסטיקה אפשר לעשות כן מחמת ידיעה שישנם אנשים שאינם שומרים תומ"צ, ואינם יודעים על יהדותם, ואפשר לפדותם בברכה ללא חשש⁽²⁹⁾.

(29) הערת ידידי הרב אברהם שמחה אדלשטיין שיחי': ראיתי שהבאת מעשה בהגר"א גנחובסקי שאמר לברך על פרה"ב ולפדות הבכור המבוגר בעולם. ולא חבנתי איך זה קשור לנושא שדנת בו, הרי ודאי באופן מוחלט ללא כל ספק שיש בעולם כהנים שלא נפרו.

גם מה שדנת באריכות בענין ד.ג.א. וכתבת שזה סטטיסטיקה כיון שלא הוכח שאין בעולם 2 זהים רק אחד בדיקת כמה מליונים. לא חבנתי כלל, כיון שסטטיסטיקה זה כגון בדוגמא שאתה אוהב במאה אנשים כמערה וכיון שידוע שיש כהנים בעולם ומסתבר שחלקם כאן מתוך המאה. אבל כשאתה דן האם יש בעולם אנשים עם 3 עיניים או 3 אוניים וראית כבר מליארד אחד של אנשים עם 2 ואתה מסתפק על האחרים האם גם הם עם 2 או לא, זה ל"ש לסטטיסטיקה, ופשוט. [משא"כ בכגון ספק חרקים, שידוע שיש מציאות של חרקים בירקות והגדון האם גם בירקות שלפנינו יש ועשינו מדגם ולא ראינו בזה הוא דומה אולי לסטטיסטיקה].

סימן כ

בענין הסתמכות על ד.ג.א. בהלכה (30)

א. ד.ג.א. לענין עגונות

ב. ד.ג.א. לענין קבורה

ג. ד.ג.א. לענין אבלות

ד. ד.ג.א. לענין נפשות

ה. ד.ג.א. לענין ממונות

ו. ד.ג.א. לענין ממזרות וברורי יוחסין

ז. [הסתמכות על סטטיסטיקה בהלכה]

הנה בשנים האחרונות מקובלת בעולם בדיקת הד.ג.א. [D N A], שהוא החומר התורשתי המצוי בתא האדם, ככלי לברור זהות קורבנות אסון, ושאלות יוחסין שונות, ויל"ד בזה מבחינה הלכתית האם יש בכח הבדיקה המדעית הזו לברר עניינים אלו של יוחסין, ממונות ועוד. שהרי בתורה מצינו מדרג של ראיות ונאמנות, שהם שני עדים, עד אחד, אומדנא, רוב, חזקה, וא"כ באיזה מדרג אנו נקבל את הד.ג.א. כמוסכם להוכיח את הדבר אשר הוא בא להוכיח, שאם זה רק רוב, הרי שאינו מועיל לענייני נפשות, ובממזרות הוא אוסר מדרבנן [לדעת הפני יהושע קידושין עג, א].

ונחל' לדון בשאלה זו מהנקודה הראשונה והיא מצויה מאד, האם מסתמכים על בדיקת הד.ג.א. לגבי עגונות, כלומר האם אפשר לקבוע על סמך שרידי ד.ג.א. לזהות מת שהשתנו פניו, ועי"ז להתיר את אשתו מכבלי עגינותה.

ומצינו בב"מ (כו, א-ב) שדנה הגמרא לגבי סימנים באבידה ובעגונה האם מועילים מדאורייתא או מדרבנן. ומצינו בזה כמה דרגות של סימנים שישנו סימן מובהק וישנו סימן בינוני, וישנו סימן גרוע וכגון ארוך וגרץ שאינו מהווה רא"י אפי' לגבי השבת אבדה, ולהלכה קי"ל (שו"ע אה"ע סי' י"ז) דבסימן מובהק סגי להתיר אישה מעגינותה, ומעתה יל"ד האם הד.ג.א. נחשב כסימן מובהק.

וכדי ללבן נושא זה עלינו להבין דברי הפוסקים בענין סימנים, דהרמב"ם (פי"ג מה"ל גזילה ואבידה ה"ב) כתב וז"ל: כיצד מכריז, אם מצא מעות מכריז מי שאבד לו מטבע, וכן מכריז שמי שאבד לו כסות או בהמה או שטרות יבוא ויתן סימנים ויטול ואינו חושש מפני שהודיע

את השאלה האם ד.ג.א. נחשב כסימן מובהק, דאם לא הרי שא"ז מצטרף לשאר אומדנות, ובגדר הדבר של סימן מובהק כתב הבית שמואל (שם ס"ק ע"ב) בשם שו"ת משאת בנימין (סי' ס"ג) שכתב שהכלל הוא שסימנים מובהקים שלא ימצא רק אחד מאלף, ומביא דוגמא כגון נקב מפולש בשן וכן צואר עקום, ולכאורה א"כ ה"ה בד.ג.א. שהוא דבר נדיר באלפי אחוזים יותר, שהרי ישנם אלפי אנשים בעלי צואר עקום, ואילו הסיכוי שיהיו אנשים בעלי ד.ג.א. זהה הוא אחד לטריליון, ובמש"כ הרמ"א שאפי' מאה סימנים גרועים אינם מצטרפים כתב על זה בבית שמואל (שם ס"ק ע"ג) שבשו"ת משאת בנימין כתב בשם שו"ת מהרא"מ דדוקא סימנים גרועים לא מהני הצירוף, אבל סימנים אמצעיים מצטרפים, דע"י הצירוף נעשה סימן מובהק ביותר, והביא שהט"ז הביא דברי המשאת בנימין בפשיטות, אולם בחלקת מחוקק פליג ע"ז.

והנה כדי לצלול לנושא ההלכתי עלינו לבאר בהרחבה מבחינה מציאותית היאך הדברים פועלים, והיאך נעשית בדיקה זו, נוצריך לידע, דישנם ג' סוגי בדיקות, חדא, בדיקה על סמך סוגי דם, שבזה ניתן לשלול אבהות ברמה של 93 אחוזים, אך לא לקבוע אבהות באופן חיובי, וזאת משום שישנם הרבה אנשים שיש להם מערכות זהות של סוגי דם, בדיקה נוספת מצינו והיא בדיקת רקמות, ודרך זו מדעית ומהימנה יותר להוכיח אבהות, ובדיקה זו מבוססת על מערכת

מין האבירה לפי שאינו מחזירו עד שיתן סימנים מובהקין. עכ"ל הרמב"ם וכתב הראב"ד על זה "א"א לאפוקי חיורי וסומקי קאמר" כלומר דבהא לא חשיב סימנים מובהקים, ובהל' ה' כתב הרמב"ם וז"ל "הסימנים המובקים סומכים עליהם ודנים על פיהם בכל מקום דין תורה, והמידה או המשקל או המנין או מקום האבירה סימנים מובהקין הן", עכ"ל הרמב"ם בהל' ה'.

ובשו"ע (אה"ע סי' י"ז סעיף כ"ד) כתב וז"ל "מצאוהו הרוג או מת אם פדחתו וחוטמו ופרצוף פניו קימים והיכירוהו בהם שהוא פלוני מעידים עליו, ואם ניטל א' מאלו אעפ"י שיש להם סימנים מובהקים ביותר בכליו אינם כלום דחיישינן לשאלה, אפילו היה להם סימנים בגופו ואפילו שומא אין מעידין עליו, אבל אם היה להם בגופו סימנים מובהקין ביותר מעידין עליו", עכ"ל השו"ע.

וכתב ע"ז הרמ"א וז"ל: "כגון שהיה לו יתר או חסר או שינוי באחד מאבריו אבל קטן או ארוך או חיור וסומק לא הוי סימן מובהק, (תשו' הרא"ש כלל נ"א) ואפילו מראה סימנים שאינם מובהקים אינם כלום, ואפילו להצטרף לשאר אומדנות המוכיחות אינם כלום, (פסקי מהרא"י סי' קפ"א ורכ"ד) גבשושית גדולה על חוטמו או שחוטמו עקומה הרבה או כדומה לזה הוי סימן מובהק, וכו', עכ"ל הרמ"א. **והזי'** מדברי הרמ"א שאפי' הצטרפות של מאה סימנים שאינם סימנים מובהקים אינם מועילים, וא"כ הדבר מחדד

בסליל השני, G בסליל האחד ומולו בסליל השני.

וה-46 הכרומוזומים שבתא האדם מכילים בתוכם כשלושה מיליארד זוגות נוקלואטידים, וב 99 אחוזים מכלל הנוקלואטידים אין הבדל בין בנ"א, וכל ההבדל הוא באחוז הבודד הנותר, וזהו הד.נ.א. נעשה בתוך חלק ששונה בין אדם לאדם.

ומשום שגודלם של הנוקלואטידים אינו מאפשר צפייה ישירה ע"י מיקרוסקופ וזיהוי הד.נ.א. נעשה בשיטות אנליטיות, המשוות בין תכונותיו של חומר בלתי מוכר לבין של חומר מוכר, וכדי לזהות בין רקמות שמקורן ידוע, לבין רקמות שאין מקורן ידוע, עושים השוואות בין הרקמות, לבדוק האם קימת זהות ביניהם באותו אחוז השונה בין בנ"א, אמנם אף את אותו אחוז אין צורך לבדוק הכל מפאת גודלו, וע"כ ניתן להסתפק בבדיקת קטע אחד או מספר קטעים, והזיהוי נקבע ע"י ניתוח סטטיסטי, הקובע כי הסכוי לכך נושא הרכב ד.נ.א., הזהה לבעל רקמה הידועה בקטעים שנבדקו, נע בין אחד לכמה רבבות, עד אחד לכמה מיליארדים, וזאת כמובן בכפוף לכמות הקטעים שנבדקו, וממילא במידה ושתי הרקמות נמצאות זהות, מסיקים שהרקמה שאין מקורה ידוע באה מאותו מקור הידוע, ובמילים אחרות הינה רקמה מגופו של האדם שזהותו ידועה.

האטיגנים מסוג HLA, שהיא מערכת שבנויה באופן תורשתי, שחלק הוא מהאב, והחלק השני מהאם, ומהימנות שלילת האבהות בבדיקה זו עומד על 98-99.9 אחוזים, ומהימנות קביעת האבהות באופן חיובי עומד על 95-98.8 אחוזים, והסיבה שקביעה זו אינה במאת האחוזים היא משום בעיות כלליות כמו אפשרות של טעות במעבדה, או שנויים בתפיסה ובהבנה המדעים, אולם כל אלה זניחים בתנאים נכונים, ומהימנותם כאמור קרובה ביותר לודאות מלאה, וישנה בדיקה שלישית שעליה נסוב מאמר זה].

ובבדיקת הד.נ.א., שהדרך המדעית בזה היא כך, מולקולת הד.נ.א. מסודרת וערוכה במבנה הנקרה כרומוזום, ובכל תא ישנו 46 כרומוזומים, ומולקולת הד.נ.א. בנויה בצורה של סליל כפול, שמזכיר את הגדיל הכפול בציצית, שמורכב מארבע יחידות בסיסיות, [שהשם של כל אחת מהם הוא "נוקלואטיד"] והם עשויות מחומרים שונים, ואת ארבע היחידות האלו מציינים בקיצור באותיות ATG ו-C, והם ארבע היחידות שמרכיבות את שני חלקי הסליל הכפול ובצורה שמול החומר A שבסליל האחד ממוקם החומר T שבסליל השני, ומול החומר C שבסליל האחד ממוקם G שבסליל השני. וא"כ נמצינו למדים שקיימות לפנינו ארבע אפשרויות של צירוף, A בסליל האחד ומולו T שבסליל השני, T בסליל האחד ומולו A בסליל השני, C בסליל האחד ומולו G

בד.נ.א. הוי רובא דליתא קמן, לדעת הגרש"ר, אולם לדעת השב שמעתתא והבית אפרים הוי רובא דאיתא קמן כיון שהאדם לפנינו, אולם הדברים צ"ע טובא דא"כ בכל רובא דליתא קמן, וכגון רוב נשים לט' ילדן, נמי נימא שהאשה לפנינו וע"כ הוי רובא דאיתא קמן, ולכאורה היה מקום לומר שברוב דמים מן המקור הגדר הוא שרוב הדמים שיוצאים מן האשה באותו פעם הרוב הם מהמקור, אולם א"כ אמאי משמע דאם הרוב לא היו מהמקור היתה טהורה, והרי מספיק מיעוט דמים כדי שהאשה תהיה טמאה, אולם לפי דברי הגר"ש רוזנבסקי דהגדר ברובא דליתא קמן שהנדון הוא מהיכן זה בא א"כ אף בדם הנידון הוא מהיכן הדם הגיע.

וראיתי בקובץ תחומין (כרך כ"ג ע"מ 110)

במאמר של הג"ר זלמן נחמיה גולדברג זצ"ל חבר ביה"ד הגדול (בדימוס) שכתב לגבי היתר עגונות ממגדלי התאומים שמצאו שרידי ד.נ.א. של אנשים, ונשאלת שאלה האם מותר להתיר את נשותיהם מכבלי עגירותם, וכתב ע"ז הגרז"נ בהיתרו בדריקת הד.נ.א. נחשבת כסימן מובהק, שהרי הסכוי למציאת אדם בעל סימני זיהוי דומים הם אחד מעשרה כיליון, אולם ישנם הטוענים שבדיקות אלו לא נעשו בכל האנשים שהיו בעולמינו מאז בריאת העולם, אולם הגרז"נ דוחה טענה זו, וכתב דאעפ"כ סומכים על בדיקה זו, והביא רא"י לדבריו שהרי סומכים על טביעות עין וזאת ע"ס ההנחה שאין

והנה יל"ד האם הד.נ.א. נחשב כרובא דאיתא קמן, והיינו משום שנידון רובא דאיתא קמן הוא במקום שיש לפנינו אפשרויות רבות מסוימות במספר מסוים שתגשם אחת מהם וכנגדם יש אפשרויות מועטות מסוימות שאותה התגשמות תהא מהם ולא מאפשרויות הרוב, וע"כ באפשרויות הד.נ.א. ששמים מספר אפשרויות ונוסחאות מסוימות של צירופי הד.נ.א. שהם אחרים מצירופי הד.נ.א. שאנו מחפשים, ויש מיעוט נוסחאות לצירוף המסוים שדומה לצירופי הד.נ.א. של האדם שאנו מחפשים, אז דינינן שאם האבר שנמצא הוא אבר של אדם אחר, וממילא הוא ראוי להתגשמות הד.נ.א. שלו שתהיה מאחת מאפשרויות הרוב, ולא ממיעוט האפשרויות.

וי"ש להוסיף בזה דהנה בנדה (יז, ב) אמרי' לגבי דם שנמצא דרוב דמים מן המקור, וע"כ האשה טמאה, ובשב שמעתתא (ש"ד פ"א) ובשו"ת בית אפרים (אה"ע סי' י"א) דהווי רובא דאיתא קמן כיון שהאשה לפנינו, אולם בקובץ שיעורים (כ"ב אות פ"ג) ובשערי ישר (ש"ג פ"ג) נקטו דהוי רובא דליתא קמן, דאמנם האשה לפנינו אולם הידיעה שרוב דמים מן המקור היא ידיעה כללית, וע"כ הוי רובא דליתא קמן, ובשיעורי ר' שמואל (גיטין כ"ז, ב') כתב דהחילוק בין רובא דאיתא קמן לרובא דליתא קמן, דרובא דאיתא קמן הנידון מהיכן הדבר בא, ואילו ברובא דליתא קמן, הנידון הוא מה הדבר שלפנינו, וא"כ

משום סטטיסטיקה, וכמו"כ יש לדון בסטטיסטיקה נגד רוב האם יש לה מקום בהלכה, דשם רק כשאינה נגד רוב יש לה מקום.

ועוד לפני שנדון בדבר מבחינה הלכתית, יש לבאר ענין הסטטיסטיקה מבחינה מציאותית, וניתן דוגמא לדבר, שאם רוצים לדעת כמה מעשנים ישנם בישראל, עושים בדיקה כמה מעשנים יש בכמה ערים בישראל, ובחלוקה לפי גילאים ומינים, ומגיעים עי"כ לתוצאה סטטיסטית במספר המעשנים הגברים מעל גיל 20 למשל, אולם הסטטיסטיקה אינה מלמדת אותנו אחר שאנו יודעים שלצורך הענין עשרה אחוזים מהציבור בישראל מעשן, א"א לקבוע ע"ס זה שבתל אביב ישנם עשרה אחוזים מעשנים, כלומר שהסטטיסטיקה תמיד קובעת ממספר מצומצם ומלמדת על מספר גדול, ולא להיפך, והראי' הברורה ביותר לדבר היא מהא דבכל העולם המציאות היא שמחצה זכרים ומחצה נקבות, אולם כמעט בכל המשפחות אין בדיוק אותו מספר של זכרים ונקבות והיינו משום שהסטטיסטיקה אינה מדע מדויק, אלא הנחה הסתברותית, וע"כ הדיוק אינו יכול להתבצע כשמצמצמים זאת למספרים קטנים, ולפ"ז כל ההנחות הסטטיסטיות לכא' אינם מודאים לנו שכל אדם נושא ד.נ.א. שונה מחברו, אולם כל זה דוקא בסטטיסטיקה של רוב ומיעוט, וכגון רוב ישראלים ומיעוט כהנים, שהסטטיסטיקה קובעת שלפחות אחד מכל חמישה עשר

פרצופיהן של האנשים דומים זל"ז, ומניין לנו זאת, וכי בדקו את כל האנשים בעולם, וראו שאין פרצופיהן דומים זה לזה, אלא על כרחך סמכו על זה שראו הרבה אנשים ולא מצאו שני אנשים בעלי פרצוף זהה, וה"ה בבדיקת הד.נ.א., וזאת ק"ו גם מטביעות עין בכלים, שהרי בכלים ישנם כלים זהים לחלוטין, ואעפ"כ מועיל בזה טביעת עין, וכן בכל רובא דליתא קמן, כגון רוב בהמות אינן טריפות, וכי בדקו חז"ל את כל הבהמות בעולם והגיעו למסקנא שרוב הבהמות כשרות, אלא שראו הרבה בהמות כשרות, והגיעו למסקנא שכך ברא הקב"ה את עולמו בצורה שבע"ח נבראו שלמים, וה"ה נמי בד.נ.א., ויש לציין דהחולקים ע"ז יאמרו, דכח זה הוא רק בידי חז"ל, לקבוע עובדה והנחה על מציאות כלל עולמית, ולנו אין כח לזה, אא"כ איכא רוב, והיינו שנעשתה בדיקה אצל רוב האנשים וכדו', משא"כ בד.נ.א. שנבדקה רק על כמיליון אנשים ולא יותר מכך, אי"ז רוב, ואף לא חזקה, אלא מחקר והסתברות סטטיסטית בלבד.

ועתה נדון בשאלה האם בהלכה יש מקום לידיעה על סמך סטטיסטיקה, דזהו ג"כ הנידון בעניננו, משום שהד.נ.א. נסמך בעיקר על הנחה סטטיסטית שנבדקו כמליון איש מכל הסוגים ומכל היבשות, ולא נמצאו ב' אנשים בעלי ד.נ.א. זהה, [וכמו כן ה"ה בטביעת אצבעות, שלא נמצאו ב' אנשים בעלי טביעת אצבע זהה] ונושא זה כמובן מתקשר לסוגיית רוב האם

אולם כל זה היינו דוקא לביאור הרמב"ם והר"ש ועוד, אולם לפי באור הגר"א (שם) דמירי התם בדין דרבנן המיוחד למקרה זה, נמי אין ראיה.

וביבמות (קט, א) אמרי' האישה שהלכה חמותה למדינת הים, ומת בעלה, ולא ידוע אם לחמותה נולד בן נוסף, שזוקק את האשה ליבום, או שלא נולד לחמותה בן, ופטורה האישה מיבום וחליצה, ונקטי' דאין לחשוש שמא נולד בן בר קימא, כיון דמחצה זכרים ומחצה נקבות ומיעוט מפילות, וא"כ יש לפנינו רוב שלא נולד זכר בר קימא, ושמעתי מהגרבי"ד פוברסקי שליט"א ראש ישיבת פונבז' להקשות שהרי המציאות היא שבכל משפחה ישנם גם זכרים וגם נקבות, וזאת כמובן בטווח של כמה שנים, וא"כ היאך שייך לומר שעפ"י רוב אין כאן זכר, [ואין לומר דאישה שכבר מחתנת ילדים, שהרי בנה נשוי, אין רוב שיוולדת כמה ילדים במהלך השנים שלאחר מכן, משום שבזמנם נשים היו מתחתנות בגיל צעיר, בערך בגיל י"ב, ובנה ג"כ היה מתחתן בגיל צעיר יחסית, וא"כ האשה היא באזור גיל 30] ובאמת בשו"ת נודע ביהודה (תניינא אה"ע סי' קמ"ה) רצה לומר דאיה"נ דדברי הגמרא אמורים רק בשנה אחת, אבל כתב דבגמ' וכן ברמב"ם לא משמע כן. ועוד יש להקשות [וקושיא זאת שמעתי מהגאון רבי אליהו דיסקין שליט"א מראשי ישיבת נתיב הדעת], שישנם גם תאומים וא"כ בכל מאה לידות ישנם כמאה ושניים ילדים,

איש בערך הוא כהן, [שמעתי שבתכנת "אגרון" המעודכנת משנת 2006 נמצאו 400,000 איש בעלי שמות של כהן, כהנא, כהנים, כהנמן, כץ, רפפורט, ועוד שמות שבד"כ כהנים, וגם אלו שאינם כהנים עם שמות אלו, יש הרבה יותר עם שמות אחרים שהם כהנים, וזה מתוך כחמישה מיליון יהודים באותה תקופה]. אולם בד.נ.א. שהסטטיסטיקה קובעת בודאות שאין שני אנשים בעלי ד.נ.א. זהה, והסכוי שימצאו שני אנשים בעלי ד.נ.א. זהה היא אחת לטריליון, א"כ בהא ודאי שמבחינה סטטיסטית זה נחשב הנחה ודאית, ולא הנחה של רוב ומיעוט.

ועתה נדון בדבר מבחינה הלכתית, דהנה במתני' בטהרות (פ"ה מ"ז) אמרי' דהישן ברה"ר, וכעת יש לדון האם נטמא בטומאת מדרס, שזב דרס עליו, לר"מ חיישי' שמא זב דרס עליו, וטמא הוא, ואילו לחכמים לא חיישי', והנה בדבר זה איכא ב' ספיקות, חדא האם ישנו זב שעבר ברה"ר בעת הזו, ובמידה וישנו זב יל"ד האם דרס עליו, ומבו' בר"ש וברמב"ם ובתוס' יו"ט וברע"ב, דחכמים פליגי על החשש שמא דרס עליו, דהוי מיעוטא, ורק ר"מ חייש למיעוטא, אולם על ההנחה שישנו זב ברה"ר לא פליגי, אע"ג שעל כל אדם ואדם ישנו רוב שאינו זב, אלא שדנים על כולם וידעי' שמבחינה סטטיסטית אחד מכולם הוא זב, ועל סמך זה מכריעים שכל הנראה זב נגע בו.

זב, ולעומת זאת בסוגיא ביבמות, מכיון שהאשה הרי אינה מצווה ביבום, א"כ הדיון הוא אינו על האשה, אעפ"י שהאשה כעת אסורה להנשא וזקוקה ליבום, מ"מ אין זה אלא תוצאות הדיון ולא עיקר הנידון, והנידון הוא האם נוצר בעולמינו יצור המחייב את האשה הזאת ביבום, וא"כ דיון זה מתחדש הוא בכל שנה מחדש, ומוכרע בכל שנה שעפ"י רוב דמחצה זכרים ומחצה נקבות ומיעוט מפילות לא נוצר אותו יצור המחייב את האשה ביבום, ואין להקשות דהתיינה למ"ד נישואין הראשונים מפילים (עי' יבמות קט, א), וא"כ כבר מאז היה נידון על כל לידה ולידה, אולם למ"ד מיתה מפלת, הרי הדיון הוא האם למשפחה זו יש אחים או שאין להם אחים נוספים, וזה לכאורה דיון על כולם בבת אחת, אולם ע"ז יש לומר דאף למ"ד מיתה מפלת, מ"מ זה תביעה נפרדת על כל אח ואח [במידה והוא קיים], האם הוא חייב ביבום וחליצה, ובכל תביעה מוכרע ע"פ רוב, דאין יצור זה המחייב את האשה להזקק לו, ודו"ק.

ובקונטרס "כנפי רוח" (להגאון רבי יצחק

זילברשטיין שליט"א - נדפס

בסוף הספר אבני חן ח"ב- עמ' י"ד הע' י"ח) כתב להעיר היאך מותר להכניס מת לתוך מטוס, [והמציאות כיום שמעבירים מדי שנה כאלף נפטרים מחו"ל לארץ ישראל, ועי' בזה בהרחבה בשו"ת שמע שלמה להראשון לציון הגרש"מ עמאר שליט"א ח"ו יו"ד סי' ס"ט] והרי בתוך המטוס יושבים כמות גדולה של אנשים, שביניהם

שחמישים ואחד הם זכרים, וחמישים ואחת הם נקבות, והרי נקבות אינן פוסלות ביבום אלא שאינן מחיבות, וא"כ מתוך המאה לידות ישנם חמישים ואחת לידות המחייבות ביבום, אולם על הנושא הזה יש לומר עפ"י המבוא בשו"ת הרשב"א (ח"ב סי' שע"ב) דמיעוטא דמפילות גדול ממיעוטא דתאומים, [נראיתי במקום מסוים שהמציאות כיום היא שאחת ל-64 לידות היא לידת תאומים], אולם עכ"פ חז"י מדברי הגמ' ביבמות בהכרח שדנים כל לידה ולידה בפנ"ע, ולכאור' דלא כמו שלמדנו במשנה בטהרות שדנים את כולם יחדיו, [ובלא"ה יש לדון בביאור המשנה בטהרות באופן אחר, שדוקא באדם שישן למשך כמה שעות, ואנו דנים לאחמ"כ אם עבר עליו זב, אמרי' שמסתבר שאחד מכל העוברים הוא זב, אבל לו יצוייר באופן שהאדם לוחץ ידיים למאה אנשים, ואינו יודע אם יש בתוכם זב, דבכה"ג אף לר"מ טהור, משום שדנים כל רגע ורגע, ומכריעים על אחד ואחד מלוחצי הידיים שאינם זבים או יותר נכון שהוא לא זב].

והנראה לבאר בזה בעזה"י דהחילוק בין

הסוגיא בטהרות לסוגיא

ביבמות כך הוא, דבסוגיא בטהרות הדיון הוא לא מי טימא, ולא מתי טימא, ולא איך הוא טימא, הדיון היחידי הוא האם האדם שהלך לישון ברה"ר הוא טמא או טהור, וא"כ ודאי שצריכים לדון את כל עוברי רה"ר יחדיו, וא"כ נגיע למסקנא שאחד מכל אלה בהסתברות גבוהה הוא

אחד הוא ודאי כהן, ובהערה שם כתב דיש מי שאמר דעל כל אחד ואחד בפנ"ע, ישנו רוב שאינו כהן, אולם הביא בשם הר"מ בריזל להוכיח מהמרדכי בחולין (סי' תשל"ז) דלא אמרי' האי סברא, דמבוי' במרדכי לגבי ספק חורי נמלים, כלומר שיש ספק כמה הוא חייב במצוות לקט, וכתב ע"ז המרדכי דאי אפשר שמתוך כל האסם של התבואה לא יהיו גרגירים שמחויבים בלקט, שהיינו שאעפ"י שעל כל גרגיר וגרגיר ישנו רוב שאינו מחויב בלקט, מ"מ דנים את כל האסם יחדיו, ומוכח דאזלי' בתר סטטיסטיקה, עכ"ד דברי הגר"י זילברשטיין, ועי' במש"כ בזה הגר"י זילברשטיין בספרו חשוקי חמד (נדה עמ' של"ו).

אולם יש לדון בראי' זו דאפשר לומר שהגדר ב"ממון עניים" הוא שהאדם מחויב להעמיד לעניים את המתנות, וממילא יש לפנינו תביעה של ממוני גבך.

והנה בעבר כתבתי להקשות (עי' בקונטרס מנחת רפאל ח"ג סי' א') היאך מעבירים מתים במנהרות בכבישי ישראל, והדוגמא הבולטת לכך היא במנהרות הראל בכביש ירושלים - ת"א, שהם כשמונה מאות מטרים, ושלווה נתיבים, ונמצאים במנהרה בו זמנית מאות או אלפי אנשים, וכשיעבור הרכב של החברה קדישא הרי שהוא מטמא את כל העוברים במנהרה, מכיון שהמכונת היא אהל זרוק, וקי"ל (עירובין ל' א') שאהל זרוק לאו שמיה אהל,

[והיינו כהחזו"א (נזיר סי' קמ"ד סק"ח) דמכונת הו"ל אהל זרוק, ודלא כמ"ש בשו"ת יביע אומר (ח"י יו"ד סי' נ"ב) עפ"י הרבה אחרונים דמכונת לא הו"ל אהל זרוק], והערה זו נמי תלויה בשאלת הסטטיסטיקה, והיינו משום שהרי על כל אדם ואדם ישנו רוב שאינו כהן, אלא שמבחינה סטטיסטית ודאי שאחד מכל הנמצאים במנהרה הוא כהן, [וכמו שרואים במציאות שבד"כ בכל מנין של כשלושים איש ישנו כהן אחד לפחות] ובאמת באשרי האיש (יו"ד ח"ב עמ' של"ז בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל) כתב שמכיון שלא הוחזק ודאי כהן במנהרה זו מותר להכניס מת, ואמרו בשמו שמותר להכניס מת אף לאולם שבו רבבות יהודים דעד שלא ידוע לנו בודאות על כהן, אמרי' דיש רוב על כל אחד ואחד שאינו כהן, וכן ראיתי מובא בשם הגאון רבי דוב לנדו שליט"א ראש ישיבת סלבודקא שאמר שעל הנכנסים למנהרה יש "כל דפריש" שכל אחד ואחד אינו כהן.

וישנה שאלה מפורסמת היאך שותים חלב בזה"ז, שהרי המציאות היא שמתוך מאה פרות לפחות עשר מתוכם טריפות, [במספר המדויק אינני מתמצא, אולם השאלה בכל מקרה בעינה עומדת], ואמנם כשחולבים פרה אחת יש רוב שמותר לשתות את חלב הפרה, אבל בחלב התעשייתי שמתוך כל הפרות שחולבים, א"כ עדיין אין לנו פי שישים מאחזו החלב הטריפה, שהרי חלב זה תערובת של לח בלח, וקי"ל דאין בילה (ובחים פ' א' וברמב"ם

פ"ט מהל' פרה אדומה ה"ח), ולכא' מצד "קמא קמא בטיל" נמי לא שייך למימר הכי, שהרי הסטטיסטיקה קובעת שמעולם לא היה פי שישים נגד הטריפה, אך ראיתי בספר אפיקי איל (עמ' שלח הע' 345) שתי' כן, ויש לבאר את הדברים ולומר כך, דאמנם הסטטיסטיקה אומרת שאחרי שחלבנו עשר פרות אחת מהם היא טריפה, מ"מ בפעולת החליבה הרי כשנכנסת הטיפה הראשונה מהפרה הטריפה למיכל הרי היא בטילה בשישים, וכן הלאה, אולם יש להוכיח שלא כדברי האפיקי אייל מדברי הרמ"א (יו"ד סי' צ"ט ס"ו) שכתב וז"ל: איסור שנתבטל כגון שהיה שישים כנגדו ונתווסף בו אח"כ מן האיסור הראשון חוזר וניעור ונאסר לא שנא מין במינו לא שנא מין בשאינו מינו, לא שנא לח ולא שנא יבש, לא שנא נודע בינתיים וכו', עכ"ל. ומקור דברי הרמ"א מהרא"י בהגהות שערי דורא (סי' ל"ט אות א') בשם ראבי"ה (פסחים סי' תי"ט), רא"ש (חולין פ"ז סי' ל"ז), תוס' בע"ז (עד, א ד"ה כ), רמב"ן (שם ד"ה אלא ודאי), ר"ן (שם לו, א), רשב"א (תורת הבית הארוך בית ד' שער ב'), ולפ"ז בכה"ג בענין החלב ל"ש למימר קמא קמא בטיל, ודו"ק.

והנה בנושא הסטטיסטיקה יש להוסיף ולדון בזה עפ"י מה שדנו הפוסקים אי אזלי' בתר רוב חנויות או בתר רוב בשר, דבתוס' רי"ד (ב"ב כג, ד"ה אמר ר"ח) מב' דאזלי' בתר רוב בשר, וכ"כ הבינת אדם (שער הקבוע ס"טו), והבית מאיר,

ובחו"ד (יו"ד סי' כ"ג סק"ב ד"ה ונסתפקתי ובסי' ק"י סק"ג) כתבו דאזלי' בתר רוב חנויות, והפרי מגדים (יו"ד סי' ק"י סקכ"א והבית אפרים שו"ת יו"ד סי' מ') שהובא בפתחי תשובה (יו"ד סי' ק"י סק"ב) נסתפקו בזה, ועי' בשערי ישר (ש"ד פ"ט) שביאר הטעם שהולכים בתר רוב חנויות ולא בתר רוב הבשר, כיון שאנו דנים על מעשה הפרישה, דהיינו מאיזה חנות פירש הבשר, ואין דנים איזה בשר הוא, וע"כ יש לדון רוב חנויות, וא"כ לכאורה הרי זה ראי' חזקה דלא אזלי' אחר הסטטיסטיקה, שהרי מבחינה סטטיסטית ודאי שרוב בשר עדיף מרוב חנויות. [ולכאורה יש להקשות להסוברים דאזלי' בתר רוב חנויות מהא דאמרי' בסוטה (כז, ב) דרוב בעילות אחר הבעל, וא"כ אף בסוטה הבן מוחזק כבנו של אביו כלומר בעל אמו, והרי רוב העולם הם כרוב חנויות מול הבעל שהוא רוב בשר, והתירוץ הוא דשאני רוב בעילות אחר הבעל שהוא רובא דליאת קמן דהוא רוב מסברא, ובהא ודאי שרוב בשר עדיף, משא"כ ברובא דאיתא קמן דהוי גזיה"כ, וכמב' בחי' רעק"א (כתובות יג, ב) ובשב שמעתתא (ש"ב פט"ו), וא"כ בהא רוב בשר עדיף].

והנה במנחת אשר (להגאון רבי אשר וייס שליט"א שמות סי' מ"ד אות ד') שכתב דאי"ז קושיה כלל, דמכיון ועל כל פרה ופרה בפנ"ע איכא רוב ע"כ היא מותרת, א"כ דנים אותה ככשירה, ולא דנים אח"כ אותם יחד, ולענ"ד נראה דיש לדון בזה ויש להביא ראי' לדברינו, דהנה יש לדון

באחד שמצא עשר חתיכות בשר שכתוב על כל אחד מהם שזה שייך לחנות אחרת, כגון שזה ממוספר ע"י מספרים, ודאי שבתוך העשר חתיכות, יש את החתיכה שהיא ודאי טריפה [ובאופן דאי"ז בטל ע"י תערובת, וכגון דהוי בריה וכדו']. ונשאלת השאלה אם מותר לאכול את כל החתיכות בזה אחר זה, שהרי ע"י שאוכל את כולן, ודאי שאכל דבר אסור, ומאידך גיסא י"ל שהרי כשאכל את החתיכה השמינית והתשיעית והוא בא כעת לאכול את החתיכה העשירית, הרי שהרוב אומר שהוא כבר אכל את החתיכה האסורה, ומהיכ"ת שאסור לעשות מעשה שאין בעצמותו איסור, אלא שגורם שודאי עבר איסור בעשייה הכוללת, והנה בשבת (לד, ב) אמרי' דהעושה מלאכה בשני בין השמשות חייב חטאת ממה נפשך, דודאי חילל שבת, ובתוס' ביבמות (לה, ב) מב' שכל כמה שעשה דבר שהותר עפ"י רוב והי' מותר לא חייב חטאת, וע"כ הא דחייב חטאת בעושה מלאכה בשני בין השמשות היינו משום דהי' אסור מדין ספיקא דאורייתא, ומשא"כ ברוב.

אולם יש להביא ראי' ממקו"א דאסור לעשות מעשה שגורם שנדע שעבר איסור ממ"נ, מהסוגיא בשבועות (יט, א) דאמרי' התם דהעובר בשני שבילין ונכנס למקדש חייב חטאת, והיינו שעבר בשביל אחד ונכנס למקדש וטבל ואח"כ עבר בשביל השני ונכנס למקדש דחייב חטאת, והא מדין ספק טומאה ברה"ר הוא טהור,

וא"כ היה מותר לו לעשות כל מעשה בפנ"ע, ואמאי הוא חייב חטאת, וע"כ שאסור לעשות מעשה שמשלים את המעשה הכולל איסור, והיינו שכל מה שהתירו היינו דוקא כשנשאר פתח להיתר, אולם כשעושה את המעשה השני הרי הוא משלים וסותם את פתח ההיתר, [ועי' בזה בשו"ת חי' הרי"ם (סי' ט)]. וכמו"כ יעוי' בתוס' רי"ד (כ"ב לא, ב) דמבוא' להדיא שבאדם שאכל ג' חתיכות (שאחת מהם אסורה) בזה אחר זה חייב חטאת, וז"פ שאם היה מותר לו לעשות כן אינו מתחייב חטאת, וכמשנ"ת. [ועי' בזה במאירי (שם)].

ומש"כ במנחת אשר (שם) להביא ראי' דלא אזלי' בתר הראי' הסטטיסטית דאטו יהי' אסור לעשות מנין מעשרה אנשים שנמצאו בעיר שרובה ישראל ומיעוטה עכו"ם, שהרי אם שישם אחוזים מהעיר יהודים, א"כ רק שישה מהמנין הם ישראל, ודבר פשוט שא"א לומר כן, עכ"ד. ולכאז' טענה זו היא חזקה כנגד מי שאומר שהולכים אחרי הסטטיסטיקה, אולם לא מצאתי מענה לראיות שהבאתי, וע"כ אני מניח דבר זה בצ"ע, ובספר אפיקי איל (עמ' של"ח) כתב בשם מרן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל דמכיון ומין במינו, מה דצריכים שישם הוי מדרבנן, ע"כ מקילין בזה.

[במאמר] המוסגר, הג"ר זאב ליטקה שליט"א כתב ספר בשם בירורי יהדות לאור מחקרים גנטיים, ושם דן האם לסמוך על הד.ג.א. המיטוכונדרי,

שהוא גן שנמצא אצל יוצאי אשכנז היהודים כפול 328 ממה שנמצא אצל גוים, ודן לסמוך על נקודה זו בבירורי יהדות, אולם יש להעיר דלכאור' נידון זה אינו נכון מבחינה מציאותית, כלומר שאמנם יש כפול 328 יהודים עם הגן המדובר יותר מאשר הגויים, אולם כמות הגויים בעולם היא הרבה יותר מכפול 328, ואף באירופה לבדה, ודוגמא לדבר שאם נצרף את כל היודעי אנגלית בעולם, והרי רוב

האמריקאים הם דוברי אנגלית אולם רוב הדוברי אנגלית אינם אמריקאים, וא"כ אטו יעלה על הדעת שאם יהיה ספק על אדם אם הוא אמריקאי שנכריע שהוא אמריקאי משום שיודע אנגלית. (ועוד יש להעיר על הגר"ז ליטקה שהוא עצמו כותב בספרו "פסקי דין" סי' ד' שלא לסמוך על ד.ג.א. לעניין ממזרות, והתם שלילת אבהות היא דבר ודאי, וזאת משום שהבדיקה נעשית ע"י פסולי עדות, וא"כ היאך סומך ע"ז בענין בירורי יהדות.)^[31]

31) מכתב מהגאון רבי זאב ליטקה שליט"א חבר בד"ץ דרכי תורה לכו' הגאון הרב רפאל סויד שליט"א מועדים לשמחה,

ראשית לשיעון שלכאור' אם אנו לא סומכים על בדיקת דנ"א בממזרות משום שזה נעשה ע"י פסולי עדות, אנו לא אמורים לסמוך גם על בדיקות אלו לצורך הוכחת יהדות. נכון, אבל בכל זאת יש הברל, כפי שכתבתי שם בספר שלגבי לפסול אדם בפסול הגוף צריכים שני עדים, כי זה דין עדות. אבל לגבי יהדות אין צורך בשני עדים, כפי שהרחבתי שם שמאחר שישנם הרבה מאד יהודים שאינם ידועים כיהודים בפרט באירופה ורוסיה, א"כ יש כאן תערובת אחת גדולה שנכון שעל כל אחד מהם שבא אנו נפסקו שהוא גוי מחמת הרוב העצום של הגויים, אבל כאשר יהיה לנו עדות (של ע"א כשר) זה יספיק כדי שנקבע שהוא מהמינוע יהודים. כאן אני מקצר בספר שם הרחבתי יותר בנושא זה. אבל נכון, יצטרכו עד אחד כשר ולא יעזור עד פסול. אבל ההברל הזה הוא הברל תהומי לא רק של עד אחד מול שנים, אלא של נאמנות מול עדות. ולכן אם יהיה לך לדוגמה אדם שהוא פסול אבל יש עליו חוקה שלא מרעי אומנותיה וכד', יש בהחלט מקום לסמוך עליו משום שאין כאן דין עדות.

הלכה למעשה גם במקרה זה אנו זקוקים לעד כשר וכך זה מתבצע, מי שיש עליו ספק בא אלי לבדיקה ועושה את הבדיקה בפני. או בפני מי שאני סומך עליו (וכמובן מדובר רק על כשרים ויראים). אני בעצמי שולח את הבדיקה למעבדה. הגנטיקאי מהמעבדה שולח לי בחזרה קובץ ובו הרצף הגנטי שאני מבקש ממנו. בתחילה הוא אפילו לא ידע למה אני מבקש ומה אני עושה. היום הוא יודע. אבל אין לו מושג מה המשמעות של התוצאה שהוא שולח לי משום שזה תלוי במאגרי מידע שאין להם את הנתונים שהוא שולח לי, אני בודק במאגרי מידע שיש אצלי ולרוב אני נעזר במעבדה בחו"ל שם יש את הנתונים הכי נרחבים לצורך נושא זה. ומי שבדק אותם עבדו במעבדה שם (הולך למעבדה פיזית ובודק בעצמו במחשבים שם) זה עמיתי הרב בארנבאום. כך שבפועל אין לי חשש שמישהו שאינו כשר ירמה אותי.

למענה הראשונה: אני לא יודע מהיכן קיבלת את הנתונים הללו כפול 328 לא מכירים מספרים כאלה, כנראה מישהו הכפיל או משהו כזה. אני אצרף לך כאן מאמר משותף שכתבתי עם עמיתי הרב בארנבאום תגובה למאמר ביקורת שנכתב ע"י מאן דהו באסיא. התגובה אמורה להתפרסם באסיא שיוצא לאור בעו"ה לאחר פסח. שם יש נתונים ברורים ממאגר הנתונים, וא"א להתבלבל. המספרים מדברים בעד עצמם. ישנם שני שיטות להכריע יהדות או מדין רוב או מדין סימנים, או מה שנקרא הסתברות סטטיסטית. כאשר אנו מדברים מדין רוב פירושו של דבר שגם אם נכפיל את כל אוכלוסיית אירופה מספרית עדיין רוב בעלי הקבוצה הגנטית באופן משמעותי מאד הם עדיין יהודים. (העובדה שיש מעט גויים, הוא מבעי ומתבקש היו מוזרים ומתבוללים ואלו הם צאצאיהם - חלק מהם כבר פגשתי...)

גם כאשר הולכים לפי הרוב הסטטיסטי ומקבלים 99% או משהו כזה, צריכים להבין במה מדובר, אתן דוגמה: יש אדם שיש לו מסמכים שהוא יהודי, אבל המברר חושד שמהו אינו כשורה במסמכים. או להיפך, שיש לו מסמכים סותרים (שכח

זאת תורת העולה שבענין ד. נ. א. נחלקו פוסקי זמנינו, יש המקבילים זאת באופן מוחלט, ויש השוללים כמעט באופן מוחלט, והננו לפרט:

א. בענין עגונות דעת הגר"ע יוסף והגרי"ש אלישיב והגר"נ גולדברג זצ"ל ויבלחט"א הגר"מ שטרנבוך להתיר, אולם דעת הגר"ש וואזנר והגר"נ קרליץ זצ"ל לאסור.

ב. לענין קבורה כלומר לזהות חלקי גוף ולקברם במקום אחד בזה אף הגר"ש וואזנר והגר"נ קרליץ מודים שאפשר לסמוך ע"ז.

ג. לענין אבלות לדעת הפוסקים המתירים בעגונות ודאי שיושבים שבעה ע"ס ד.ג.א., אולם לדעת השבט הלוי

והגר"ק יש לחלק בין רווק לנשוי, דבריוק יושבים שבעה, ובנשוי לא יושבים דשמא יתירו עפ"ז את אשתו.

ד. בענין נפשות בהא לכא' לכו"ע לא יפסקו עפ"ז דאפי' הם היו במאה אחוזים נכון, לא עדיף מאומדנא דמוכח דמבו' בשבועות (לד, א) דלא הורגים עפ"ז.

ה. לענין ממונות דעת הגר"מ שטרנבוך והגר"נ גולדברג לסמוך ע"ז דהוי טפי מרוב ומוציאים ממון עפ"ז, ולדעת שאר הפוסקים אין מוציאין ממון עפ"ז.

ו. לענין ממזרות דעת רוב הפוסקים דאין סומכין ע"ז, [מלבד הגר"מ

מאד) ולא הצליחו לברר האם זה סתירה מחמת זיוף, או סתירה מחמת שלפעמים נכתב על הסבתא שהיא יהודיה בגלל שאביה יהודי, ולפעמים נוכל למצוא שנכתב עליה לא יהודיה. אני כותב דוגמאות והן ממש לרוב, אם תשאל את המבררים, לפעמים דעה נוטה יותר שהם יהודים, ולפעמים הפוך, והרבה פעמים כל המסמכים תקינים, אבל הם חוששים שמישהו מהשרשרת מאומצת, וכך הרבה מקרים. כלומר, לא שלפנו כאן איזה איש מאמצע העולם והתחלנו להסתפק בו האם הוא יהודי או גוי. אלא יש לנו ספק אמיתי (לשם המחשה: 50-50) האם הוא יהודי או לא? כאן באה השיטה הסטטיסטית, שאם השכיחות של הקבוצה הזו אצל יהודים כפולה לעין ערוך מאשר אצל הלא יהודים, לא משנה מה כמות היהודים מול כמות הגויים, משום שלבית הספק ממילא נכנס מישור שהוא 50-50. אפשר להאריך בזה, האם יש לזה יסוד הלכתי או לא, אבל עם ההיגיון של זה קשה להתווכח, מאז עידן הסטטיסטיקה המודרנית לא שמעתי מעולם על טעות כה גסה: שמ%99 מתגלה שזה פחות מ50...

לסיכום: כאשר אנו מספקים את הנתונים שאפשר לקבוע יהדות עפ"י רוב, הנתונים הם ברורים, למרות רוב הגויים הגדול בעולם ובאירופה. ובאשר מספירת זה קשה לקבוע בודאות ושרוב היהודי הוא מוצק וברור, בוחנים מה קורה באופן כללי בתיק, והדיין יקבל החלטה אם הוא רוצה לסמוך על זה או לא.

יש בכל זה תורה שלמה כדי להבין גם את המציאות הגנטית, וגם ההיסטורית של העם היהודי או בכלל. אבל זה לא על רגל אחת. ויש גם מצטטים חוקרים כאלה ואחרים בלי להבין שהם אינם מבנים בסוגיות אלו (כלומר, בבידור יהדות), וכאשר הם אומרים שקשה לקבוע שורשים יהודיים בגנטיקה כוונתם שקשה לקבוע מיהו צאצא ל"ב השבטים, ליוצאי מצרים, ומי לא. היו הרבה מאוד גזירים בעם ישראל בעיקר בתקופת חז"ל. אני אמרתי בהרצאה שבאמת לעולם א"א לדעת, אבל מספיק מכובד עבורי להיות צאצא לשמיעה ואבמליון... ובדיוק מסיבה זו, לא כל היהודים מזוהים גנטית, ולהיפך, ישנם עדות (בעיקר בספרדים) שלפחות עכשיו אחוז הסיכוי ליהודי אצלם נמוך יותר מהאשכנזים, קווקזים, בוכרים, גרוזינים, וגם לובים (טריפוליטאים).

כל טוב ומועדים לשמחה זאב ליטקה

שטרנבוך והגרז"נ גולדברג] וצ"ע דלכאור' שיהיה אסור עכ"פ מדין רוב.

ז. בנושא הסטטיסטיקה בהלכה הבאנו בזה מחלוקת הפוסקים.

וכמו"כ יש לדון בנושא הסטטיסטיקה בראי' נוספת, מהא דמבו' בר"ן ר"פ כל הצלמים (ע"ז מא, ב) - הו"ד בבית יוסף יו"ד סי' רס"א) דבצלמים העשויים לאנדרטי, והרוב אינם עובדים אותם לע"ז, אין להם דין ע"ז, ולכאור' היינו משום שדנים כל אדם ואדם ומכריעים שהוא לא עבד ע"ז, דאם נדון את כל העיר יחד, הרי ודאי שיש מיעוט שעבד את הצלם שהוא לנוי, ומספיק מיעוט בכדי לאסור, והידיעה על המיעוט היא על סמך הנחה סטטיסטית, וע"כ שדנים כל אחד ואחד בפנ"ע.

אולם זה תמוה בלא"ה שהרי מסתבר שסו"ס היה מי שעבד את הצלם, ולכה"פ זה בסבירות די גבוהה, ומידי ספיקא לא נפקא, ונחחד את הדברים עפ"י מש"כ האחרונים בריש גיטין בתוס' שכתב שאם לא נטען מזויף א"כ כל אחד יזייף שטר ויוציא מיתומים ולא שבקת חיי לכל בריה, והקשו שהרי מבו' דמזוייף הוי דבר שלא שכיח, ותירצו דאמנם כעת זה לא שכיח, אולם מספיק רמאי אחד שיוציא ממון מכולם, כדי שיהיה בגדר דלא שבקת חיי, וא"כ ה"ה הכא דמספיק אדם אחד שיעבוד ע"ז ויאסור את האנדרטי, וצ"ע.

ועוד ראי' יש להביא בענין זה, מהא דאמר' בפסחים (יא, א) ובסנהדרין (סט, א) דעדים שאמרו פלוני הרג באחד

בחודש והשני אמר בשני בחודש, נאמנים וכשרים מכיון שזה יודע בעבורו של חודש, וזה אינו יודע בעיבורו של חודש, דרובא דאינשי טעו בעיבורא דירחא, ויש להקשות אמאי בעי' לרובא דאינשי טעו בעיבורא דירחא, [וזהו מסוגיית רוב, וכדמוכח בסוגיא בסנהדרין] תיפו"ל דמחצה דאינשי טעו בעיבורא דירחא, וא"כ כשיש לפנינו ב' עדים, א"כ אחד הוא מהקבוצה שיודע בעיבורא דירחא, והשני אינו יודע בעיבורא דירחא, וא"כ אין זה סתירה בדרישה והחקירה. וזה תלוי בנדון הקודם, האם דנים את כל העולם יחד, או כל אחד ואחד בפנ"ע, והאם אומרים שבכל שני אנשים אחד בקי בעיבורא דירחא והשני לא, אולם יש לדחות ראי' זו חדא, דאפשר דמיירי בג' עדים וב' מהם טעו, ובהא ל"ש למימר מחצה על מחצה, ועוד י"ל דמכיון ואת העד שצדק בדבריו אין אנו דנים, שהרי הוא צדק בדבריו א"כ יש לדון רק את העד שלא צדק, ובהא הוי ספק, ולא יקבלוהו מספק.

והנה בנושא זה של סטטיסטיקה יל"ד מכיון נוסף, שאף אם נאמר שבהלכה יש מקום לסטטיסטיקה, עדיין יש לדון מה המקום בהלכה להנחות הסתברותיות שהם קרובות לודאי, למרות שמבחינה הלכתית אין לכך דין כללי, וניתן כמה דוגמאות לכך, דיש לשאול מה הדין באדם שמסופק אם אמר "רצה" או יעלה ויבוא בברהמ"ז, ובא בן י"ב שנים ואמר לו שאמר "רצה" וע"כ אינו צריך לחזור,

והאב מאמין לו בודאות, או מה הדין כשאמר לו בנו שלא הזכיר אחת מהאזכרות והאב מאמין לו בודאות.

וכן ראיתי מכתב מהג"ר אברהם לויסון שליט"א מראשי ישיבת חברון, (שנדפס בקונטרס "סידור זבח כהלתו" מהרה"ג חיים רוטר שליט"א מח"ס שו"ת שערי חיים) וס"ל שאין מקום לדברים אלו, ועפ"י הלכה ודאי שבנו אינו נאמן, אעפ"י שברור שבנו אומר אמת, [ובספר חשוקי חמד עמ"ס נדה עמ' קפ"ט כתב הגר"י זילברשטיין שליט"א בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל דבכה"ג בנו נאמן, יעו"ש] והביא הגר"א לויסון רא"י לדבריו מהא דאמרי' בכתובות (פה, ב) "ההיא איתתא דאיחייבא שבועה בי דינא דרבא, א"ל בת רב חסדא (אשת רבא) ידענא ביה דחשודה אשבועה, אפכה רבא לשבועה אשכנגדה, זימנין הא יתבי קמיה ר"פ ורבא"מ אייתו ההוא שטרא גבי, א"ל ר"פ ידענא דשטרא פריעא הוא, א"ל איכא איניש אחרינא בהדי דמר, א"ל לא, א"ל אע"ג דאיכא מר עד אחד לאו כלום הוא, א"ל ראב"מ ולא יהא כבת רב חסדא, א"ל בת רב חסדא קים לי' בגויה, מר לא קים לי' בגויה, והיינו שאעפ"י שרב פפא קדוש עליון, ואין בו שום חשש משקר, אעפ"י לא סמך עליו רבא, ורבא עשה דין אעפ"י שברור שמבחינה מציאות ברור שאין זה כך, עכת"ד.

ויש לדון ברא"י זו דא"כ היאך סמך רבא על אשתו, הא אשתו היא גם אשה הפסולה לעדות וגם ע"א, וא"כ אדרבא חזי'

דיש מקום להסתברות השיכלית, וזהו שאמר קים ליה בגויה, ואילו את ר"פ ככל הנראה לא הכיר מספיק, אעפ"י שידע שמסתבר שהוא ת"ח, מ"מ לא הכירו כ"כ כדי לפסוק נגד השטר וכן מב' בחפץ חיים בהל' רכילות (כלל ג' באר מים חיים ס"ק י"ב) בשם המהרי"ק דרך מי שמכירו ומצוי אצלו תדיר, ויודע שבשום מצב אינו משקר.

והביא הגר"א לויסון רא"י נוספת מהמב' בשו"ע (יו"ד סי' ק"כ סעיף י"ד) דאין מאמינים קטן על טבילת כלים, ולכא' ה"ה אף בקטן שהוא קרוב לגיל י"ג והוא נאמן עליהם, אעפ"כ נאמן, ויש לדחות דהתם הוי כנגד חזקה, שהכלי אינו טבול.

אולם יש לדון ולהביא ראיות כנגד ולהוכיח דיש מקום בהלכה להנחות הסתברותיות ולקבוע על סמך זה הלכה, וניתן כמה דוגמאות לדבר, חדא, בהא דאמרי' בנדרים (צ,ב) האשה שאמרה טמאה אני לך אינה נאמנת, ולכמה ראשונים הוי מדאורייתא ועי' בשו"ת חתם סופר (ח"ב אה"ע סי' צ"ה סוד"ה ומ"מ) דאפי' אם בליבו מאמינה הרי שהיא אסורה עליו, [אולם יל"ד ברא"י זו דהתם מעיקר הדין האשה צריכה להיות אסורה עליו, ומה שאינה נאמנת היינו משום דחיישי' שמא עיניה נתנה באחר, וא"כ כל כמה שמאמין לאשתו, הרי שזה חוזר לדין המקורי שצריך להאמין לאשתו].

וכמו"כ הא דמב' בשבועות (לב, ב) כל דין היודע בדין שהוא מרומה יסתלק

מן הדין ובאמת די"ל דאיירי שיודע ברור שהעדים משקרים או פסולים (וכדמשמע ברש"י) אולם ברמב"ם (פכ"ד מהל' סנהדרין ה"ג) כתב באופ"א "אבל אם היה ליבו נוקפו שיש בדין רמיות או שאם דעתו סומכת על העדים וכו' אסור לו לחתוך את הדין וכו', עי"ש ומשמע דלא מיירי דוקא אם מבורר לו שהעדים שקרנים, אלא אפי' באופן שבסברת הדין נראה לו שכך הוא, הוי דין מרומה, וא"כ חזי' שיש מקום בהלכה לתחושות ולהסתברות האישית, אולם יל"ד בראי' זו, שאין לדיין לפסוק עפ"י תחושותיו, אלא דבאופן שנראה לו שהפסק הוא מוטעה, אז מוטל על הדיין שלא לפסוק פס"ד שנראה לו שהוא מוטעה.

וכן יש לדון מהא דאמרי' ביבמות (פו, ב) דאשה שאמרו מת בעלה תנשא, ואם בא הרוג ברגליו תצא מזה ומזה, והיינו דאעפ"י שהי' מותר לה להנשא, מ"מ כיון שהיה עליה לבדוק קודם שתנשא, ע"כ תצא מזה ומזה וחייבת קרבן חטאת, וא"כ חזי' דיש מקום להסתברות הנראית לעין, אעפ"י שמבחינת הדין היה מותר לה להנשא, ואין לומר דכל מה שהתירו לה להנשא היינו משום דאשה דייקא ומנסבא, וע"כ באופן שבא הרוג ברגליו הרי ההיתר נפל, דהא הדין שתצא מזה ומזה, שהרי מיירי אף באופן שהעידו ב' עדים שמת בעלה, דבכה"ג לא נזקקים להיתר מיוחד מפני שהיא עגונה, ואעפ"כ תצא מזה ומזה וחייבת קרבן.

סימן כא

שעורייית הכשרות במונסי⁽³²⁾

מכר נבילות וטריפות, ואינו נאמן כלל, וראה את הפולמוס בענין זה בקובץ אור ישראל [תשרי תשס"ז], ולגבי השאלה האם אדם שאכל מאכלות אסורות באונס, האם הדבר מטמטם את גופו ונפשו, הנה בדבר זה מצינו מחלוקת בראשונים ובאחרונים, דהנה כתב הרשב"א [יבמות קיד, א ד"ה רבי יוחנן] לגבי קטן שמאכילים אותו מאכלות אסורות שהדבר מטמטם את גופו, ומוכח שלמרות שהקטן אנוס באכילתו, מ"מ הדבר גורם לטמטום, וכן מבו' בדרכי משה [יו"ד סי' פ"א אות ט'] לגבי תינוק היונק מהנכרית, שנמשך מזה טבע שלילי לתינוק, וכן כתבו הט"ז [שם ס"ק י"ב], והש"ך [שם ס"ק כ"ה], אולם הבן איש חי כתב [שו"ת רב פעלים ח"ד סוד ישרים סי' ו'] דבמקום אונס אין טמטום הלב, ואציין כאן נקודה נוספת, הנה נחלקו החתם סופר והגר"ח מבריסק בהא דמאכלות אסורות גורמים לטמטום הלב, האם האיסור הוא המטמטם, וכך סובר החתם סופר, או דלמא שהחפצא דאיסורא היא המטמטמת,

הנה בשנת תשס"ו הייתה שעורייית כשרות בעיר מאנסי בארה"ב, שבחנות בשר של יהודי שכלפי חוץ הינו שומר תומ"צ התברר שבמשך שנים היה קונה נבילות וטריפות מחנות של עכו"ם, וא"כ הכשיל אלפי יהודים באכילת טריפות, וקבעו יום תענית לבני הקהילה על כך שנכשלו באכילת נבילות וטריפות, ודנו בזה הפוסקים, האם צריך להגעיל את כל הכלים בעיר מאנסי, של מי שרגיל לקנות בשר בחנות זו, וכן האם ישנו טמטום הלב כשאכלו מאכלות אסורות באונס, והנה בענין חובת הגעלת הכלים היו שטענו שאין חיוב להגעיל את כל הכלים, אלא מי שבישל בימים האחרונים, מכיון שאותו קצב טען שרק יומיים לפני שתפסו אותו קנה נבילות וטריפות, ולא במהלך כל השנים, אולם טען ע"ז הגר"י וואזנר שליט"א אב"ד שבט הלוי במאנסי שאין לסמוך על דבריו, כיון שהוא חשוד על הדבר, ומאידך יש שטענו שישנה חזקה שכל עוד שלא ידוע לנו שהוא מכר נבילות וטריפות, אין לנו לחוש שאכן

ונפק"מ באדם שאוכל מאכלות אסורות משום פיקוח נפש, האם בכה"ג מטמטם, והגרבי"ד פוברסקי שליט"א הוכיח כדברי החתם סופר מדברי הפוסקים דמי שאוכל ביום הכיפורים בפקוח נפש מברך על המאכל, ואילו מי שאוכל מאכ"א בפיקוח נפש לא יברך, והחילוק הוא שביזה"כ

ליכא טמטום מה שאין כן במאכלות אסורות, ע"כ ההוכחה, ויל"ד בזה אחר המחילה, דיש מקום לומר שהחילוק בין מאכ"א ליוזה"כ הוא בברכה, כלומר שלא תיקנו ברכה על נבילה, משום שהברכה היא זו שתלויה בחפצא, כיון שנבילה מופקעת מברכה, ודו"ק.

סימן כב

חלב עכו"ם ומצלמות (33)

שטרנבוך שליט"א דעתו שונה לגבי השגחה על ידי מצלמות, וכתב [תשובות והנהגות ח"ה סי' רנ"ה] לדון שאמנם לכאור' מצד החשש שמא עירב חלב טמא, אין חשש כשמושגח על ידי מצלמה, אולם בערוך השולחן כתב טעם נוסף לאסור חלב עכו"ם, והוא משום שלא להתערב עם העכו"ם, ודווקא כשיש משגיח מתבטל חשש זה ולא במצלמות, והוסיף חשש שלעיתים המצלמה מתקלקלת, וא"כ החלב אינו מושגח, וע"כ התיר דווקא בחליבה ע"י גוי בימות החול, שאז הגוי יודע שהמשגיח עלול לבוא לביקורת פתע, ולא בשבת, שאז המשגיח אינו עלול לבוא. דעת הגר"מ גרום שליט"א [קובץ נתיב החלב עמ' נ"ד] כתב שאין חשש שמא העכו"ם יכסה את המצלמה, כיון שיודע שבכך יפסל החלב, ועוד כתב שאף אם ישנו הפרש של דקה בין צילום לצילום, מ"מ שפיר דמי, כיון שעד שיביא הגוי בהמה אחרת, יקח הדבר יותר מדקה. דעת הראש"ל הגר"מ אליהו זצ"ל שאפשר להשגיח על ידי מצלמות בתנאי שהגוי ידע שהוא מצולם,

הנה קי"ל שאסור לשתות חלב עכו"ם, כלומר חלב שעכו"ם חלב מהבהמה ללא פיקוח, מחשש שהוא חלב של בהמה טמאה, ועל כן צריך השגחה של ישראל שנכנס ויוצא, כדי להרתיע את הגוי שלא להחליף, והנה כיום ישנו פתרון טכני, להשגיח ע"י מצלמות אלקטרוניות, ונשאלת השאלה האם אכן מועיל מבחינה הלכתית להשגיח ע"י מצלמה, ונחלקו בזה פוסקי זמננו, וכדלהלן, דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל כפי שהביאה תלמידו הגר"י אפרתי שליט"א [שו"ת ישא יוסף ח"ב סי' י"ג] שהיכן שהיה מחלוקת בין רבני המקום, אם יש לחשוש לפירצה, לא התערב בדבר, אבל היכן שהייתה הסכמה בין רבני המקום, הסכים עקרונית שהשגחה על ידי מצלמה נחשבת השגחה, רק שעורר להיזהר מזיוף הצילומים וכדו'. הגר"ש וואזנר זצ"ל, פרסם מכתב המובא בקובץ נזר הכשרות [תמוז תשע"א עמ' רל"ה] ואישר באופן עקרוני להשתמש במצלמות לצורך השגחה, אבל דרש שתהיה ביקורת לפחות עשרים פעמים בשנה של משגיח, ואילו הגר"מ

וכן שידע שחלב טמא אסור לאכילה
 לישראל, ואז הגוי יפחד לערב, ונסיים
 בדעת הג"ר אליהו שלזינגר שליט"א רבה
 של שכונת גילה בירושלים, שכתב וז"ל
 "ענין המצלמות כבר נידון ע"י גדולי
 הפוסקים, בודאי שיש בזה תועלת מרובה,
 וחיזוק גדול לכשרות, מכל מקום זה לא
 יכול להיות במקום משגיח, וצריך שיהיה
 גם משגיח שיגיע למקום פעם בפעם, ויראה
 בעיניו כל מה שקורה, וכך ראוי לנהוג".

סימן כג

בעל המפעל שסירב להוריד את המוצרים

הטרפים מהמדפים (34)

מותר להכשיל את חברו באיסור דרבנן בלי ידיעתו, וישתקע הדבר ולא יאמר, וראה באגרות משה [יו"ד ח"א סי' ג'] שכתב שאף לדעת הנתיבות אסור להכשיל את חברו באיסור דרבנן בשוגג, וזאת משום שלמכשיל יש איסור כלפי שמיא, וזאת בגלל שכשרבנן אסרו דבר באכילה, הם אסרו אף להאכיל את חברו באיסור דרבנן, וזה איסור עצמי של המכשיל כלפי שמיא, ולא איסור בין אדם לחבירו, וכן אין לטעון שהרי הקונים יהיו אנוסים, וא"כ הנכשלים אינם עוברים עבירה, ואם כן אין כאן איסור לפני עיור, וזאת משום שאם נאמר כן יהיה מותר לכל אדם לאנוס את חברו ולהאכילו בעבירות, או לאיים עליו שיהרוג אותו אם לא יאכל נבילות, ודבר זה כמובן לא יעלה על הדעת, והטעם שאסור לאנוס את חברו, גם כן משום שלפני עיור הוא גם איסור כלפי שמיא, ואף כשהנכשל אינו עובר איסור, מכל מקום אסור להכשילו.

מעשה שהיה במפעל למוצרי מזון, שהתגלתה בו תקלה כשרותית, בדבר האסור מרבנן, ולאחר שעלו על תקלה זו, דרשה מערכת הכשרות המפקחת על המפעל להודיע מידית על הסרת המוצרים מהמדפים, אולם בעל המפעל סירב בתוקף, וטען להגנתו שמכיון ומדובר באיסור דרבנן, יש לסמוך על דעת הנתיבות המשפט [סי' רל"ד סק"ג], שאדם שעובר על איסור דרבנן בשוגג אינו צריך כפרה, ועל כן אין איסור להכשיל אדם אחר באיסור דרבנן בשוגג, אולם למעשה ודאי שאין מקום לטענה זו, וזאת משום שלהלכה פסק המשנה ברורה דלא כדעת הנתיבות, וכמו שכתב בסי' של"ד ס"ק ע"ח, שמי שנכשל בשוגג באיסור דרבנן בשוגג צריך לעשות תיקון לכפרה, וכן אף לדעת הנתיבות אין להתיר להכשיל את חברו באיסור דרבנן בלי ידיעתו, וראה באור שמח [פ"א מהל' גירושין הי"ז] שתמה שלדברי הנתיבות יהיה

סימן כד

האם ישנם תולעים שמותר לאכול? (35)

המגבון, ובמכתב לבעל הארחות שבת הגרי"מ רובין שליט"א שטען שבבדיקה מדעית התברר שתמיד יוצא נוזל אף מתוך המגבון, הגיב שההלכה נמסרה לפי מה שנראה לעין, והנה הדברים צ"ב שהרי אם נשאל כל אדם רגיל יאמר שודאי יוצא נוזל מהמגבון, אלא שהרב חידש שהדבר יוצא מעל המגבון, וד"ז הוכח כלא נכון מבחינה עובדתית, וא"כ היאך שייך לומר שהתורה נמסרה לפי מה שעין רואה. ושמעתי ראי' שלא אומרים שהתורה נמסרה לפי מה שנראה לעין, מהמשנה במסכת פרה [פ"ו מ"ג] לגבי הזאת מי פרה דבעי' מים חיים, ומים שיוצאים מספוג אינם מים חיים, ואם נפל ספוג לתוך הכלי שמזה ממנו, אם המים בגובה יותר מהספוג, יכול להזות, אולם אם המים בגובה הספוג לא יכול להזות כיון שודאי המים יצאו גם מהספוג, למרות שהדבר אינו ניכר לעין, ע"כ הראיה, ויש לפלפל בנושא זה עוד, ואכמ"ל.

א. הנה ישנם תולעים קטנים מאוד, שאינם נראים לעין רגילה, אלא לאחר בדיקה בזכוכיות מגדלת משוכללות או במיקרוסקופים המצויים במעבדות בלבד, ויש מי שכתב שאף כלפי שמיא אם אכל את אותה תולעת שאינה נראית, לא עבר עבירה כלל, משום שלא ניתנה תורה למלאכי השרת, והתורה נמסרה כפי שנראה לאדם, וכפי שידוע המעשה שהיה עם הגר"ח מבריסק והחזון איש, שהגר"ח בדק אתרוג בזכוכית מגדלת, ואמר לו החזון איש מנין שהתורה מצווה לבדוק את האתרוג בזכוכית מגדלת, אולם יש לחלק שבאתרוג יש דין "הדר" וזהו ההדר הנראה לעיון ומה שאין כן בשאר איסורים שבתורה התלויים במציאות.

ב. והגר"א וייס שליט"א כתב במנחת אשר [ח"א או"ח סי' יד] לגבי שימוש במגבונים בשבת להקל, משום שלא יוצא בשימוש קל אלא מה שמעל

סימן כה

בענין הטפת דם ברית⁽³⁶⁾

סי' י"א], וכמו"כ יש לדון מדברי הרמב"ם בפ"ו מהל' תרומות שמי שנולד מהול ולא עשו בו הטפת דם ברית אוכל בתרומה, ואי נימא דהוי ספק ערלה כבושה כפשוטו, א"כ הוי ספק דאורייתא, וכמו"כ יש לדון מהדין שמי שמל ביום השביעי חייב לעשות הטפת דם ברית, והא התם ליכא חשש ערלה כבושה, אלא ע"כ דהוי דין נוסף לעשות הטפת דם ברית, כדי שיהיה מעשה מילה. [ובענין הנימול ביום השביעי, שמעתי מאמור"ר שליט"א לדון על מי שנולד בבין השמשות של מוצאי שבת, ולפי זמן רבינו תם נולד בשבת, ומלו אותו בשבת, כיון שהם מהקהילות הנוהגים כרבינו תם אף לקולא, וא"כ מחויב אותו ילד לכשיגדל לנהוג כר"ת כל ימיו, דאם לא כן מחויב בהטפת דם ברית, ויל"ד עוד שאם לא ישמור על ר"ת יחשב כבן הנידה, אם אמו עשתה הפסק טהרה בשקיעה דר"ת, וכמו כן יש לדון דגר שנתגייר וטבל לגירותו במקוה בשיעור של הגר"ח נאה שפטור מלהחמיר את השיעורים של החזו"א ממה נפשך, ודו"ק].

בענין הטפת דם ברית האם הוא דין בפני עצמו או מדין ספק ערלה כבושה בלבד, נראה להוכיח מסוגיא דמנחות [מג,א] במעשה דדוד המלך נכנס למרחץ ואמר אוי לי שהריני ערום מן המצוות, עד שנזכר במילתו ונתיישרה דעתו, והקשה המהרש"א בסוטה [י,א] דהא בגמ' בסוטה [שם] איתא שדוד המלך נולד מהול, וא"כ אמאי שמח במילתו, ותירץ המהרש"א שמ"מ שמח שאינו ערל, והדברים צ"ב שאיזה שמחה זו שאינו ערל, ודמי למי שלא התחייב בקרבנות שישמח שאינו עובר בכל תאחר, ובשו"ת פרי יצחק [ח"ב סי' ל'] תירץ ששמח מכיון שעשו בו הטפת דם ברית, ואי נימא שכל הדין של הטפת דם ברית היינו משום ספק ערלה כבושה בלבד, א"כ אמנם ישי אבי דוד עשה בו הטפת דם ברית אולם אם חז"ל מעידים שנולד מהול, א"כ ודאי שאלבא דאמת היה מהול, וא"כ ודאי הטפת דם הברית שנעשתה מספק לא הוי מצוה מתמשכת, כמו מילה שמוכיחים ממעשה זה שהיא מצוה מתמשכת, כמ"ש באור זרוע [ח"ב

אבן העזר

אבן העזר

סימן כו

בגדר פטור אונס

וְלֹא־תַעֲשֶׂה דָּבָר [דברים כב, כו]

אליו, דא"כ סו"ס הוי שור שנעבדה בו ע"ז, וע"כ נראה לחדש לדינא דאם עבד ע"ז באונס, שאמרו לו או תעבוד או תיהרג שדינו יהרג ואל יעבור, דאע"ג דדעת הרמב"ם (פ"ה מהל' יסודי התורה ה"ד) דאם עבר ולא נהרג אינו חייב מיתה, נודלא כהתוס' בע"ז (נד, א), דחייב מיתה בכה"ג, יעו"ש] משום שלא עשה זאת מרצונו החופשי, מ"מ לא הוי אונס גמור, שהשור לא יוגדר כנעבד, משום שהיתה לו אפשרות למות, ובשונה משאר עבירות התורה שהתחדש בילפותא ד"וחי בהם" - ולא שימות בהם התחדש שלמות זו אינה אפשרות, וא"כ בג' עבירות שמחויב למות ולא לעבור, א"כ אין את הדין שלמות זו אינה אפשרות, ואינו יכול לומר ד"מאי הו"ל למעבד", והיינו משום דע"ז שאני, כיון דלאו שם "עבודה" עלה, שהרי נאנס

הנה יש לחקור, בגדרי פטור אונס האם הוא פטור על העונש, משום דמאי הו"ל למעבד, או דלמא דהוי פטור על המעשה, משום דכל סיבת התייחסות המעשה לאדם, היא משום שנעשה מדעתו ומרצונו, וכשנעשה מאונסו, ע"כ אינו יכול להתייחס אליו, והנה בשו"ת חמדת שלמה (או"ח סי' ל"ח) נקט דאונס הוי פטור על המעשה, והביא רא"י מהא דאמרי' בע"ז (נד, א) דשור הנעבד באונס מותר, דליכא דינא דנעבד בכה"ג, ומוכח דחשיב שלא עשה מעשה כלל, ולענ"ד נראה דיש לדחות הראיה מדברי הגמ' בע"ז, דאי נימא כדברי החמדת שלמה, א"כ אפי' שלא חשיב כאילו הוא עשה את העבודה, מ"מ סו"ס הרי נעבד, ואטו מי שבאונס שם בשר בתוך חלב ליכא ב"י דינא דבשר וחלב, וע"כ דבנעבד לאו משום שהמעשה לא מתייחס

אונס פיזי לכך, וכמבוי' בחי' הגרייז (פ"ח מהל' ע"ז ה"א), יעו"ש. [וכן בפלוגתא דהרמב"ם והתוס', שמעתי בשם רה"י הגריי"ג אדלשטיין שליט"א דפליגי האם נחשב אונס, דלדעת הרמב"ם אע"ג דאינו אונס, מכיון שלא עשה את זה ברצונו, ע"כ פטור ממיתה, ואילו לדעת התוס' מכיון דבכה"ג ליכא טענת "מאי הו"ל למעבד", ע"כ חייב מיתה].

ובקוביץ שיעורים (כתובות אות ה') הביא דברי החמדת שלמה, והקשה עליו דא"כ אמאי מי ששוחט באונס שחיטתו כשירה, והא אם הרוח העיפה את הסכין שחיטתו פסולה, דבעי' כח גברא, והניח בצ"ע, ולענ"ד נראה ליישב, דיחילוק בין אונס שלא נקרא שאתו "ראובן", הוא זה שעשה את המעשה, כיון שלא עשה את המעשה מרצונו, אבל מ"מ אדם עשה את המעשה, וע"כ נחשב כח גברא, ולא דמי להיכא דרוח העיפה את הסכין דבכה"ג ליכא כח גברא כלל, ושור' במשמרת חיים להגר"ח פ' שיינברג זצ"ל (ח"ב ענייני שחיטה עמ' צ"ז) שתירץ כן, וכ"כ הגר"מ אזורי שליט"א בברכת מרדכי על המשמרת חיים (עמ' שד"מ), בנוסח מעט שונה יעו"ש.

[ונעתיק את לשון המשמרת חיים וז"ל:
"אמנם באמת יש לחלק טובא ביניהם, דגבי נעבד וכה"ג דבעינן שהוא יעשה מעשה עבודה זרה, והיכא דבעינן מעשה שלו, אמרינן דבאונס לא חשיב מעשה ידיה, אלא הוי כנעשית מאליה,

משא"כ בשחיטה לא בעינן כלל מעשה שחיטה דיליה, דבעינן רק שיהיה שחיטה מכח גברא, דהיינו שהשחיטה יהיה מכחו ואז אמרי' דאף דהיה באונס, מ"מ מכוחו נשחט, ויש כאן כח גברא ושחיטתו כשירה", עכ"ל, והברכת מרדכי כתב ע"ז וז"ל: "יש להבחין ולהדגיש, כי אף אם עשייה באונס הו"ל כנעשה מאליו, כ"ז הוא רק עד כמה שנגע הדבר ל"גברא", שהגברא אינו "בעל המעשה", אבל עד כמה שהדבר נוגע להגדרה של המעשה, ודאי שהוא [המעשה] "מעשה של גברא", [נמצא שלמעשה אין גברא, אבל לגברא יש מעשה, ודו"ק]. ומאי דבעינן בשחיטה הוא "גברא" עד כמה שהוא דין במעשה, וזה יש גם באונס, משא"כ לגבי חיובים וחלות שם, ע"ז בעינן "גברא העושה מצוה", וזה לא קיים באונס, ודו"ק, עכ"ל הברכת מרדכי].

ואין להקשות על תירוץ זה, מדברי הרא"ש בחולין (פ"ב סי' ח') דכתב דמתעסק שחיטתו פסולה, ולפי דברינו הא ליכא אלא דין "כח גברא" גרידא, ולכאו' אף במתעסק איכא כח גברא, שהרי אדם עשה מעשה זה, אולם יש לחלק טובא בין אונס למתעסק, דבאונס האדם מודע למעשהו, ואעפ"י שאי"ז ברצונו הוא מכיון למעשה, ורק דמשום שאינו נעשה מרצונו החופשי, ע"כ אינו מתייחס ל"ראובן", אבל אין ספק שאדם הוא זה שעשה את המעשה, משא"כ במתעסק דאין האדם מודע למעשיו כלל וכלל, הרייז כמעשה קוף בעלמא, פשוטו

הגר"ח. והן הן הדברים דיש חילוק בין "כח גברא" לבין יחוס המעשה לאדם, ודו"ק.

ונראה דהגר"א וסרמן זצ"ל אזיל בהא לטעמיה במש"כ בקובץ הערות (סי' ע"ה אות א') ובקובץ שיעורים (כתובות אות י"ב) לגבי הנידון האם מותר להכשיל את חבירו כשחבירו אנוס, דלכא' אם ליכא נכשל שהרי הוא אנוס, מדוע שיהיה מכשיל. ובקובה"ע נקט דעובר בלפנ"ע, [ואילו בקוב"ש (אות י"ב) נקט דאינו עובר, וכמ"ש הביאור הלכה (סי' רס"ו) דאינו עובר. וראיתי שכבר עמדו בסתירה זו וצ"ע]. והוכיח כן מדברי הגמ' בנדה (סא, ב) שאסור לשים למת כלאים בתכריכים, משום שלעתיד לבוא בתחיית המתים כשיקומו לתחייה, יעברו כמה רגעים באיסור כלאים עד שיפשטו את התכריכים, ואע"ג דהם אנוסים באותם רגעים, ומוכח דאף אם הנכשל אנוס עובר בלפנ"ע. ומעתה לכא' היינו דוקא אי לא נימא כהחמד"ש, דס"ל להגר"א דאונס הוי פטור על העונש בלבד ולא על המעשה וע"כ שייך לפנ"ע על עצם מעשה העבירה גם אלולא העונש. אבל אי נימא דאונס הוי פטור על המעשה, מאי שייך בכה"ג לפנ"ע, הא אין המעשה מתייחס אליו והוי כנעשה מאליו.

והנה יש להקשות אמאי בעי קרא ד"ולנערה אל תעשה דבר" להך חידושא דאונס רחמנא פטריה, דלמה לי קרא סברא הוא, דמאי שייך לחייב אדם על דבר שנעשה שלא בשליטתו. ובקובץ

כמשמעו, ואין שום סיבה שיחשב ככח גברא, וכך אמר לי מו"ר רה"י הגרב"ד פוברסקי שליט"א.

והדברים מבוארים בדברי הגר"ח (פי"א מהל' שכנים הל' ל"א), שכתב וז"ל: והנה תוס' בסנהדרין דף ע"ז הקשו למ"ד אישו משום חציו, למה בנפלה סכין מידו ושחטה שחיטתו פסולה, וכיון דהוי חציו וכוונה לא בעי וליכא למימר דאשו משום חציו הוי רק גזירת הכתוב בנזיקין, דהרי מבוי' להדיא בסוגיא דב"ק (כב, ב) שם גבי היה עבד כפות לו דגם בנפשות חייב, דאשו משום חציו הוי לכל מילי, וא"כ הרי קשה, דמ"ש בנפלה סכין מידו דשחיטתו פסולה, יעו"ש. ונראה לומר דבאמת אף דאמרי' אשו משום חציו, אבל זה לא הוי רק דחידוש לן דהוי כאילו הוא עשה בעצמו את המעשה, וכמו שירה חץ, אבל זה הרי לא מצינו כלל בחציו שיהיה חשוב שנעשה המעשה מכוחו, ולכן גבי חיוב ממון ונפשות דבעינן רק שיעשה הוא את המעשה, אבל כוחו לא בעינן כלל. ולהכי שפיר אמרינן דכיון דאשו משום חציו, נמצא דהוא עשה את המעשה מתחייב בזה, משא"כ בשחיטה דבעינן כח גברא דוקא, א"כ מה לו בכך דהוי חציו והוי כאילו עשה את המעשה, אבל עכ"פ הרי לא נעשתה מכוחו וגבי שחיטה הרי כוחו בעינן. ולהכי שפיר כי נפלה סכין ושחטה, שחיטתו פסולה, דאף דהוי חציו והוי כאילו הוא עשה את המעשה, אבל מ"מ הרי אין כאן כח גברא ופסולה". עכ"ל

שיעורים (כתובות אות ה') הקשה קושיא אחרת לדברי החמדת שלמה, דגדר אונס הוא שהמעשה לא מתייחס לעושה, היכן מצינו גדר זה בפסוק, ואין לך בו אלא חידושו, דדוקא פטור מהעונש כתיב בקרא, ולדברינו לא תיקשי, דלכאור' אונס הוי סברא, וא"כ תיקשי דאדרבה אמאי בעי' קרא לחידושא דאונס, ועל כרחך דהתחדש חידוש נוסף דהוי פטור אף על המעשה. [ואע"ג דגם בדבר זה יש סברא, דמכיון ונעשה שלא מרצונו, אין סיבה שהמעשה יתייחס אליו, שהרי כל הסיבה שהמעשה מתייחס אליו, הוא משום שאדם שולט על גופו ואיבריו, וממילא כשנעשה שלא בשליטתו אין את הסיבה ליחס זה, אולם בהא יתכן דמ"מ הי' אפש"ל דמכיון וסו"ס מעשה זה נעשה בידיו, יתייחס המעשה אליו, אלא שיפטר מעונש. וע"כ בעי' לחידושא דקרא ודו"ק]. והא דבנזיקין אדם חייב אף באונס, ולדעת הרמב"ם בב"מ (פ"ב א), אדם המזיק חייב אף באונס גמור, היינו משום שהנידון הוא תוצאת הנזק, ולא אכפ"ל כלל דאינו אשם בכך. ויתבאר ביתר הרחבה בהמשך בעזה"י.

איברא דלהשיטות דמותר לאדם להכניס את עצמו לאונס [עיי' בשו"ת

הריב"ש (ח"א סי' קע"א), מרדכי (מנחות סי' תתקמ"ד), רמב"ן במלחמות (שבת קל"ג, א) ובבעל המאור (שם), שו"ת מהרי"ט (ח"א סי' קכ"א), אור שמח (פ"כ מהל' סנהדרין ה"ב), גליון מהרש"א (יו"ד סי' כ"ח), בית יוסף (או"ח סי' י"ג), מגן אברהם (או"ח סי' י"ג)

סק"ה), ט"ז (שם סק"ח), חי' הגרש"ש (כתובות סי' ד' ובהוצאה החדשה סי' ה'), שערי חיים (כתובות סי' י'), שו"ת שבט הלוי (ח"א או"ח סי' ב'), ובמאור ישראל (ביצה ב, א) ובספר הזכרון חנוכת אברהם (עמ' נ"א) בדברי הגראי"ל שטיינמן זצ"ל ודו"ק]. א"כ י"ל דהחידוש באונס, שמותר לאדם להכניס את עצמו לאונס - עכ"פ מדאורייתא - [ובביאור הגדר דאונס, אי נימא דמותר לאדם להכניס את עצמו לאונס, הוא דאי"ז רק משום דמאי הו"ל למעבד, דא"כ היה לו שלא להכניס עצמו לאונס, אלא הגדר הוא שהתורה צייתה את מצוותיה רק במידת היכולת המעשית של האדם לקיימם, ובמידה ואינו יכול לקיים - מכל סיבה שהיא - הרי שלא נצטווה או שנפטר מחיובו זה ודו"ק]. ואע"ג דבקרא לא משמע הכי, מ"מ אם אינו עניין לדבר זה, תנהו ענין לדבר אחר. מ"מ לדידן דקי"ל דאסור לאדם להכניס עצמו לאונס - כפי שיבואר בהמשך בעזה"י - א"כ ע"כ דהחידוש הוא שהמעשה לא מתייחס לעושה, וכדברי החמדת שלמה, ואע"ג דבקרא לא משמע הכי, מ"מ ודאי שהפסוק בא לחדש דין זה, כיון שסתם דינא דאונס רחמנא פטריה, ידעינן מסברא, וכמשנ"ת.

ולענ"ד נראה דתליא חקירה זו בפלוגתא דקמאי הרמב"ן והתוס', באדם המזיק באונס גמור, האם חייב לשלם בכה"ג, דדעת הרמב"ן בב"מ (פב, א) דאדם המזיק חייב אף באונס גמור, ולדעת התוס' בב"ק (ד, א) ושאר ראשונים, באונס גמור

אדם פטור מלשלם, ומעתה תליא לכאו' בחקירה הנו', דאי נימא דאונס הוי פטור על העונש בלבד, אין סברא שיפטור בנזיקין, כיון שסו"ס הוא הזיק. [והא דבשורו המזיק באונס פטור מלשלם, י"ל דמכיון והחויב הוא מחמת החיוב שמירה, ובאונס ליכא חיוב שמירה, ע"כ פטור מלשלם - עי' באבן האזל (פ"א מהל' נזקי ממון הי"ד), ובחי' הגרש"ש (ב"ק סי' א') ובחי' ר' שמואל (ב"ק סי' א') ועוד - ואפי' אי נימא דהוי משום ממונו המזיק, וכמסקנת הגרש"ש, מ"מ י"ל דשמירה הוי תנאי בחיוב, ומכיון שהוא אנוס, הרי שלא התקיים התנאי ודו"ק], משא"כ אי נימא דאונס הוי פטור גמור אף על המעשה, מסתבר טפי דבכה"ג יהיה פטור דמאי שייך לחייבו ע"ז, וא"כ נפק"ל דשיטת הרמב"ן, דאונס הוי פטור בעונש בלבד, וכמ"ש הקובץ שיעורים וע"כ חייב בנזיקין, דהתם לא התחדש אותו הפטור, ולשיטת תוס' פטור אף על המעשה עצמו, וע"כ לא שייך לחייבו. אולם ביאור זה צ"ע, דא"כ מדוע לדעת התוס' באונס חייב ובאונס גמור דוקא הוא דפטור, דאי נימא דהוי תלוי בהגדרת אונס, מאי אכפ"ל באיזה רמת אונס מדובר, ובשלמא אי נימא דהוי סתם ענין של אחריות אדם על מעשיו

במקרים בלתי צפויים, אפשר להבין את החילוק בין אונס סתם לאונס גמור, אולם לפי"ד צ"ע.

ובמתני' דריש פ"ק דב"ק אמרי' "ארבעה אבות נזיקין, השור הבור המבעה וההבער, לא הרי השור כהרי המבעה" והיינו דאם היה כתוב שור, לא היינו יודעים ללמוד מזה חיובו של מבעה, ותיקשי לדעת רב (שם ד, א) מבעה היינו אדם, וא"כ אטו יעלה על הדעת דאדם יהיה חייב על נזקי שורו ולא יהיה חייב על נזקי עצמו, אולם יש לומר דמכיון ומסקנת הגמ' (שם) דמיירי באדם ישן, א"כ היה מקום לומר דאיה"נ, אדם חייב על נזקי ממונו ופטור על נזקי עצמו כשהוא אנוס או כשהוא ישן. אולם יש מקום לומר דהיינו דוקא אי נימא דאונס הוי פטור על המעשה, אתי שפיר היטב, אולם אי נימא דמעשה עצמו ודאי מתייחס, אלא דהוי פטור על העונש גרידא, א"כ בנזיקין ליכא הך סברא, וא"כ אף באדם המזיק באונס, פשיטא שיהיה חייב וא"כ עדיין תיקשי דגילף ק"ו משור, דאם אדם חייב על ממונו המזיק, כ"ש שיתחייב על נזקי גופו אפי' כשמזיק באונס, וצ"ע.

סימן כז

בענין פאה נכרית

נכרית, וכמ"ש באגרות משה [אה"ע ח"ד סי' י"ב] לבעל שלא יטיל את חומרותיו על אשתו בענין זה. [ואף הגרע"י חילק בזה בין בחור ששאל אותו האם להוריד שידוך עקב הפאה, שאמר לו שלא יוריד, לבין בחורה ששאלה ואסר לה, עקב שהאיסור הוא עליה, ודו"ק].

ד. **בענין** הטענה שפאה הינה דבר יפה, הנה התורה לא אסרה להתייפות כל עוד שהדבר במסגרת ההלכה, והגע בעצמך אטו אישה שיפה ביותר והולכת בצניעות ויודעת שאם תצא לרחוב יכשלו בה בנ"א יהיה אסור לה לצאת לרחוב, [והא דאמרי' בתענית כדב, שאמר ר"ח לבתו שובי לעפרך ואל יכשלו בך בנ"א, ודאי מידת חסידות היא, וכ"כ הגר"ח"ק בתשו' שבסוף ספר משנת פקו"נ] וע"כ שהגדר הוא שכל כמה שהאדם נוהג עפ"י הלכה אין לחוש כשהשני עובר על ההלכה ונכשל בגלל זה, ודו"ק.

ה. **בענין** הטענה שישנן הרבה פאות פרוצות, איה"נ, ואכן ישנן גם הרבה חולצות וחצאיות פרוצות, ואי"ז פוסל את כל החולצות באשר הן כמובן, ופאה היא בגד לכל דבר, ונחدد את הדברים שאשה שהולכת עם פאה ארוכה, אין האורך גורם בעיה בכיסוי הראש, שהרי

א. **בענין** הסברא להתיר פאה נכרית, הנה י"ל שהתורה לא אסרה את היופי באישה, אלא את הגילוי של החלק הפנימי, ולדוגמא אין החלק שמעל המרפק יפה יותר מהחלק שתחת המרפק אלא שחלק זה יותר פנימי, וע"כ הדבר נחשב כחשיפה, ואף בפאה שנראית כשער טבעי, מעיקר הדין שפיר דמי, שהרי הפאה המדוברת בזמן חז"ל הייתה נעשית משערותיה.

ב. **מבחינה** עובדתית אין פוסק הלכות בזמננו, ואף לא מאלו שנפטרו בעשורים האחרונים, שאסר את הפאה באופן מוחלט [ולא את הפאות הפרוצות], מסיבות הלכתיות, [ולא מטעמים השקפתיים של פריצת גדר וכדו'] מלבד הגר"ע יוסף זצ"ל ותלמידיו [שמבר' בירושלמי בנזיר שרב ותלמידיו נחשבים כדעה אחת, ובפרט שרובם ככולם לא הביאו טעמים חדשים לאסור, אלא ציטטו את דבריו בעיקר], ודבר זה כשלעצמו אומר דרשני שמתוך מאות רבנים בזמננו לא נמצא אלא רב אחד שאוסר באופן מוחלט. ג. **כמו"כ** י"ל דאף אם הבעל למד את הסוגיא ויצא לו לאסור, מכיון שלמיקל בזה יש על מי לסמוך, אין הוא עובר איסור בכך שאשתו הולכת עם פאה

האורך מכסה את גבה, אלא הוי בגד פרוץ, וכשאר בגדים פרוצים.

ו. ובענין השיעור בכל הדברים האלו, הדברים מסורים לחכמי ישראל שבכל דור שיתקינו תקנות בענין זה, וכגון בי"ד משמר התורה.

ז. וישנה טענה שלספרדים הדבר יותר חמור, אולם המעיין יראה שאדרבה שהרי השלטי גיבורים מבני ספרד היה, ואין מנהג לאסור אצל בני ספרד, אלא שחלקם מחמת המנטליות וסגנון החיים הדבר לא היה נהוג במקומותיהם, וכמ"ש הגר"ש משאש שמחמת העניות וכדו' לא היו לובשים, וישנם לא מעט פוסקים ספרדים שהתירו את הפאה כגון הגר"ש משאש, והגרב"צ אבא שאול שרעייתו הלכה בפא"נ, וכמו"כ הרשימה שעושים שישנם שמונים פוסקים שאוסרים, הנה יש ברשותי רשימה של מאה ושלושים פוסקים שמתירים.

ח. אמנם יש לציין שדעת הרבה מגדולי ישראל הייתה שיש מקום להחמיר בענין זה, ומאידך גיסא דעת הגרמ"י ליפקוביץ זצ"ל ויבלחט"א הגר"מ שטרנבוך שמכיון שבד"כ במטפחת מתגלות שערות, ע"כ ישנה עדיפות לפאה, ודבר זה תלוי במחלוקת האם מותר שיתגלו מעט שערות, ובדעת מהר"ם אלשקאר וחומרת הזוהר, ואכמ"ל. [והגר"נ קרליץ עודד להחמיר במטפחת, וכן הגר"ש אלישיב אמר שכל רגע של לבישת מטפחת

היא מצוה, והיינו מצות כיסוי ראש המתקיימת בהידור טפי ע"י לבישת מטפחת, ושמעתי מידיד שאחיו שאל את הגר"נ ק בהיות ובמשפחתם הליטאית מקפידים על מטפחת, ועקב זה הוא מתקשה בשידוכים, באיזה גיל יוכל לוותר על דרישה זו, וענה לו הגר"נ שרק בגיל שיהיה מוכן לקחת שידוך ללא כסף כלל].

ט. וכמו"כ ישנם שיקולים המסורים לחכמי ישראל, כגון שלא תתגנה אישה בפני בעלה, [ולצערנו כיום טיעון זה קצת נופל כיון שנשים הולכות בפאה בעיקר ברה"ר, ואילו בביתם הולכות במטפחת, ועדיין יש מקום גדול לטיעון זה, וד"ל].

י. [בענין החשש שהשיער מגיע מהודו, הנה נשתברו קולמוסים רבים בענין זה, ואף בשנת תשס"ד כשעוררו ע"ז מטעם הגר"ש אלישיב זצ"ל, הגר"ש וואזנר זצ"ל לא חש לכך, ושתק מפני כבודו של הגר"ש אלישיב, וכיום איכא ספק נוסף במציאות, מאחר וישנם רבנים הטוענים שיש הכשר לכך, ולדעתם הכשר זה מועיל, וכן הרה"ג יואל שילה שליט"א הוכיח שהמציאות של התקרובת אינה כן, כלומר שאינם מקריבים את השיער, והראי' שלא אכפ"ל שהשיער ימכר, אלא מקריבים את היופי, ואין השער משמש כתקרובת, והביא בשם הגר"ד לנדו שליט"א שאף אם יש בכך ספק, יש להעמיד את השער על חזקת כשרות, ושמעתי מי שאמר שבענין פאה נכרית מחפשים להקל, דהוי כהיתר עגונה].

סימן כח

הערות בענין כפיית גט בבתי הדין כיום

הנה בשנים האחרונות יצאו כמה קונטרסים כנגד בתי הדין הרבניים, ודבר זה גרם לי ללמוד את הנושא, ונכנסתי לנושא בגישה אוהדת כלפי בתי הדין, וזאת לבקשת ראב"ד מכהן, שאכתוב מענה לטענותיהם, אולם לאחר שעיינתי בנושא, ואף עשיתי "שימוש" בבי"ד רבני, חזות קשות הוגד לי, וראיתי שהרבה מטענותיהם נכונות, [וכמובן לא כולם, ואיני עומד אלא מאחרי מה שכתבתי במאמרים באלו], וכמובן שאיני מתנגד למערכת מעצם קיומה, אלא שיש דברים רבים הטעונים שיפור, וברמה הציבורית הדבר מסור לגדולי הדור, וכמובן שאין צריך לומר שלא נפגעת מעולם מהמערכת, לא אני ולא בני משפחתי, והדברים נכתבו ללא נגיעות כלל, ויה"ר שיקויים בנו "השיבה שופטנו כבראשונה".

שו"ע אה"ע סי' קל"ד], ובשנים האחרונות חלו שינויים בעמדת לא מעט מדייני בתי הדין הרבניים בסוגיא זו, ופוסקים חיוב או כפייה אף במקומות שוקני הדיינים לא פסקו כן, ועל זה נסוב המאמר שלפנינו.

הנה כמו בכל חלות שיש בתורה, מחויב שהדבר יעשה מרצונו החופשי של העושה, ועל כן גט מעושה פסול [שו"ע אה"ע"ז סי' קנ"ד], אלא אם כן הבעל הוא אחד מאלו שבפין אותם לחוציא, דככה"ג כופין אותו עד שיאמר רוצה אני [עי'

תוכן המאמר

- א. האם כפייה ע"י כלא נחשבת כפייה
 ב. תלויות האישה במשטרה על אלימות, והאם כופין על בעלה מכה
 ג. הרחקות דר"ת וצווי הגבלה האם הם דומים להרחקות דרבינו תם
 ד. כפייה משום בזיון בית הדין
 ה. כפייה על בעל עקר כשיכול להוליד על ידי טיפולי פוריות
 ו. תביעת נזיקים האם פוסלת את הגט
 ז. האם אפשר לסמוך על דברי רבינו ירוחם ור"ח פלאג'י למעשה
 ח. מניעת קבורת אמו של סרבן גט
 ט. מניעת צרכי דת מסרבן גט
 י. מות הנישואין

אם יתן גט מחמת שמפחד ממאסר, הרי הגט הוא בכפייה, ועוד דהיכן מצינו בהלכה עונש מאסר על בזיון ביה"ד, ול"ש "לשמוע בקול חכמים", היכא דהבעל סומך על רבנים שאף הדיינים מודים בגדלותם, ובכוח פסיקותיהם ההלכתיות, ועוד י"ל שמכיון והאישה לא תותר להינשא לדעת הרבה מהפוסקים, א"כ אין לכפות כל כמה שאחרי פעולה זו האישה לא תותר להינשא לעולם⁽¹¹⁹⁾,

ג. וכן יש את הענין של תלויות השוא על אלימות, וכבר היה שופט לענייני משפחה מנצרת [אסף זגורין] שאמר בכנס לשכת עורכי הדין⁽¹²⁰⁾ שכתשעים אחוזים מהנשים יצאו אצלו דוברות שקר בפוליגרף, [וכמובן שיצאה קריאה מארגוני הנשים להדיח שופט זה, עקב שאמר את האמת הידועה], ומבחינה משפטית כיום ישנה הנחייה של הפרקליטות שלא להעמיד לדין נשים המתלוננות על אלימות, אם הוכח שהגישו תלונות שווא, כדי שנשים לא יפחדו להתלונן על אלימות, וממילא הנאמנות של התלונה יורדת, כיון שאינה פוחדת להיענש על תלונת השווא, [וכמות ההתאבדות של גברים, שנגרמה עקב צווי ההרחקה שניתנים מיידית, גדולה לאין

יא. שלילת קצבאות ביטוח לאומי
יב. נאמנות אישה לטעון מאיס על"י כשבאה עם עורך דין

א. בענין הכפייה ע"י מאסר בכלא, משום הטענה שהכלא היום אינו כבעבר, [ראה בספר הזיכרון משואה ליצחק עמ' 339 במאמרו של הרב שלמה דיכובסקי, שנקט דכלא אינו עונש הגוף] וזה טענה שאינה נכונה, שהרי כל החיים היום אינם כבעבר, והיו תקופות שרוכלים היו ישנים ברחובות, ובתחומין [כרך כה עמ' 132] כתב הרב דיכובסקי שאף ישיבה בצינוק אינה עונש הגוף כיון שישנו חלון למעלה, וכמדומה שהמציאות מוכיחה לא כן, שהוא עונש קשה מאוד, ואף החוק לא מאפשר לתת אדם בצינוק למעלה מתשעים יום בשנה, וכמו"כ בפס"ד מבית הדין הגדול כתבו הדיינים⁽¹¹⁷⁾ שיש לשקול אף לשלול מסרבן הגט את הזכות לישן על מזרן, דבר המנוגד לחוק באופן מוחלט⁽¹¹⁸⁾.

ב. וישנן פטנט של הרב שילה רפאל זצ"ל אב"ד ירושלים שמותר להכניס לכלא מדין בזיון ביה"ד, וזה אינו, שהרי נתינת הגט הינה דין חיובי, כלומר שצריך שיתן גט מרצונו, ולא יעזרו כל התירוצים

(117) הר"א שרמן, הר"ש דיכובסקי, והר"צ בוארון בתיק מס' 8455/64/1

(118) ראה בג"ץ 43634/04 מיטה לכל אסיר, שמחייב את שב"ס לתת מיטה לכל אסיר, כולל את גדולי הרוצחים והטרוריסטים, והדבר מוכיח את מה שאמר הר"ש דיכובסקי שאמר לו נשיא ביהמ"ש העליון דאז אהרן ברק שלענין סרבנות גט הוא מאשר לו לעשות אף דברים שהם בלתי חוקיים.

(119) ראה כנס הדיינים תשס"ט עמ' 164 בנאום של הרב אברהם שרמן חבר ביה"ד הגדול.

שיעור מכמות הנשים שנרצחו ע"י בעליהם], והנה יש לכמה מהדיינים "פטנט", שאחרי שהאישה התלוננה על בעלה שהוא הכה אותה, אומרים לבעל למה הכית את אשתך, ועונה הבעל שזו עלילת שקר, ואומרים א"כ למה אתה רוצה לחיות עם אישה שמעלילה עליך כאלה עלילות, אלא שאתה רק רוצה לעגן את אשתך, וע"כ מוצאים פתרונות היאך לכפות⁽¹²¹⁾, ואם בכ"ז לא ימצאו עילה, יטרטרו את הבעל בצווי הבאה, שיבוא כל יום לביה"ד, ואם יום אחד יאחר, כבר יעצרו אותו, ואם ידבר שלא בכבוד לדיין, מיד יעצרוהו, או בכפייה בדרך ברירה, כלומר שמחייבים אותו לשלם מזונות גבוהים, או לגרש את אשתו, ונבפועל כל אישה שרוצה גט, גם אם אין לה שום עילה מוצדקת, בסופו של דבר תצליח להוציא גט מבעלה, וזהו בניגוד לדין המשנה, שהאיש אינו מוציא אלא לרצונו] וכן ישנם פס"ד נוספים שפסקו פסיקות ע"ס הנחות מציאותיות שאח"כ התבררו שאינן נכונות, וזאת בעוד שהיו להם עדויות סותרות באותו נושא, ראה בשו"ת בדבר משפט שכתב הדיין הרב דוד בירדוגו⁽¹²²⁾ שהיה בדעת מיעוט שלא לכפות גט על בעל שנטען שהוא עקר, כנגד דעת הרוב של הרב חיים שלמה שאנן, והרב מיכאל עמוס, ואח"כ נולדו לו ילדים מאשתו השנייה,

והדין הוא שהאישה היא אשת איש, ואם נישאת וילדה, ילידה ממזרים, [ואף באופן שהבעל יכול להביא ילדים רק בדרך של טיפולים, ראה פד"ר ח"י עמ' ק"ד בפס"ד מביה"ד בת"א, בהרכב הרש"ב ורנר, רח"ג צימבליסט, ור"ע אזולאי, שאין כופין בכה"ג, וכן בפס"ד מביה"ד בירושלים, בהרכב הדיינים, הרב אליעזר שפירא, הרב יצחק קוליצ, והרב מרדכי אליהו, הובאו בקובץ אמונת עתיך [גליון 104 עמ' 51] ומובא שם שבשיחה עם כותב המאמר אף הגרז"נ גולדברג הורה כן, שאינו נחשב עקר, אף אם יכול להביא ילדים ע"י טיפולים, ואין האישה יכולה לומר שאינה רוצה בכאבים הכרוכים בטיפולים, כיון שכל הריון כרוך בכאבים, ואף הבעל אינו יכול לומר במצב בו האישה זקוקה לטיפולים, שאינו מוכן לעשות כן מטעמים הלכתיים, כיון שחומרא אישית של הבעל אינה עילה לכפות גט, וכ"כ הרב שלמה דיכובסקי [קובץ אסיא, יד, עמ' 401], וכן פסק הגר"א וייס שליט"א, וראה עוד בשו"ת פוע"ה [עמ' 179] שסיכם את הדעות בענין זה, ובקובץ בית יצחק [עמ' ל"ג] מהרב יששכר דב הגר אב"ד ירושלים עמ' ל"ג שהעלה שאין לחייב לעשות טיפולים, וכן עיונים למשפט מהרב חיים שלמה שאנן [אה"ע סי' מ"ז] שהעלה ג"כ שאין לחייב לעשות טיפולים].

(121) ראה למשל פס"ד מביה"ד בחיפה בהרכב הרב אברהם מאיר שלוש, הרב שמואל אברהם חזן, והרב רפאל זאב גלב, תיק מס' 1083672/1.

(122) ח"א סי' נ"ד

ד. ויש מי שכתב שבפועל כמעט ואין כפייה, כיון שהבעלים בד"כ יודעים שאפשר לכפות עליהם וע"כ נותנים גט מיד, אולם בנתונים רשמיים של מערכת בתי הדין, נכתב במפרש שבשנת 2018 ניתנו 10 צווי מאסר, ועוד 156 צווי הגבלה, ואין לדעת בכמה מאות מקרים, אם לא אלפי מקרים, הדיינים איימו על הבעל בצווים אלו, ובין השנים 2012 עד 2017 ניתנו 53 פס"ד של כפיית גט, ועוד 888 פס"ד של חיוב גט, שבד"כ זה כולל צווי הגבלה, וכמובן שאף במקרים שביה"ד פוסק שעל הצדדים להתגרש, זו עילה מספקת לבית משפט לחייב פיצויי נזיקין על סרבנות גט, מה שג"כ מהווה כפייה, וכן לא מציינים באותם נתונים כמה פעמים ביה"ד כבר פסק מאסר על הבעל, והבעל נכנע וגירש את אשתו, ודבר זה לא נרשם, כיון שלא ישב במאסר בפועל] כמו"כ הטענה שביזיונות אינן פוסלים את הגט, יעוי' בשו"ת הרשב"א [ח"ז סי' תי"ד], שו"ת הרשב"ש [סי' של"ט], ושו"ת הרדב"ז [ח"ד סי' אלף קפ"ח] דביזיונות פוסלים את הגט.

ה. בענין הגישה של כפייה לגט במצב של "מות הנישואין" שיש שכתבו שזו גישה שאינה תורנית, אולם הרב ציון אלגרבלר חבר ביה"ד הגדול, כן

מאמין בגישה זו של מות הנישואין, ראה פס"ד מביה"ד הגדול, בהרכב הרב חגי איזירר, הרב מנחם חשאי, והרב ציון אלגרבלר¹²³, וראה עוד בכנס הדיינים תשע"ה [עמ' 233]¹²⁴.

ו. ראיתי בספר עטרת דבורה [סי' פ"ג] להדיין הרב אוריאל לביא אב"ד ירושלים שדן בענין שלילת קצבאות ביטוח לאומי מסרבן גט, ונקט דשלילת קצבאות היא מניעת טובה, ולא לקיחת דבר המגיע לו עפ"י דין, והסביר שאין הביטוח לאומי כחברת ביטוח פרטית, מכיון שאף מי שלא ישלם את דמי הביטוח לאומי, מ"מ יקבל קצבאות לכשיצטרך, וע"כ אף כשמשלם היא מניעת טובה, ולענ"ד מסביר דבר זה אינו נכון, שאמנם חובת המדינה לאזרחיה היא אף באופן שלא משלם, מ"מ כשמשלם ישנה חובה ממונית מלבד החובה של המדינה, וע"כ שלילת קצבת ביטוח לאומי אינה כהרחקות דר"ת, כיון שלוקחים לו דבר המחויב בו עפ"י דין, ועובדה היא שאף למחבלים טרוריסטים לא שוללים את קצבאות הביטוח לאומי, [ואף ששינו את החוק, בפועל הם מקבלים בדרך אחרת, עפ"י הנחיית היועמ"ש אביחי מנדלבליט, ואכמ"ל].

ז. ישנם דיינים רבים שפוסקים¹²⁵, ששלילת רישיון נהיגה היא

(123) תיק מס' 1750/21/1.

(124) וראה במאמרו של פרופ' עמיחי רדיונר ב"משפטים", מט, עמ' 113, הסוקר את תחייתה של עילת מות הנישואין בבתי הדין הרבניים.

(125) ראה למשל תיק מס' 1078402/11.

כהרחקות דר"ת ויש להעיר בזה, שהרי רישיון נהיגה אינו טובה שהמדינה נותנת לאזרחיה, שהרי בעיקרון זכותו של כל אדם לנהוג ברכבו, אלא שהמדינה מפקחת שרק מי שיודע לנהוג ינהג ברכב, והמדינה לא תולה דבר זה בשום דבר, ואף אזרח חו"ל יכול לנהוג, וא"כ הרי זה קנס שמונע ממנו יכולת התניידות, ואמנם החוק קובע שאדם שחייב כסף רב למדינה, שוללים לו את רישיון הנהיגה, וזאת כסנקציה על מעשיו, אולם לאחרונה הוגשה הצעת חוק ע"י חה"כ שלמה קרעי שעברה בקריאה טרומית לבטל עונש זה, ואמנם הדבר עוד לא חוקק באופן סופי, אולם כפי שנקט הרב דיכובסקי בפסק דין כובאני¹²⁶, שערכו אזרח חו"ל לצאת מהארץ, למרות שהדבר בניגוד לחוק, מכיון שעבר בקריאה טרומית חוק המאפשר לבתי הדין לדון במקרים מסוימים לעגונות שבעליהן אינם אזרחי ישראל, וכפי שבג"ץ אכן פסל זאת, אולם הרב דיכובסקי עשה שני דברים בניגוד לחוק, א' קבע שאמנם צו עיכוב היציאה מהארץ הוגש קודם שהאישה קיבלה אזרחות, אולם בכ"ז זה בסדר, והדבר מופרך מבחינה משפטית, שהרי "איוון האיום" דימיאניוק, [בתאריך 29 ביולי 1993] שוחרר בביה"ש העליון בהרכב של חמישה שופטים למרות שהיה עדויות שהיה בסוביבור, וכמו שאמר אהרון ברק

שאף אינו "איוון האיום" אז הוא איוון הפחות איום, מ"מ שיחררו אותו משום שההסגרה הייתה משום שחשבו שהוא "איוון האיום" וא"א לדונו מחמת סיבה אחרת, והדבר היותר חמור שעשה הרב דיכובסקי שמכיון שהכנסת מיד הגישה הצעת חוק שיאפשר לדון אף אזרחי חו"ל במקרי עגונות [דבר המנוגד למשפט הבינ"ל ומסכן את חיילי צה"ל שיעמדו לדין במדינות אחרות], אז זה מראה שרצון המחוקק שכך יהיה ואפשר כבר כיום לעשות כך, למרות שחוק זה עוד לא עבר, ומיותר לציין עד כמה הדבר מופרך מבחינה משפטית, אולם בג"ץ לא פסל את פסה"ד, [תיק מס' 1796/03], אולם בחלוף שנתיים במקרה דומה של משפחת סבאג [תיק מס' 6751/04] הם שללו עמדה זו, וביטלו פס"ד של עיכוב יציאה מהארץ לאזרח חו"ל.

ח. ועוד כתבו שיש להטיל עיקול על חשבון הבנק שלו ובכה"ג ודאי הוי כפייה, דאטו הבנק עושה לו טובה בקיום חשבוננו, הלא זה הלוואה לבנק, ומדוע בהרחקות דר"ת המקוריות לא נאמר שלא ישיבו לו הלוואותיו. [ואמנם על הצעת חוק שהציע חה"כ בצלאל סמוטריץ שישללו מסרבן גט את כרטיסי האשראי בהא יש מקום לומר דשפיר דמי, שהרי חברת האשראי אינה מחויבת להלוות], ומה שטען הרב שלמה דיכובסקי שיש דרגות

126) ראה בהרחבה את מאמרו של פרופ' אביעד הכהן במשפחה במשפט ו- ז תשע"ג תשע"ד "להציל עשוק מיד עושקו, לרמותו של דין בישראל"

החשש להפקרות, שהרי בהרבה מקרים מחייבים אף במשפחות חרדיות שחשש זה קטן יותר או לא קיים]

י. ועוד במה שסומכים על ר"ח פלאג'י ורבינו ירוחם לעניין כפיית גט, הנה ד"ז צ"ע טובא דאימתי שמענו לסמוך על דעת יחיד שלא הובאה באחרונים וודאי שלא הובאה בשו"ע, ור"ח פלאג'י לא הביא נימוקים לדבריו, ולא מסתבר שכתב חידוש כ"כ גדול בשורה אחת ללא מקורות, ולסמוך ע"ז בחמורות שבחמורות, ועוד דאמאי לא מחשבים גם דעות שלא נפסקו לצד של החומרא, כלומר שיתחילו את הדיון מהחזו"א עד הדעה המקילה, וכמעט כל פעם נקודת הפתיחה היא דעת הגר"ע יוסף שבד"כ היא עצמה מבוססת על ס"ס, ועוד שהרי מבו' בפוסקים שהוצאת אישה מבעלה הוא כהוצאת ממון מחזקתו, וא"כ הבעל יכול לומר קים לי דלא כר"ח פלאג'י, ואין האישה יכולה לומר קים לי כר"ח פלאג'י שהרי הבעל הוא המוחזק, ועוד שאם בכל דור יצרפו את הדעות הדחיות מההלכה, א"כ תורה מה תהא עליה, שבכל דור מורידים עוד חלקים מהתורה ע"י ס"ס.

יא. עוד בענין ההיתר עפ"י הגר"ח פלאג'י לכפות גט אחר י"ח חודש מאז שנפרדו, בציטוט לא נכתב לכפות אלא שמצוה לשדלם ליתן גט, ולאחמ"כ כתב את המילה "לכפות", אולם יש לדון בזה שלא מסתבר שר"ח פלאג'י יחדש חידוש

בכפייה, ואם זה כפייה שאינה מבטלת את שיקול הדעת של האדם אינו יכול לומר שנעשה בכפייה, יש להעיר דבגט בעי' רצון חיובי להחיל את הדברים ובכה"ג ליכא רצון, ועוד דאין ראי' מהרחקות דר"ת דהתם אליבא דאמת אינם מחויבים לדבר עמו וכו', משא"כ הכא כמשנ"ת שלוקחים לו דברים המגיעים לו בדין.

ט. ועוד אעיר על הטענה דבמאס עליי באמתלא מבוררת מחייבים גט¹²⁷, והנה יש להעיר ע"ז כמה הערות, חדא, דבאשה שבאה עם עורך דין לכאו' ל"ש כל הנאמנויות של אשה כגון חזקה אין האישה מעיזה פניה בפני בעלה וכדו', ועוד דאם כל טענה שאין בה כדי לחייב גירושין מ"מ במאס עליי באמתלא מבוררת מחייבים, א"כ לא הנחת בת ישראל יושבת תחת בעלה, שהרי הרעיון בעניני כפייה בגט הוא, שהתורה נתנה מסגרת לנישואין, וגם בעלים שאינם נחמדים וכדו' בכ"ז אין כופים או מחייבים לגרש, ונישואין אינם כשותפות עיסקית, וא"כ כל אישה תאמר שמואסת בבעלה מחמת סיבה מסוימת, ולא צריך סיבה גדולה במיוחד, והגע בעצמך אטו בעל מכה שכתב השו"ע שאין כופין, אטו לא מיירי במאס עליי, ובפרט שיש שכתבו שאין צריך שתאמר מאס עליי, ובודאי מיירי התם שאינה רוצה לחיות עמו, דאל"כ לא כופין אם לא מבקשת. [ואין לומר שהמצב שבלי גט הוא חמור משום

גדול כ"כ, ללא שום סברא או מקור, ובפרט שהוא נגד פשטות הפוסקים שקדמו לו, [וכיו"ב אמר הגר"ש אורבך זצ"ל ע"ד הרשב"א בתשו' ח"א סי' ת"א דס"ס מדין רוב, שלא מסתבר שחידוש כ"כ גדול ויסודי בדיני רוב, לא יכתב באף מקום בספרו תורת הבית העוסק בענינים אלו, ואילו את החידוש יכתוב בקיצור ובדרך אגב במקו"א, וה"ה לענייננו] וכמו"כ בכמה מהמקורות שהבאתם מיירי לגבי בעל הרוצה לגרש את אשתו ולא אישה הרוצה להתגרש מבעלה.

יב. בענין בעל אלים, נשתברו קולמוסים רבים, היאך לדון את דברי הרא"ש שלא כופים בבעל מכה, הנה לענ"ד יש מקום לדון דהוי יותר ממאיס עלי, משום שזה דבר שאף אישה אינה מסוגלת לסבול, וראה בספר נפש יחזקאל להגר"י פלס שליט"א, אב"ד בביה"ד שניסודו של הגר"נ קרליץ זצ"ל, ח"ב סי' כ"ו, שכתב שבמקרה שהבעל הוא אדם שכל אישה הייתה מוכנה לחיות לבד כל ימיה, והעיקר לא לחיות במחיצת בעל כזה, יש להקל לכפות בכה"ג, ואילו בעבר הדבר היה מצוי יותר, כמו' בכמה מהראשונים שלא להכות את אשתו יותר מדי וכדו', אמנם צריך לציין שלא כל תלונה על הבעל הופכת את התלונה למאיס עלי באמתלא מבוררת, כלומר שאף בבעל מכה אפשר שאינה מואסת באיש בכללותו, אלא מפריע לה ענין המכות, ואם יפסיק להכות, אדרבה

היא תשמח לחיות אתו, משא"כ באופן שמואסת ממנו לגמרי, ואמנם יל"ד במש"כ הרב צבי יהודה בן יעקב בספרו משפטיך ליעקב ח"ב עמ' תקמ"ג בענין בעל עברייך שפוצץ מכוניות וכו', וכפה גט, משום חשש פקו"נ לאישה, ולענ"ד יל"ד בזה מאחר ולא בהכרח שגירושין אלו יצילו אותה מחשש זה, ואדרבה, ויל"ע בזה.

יג. הנה באב תשע"ט התפרסם מעשה בסרבן גט מארה"ב שמתה אמו, והביאו את גופתה לקבורה בארץ, ובהוראת הר"ד לאו לא הניחו לקבור את אמו עד שיתן גט לאשתו, [וראה בענין זה בתחומין כרך מ' במאמרו של הרב דוד לאו, ובמאמרו של הרב שלמה דיכובסקי] ודבר זה בעייתי מכמה בחינות, א' מבחינה הלכתית, לא נכתב בראשונים שאין לקבור את הוריו של הסרבן, אלא את בניו, למרות שמציאות של קבורת הוריו היא מצויה יותר, ושמעתי לבאר שהטעם שלא כתבו על קבורת הוריו כיון שהדבר מוטל על אחיו, וא"א למנוע מאחיו מלקבור את הוריהם, וא"כ אף בענייננו ל"ש למנוע את שאר האחים מלקבור את האם, ולענ"ד יש בכך סברא שאדם מחויב בקבורת הוריו יותר מאשר קבורת בניו, וראה עוד בענין זה בשו"ת יביע אומר [ח"ח אה"ע סי' כ"ה]. ב' וכמו"כ מבחינה חוקתית הדבר בעייתי, שלפני כשלוש שנים הגיש עודד גז בג"ץ כנגד ההרחקות דר"ת שגזרו עליו בביה"ד בחיפה, ובג"ץ, בהרכב של שבעה

שופטים¹²⁸) הכשיר את כל ההרחקות, מלבד העניין של הקבורה, משום שלדעתו הדבר פוגע בחוק יסוד כבוד האדם וחירותו, [וסעיף זה ניתן ברוב דעות], ג' וכן אח"כ פרסם הבעל שהגט מוכן ומזומן לאישה בבי"ד בניו יורק, אלא שהבעל עשה תנאים בגט, ויש לחוש לדברי המהרשד"ם [סי' מ"א] שבכוח הבעל להתנות תנאים

בגט, אף היכן שניתן לכופו, אם ניתן לקיימם בנקל, ואכמ"ל בזה.

יד. בשורת הדין [ח"ז עמ' שנ"ה] העלה הדיין הרב דוד בירדוגו שאין לכפות לגרש בעל שאשתו זינתה תחתיו, ויש להעיר שכיום ודאי שאין לכפות בכה"ג כיון שאין מחיר חברתי מהאישה שזינתה, וע"כ הו"ל חוטא נשכר.

סימן כט

בענין חיוב מזונות כיום בבתי הדין הרבניים

יחייבו את האם, ודבר זה מגיע לאבסורדים ושמעתי מאדם שהרוויח ארבעים אלף ש"ח בחודש ואשתו הרוויחה שמונים אלף ש"ח בחודש, ויחייבו אותו במזונות של זוג שחי במשכורת של מאה ועשרים אלף ש"ח, והיינו שלקה בכפלים שלא רק שלא מחייבים את אשתו לשלם ממשכורתה הגבוהה, אלא עוד מחייבים אותו לפי המשכורת שהיא מרוויחה, ובעיני ראיתי כשעשיתי שימוש בביה"ד הרבני בפתח תקוה בכך תורה שרצו לחייבו על ארבעה ילדים סך של תשעת אלפים וחמש מאות ש"ח בחודש, וטען שהרי הם לא חיו ברמת חיים גבוהה, והוציאו הרבה פחות מכך, ואי"ז נפק"מ כמה מרוויח אלא כמה מוציא בפועל, מעשה נוסף ששמעתי מבעל המעשה באדם שבתו נמצאת במשמורת של גרושתו, והבת הוצאה ממנה ע"י הרווחה לפנימייה לנעורות בסיכון, ועדיין מחייבים אותו במזונותיה, למרות שהאם לא מוציאה עליה פרוטה, כיון שהיא נחשבת תחת אחריותה, וראה בספר עיונים במשפט, (130)

א. בענין חיובי המזונות שלא כדין, הנה יש להקדים ביאור קצר ליסוד החיוב, שהבעל מתחייב בכתובה לפרנס את אשתו, ומחויב במזונות ילדיו מדין תקנת אושא, ואמנם ממזונות אשתו נפטר לאחר הגירושין, אולם במזונות ילדיו מחויב אף לאחר הגירושין, ומעיקר הדין מחויב במזונות הבנות, ואילו בבנים לא מחויב אלא עד גיל שש, אולם מועצת הרבנות הראשית בשנת תש"ד תיקנה לחייב מזונות עד גיל חמש עשרה, ובשנת תשל"ו בהרכב חסר קבלה מועצת הרה"ר לחייב מזונות עד גיל שמונה עשרה, [וראה בהמשך נחלקו הדיינים האם החיוב הוא בתורת צדקה, או בתורת חיוב גמור, ורוב ככל גדולי הדיינים סברו הוא מדין צדקה] (129) וכיום מחייבים עד גיל עשרים ואחד, וזאת למרות שאין שום החלטה ממועצת הרה"ר לחייב עד גיל זה, והנה ברוב הפעמים לא מחייבים את האם במזונות, אף באופן שהאם עובדת, והנה אי חיוב המזונות הוא מדין צדקה, מדוע שלא

(129) וראה בענין זה בקובץ "בתורתו" שיו"ל ע"י ביהמ"ד לדיינות ברכת אברהם, ח"ב עמ' א'סג.

(130) להרח"ש שאנן אב"ד ת"א, אה"ע סי' ל"ט.

שחייב אברך במזונות לפנים משורת הדין, ומה שלא נכתב הוא שלפנים משורת הדין אם לא ישלם, יכניסו אותו לכלא... [והדברים גובלים בדיני נפשות ממש, ראה את דברי ראב"ד ירושלים לשעבר הרב אליהו אברג'יל בכנס הדיינים תשע"ח עמ' 400 שבמדינת ישראל מתאבדים מדי שנה כארבע מאות איש רח"ל, ומאתיים וחמישים עד שלוש מאות הם בעלים גרושים, שיודעים שאין להם סיכוי להינשא פעם נוספת], והפלא הוא על הדיינים שמכנים את עצמם כתלמידי הגר"ע יוסף, ולא פוסקים כמותו בענין מזונות מעל גיל שש, שסבר שהוא מדין צדקה, ובענין מזונות מעל גיל חמש עשרה, שלא הכיר בתקנה זו כלל, וראה עוד בכנס הדיינים תשע"ח (131) במאמרו של הרב דניאל אדרי אב"ד חיפה, ובמאמרו של הרב עידו שחר חבר ביה"ד בת"א (132). וכיום אף מערכת המשפט שינתה את גישתה, ובג"ץ (133) פסק שבילדים מעל גיל שש, יש לחייב את האם במזונות שוים, ושמעתי מידיד שדיבר עם דייין בבית הדין הגדול, ושאל אותו על ענין המזונות מעל גיל שש, וענה הדיין שמערכת המשפט יש שינוי בענין זה, ואט אט השינוי יחלחל לבתי הדין, ותמה השואל, וכי מציון תצא תורה, או מבג"ץ תצא תורה?...

ב. וכן יש להוסיף בענין זה, שהרי בחיוב מזונות ילדים, בשונה ממזונות אישה, לא נאמר הדין ש"עולה עמו ואינה יורדת עמו", וא"כ חיוב המזונות הוא לפי המינימום הנצרך, אלא שמביאים מהגרש"ב ורנר אב"ד ת"א, שאמר שעדיין איכא חיוב מדין צדקה, שמחייבים לתת כל צרכי העני, ואפי' סוס לרכב עליו ועבד לרוץ לפניו, אבל הא ודאי דהוי מדין צדקה, ואין להכניס לכלא, או לכפות ע"ז, וכן אם האם אמידה, מחייבים את האם מדין צדקה, והדבר מגיע למציאות לא נתפסת בה האב נזרק מביתו, כדי לתת את ה"כל צרכו" של בנו, וכן מה שמחייבים אותו לצאת לעבוד, וגם בכל חיוב ממוני הוי פלוגתא האם מחויב לצאת לעבוד, ויכול לומר קים לי שאיני מחויב לצאת לעבוד, ודווקא בכתובה שהתחייב ע"ז, מחויב אף לצאת לעבוד, ומשא"כ במזונות ילדים שלא התחייב ע"ז, ואפשר לומר בענין זה דדמי ממש למעשה המובא באגדות החורבן במס' גיטין [נו,א] באותו אדם שנתן עינו באשת חבירו, ויעץ לחברו לגרשה, והלווה את הכסף לכתובתה, והבעל הקודם עמד והגיש בסעודת החתונה של החבר עם גרושתו, ונתמלאו עינו דמעות, ובאותה שעה נגזר דינם לחורבן הבית, ואף כיום האישה נישאת עם אדם אחר על חשבוננו של הבעל הראשון, שהוא עבד נרצע לכל

(131) עמ' 90

(132) עמ' 119

(133) תיק מס' 919/15.

ימיו, לשלם את המחייבה של הזוג החדש, ואף מקבלת את ההטבות מהמדינה כאם חד הורית, מה שלא מקבל האב, [ובשנת 2007 התפרסם שישנם 100,000 תיקים בהוצאה לפועל כנגד אבות גרושים שאינם עומדים בתשלום המזונות] וכן מחייבים את האב במזונות מלאים, אף אם הילדים נמצאים חלק מהימים אצלו, כלומר שמלבד שמשלם על אחזקתם באותם ימים שהם אצלו, אף משלם לגרושתו על אותם ימים שאינם אצלה, ראה פס"ד מביה"ד בת"א, בהרכב הדיינים הרב אחיעזר עמרני, הרב יהודה יאיר בן מנחם, והרב אפרים כהן⁽¹³⁴⁾, [ואליבא דאמת זוהי הסיבה האמיתית לרוב מקרי סרבנות הגט כיום, שהרי בד"כ הבעל יודע שבלא"ה האישה לא תחזור להיות אתו, אלא שלא רוצה לשלם סכומים גדולים כל ימיו], וראה בכנס הדיינים [תשל"ט עמ' 486] בדבריו של הגרש"ש קרליץ על ההצעה להעלות את גיל חוב המזונות לגיל 18, [מה שקרה לבסוף], ואמר בשם החזו"א שזהו גזל גמור, וכיום אי אפשר לתקן תקנות, והוסיף ואמר שמי שמרחם על הילדים יוציא מכיסו ויתן לילדים, אולם עדיין אי"ז סיבה מספקת לחייב במזונות, [ואציין כאן מעשה ששמעתי מאברך שהוא בעל מעשה, שסיכם עם גרושתו על סכום מזונות נמוך

יחסית לילדה אחת, כאלף ש"ח בחודש, ודיין חרדי אמר לאישה אם תתבעי יותר תוכלי לקבל יותר, וע"ז אמרה המשנה "אל תעש עצמך כעורכי הדיינים", כלומר שאסור לדיין להציע רעיונות לאחד הצדדים, וכמו"כ אי אפשר מצד אחד לומר שעושים חלוקת רכוש, כיון שנישאו על דעת המנהג, ועל דעת פסיקות בג"ץ, ומאידך גיסא לחייב את האב במזונות, משום שההלכה מחייבת את האב, ולא את האם, ולהתעלם מבג"ץ⁽¹³⁵⁾ שפסק שעקרון השוויון מחייב אף את האם בהוצאות מזונות הילדים⁽¹³⁶⁾, וכן כידוע תקנת חז"ל היא שמעשיה ידיה של אישה לבעלה, ומאידך גיסא הוא מחויב לזון את אשתו, וגם כאן פגעו בזכותו של הבעל למעשי ידיה, ומאידך גיסא השאירו את חוב המזונות, [ולעיתים הדברים מגיעים לפס"ד "מחודשים" מאוד, ראה לדוגמא בפס"ד מביה"ד האזורי בירושלים, בהרכב הרב יצחק אושינסקי, הרב מאיר קאהן, והרב יעקב שטיינהויז⁽¹³⁷⁾], שכתבו לחייב אב במזונות בתו הנכה במאה אחוזים, למרות שמקבלת קצבאות גדולות מאוד מביטוח לאומי בסך של 12,000 ש"ח, מכיון שמחויב לשלם לגרושתו דמי טיפול, על ההשקעה בבתו, ולדבריהם יש להוסיף בכל דמי המזונות אף דמי "בייבי סיטר"....].

(134) תיק מס' 1166261/7.

(135) תיק מס' 919/15.

(136) וראה את מאמרו של ד"ר יואב מוא"ה בענין זה שפורסם בהארץ הדין יב 1 תשע"ה.

(137) תיק מס' 712899/8.

ריבית, ואמנם כיון כל המוסדות המדינה הם תחת היתר עיסקא, אבל בעבר לא היה כן, וכמו"כ יל"ע שאם החיוב הוא מדין צדקה, לכאור' אין לחייב למפרע על מה שלא שילם, ובמציאות כיון מחייבים אף למפרע. [ובכלל בענין תקנת הרבנות לחייב מזונות מעל גיל שש בבנים, י"ל שכמו שהגר"ע יוסף לא הכיר בתקנה של הרבנות המבטלת מצוות יבום, אף כאן אין מחויבות אוטומטית לקיים כל תקנות ברבנות].

ה. **בענין** חיוב מזונות מעל גיל שש (138), הנה כידוע דעת מרן הגר"ע יוסף הייתה שלא לקבל את תקנת רה"ר לחייב עד גיל שמונה עשרה, ואף התקנה לחייב מעל גיל שש לא חייב אלא מדין צדקה, ומדין צדקה אף את האם אפשר לחייב במידה והאם עובדת, ואף אין אפשרות לאסור את האב במידה ואינו משלם, ועוד דלא מחייבים מזונות למפרע, ואף אם לא נוקטים כהגר"ע יוסף מ"מ יכול לומר קים לי כהגר"ע.

ו. **ראה** פס"ד מביה"ד בצפת בהרכב הדיינים הרב חיים בזק, הרב יוסף יגודה, והרב יעוזר אריאל, מס' תיק 61800/6, שכתבו לחייב אב לצאת לעבוד לא מחויב לעבוד כדי לפרוע חובו, משום שמקיים רצון חכמים, והדברים תמוהים, וכי בכל בעל חוב לא אמרי' דפריעת בע"ח מצוה, ואעפ"כ לא מחייבים לצאת לעבוד.

ג. **ואמנם** לכאור' ע"י פסיקת המזונות הגבוהים הביטוח לאומי משלם לאישה את הכסף, ולא תמיד גובה את הסכום מהבעל, וכביכול זהו הטעם לחיובי מזונות גבוהים, הנה דבר זה נכון בחלק קטן של המקרים ברוב המקרים הבעל/האב משלם את מלוא הסכום שפסק בעניינו, וכן אותם חובות אבודים שעליהם דיבר נציג הביטוח לאומי בכנס הדיינים, אי"ז אומר שלא נעשה עיקול על חשבוננו של הבעל, ואפי' נכנס לכלא, ואמנם בסופו של דבר המדינה לא קיבלה את כספה, אבל מ"מ חיי הבעל כבר אינם חיים.

ד. **הנה** כידוע בבתי הדין ישנם דיינים המחייבים מזונות מעל גיל שש בתורת צדקה, ומ"מ כופין אותו לשלם, כיון דכופין על הצדקה, ויש לדון בזה דלכאור' בצדקה אמרי' ד"כופין", ואילו בקרבנות אמרי' ד"ממשכנין", ולכאור' החילוק הוא שבצדקה התחילה כופין אותו לשלם, אך לא יורדים לנכסיו, ומשא"כ בקרבנות שיורדים לנכסיו, וא"כ הרי כיום ההוצאה לפועל בתחילה יורדת לנכסיו, ולאחמ"כ מכניסים אותו למאסר אם אין לו מהיכן לשלם, וזהו שלא כדין חז"ל, שו"ר שהדבר תליא בפלוגתא דקמאי, דדעת רבינו פרץ [ב"ב ח,ב] דאם כופין בגופו ק"ו שכופין בממונו, ויל"ע בזה, עוד יל"ד שהרי בבית הדין מחייבים אף ריבית והצמדה, ויל"ע דאיך הדיינים יכולים לחייב

סימן ל חלוקת רכוש

שהיורשים האחרים יכולים לתבוע עפ"י דין תורה, ואף אם לא נראה שיעשו כן, מ"מ אי"ז מתיר לדיין לחלוק עפ"י דין תורה, דלא חשיב זוטו של ים, כיון שהממון אינו אבוד בעצם, אלא שיכולים לגזול אותו עפ"י חוקי המדינה, [עי' תוס' ב"ק יז,ב], ודו"ק.

ב. בנושא חלוקת רכוש, בתי הדין מיישרים קו לגמרי עם בג"ץ המכונה בג"ץ בבלי, שמחלקים את הרכוש חצי חצי, אף אם הבעל הביא כסף מעצמו כגון מירושה, או מחמת כישוריו, ומאידך גיסא כשהבעל אברך לא פוסקים לו חצי מהרכוש, וראה לדוגמא פס"ד הממחיש את האבסורד בענין זה, בביה"ד הגדול, בהרכב הר"ד לאו, הרב אליעזר איגרא, והרב אהרן כץ¹³⁹, שבו האישה הרויחה כסף פי כמה מהבעל, וע"כ כתבו שחלוקה חצי חצי אינה הוגנת, וע"כ נתנו לבעלה רבע, כיון שחצי מהזכויות של האישה הוא בסכום גבוה מסכום הכתובה, ואילו במקרים הפוכים כמובן שאין מתחשבים בכך.

א. בענין מנהג מדינה בענין חלוקת רכוש, י"ל בזה חדא דמנהג מדינה שייך רק כשנחקק חוק, ולא בפסיקות בית משפט התלויות בגחמותיו של שופט כזה או אחר, וכך ראיתי שכתב הגר"י סילמן שליט"א, ועוד דלא שייך לומר מנהג מדינה בזוג שהתחתן קודם הלכת בבלי בבג"ץ בשנת תשנ"ג, ואף הדיינים שמבקשים לעשות קנין אינם מציינים לאותם אנשים שיש להם אפשרות לסרב, ומבחינתם הדבר חלק מהטקס הדתי, והובא בשם הדיין הרב"צ טופיק שאינו מעורר את הדבר על הקנין כיון שהדברים נעשים בד"כ בהסכמה, זה אינו, שהרי אין להסכמה זו שום תוקף הלכתי, עד שיעשו ע"ז קנין, וכן מה שהובא בשם הדיין הרב יקותיאל כהן שנוהג לתת לבת לרשת יחד עם הבנים אף ללא קנין, כיון דהוי ממון שאין לו תובעים, הדברים תמוהים מאוד, דאטו מותר לגזול ממון שאין לו תובעין, הרי אין לגזול מתנות כהונה ומתנות עניים, למרות דהוי ממון שאין לו תובעין, ועוד שאי"ז ממון שאין לו תובעין, כיון

ג. בענין חלוקת רכוש עפ"י הלכת השיתוף, שכתב ע"ז בספר לב שומע לשלמה [ח"א סי' ד'] הנה יל"ד בזה משום דינא דמלכותא, וכך כתב לדון, אולם בהקשר זה ישנם כמעט את כל הריעותות שיש בפוסקים, כלומר גם בארץ ישראל, ובשלטון שלא מתנהל עפ"י הלכה, ולא נבחר ע"י העם [בית המשפט העליון], וגם הוא בניגוד להלכה מפורשת, וגם אינו לטובת המלכות, ול"ש לומר שעל דעת זה נישאו, וזאת משום שמה נאמר על הזוגות שהתחתנו קודם לפסיקת בג"ץ, וא"כ צריך לשנות את נוסח הקידושין, ובמקום לומר "כדת משה וישראל" יאמרו "כדת אהרן ברק ובג"ץ"...

כמו"כ ישנן פיצויי גירושין, שברוב המקרים זו המצאה של דייני זמננו, ולדעת הגרי"ש אלישיב הוי גזל גמור⁽¹⁴⁰⁾, [כמו"כ הדיין הרב רפאל אליהו הישריק חבר בית הדין הגדול מחייב גם איזון משאבים, ולוקח מהבעל חצי דירה, ומלבד זאת אף מחייב בכתובה ותוספת כתובה ומזונות, וא"כ מידת הדין לקתה בכפלים, ראה נאומי

בכנס הדיינים תשע"ז [עמ' 266], וכן דעת הר"צ אלגרבלי חבר ביה"ד הגדול⁽¹⁴¹⁾, וכן בפס"ד מביה"ד בת"א, בהרכב הדיינים הרב צבי יהודה בן יעקב, הרב משה בצרי, והרב יצחק הדאיה⁽¹⁴²⁾.

ד. וכן בענין פיצויי גירושין, שיש בדבר זה שינוי מתמיד, ואביא כאן את מה שכתב לי הג"ר פנחס שפירא שליט"א על השתלשלות המושג בבתי הדין, וכדלהלן, בתחילה כתב הרב"צ עוזיאל⁽¹⁴³⁾ שאי תשלום פיצויים מעכב את מסירת הגטל אישה, ואי"ז נחשב כסחיטה מצד האישה, ולאחר מכן כתב⁽¹⁴⁴⁾ שיש חובת פיצויים גם כשהבעל צודק בתביעת הגירושין, ולאחר מכן כתב⁽¹⁴⁵⁾ אין אפשרות לאישה למחול קודם הנישואין על "תקנת" הפיצויים, ולאחר מכן הר"י ניסים כתב⁽¹⁴⁶⁾ שהמנהג לחייב את הבעל בפיצויים עד כפל מסכום הכתובה [ואצל בני ספרד מדובר בסכום גבוה בד"כ], ולאחר מכן הר"ש דיכובסקי כתב⁽¹⁴⁷⁾ שיש חובת פיצויים אף כשהאישה תובעת

(140) ראה שורת הדין כרך י' עמ' ק"ל במאמרו של הרב אברהם שרמן, וכן ראה פר"ר ח"ז עמ' 111, ח"ח עמ' 36, ח"ט עמ' 76, ונאומי של הרב מימון נהרי חבר ביה"ד הגדול, בכנס הדיינים תשע"ז עמ' 308, וראה ג"כ במשפט הכתובה ח"ח עמ' ס"ד דברים חריפים בענין זה.

(141) תיק מס' 835665/1.

(142) מס' תיק 1197346/13.

(143) פס"ד של הרבנות הראשית ח"א עמ' ל"ח.

(144) שם ח"ב עמ' 36.

(145) שם עמ' 18.

(146) אוסף פס"ד רבניים של הרבנות הראשית לישראל ח"ב עמ' 80.

(147) פס"ד רבניים המאגר המקוון, פס"ד מ"ג.

גירושין, אח"כ הרב ישראל שחור כתב⁽¹⁴⁸⁾ שאף כשהגירושין הם מוכרחים, וכגון שמרדו זה על זה, והם פרודים י"ח חודש, אעפ"כ מחויב בפיצויים, ובסופו של דבר הרב שלמה שפירא כתב⁽¹⁴⁹⁾ שמנהג הפיצויים הוא בדומה להלכת השיתוף שחודשה ע"י בג"ץ, וממילא יש לה תוקף הלכתי....

ה. **מחייב** פיצויים לידועה בציבור רח"ל⁽¹⁵⁰⁾ ואמנם מציין בפס"ד שזה עפ"י פסיקת בית הדין הגדול, ויש לציין שמבחינת סדרי הדין החוקיים, וק"ו שמבחינה הלכתית אינו מחויב לפסוק עפ"י פסיקה תקדימית של בית הדין הגדול].

ו. **בנושא** חלוקת רכוש, בתי הדין מיישרים קו לגמרי עם בג"ץ המכונה בג"ץ בבלי, שמחלקים את הרכוש חצי חצי, אף אם הבעל הביא כסף מעצמו כגון מירושה, או מחמת כישוריו, ומאידך גיסא כשהבעל אברך לא פוסקים לו חצי מהרכוש, וראה לדוגמא פס"ד הממחיש את האבסורד בענין זה, בביה"ד הגדול, בהרכב הר"ד לאו, הרב אליעזר איגרא, והרב אהרן כץ⁽¹⁵¹⁾, שבו האישה הרויחה כסף פי כמה מהבעל, וע"כ כתבו שחלוקה חצי חצי אינה הוגנת, וע"כ נתנו לבעלה רבע, כיון שחצי מהזכויות של האישה הוא בסכום גבוה מסכום הכתובה, ואילו במקרים הפוכים כמובן שאין מתחשבים בכך.

(148) פס"ד רבניים המאגר המקוון פס"ד קפ"ד.

(149) פס"ד רבניים המאגר המקוון פס"ד קפ"ה.

(150) ראה פס"ד 344858/3.

(151) תיק מס' 1150186/2.

סימן לא

בענין היתרי הממזרים המצויים בזמנינו

"חכם שאסר", ואמנם יש דיינים שאינם כותבים שהילד ממזר, אלא שלא מצאו דרך להיתרו, ובכה"ג לכאו' אין שאלה של חכם שאסר, אולם יש דיינים שכן כותבים שהילד ממזר, ואף אם ביה"ד הגדול יאסור, לאחר שהממזר יגיע לגיל 18 יוכל לבקש דיון חוזר, ולכל זה הסכים הרב עמאר, וע"ז אמר הרב עמאר שאין בעיה (152) שאין לה פתרון.

ב. בענין הממזרות בעולי גרוזיה, שביה"ד הרבני בבאר שבע [בהרכב הרבנים, הרב אליהו איגרא, והרב אליהו אברג'יל⁽¹⁵³⁾] התיר ממזרות עקב כך שלדעתם לא נעשו בגרוזיה קידושין כדמו", וצווחו ע"ז כל רבני יוצאי גרוזיה שאין הדבר נכון, ופסה"ד התבסס על מאמר של הרב ציון בוארון, שעשה מחקר בנושא יחד עם הרב שלמה עמאר, והרב בוארון חזר בו מדבריו, אלא שביה"ד מבחינה חוקית אינו יכול לחזור בו מהיתרו, [נדבר זה הוא בלתי נתפס, שבמידה וביה"ד טעו,

א. בענין הממזרויות כיום, הנה לפי נתונים רשמיים של מערכת בתי הדין הרבניים, שהוצגו ע"י התנועה לחופש המידע, ישנם משנת 1954 סה"כ 84 ממזרים, ויחד עם הספק ממזרים סה"כ 256 ממזרים, והפלא הגדול שבעשרים שנה האחרונות לא הוכרז על אף ממזר ודאי, וראיתי מובא ראיון של השופט בדימוס והיועץ המשפטי לממשלה לשעבר אליקים רובינשטיין שסיפר שהדיין הרב דיכובסקי אמר לו שילך לרב עמאר שהוא מומחה בדברים באלו, [והסכים לדברים, שקודמו בתפקיד - הרי"מ לאו - לא היה מוכן] וסיכמו שבכל תיק ממזרות, התיק לא יובא אלא להרכב יוחסין מיוחד [כלומר דיינים שדעתם ידועה מראש שסומכים על הפנים יפות] ולא יבוא הצדדים וייצגו את עמם, אלא נציג היועמ"ש, [כדי שלא יהיו פליטות פה מיותרות שיסבכו את הענין], ואם ההרכב הראשון יאסור, אוטומטית יהיה ערעור לביה"ד הגדול, [ולא אכפ"ל מדין

(152) אנב, זו אחת ה"בעיות" של הדיינים, שמסתכלים על שאלות הלכתיות כבעיות, וכבר אמר ע"ז הגר"ש שברון שההבדל בין החרדים, לאלו שאינם חרדים, האם יש להם תר"ג מצוות, או תר"ג בעיות...

הלאה, וא"כ התוצאות של טעויות אלו הם נוראות מאוד. [ושמעתי לבאר מדוע נכתב בפסוק "עד דור עשירי" בממזר, והביאור הוא שכל אדם אם נלך עשרה דורות אחורה, נגלה שהסבא מלפני עשרה דורות הוא אחד חלקי אלף סבים, ודו"ק היטב בזה].

ד. הרב יצחק יוסף כתב בהסכמה לקונטרס מוציא אסירים בכשרות של הרב יוסף רפאל סאסי לבאר עניין הפנים יפות ברוב בעילות אחר הבעל, דלדבריו אמרי' רוב בעילות אף במיוחדת לאחר וחיה עמו בנישואין אזרחיים, והביא את הגמ' בסוטה [כז,ב] שדנה האם גם בפרוצה ביותר אמרי' רוב בעילות אחר הבעל, והניחה הגמ' בתיקו, והנה כשאישה מיוחדת לאדם זר הדבר חמור שבעתיים, דכל דברי הגמ' אמורים באישה שחיה תחת בעלה, וע"כ רוצה שילדיה יהיו מבעלה, אבל כשעזבה את בעלה ונישאה לאחר בנישואין אזרחיים ודאי שלא אכפ"ל שהולד יהיה מהבועל, ולמה שנאמר בכה"ג רוב בעילות אחר הבעל, ואמנם הרב התיר רק את הנכד, אך עדיין קושיא במקומה עומדת.

ה. בכל עניין תרי רובי בממזרות, הנה היתר זה "השתכלל" בשנים האחרונות, שבתחילה התירו רק ברוב עכו"ם, וכיום אף ברוב ישראל, אף בלי ספק נוסף, וכל העניין שמסתמכים על

אפי' בדבר משנה, אינם יכולים לחזור בהם מעצמם, אלא רק ביה"ד הגדול יכול לבטל את פסה"ד, אלא שבמקרים של יוחסין כמובן אין מי שיערער לביה"ד הגדול, וכמו שהיה בענין הגט מצפת, שבג"ץ מנע מביה"ד הגדול מלדון בענין זה] והנה בחוה"מ סוכות תש"פ עליתי למעונו של הרב בוארון ושאלתיו על ענין זה, ואמר שהוא על משמרתו עומד שלא נעשו קידושים כדמו"י בגרוזיה, וקיבל על כל עדות מכמה רבנים, וביניהם הגה"צ רבי יצחק זילבר זצ"ל שפעל שם כדי לקרב יהודים לאביהם שבשמים, ואחר שהגיעו אליו רבני גרוזיה למחות על הפסק, הסכים להוציא הבהרה שאי"ז היתר גורף אלא צריך לבדוק כל מקרה לגופו, אולם לגופו של ענין אינו חוזר בו מעמדתו, אכן מספרות השו"ת בתקופה זו מצינו כמה מכתבים מרבני המקום, ונראה שהרבנים שם ידעו בטיב גיטין וקידושין, ואין להטיל בהם דופי, וצ"ע, וכמו"כ יש לתמוה שהרי הרב שלמה עמאר בהסכמה לספר "שם ואות" על רבני גרוזיה כתב שרבני גרוזיה היו ת"ח גדולים. (154)

ג. ישנה טענה שאף שישנם עשרות או מאות טעויות בגיטין מ"מ מדובר באחוז קטן, אולם כידוע בממזרות הרי מכל אדם בתוך מאה שנים, יכול לצאת מיליון צאצאים, אם יש לו עשרה ילדים, ולכל אחד מהם יהיה עשרה ילדים וכן

עליה", שבכל דור ודור יורידו עוד עניינים עפ"י ס"ס, ועוד שאף פעם לא ידונו את הס"ס עפ"י כל הפוסקים, כלומר שיתחילו למשל מהחזון איש ועד הדעה המקלה, אלא מיד מתחילים מדעות במרכז או דעות מקילות.

ז. בענין דעת הפנים יפות [פרשת קדושים] שעל פיו מקילים בעניני ממזרות, והיינו שהרי כל מה שתולים ולד באב הוא משום רוב בעילות אחר הבעל [עי' סוטה כז,ב, וחולין יא,א], ומחדש הפנים יפות דלא אמרי' רוב בעילות אחר הבעל, אלא בזוג שנשוי כדת משה וישראל, וא"כ ההיכ"ת היחידה של ממזר היינו דווקא בהיו אביו ואמו בבית האסורים, וזוהי מסקנת דבריו, ועצם חידוש הוא כך, שאין דנים שהרוב המספרי של הבעילות הוא מהבעל, אלא שרוב הבעילות שנולד מהם ילד הם מהבעל, והיינו שרוב הילדים הנולדים הם מבעל אמם, וביתר עומק שמכיון והאישה כבר זינתה עם אדם האסור לה באיסור כרת, א"כ חיישי' שמא זינתה עם גוי, ושמא מבעלה, ועפ"י ס"ס זה מתירים כמעט את כל הממזרים, [ומשנת 1954 עד היום הוכרזו סה"כ 84 ממזרים בלבד] ודברים אלו מחודשים ביותר, ואין להם הבנה, ואסביר דברי, דהנה מצינו בש"ס בכמה סוגיות שתולים ולד בבעל אמו אף אם לא היו נשואים כדמו"י, א. ביבמות [סט,א] מבו' שכהן הבא על הפנויה, והוליד ממנה בן, שהולד אוכל בתרומה, וחזי' דאמרי' רוב בעילות אחר

הפנים יפות הוא תמוה, כי דבריו הם נגד גמ' ערוכות לכאור', והיכן שמענו לפסוק בדאורייתא בדעת יחיד נגד כל הפוסקים, וישנם סתירות בפנים יפות גופי', ויתירה מזו דא"כ לא מצינו ממזר אלא בהיו אביו ואמו בבית האסורים, וזהו דבר שאין הדעת סובלת, דא"כ היאך מצינו ממזרים בספרות השו"ת בכל הדורות, וראה בענין זה בקונטרס קדושת ישראל של הרב יהודה חטאב שליט"א, וכן בקונטרס של הרב רפאל סאסי מוציא אסירים בכושרות שמצמצם את הפרשנות בפנים יפות, ויתירה מזו דא"כ על מה רעש העולם על היתר הממזרים של הרה"ר גורן שהרי גם שם היה ס"ס שמא מבעלה ושמא מגוי, [וכבר אמר הגר"ש וואזנר זצ"ל שמי שיצא נגד הרה"ר גורן, ולא יוצא נגד מה שקורה כיום, צריך לעלות לקבר של גורן ולבקש מחילה]

ו. בענין טענתי כנגד השימוש הנפוץ בספק ספיקא, וכתבתי ע"ז "ותורה מה תהא עליה", יש שהבינו כאילו כוונתי נגד מרן הגר"ע יוסף זצ"ל, וחס ושלום לומר כן, ומעולם לא עלתה על דעתי מחשבה כזו, וכל טענתי היא על הרבנים והדיינים ההולכים בדרכו של הגרע"י, ובכל נידון חדש נקודת הפתיחה היא דעת הגרע"י שהיא עצמה מבוססת על ס"ס, ועילה עוד עושים עוד ס"ס, ולא שייך שבכל דור יעשו עוד ספק אחרי שיקחו את דעותיהם של אותם תלמידי הגרע"י ויעשו עליהם ס"ס, וע"ז כתבתי "תורה מה תהא

הבעל אף כשלא נשואים, ב. ביבמות [כג,א] מב' שמי שהיה נשוי ומת בלי ילדים מאשתו, אולם בא על אשה אחרת וממנה יש לו ולד, שאשתו פטורה מיבום, ושוב חזי' דאמרי' רוב בעילות אחר הבעל למרות שאינם נשואים, ג. בב"מ [קד,א] שבאלכסנדריה היו חוטפים נשים וכו', ורצו חכמים לעשות בניהם ממזרים, ולבסוף הפקיעו קידושין, עי"ש, וכן במס' קידושין בריש עשרה יוחסין מב' שהיו ממזרים בפועל, ולדברי הפנים יפות תיקשי אמאי רצו לעשות בניהם ממזרים הא ליכא בכה"ג רוב בעילות אחר הבעל. וישנם ראיות נוספות [ראיות אלו ראיתי בקונטרס קדושת ישראל להרה"ג יהודה חטאב שליט"א], ועוד דבפנים יפות גופי' איכא כמה סתירות ממקומות אחרים, ועוד דלא מצינו דבר זה באף אחד מהראשונים שכתב כן, [ועי' בשו"ת הרדב"ז ח"ד סי' צ"ב שאם אחד האחרונים כותב חידוש שהראשונים עסקו בדבר זה, ולדבריו אין מקום לדברי הראשונים, א"כ הראשונים הם ראי' כנגדו], ולא מצינו לאחרונים שבית ישראל נשען עליהם שהביאו דבריו, וק"ו שלא פסקו כמוהו, [וראה בקובץ תשובות להגרי"ש אלישיב ח"ה אה"ע סי' קע"ט שפשוט לו לאסור בכה"ג] והיכן מצינו לסמוך על דעת יחידאה כנגד כל הפוסקים בחידוש שהוא לכא' נגד גמרות ערוכות. [ובחזו"מ סוכות תש"פ עליתי לסוכתו של הר"צ בוארון

שליט"א, ושאלתיו מה הביאור בפנים יפות, וענה לי "אין בזה פשט", ושאלתי א"כ היאך אתם סומכים עליו, וענה לי "הוא היה גאון גדול", וכשתמהתי שהרי דבריו נסתרים מגמ' ומראשונים, ענה "וכי הוא לא ידע את כל זה", וכששאלתיו מדוע מיקל דלא כהחת"ס לפסול קידושין היכא שהעדים פסולים, ובניגוד לפסקם של האגרות משה והגרי"ש אלישיב, ענה ש"החת"ס תמוה", וראה בשו"ת שמע שלמה להרב שלמה עמאר [ח"ד אה"ע סי' ד' 155] שהעלה להקל בענין ממזרות עפ"י קושיא של קצוה"ח שנשאר בצ"ע על השו"ע, כנגד שו"ע מפורש, ועל קושיא זו תירצו האחרונים תירוצים אחרים.

ח. עוד בענין דעת הפנים יפות עה"ת [פרשת קדושים] שהביאור ב"רוב בעילות על הבעל", אינו שרוב מספרי של הבעילות הוא אחר הבעל, אלא שרוב הנולדים הם מהבעלים של אמותיהם הנשואים כדמו"י, וע"כ אף במיוחדת לאיש זר, ואפי' בנישאה בנישואין אזרחיים, אין דנים את הוולד כממזר, והנה מלבד שדברי הפנים יפות מחודשים מאוד, ונסתרים מגמ' ומראשונים, ואף נסתרים מדבריו של הפנים יפות במקומות אחרים, ולגופו של ענין יש להעיר בדברי הפנים יפות, דהנה אמרי' בכתובות [יג,ב] בתוס' לגבי החזקה אישה מזנה בודקת ומזנה, ואעפ"י שיש רוב כנגד

חזקה זו, וקי"ל [יבמות קיט,א] דרובא וחזקה רובא עדיף, מ"מ מכיון שהחזקה מלמדת שרוב זה אינו שייך במקרה זה, שהרי ישנה חזקה שאישה מזנה בודקת ומזנה, ע"כ החזקה עדיפא, וכך מבו' בחי' רעק"א שם, וא"כ ה"ה הכא שאמנם יש רוב שהנולדים בעולם בד"כ נולדים מבעלי אימותיהן, מ"מ אין דנים ביחס לכלל העולם אלא ביחס לאותו מיעוט של נשים המזנות מבעליהם, והתם ליכא רובא. [ויל"ע מדוע בכל רוב בעילות אחר הבעל, לא אמרי' דהוי כמו הנידון של רוב חנויות מול רוב בשר, שנחלקו בזה הפוסקים, עי' תוס' רי"ד [ב"ב כג,ב ד"ה ר"ח] שכתב דאזלי' בתר רוב בשר, וכ"כ הבינת אדם [שער הקבוע סט"ו], ולכאו' ה"ה לענייננו, שהבעל הוא בבחינת הרוב חנויות, ושאר העולם בבחינת רוב בשר, וצ"ע], ויצוין שבספר עין ידיד, להג"ר שלמה ידידיה

זעפרני שליט"א שהביא בשם הגרי"ש אלישיב שאין לסמוך על הפנים יפות, ודן למעשה במקרה מסוים, ופסק הגרי"ש שהוא ממזר ודאי, וראה שם את כל המו"מ בהאי עניינא, וראה גם במצעדי גבר, [להג"ר גבריאל טולידאנו זצ"ל כתובות סי' ל"ה] מה שנו"נ עם הרב משאש בענין זה

ט. וכמו"כ צ"ע מדוע הגרע"י לא עושה ממזר עפ"י דנ"א, וכן מדוע דנ"א לא ייחשב כאפשר לברר, ואמנם באר"י זקוקים לאישור נשיא ביה"ד הגדול, אולם אפשר לעשות בדיקה זו בחו"ל, הא לא גרע מרוב שאסור עכ"פ מדרבנן אף לדעת הפני יהושע בקידושין [עג.א], ויש לפלפל בזה ואכמ"ל, ויש לציין שדעת הגרז"נ גולדברג זצ"ל ויבלחט"א הגר"מ שטרנבוך לסמוך על דנ"א אף להוציא ממון, כיון שדבר זה הוא כמו הכרת הפנים.

סימן לב

בענין בירור יהדות וגיוור

בירור יהדות

נענשים על השקרים ששיקרו בבי"ד, וכן משום מסיח לפי תומו נמי לא שייך, כיון שמתיעצים עם עורכי דין ומומחים, ודאי לא שייך בכה"ג מסל"ת. [ובבי"ד רבני מסוים, ישנו דיין שטוען שלמד רוסית בכוחות עצמו, ועפ"ז הוא מתחקר את העולים מברית המועצות].

ב. ישנם קבוצות מאוד מסופקות מבחינה הלכתית, עולי רוסיה, עולי אתיופיה, [ראה שו"ת יביע אומר ח"ח אה"ע סי' י"א שהסתמך על דברי הרדב"ז שסמך על דברי אלדד הדני, שהאתיופים הם משבט דן, אולם הגר"מ שטרנבוך טען שמכיון שאז חשבו שעומדים לגלות את עשרת השבטים, ע"כ האמינו שהם משבט דן, אבל כיון שהעולם כולו לפנינו, ולא ידוע על שאר השבטים, אין סיבה שנמצא את שבט דן] הכושים העבריים מדימונה, הסובוטניקים, הקראים, [שהתירם הגר"ע יוסף, למרות שיש מהאחרונים שאסרום משום שאינם מגרשים בגט, וזאת משום שהעדים בקידושין אלו בד"כ הם קראים, וא"כ הם פסולים לעדות, אולם יל"ע בזה,

א. בענין בירורי יהדות, הנה כתב היביע אומר לגבי עולי רוסיה דמעיקר הדין המצהירים על יהדותם נאמנים, והיינו מדין רוב, וכן דהוי מילתא דעבידא לאיגלווי, ויל"ד בזה אם הדברים שייכים במציאות כיום, חדא, דלפי הטענות של ר' יגאל יהודי [לשעבר חוקר יהדות מטעם בית הדין הגדול, ראה ראיון עמו במוסף שבת קודש במוסף חג הסוכות תשס"ט, וכן בפרשת חוקת תשס"ח, ולספר וישנם הסכמות מדיינים במערכת, כגון הרב נחום גורטלר אב"ד רחובות, הרב שמואל פופוביץ אב"ד פ"ת, הרב דוד מלכא מנכ"ל בתי הדין, הרב ישעיהו גליק אב"ד פ"ת, הרב משה אוחננא אב"ד פ"ת, הרב אליהו דוד רוזנטל חבר ביה"ד בירושלים] אדרבה רובם אינם יהודים, והוא מוכיח זאת בראיות עובדתיות, ועוד דאיכא רגליים לדבר שיש להם עניין לשקר, משום שרוצים עבודה ואיכות חיים שיש בישראל, וא"כ אין ראי' מעצם הצהרתו שהוא יהודי, ועוד שמילתא דעבידא לאיגלווי לא משקרי אינשי, זה אינו נכון בענייננו, שהרי אינם

דיעזוי בשו"ת בנין ציון ח"ב סי' כ"ג שכתב שתינוק שנשבה אינו פסול לעדות, וסמך עליו בשו"ת אחיעזר ח"ג סי' כ"ה, וע"כ אותם קראים לכא' הם תינוקות שנשבו ממש, אולם ביביע אומר ח"ח אה"ע סי' י"ב, העלה שאין לקבל פסולי עדות אף בתינוקות שנשבו, אכן יש להעיר שהרי ביביע אומר כתב לגבי אותם אנשים במצרים שהיו עובדים בשבת, אך באו להתפלל בביה"כ, וכן לא עישנו בשבת, אלא שהיו מוכרחים לעבוד מחמת צורך הפרנסה, שאין לדונם כמחללי שבת בפרהסיא, וצ"ע, וראה בשורת הדין חט"ו עמ' קפ"ה במאמרו של הרב אברהם שרמן, שאסר בכה"ג, והצטרפו לפסה"ד הרב חגי

איזרר, והרב שלמה דיכובסקי] ועוד, וכמובן שאת כולם מתירים בשופי. [ע"י יביע אומר ח"ח אה"ע סי' י"ב].

ג. בפס"ד שיצא לאחרונה בביה"ד הגדול, בהרכב הרב אליעזר איגרא, הרב אהרן כץ, והרב שלמה שפירא¹⁵⁶, בענין בירור יהדות, שפסקו על ילדה מאומצת מגרוזיה שהיא יהודיה, כיון שהרב שם השיאה, ורב זה ודאי ידע שהיא מאומצת, ודאי ידע מי ההורים האמתיים שלה, ודיברתי ע"ז עם דיין חשוב המבין בבירורי יהדות ונזדעק ע"ז, שאין אפשר לומר על קהילה של עשרים אלף יהודים שבועדות הרב המקומי הכיר את כל הציבור לפני ולפנים¹⁵⁷]

גויר

א. בנושא הגויר, אמנם בתי הדין לגויר הקים הגר"א בקשי דורון, ולא צפה שאח"כ חיים דרוקמן יתלוט בה¹⁵⁸] אולם מ"מ הם מערכת נפרדת, [שאותה

156) תיק מס' 12238866/1.

157) וראה בהקדמה לשו"ת משפטי הבשן מוהרב ניסים בן שמעון המביא על מעשה שהצליח לתפוס בשקר אדם שהצהיר על יהדותו, וסיפר שאצל הוריו ברוסיה היו שני כוירים לחלבי ולבשרי, והמציאות היא שהמציאות של שני כוירים הוא דבר יחסית חדש, ובדאי שברוסיה הקומוניסטית לא היה דבר כזה, וכך עלה על השקר, אולם דיין שאינו מקצועי, בר"כ לא יצליח לעלות על השקר.

158) ובאופן כללי ישנה בעיה גדולה, בכך שהרבה מהרבנים החרדים שנתנו הכשר למוסד מסוים, כשנכנסו ע"מ להציל, ולא צפו שאחריהם יבוא מישהו שאינו כשר, ודוגמא לאבחנה זו הייתה כשרצו להקים את אוניברסיטת טרי בירושלים, ובתחילה דובר שהוא יקום היכן שנמצאת כיום שכונת רמת שלמה, וכל העסקנים נלחמו ע"ז, מכיון שזה היה גורר חילולי שבת המוניים ליד השכונות החרדיות, ואז הגיע ראש העיר דאז מדי קולק לבית הגר"ש אלישיב והציע לו שיכנו את האוניברסיטה

היא כפופה לנשיא ביה"ד הגדול, ואף מערכת הגיור הצבאית כפופה לנשיא ביה"ד הגדול כפי שנחשף בשנת תשע"א, וראה בקונטרס "ויוסף הוא המשביר" שכתב הר"ש עמאר, [ונדפס גם בהקדמה לשו"ת שמע שלמה ח"ח], שכתב כן, ושם המצב נורא ואיום, ומערכות רישום הנישואין מכירות בגיור זה, שהוא פיקטיבי ברוב מוחלט של המקרים, [וכמ"ש היועמ"ש לבתי הדין הרבניים עוה"ד שמעון יעקבי בקונטרס ביטול גיור עקב חוסר כוונה בקבלת מצוות, עמ' 88 ו-80 אחוזים מהמתגיירים אינם שומרים תומ"צ, ונתון זה היה בשנת תשמ"ג, ובספר גרים גרורים שכתב הרב שלמה בניזרי עמ' 633 הביא ציטוט מדברי דיין הגיור דוד סתיו שתשעים אחוזים אינם שומרים תומ"צ, ועלובה עיסה זו שנחתומה מעיד עליה, וי"א שמאז המצב הידרדר לכתשעים ושבעה אחוזים שאינם שומרים תומ"צ כיום, כמ"ש הרב אברהם שרמן בקונטרס ביאור הלכתי בתקפו של הגיור ההמוני עמ' 76, וראה בספר השקדן [ח"א עמ' 116] משמ"י דהגרש"ש קרליץ בשם החזו"א שכבר אז [בשנת תשי"ג] שתשעים אחוזים מהגיורים אים כשרים עפ"י ההלכה, וראה

בכנס הדיינים תשס"ט [עמ' 165] בנאומו של הרב אברהם שרמן שכתב על מקרה בו אישה שילמה 10,000 ש"ח כדי לקבל הליך גיור מזורז, כמובן ללא קבלת תומ"צ, והאבסורד הוא שאינם מכירים בגיורי ביה"ד של הגר"נ קרליץ, וכביכול הם טובים מבי"ד זה, וראה בפס"ד מביה"ד בנתניה, בהרכב הדיינים הרב שלמה שפירא, הרב אברהם מייזלס, הרב רפאל י. בן שמעון⁽¹⁵⁹⁾, וכן מגיירים חרש אילם ושוטה, בניגוד למש"כ הרב יצחק יוסף בספרו כללי הגיור, [נדפס בכנס הדיינים תשע"ד], ראה את פסק הדין של הרב שלמה דיכובסקי שפסק לגייר חרש אילם, למרות שאין כאן זכייה, שהרי אינו מחויב במצוות, כיון שרוצה להיות כמו כולם [ראה פד"ר כרך י' עמ' 193] ובמערכת זו בשונה מבתי הדין הרבניים שבהם שני שליש מהדיינים הם חרדים, בבתי הדין לגיור במצב הוא ששני שליש הם מהציונות הדתית, ובעיקר מהזרם הליברלי בציונות הדתית, כגון הדיינים בניהו ברונר ודוד בס⁽¹⁶⁰⁾, [והמדינה משקיעה כסף רב בגיורי צה"ל, ונכון לשנת תשע"ז הושקעו בו 38 מיליון ש"ח] ואכן ישנם טענות גם על הבי"ד של הגר"נ קרליץ בנושא הגיור,

ליד השכונות החרדיות, ויעבירו חוק בעירייה, שלא ישחקו בו בשבת, אולם הגר"ש לא הסכים לדבר זה, ואמר שאת החוק אפשר לשנות, אולם את האינצידון כבר לא יהיה אפשר להווי...

(159) תיק מס' 886121/1.

(160) ראה בספר גרים גרורים שכתב הרב שלמה בניזרי עמ' 609, שהאריך להסביר את שורש הבעייתיות מבחינה חוקית בענין הגיור, כגון סעיף הנכר, הנותן אורחות לכל מי שהוא נכר של יהודי, [ולאחרונה בג"ץ הרחיב את חוק השבות אף לאלמנה של נכר של יהודי].

שהיו כאלו שהצליחו להטעות את הבי"ד, אולם בזה אין חולק שזו תקלה הנוסעת מחוסר מקצועיות, ולא ממגמה פסולה

ב. בנושא הגיורים כמות הגיורים שנעשו ע"י חיים דרוקמן עומד על כחמישים אלף בשמונה שנים, [ועפ"י נתוני דו"ח הגיור של השר לשעבר משה ניסים בין השנים 1996 עד 2017 התגיירו בסה"כ 93000 איש] האם אנחנו ראינו כ"כ הרבה בעלי תשובה בשמונה שנים. [ומלבד זה שמגיירים חיילות שמשרתות בשירות משותף, שאף לדעת הרבנים הליברלים ביותר הוי יהרג ואל יעבור, וכן מגיירים אנשים שמצהירים שימשיכו לגור בקיבוצים חילונים, והיכא דאיכא אומדנא דמוכח שלא ישמרו תומ"צ אף לאחיעזר בח"ג יו"ד סי' כ"ו ודאי דאינו גירות אף בדיעבד, ובלא"ה לשיטתם דגירות זו חלה בדיעבד, א"כ הם עוברים אף בלפנ"ע, שמכשילים את המתגיירים בכל העבירות] וכן עצם בתי הדין לגיור, שאי"ז משרה שיפוטית אלא עובדי מדינה, המועסקים לפי הביקוש, וא"כ יש לדיינים אינטרס מובהק להרבות גיורים, וא"כ הם נוגעים ופסולים לדון,

ואף כששומרים תומ"צ הגירות פסולה, וטענה זו טען הגרש"ש קרליץ זצ"ל, ראה בספר לזכרו עמודי שש עמ' 242]

ג. בפס"ד שכתב הרב עזרא בר שלום בביה"ד הגדול, בהרכב יחד עם הרב שלמה דיכובסקי והרב אברהם שרמן¹⁶¹, בענין תוקפו של גיור שנראה לביה"ד שהמתגייר לא קיבל עליו תורה ומצוות, כתב שאין זה מתפקיד בית הדין הגדול להטיל דופי בגיורים אלו, מכיון שסו"ס יש למבקשת תעודת גיור, וע"כ יש להפנות את התיק למועצת הרה"ר לפתרון בתיק, ויש לתמוה שהרי כידוע מבחינה חוקית אף אם אי"ז מתפקידו של בית הדין, אילו בית הדין ידרש לסוגיא, לפסה"ד יהיה תוקף חוקי, וא"כ כל כמה שדיינים אחרים, [ה"ה הרב שלמה דיכובסקי] ומבחינה עובדתית אתם רואים שהמצב הוא שהמבקשת אינה שומרת תומ"צ, א"כ היאך ניתן "לעצום עיניים" כשגויים נכנסים לקהל ה', ואף חמיו של הרב, מרן הגר"ע יוסף זצ"ל כתב שאם ברור שהמתגיירים לא שומרים תומ"צ יש לפסול גיורים אלו.

חושן משפט

חושן משפט

סימן לג

האם מותר לצאת מהתופת במירון על ידי שידרוך על אחרים⁽³⁷⁾

האסון תוך כדי שיצטרכו לדרוך על מקצת מהאנשים כדי לפתוח את המחסום וכדו', דמחזר גיסא אפשר שיגרמו למיתתם של כמה מהאנשים, ומאידך גיסא, יצילו בכך רבים אחרים, והנה במשנה בתרומות [סוף פ"ח] איתא עכו"ם שאמרו לישראל תנו לנו נפש אחת, ואם לאו נהרוג את כולכם, ימותו כולם ואל ימסרו נפש אחת מישראל, ומאידך גיסא שוב י"ל דהוי מעשה הצלה.

ג. ועוד יש לדון באופן שרואים אדם שנמצא מתחת מפולת האנשים שאפשר להצילו לחיי עולם, אולם לצורך הטיפול יש לפנות אנשים גוססים מעליו, שיש להם חיי שעה, והתווצה יכולה לגרום למיתתם, האם מותר להציל.

א. יש לעיין מה הדין לו יצויר ואדם היה מצליח לשאול רב בעודו בתוך התופת הנוראה, ויכול להתרומם ולצאת, אולם אין לו ספק שאם יצא, יצטרך לדרוך על אנשים אחרים בכדי לצאת, באופן שיכול להביא למותם, האם נימא שמותר לו לצאת אם לאו, ויש לדון בזה במה אנפי, האם הוי לאו דרציחה, ויהרג ואל יעבור, או דלמא דהוי דרך הצלה, ועוד שאם הוא כבר נמצא על אנשים, אפשר שלמרות שידרוך לרגע אחד על אנשים זה עדיף ממה שלוחץ כל הזמן על אנשים מסוימים, ועוד, שאפשר לומר דהוי בגדר "משמיא קא מרדפי ליה".

ב. וכמו כן יש לדון האם מותר לאנשי ההצלה להיכנס לתוך זירת

אולם לא באדם עצמו, דבזה נמי שייך מאי חזית, ועי' בתוספת למאמר זה].

ה. והנה במעשה שהיה באולמי ארמונות וורסאי בירושלים בשנת תשס"א, ג"כ דנו האם מותר להרים את ההריסות, שעל ידי כך מן הסתם שימותו אנשים, ומאידיך גיסא לולא זה ימותו כולם, ומצינו בהקדמת הפני יהושע כתב על מעשה שהיה בזמנו, שהוא עצמו היה נוכח בו, שהיו הריסות של בתים, וכתב הפנ"י וז"ל "ורבים אשר המיתו ברמיסתם יותר מאשר בראשונה, אף דלא סגי דלאו הכי, שכוונתם לפקוח ולהציל את הגל" עכ"ל, ולא בריא האם כוונתו שעל כן שרי, וכדברי החזון איש, שאם הוי דרך הצלה שרי, וצ"ע. [ולאחמ"כ שאלה זו עלתה גם באסון קריסת הבנין במיאמי בארה"ב, ולא עשו פעולות שיהרגו אנשים, למרות שע"י אי הפעולה מתו רבים ברעב].

ו. והנה כתבנו שיש לדון האם העובדה שהוא נדחף על חבריו נחשב כדינא דמשמיא קא מרדפי ליה, שמצינו במשנה באהלות סוף פ"ו, שע"כ עובר לא חשיב רודף לגבי אמו, לאחר שיצא מרחם אמו, אכן באגרות משה מבו' לא כן, שכתב [בחור"מ ח"ב סי' ע"א] שרק לגבי עובר שכך דרך העולם, שהעובר יוצא מרחם אמו, ולעיתים מסתכנת בכך, משא"כ בכא שרק באופן מקרי, נוצר מצב שקיומו של האחד מהווה רדיפה לגבי השני.

ז. ויש לעיין באדם שלא הבין מדוע אנשים נעצרו מללכת, ועל כן דחף אנשים

ד. והנה ידועים דברי החזון איש ניו"ד סי' ס"ט סק"א ד"ה ויש לעיין] שאעפ"י שאמרו שאין למסור נפש אחת כדי להציל נפשות רבות, מ"מ היכן דהוי דרך הצלה כגון בהטיית חץ, שרי, והניח דבר זה בצ"ע, נידוע שדברי החזון איש נכתבו לאחר מעשה שהי' באוטובוס שהידרדר עם רכבו בבני ברק, ועמד לפגוע בקבוצת אנשים, וע"כ הסיט את רכבו לצד ופגע רק באדם אחד, ראה בספר מסירות נפש עמ' 66 בשם הרב אליעזר וולף משמי' דהגר"ח גריינימן וצ"ל ויבלחט"א הגר"ד לנדון] והנה מעודי תמהתי על דברי החזון איש, שהלא אדם שמטה חץ, היכא דלא הוי דרך הצלה, הוי רוצח על כל פרטיו ודיניו, ולעומת זאת אדם שמוסר את חבריו למלכות, לא חשיב רוצח, אלא רק לדינא דמורידין ולא מעלין, ומעתה הדבר צ"ב שרציחה ממש תותר לצורך הצלה, ואילו מסירת נפש שאינה כרציחה, לא תותר לצורך הצלה עקיפה, ואשר מבואר בזה בדברי החזון איש, שלא רק שבא להבדיל בין מעשה שהוא מעשה הצלה ישיר, לדבר שהוא באופן ישיר מסירה, ובאופן עקיף הצלה, אלא שהגדרת מעשה הצלה גורמת שיהיה עדיף אף על דין שהוא טוב יותר לולא הסברא של מעשה הצלה, כלומר שהריגה ע"י הטיית חץ לצורך הצלה ישירה, עדיפה על מסירה, [אולם שמעתי מהגר"ש רוזנברג שליט"א שכל זה דווקא באדם שלישי, שעדיף לו להציל את הרבים,

תוספת בענין האם מותר לצאת מהתופת במירון על ידי שידרון על אחרים

ב"ה ולאחר שנתפרסם המאמר הקודם, הדבר עורר גל של תגובות, של ת"ח שדנו לכאן ולכאן, וברצוני להודות לכל המגיבים, וכעת נדון בדברים כדרכה של תורה.

א. כשהצעתי את הדברים בפני הגר"ש רוזנברג שליט"א גאב"ד

ביד"צ בני ברק, אמר שבדאי שדברי החזון איש [יו"ד סי' ס"ט סק"א] שבדרך הצלה שרי, נאמרו רק לגבי אדם אחר שרוצה להציל, אולם באדם שרוצה להציל את עצמו דברי החזון איש לא נאמרו, שעדיין שייכת הטענה שמאי חזית דדמך סמוק טפי מדמא דחברך.

ב. ודנתי לפניו שלכאן אין הדוחפים נחשבים רודפים, כיון שהם נדחפים, [עכ"פ ברובם הגדול], ודמי לדברי הגר"ח [בהל' יסודי התורה] שאדם שאומרים לו שיזרקוהו על תינוק, אין צריך להיהרג, כיון שהוא כחפץ בעלמא, וא"כ ה"ה הכא, והסכים לסברא זו, אולם שוב התבוננתי שיש לדון בזה, דאפשר דשאני דיני רודף מדיני יהרג ואל יעבור, ודיני רודף אינם תלויים בדיני רציחה, ואף באופן שליכא כלל דיני רציחה, מ"מ שייך דין רודף, כיון שזכותו של אדם להגן על עצמו, באופן שאחר מסכן אותו, ובתנאי שהסכנה נגרמת על ידי חברו, באשמתו או שלא

קדימה כלפי מטה במדרון, ודבר זה גרם כמובן להימחצות של האנשים בקצה המדרון, והכא הוי דרך ירידה, וממילא יל"ע האם הוא חייב גלות, ואף שאין לנו ערי מקלט, עדיין לפי השיטות שיש גואל הדם בזה"ז [עי' קצוה"ח סי' ב' סק"א], ממילא אינו חייב אם יהרגוהו [ואף שקשה לדעת מי דחף, אולם כפי הנשמע כל המקום מרושת בצלמות אבטחה, ובאופן תיאורטי אפשר לדעת] ועוד, שאם אותו אדם שדחף, גרם גם להפסד בממון, יהיה פטור מחמת קלב"מ.

ה. וכמו"כ יש לדון בכהן, שדחף אנשים כלפי מטה, האם נפסל מלישא את כפיו, חיוב והנה אם מדובר שנדחף ע"י אחרים, והוא לא עשה מעצמו כלום, אף שאותו אדם שמת, מת על ידו, מ"מ לא עביד מידי, וכדברי הגר"ח [הל' יסודי התורה] שאדם שאומרים לו או שנזרוק אותך על תינוק, או שיהרגוהו, מותר לו לתת שיזרקוהו על תינוק, כיון דהוי כחפץ בעלמא, וע"כ באופן זה אינו חייב גלות, ולכאן גם שרי לישא כפיו, ובעצם הענין של כהן שהרג את הנפש שלא ישא כפיו, משום שנאמר "ידיכם דמים מלאו" ואין קטגור נעשה סנגור, הנה סוגיא זו רחבה מאוד, ויש בזה כמה צדדים, האם הוי שוגג הקרוב לאונס, ועוד שדלעת הרמ"א אם עשה תשובה יש להקל, וכמובן שיעשה שאלת חכם לדינא.

[למרות שיש לדון מבחינה מציאותית, מה סכנה גדולה יותר, האם להישאר שכוב, או שלרגע אחד ידרוך עליהם], לבין אדם שרק נמחץ, ורוצה לצאת ולדחוף את כל מי שדוחף אותו מאחוריו.

ה. ואי נימא שאסור לאדם לצאת תוך כדי שדורך על אחרים, א"כ אף כשכוחות ההצלה מגיעים, ולהם מותר להציל בדרך זו, וכמשנ"ת, אולם אם מושיטים לאדם יד כדי שיצא, וצריך לדרוך על אחרים, לכאור' שוב אסור לו לצאת.

ו. וראיתי שהגרי"א דינר שליט"א שאל את מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א האם מותר לאדם לשקר ולומר שהוא כהן, כדי שיצילוהו לפני אחרים, ואמר שהגר"ח שאיסור שקר נדחה מפני פיקוח נפש, והדברים צ"ע שלכאור' יש לומר שכללים אלו נקבעו על מצב שכולו הצלת חיים, ולא שייך להפר אותם מחמת הצלת חיים, וכללים אלו אינם רק כדי להחליט את מי להציל, אל סדרי עדיפויות בעצם, ובוה שמשקר הרי הוא דוחה את זכותו של חברו הכהן באמת לקבל את העדיפות המגיעה לו על פי ההלכה.

באשמתו, ולא באופן שרק אומרים לו שאם לא יהרוג את חבירו יהרגוהו, שאז זו רדיפה דינית, ולא רדיפה מציאותית, וצ"ע בזה.

ג. ושמעתי לדון, שכיום מתכננים לייצר רכב אוטונומי, שנוסע ללא

נהג, וצריך לתכנת אותו מה לעשות במצב שאדם קופץ לכביש, האם הרכב יטה להרוג כמה שפחות אנשים, ודנו בזה עפ"י החזון איש שמותר להטות חץ, כדי להציל יותר אנשים, ולענ"ד נראה שגם לולא דברי החזון איש פשיטא שכך יש לעשות, שהלא אי"ז נחשב שהאדם שמתכנת את הרכב הוא רוצח, אלא רק מייצר מצב שימותו פחות אנשים, ולדוגמא, כשחוקק את החוק לחובת חגורת בטיחות ברכב, הייתה טענה שבמקרה של שריפה, החגורה תגרום נזק, ובדקו וראו שהסיכון מתאונות ללא חגורה גבוה יותר מהסיכון של שריפה, ופשיטא שאי"ז שייך כלל לשיקולי מסירת נפש וכדו', אלא לשיקולי תכנון עתידי, שבודאי יש לתכנן בצורה שימותו כמה שפחות אנשים.

ד. וכמובן שיש לחלק בין אדם שנמצא שוכב על כמה אנשים, ורוצה לצאת, ומסכן גם מי שתחתיו אם יצא

סימן לד (38)

בענין יחסי הכוחות בלמעלה משלושים הכוחות המבררים בש"ס [א] (39)

הנה מצינו בש"ס שישנן לא מעט	ח. תרי רובי
מציאויות של חיסרון ידיעה, וע"ז	ט. רוב בד"ינים
נתנה לנו התורה הקד' כוחות בירור	י. קורבא דמוכח
ונאמנות כדי להכריע, וחלקם חזקים יותר	יא. קורבא דאינו מוכח
וחלקם חלשים יותר, ויש לנו לברר מה הם	יב. הוחזק
הכוחות שנתנה התורה, מה רמת הכרעתם,	יג. חזקה דמעיכרא
מה מקור כוחם, על מי הם גוברים, ומה	יד. חזקה דהשתא
התחדש בהכרעה זו.	טו. חזקת הגוף
וראשית כל יש לנו למנות את כל	טז. חזקת חזקות
הכוחות המבררים שמצינו	יז. חזקת מרה קמא
בש"ס, ואלו הם.	יח. מוחזק
א. שני עדים	יט. הפה שאסר
ב. עד אחד	כ. מיגו
ג. אנן סהדי	כא. בידו
ד. אומדנא דמוכח	כב. שטר
ה. אומדנא	כג. יכיר
ו. רובא דאיתא קמן	כד. ברי
ז. רובא דליתא קמן	

(38) פורסם בירחון האוצר

(39) מאמר זה, הוא בנושא רחב ומקיף מאוד, וכמובן שאיני מתיימר לחקוף את כולו, ומסתמא הקוראים ימצאו דברים נוספים להעיר ולהאיר על המאמר, ועל כן בקשתי שטוחה מהקורא, שאם ימצא כוח מברר נוסף וכדו', שישלח לי, ומשכורתו תהא שלמה מן השמיים.

כה. הודאת בעל דין

כו. שוויא אנפשיה חתיכה דאיסורא

כז. כל דאלים גבר

כח. שבועה

כט. שודא דדייני

ל. מציאות והיגיון

לא. ספק ספיקא

לב. ספק טומאה ברה"י

לג. סטטיסטיקה

לד. סימונים

לה. ספק דרבנן לקולא

לו. ספק דאורייתא לחומרא

לז. אין ספק מוציא מידי ודאי

לח. ביטול ברוב יבש ביבש

לט. טביעות עין

[ולא כתבנו את הכללים הבאים, "כל

האומר לא לוויית כאומר לא פרעתי

דמי", ספק ערלה בחור"ל מותר, יהא מונח

עד שיבוא אליהו, ועוד כללים שאינן

הכרעה או בירור, אלא צורת הנהגה במצב

של ספק, או כלל שמבוסס על כלל אחר

שהוזכר].

ויש לידע שיש לחלק בין כוחות של בירור

והנהגה, לבין כוחות של נאמנות,

ומבין הכוחות שמנינו, כוחות הבירור הם

כדלהלן, א' רובא דאיתא קמן, ב' רובא

דליתא קמן, ג' קורבא דמוכח, ד' קורבא

דאינו מוכח, ה' תרי רובי, ו' חזקה

דמעיקרא, ז' שתי חזקות, ח' חזקה דהשתא,

ט' חזקת הגוף, י' הוחזק, י"א מוחזק, י"ב

חזקת מרה קמא, י"ג כל דאלים גבר, י"ד

סטטיסטיקה, ט"ו אין ספק מוציא מידי

ודאי, ט"ז ביטול ברוב, י"ז ספק דאורייתא

לחומרא, י"ח ספק ספיקא.

ומאידך גיסא כוחות הנאמנות הם

כדלהלן, א' שני עדים, ב' עד

אחד, ג' הפה שאסר הוא הפה שהתיר, ד'

אנן סהדי, ה' שבועה, ו' מיגו, ז' שטר, ח'

ברי, ט' בידו, י' יכיר, י"א שוויא אנפשיה

חתיכה דאיסורא, י"ב הודאת בעל דין, י"ג

אומדנא, י"ד אומדנא דמוכח, ט"ו טביעות

עין (40).

וישנו כוח נוסף, שודא דדייני, שיש בו

כמה ביאורים, ועל כן אינו נכנס

בשני ההגדרות, וכן דין ספק ספיקא, וספק

טומאה ברה"י, שאינו נמצא בב' הגדרות

אלו.

וכן יש לציין שישנם כוחות שהם בגברא,

כלומר מיגו, אי נימא דהוי נאמנות,

הפה שאסר לפי חלק מהביאורים, בידו אי

נימא שהוא מדין נאמנות, וכדו', וישנם

כוחות שהם בחפצא, אומדנא דמוכח, אנן

סהדי, שטר, ועוד שבאים לדון את המקרה

היאך אירע.

ויש להקדים שכמו שאין הכוחות שווים

ברמתם, כך אין כל הספיקות דומים,

(40) ד"ז שנוי במחלוקת הש"ך והט"ז [יו"ד סי' צ"ה סק"ז] האם לע"ה יש טביעות עין, אלא שאינו נאמן, או דלמא שרק לת"ח יש טביעות עין, וא"כ בהא תליא להיכן לשייך כוח זה של טביעות עין.

וישנם ספיקות חזקים יותר, ולדוגמא, ספק השקול, ספק שאינו שקול, דררא דממונא, איקבע איסורא, ספק בגוף וספק בתערובת, ספיקא דדינא, ספק שיכול להתברר, וכדו', וכן לא כל המקומות שמצריכים נאמנות דומים בחומרתם, כגון דיני נפשות שחמורים מדיני ממונות, שהם חמורים מאיסורים, ועוד.

ועתה יש לעבור על כלל הכוחות ולראות מאין מקורם, ומה התורה חידשה בכוחות אלו, והנה לפלפל בכל אחד מאלו הכללים, יכלה הזמן והמה לא יכלו, שהתורה ארוכה מיני ים ורחבה מארץ מדבר, ועל כל אחד מהכללים יש לייחד מאמר בפני עצמו, ונסקור כאן בקצרה כמסת הפנאי, כמה מההערות והיסודות באותם כללים, [וכמו"כ אפשר לחשב מה יחס הכוחות בין שני כוחות חלשים כנגד כוח אחד חזק, ולעיתים שני כוחות חלשים אינן מהווים כוח אחד חזק, ויעז' בספר שערי תורה (להגאון רבי בנימין וואלף לוו, ווינה תקפ"א), שדן רבות בענינים אלו]⁽⁴¹⁾.

שני עדים, הנה אמרה תורתנו הקד' [דברים יט, טו] "על פי שנים עדים יקום דבר", ושני עדים זהו כוח הנאמנות החזק ביותר, והורגים על פיהם, וכן מוציאים ממון, ולא מצינו לשום כוח שגובר עליהם, מלבד מציאות הנראית לעין, וכמו בבא הרוג ברגליו, כיון שהכרעת העדים לא נאמרה אלא במצב של ספק, וכן באופן שאדם יודע לעצמו דלא כמו שמעידים העדים, יש דעות באחרונים, שמותר לו להקל על פי דעתו, ולאכול בצנעא את אותה חתיכה [עי' פתחי תשובה יו"ד סי' ק"ט סק"ג], וכמו"כ דעת הירושלמי בכתובות [פ"ב ה"ב] דפה שאסר גובר על עדים, וכך מב' בתוס' בכתובות [כב, א] ובבית יעקב להנתיבות [שם], ויש לציין את דברי הנודע ביהודה [תניינא יו"ד סי' צ"] שהקשה אמאי אמרי' ביבמות [פז, ב] דאישה שהעידו שני עדים שמת בעלה, אם בא הרוג ברגליו חייבת חטאת, ואילו לגבי רוב, היכא שהתברר שהמציאות היא לא כהרוב, כתבו התוס' ביבמות [לה, ב] דפטור

(41) והנה אין צורך להשוות את כל הכוחות ולעשות מהם כעין לוח הכפל, לידע איזה כוח חזק ממשנהו, כיון שרובם ההכרעה ברורה, כלומר זה ברור שעדים הוא הכוח החזק ביותר, ואילו שורא דדייני וכל דאלים גבר, הם הכרעות חלשות, ואין ספק שחרי רובי עדיפים על רוב, ותרי חוקות על חוקה, וכן הלאה, וממילא מה שיותר לנו אפשר לקרוא לו שיטת ה"פירמידה" [וזהו עצה כללית לזיכרון בסוגיות סבוכות עם פרטים רבים, כגון בורר ויחוד וכדו', שצריך לדעת מהו הדבר החמור ביותר ביחוד, שהוא שהיית גבר ואישה במקום אחד סגור, ללא פתח לרה"ר, וכשבעלה לא בעיר, ולאחמ"כ יורדים למצב של שני גברים עם אישה, או כשבעלה בעיר וכן הלאה, וכך יוצרים מדרג של חומר הענין, וממילא הדבר נהיה יותר מסודר בראש], ואף כאן כך הוא שלאחר שנגדו את סדר כוחם פחות או יותר ממילא יסתדר הכל, אכן יש מקומות וכפי שיבואר להלן, שרואים שאחד ועוד אחד, זה לא שניים, כלומר כוח שחזק מכוח אחר, ומכל מקום אינו חזק מול כוח שחלש מול הכוח שהוא חזק ממנו, וזה משום שיש כוחות שמהותם היא כדי להגיב, ולדוגמא שטר מוציא ממון, ובמינו ק"ל דאינו מוציא ממון, ומעתה היאך מינו מבטל את השטר, והיינו משום שבאותו ויכוח המינו ענה תשובה עניינית, שלשטר לא היה דרך לדחות אותה וכן הלאה.

מחטאת כיון שהוא אנוס, ותי' הנודע ביהודה שחלוק רוב מעדים, דאילו בעדים כשהתברר שהמציאות היא לא כהעדים, אם כן לא היו כאן עדים מעולם, משא"כ בענין רוב, שלא התברר שלא היה רוב, אלא שהאמת היא כהמיעוט, ומו"ר הגר"ד מילר שליט"א הוסיף בזה שכשהתורה התירה דין רוב, נלקחה בחשבון האפשרות שהאמת היא כהמיעוט, ויל"ע דהא אף בעדים איכא פרשת עדים זוממין, ויש לחלק].

והתורה נתנה לנאמנות זו הגבלות רבות, כגון עדים זוממין, שני עדים המכחישים זה את זה, [שלח מ"ד אף לא נאמנים במקרה אחר, עי' ב"ב לא, א], כיון

שהגיד שוב אינו חוזר מגיד [כתובות יח, ב], קרוב, נוגע, רשע, אישה, ושאר הפסולים המבו' בסוגיא דסנהדרין [כד, ב] ובשו"ע [חו"מ סי' ל"ד].

עד אחד, הנה כוחו של עד אחד בממונות הוא לחייב שבועה, ובאיסורין הוא נאמן בין לקולא בין לחומרא, היכא דאינו נגד חזקת איסור, או חזקת היתר, [עי' שו"ע יו"ד סי' קכ"ז ס"ב], ומקור הדין דעד אחד נאמן לחייב שבועה ילפי' בשבועות [מ, א] מ"לא יקום עד אחד באיש לכל עוון ולכל חטאת" ודרשי', לכל עוון ולכל חטאת הוא דאינו קם, אבל קם הוא לשבועה⁴², ולגבי דין עד אחד הנאמן באיסורין, מצינו בזה

42 ק"ל דעד אחד אינו מוציא ממון אלא מחייב שבועה, והנה הקשה המהר"י בסאן [הובא בכנסת הגדולה כללי קים לי סי' כ"ב] אמאי בכל ספק ממון, דאולי' לקולא, לא נימא ספיא דאורייתא לחומרא מחמת לא תגזול, ותירץ המהר"י בסאן שמה יועיל שיתן לחבירו, הא עדיין ישאר הספק על חבירו, והקשה ע"ז התומים [סי' כ"ה סק"ג] דעדיין לא מיישב כשהתובע ברי, ואצל התובע אי"ז ספק ממון, [ולכא' יש לדון שלא אכפ"ל לנתבע מה שהתובע הוא ברי, אם לדעתו חבירי עצמו זה גם שמוא]. ובקונטרס הספיקות [כלל א' סעיף ה'] ובשערי יושר [ש"ה פ"א] תירצו שאיסור לא תגזול תלוי במשפטי הממון, וכל כמה שמבחינת משפטי הממון הדבר שלו, אין בכך איסור, והנה לדברי המהר"י בסאן מוכח שלא נקט כך, אלא נקט שאיסור לא תגזול לא תלוי במשפטי הממון, אלא במציאות האם ממון חבירו נמצא אצלו אם לאו, ומעתה יש להקשות אמאי בכל עד אחד שמעיד על פלוני שחייב ממון מדוע שלא יתחייב הנתבע כלפי שמיא לשלם לתובע, מכיון שיש כאן עד אחד על איסור לא תגזול, ועד אחד נאמן באיסורין.

ונראה ליישב בשישה אופנים, וכדלהלן.

א. הנה לדעת הראשונים [תוס' בקידושין סה, ב ד"ה נטמא, ורא"ש בניטין נד, ב, והמרדכי ביכמות פה, א] דאף באיסורים עד אחד לא נאמן כנגד איתחוק לא תיקשי כלל, וה"ה הכא הו' עד אחד כנגד חזקת ממון.

ב. עוד יש לומר שאף לדעת הסוברים שעד אחד נאמן כנגד איתחוק באיסורים [עי' ברשב"א ביכמות פה, ב, ובקידושין סה, ב], מ"מ הכא דהו' כנגד מוחזק לא נאמן, והיינו אף כלפי שמיא, כיון שמוחזק אלי' טפי, אי משום דהו' או סהדי שחזקה מה שתחת יד אדם שלו הוא, אי משום דהו' ב' חזקות, גם חזקת ממון, וגם חזקת מרה קמא, שהיא לכח"פ כחזקה קמיתא באיסורין [עי' קונטרס הספיקות כלל א' סעיף ה'], וכמב' כ"ז בתרומת הרשן [ח"א סי' שי"ד] ובקצוה"ח [סי' ר"פ סק"ב], וא"כ בהא עד אחד לא מהני.

ג. עוד י"ל בפשיטות שאם הוא יודע שהעד אינו דובר אמת, א"כ הוא עד אחד כנגד, ונאמן לגבי עצמו, ובאיסורין אף נוגע נאמן, [עי' רש"י חולין יב, ב].

ד. ועוד יש לומר שכל כמה שאדם יודע שהעד אינו דובר אמת, אינו מחויב לשמוע כלל לעד, ודל מהכא שהוא עד כנגד, כיון שכל הנאמנויות האלו נמסרו במצב של ספק ולא במצב של ודאי, וכמו שבבא הרוג ברגליו, לא שומעים לעדים, [ועי' באבי עזרי פט"ו מהל' איסורי ביאה הכ"ז שכתב כעין סברא זו].

הוא סברא למה לי קרא, ובענין כוחו של עד אחד מול חזקה, הוי פלוגתא דקמאי, התוס' והרא"ש ועוד בקידושין [סו,ב] האם ע"א נאמן באיסורין כנגד איתחזק, ובענין עד אחד בממון שאינו נגד חזקה, וכגון באבידה, הוי פלוגתא דקמאי, דדעת הר"ן

ב' ביאורים ברש"י בג' מקומות, דבגיטין [ב,ב] וביבמות [פז,ב] כתב שהטעם הוא משום שהאמינה תורה כל אחד על ניקור הגיד והחלב, ואילו בחולין [י,ב] כתב רש"י שאם לא כן אין אדם אוכל בביתו, וצ"ע מדוע רש"י לכאור' סותר משנתו, ועוד דאם

ה. ועוד יש לומר דאין הכי נמי, ואכן עד אחד שמעיד שפלוני חייב כסף, והנתבע אינו יודע, מחויב לשלם, מדין מתוך שאינו יכול להישבע משלם, אכן, יש עדות בראשונים דהוי מדרבנן בלבד, [עי' תוס' ב"מ ה,א ד"ה שכנגדו], ועוד שבעבדים שטרות וקרקעות, ליכא חיוב שבועה, וממילא ליכא דין מתוך.

ו. ומהגר"ד לוי שליט"א [מראשי ישיבת פוניבז'] שמעתי ליישב, שבממון אינו מחויב להאמין לעד אחד, כיון שיש חשש שהתובע שכר אותו להעיד כנגד הנתבע, ורק בב' עדים, שקשה לתאם עדות מדויקת, מתבטל חשש זה. בענין עד אחד בנפשות

"לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת", ודרש' בשבועות [מ,א] לכל עון ולכל חטאת הוא דאינו קם, אבל קם הוא לשבועה, והיינו לשבועה בממון, אולם לא מצינו עד אחד שמחייב שבועה בעון וחטאת, כגון בחילול שבת ורציחה, ואדרבה בהא עד אחד כמאן דליתא דמי, ולא עוד אלא שמחייבים אותו מלקות, כיון שאין תועלת בעדותו, וכדאמר' בפסחים [ק,ג] לגבי טוביה חטא וזיגור מיניד, ויש להקשות אמאי לא נימא דעד אחד שמעיד שפלוני רצה או חילל שבת, שישבע שאכן לא חילל שבת, ואם לא ישבע יתגרשו, והיינו כמ"ש רבינו יונה [ב"ב לד,ב] דכל חיוב שבועה, הוא חיוב ממון, אלא שאפשר להיפטר ע"י שבועה, וה"ה הכא שכל חיוב שבועה כאן הוא חיוב מיתה, ואפשר להיפטר ע"י שבועה, ואין לומר ששבועה אינה מבררת אלא בממון ולא באיסורין, שהרי מצינו בסוטה [סוטה ז,א] שנשבעת. והנראה לבאר בזה בארבעה אופנים וכדלהלן.

א. יש לומר בהקדם חקירת הגרנט"ס [ס' קמ"ב] האם הטעם של שבועה הוא כדי שהחשוד ישבע ויברר את הספק, או דלמא שאדרבה כדי שירתע מהשבועה ויודה על האמת, ומהרשב"א בב"ק [מא,ב] מוכח שהטעם הוא משום שירתע ולא ישבע, ממש"כ דליכא שבועה בקנס, כיון דמודה בקנס פטור, וע"כ אין טעם להשביעו שהרי כל המטרה היא כדי שיוודה, ובקנס אם יודה יפטר מהקנס, ומעתה י"ל דאף בחילול שבת, אם יודה לא יתחייב, דהא קי"ל דאין אדם משים עצמו רשע. ב. הגה י"ל בפשיטות דשאני ממון מאיסורים, דבממון קי"ל [שו"ע חו"מ ס' צ"ב סעיף ג'] דמגו דחשד אממונא לא חשד אשבועתא, וא"כ יש טעם בשבועתו, אולם בחילול שבת, הא על הצד שהוא חילל שבת, הרי חשד איסורא, וממילא חשד אף על השבועה, ואין נאמן בשבועתו, וע"כ לא שייך שתהיה שבועה שלעולם לא תהיה על החשוד, אלא דא"כ יש להקשות היאך משביעים את הסוטה, ולא חיישי' שמא תשקר, וצ"ל שנשים דעתן קלה, וכדאמר' בסוטה, שלגבי עריות דייקא אמרי' הרבה ילדות עושה וכו', וע"כ אפשר שהטאה בזנות, ומ"מ לא תשבע לשקר, ועוד י"ל דבסוטה שישנה הפחדה רבה יותר עקב המעמד והמים המאריים, או ישנו חשד קטן יותר שתישבע לשקר, ועדיין צ"ע.

ג. ועוד י"ל בהקדם מה שיש לחקור בגדר הדין שבועה, האם התובע תובע את השבועה, ומבצעה ע"י ביה"ד, או דלמא שהתובע תובע את תביעתו, ובית הדין הם אלו שמשביעים, ומהא דאיכא דין לגלול שבועה, שהתובע יכול לגלול שבועה, ולא ביה"ד ממקרה אחד למשנתו, מוכח שהתובע הוא זה שתובע את השבועה, וממילא י"ל דבחילול שבת ורציחה ליכא תובע, ואין להקשות מדבריו רבינו פרץ בב"ק [לז,ב] דמכו' בדבריו שגואל הדם הוא התובע, דהתם מיירי לגבי כופר, ואף אי נימא דלגואל הדם יש זכות תביעה על דמו של הנרצח, מ"מ אינו בגדר תובע כמבצע של ספק האם הוא קרובו של הנרצח, כיון שלא בטוח שהוא אכן גואל הדם כדי לתבוע, ודו"ק היטב בזה.

ד. ובאופ"א י"ל דליכא נתבע, כלומר דשאני ממון מאיסורין, דבממון ביד האדם להחליט האם הוא נשבע, או שמשלם את הממון, ואילו באיסורין, אין האדם בעלים על גופו, ועל כן אין נותנים שבועה, כשלאדם אין אפשרות להחליט שאינו נשבע מספק וכדו', כיון שבכך מגרעים את אמינות השבועה.

בחולין [צו,א] דבכה"ג ע"א נאמן, ודלא כהריטב"א בגיטין [כו,א] דס"ל דבכה"ג אינו נאמן.

מיגו, הנה ידועה קושיית העילוי ממיצ'ט [סי' נ"א] שהקשה שבכל מיגו אחרי שיש דין מיגו, ממילא אין עדיפות לרמאי לטעון טענה מסוימת, וממילא אין ראי' שהוא אכן דובר אמת, ותירץ העילוי ממיצ'ט דהו"ל גלגל החזור, שהרי אם נאמר שלא נאמין לו, שוב יחזור המיגו וחזור חלילה, [וממו"ר הגר"ד פוברסקי שליט"א שמעתי (בקיץ תשע"ג) שעדיין אדם מעדיף לומר תשובה שמתקבלת בצורה ישירה, ולא עפ"י כללים הלכתיים] והתקשיתי דהתינח למ"ד מיגו להוציא לא אמרי', דע"כ הוי גלגל החזור, והוי ספק, ומספיקא לא מפקינן ממונא, אולם אי נימא דמיגו להוציא אמרי', א"כ היאך מוציאים ממון בגלגל החזור, ונראה לומר דמחלוקת הראשונים אי מיגו להוציא אמרי' תליא בחקירה אי מיגו הוי נאמנות או כוח טענה [ושו"ר שכך ביארו הגר"צ דרבקין שליט"א בשיעוריו לכתובות יב,ב, והגר"ש קניבסקי שליט"א הו"ד בספר הזיכרון קרית מלך רב עמ' שס"ט] דאי נימא דמיגו להוציא אמרי' היינו משום כוח טענה, ומכיון שבטענה הזו יכל להוציא ממון, אף בטענה שטוען יכול להוציא ממון, משא"כ אי הוי נאמנות, לא אלימא נאמנות להוציא ממון, כיון דלא הוי ראי', כמב' בקצוה"ח [סי' פ"ב סק"ט וסקי"א], ומעתה הא כל קושיית העילוי ממיצ'ט קשה רק לפי הצד של נאמנות,

אולם לפי הצד של כוח טענה אינו קשה כלל, כיון שמה בכך שיכל לטעון את שתי הטענות, אדרבה הא גופא שיכול לטעון טענה נוספת, זה עצמו נותן לו את כוחו, וכמובן שהדבר תליא בביאור הגדר ב"כ טענה", ואכ"מ, רק אציין ששמעתי מהרה"ג שמעון מן החר שליט"א שבכל הש"ס קתני "מיגו", ואילו בה' מקומות בש"ס מב' ברש"י המילים "מה לי לשקר", [כגון בכתובות יח,ב וב"ב ה,ב], ובכל אותם מקומות מב' בראשונים דהוי מיגו שונה, וא"כ מוכח שחוץ מאותם מקומות כל המקומות הם כוח טענה, ודפח"ח, ובשם הגר"ב ויסבקר שליט"א שמעתי לבאר עפ"י הרמב"ם [פ"ו מהל' טוען ונטען ה"א] שמעיקר הדין אדם שאומר פטור אני נאמן, אלא שחיישי' לבדדמי, ועל כן צריך לפרש דבריו, וזהו היסוד בכח טענה, אלא שכמובן יל"ד שאחרי שאמר פרוע, ממילא נגרעת האפשרות לומר מזויף, שהרי הוא קיים את השטר במה שאמר פרוע, ועל אותו משקל חשבתי לבאר את הענין בכח טענה בדרך אחרת, שכח הטענה יוצר ריעותא בשטר, כלומר שאין הפירוש דנותן כוח לנתבע, אלא יוצר חולשה אצל התובע, כלומר ששטר שאפשר לטעון עליו שהוא מזויף, הוא שטר חלש יותר, אולם גם בזה יל"ד מהטעה הנז' שאחרי שהוא אמר פרוע, ממילא נסתמת טענת המזויף, ודו"ק.

ומצינו נידונים רבים על אלימותו של המיגו, ומה כוחו במצבים שונים, ואכ"מ לפרט את כל השיטות בזה, ואציין

לנידונים בזה, האם מיגו להוציא אמרי', מיגו לאפטורי משבועה, מיגו נגד מרה קמא, מיגו כנגד רוב, מיגו כנגד חזקה, מיגו כנגד עד אחד [היינו במקום שאינו מחייב שבועה, כגון בעבדים שטרות וקרקעות], מיגו בתרי, מיגו מממון לממון, מיגו בחצי טענה, וכל שאר הדינים, הלא הם כתובים בכל כללי המיגו בפוסקים בחור"מ סי' פ"ב קחנו משם.

רוב, שמעתי להקשות בכל רוב חנויות הא ה"ה כמובן אף ברוב של חמישים ואחת חנויות כנגד ארבעים ותשעה חנויות, וא"כ הא מלבד הטריפות של הארבעים ותשעה איכא נמי הרבה טריפות בחנויות הכשרות שאנו מכשירים מדין רוב, וא"כ סמוך מיעוט הטריפות שנמצא בחנויות הכשרות, למיעוט הטריפות שמצא בחנויות הטריפה, והו"ל רובא, וי"ל בזה, שאחרי שהכרענו את הדין על אותם בהמות שאינן טריפות מדין רוב, א"כ אינו חוזר וניעור להצטרף לרוב יחד עם החנויות הטריפה.

בתוס' בחולין (יא,א) הקשו אמאי בעי' בגמ' מנא הא מילתא דאזלי' בתר רובא, הא כיון דאיכא ילפוטא לחזקה, א"כ אפשר למילף רובא מק"ו, דהא רובא וחזקה רובא עדיף, ותירץ הרשב"א (שם) דכל מאי דידעי' דרובא וחזקה רובא עדיף, היינו אחרי דידעי' דין דרוב, אולם הרעק"א (שם) כתב דהא אף לאחר דידעי' דין רוב, אין ילפוטא להא דרובא וחזקה רובא עדיף, וא"כ ע"כ דידעי' זאת מסברא, וא"כ אף קודם יכלנו לדעת זאת מסברא. ויש

להקשות דהא אם נדע רובא מק"ו מחזקה, א"כ לא נוכל לומר דרובא עדיף, דהא דיו לבא מן הדין להיות כנידון, וכמה ת"ח שדיברתי עמם בזה אמרו דל"ש בכה"ג דיו, משום דמסברא הרוב דוחה את החזקה, ואי"ז משום אלימותו של הרוב, אולם בדעת תוס' א"א לומר כן, דתוס' כתבו במפורש דהרוב אלים מחזקה, וצ"ע בכ"ז.

ובביאור הגדר ברובא וחזקה, י"ל בהקדם קושיית התוס' בחולין [יא,א] שהקשו אמאי בעי' בגמ' התם מנא הא מילתא דאזלי' בתר רובא, הא כיון דידעי' לדין חזקה מבית המנוגע, א"כ ק"ו דאזלי' בתר רובא, ואמנם כתב הרשב"א שם ליישב דדינא דרובא וחזקה רובא עדיף ידעי' רק אחר שידענו לדין רוב, אולם כבר כתב הרעק"א דהא אף לאחר שידענו דין רוב ליכא ילפוטא לדין רובא וחזקה רובא עדיף, וא"כ ע"כ שהוא מסברא, ואף קודם לכן ידענו זאת מסברא, ובמקו"א כתבתי ליישב קושיית התוס' באופ"א, והוא שרובא וחזקה רובא עדיף אי"ז משום הרוב אלים מהחזקה, אלא משום שהרוב עונה תשובה עניינית לחזקה שטוענת מהיכ"ת לומר שהשתנה המצב, וע"ז עונה הרוב, שהרי הרוב אומר שהשתנה המצב, משא"כ החזקה שלא עונה תשובה עניינית לרוב, ולפ"ז היכא שהחזקה עונה תשובה עניינית לרוב, משום שהחזקה מלמדת שאי"ז שייך לרוב, בכה"ג רובא עדיף.

ראיתי בספר רביד הזהב להגר"ד דיסקין שליט"א שהביא קושיא אמאי

אמרי' בחולין [יא,א] דילפי' ממכה אביו ואמו דינא דרובא דליתא קמן, והא יש אפשרות שידעו שהוא אביו ע"י שהשקו את אמו כסוטה, ולא מתה, ונאמרו בזה עשרות תירוצים, והגרבי"ד כתב שעדיין יש לחוש שמא הכהן שהשקה את האם אינו כהן, ואף הא דידעי' שהוא כהן, היינו נמי מדין רוב בעילות אחר הבעל, ואין לומר שמדובר בכהן שכבר המית אישה סוטה אחרת, וא"כ מוכח שהוא כהן, שהרי אין כהן משקה ב' סוטות, אולם יש לתמוה שהרי ישנה אפשרות שהתאום של הכהן שהמית הוא השקה את האם, וממילא אין

את השאלה של כהן שמשקה ב' סוטות, אולם הוא ודאי כהן, ועוד יש לרדן שאולי נדע שהכהן הוא ודאי כהן מכך שהשקה סוטה ולא מתה, אולם ילדה בריווח וילדים יפים וכדו', אולם ע"ז י"ל שאף אם אינו כהן אליבא דאמת, מ"מ תקבל את הברכה מכיון שהברכה היא מחמת הבושה שהתביישה⁽⁴³⁾.

בידן, מעשה שהיה בשנת תשנ"ד, באדם שהיה לו סכסוך עם אשתו, ועל כן הצהיר בפני עדים, שקידש את בתו לאדם, ואינו מוכן לספר למי קידש, עד שיתנו לו סכום כסף מסוים, והרי הלכה היא (קידושין

43) בענין רוב בדבר שבערוה

הקשה החמדת שלמה [גיטין ב,ב] אמאי אול' בדבר שבערוה בתר רובא, כדאמרי' התם דמדאורייתא אין צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם, כיון דרוב בקאין הן, הא ילפי' "דבר" "דבר" מממון, וא"כ הא בממון קי"ל כשמואל [ב"ק מו,ב] דלא אול' בתר רובא.

ולאחר העיון נראה ליישב קושיא זו בשבעה אופנים, וכדלהלן.

א. הנה י"ל שהדין של "דבר" "דבר" מממון, הוא שממון ודבר שבערוה שווים, וממילא י"ל שמכיון ודעת רב [ב"ק מו,א] דאול' בממון בתר רובא, וקי"ל [בכורות מט,ב] דהלכתא כרב באיסורא וכשמואל בממונא, א"כ בממונא אול' כשמואל, ואילו באיסורא, דהיינו דבר שבערוה, הלכתא כרב, ואמנם לכא' יש מקום לומר דהא בהא תליא, וכך שמעתי ממור"ד רה"י הגרב"ד פוברסקי שליט"א, אכן נראה דהוי פלוגתא דקמאי, דיעו' בר"ן בנדרים [פט,ב] שהביא מחלוקת בענין זה ממש האם אפשר לומר כלל זה דהלכתא כרב באיסורא וכשמואל בממונא, בתרתי דסתרי, וכן יעו' בתוס' בב"מ [נא,ב] בענין זה.

ב. ושמעתי ממור"ד רה"י הגרב"ד פוברסקי שליט"א לומר באופ"א, דהנה בתרומת הדשן [ח"א סי' שי"ד] הקשה אמאי לא אול' בממון בתר רובא, הא קי"ל [יבמות קט,א] דרובא וחוקה רובא עדיף, ותירץ דמוחק אלים מחוקה, וע"כ בכה"ג לא אמרי' רובא עדיף, [דהיינו משום דהוי חוקה של אגן סהדי, דחוקה מה שתחת יד אדם שלו הוא, ובכה"ג לא אמרי' רובא עדיף, כמב' בשו"ת מהרי"ק שורש ע"ב, ובשו"ת מהרי"ט ח"ב יו"ד סי' א', או משום דהוי ב' חוקות, חוקה דמעיקרא, וחוקה מה שתחת"י אדם שלו הוא, ובכה"ג לא אמרי' רובא עדיף, כמב' בשו"ת מהרי"ק שורש ע"ב, ובשו"ת מהרי"ט ח"ב יו"ד סי' א', או משום דהוי ב' חוקות, חוקה דמעיקרא, וחוקה מה שתחת"י אדם שלו הוא, היינו עפ"י הקונטרס הספיקות כלל א' סעיף ה' שדן שחומ"ק יש לה בחינה של חוקת ממון, וע"כ היא אלימה טפי].

ג. וממור"ד הגרב"ד מילר שליט"א שמעתי ליישב באופ"א, דשאני עד אחד מרוב, ד"דבר" "דבר", מלמד רק על נאמנויות, ולא למעט רוב, שהוא בתורת בירור, או הנחנה של בירור, וע"כ אי אפשר למעט דין רוב מהלפותא ד"דבר" "דבר", וראה עוד בחי' רבי נחום [גיטין שם אות מ"ז].

ד. ועוד יש לומר עפ"י המבואר בתוס' [ב"ק מו,ב] להקשות על דברי הגמ' דאול' בתר רובא, לגבי חבית וכד', והא קי"ל דלא אול' בממון בתר רובא, ותירצו תוס' שיש לחלק היכן שהרוב מכריע את המציאות, לאחר שיש ספק, לבין מצב של

סד, ב) שהאב נאמן לומר קידשתי את בתי, והשאלה הזו עוררה סערה בעולם התורה, שהאב נאמן לומר קידשתי את בתי, והשאלה הזו עוררה סערה בעולם התורה, שלכאורה הבת תישאר עגונה כל ימיה.

ונאמרו בפולמוס זה מספר פתרונות, ומו"ר הגרב"ד פוברסקי שליט"א ראש ישיבת פוניבז' כתב במכתבו לחגר"מ שטרנבוך שליט"א [הובא בקובץ אורח משפט על אה"ע ח"א עמ' תקע"ח] דודאי שהאב אינו נאמן בכה"ג, שהרי ודאי שלא עשה כן באמת, הדיכן שמענו כדבר הזה שהאב מקדש את בתו, וע"כ אין לך אמתלא גדולה מזו, (והיינו שאמנם שהוא לא חזר בו, וא"כ לא מצינו אמתלא כשלא חזר בו, מכל מקום בדבר כל כך מופרך, הוי אמתלא, משום שהדבר בעצם אינו נראה שכך באמת היה). והוסיף הגרב"ד וכתב דאין לומר דשמה הוא באמת קידש את בתו, משום שאין סיבה שהוא יהיה תלוי באדם אחר, ויודע שיהיה נאמן אף באופן שרק יצהיר שקידשה.

אולם דיברתי ע"ז עם הגרב"ד שליט"א ואמרתי דבש"ת ושב ורפא להרה"ג רפאל אייפרס שליט"א [ח"ב סי' ע"ח] הביא שדיבר עם האב, ושאלו מדוע הוא עשה כן, ואמר שאשתו כפתה עליו לתת גט, באופן שהגט פסול עפ"י ההלכה, עכ"פ לדעת הבעל, וע"כ שאל את הגר"מ קליין זצ"ל בעל המשנה הלכות האם לעשות כן ולקדש את בתו, וכך למנוע מהאם שלא להינשא עפ"י ההלכה, אמר לו הגר"מ שודאי יעשה כן, וכששאלו מי יסכים לקדשה, אמר לו הגר"מ שהוא עצמו מוכן לקדשה, וכששאלו הלא הגר"מ נשוי, ויש חדר"ג שלא לישא אישה על אשתו, אמר לו הגר"מ שבמקום אפרושי מאיסורא לא גזר רבינו גרשום, וא"כ ודאי שיש לחשוש שמא אכן הבעל קידש את בתו (ואמנם הגר"מ קליין הכחיש את הסיפור שהיה עימו, אולם מ"מ כתב שאם אין לו ברירה, כך היה צריך לעשות, והבת אסורה). ואמר הגרב"ד שליט"א שלא ידע את הפרטים הללו

סתמא, למרות שהסתמא הוכרע עפ"י רוב, והיינו שיש דרגות ברוב, וממילא י"ל שסתם ספרי דיינא מיגמר גמורי והוי כרוב חזק.

ה. עוד יש ליישב עפ"י מש"כ בשו"ת קרית מלך רב [ח"ב סי' י"ב] שהדין שאין חולכים בממון אחר הרוב הוא מדרבנן בלבד, [ובחי' הגרש"ש בליקוטים סי' ב' כתב לדחות בתוקף דעה זו], וממילא י"ל שרבנן לא תיקנו דין זה בדבר שבערוה. ו. בבית יעקב [לבעל הנתיות] בכתובות [כגא] כתב דאיה"נ ובאמת לא אול"י בדבר שבערוה אחר הרוב, ואלא תיקשי אמאי מדאורייתא גמ' שבא ממדינת הים כשר, י"ל דהנתיבות אויל בהא למעמיה, במש"כ בספרו נתיבות בהמשפט [סי' כ"ח סק"ז] דקרא ד"על פי שנים עדים יקום דבר" נאמר רק אם מדובר בעדות על הדבר בעצמו, ולא על תולדה של הגרין, וממילא י"ל כשרגין על החלק של הלשמה בנפ, לא חשיב דבר שבערוה, אולם יש לדחות ביאור זה, שהרי הנתיבות בספרו תורת גיטין [ב,ב] כתב שהגרין על הלשמה חשיב דבר שבערוה ולא דמי לדברי הרמב"ם [פמ"ז מהל' סנהדרין ה"ו] לגבי האיסור עצמו בעד אחד יוחזק, וע"ע.

ז. ובחמדת שלמה גופיה תירין, שהטעם שלא אול"י בממון בטר רובא, ולא דמי לשאר מקומות בתורה, כיון דאיסור מממנא לא ילפינן, וממילא בדבר שבערוה הוי איסורא, וע"כ אולינן בטר רוב.

בסיפור. (ושמא מדובר בשני סיפורים שונים, ולא מסתבר).

ובקובץ פעמי יעקב [קובץ נ' עמ' ס"ב] כתב הגר"א וי"ם שליט"א פיתרון שיבוא אדם ויאמר שהוא קידשה, דהא קי"ל [קידושין סג, ב] דנאמן אדם לומר אני קידשתיה, אם בא לגרש, כיון דאין אדם חוטא ולא לו, וזאת משום דאין לנו ספק שהאב לא באמת קיבל קידושין עבור בתו, ויש להעיר דהא כיום היא בחזקת אשת איש, והבא עליה חייב מיתה, וא"כ היאך נאמר שיבוא אדם וישקר, וכביכול עפ"י הלכה תהיה מותרת, הלא אנו נוקטים כעת שבוודאות היא מקודשת, ועוד דהלא כעת היא קטנה, דאל"כ האב אינו נאמן, דהא אינו "בידו", וא"כ מה הועילו חכמים בתקנתן, הלא יוכל להסריט את עצמו מקבל קידושין מאדם רעול פנים, ועוד דמנ"ל שודאי לא עשה כן באמת.

ויתרה מזו שהרי הבת עדיין קטנה (שאם לא כן אינו נאמן, שכל נאמנותו מדין "בידו" לקדשה), וא"כ מה יועיל שלא נאמין לאב, יכול הבעל לקדשה לאדם רעול פנים בפני עדים, ועדיין יכול לעגן את בתו. [אמנם באופן שכעת היא גדולה אינו יכול, אולם בשעה שאמר הייתה קטנה, ובכה"ג יועילו הפתרונות].

וי"ש שכתבו שהאב אינו נאמן, והיינו כמו שכתב התוס' רי"ד [בקידושין מז, ב] דרשע אינו נאמן לומר זה בני, וא"כ אף כאן הוא רשע, ואינו נאמן לומר שקידש את בתו, אולם גם זה אינו שייך היכן שהבת

קטנה, שאז עדיין בידו לגרשה, ולא רק שמתני שאמר הבת הייתה קטנה, וכעת שדנים אינה קטנה.

וראיתי בחשוקי חמד [כתובות עמ' קמ"א] שהביא שדעת הגר"י ש אלישיב זצ"ל הייתה שאין חכמה ואין תבונה והבת אסורה להינשא, והגר"י זילברשטיין דחה את הטענה שאין האב נאמן לומר שקידשה שהרי זה מעשה רשע, לקדש את בתו ולא לגלות למי קידשה, ואין אדם משים עצמו רשע, דדינא דאאמע"ר הוא רק באופן שאם לא נאמין לאותו אדם, הוא לא יהיה רשע בעינינו, אבל הכא הא אם לא קידשה הוא גם רשע, בכך ששיקר ואמר שקידש את בתו כדי לצערה.

וראה עוד בשו"ת בית אב"א להג"ר אברהם רפפורט [ח"א סי' פ"ח צ"ז צ"ח ק'] שהאריך לסתור את כל כ"ב טעמי ההיתר שהביאו הפוסקים שדנו בענין זה.

ספק ספיקא, הנה כשישנם ב' ספיקות אזלי' לקולא, והיינו או משום דהוי רוב צדדים, או מדין ספק דרבנן לקולא לדעת הרמב"ם דספק דאורייתא לקולא מה"ת, או מדין דספק אחד אסרה תורה ולא שניים [הגרש"ש], ולענ"ד נראה לומר עפ"י הפרי מגדים [פתיחה כוללת לאור"ח ח"א אות ט"ז] דספק סייג לקולא, וא"כ הספק על הספק הוא ספק סייג ולקולא, וישנו מצב הפוך, של ס"ס לחומרא, ודנו בזה רבות כללי ס"ס קחנו משם.

מדרבנן. [ואי"ז שייך כלל לדברי הט"ז (יו"ד סי' שמ"ב סק"א) לגבי ספק דבר אם הוא מדאורייתא או מדרבנן, דחשיב ספק דאורייתא, וז"פ].

ולכאן יש להתיר מצב כזה מג' סיבות, חדא, דהו"ל ספק דרבנן לקולא, לשיטת הרמב"ם (פ"ט מהל' טומאת מת הי"ב) דספק דאורייתא לחומרא מדרבנן, א"כ יש כאן ספק האם מחויב מדרבנן להחמיר משום ספק דאורייתא, [ורק דלביאור הגרש"ש בדעת הרמב"ם דספק דאורייתא לקולא, אין הכוונה שהתורה מתירה את הספק, אלא שהתורה אינה אוסרת להכנס לספק, אבל אם נכשל למ"ד התראת ספק שמה התראה ילקה וכו', עי' בכ"ז בשערי ישר (ש"א פ"ב), א"כ לדעת הש"ך (יו"ד סי' ק"י כללי הס"ס כלל ד') דלא אמרי' ספק דרבנן לקולא במקום שיש חשש דאורייתא מיד, וכגון בלא יקרא לאור הנר שמא יטה, (וצ"ע שהש"ך סותר משנתו מהל' נדה יו"ד סי' קפ"ט לגבי ספק בוסתות, דאי הוי דרבנן אזלי' לקולא, למרות דהוי חשש דאורייתא מידי, וצ"ע). א"כ לא אמרי' בכה"ג דספק דאורייתא, ספק דרבנן לקולא משום דאיכא חשש דאורייתא מדיד].

ובאופן נוסף יש לדון, דכלפי הדאורייתא איכא ב' צדדים להתיר, כלומר חדא דמעולם לא התחייב בברכות התורה מדאורייתא ועוד דאפי' אם התחייב שמא כבר בירך, וכלפי החיוב דרבנן איכא ספק אחד האם בירך או לא בירך, וכן מבוי

ספק דרבנן לקולא, הנה קי"ל [ביצה ג,ב] דספק דרבנן לקולא, והיינו הכרעה, לפי דברי התשב"ץ בזהר הרקיע על ספר המצוות להרמב"ם [שורש א'] דבמקום ספק לא העמידו רבנן דבריהם, אולם הש"ש [ש"א פ"ג] כתב שלדברי הרמב"ם דספיקא דאורייתא לחומרא מדרבנן, לא תיקנו רבנן את הדין להחמיר בספק דרבנן, ונראה לומר נפק"מ בין ב' התירוצים, האם הגדרת הקולא היא הקולא באופן כללי, או מה שנוח לאדם באותה עת, ולדוגמא, אדם שיש לו ספק בעניני תשלומין, האם נאמר שהקולא היא שפטור מלהתפלל, שכך מוגדרת קולא בכל הנושאים הללו, וכגון ספק ברכות, או שדלמא אם מבחינתו הקולא היא שלא יחשב כמעוות לא יוכל לתקון, שאם ההגדרה היא שרבנן שביטלו את התקנה כלל, הרי שאין לו דרך להשלים את התפילה, משא"כ אם הדבר תלוי ברצונו של כל אדם ואדם, יכול להחליט שבשבילו הקולא היא להתפלל, ואם נפשך לומר שדוגמא זו אינה נכונה, כיון שיש חשש ברכה לבטלה, נכתוב דוגמא אחרת, באדם שיש לו ספק בהל' שנים מקרא ואחת תרגום, עד מתי אפשר להשלים, האם נאמר להקל שפטור מקריאה, או להקל שיכול עדיין לקרוא.

ספק דבר שהוא ספק דאורייתא ספק דרבנן, יש לדון בספק דבר שהוא ספק דאורייתא ספק דרבנן, וכגון אדם שמסופק אם בירך ברכות התורה, שזה עצמו ספק אם הוא חייב מדאורייתא או

בדברי הרעק"א בתשו' (קמא סי' ס"ד), יעו"ש.

ואופן נוסף יש לומר, דאמר' ס"ס בנוסח זה, חדא דשמא הוי דרבנן ואז ספק דרבנן לקולא, ואפי' את"ל דהוי דאורייתא, שמא כבר ברך, ואינו חייב לברך כעת, [נייעוי' בתהלה לדוד (או"ח סי' מ"ז) שכתב איפכא, חדא דחיישי' שמא ברך וממילא פטור מלברך, ואפי' את"ל דלא בירך, חיישי' שמא הוי דרבנן, ודבריו צ"ע טובא, דהא על הצד שלא בירך, לא איכפ"ל דהוי דרבנן, משום שכעת נוקטים שלא ברך, וצ"ע]. ואין לתמוה על דברינו דאי"ז ספק ספיקא המתהפך, משום דא"א לומר ההיפך וכמ"ש התהילה לדוד, ובעי' ס"ס המתהפך כמבוי' בתוס' בכתובות (ט, א), דשתי תשובות בדבר, חדא דאי"ז מוסכם לכו"ע דבעי' ס"ס המתהפך, יעוי' בזה בש"ך (יו"ד סי' ק"י כלל הס"ס כלל ט"ז) ובנו"כ שם, ועוד דדבר זה בגדר הך דינא דספק דרבנן לקולא, דיעוי' בשב שמתתא (ש"א פ"ג) שהביא הקושיא דלדעת הרמב"ם (ספר המצוות שורש א') דכל דרבנן הוי דאורייתא משום "לא תסור".

ספק טומאה ברה"י, הנה קי"ל דספק טומאה ברה"י טמא [סוטה כח, א], ונחלקו האחרונים בגדר הדבר, ויש שכתבו שהתורה חידשה צד טומאה על צד הטהרה, עי' בחידושי רבינו חיים הלוי [פט"ו מהל' יבום וחליצה הי"ט], ובשו"ת אחיעזר [ח"א סי' א'].
ספק דאורייתא לחומרא להרשב"א, ראיתי

בספר נחלת יהושע להג"ר יהושע איסטנבולי שליט"א [ענייני תערובת עמ' ש"י] שהביא מש"ב הרה"ג טוביה בן דוד שליט"א סברא נפלאה לבאר דברי הרשב"א בתורת הבית [בית ד' שער א'] שביצה ספק טריפה שנתערבה באלף ביצים, אין אומרים דהוי דבר שיש לו מתירין, שהרי נראה אם האם טריפה לאחר י"ב חודש, שהרי ספק אם הדבר יתברר, וע"כ מכיון שספק האם המתיר עומד לבוא, לא חשיב דבר שיש לו מתירין, ותמה בשו"ת צמח צדק [הקדמון סי' ס"ט] בשם חתנו בעל עבודת הגרשוני [סי' צ"ד] שהרי ממה נפשך שאם האם טריפה, הרי שאין מתירין, ואם האם אינה טריפה הרי אי"ז תערובת כלל, ותירצו את דברי הרשב"א שהספק האם יש מתיר הוא באופן שהאם תישחט, או שלא תמות באופן טבעי, ויש להעיר שגם אחר שהאם נשחטה אפשר לבדוק האם היא טריפה, ועוד דהרשב"א לא כתב שיש ספק האם יתברר הדבר, אלא שספק האם המתיר יבוא, ובאופן שהאם נשחטה אי"ז ספק אם המתיר עומד לבוא, אלא ספק האם היה תערובת, וביאור זה לא משמע בלשון הרשב"א.

והצמח צדק חידש שיש איסור בתורת ודאי, והוא איסור חדש על צד ההיתר, ולאיסור זה יש מתירין, והנה בברכת מדרכי [ברכות סי' ז'] נקט שאיסור זה על הספק, אינו על החפצא, אלא על הגברא בלבד, ואילו בחזון עובדיה [פסח

ההזדמנות האחרונה שיש בידיו יעשה כן.
שו"ת הרא"ש.

שודא דדייני, הנה כשאין אפשרות לבית
הדין להכריע את הספק בממון,
לעיתים נפסק שודא דייני, ובביאור הדבר
מצינו פלוגתא דקמאי, הרשב"ם [ב"ב
לה, א] והרמב"ם [פ"ה מהל' זכיה ומתנה
ה"ו] מבארים שהדיינים יפסקו על פי ראיות
אף אם הן קלושות, ואילו התוס' בב"ב
[שם] כתבו שהדיינים יפסקו מה שירצו,
ואילו הירושלמי בכתובות [פ"י ה"ד] כתבו
שוחדא דדייני, שמותר לדיינים ליקח
שוחד, כדי להכריע לצד אחד, כיון
שבלא"ה אין הכרעה, ומעודי לא זכיתי
להבין את דעת התוס' והירושלמי דמה
הסברא לעשות בידיים דין שאינו נכון בגלל
שא"א להגיע להכרעה, ומדוע לא יפסקו
שיהא מונח עד שיבוא אליהו, ובפרט בדעת
הירושלמי צ"ב, שהלא אם הדיין לוקח
שוחד, כבר אינו דיין, וצ"ע.

הוחזק, כתב הרמב"ם [פט"ז מהל'
סנהדרין ה"ו] דאין צריך שני
עדים למלקות, אלא אפי' אם העיד ע"א
על חתיכה שהיא חלב, או על אשה שהיא
גרושה [ודלא כהתוס' רי"ד בקידושין סו, ב,
דס"ל דלהעיד על אשה שהיא גרושה הו"ל
דשב"ע ובעי' ב' עדים]. ואח"כ בא אדם
ואכל החתיכה בפני ב' עדים לוקה, אולם
אם העד בא ואמר שחתיכה זו חלב היא
רק אחר שהאדם אכל את החתיכה אינו
נאמן, משום שנחשב שמעיד על מלקות,
עכת"ד הרמב"ם. ויש להקשות דאם העד

עמ' צ"ה] הביא דברי הברכת מרדכי, ופליג
עליה, וס"ל דהוי איסור בחפצא, ויש להעיר
על דברי הברכת מרדכי דאי הוי איסור על
הדבר, מה ההו"א שיחשב דבר שיש לו
מתירין, לא מיבעיא לדברי הר"ן בנדרים
[נח, א] שהטעם לאסור דבר שיש לו מתירין
כיון דהוי מין במינו, דל"ש באיסור גברא
מין במינו, אלא אף לפי הטעם שעד
שיאכלה באיסור יאכלנה בהיתר, נמי צ"ע,
דאיך שייך לבטל ברוב איסור על הגברא,
אכן אפשר"ל לפי השיטות שאף דבר שאדם
נשבע עליו שלא יאכלנו נמי בטל ברוב,
אתי שפיר.

ספק דאורייתא לקולא לדעת הרמב"ם,
לפי ביאור החו"ד [יו"ד סי' ק"י
בבית הספק בתחילתו] דהתורה אסרה את
הודאי ולא את הספק, א"כ הוי הכרעה
שאין לנו לדון ספק כלל.

כל דאלים גבר, הנה ישנם מצבים, שאין
דרך הכרעה בראיות, ועל כן בי"ד
מורים שכל דאלים גבר [ב"ב לה, א],
ונחלקו הראשונים האם הוי הכרעה או
סילוק, וכן האם "אלים" היינו אלים ממש,
והראיה היא שאדם שהחפץ שלו, יעשה
הכל כדי שהחפץ יהיה שלו, או דלמא
דהיינו אלים בראיות, והיינו ראיות שאינן
מספיקות לדין המוציא מחבירו עליו
הראיה, והנה לפי הביאור שהיינו אלים
ממש, דנו האם יכול לתפוס מחבירו שוב,
ויש שכתבו שאינו יכול דא"כ יהיו כל
הימים במריבה, וצ"ל דאי"ז סתירה ליסוד
שאם הדבר שלו יעשה הכל כדי להשיג
את החפץ, שהלא אם יודע מראש שזו

העיד רק לאחר שאכל את החתיכה תיפו"ל שאינו לוקה כיון שלא התרו בו, וע"כ נראה להעמיד דברי הרמב"ם באופן שבו מעיד ע"א על החתיכה שהיא חלב, ובא אדם ואכלה בעדים, אולם הגיע עד והזים את עדותו של העד שהעיד שחתיכה זו חלב היא, וה"ה אם הגיע ע"א והכחישו, והגיע עד אחר והעיד שחתיכה זו חלב היא, ומעתה היה מקום לומר שכיון שהאדם שאכל את החתיכה הוא מזיד והתרו בו וכעת התברר שאכן זה חלב, א"כ יהי חייב מלקות, וע"ז בא הרמב"ם לומר דמכיון והעדות היא נוגעת במישרין למלקות אין הוא נאמן.

ובשב שמענתא [ש"ד פ"ח] כתב לפי דברי הרמב"ם הנז' שהטעם דאזלי' בנפשות בתר רובא, למרות דבממון לא אזלי' בתר רובא, והיינו ברוב רגיל כגון רוב נשים לט' יולדות, ולא ברוב דדיינים, דמיעוט כמי שאינו, כמב' בתוס' בב"ק [כז,ב] ובסנהדרין [ג,ב], וזאת משום שהוחזק כבר הרוב, ועל כן אינו נידון כרוב רגיל, ויל"ע בדברי הש"ש האם "הוחזק" היינו שהוחזק באופן מעשי כדבר איסור, או דלמא שמספיק שבאופן תיאורטי הדבר מוחזק, וזה סיבה לאסור, וכגון רוב אנשים אינם טריפות, דלא הוחזק בפועל, למרות דאיכא בהא נפק"מ לדינא, דהא טריפה פסול לעדות, כיון דהוי עדות שאי אתה יכול להזימה [יבמות כה,ב], ויש מהאחרונים שלא ס"ל כהש"ש בענין זה, יעוי' בקונטרס הספיקות [כלל ו' סעיף ג'],

זכר יצחק [סי' מ"ו], שו"ת צמח צדק [סי' קכ"ה], קובץ שיעורים [כתובות אות נ"ח], שערי ישר [ש"ג פ"א ב' ג'], שיעורי רבי שמואל [מכות ז,א סנהדרין סט,א], ועי' בשו"ת יביע אומר [ח"ט יו"ד סי' כ"ה] שהאריך טובא בענין זה.

תרי רובי, הנה לגבי עגונות לא הקילו ברוב לבדו, אלא רק בתרי רובי, משום חומרא דאשת איש, ובפשטות הוא מדרבנן, הא דבעי' תרי רובי, ואכמ"ל.

אומדנא דמוכת, הנה לגבי דיני נפשות אומדנא זו אינה מועילה, וידועים דברי הגמ' בסנהדרין [מו,א] ובשבועות [לד,א] בדברי ר"ש בן שטח שאפי' הרוג מפרפר ודם מטפטף, וההרוג וההורג לכאו' היו באותו חדר, מ"מ אינו נהרג כיון דליכא עדות, [ולכאו' צ"ע מכמה סוגיות בש"ס דחז"י איפכא, וכגון במכות ה,א דאמרי' התם שאם באו עדים והעידו על פלוני שהרג את הנפש במערב בירה, ובאו עדים ואמרו עמנו הייתם במזרח בירה, חזי' אם יכולים לראות ממזרח למערב עדותן קיימת, ואם לאו הרי אלו זוממין, ויש מהראשונים שם שביארו שלא זו בלבד שעדותן בטלה, אלא אף הורגים את העדים, כדין עדים זוממין, למרות שבגמ' מב' שהחידוש בדין זה דשמא ניחוש לנהורא בריא, קמ"ל, וא"כ כל כמה שאינו ודאי שלא היו באותה עדות על הריגת הנפש, מדוע נהרגים, וע"ז יש לומר דלגבי נהורא בריא הוי כדין האיסור עצמו בעד אחד יוחזק - ראה ערך זה להלן - ומכיון

הודאת בעל דין

א. בשו"ת מהר"י בן לב (ח"א סי' י"ט) כתב דלכאור' היאך אדם נאמן להעיד על עצמו שהוא חייב ממון, והא אדם קרוב אצל עצמו, וקרוב פסול בין לזכות ובין לחובה, וחידש דהא דאדם נאמן על עצמו לא בתורת נאמנות איכא, כלומר לאו משום שנאמן שבאמת כך ה' המעשה, דהא הוא פסול לעדות כיון דהוא קרוב אצל עצמו, אלא משום דהוא מתחייב בהודאתו לשלם את הסכום שהודה בו.

ב. וי"ש לציין שדברי המהר"י בן לב אמורים דוקא בהודאה בבי"ד, דאז יש להודאה תוקף מחייב, משא"כ מחוץ לבי"ד, כמב' להדיא בסוף התשובה, יעו"ש, ולפ"ז כמה מקושיות הקצוה"ח ושאר אחרונים לא קשיא כלל, ופלא הוא שנעלם מהם דבריו המפורשים של המהר"י בן לב דמיירי דוקא בהודאה בבי"ד, וא"כ אפשר דבכמה מקומות בש"ס מיירי בהודאה מחוץ לבי"ד, ולא קשיא מה שהקשו שם, וצ"ע, (ושוב מצאתי בפני יהושע (כתובות ק"ב) דחילק ג"כ בין הודאה בפני בי"ד להודאה בפני עדים יעו"ש), וכן ראיתי במילואי חושן על הקצוה"ח בס' ל"ד שג"כ עמד בהערה זו.

ג. ולעומת זאת הקצוה"ח (סי' ל"ד סק"ד) כתב להוכיח בכמה ראיות דאין הגדר בהודאת בע"ד דהוי התחייבות, אלא דהוי נאמנות, דהיינו שכל מה שהתורה פסלה אדם קרוב להעיד, היינו דווקא

שבאופן כללי בעולם אדם רגיל אינו רואה ממרחק, על כן אין לחוש לזה, משא"כ בענין הרוג מפרפר שזה אומדנא דמוכח באותו מקרה בלבד, אבל עדיין צ"ע מדין שניים שהעידו שפלוגי הרג את הנפש במקום פלוני והעידו עדים אחרים שעמנו הייתם במקום אחר, וחזי' אם אי אפשר לבוא לאותו מקום באותו פרק זמן, הרי אלו זוממין, והתם אינו דבר כללי שאדם לא יכול ללכת באותו מרחק, ואי נימא שנחשב דבר כללי בכ"ז, א"כ אף העובדה שלא יכול להיות מציאות ששני אנשים נכנסים לחדר ואחד מהם הרוג, היא גם עובדה כללית, וצ"ע בכ"ז].

ובענין אומדנא דמוכח בממונות, האם מועיל, נראה דתליא במחלוקת הראשונים בשבועות [מו,ב] דהנה אמרי' התם דנחבל נשבע ונוטל, ואמרי' בגמ' שמיירי ששניים נכנסו לחדר, ואחד מהם נחבל, ואיכא אומדנא דמוכח שניזק ע"י אותו אדם, וע"כ נשבע ונוטל, והנה נחלקו הראשונים בשבועות [מד,ב] - הרמב"ן, הריטב"א, הרשב"א, ועוד - האם הגדר בתקנת שבועות הנוטלין הוא שאילולא התקנה, היה נוטל בלא שבועה, או דלמא שרבנן חידשו את השבועה ואת הנטילה, ומעתה י"ל דבהא תליא האם מעיקר הדין היה נוטל בלא שבועה, וכן י"ל דתליא במחלוקת הרייף והרא"ש בב"ק [כא,ב] יעו"ש.

ו. **והנה** במה שהקשנו ע"ד המהריב"ל דא"כ מה ההו"א דאדם יהי

נאמן על עצמו במעשה רשע, יש ליישב קושיא זו בכמה אופנים וכדלהלן:

ז. **בפשטות** יש לומר דיש לחלק בין גדר "עדות" לגדר "הודאה", ובהא דאמרי' דאין אדם משים עצמו רשע היינו היכא דבא להעיד על עצמו בצירוף עד נוסף שמעידים שחילל את השבת וכדו', דבכה"ג הו"א דאלולא הדין דאין אדם משים עצמו רשע, היה נאמן בתורת עד בעלמא, ולא בתורת בע"ד שנאמן לבדו אלא רק בצירוף עד נוסף.

ח. **אולם** יש לדחות תירוץ זה מב' טעמים: א' דמוכח בגמ' ד"אדם קרוב אצל עצמו" ו"אין אדם משים עצמו רשע" הוי ב' טעמים נפרדים, וא"כ ע"כ דלכאור' גם אלולא הדין דאאמע"ר היה פסול משום דאדם קרוב אצל עצמו, ב' בתוס' בב"מ (ג, ובמכות (ב,א) מבוי' דאאמע"ר ולכאור' אינו נאמן לומר שחייב קרבן או גלות והתם הוי בתורת "הודאה", ולא בתורת "עדות", ולדברי המהריב"ל דאף בממון אינו נאמן על עצם העובדה אלא רק על התוצאה שהוא חייב ממון, תיקשי דמהיכ"ת שיתחייב בדיני נפשות או בדברים שבשביל העונש מחויבים להאמין לעובדה כגון קרבן או מלקות וא"כ הדרה קושיא לדוכתא.

ט. **ואשר** יראה לבאר בזה בעזה"י הוא, בהקדם סוגיות הש"ס דמבואר בהם הך דינא דאין אדם משים עצמו רשע, דהנה מצינו בש"ס דין זה בכמה וכמה

כשמעיד על אחרים אבל כשמעיד על עצמו לא נאמר דין זה, יעו"ש בהרחבה.

ד. **ויש** להקשות על דברי המהרי"י בן לב דהוי משום התחייבות ואילו על הסיפור עצמו אינו נאמן כלל דא"כ מה ההו"א דהש"ס שיהיה נאמן על עצמו שחילל את השבת וכדו' אילולא הדין דאין אדם משים עצמו רשע הא בחיוב מיתה ל"ש שיהיה חייב מיתה אילולא שנאמן ג"כ על עצמו על הסיפור שאכן חילל שבת והיאך נאמן על עצמו והוא אדם קרוב אצל עצמו.

ה. **[ושיטת** הקצוה"ח דהוי משום נאמנות, והדין של קרוב נאמר רק לגבי חיוב אחר של אדם אחר, ולא כשמעיד על עצמו, וא"כ היאך אמרי' בש"ס "אדם קרוב אצל עצמו", והא אין אדם קרוב אצל עצמו, אלא רק אצל קרוביו, לדברי הקצוה"ח ילפותא זו נאמרה רק לגבי אחרים ולא לגבי עצמו, והלשון מצד עצמה לכאור' אינה נכונה, ואין לומר דדברי הקצוה"ח אמורים דווקא בדיני ממונות ולא בדיני נפשות, כיון דילפי' מ"כי הוא זה", וכתב רש"י בקידושין (סה,ב) הרי שסמך הכתוב על מקצת הודאתו, והיינו דווקא בממון דהקצוה"ח הגדיר את החידוש בהודאת בע"ד כעצם העדות שבזה, ולא בהתחייבות דדינא דקרוב היינו דווקא לגבי אחרים, ולא לגבי עצמו ובהא אין לחלק בין דיני ממונות לנפשות, וצריך לומר שהכוונה אדם קרוב אצל על עצמו היינו שאינו נאמן להעיד לזכותו].

לא נאמן ועל חבריו נאמן, דאם היה משום העדר נאמנות, א"כ היה מקום לומר דמאחר ונאמן על חבריו, יהי' נאמן גם על עצמו בדרך אגב, ודו"ק היטב בזה.

יא. וכן בסוגיא בקידושין, בב"מ, ובמכות, דמבו' לגבי שוגג דנאמן, במיגו שיכול לומר מזיד הייתי, למרות דאמע"ר, כיון דבא לעשות תשובה, התם יש ליישב בפשיטות הא דאמרי' אאמע"ר הרי זה על דרך השלילה, כלומר דאע"ג שאין אדם משים עצמו רשע, מ"מ הכא הוא נאמן כיון שהוא בא לעשות תשובה, וממילא אדרבה אינו בא לשים את עצמו רשע.

יב. איברא, דמ"מ תיקשי היאך נאמן כשבא לעשות תשובה, הא

מ"מ לדברי המהר"י בן לב אדם לא נאמן כלל על העובדות שלו, אלא רק על התוצאה, ובקרוב ל"ש להיות נאמן על התוצאה, בלי להיות נאמן על העובדה, ע"ז י"ל כפי שתירצנו למעלה את החילוק בין פסול חיובי, להעדר נאמנות, כלומר דאין אדם משים עצמו רשע, הוי פסול חיובי, ואילו חוסר הנאמנות של אדם על עצמו הוא העדר נאמנות, וממילא י"ל שכשאדם בא להביא קרבן, אם הבעיה היא העדר נאמנות, אין לנו למנוע בקום ועשה מלהביא קרבן, משא"כ אם הוא פסול חיובי, עלינו למנוע מאותו אדם להביא קרבן, וע"כ השתמשו בכלל זה של "אין אדם משים עצמו רשע".

יג. ומאאמו"ר שליט"א שמעתי ליישב קושיא זו באופ"א, והוא

הקשרים והידוע שבהם הוא הדין ד"פלוני רבעני לרצוני" [יבמות כה,ב גיטין ט,ב סנהדרין ט,ב] דהתם מגיע אדם ואומר על פלוני שרבעו לרצוני, ונאמר שיש דין פלגין דיבורא, כלומר שהוא נאמן רק על חבריו שרבע אותו, אבל לא נאמן שרבעו לרצוני, ומצינו עוד בב"מ [ג,ב] ובמכות [ב,א] ובקידושין [נ,א] שכתבו לגבי שוגג של קרבן וגלות, דאדם נאמן לספר שהוא חייב קרבן או גלות, אע"ג דלכאור' אינו נאמן דהא "אין אדם משים עצמו רשע" כיון דבא לעשות תשובה, ומצינו עוד בכתובות [יח,ב] לגבי העדים שאמרו אנוסים היינו, דאם מחמת ממוץ, אינם נאמנים כיון דאין אדם משים עצמו רשע.

י. ומעתה כשנדון בכל הדוגמאות שהזכרנו לגופן, ניחזי שבכל מקרה היה צריך לדינא ד"אין אדם משים עצמו רשע" דייקא, ואילו משום הסברא שאדם לא נאמן על עצמו, כלל לא היינו יודעים את הדין שאכן נפסק שם דבפלוני רבעני לרצוני, הא הדין הוא ד"פלגין דיבורא", כלומר שהוא נאמן על חבריו, ואינו נאמן על עצמו, ואילו הוא לא היה נאמן על עצמו, רק משום דאין סיבה שיהיה נאמן על עצמו, כיון דאפי' בממון אדם לא נאמן על העבודה, אלא על התוצאה, א"כ הרי זה חוסר נאמנות של העדר נאמנות, ואילו כעת לאחר הדין דאאמע"ר הוי חוסר נאמנות שהוא פסול חיובי, ורק ע"י חוסר נאמנות של פסול חיובי, אנו יכולים לומר שעל עצמו הוא

שבכל דבר אדם לא נאמן על עצמו לשום דבר, ודו"ק].

זז. ועתה נבוא לדון בדברי הקצוה"ח

שביאר דטעמא דהודאת

בע"ד הוי נאמנות, והיינו שאדם נאמן על עצמו, משום שכל פסולי עדות הם דווקא כשמעידים על אחרים, ולא כשמעידים על עצמם, וז"ל "לכן נראה דהא דאדם נאמן על עצמו היינו משום שכן גזירת הכתוב, שיהא אדם נאמן על עצמו בכל הפסולים, וכבר האיר עינינו מאור העולם רש"י בקידושין [סה,ב] אשר יאמר כי הוא זה, הרי שסמך על מקצת הודאתו, ע"כ, ואם כן היכא דהאמינה תורה שני עדים על אחרים, כך האמינה תורה לכל אדם על עצמו, אע"ג שהוא קרוב אצל עצמו, דקרוב לא פסלה התורה אלא על אחרים, אבל על עצמו נאמן, משא"כ לזכות דבא להעיד על אחרים, משום הכי נאמן, ובש"ך ריש סי' ל"ז, ג"כ נתחבט בדבר הזה בטעמא דאדם נאמן על עצמו לחוב, וז"ל דהיכא דיש לו הנאה, ומיקרי נוגע חשיב כקרוב, אבל היכא דמעיד לחוב נוגע הוא, ולא חשיב כקרוב, עי"ש, ולא אדע על מה נתחבטו בפסול קרוב יותר משאר פסולי עדות, דהא נהי דאינו קרוב לחוב, מכל מקום אינו אלא עד אחד, והתורה אמרה על פי שנים עדים יקום דבר, ועוד עבד ושפחה וגזלן נמי הודאת בע"ד כמאה עדים, אלא עיקר הטעם הוא כמ"ש דהתורה לא פסלה אלו הפסולים, אלא על אחרים, אבל על עצמו האמינו תורה, ונתן לו נאמנות כמאה עדים,

בהקדם דברי הקובץ הערות [סי' כ"ב אות א'] וז"ל "אדם קרוב אצל עצמו, ואין אדם משים עצמו רשע, משמע דאי לאו טעמא דקרוב היה נאמן לשים עצמו רשע, ותימה הא לדבריו עצמו פסול הוא, ורשע פסול לעדות, ואפי' אי יש אחר עמו, וי"ל דנפק"מ מהא דקרוב אם אומר שכבר עשה תשובה וכו'", עכת"ד, כלומר דבדינא דאין אדם משים עצמו רשע התחדש דאפי' בעשה תשובה אינו נאמן, והא דמבוי' בתוס' דבעשה תשובה נאמן, הביאור הוא דהתם כעת הוא בא לעשות תשובה, ולא שאומר לביה"ד שבעבר עשה תשובה.

יד. ומועתה לדברי הקובץ הערות אתי

שפיר היטב, דהא לשיטת

המהר"י בן לב בעי' לדינא דאאמע"ר, היינו ללמד דאם בא עד אחר, ובתוך כדי סיפור העדות, הוא מספר על עצמו שהוא רשע וחזר בתשובה אינו נאמן, והך דינא לא ידעי' מעצם הדין דאדם לא נאמן על עצמו, כי הרי בא להעיד על אדם אחר, אולם יעוי' בשטמ"ק בכתובות [יח,ב] שהביא דברי הרא"ה שאף באופן שמספר על עצמו רשע וחזר בתשובה, ג"כ נאמן, והיינו לכאור' דלא כהקובץ הערות הנז'.

טו. [ומדברי הקובץ הערות שכתב

"ומשמע דאי לאו האי

טעמא דקרוב היה נאמן לשים עצמו רשע", מוכח שהבין שהם טעם אחד, דאל"כ מדוע הוצרך לכתוב את שניהם, אולם אי"ז מיישב את הקושיא דידן, אמאי לדברי המהריב"ל בעי' לטעמא דאאמע"ר, תיפו"ל

את ההלכות של ביטול ברוב, ורובו ככולו, ואכמ"ל], ולגבי רובא דליתא קמן, שאלה הגמ' בחולין [יא,א] מנא הא מילתא דאזלי בתר רובא, ומביאה הגמ' להוכיח מדין מכה אביו ואמו, דדלמא לאו אביו הוא, אלא מוכח דאזלי בתר רובא, דרוב בעילות אחר הבעל.

[וידועים דברי הגר"ח דג' הלכות נאמרו ברוב, הלך אחר הרוב, ביטול ברוב, ורובו ככולו, ולדידן רק הלך אחר הרוב הוא כוח מברר, אולם לולא דברי הגר"ח אף ביטול ברוב ביבש ביבש, ג"כ הוי כוח בירור].

ובהגדרת ההבדל בין רדא"ק לרדל"ק, מצינו בזה דעות שונות באחרונים, דהנה אמרי' בנדה [ז,א] דרוב דמים מן המקור, ובש"ש [ש"ד פ"א] ובשו"ת בית אפרים [אה"ע סי' י"א] דרוב זה הוי רדא"ק, כיון שהאישה לפנינו, אולם בשערי ישר [ש"ג פ"א] ובקובץ שיעורים [ב"ב אות פ"ג] נקטו דהוי רדל"ק, והיינו משום שלמרות שהאישה לפנינו, מ"מ הידיעה היא לא לפנינו, ובאמת תימה על הש"ש והבית אפרים, דאטו כל רוב נשים לט' יולדות, דהוי רדל"ק, האישה לא לפנינו, הא תמיד האישה לפנינו, אלא שהחילוק הוא האם הידיעה לפנינו, [וכמובן שאין הכוונה שרוב הדם הכמותי שיוצא באותה יציאה הוא מהמקור, דאטו אם היה להיפך, ורוב דמים לא היו מן המקור בכל יציאה, האישה לא הייתה טמאה].

וילפי' לה מדכתיב "כי הוא זה", וזהו ביאורא דהך מילתא, "עכ"ל הקצוה"ח.

יז. ולאחר שמתעמקים בלשונו של הקצוה"ח רואים בדבריו שזה שאדם נאמן על עצמו למרות כל סיבות הפסול שקיימות בו, אי"ז גדר בהלכות עדות, אלא גדר שהנאמנות שהתחדשה מפרשת הודאה במקצת מהילפותא ד"כי הוא זה" מלמדת שבוזה כלומר בממון הוא נאמן למרות הפסולים שקיימים בו, והפסולים האלו נאמרו בממון רק לגבי אחרים, ודו"ק.

יח. ואדאתי' עלה שמעתי ממו"ר חגר"ח מן ההר שליט"א לבאר את הטעם בשוויא אנפשיה חתיכה דאיסורא, שוויא כעין ההתחייבות לדעת המהריב"ל, כלומר שבכח האדם לדרוש שידונו אותו לחומרא לפי דבריו.

רוב, הנה לולא שחידשה התורה דין רוב, היה נחשב כספק, וממילא לדעת הרמב"ם [פ"ט מהל' טומאת מת הי"ב] דספק דאורייתא לקולא היינו מקילים, ולא נצרך דין רוב אלא להחמיר, ואילו לדעת הרשב"א [קידושין עג,א] דס"ל דספק דאורייתא לקולא מה"ת, וא"כ לא נצרך דין רוב אלא לקולא, וכן הוי נפק"מ לענין ס"ס, ועוד.

רובא דאיתא קמן ורובא דליתא קמן, הנה התוה"ק אמרה "אחרי רבים להטות", והיינו על רוב בדיינים, וכן שאר רובא דליתא קמן [ולומדים מפסוק זה אף

בדשלי"מ, ועי' בחתם סופר [ב"ב כג, ד"ה ואע"ג] ובתשו' [אה"ע ח"א סי' מ"א ד"ה ויש לעורר] דנקט איפכא, דדווקא ברדא"ק מהני אף בדשלי"מ. וא"כ ס"ל איפכא.

ד' בש"ש [ש"ב פט"ו] כתב [ב"מ ו, ב, הו"ד בשטמ"ק] דרוב לא הוי ודאי, היינו דווקא ברדא"ק, ולא ברדל"ק דאז הוי הכרעה בתורת ודאי, ובחי' רעק"א [כתובות יג, ב] נקט דרדא"ק הוא גזיה"כ בלי סברא, משא"כ רדל"ק שהוא מסברא. **ה' בדבר** אברהם [ח"א סי' ל"ד], אמרי ברוך [בהגהות לש"ש ש"א פ"א], קובץ שיעורים [ח"ב סי' מ"ה], חי' הגר"ש היימן [ח"ב סי' מ"ה], נקטו דרדל"ק אלים טפי, וראה עוד בקובץ על יד להגרי"ד אילן שליט"א [ח"ב סי' ג'] שכתב נמי דרדל"ק עדיף, ויעו"ש מה שביאר עפ"ז.

ו' ולכאן אפשר להוכיח דדעת תוס' דרדא"ק עדיף, מהא דכתבו ביבמות [סז, א] ובבכורות [יט, ב] דאף ר"מ דחייש למיעוטא היינו דווקא ברדל"ק, ולא ברדא"ק, אולם יש לדחות דהא כתבו תוס' בחולין [יב, א פו, א] דהא דר"מ חייש למיעוטא אינו משום שחולק על דין רוב בתורה, אלא שס"ל שמדרבנן יש לחוש למיעוטא, וודלא כתוס' בבכורות כ, ד"ה ואיבע"א, דס"ל שר"מ חייש מדאורייתא ועל כן ברדא"ק שהוא מפורש בתורה, אין כוח ביד חכמים לאסור דבר המפורש בתורה להתיר, וכמ"ש הט"ז [יו"ד סי' קי"ז סק"א], אכן ניחא טפי לפרש שהתוס'

ובחידושי רבי שמואל בגיטין כתב שהגדרת החילוק בין רדא"ק לרדל"ק, הוא שברדא"ק השאלה היא מהיכן זה בא, ואילו ברדל"ק השאלה מה הוא הדבר עליו אנו דנים.

ובאחרונים נחלקו איזה רוב אלים יותר, האם רדא"ק או דלמא רדל"ק,

ובחידושי רבי דוד כתב שרדל"ק אלים יותר, כיון דהוי רוב בטבע, וצ"ל דלפ"ז רדל"ק שאינו רוב בטבע, כגון רובא לרדיא זבני [ב"ק מו, ב], אין לו את אותה אלימות של רדל"ק.

ונציין את השיטות והראיות בנדון זה.

א' בתרומת הדשן [ח"א סי' שי"ד], ובר"ש במכשירין [פ"ז מ"ז, לפי גירסת דפוס וגשל] וברשב"ם [ב"ב צב, א - וסותר את משנתו בב"ב צג, א] דהולכים אחר הרוב ברדא"ק, ולכאן מהא מוכח דרדא"ק אלים טפי, וראה משנ"ת בזה למעלה.

ב' בשו"ת שאגת אריה [החדשות סי' י"ח] ובאור שמח [פ"ח מהל' שחיטה הי"ב] כתב דרדא"ק מהני לטהר בספק טומאה ברה"י, ואילו רדל"ק לא מהני בכה"ג.

ג' בשער המלך [פ"ד מהל' יו"ט הכ"ד] והפרי מגדים [פתיחה כוללת ליו"ט דיני מוקצה ונולד פ"א אות כ"ח ד"ה והוי יודע] כתב דלא מהני בדבר שיש לו מתירין, אולם כתבו דכ"ז היינו דווקא דרדל"ק אבל ברדא"ק מועיל רוב אף

אולם המעיין ברש"י [שם ד"ה כהנים זריזין] יראה דדעת רש"י דאיכא איסור לזרוק תערובת של דם פסול, וכן פירש הריב"ן שם, אולם בתוס' [שם ד"ה שמא] באחד הצדדים פליג על רש"י וס"ל דליכא איסור בזריקת דם פסול, ויעוי' בסוגיא דזבחים [לד, א] דאיכא נמי פלוגתא דרש"י ותוס' האם יש איסור לזרוק דם פסול, ובספר עבודת הפסח [להג"ר יעקב לב זצ"ל בפסחים שם] כתב לבאר דרש"י ותוס' פליגי במחלוקת הגרי"ז והגר"ח בגדר פסול נשפך האם הוא פסול בעצם, ואכמ"ל. ובמשכנות יעקב [שו"ת סי' י"ז] כתב דבזמן המקדש הטריפות היו מיעוט שאינו מצוי, דאל"כ הייתה חובת בדיקה קודם הזריקה, אולם עדיין אינו מיושב שהלא בערב פסח הקריבו מיליוני קורבנות, וכן בשאר הרגלים [של כל מי שהתחייב חטאת במהלך השנה, ושאר נדרים ונדבות], וא"כ תימה גדולה לומר שבכל אלו לא יהיה טריפה, ברמה של הסתברות הקרובה לודאי, וממילא הא הוי לח בלח, וקי"ל [זבחים פ, א] דיש בילה, וצ"ע.

מציאות והיגיון, ראה מש"כ בזה בהרחבה במאמר שהתפרסם בירחון האוצר [קובץ מ"ח], ואכמ"ל בזה.

סימנים, הנה מצינו בש"ס ב' מקומות שמהני סימנים, והוא בעגונה, ובאבידה, בעגונה, היינו משום דמפני עיגונא אקילו בה רבנן, ואילו באבידה כיון שאינו מוציא ממוחזק, אבל להוציא ממוחזק אינו מועיל אפי' בסימן מובהק,

בכורות אזיל לשיטתו באותה מסכת, שכידוע בכל מסכת ישנו בעל תוס' אחר. ז' ולכא' היה אפשר להוכיח עוד דרדא"ק עדיף, מהא דאמרי' בחולין [יא, א] מנא הא מילתא דאזלי' בתר רובא, והיינו רדל"ק, ואי נימא דרדל"ק עדיף מרדא"ק, אמאי לא נילך מרדא"ק בק"ו, וכמו שהקשו תוס' [שם] לגבי רוב וחזקה, וע"ז י"ל דאכן מוכח מהא דרדל"ק אינו עדיף מרדא"ק, אולם אי"ז מוכיח שרדא"ק עדיף מרדל"ק, כיון דאפשר ששניהם שווים, ולא למדו במה מצינו, כיון דאפשר בפירכא כל דהוא.

סמיסטיקה, הנה בענין זה הארכתי כבר בב' מאמרים בקובץ זה [ירחון האוצר מ"א ומ"ח], ואין טעם לכפול את הדברים, רק אציין כמה הערות שלא נכתבו במאמרים הקודמים, א' דשאלת כשרות החלב מחמת אחוזי הטריפות, אינה רק על חלב, אלא אף על ביצים שיש אחוז לא קטן של טריפות בעופות, ומתערבים ביצים מכלל העופות, וביצה לא בטילה ברוב, ואף דין הלך אחר הרוב ל"ש כאן, בכה"ג שמכין תבשיל עם כמה וכמה ביצים, ב' ובמה שהבאתי במאמר בקובץ מ"ח להוכיח מהא דאמרי' בפסחים [סה, א] כוס היה ממלא מדם התערובות וזורק, ואמאי לא חיישי' שיש מיעוט טריפות, וע"כ שאחרי שהוכרע על כל בהמה ובהמה בפנ"ע שאינה טריפה, אין דנים את הבהמות יחדיו, אולם יש לדון בראיה זו, כיון דלכא' אין פסול בזריקה המעורבת,

לדינא שאם הרים על מנת לגזלה ועשה תשובה, דבכה"ג אינו חייב להחזיר^[44].

שבועה, הנה מצינו בתורה שמחייבים שבועה כשיש ספק, בשבועת השומרים, מודה במקצת ועד אחד, וכן בסוטה, אולם אי"ז מוסכם דהוי בירור, דיעו' בחי' הגרנט [סי' קמ"ב] שחקר מה מטרת השבועה, האם כדי לברר, או דלמא כדי להרתיע שלא ישבע ויודע על האמת, ומדברי הרשב"א [ב"ק מא,ב] מוכח דהוי הרתעה, שכתב שבקנס ליכא שבועה, כיון שאם יודה יפטר, דמודה בקנס פטור.

ומספקא לן בגמ' [ב"מ כז,ב] אי סימנים דאורייתא או דרבנן, ומצינו ג' דרגות סימן מובהק, סימן בינוני, וסימן חלש, ובקבא דקשייטא [קושיא נ"ו] הקשה אמאי בסימנים ועדים יתן לבעל העדים, הלא בעל העדים לא היו לו סימנים וממילא יתייאש, ומו"ר הגר"ד פיינשטיין שליט"א תירץ [נדפס בהערות אביו הגרי"מ זצ"ל בסוף קבא דקשייטא ח"ב] שאמנם אפשר שהמאבד יתייאש מ"מ מכיון שהמוצא מצא אבידה עם סימנים, הוא לא התכוין לזכות בה, ועל כן אינו שלו, [ולפ"ז איכא נפק"מ

(44)

- ואדאית' עלה ראיתי לציין נקודה שעלתה בראשי, שמצינו ארבעה סוגי דאורייתא ודרבנן, וכדלהלן.
- א. "לא תרצה" זו מצוה שאין חברה בעולם שמותר בה לרצות, ואף אילולא ציווי התורה, הדבר היה מובן מאליו, אולם בכ"ז זאת התחדשו במצוה זו הלכות רבות, כגון הריגת עובר והריגת גוי וכדו'.
- ב. ל"ט מלקות, הנה דין זה הוא הגיוני מאוד, אולם אילולא חידוש התורה היה מקום לומר שיתנו שלושים מלקות או חמישים מלקות, ואם כן זהו דין מובן אך אילולא ציווי התורה לא היינו יודעים את השיעור המדויק.
- ג. בשר בחלב, הנה איננו יודעים הטעם מדוע בשר בחלב אסור, אבל לאחר שידעו שדבר זה שלילי לנו יודעים כיצד לפעול עם הנחה זו בתערובות וכדו'.
- ד. פרה אדומה, לא זו בלבד שאיננו מבינים כלל ענייני טומאה וטהרה, אלא גם לא מובן מדוע זה מטמא את הטהורים ומטהר את הטמאים.
- ומאידך מצינו ד' סוגי דרבנן,
- א. בשר שנתעלם מן העין, שזהו חשש דאורייתא מידי, ודעת הש"ך [חו"ד סי' ק"י כללי חס"ס כלל י"ד] דבכה"ג לא אמרי' ספק דרבנן לקולא.
- ב. אמירה לעכו"ם שבות לדעת הרמב"ם שזהו משום החשש שמה בפעם הבאה הוא יעשה זאת בעצמו, ובכה"ג הוי חשש דאורייתא עתיד.
- ג. "לא פלוג רבנן", כלומר תקנה שמצד עצמה אין בה כדי לאסור, וכל מה שאסרו זה מחמת שלא יטעו להתיר דבר אחר.
- ד. משהה נקביו שאסור משום בל תשקצו, ובפשטות הוא מדרבנן, וזהו דבר תימה שהרי כתבה התורה לא תשקצו, ולא דרשו מזה רבנן לאסור משהה נקביו, ודבר זה אינו תלוי בתקופות ואינו חשש אסור, אלא רק שחכמים חשבו שאינו ראוי שאדם ישעה נקביו וראו צורך לאסור זאת. [ובנותן טעם להביא את מה שממעתה ממו"ר הגר"ד מילר שליט"א בשם רבו הגר"ד סולוביצקי זצ"ל שביאר שישנם דינים דרבנן שירדו יחד עם משה מהר סיני, כלומר שממתן תורה היה אסור ספק דאורייתא אף לפי הרמב"ם דספק דאורייתא לקולא מה"ת, אלא שזו בדרגה פחותה יותר].

סימן לה

בענין יחסי הכוחות המבררים בש"ס [ב] (45)

בחלק א' כתבנו לדון בכעשרים מתוך
הל"ח כוחות שהבאנו במאמר
הראשון, [וכעת נוספו עוד חמישה כוחות]

טו. עד המסייע

ידיעת האדם

הנה יש להדגיש שכל הנדון על הכוחות
המבררים, הוא על מצב שיש ספק
לאדם, אולם אם האדם ידוע את האמת,
לית דין ולית דיין שהוא צריך לנהוג כפי
ידיעתו, בין לקולא ובין לחומרא, וכל מה
דבעי' לדין שוויא אנפשיה חתיכה
דאיסורא, הוא כדי שאחרים ידונו את האדם
לחומרא, איך שהוא את הדברים, וכן לגבי
אישה שיודעת שזינתה, אעפ"י שאינה
נאמנת, כיון דחיישי' שמא עיניה נתנה
באחר, אולם לגבי האישה עצמה לכאור'
מצד עצמה אסור לה לחיות עם בעלה, כל
כמה שיכולה להימנע מזה, [וראה מש"כ
בזה הרה"ג יצחק קדוש שליט"א בספרו
דברים שנאמרו עמ"ס כתובות ח"א סי' א']
אא"כ נאמר שבכל אופן אמרי' אפקעינהו
רבנן לקידושין, וכן לגבי אדם שידוע על

א. ברי

ב. תרי רובי

ג. ביטול ברוב יבש ביבש

ד. קרוב

ה. מצוי

ו. כאן נמצא כאן היה

ז. רוב בדיינים

ח. שוויא אנפשיה חתיכה דאיסורא

ט. אין ספק מוציא מידי ודאי

י. רוב התלוי במעשה

יא. רוב התלוי בדעת בני אדם

יב. שטר

יג. יכיר

יד. כל דאלים גבר

(45) ברצוני להודות לכלל המגיבים שהעירו את הערותיהם, ובפרט להרה"ג אביגדור וכסלר שליט"א שהאירני לכמה כוחות מבררים נוספים, ויש לציין שלא כתבתי על "תפיסה" כלל, כיון שאינו מברר, אלא מצב של ברירת מחל, וכן לא כוחות נוספים, כגון פסק ב"ד, שאינו כוח מברר, אלא הכרעה לאחר כל הכוחות המבררים, וכן דין טענין, שהוא זכות טענה, ולא כוח מברר, ודין מינו שנכתב, היינו אי נימא שהוא מדין מה לי לשקר, וכמו כן עדים זוממין, שאמנם דין זה מחודש, אולם סו"ס הוא כלול בדין עדים.

חתיכה שהיא של בהמה שנשחטה, ובאו עדים והעידו שהיא נבלה, האם מותר לו לאכול אותה בצנעה, נחלקו בזה האחרונים, עי' בפתחי תשובה [יו"ד סי' ק"ט סק"ג] מה שהביא בזה, וכן לגבי הכרעת ב"ד, אם הכריעו ב"ד לחייב אדם מיתה, ויודע שעדים אלו זוממין הן, האם מותר או לברוח מביה"ד, או שאפי' חייב הוא לברוח, הסתפק בזה בספר משנת פקוח נפש, [בתשובות הגר"ח קניבסקי שליט"א בסוף הספר שאלה קי"ד], וכתב הגר"ח "אולי", ובסי' נ"ב אות ד', הביא שבשו"ת מנחת אלעזר [ח"א סוף סי' י"ח] שנסתפק בדבר זה, ויש להדגיש שהצד השני בספק זה, הוא שאע"פ שהבי"ד טעו, מ"מ הכרעתם הופכת להיות דין התורה ורצון ה', ואי"ז רציחה בשוגג, וכ"ה בענין צלפחד, שאף שרצה להראות שמחלל שבת בסקילה, וא"כ הו"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה, מ"מ אין לדיין אלא מה שענינו רואות, ובקובץ שיעורים תמה עליו, דא"כ לא קיימו בזה מצוות "ובערת הרע מקרבך", ועוד שהלא הקב"ה אמר "מות יומת".

בגדרי שויה אנפשיה חתיכה

דאיסורא אם הוי מדין נדר

אצטוט כאן ממש"כ במקו"א, הנה יש מהפוסקים שדנו האם יש איסור

לפנ"ע, בדבר התלוי במנהגי עדות, והיינו לשני הצדדים, כלומר האם מותר למחמיר לבקש מהמיקל שיעשה בשבילו מלאכה שלדעת המבקש היא אסורה, וכמו"כ יש לדון האם מותר למיקל להטעות את המחמיר ולתת לו דבר שלדעת הנותן הוא מותר, והנה דנו בזה הפוסקים, ויש לציין שאף השדי חמד [מערכת הו' כלל כ"ו ס"ק כ"א] דן בזה בהרחבה, והנה לענ"ד יש לדון בזה מכמה אנפי, חדא בענין האם מותר למיקל להטעות את המחמיר, הנה איתא בירושלמי בתרומות [פ"י ה"ב] להדיא דרב ושמועל נחלקו בדבר מסוים אם הוא מותר או אסור, והמחמיר האכיל את המיקל ללא ידיעתו, והיינו שכיון שלדעתו הדבר מותר ליכא בהא איסור לפנ"ע, [ויעו"ש בקרבן העדה שכתב דרב לשיטתו בזה במקו"א, וא"כ אין לפסוק כמותו בענין זה, והגר"א וייס שליט"א בשו"ת מנחת אשר ח"ב סי' י"א תמה עליו, יעו"ש], וא"כ היא ראי' נפלאה דשרי, ופלא על האחרונים שדנו בזה ולא הביאו את דברי הירושלמי, אמנם יל"ע בדברי הירושלמי לדעת הסוברים דשויה אנפשיה חתיכה דאיסורא הוי מדין נדר, א"כ אמנם מצד עצם האיסור להושיט הנותן ליכא לפנ"ע, אולם יל"ד שיהיה אסור מדין לפנ"ע מחמת הנדר⁽⁴⁶⁾, וצ"ע. [ואמנם יל"ד בזה לפי מה ששמעתי ממו"ר הגר"ד מילר

(46) הערת הר"ג יעקב בוצקובסקי שליט"א: יש ליישב בפשיטות דכשחושב שזה אסור מהתורה אינו מתכוין לשויה אנפשיה אלא לקיים מצוות רחמנא ואם זה מותר זה מותר.

אלו ואלו דברי אלוקים חיים, ובפרט אם הוא עצמו למד את הסוגיא ויצא לו להחמיר, אפשר שאסור לו לבקש מהמיקל שיעשה לו מלאכה.

בגדרי חזקה

שמעתי מהג"ר מנחם כהן שליט"א
מראשי ישיבת נתיב הדעת לדון בדברי הצפנת פענח שדן בענין ראייה ע"י מראה אי נחשבת ראי', היכא דבעי' ראי' עפ"י דין, שכבר דנו בזה הפוסקים, עי' בחזון עובדיה [ברכות עמ' רט"ו], והכיח בעל הצפנת פענח דראייה ע"י מראה אינה ראייה, מהא דאמר' בחולין [יב, דילפי' דינא דחזקה מבית המנוגע, שכתוב בפסוק "וראה הכהן את הנגע", ולאחר מכן יוצא הכהן מהבית, ואומר אם הבית טמא או טהור, ואמאי לא חיישי' שמא הנגע נהיה קטן יותר, וע"כ משום חזקה, והקשה הצ"פ דאי נימא דראי' ע"י מראה נחשבת ראי', אמאי לא מתרצי' שיכול לראות ע"י מראה, [וכמובן שהיו מראות אף בזמן חז"ל, ואף בזמן התורה, וכמ"ש "מראות הצובאות"] והקשה דהא לא בעי' ראי' חדשה, אלא רק לוודא שהנגע לא נהיה קטן יותר, וא"כ אמאי מראה לא תועיל בכח"ג, וע"כ דלא הי' נראה להגמ' להעמיד את דין התורה ע"י מראה, וקושיא זו אלימתא ביותר, ונראה ליישב דבכל חזקה אי"ז רק שתולים שהמצב לא השתנה, ומהיכ"ת להסתפק, אלא ישנה ידיעת ראייה, וראיית ידיעה שהנגע לא השתנה, [וכן משמע בחזו"א בסוגיא בבבא בתרא קנ"ד

שליט"א מראשי ישיבת פוניבז', שאין הכוונה דהוי כנדר ממש, אלא שבכוח האדם לתבוע שידונו אותו לחומרא כמו שהוא חושב, ואכמ"ל], וכמו"כ יעוי' בשערי חיים [גיטין סי' ל'] שפלפל בזה מהסוגיא בסוכה [יב, ובריטב"א [שם], ועתה נדון בנדון השני, האם מותר למחמיר לבקש מהמיקל שיעשה מלאכה בשבילו, והנה לפני למעלה משלושים שנה בשמחה בבית אאמור"ר שליט"א השתתפו הגר"ד לנדו שליט"א ולהבחיל"ח הגר"י זליכה זצ"ל רבה של פרדס כץ, וסיפר הגר"י זליכה שהיה אצלו מעשה כזה, והורה לו הגר"ש ואזנר זצ"ל שיבקש מאשכנזי המיקל בדיני חזרה שיעשה בשבילו, והגר"ד לנדו טען כנגד זה ואמר שהרי לשיטתו אף לגוי אסור לתת שיעשה בשבילו כיון דהו"ל אמריה לעכו"ם, וא"כ במאי גרע היהודי מעכו"ם לגבי זה, וכמו"כ יל"ד בזה משום מעשה שבת, שהרי לשיטת המחמיר נעשתה מלאכה, ואמנם בזה יש להקל משום שמקילים במעשה שבת בדבר התלוי במחלוקת הפוסקים, וכמ"ש הביאור הלכה [סי' שי"ח], וכמו"כ באופנים מסוימים יל"ד בזה משום מוקצה, ולכא' נראה לחלק בין מחלוקות שהם שורשיות ועתיקות וכמו מחלוקות השו"ע והרמ"א, שאין הדבר תלוי בבחירת האדם, ואם נולד ספרדי מחויב לפסקי השו"ע, ואם נולד אשכנזי מחויב לפסקי הרמ"א, דאז ודאי שאין לראות את הצד השני כחוטא, אולם במחלוקות בזמננו, די"א שבזה לא נאמר

בדיני חזקה, יעו"ש וא"כ ביאור הגמ' הוא שבאמת בעי' שהכהן ידע ויראה את הנגע בזמן שאומר טמא, וע"כ מראה לא מועילה בכה"ג, משא"כ חזקה שמועילה בכה"ג, ולזה האירני ידידי הרב צבי רוזנטל שיחי'.

עוד בגדרי רוב

סנהדרין ס"ט, א' רוב נשים לט' ילדן, וע"כ בבן סורה ומורה לא אמרי' דחשיב כראוי להיות אב בז' חודשים, מחמת שעפ"י רוב תלד לט', ושמעתי מהרב יהודה בלחסן להקשות שהרי אם יבוא על עשר או עשרים נשים אחת מהם תלד לז' חודשים, וא"כ אמאי לא חשיב כראוי לקרותו אב, וכמובן שהדיון כאן הוא על האב ולא על האשה וא"כ כל כמה שהאב יכול להיות ע"י שיבוא על מספר רב של נשים יחשב כראוי להיות אב.

ושמעתי בשם מו"ר רה"י הגרב"ד פוברסקי שליט"א שהנה בדין רוב נאמרו כמה הלכות חדא, דכשיש ספק אזלי' בתר רובא, ועוד שבמקרה של ויכוח הרוב קובע, ואי"ז משום דלא חיישי'

למיעוטא אלא שהרוב מבטל את המיעוט וכמו רוב בדיינים ומעתה י"ל דה"ראוי" נחשב עפ"י רוב, כלומר שעפ"י הוא לא יבוא על עשרים נשים, וממילא לא יכול להיות אב אלא דעדיין יש לחשוש שמא יש לו בן במציאות וממילא פטור מילפותא ד"בן" ולא "אב", וע"ז בעי' לדינא דרוב שמובא בסוגיא דסנהדרין דלא חיישי' למיעוט שאיננו יודעים אם הוא נמצא במקרה דידן.

ברי

הקשה המהר"י בסאן [הובא בכנסת הגדולה כללי קים לי סי' כ"ב] אמאי בכל ספק ממון לא אזלי' לחומרא, מחמת דהוי ספיקא דאורייתא של איסור גזל, ותריץ שמה יועיל אם יתן לשני, הלא עדיין איכא ספק דאורייתא של איסור גזל, והקשה ע"ז התומים [סי' כ"ה סק"ג] שהלא עדיין תיקשי בברי ושמא, והוסיף עוד קושיות, ועל הקושיא בברי ושמא, נראה לומר, שהלא אם הנתבע הוא הוא שמא, עדיין יש לו ספק על ה"בריי" של חברו, וא"כ אינו צריך להאמין לחברו שהוא ברי, ועדיין הוי ספק, ודו"ק.

סימן לו

בחוֹבַת הַזְהִירוֹת מִפְּנֵי נִגְיַף הַקּוֹרוֹנָה (47)

במקומות אחרים זהו מאותו הנגיף, ושיעור זה הוא בגדר "סימן" ולא "סיבה".

ב. ואחד מחשובי הרבנים כתב שפחות מאחוז של תמותה, לא חשיב שכיח הזיקא, ועל כן שומר מצוה לא ידע דבר רע, אולם גם לשיטתו לכאן צריך להישמר ככל שאפשר בעטיית מסכה, ובהתקדלות שאינה לצורך מצוה, אולם יש להעיר על דבריו, שאמנם לאדם יחיד אפשר לומר שפחות מאחוז חשיב כאינו שכיח הזיקא, אולם רב המורה לרבים, יודע שקרוב לאחוז מההולכים לאורו ימותו עקב הוראה זו, אינו יכול להורות כן, כיון שמבחינה סטטיסטית אחד מהם ודאי ימות, ומעתה יש לומר דאם כנים הדברים בענין נגיף אין להקל מפני אחוז אחד, משום שאדם אחד יכול להדביק מאה אנשים שאחד מהם ימות, ועוד שלא מצינו שאדם יכול להסתמך על היתר של שומר מצוה לא ידע דבר רע, כשהדבר על חשבון אחרים, ודמי למש"כ הפוסקים ששומר שהשאיר את דלתו פתוחה בליל הסדר, כיון שזה ליל שימורים, ונגנב הפיקדון, שאינו

הנה אנו נמצאים מזה למעלה מחצי שנה, בתקופה קשה לעם ישראל, שבה נגיף הקורונה משתולל, וכבר מתו ל"ע קרוב לאלפיים נפשות בארץ ישראל, ולצערנו בציבור החרדי ישנם לא מעט אנשים המזלזלים בסכנה, ומכיון שמעלים אי אלו טענות להיתר, ע"כ נבאר את הדברים אחת לאחת, ואמנם איני ראוי לדבר במקום גדולים, אך קי"ל ד"כל מקום שיש חילול ה' אין חולקים כבוד לרב", וק"ו הכא דהוי פיקוח נפש.

א. הנה במה שדנו דאינו נחשב מגפה, כיון שלא מתו שלושה אנשים במשך שלושה ימים רצוף, שזהו השיעור של מגפה, כמב' בגמ' בתענית יד, א, ולענ"ד יל"ד בזה, כיון שהיום העולם גלובלי, ויודעים מה נעשה בשאר מקומות, וא"כ מדוע שנחכה עד שיגיע הנגיף לפתחנו, ואם בערים אחרות בעולם מתו מנגיף זה הרבה יותר משלושה אנשים בשלושה ימים, א"כ ודאי שנחשבת מגפה, ובזמן חז"ל לא יכלו לדעת שמה שמתים

יכול לומר שהשאיר את הדלת פתוחה כיון שכך המנהג, שהרי אינו יכול להחמיר על חשבון אחרים.

ג. ובענין אחוזי התמותה בארץ ישראל ובציבור החרדי, יש לידע שאמנם ב"ה אחוזי התמותה בארץ ישראל הם מהנמוכים בעולם, [וזה משום שעושים בדיקות רבות, ע"כ אין תחלואה סמויה, משא"כ במדינות שלא בודקים הרבה ישנם הרבה נדבקים לא ידועים] אולם במידה ומערכת הבריאות תקרוס ח"ו, אחוזי התמותה יגדלו מאוד, ועל כן א"א למתוח את מערכת הבריאות עד הקצה, וכמו"כ מה שאומרים שהחרדים נפטרו כשיעורם באוכלוסייה, זה אינו נכון, ואמנם שיעור החרדים באוכלוסייה הוא בערך שנים עשר אחוזים, אולם מבין האנשים המבוגרים מעל גיל שישים וחמש, אחוז החרדים הוא שלושה אחוזים בלבד, [וכמו שלפני ארבעים שנה, הנציגות החרדית בכנסת מנתה ארבעה נציגים בסה"כ, שהוא כשלושה אחוזים], וא"כ החרדים נפטרו **פי ארבעה** משיעורם באוכלוסייה.

ד. וכן שאר הטענות שאנשים מתו עם קורונה, ולא מקורונה, לאחר מחקר התברר שרק שנים עשר אחוזים מהמתים היו אמורים למות בדרך הטבע בתוך חצי שנה, וכן הטענה שלא הייתה

עלייה בתמותה כללית, גם כן אינו נכון, כיון שהייתה ירידה בתאונות דרכים מחמת הסגר, וכן בזיהום אויר, וכן משום שעצרו את הניתוחים היוזמים, וכמו שבשביתת הרופאים הגדולה בתשמ"ג שנמשכה למעלה משלושה חדשים, הייתה ירידה בתמותה, כיון שישנם ניתוחים יוזמים שנגמרים ל"ע במותו של החולה, אולם עדיין אין ברירה, וללא הניתוח החולה היה מת בוודאות לאחר כמה חודשים, וכן עובדה היא שבארצות הברית הייתה עלייה של **שלוש מאות אחוזים** בתמותה הכוללת, וא"כ צריך להוכיח ממקומות שלא נעשה בהם סגר, ולא ממקומות שעשו סגר. [ולכל אלו הטענות שבבתי החולים ממיתים, ועוד כל מיני טענות מגוחכות מסוג זה, אשאל מה האינטרס של בתי החולים לרשום יותר מתים מקורונה, ואדרבה, הרי הם בתחרות מקצועית עם שאר מערכות הבריאות בעולם, למי יהיה פחות מתים מקורונה, ודע, שלפי רישומי החברה קדישא, ישנם עוד מאות מתים, שהיו עם תסמינים של קורונה, אלא שנפטרו בביתם, ועל כן לא דווחו כמתים מקורונה, ואם כן אחוז התמותה גבוה יותר], וישנה טענה נוספת, שבלאו הכי כולם ידבקו עוד קודם מציאת החיסון, וא"כ עדיף שידבקו כעת, אולם גם טענה זו אינה נכונה, שאיך אפשר לגרום לאדם למות קודם זמנו⁽⁴⁸⁾.

(48) וב"ה התחילו לחסן בישראל עוד לפני שנדבקו כולם, אלא לאחר שנדבקו כשמונה מאות אלף איש, ומתו כששת אלפים וחמש מאות איש ל"ע.

ה. **ואף** הטענה שמצרפים דעות של כל מיני רופאים, שהם דעת מיעוט בין עולם הרפואה, היאך אפשר להסתמך על רופאים שהם דעת יחיד, שאין סומכים עליהם בכל ענין כנגד רוב, וק"ו הכא דבפקוח נפש לא אזלי' בתר רוב לקולא, וק"ו שלא אזלי' בתר מיעוט לקולא, והטענה שהרבה רופאים משנים את דעתם, ועולם הרפואה עומד נבוך מול הנגיף, אי"ז טענה להקל אלא להחמיר, שיש להיזהר יותר, ולא להיסמך על קולות הרופאים מחמת ספק.

ו. **וכמובן** שאר הטענות שאם החילונים מפגינים, על כן מותר לנו להתפלל, טענות אלו מגוחכות, כיון שאין אנו תולים את דיני פקוח נפש בהנהגות אחינו הטועים, וכן הנהגת אישי ציבור כאלו ואחרים, שאינם שומרים על ההנחיות, אי"ז נפק"מ כלל, ואף מבחינה פסיכולוגית הדבר לא אמור להשפיע, וכמו שאדם לא מתיר לעצמו לנהוג במהירות מופרזת, בגלל שאדם כזה או אחר נוהג במהירות מופרזת, וה"ה הכא.

[ויל"ד] לו יצוייר והיו מגיעים רופאים ואומרים שניתן לפתוח או מסחר או בתי כנסת, והיו שואלים בדעת גדולי הדור, שלכאורה יש מקום לדון, שאם הנזק הכלכלי יהיה יותר מחומש מרווחי המדינה, וכך המציאות, שלכאור' דין זה מתיר למדינה כגוף שלטוני לאסור את פתיחת בתי הכנסת, ויל"ד האם לגוף ציבורי גם יש את הפטור של חומש לצרכי מצות עשה, כמו באדם

פרטי, שפטור אם המצוה עולה יותר מחומש, כמב' ברמ"א או"ח סי' תרנ"ו סעיף א', וצ"ע לדינא].

ז. **וראיתי** במכתב של אחד הרבנים שכתב שצריך לפתוח את בתי הכנסת ביום הכיפורים, כיון שלולא זאת המסורתיים לא יבואו להתפלל כלל, ואף לא יצומו, אולם במחכ"ת, אותם מסורתיים בלא"ה לא יבואו מפחד המגפה, ואדרבה, אם יתפללו בחוץ, יש סיכוי רב יותר שיבואו, וכן בענין הטענה שישנם אנשים דתיים למחצה, שאם לא מתפללים בבית כנסת אינם מניחים תפילין, לאחר המחילה, המציאות היא בדרך כלל לא כך, והנחת תפילין מצויה הרבה יותר מתפילת שחרית במניין, ודו"ק].

ח. **ואף** צעירים צריכים להיזהר, שאמנם לא רואים כעת השלכות רפואיות משמעותיות אל רוב מוחלט של הצעירים, אולם אין לדעת איזה השלכות הדבר יגרום בעתיד, וכמו בנגיף ה h.i.v. שהנזק נראה רק לאחר עשר או חמישה עשר שנים מאז ההידבקות, ויכול להביא אף למוות.

ט. **והנה** לצערנו לעיתים ישנם התקפות טילים בדרום, ולא שמענו על קבוצה כלשהיא המזלזלת בהנחיות פיקוד העורף, למרות שמספר המתים מטילים בחמישה עשר השנים האחרונות, הוא פחות ממספר המתים מקורונה באחד הימים, מלבד בבני ברק שהורה מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א שאין לחוש, והבטיח שלא יפלו טילים בבני ברק, ואכן הבטחה

זו התקיימה במלואה, [ודבר זה הוא בלתי נתפס בשכל אנושי, איך אדם בן זמננו יכול לומר שלא יפלו טילים, ולא יהיה פיגועים בעיר מרכזית וגדולה כמו בני ברק, ואכן ב"ה לא קרה כדבר הזה, וקודם שאמר זאת החזו"א, היה פיגוע בשנת תש"ז בו נרצחה הכובסת של ישיבת פוניבז', וכן בשנת תש"ב המטוסים האיטלקים הפציצו את מתחם בנדיקט בבני ברק, והגר"ח קניבסקי הרחיב את הבטחת החזו"א אף על מודיעין עילית, ולמרות שקודם שהבטיח היה שם פיגוע, מאז שאמר כן, לא היה פיגוע ב"ה]. והסיבה לשינוי בהוראות גדולי ישראל ביו תחילת המגיפה לבין המצב כיום, שכיום מתירים להתפלל באוויר הפתוח, היינו משום, שאז חשבו שאחוז התמותה היה גבוה יותר, וכן ראו שכשהבחורים נמצאים בביתם, גם מסתובבים ברחובות ומדביקים את משפחותיהם, ואדרבה עדיף שיהיו בישיבות וכך ידבקו רק צעירים, וכמובן שלא עברו איסור בכך שהתפלל בבית בחודש ניסן, כיון שכך היה הדין עפ"י הנתונים באותו זמן, וכמו עשרה שקצרו גרוגרת לחולה בשבת, שכולם עשו מצוה, וכמובן שלימוד תורה אינו מג' עבירות שיהרג אל יעבור, ואף אם היה מהמצוות שיהרג ואל יעבור, אינו יכול לגרום למותם של אחרים

י. ויל"ע בחולה מאומת היוצא לרחוב ללא אמצעי הגנה, ונמצא בין אנשים, האם נחשב רודף, והגר"ח קניבסקי שליט"א כתב ע"ז "כמעט רודף", ויש להוסיף בזה שאמנם אחוז התמותה הוא נמוך, פחות משלושה אחוזים, מ"מ אין דנים רק את מי שיפגע באופן ישיר, אלא אף את התוצאות של מעגל ההדבקה, ובהא לכאור' ודאי שאחד ימות מזה, ועכ"פ לא גרע מספק רודף, והיינו דדמי לאדם שמחזיק בידו אקדח ומכוין לכיון אדם אחר, שהורגים אותו, למרות שאינו ודאי שיצליח לפגוע בחברו, אבל אדם שמחזיק בידו אקדח ואיננו יודעים אם זה אקדח אמיתי או אקדח דמה, יש מקום לומר שאין להרגו מספק, ובקורונה דמי לאקדח אמיתי, ולמרות שבדין רציחה ומזיק אינו נחשב כרוצח, דאפשר דחשיב כגרמא, מ"מ לגבי רודף, שהוא מדין הצלת הנרדף, לכאור' אין לחלק בזה, ודו"ק.

ועוד סברא יש להחמיר ולהיזהר מאוד בעניני נגיף הקורונה, ובפרט בעטיית מסיכה, המונעת כידוע את רוב ההדבקות, וכן בהתקהלויות משפחתיות בשמחות, וזאת משום ביטול תורה, שכל אדם שנדבק בנגיף, יכול למנוע לימוד תורה מעשרות ומאות לומדי תורה, רח"ל.

סימן לו

הבהרה על המאמר האחרון בענין הקורונה

ג. טענה נוספת שהועלתה שלא ראינו תמותה גדולה יותר בקרב הקהילות שאינם שומרות על ההנחיות של משרד הבריאות, הנה דווקא בחסידות גדולה היה דיווח שכן ישנה תמותה עודפת, [ובחשבון השכונות בירושלים לפי שכונות שמצוי בהם קהילות שיותר הקפידו על הנחיות הבריאות כמו נווה יעקב לעומת שכונות שבהם לא הקפידו, היה פער של פי שש בתמותה, ואמנם נווה יעקב היא שכונה יחסית יותר צעירה, אולם אי"ז בפער המדובר] ובקרב קהילה קנאית מסוימת התפרסם השבוע שמטפלים במאות חולים ובכללם חולים קשים בבית, ללא ידיעת משרד הבריאות, כך שיכול להיות שהמתים לא דווחו כמתי קורונה, וכך גם לגבי הטענה שלא נדבקים באותם מקומות, וזה משום שלא נבדקים, וכן מכיון שחיים במעורב בתוך השכונות, ע"כ נוצרת הדבקה בכל השכונה.

ד. [חשוב] להדגיש שהתמותה בגל השני עלתה משמעותית באחוזים, כיון שבגל הראשון מעלה מחמישים אחוזים מהתמותה הייתה בבתי אבות, מה שלא קרה כמעט בגל השני, וכן לגבי אחוז החיוביים בבדיקות, שהטענה כביכול מזה

א. ברצוני להודות לכל המגיבים החשובים, שטרחו וכתבו תגובות ארוכות ומושקעות, וב"ה שמאמר זה העלה דיון הלכתי פורח בסוגיא חשובה וקריטית זו, לגופו של ענין ולפי בדיקות הנתונים העובדתיים, וכעת אעבור ונדון בטענות שהועלו לגופן.

ב. ישנה טענה שכמו שלא שמענו לאסור על נסיעה ברכב מחמת תאונות הדרכים הרבות, כך לא נאסור להמשיך בשיגרה ולחשוש מהקורונה, אולם הדברים אינם דומים כלל, שהרי מקום המדינה נהרגו 32,000 איש בתאונות דרכים, ואם כל הציבור יתנהג בלי שמירה מקורונה, יהיו לפחות מאה אלף מתים, [שזה כאחוז מהמדינה, כיון שברור שבמספרים אלו, תהיה תמותה רבה, מחמת חוסר טיפול] מה שאומר שימותו בשנה, כמעט כפול שלוש ממה שמתו בתאונות דרכים בשבעים שנה ויותר, ועוד שכמו שבתאונות דרכים העובדה שאנשים מתים לא מתירה לנהוג במהירות מופרזת, כיון שבלא"ה אנשים מתים, וצריך להיזהר ככל יכולתנו להימנע מתאונות, אף כאן צריך לעטות מסכה ולשמור מרחק ככל האפשר.

זו, כיון שחולה מאומת נחשב שהורג בעצמו [אמנם לא חייב מיתה ע"ז, אבל זה מכוחו], וכמו שאסור להרוג אדם שקופץ לכביש, וכמו"כ אי אפשר לדרוש מיותר מעשרה אחוזים מהאוכלוסייה [זקנים ובעלי מחלות רקע] שלא לצאת כלל מהבית, ועוד שלפי טענה זו גם אם היה מאה אחוזי תמותה אצל קשישים, זו בעיה שלהם, וכמדוי' שאף רב לא יחשוב כך.

ח. טענה נוספת, שלא הוכח שעטיית המסכה מועילה וכדו', הנה המציאות היא שבמדינות שמקפידים על עטיית מסיכה היטב, המגפה נמצאת בנסיגה, וכמו שעד היום לא פקפקו בעובדה שמנתחים עוטים מסכה בגלל זיהומים, על כן אין להאמין לכל אדם שטוען שלפתע מסיכה לא עוזרת, וע"כ ברור שרוב הרופאים ס"ל לא כן, ועכ"פ יש לחוש לדבריהם, וכך גם לגבי הטענה שזו מחלה שהרופאים לא יודעים עליה הרבה, וע"כ אין לחוש לדבריהם, הנה אדרבה, דא"כ אין לסמוך על קולות הרופאים, כגון שמי שמחלים הוא מחוסן, כפי שכבר קרה שאנשים שהחלימו נדבקו שוב, ורק מחויבים לחוש לחומרא לדבריהם, והדברים פשוטים.

ט. עוד טענה שהועלתה, שחורבן החיים היהודיים חמור יותר, וזה כולל את הישיבות וכוא', אולם גם זה לא מתיר אי עטיית מסיכה, ועוד שאי"ז מתיר לאדם

שעושים בדיקות רבות, רואים יותר מאומתים, אינה נכונה, כיון שאם יש רק כחמשת אלפים בדיקות ביום, שולחים רק את בעלי התסמינים להיבדק, ואם ישנם חמישים אלף בדיקות ביום, נבדקים גם אנשים ללא תסמינים].

ה. עוד טענה שהועלתה, שלא הייתה עלייה באחוזי התמותה הכלליים בארץ, אולם גם טענה זו כבר אינה נכונה, ובחודש אוגוסט למניינם הייתה עלייה של שלוש מאות מתים, ורק צריך לחשוב על העובדה שהתמותה בציבור החרדי ביחס לגיל המבוגר מקורונה, היא פי ארבעה משיעורו באוכלוסייה, כלומר שלמעלה ממאה וחמישים חרדים, מתו כתוצאה מאי שמירה על ההנחיות, [וזאת בהנחה ששיעור המתים בציבור הכללי לא עלה, כתוצאה מאי שמירת הנחיות בקרב חלק מהציבור החרדי].

ו. טענה נוספת שהועלתה, שהרבה ממתי הקורונה לא מתו מקורונה, אלא ממחלות אחרות, וגם היה להם קורונה, הנה בשבוע שעבר נתפרסם נתון רשמי ממשד הבריאות, שרק שנים עשר אחוזים מהמתים היו אמורים למות בחצי השנה הקרובה בדרך הטבע.

ז. טענה נוספת, שזו בעיה של הזקנים וקבוצות הסיכון, והעובדה שהם יוצאים לרחוב, גורמת להם להיות אחראים למותם, אולם אין מקום לטענה

מנחת הבהרה על המאמר האחרון בענין הקורונה רפאל ריא

להרוג אחרים, ועוד שאף אי הוי גזירת שמו, אדם לא יכול למסור נפשו של אדם אחר בגלל רצונו להתפלל עם רבו. י. וכך לגבי הטענה שפחות מאחוז תמותה אינו נחשב כשכיח הזיקא, ואף אם

הדבר נכון עקרונית, כאן כל פעולה תגרום את המשך ההדבקה, ורק לחשוב על אותו אדם שהגיע לארץ כשהוא חולה בקורונה, ושיקר בחקירה האפדמיולוגית שלו, וגרם ללמעלה מאלפיים מתים רח"ל.

סימן לה

בענין החובה להתחסן מפני הקורונה ושאר

(מחלות⁴⁹)

בהרבה מהדברים במאה השנים האחרונות נטענו טענות של תאוריות קונספירציה כאלו ואחרות, וחשוב לתת את הדעת על דבר זה, מכמה סיבות, א'. אנו כיהודים מאמינים יודעים שהראיה לקיום מעמד הר סיני הוא מכך שראהו בכל העולם, ואין אדם שטוען מידיעה שלא היה דבר כזה, וכידוע שאין אדם מנחיל שקר לבניו, ועל כן אי אפשר לשמור סוד ששותפים לו אלפי אנשים בלי שאחד מהם יגלה את הסוד לפחות לאחר כמה שנים. וכמו לגבי הטענה שבאמת לא הגיעו לירח וכדו', שלא יתכן שכל כך הרבה אנשים ישמרו סוד כזה כל כך הרבה שנים, ועוד לא נטענה טענה רצינית של אחד מבכירי נאס"א שבאמת לא עלו לירח.

זאת מלבד שעל כל דבר שהיו בו תאוריות קונספירציה, בדרך כלל היו כמה תאוריות וכמו בענין הקורונה, שיש הטוענים שאין קורונה, ויש הטוענים שזה נגיף מהונדס וכו', אולם הטענה הקלאסית על הקורונה היא אחת, כלומר שאף אם

הנה ישנם בציבור אנשים הטוענים שעדיף שלא להתחסן מפני שפעת, ואף בענין הקורונה, מפני טענות כאלו ואחרות, ולצערנו טענות אלו קונות שביתה אצל מיעוט מהציבור, אולם מכיון שמיעוט זה עלול לסכן אף את שאר הציבור, ולולי שהיה בדבר משום ספק פיקו"נ לא הייתי מכניס ראשי בענין זה כלל, אך מאחר ויש כאן עכ"פ ספק פיקו"נ, יש להתייחס ולבדוק טענות אלו אחת לאחת, ולראות האם יש ממש בדבריהם.

וחשוב להדגיש שכמובן אין לי השכלה רפואית כלשהיא, ועל כן אין בדבריי משום קביעת עובדות, אולם בכל זאת אפשר להפעיל את השכל הישר וההיגיון הבריא, ולראות עד כמה דמגוגיה אפשר לטעון ולהפיץ בחוסר אחריות.

וכשנתבונן בכל טענותיהם, נראה אוסף של חצאי אמיתות או שקרים מוחלטים, אולם אף לדבריהם ישנו חוסר היגיון עקבי בדבריהם, וכפי שיבואר להלן, אולם חשוב להבהיר קודם שהנה

(49) פורסם באמפלקריא

מנחת בענין החובה להתחסן מפני הקורונה ושאר מחלות רפאל ריג

אמת, ואולי השב"כ מפרסם נתון זה כדי להאדיר את שמו, והביאו ראיה שהשב"כ פרסם בעבר שסיכל פיגוע של משאית תופת מלאה בשש מאות ק"ג חומר נפץ, מלאים בחיידקים מסוכנים שידביקו את כל תל אביב, וטענו הטוענים שבדקו את הדבר מבחינה מדעית, ואי אפשר להפיץ נגיפים באמצעות חומר נפץ, אולם כל המתבונן מיד קולט את נקודה, שאכן אי אפשר להפיץ את הנגיפים, אבל כמו שכל אחד מהקוראים של הידיעה האמין שזה אפשרי, ממילא גם הערבי שתכנן לעשות פיגוע זה האמין שזה אפשרי...

וכעת נעבור על טענותיהם, ונראה האם הדברים נכונים, וכדלהלן.

א. ישנם המקשרים את ביל גייטס לנושא זה, כיון שהוא קשור עסקית לאחת מהחברות שמפתחת את החיסונים, אך לא מציינים שדווקא החברה שלו הגיעה שלישית, לשלב סיום החיסון, כמו"כ אם הסיבה היא משום שרוצה צמצום ילודה, מדוע הקורונה התפרצה דווקא במקומות שבלא"ה הילודה מועטה מאוד, כמו באירופה ובארה"ב ופחות באפריקה וארצות ערב.

ב. והנה נשיא ארה"ב טראמפ הוא ללא ספק מחשובי מכחישי הקורונה, אולם כאמור כל דבריו התנפצו מול המציאות של קרוב לרבע מיליון מתים בארה"ב, ועלייה של שלוש מאות אחוזים בתמותה כללית, ועל כן אי אפשר להביא את דעתו כראיה.

המציאות היא לא כמו שנראית בעין יש כמה אפשרויות מה מסתתר מאחורי מה שאנחנו רואים, ואם טעינו באיזה קונספירציה לבחור כבר תהיה תוצאה רעה מאוד.

וצריך לדעת שהרבה טענות חלשות לא בהכרח יוצרות טענה חזקה אחת, וכמו"כ תמיד צריך לחשב בשכל ישר מהו ההיגיון שעומד מאחורי הדברים, וכגון הטענה שבתי החולים מקבלים כסף על כל מת מקורונה, וכל בר דעת מבין שאין דבר מופרך מזה, שאם כן מדוע המדינה מתקצבת בתי חולים עוד ועוד, שפשוט יהרגו את החולים, ואין צורך אפי' להסביר את מופרכות הטענה. [נורק כדי להבין עד היכן תעמולה כוזבת בענין הקורונה פשוט גורמת לחורבן, נציין שאחד מזקני ראשי הישיבות בשנה שעברה היה במצב קשה, ופורסם שאין להיכנס לשיעורו ללא חיסון לשפעת, ומכיון שמקורב לחוגי הקנאים לא נשמר מפני הקורונה, וישנם תמונות של אותו ראש ישיבה עם קהל רב ללא מסיכות, והלא אף לדעת המקילים זה לפחות כמו שפעת, וכעת הוא מורדם ומונשם מחמת הקורונה ל"ע, ישלח ה' דברו וירפאהו].

וכמו"כ תמיד עדיף לבחור בדרך של השכל הישר, מפני שאת רוב תאוריות הקונספירציה ניתן לפרוך בקלות, ואתן דוגמא לתאוריה כביכול רצינית שקנתה שביתה בלבבות, שהנה השב"כ מפרסם בכל שנה שסיכל כמה מאות פיגועים, והיו שטענו מנא לן שאכן זה

מבין את השקר, שהרי המדינות שנפגעו מהקורונה בעיקר הם מדינות עם ילודה נמוכה מאוד, באירופה ובארה"ב, והם יתחסנו בעיקר, כך שאין צורך לצמצם את הילודה אצלם, בעוד באפריקה ששם הילודה רבה מאוד, כמעט לא נרשמה תמותה מקורונה.

ו. באופן כללי בענין רפואה אלטרנטיבית, שללא ספק מועילה בחלק מהמקרים, אולם צריך להיזהר שלא להימנע בגללה מהרפואה המקובלת, ובפרט שתחום זה, אף במקרים שעוזר אינו מפקח, ומתעסקים בו שרלטנים רבים, ועל כן הסיכוי לזיוף גבוה בהרבה, והגר"י זילברשטיין הביא בשם הגר"ש אלישיב שאין לחלל שבת עבור רפואה אלטרנטיבית, וכן בעל אינו מחויב ברפואת אשתו ברפואה זו, והסביר שאולי בתר רוב הרופאים, ודחה את הטענה שמכיון וכל הממסד הוא כזה, על כן אי"ז רוב, כיון דהא גופא הסיבה שכל הממסד חושב כך, זה גופא רוב.

ז. ומענה נוספת המוכיחה את מופרכות דבריהם, שהרי אדרבה האינטרס של כל מדינה היא בקיום הכלכלה וקיום המסחר, וא"כ כל המדינות אינן יכולות לשתף פעולה עם גורמים עלומים, כאלו ואחרים, אף אם הם מאוד עשירים, כיון שמדובר בהפסד של טריליוני דולרים.

ח. ולדוגמא ישנה טענה שאין הבדל בין הקהילות ששמרו על ההנחיות מול הקהילות שאינם שומרות על

ג. והנה בישראל ישנו פרופ' בשם יורם לס שאכן כיהן כמנכ"ל משרד הבריאות, וטען שהקורונה אינה מזיקה יותר משפעת, אולם כל נתוניו הוכחו כשקריים, ותחזיותיו הופרכו פעם אחר פעם, ובכל מדינה יש את ה"יורם לס" שלה, ואין בעיה אף למצוא שבעת אלפים רופאים כאלה, משום שיש מיליוני רופאים, ורק בישראל ישנם למעלה משלושים אלף רופאים פעילים, והתקשורת לא צנזרה אותם, ואדרבה הם קיבלו יחס יותר מכל דעה מוזרה בנושאים אחרים, ועוד יש לציין שהרבה מהרופאים שחשבו כך בתחילה, שינו את דעתם בהמשך, מה שכמובן לא מציינים מכחישי הקורונה, אימתי נאמרו הדברים.

ד. ישנה טענה שכל מערכת הבריאות היא אנטי חרדית, ותזמנו סגר מיוחד בחגים וכו', והנה הדבר ברור שכמדינה חילונית סדרי העדיפויות שלהם שונים לחלוטין, ועל כן מבחינתם הפגנה חשובה מתפילה וכדו', אולם החרדים לא קיבלו יחס מפלה, אלא אדרבה יחס מיקל מאוד באכיפה, ואף בקנסות שמקובל לחשוב שישנה אכיפה בררנית כלפי הציבור החרדי, המציאות היא לא כך, שאחוז הקנסות לחרדים הוא חצי אחוז בלבד, בעוד שיעורו באוכלוסייה הוא שניים עשר אחוזים.

ה. אחת הטענות כנגד החיסון לקורונה, שהוא נועד כדי לדלל את אוכלוסיית העולם, ע"י שיכניסו חומר מעקר בתוך החיסון, אולם כל בר דעת

שמתו בה רבע מיליון נפש, על שלוש מאות וחמישים מיליון איש, והקורונה כמובן עוד לא נגמרה, מה שאומר שיכול להיות שאחד לאלף ימותו, הוי אומר שימותו שבע מיליון איש, והיינו אף לאחר שעשו בה סגר מסוים, ואילו לא היו עושים סגר כלל היו מתים לפחות כפול ממספר זה, ולמעשה לא היה סגר כזה בהיסטוריה המודרנית, ועל כן ההשוואה פשוט לוקה בחסר עצום.

י. וישנם הטוענים שמצאו את התרופה לקורונה, והיא צמח הלבונה, או דברים אחרים, וכל בר דעת מבין, שאי אפשר לסמוך על אדם שטוען שתרופה היא מבוססת על סמך ניסיון של כמה מאות אנשים, כשאי אפשר לדעת על השלכות אחרות בגוף, כיון שהדבר לא נבדק במעבדה, ולמי שמשווק דבר זה אין שום אחריות על יעילות ובטיחות התרופה, ועל כן אין לסמוך על טענות אלו.

יא. ובתשובת הגרמ"ש קליין שליט"א [שכבר התייחסתי אליה במאמרי הקודם (התפרסם באספקלריא שמחת תורה)] נתבאר שפחות משלושה אחוזים אי"ז נחשב שכיח הזיקא, ועל כן שומר מצוה לא ידע דבר רע, אולם הדברים תמוהים מטעמים נוספים, מלבד מה שהזכרנו בעבר, דהא אמרי' בפסחים [ח,א] שהטעם שלא אמרי' שלוחי מצוה אינן ניזוקין בבדיקות חמץ, כיון שיעשה כן אף

ההנחיות, והנה מלבד שבציבור החרדי ביחס לאחוז המבוגרים מתו **פי ארבעה** משיעורם באוכלוסייה, שהרי אחוז המבוגרים החרדים מעל גיל שישים וחמישה הוא שלושה אחוזים, ואם שנים עשר אחוזים מהמתים הם חרדים, הוי אומר פי ארבעה באופן יחסי, אולם אף לגבי קהילות בתוך הציבור החרדי הדבר אינו נכון, וכמו שנתפרסם שמבין הנפטרים האשכנזים, שמונים אחוזים מהם הם מהקהילות שפחות מקפידים, [ואף אם נתון זה אינו מדויק, עדיין מדובר על פער גדול] ובואו חשבון, לחסידות בעלזא ישנם תשעת אלפים ושמונה מאות קולות, [לפי דבריהם עצמם במציג הקהילות] ויש להם כעת ל"ע כעשרים נפטרי קורונה, מה שאומר שאילו בציבור הליטאי הייתה תמותה כזו, מכיון שמונה לפי הערכות כמאה ושישים אלף קולות, היו אמורים למות ל"ע כשלוש מאות ועשרים ליטאים מקורונה, וביחס לכלל הציבור החרדי קרוב לאלף נפטרים ל"ע, וכמובן שב"ה אין מספר כזה, אף בכל הציבור החרדי, אלא עומדים על קרוב לשלוש מאות ל"ע (50).

ט. וישנה טענה שבשחפת מתו יותר אנשים מאשר קורונה, אולם אינו דומה כלל, כיון שבשחפת לא נעשה סגר כזה, ואילו בקורונה לא היו עושים סגר, היו מאות מיליוני מתים בכל העולם, כיון שאם נכפיל את אוכלוסיית ארה"ב

בשאר דברים, כלומר שיכנס למקום סכנה
אף שלא לצורך מצוה, ועל כן אוסרים
להיכנס אף לצורך מצוה, וק"ו הכא, שכל
הקהילות שאינם שומרות על ההנחיות, אף
לצרכי חולין אינן שומרות, ועוד שאינו
דומה לנדון כללי של שלושה אחוזים, וזאת
משום שאדם שנוסע בכביש ויש שלושה
אחוזים שיפגע, אולם יש כנגד זה תשעים
ושבעה אחוזים שיחזור בשלום, אולם
הקורונה, אי"ז שלושה אחוזים שיקרה אסון

ותשעים ושבעה אחוזים שלא יקרה אסון,
אלא כמעט מאה אחוזים, שקרוב לאחוז
אחד ימותו, ועוד שאני לא מאמין שאדם
בר דעת ישלח את בנו לתלמוד תורה,
כשיודע שתהיה תאונת דרכים באוטובוס
של ההסעה, וקרוב לשלושה אחוזים
מהילדים ימותו, [והסיבה שאנשים לא
חשים דבר זה, כיון שמדובר בזקנים עם
מחלות רקע, והמוות אינו מול העיניים כמו
בתאונות דרכים ובפיגועים].

סימן לט

בענין זכויות יוצרים⁽⁵¹⁾

ג. וכליום אף מבחינת החוק הישראלי אסור להעתיק, וראה בזה בספר החוקים (2119, ט"ו בכסליו התשס"ח, 25.11.2008) חוק זכויות יוצרים, על פרטיו וסעיפיו, וחלקים מחוק זה נביא בהמשך דברינו.

ד. והנה כדי לבאר נושא מורכב זה, עלינו לרדת ולברר כמה וכמה ספיקות, כגון: א) האם יש בעלות על יצירה רוחנית. ב) האם יש חסרונות הפוגמים בבעלות על חידושי תורה. ג) משך זכות המחבר והיקפה. ד) יצירת עובדים - "כימאי" "עיתונאי" "סופר" "מתכנת". ה) היש היתר מיוחד להעתיק דברי תורה. ו) תוקף "תנאי שלא להעתיק" והתחייבות מפורשת. ז) תוקף הניסוח של זכות שימוש בלבד. ח) מכירת זכויות יוצרים. ט) גדולי ופוסקי זמנינו בענין זה.

האם יש בעלות על יצירה רוחנית

ה. דעת רבים מגדולי האחרונים דישנה בעלות אף על יצירה רוחנית,

א. הנה בנושא זה של זכויות יוצרים, רבו המחברים, ורבו התשובות, והרבה קולמוסים נשתברו על ביאור ענין זה, משום שלדבר זה אין מקורות ישירים בתלמוד ובראשונים, ונידון זה נמצא לראשונה בפוסקים, בדורות האחרונים בלבד, הרמ"א, נודע ביהודה, חתם סופר, המהרש"ם, שואל ומשיב, מחנה חיים, בית יצחק, ועוד. והמציאות בזמנינו היא שיש דברים שאנשים מרשים לעצמם להעתיק, ולא שמים על ליבם כלל מה שכתוב "כל הזכויות שמורות", וכמו בשירים וכדו'. ויש לעומת זאת, אופנים שאנשים אף בזמנינו נמנעים מלהעתיקם כגון ספרים שלמים וכדו', ונאריך עוד בהמשך בחלק מפרטי הדברים בענין זה.

ב. ומכיון שספרים שלמים נתחברו על ענין זה, על כן אבוא במאמר זה רק לתמצת את שורש הענין, ולבאר את יסוד צדדי החולקים, סברותיהם וטעמיהם, בצירוף הערות, שהתעוררתי בזה בתוך כדי לימודי.

(51) פורסם בקובץ אור ישראל

והיא בעלות ממונית גמורה על יצירתו, ואלו הם: השואל ומשיב, ההפלאה, השדי חמד, עמודי אש, מחנה חיים, מהר"ם שיק, הנצי"ב, המלבי"ם, נחל יצחק, בית יצחק, צפנת פענח, מקדש מעט, החפץ חיים, הגר"ש שקופ, סוגה בשושנים, פרדס רימונים, תכלת מרדכי, דברי ישעיהו, צמח צדק, התעוררות תשובה, שערי דעה.

ו. אמנם לגבי חדושי תורה סוברים כמה מהאחרונים, שבעלותו פגומה במקצת, ומצינו בזה ארבע שיטות, א. דעת השואל ומשיב והחפץ חיים שיש בעלות לעולם, ב. דעת הבית יצחק שהבעלות מוגבלת עד תום מכירת המהדורה ראשונה של הספר שחיבר. ג. הצמח צדק והתעוררות תשובה סוברים שיש רק "טובת הנאה" בחידושי תורה, והזכות להרויח מהטובת הנאה מוגבלת ומצומצמת לשיעור מסוים. ד. השערי דעה כתב שאין למחדש שום "דררא דמונא". ולכאור' כוונתו אפי' לא טובת הנאה, ואולי הוא מודה שיש למחדש טובת הנאה.

ז. ומאידך גיסא דעת רבים מהפוסקים שאין בעלות על עצם ההמצאה והיצירה, וכן כתב בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סי' ר"ב) לגבי מי שהמציא מסחר שאפשר להפיק מפסולת תעשייתית, שלא שייך בזה קנין, וכן דעת השרידי אש (ח"א סי' קמ"ה).

ח. ומצינו שיטה נוספת בענין זה, שהבעלות על החכמה, היא כבעלות על דבר שאין בו ממש, כיון

שהחכמה היא כאויר, והנה אויר החצר הוא בודאי שייך לבעל החצר, אך מ"מ אין בעלות על האויר בפני עצמו, אלא רק אגב החצר, אבל האויר בפני עצמו אינו כלום [וראה ברמב"ם פכ"ב מהלכות מכירה הי"ג שדבר שאין בו ממש אינו נקנה]. וכן כתב בשו"ת משפטי שמואל (סי' ל"ה) שזכות בעלות על יצירה תלויה בחפץ כאויר בחצר, ולכן כשקנה את החפץ מהממציא יכול לעכב את הקונה מלחקות את המצאתו.

ט. וכך הכריע בברכת שלמה (סי' כ"ד) שבאמת יש בעלות לחכמה, אולם הבעלות מתייחסת דוקא לענין זה שלא יבוא להפקיע ממנו בעלות היצירה ולגנוב ממנו חכמתו, אך לענין השחתה ואיבוד לא מייחסים לו בעלות, דהחכמה היא דבר שאין בו ממש ולא שייך בה קניינים.

י. אכן גם לדעת המהרש"ם יש איסור מצד השגת גבול, וכן משמע בשואל ומשיב (ח"א סי' מ"ד) שכח זכות על יצירה היא משום השגת גבול, וכך נקט להלכה בפתחי חושן (ח"ה פרק ט' סעיף י"א) שכל המצאה או חידוש באמנות או במלאכה כגון פטנט, יש בו משום השגת גבול.

יא. והנה יש לדון בדבר זה גם משום "גניבת דברים", שמצאנו בחז"ל ובראשונים לגבי גניבת דבר שאינו חומרי, דמבואר בתוספתא בבבא קמא (פ"ז ה"ג) המתגנב אחר חברו והולך ושונה פרקו, אף על פי שנקרא גנב זוכה לעצמו שנאמר "לא יבוזו לגנב", סוף שמתמנה פרנס על הציבור ומזכה את הרבים וזוכה

לעצמו ומשלם כל מה שבידו שנאמר "ונמצא ישרם שבעתיים". וכעין זה מבואר גם בילקוט שמעוני (משלי רמז תתקל"ט) בפסוק "לא יבוזו לגנב כי יגנוב" אף על פי דכתיב "חולק עם הגנב שונא נפשו", אבל המתגנב על חבריו והולך ושונה פרקו אף על פי שנקרא גנב זוכה לעצמו, שנאמר לא יבוזו לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב, ומוצא ישרם שבעתיים, את כל הון ביתו יתן, ואין שבעתיים אלא דברי תורה שנאמר אמרות ה' אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתיים.

יב. וכן מפורש במדרש תנחומא (במדבר כ"ז) כל מי שאינו אומר דבר של תורה בשם אומרו, עליו הכתוב אומר אל תגזול דל כי דל הוא (משלי פרק כב פסוק כב). הרי שהשתמש בדברים ששמע נקרא גנב או גזול, ואעפ"י שלא לקח חפץ מסויים, מ"מ לקיחת הקנין הרוחני, ושימוש שלא ברשות בדברים נקרא גניבה.

יג. וענין נוסף שדנו בו הפוסקים לגבי שימוש בהמצאה וביצירה של חבריו, הוא איסור הנאה ממלאכת חבריו, ויסודו בגמרא בבבא מציעא (דף ק"ז ע"ב) אמר רבי יוחנן בשלושה מקומות שנה לנו רבי יהודה אסור לאדם שיהנה מממון חבריו, ופירש רש"י שהאיסור "עד שתהא מדעתו ונוחה לו". והחידוש בזה נתבאר בתוס' שאף על פי שמן הדין היה נראה לומר שיהנה שהרי זה נהנה וזה לא חסר אפי' הכי תיקנו חכמים שיהא חייב ודאין לו ליהנות מממון חבריו שלא מדעתו.

יד. ואמנם אין הלכה כרבי יהודה לגבי הנאה ממלאכת חבריו כשאינו מפסיד, משום דזה נהנה וזה לא חסר, אבל כאשר הוא חסר, כלומר שמפסיד, אסורה ההנאה ללא רשותו וצריך לשלם עליה. ומכאן זה פסק הנודע ביהודה (תניינא חו"מ סי' כ"ד) שכאשר הראשון מפסיד על ידו, צריך לשלם לו כשיעור הנאתו.

טו. וכך כתב החתם סופר (שו"ת חו"מ סי' ע"ט) דאינו בדין מי שמשקיע וטרח לאפשר זכיה בממון שיבוזו אחרים יגיעו, ואין ראוי להתיר לכתחילה שיהנה אחר ממה שזימן חבריו, אכן הוא רק כשהראשון מפסיד ממון, אבל מטירחא בעלמא מותר ליהנות, דקיימא לן דלא כרבי יהודה ומותר ליהנות מממון חבריו.

טז. ושיטת המרדכי שאסור ליהנות מממון חבריו ללא רשותו גם כשאינו מפסיד, והאיסור הוא משום שואל שלא מדעת, שכתב (בבא מציעא, אלו מציאות, סי' תכ"ז) דאע"ג דזה נהנה וזה לא חסר הוא, שאני הכא שהוא בלא ידיעת הבעלים, ודמי לשואל שלא מדעת ואיכא למאן דאמר דגזול הוי.

יז. וכמו כן יש לדון גם משום "יורד לאומנות חבריו", שבגמ' בבבא בתרא (כא, ב) מבוי' שאדם שעסק ראשון באומנות מסויימת, יכול למנוע מאחר שיבוא לתחמו ויקח את פרנסתו, והוא הנקרא "יורד לאומנות חבריו". אכן למעשה האיסור אינו פשוט ותלוי בכמה תנאים,

שכן יש שאסור לגמרי ומעכב עליו בבי"ד, יש שרק נקרא רשע, ויש שמותר מעיקר הדין.

יח. וכן חילק החתם סופר (בתשובה, חו"מ סי' ע"ט ד"ה מתוך) שישנם ג' דרגות ביורד לאומנות חבירו: א'. בן עיר אחרת, שמוציא בדיינים, ב. זיכיון בלעדי, והיינו כשהשקיע טירחה, שאז השני נקרא רשע. ג'. בן אתו מבוי, מותר מן הדין ומ"מ מידת חסידות להימנע.

יט. ואף בדרגה הראשונה שבה הוא איסור גמור, מבואר בחתם סופר שם כמה תנאים לחיובו: א'. בחיוב יורד לאומנות חבירו הוא המבואר בגמ' (כ"ב כא, ב) "דיהבי סיארא", ונחלקו הראשונים בהגדרתו: לדעת רש"י גדרו באומן שבטוח שירוויח באופן מסויים, ומפסיד לו את פרנסתו. [והוא דוקא כשאומנותו בכך, מכיון שהחיוב על הפסד הפרנסה]. לדעת הרמב"ן גדרו כשהלקוחות נמצאים אצל הראשון שאסור להעבירם. לדעת הר"י מיגאש גדרו כשפוסק חיותו לגמרי, משא"כ כשזה פחות מפרנסתו לא נחשב יורד לאומנות חבירו, ואפי' כשהשני אינו נהנה מכך, אסור. ואפי' כשאינו בטוח שיבוא לידו.

כ. ועוד תנאי שני כתב החתם סופר דאיסור "יורד" הוא בסתם אומנות, אבל באומני מצוות אין איסור יורד. אפי' כשאינו עושה לשם שמים, אמנם כתב דבאופן דאתי לאתרושולי [לומר, שמשום כך לא יעסקו יותר בעניני המצוות]

אז מתקנים שלא ישיגו גבולו. [ולפי זה בהוצאת ספרי קודש לא שייך כלל איסור יורד, אלא רק תקנה].

כא. ויש לדעת עוד סברא להקל, והיא מה שכתב בשו"ת חות יאיר (סי' מ"ב) שיורד לאומנות חבירו מותר לכתחילה, מלבד בבן עיר אחרת, אכן דעת החתם סופר (חו"מ סי' ס"א) שגם באותה עיר, אם אינו עושה בתוך שלו אלא בא ומדחהו מפרנסתו לגמרי, אסור ונקרא רשע.

כב. ומשום כל הנ"ל היה נראה דקשה לחייב מצד יורד לאומנות חבירו מכיון שאינו מצוי, [שהרי גם אם מעתיק מספריו ומשווק המצאתו, יכול לתובעו רק כאשר יתקיימו התנאים לפי כל שיטות הראשונים, דהיינו שהראשון בטוח ירויח והלקוחות כבר אצלו, ודוקא כשמפסיד פרנסתו לגמרי]. ולכן יש לדון בכל זאת מצד מנהג המדינה ותקנת הסוחרים וכמו שיבואר.

כג. וכמו"כ יש לדון אף מצד תקנת הסוחרים ודינא דמלכותא, דהבית יצחק (יו"ד סי' ע"ה) מסיק לגבי הדפסת ספר ללא רשות בעל הכתבים, שיש לאסור מצד דינא דמלכותא שאסור במדינתנו להדפיס, וכיון שכבר נהגו שלא להדפיס מיראת המלכות חייב להחזיק בדינא דמלכותא, וכתב שכיון שאינו נגד דין תורה להפסיד ממון על ידו, אלא למנוע ריוח דלא מיקרי היזק, ההכרח מצד דין תורה לקיים דינא דמלכותא, וביותר עפ"י מה שכתב החתם סופר (חו"מ סי' מ"ד) שכל

תקנה לטובת בעלי אומנים מחויבים להחזיק בדינא דמלכותא שייך בעלות גם בדבר שאין בו ממש.

כד. והנה אף במקום שלא אמרי' דינא דמלכותא דינא [ונכגון בארץ ישראל לפי חלק מהפוסקים], מ"מ תקף מנהג המדינה ותקנת הסוחרים, והמנהג נקבע לפי החוק הנוהג באותו מקום, וכיום ברוב מדינות העולם קיים חוק זכויות יוצרים, ותקנה זו התקבלה אצל הסוחרים,

ונהגו לפי כל בני המדינה, [למעט אנשים בודדים שאינם משגיחים גם על איסור "לא תגנוב"']. וממילא מנהג הסוחרים מחויב לשמור על זכויות יוצרים לפי כללי החוק שהתקבלו ונוהגים למעשה.

כה. ולפי מה שהתבאר (עפ"י שיטת הברכת שלמה) יש זכות יוצרים לגבי שאסור להפקיע ממנו, אמנם גם במקום שמצד דין תורה אינו נחשב יצירה, יתכן ויש מקום לאסור מצד תקנת הסוחרים.

סיכומי שו"ת בענין זכויות מו"ל וזכויות יוצרים

כו. שו"ת הרי"ף (סי' ל"ד): הגונב ספר חידושי תורה ונשבע שאינו מחזירם עד שיעתיקם עובר על א. משום גונב. ב. משום שנשבע שלא יחזירם, והוי כנשבע לעבור על דברי תורה. ג. משום גזל לפי שהוא גוזל שלא מדעת.

כז. שו"ת הרמ"א (סי' א'): א. אם המדפיס השני מוזיל את מחיר הספרים יש בזה משום "פסקת חיותאי" (כלומר פסקת את פרנסת חייו). ב. כשהמדפיס הראשון ת"ח יש דין של "נקוט ליה שוקא" (כלומר שצריך גם להעדיף את פרנסת הת"ח). ג. כשהמדפיס השני אינו יהודי, יש להעדיף את היהודי, משם "וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה", גם כשהאינו יהודי מוכר יותר בזול, [דאם בשוה לא צריך קרא להשמיענו שעדיף

לקנות מהיהודי]. ד. כשהוצאתו של הראשון מוגה יותר מהשני, יש בקניה מהשני משום "לא תשכון באהליך עולה".

כח. מבעל הקיצור שולחן ערוך [בהקדמותיו ובחוברת המגיד]: א. הדפסת הקצש"ע ללא רשות אסורה מהתורה, מדינא דמלכותא, על הקונים ועל המסייעים. ב. תרגום הקצש"ע בלא רשות וקלקלוהו בשיבושים רבים, הנני מבקש לא להכניס אל תוך בתיים. ג. ספרי הקצש"ע שהדפיסו ברשותי בתנאים מסוימים והפרו את התנאים, איסורא רביע ליה, והמשהה אותו בתוך ביתו עובר משום "אל תשכן באהלך עולה", והלומד ממנו הרי הוא עושה מצוה הבאה בעבירה. ד. אסור לתרגם ולהעתיק את ספרי הקצש"ע

בלא הסכמה ממני או משני גדולי הדור, שידקדקו ויעידו שנעתק כראוי ונכון בלי טעות.

כט. שו"ת שואל ומשיב (ח"א סי' מ"ד):
למחבר חיבור "חדש" - יש לו וליורשים ולבאי כוחו זכויות עולם לאסור על אחרים להדפיס את חיבוריו, אף לנמצאים במדינה אחרת, וגם אם המחבר לא הזכיר בהדפסה הראשונה שום איסור, ולא לקח בהסכמה, וכן זכות זה ניתנת למכירה ולהעברה. ב. אם המחבר הדפיס בלא להזכיר שום איסור, הרי זה גילוי דעת שאינו אוסר להדפיס ספריו, אם יש סיבה שלא להזכיר מצד דין תורה אסור להשיג גבולו. ג. מו"ל חיבור שכבר נדפס ואינו חיבורו שלו, ממדינה למדינה אין איסור "השגת גבול" ואין כח ביד הרבנים לאסור על כל העולם. ד. סיבת נטילת הסכמות על חיבור חדש היא להעיד על גוף הספר שראוי להדפיסו. ה. מחבר חיבור חדש שאסור להדפיס למספר שנים, הוי גילוי דעת שרוצה שידפיסו חיבורו לאחר שנים אלו גם ללא רשותו. ו. נטילת הסכמה בלא שנכתב "שלא ידפיסו בגירעון או בשינוי", אינה מתירה לאחר להדפיס בשינוי, דהוו דברים שבליבו ובלב כל אדם שהוי דברים. ז. חיבור ה"פתחי תשובה" [שמביא ליקוטי תשובות] דינו כחיבור חדש. ח. האיסור לאחר להדפיס בתוך זמן האיסור, גם אם המו"ל מכר את כל ספריו. ט. האיסור לאחר להדפיס רק אם הראשון כבר החל במלאכת ההדפסה.

ל. שו"ת דברי שאול ויוסף דעת [ח"ב סי' של"ד]: א. זכות מו"ל ניתנת למכירה. אסור לאחר להשיג גבול גם אם לא כתוב במפורש בהסכמות. ג. כח ההסכמות לאסור הן על המדפיסים והן על הקונים. ד. מובא מחלוקת בפוסקים אם חרמות הוי איסור "חפצא" או "גברא", ולשיטה שהוי איסור חפצא [כלומר שהחפץ נחשב חפץ גזול], יוצא שספר שהודפס עם פירוש שיש בו איסור "השגת גבול", בתוספת פירוש שאין בו משום "השגת גבול", הוי ליה איסור שהותר מקצתו, שרק למוכר יש איסור אבל אם לקונים יש גם איסור, הדין תלוי במחלוקת הפוסקים הנ"ל אם חרמות הוי איסור חפצא.

לא. שו"ת שערי דעה (ח"א סי' קמה, קמח):
אין לאדם בכתבי קודש שלו זכות למוכרו וליתנו לאחר, ואינו יכול להורישו, [דאין לו בו שום זכות ממונית], הברכת שלמה (חו"מ סי' ר"ד סוף אות ח') כותב: שלפי דבריו, על אף התנגדותו של המחבר, אין אחרים מצווים להמנע מלהדפיס את הספר, ובמיוחד לאחר שהספר כבר יצא לאור, אך רבים חולקים על שיטה זו. ועי' עוד בשו"ת התעוררות תשובה שהסיק שזכות זו היא טובת הנאה, ושייך בהא דינא דמלכותא לכו"ע אסור לאחרים להדפיס, ומן הראוי שיהנו בניו יורשו ואין לזרים איתו.

לב. שו"ת התעוררות תשובה (ח"א סי' רל"ב): זכות האדם בהדפסת כתבי חידושי תורה שלו הם בגדר "טובת

יפה נתן כדי ללמוד וללמד, וכמו שנאמר
 "מה אני בחינם אף אתם בחינם".

לד. מצד דינא דמלכותא דינא שכבר נהגו
 שלא להדפיס בלי רשות המחבר
 מחמת יראת המלכות, יכול המדפיס
 הראשון לעכב על המדפיס השני, בפרט
 שאינו ממש נגד ד"ת, שהרי כאן זה מניעת
 רווח ולא נחשב היזק ישיר, וכ"ש כאן שיש
 לצרף דעת השואל ומשיב שמצד דין תורה
 המדפיס יכול לעכב. א. בחתם סופר (חור"מ
 סי' מ"א) מבואר: שכל שהיא תקנה לטובת
 בעלי האומנין מחוייבים להחזיק בדינא
 דמלכותא וכל שכן הכא הוא תקנה לטבת
 המחברים וכו', אולם ללא דינא דמלכותא
 לא היה צריך ליטול רשות מספר הנדפס
 כבר.

לה. שו"ת פרשת מרדכי (חור"מ סי' ז' ח'):
 (א) בהדפסת מחזור אין בזה
 משום "השגת גבול" אף באופן שלמדפיס
 הראשון יש הסכמות, הואיל והשני אינו
 ודאי מזיק לראשו או מפני שאינו מודיע
 לכל מראש שהוא יוזיל את המחיר, ורק
 כשמודיע שמוזיל יש "השגת גבול". (ב) בן
 עיר דכאן אינו יכול לעכב בן עיר אחרת.
 (ג) דינא דמלכותא דינא והוא מרשה לכולם
 להדפיס. (ד) הגאונים עמדו על דעת בעלי
 אומנות הדפוס, דניחא להו למיגזר בחרם
 על אחרים, ושישאר הזכות לראשון, שאם
 גם הם ידפיסו ישאר להם הזכות ולא ינזקו,
 ובלא זה ימנעו מלהדפיס, משא"כ
 במחזורים שיש להם קונים לרוב ואין חשש
 שימנעו מלהדפיס. (ה) מכיון שיש מדפיסים

הנאה" ושנחלקו בזה הפוסקים אם יש
 ירושה ב"טובת הנאה", אך מכא "דינא
 דמלכותא דינא", יכול אחר למסור לאחרים
 להדפיס, ומן הראוי שיהנו בניו ויורשיו
 מזה טובת הנאה להם, ואין לזרים איתו.

לג. שו"ת בית יצחק (יו"ד ח"ב סי' ע"ה,
 חור"מ סי' פ'): השומע חידוש
 מאדם מותר לפרסם החידוש, משום
 שהמחדש מסתמא אינו מקפיד, ואדרבה
 עושה מצוה בזה, והוא הדין שמותר
 להדפיס. ב. אם אסר לומר לאחר, אסור
 לומר משום שהחידוש שייך למחדש, [על
 פי השערי חדש אין החידוש שייך למחדש].
 ג. העתיק ברשות - מותר לומר לאחר בשם
 אומרו. ד. העתיק שלא ברשות - הדבר
 צריך עיון. ה. נפטר המחבר והכתבים ביד
 אחר אסור לאחר להדפיס, או משום שיש
 ירושה למצוה - אעפ"י שזה "טובת הנאה"
 וטובת הנאה לא יורשים - או משום שיש
 לכתבים "שווי ממון" שפשיטא שהיורשים
 יורשים שווי ממון ושבח ממון, ואין לאחר
 רשות, להדפיס בלי רשות. ו. לענין אם
 בכור נוטל פי שניים, אם הבכור בא לפני
 ההדפסה ותובע את חלקו יש לו פי שניים,
 ואם אחר ההדפסה בא הבכור אין לו פי
 שניים הואיל והוי שבחא, ובבכור פליג אי
 נוטל פי שניים ב"שבח ממון". ז. העתיק
 ברשות - אעפ"י שאמרנו שמותר לפרסם
 מ"מ אסור לאחר להדפיס, משום שאומדנא
 הוא שהמחבר רוצה שבניו יזכו בזה. ח.
 הדפיס המחבר ספרו ומכר ספריו - הרשות
 ביד כל אדם להדפיס, משום שמסתמא בעין

וכותב: א. נמצינו למדין שאין רשות לשום מדפיס ישראל לקבוע בדפוס במשך זמן החרם הראשון, אפי' יהא מדפיס מן העמים שאינו שומע לחכמי ישראל, ועוד אפילו גזר המלכות שלא להביא הספרים מחוץ למדינה לתוך מדינתו. ב. בשארי מדפיסים כל שכן במי שהוציא דבר חדש, ובתנאי שלא יהיה חידושי תורה ופסקי הלכות, שאסור ליטול שכר וליהנות ממנו בעולם הזה, אבל מגיחי ספרים ופוסקי טעמים דמותר ליטול עליהם שכר, וכגון החכם השלם מו"ה ואלף היידנהיימר שכילה כמה זמנים בהגהת הפיוטים ולתרגמם ללשון אשכנז, קבעו לו שכרו למינקטליה שוקא, שיהיה מדפיס וחזור ומדפיס, למשך כ"ב שנים ואין להשיג גבולו.

לט. שו"ת משיב דבר (אורח חיים סי' ר"ד): א. חידושי תורה של אדם הם שלו שניתן לו במתנה, ויכול להורישם וליתנם למי שירצה, אך אין בכוחו ורשותו לאבד אותם לגמרי, שהרי מצוה הוא ללמוד וללמד לאחרים ולא לכבשם לעצמו. ב. לפי זה מי שאמר לבניו לא להדפיס תשובותיו אין היורשים חייבים לשמוע בקולו.

מ. שו"ת מחנה חיים (ח"כ חושן משפט סי' מ"ט): א. שייך גזילה בחכמה. ב. וכן המתלבש בתורת חבירו ולא אמר בשם אומרו הוי גנב, הגם שזה נהנה וזה לא חסר, ושיש מקום לומר שבכתיבה לבד לא הוי כאמירה. ג. גם על גניבת תורת חבירו יש תשובה, שאם הוא תלמיד חכם

גויים שאינם שומעים לקולנו, א"כ אם נאסור ליהודי אחר מלהדפיס אנו מפסידים את השני מבלי תועלת למדפיס הראשון. ב. אם הראשון כבר גמר למכור ספרים לפני תום הזמן, ודאי שהחרם בטל, שהרי לא שייך הטעם שיהיה ניזוק, מאחר והוא כבר הרויח עבור טרחתו. ג. חרם בכתב אינו חרם כמו ששבועה בכתב אינה שבועה.

לו. פתחי תשובה (יו"ד סי' רל"ו): א. דעת ה"פרשת מרדכי" הנ"ל: שחרם בכתב אינו חרם ואחר שנמכרו הספרים החרם בטל. ב. דעת ה"תפארת צבי": שזה חרם אעפ"י שזה בכתב, אבל אם כבר נמכרו הספרים בטל החרם, אף שהוא עדיין תוך הזמן שגבלו הרבנים. ג. דעת מהר"ר אפרים זלמן מרגליות שאף אחרי שנמכרו הספרים עדיין יש לו זכות עד תום הזמן.

לז. שו"ת חתם סופר (חושן משפט סי' מ"א): א. ודאי הוא שאין רב יכול לגזור לכל מדינה אחרת שיש בה חבר עיר, אבל עיקרם של ההסכמות הוא מחרמי הקדמונים כחרם השידוכים וחרם החזקת הישוב וכדומה, על כל ישראל בכל מקום שהם, אך מפני שאין כל האופנים שווים, לכן צריך לחדש את החרם על כל ספר. ב. אין שייך בזה דינא דמלכותא דינא אם ידפיס המדפיס הזה או אחר, וא"כ ודאי שלראשון יש זכות קדימה.

לה. ובתשובה ע"ט מוסיף החתם סופר על הנכתב בסי' מ"א

יתמנה פרנס על הציבור, ואם אינו תלמיד חכם, כמעט אין רפואה למכתו.

מא. שו"ת מהר"ם שיק (יורה דעה סי' קנ"ו): משיג על המחנה חיים הנ"ל, ומוכיח: א'. שאין גולה בדברי חכמה. ב. האומר משמו מה שחידש תלמיד חכם אחר. עובר איסור משום "מדבר שקר תרחק" או משום גניבת דעת, ושביירושלמי משמע שעל ידי זה גורם טעות בדין.

מב. שו"ת שם אריה (חלק א' חו"מ סי' כ'): א. יסוד ושורש ההסכמות על הדפסת ספרים [של מוציא לאור ספר ישן] הוא כדי שלא ירד אחד לאומנות חבירו, ושלא ישיג גבולו, שלא לגרום היזק למדפיס, ושלא יהיו שלוחי מצוה ניזוקין, ובאות ה' הוא מוסיף שהוא מטעם ש"לא יהיו בעלי אמנות וכו'". ב. אין מוקדם ומאוחר בהסכמות, ולכן אם קיבלו הסכמות בשוה, לא שייך השגת גבול או יורד לאומנות חבירו כל ששניהם עדיין לא התחילו במלאכת הדפוס, וכל הקודם להדפיס זכה, וזרזי נשכר. ג. כששניים באים להדפיס בשוה אין ביד גדולי הדור להתיר לזה ולאסור לזה. ד. נמנו וגמרו גאוני עולם שאחרי שנמכרו הספרים הנדפסים, אין עוד איסור לאיש אחר להדפיס, אף שלא נשלם עדיין הזמן הנאמר בהסכמת הרבנים, וזהו מפני שאין לו כבר היזק, ואפילו עומד וצווח שרוצה להדפיס לא משגיחים בו. ה. הסכמה שניתנה למו"ל בטעות אינה

הסכמה, ולכן אין איסור על מדפיס אחר להדפיס. ו. כשאחד קיבל הסכמה להוציא ירושלמי עם פירוש "פני משה" אין בכוחה ואין בכח הרבנים לאסור על מדפיס ירושלמי אחר עם פירושים אחרים, וגזירתם בטלה. ז. הסכמות צריכים להיות מגדולי הדור רובם ככולם, ודוקא גדולי הדור של מדינה זו ולא של מדינה אחרת, והאיסור רק על מדינה זו ולא על מדינה אחרת. ח. מי שקנה או קיבל זכות מהמלכות להדפיס, אסור לאחר להשיג גבולו גם משום דינא דמלכותא דינא. ט. אין בכח רבנים לתת הסכמה לבטל דינא דמלכותא דינא, ולאסור על המדפיס אחר שיש לו מקודם רשיון מהמלכות. י. כשהמדפיס השני רוצה לעמוד לדין תורה בענין זכות קדימה, והמדפיס הראשון מסרב, מותר לשני להדפיס. יא. במקום שיש ספק למי יש זכות להדפיס, אין להחמיר מספק, ומותר לשני להדפיס, דנחשב לספק ממון ולא לספק איסור ואזלינן לקולא.

מג. שו"ת אגרות משה (אורח חיים ח"ד סי' מ' אות י"ט): א. מי שהקליט שיעור תורה למטרות רווחים וכותב שאסור להעתיקו - אסור לאחר להעתיקו שלא ברשות. ב. אסור להעתיק אף שלא שמעו ממנו במפורש. ג. אם העתיקו שלא ברשות הוי גזל. ד. בעל דברי תורה שאומר שלא יקליטו אותו, המקליט שלא ברשות אינו עובר על גזל, אך עכ"פ יש איסור של לעבור על דעתו. ה. ובזה

דיסקים) שזכויותיו שמורות לו ואוסר על הלקוחות להעתיקם, הרי זה שעובר על כך פוגע באיסור גזל, לפי שהבעלים שיירי בעלותם בגוף החפץ לעניין איסור העתקה. ב. אמנם גם במקום שאין לאסור מטעם גזל גמור, וכגון שמעתיק קלטת מועתקת [דלא שייך שיוור לפי שגוף הקלטת השניה אינה שייכת למוכר]. או באופן שראובן שמע הקלטת לעצמו, ובא חבירו שמעון ומקליט לעצמו, מ"מ אם מעתיק או מקליט לצורך מסחרי אסור הוא משום תקנת הקהילות או משום מנהג הסוחרים, או משום דינא דמלכותא דינא, וכאשר האריכו בזה פוסקי דורינו. ג. ואולם באופן שמעתיק לצרכיו הפרטיים ואינו מעתיק מגוף הקלטת אלא מקלטת מועתקת, או שמקליט מקלטת משודרת, [נדבכה"ג אין לאסור מטעם גזל כיון שאינו משתמש בגוף הדבר של המו"ל] וכמו כן יש מקום לומר שלא יאסר מחמת תקנת הקהילות, באופן שכבר הוציא המו"ל את רווחיו, וגם מטעם מנהג הסוחרים יש מקום להקל מטעם שלא נהגו לאסור בכה"ג שאינו מעתיק לצורך מסחר, עם כל זה אין זו משנת חסידים, ומידי ריח גזל לא פלט שמסייע למעתיקים או שעכ"פ מפסיד בפועל את המו"ל, ויש לדונו כנבל ברשות התורה. ד. מיהו באופן ששם דעתו של המו"ל שאינו מקפיד אם מעתיק את הקלטת או חלקה, ומטעם שאינו מזיקו או מפסידו כל כך, וכגון שכבר קנה קלטת ושילם עליה ורק מעתיקה לאחרת

דוקא באומר אבל בסתמא אין איסור. ו. אין יכול לאסור לתלמידיו להקליט לצורך החזקת השיעור.

מד. שו"ת מנחת יצחק (ח"ט סי' קנ"ג): א. "זכויות מחברים" היא זכות ממונית העוברת בירושה, ואסור לאחר להדפיס בלא הסכמת היורשים, וכן היא דעת החפץ חיים. ב. מו"ל שיגע וטרח לתקן ולשכלל מכל הטעויות בודאי קנו בשבח כלי.

מה. שו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' ר"ב): א. מותר לצלם ללא רשות מאמר בודד מספר שמו"ל הוציא, ולחלק בין התלמידים שומעי השיעור, ואין איסור של "יורד לאומנות חבירו", אף שנמנע ריוח מהמדפיס. ב. כל ההיתר הוא רק מאמר בודד או עלים בודדים, ורק במסגרת פנים בית הספר, אבל אסור לצלם עבור רבים, וכל שכן את כל הספר, ואפילו במסגרת בית הספר.

מו. שו"ת יביע אומר (ח"ז חו"מ סי' ט'): יש דין ירושה בחידושי תורה שירשו מאביהם. ויכולים לאסור את ההדפסה על כל אדם, הן מכח דינא דמלכותא דינא, הן על פי גזירת והסכמת חכמים והרבנים המסכימים לחיבור, [ובנידון זכויות יוצרים עצמו אינו מכריע אם לנהוג כהשואל ומשיב שאסר, אם לא].

מז. שו"ת משפט שלמה (ח"ג סי' י'): א. קם דינא פסקו של האגרות משה דכל שמגלה המו"ל (בספרים, קלטות,

ומסתמא הוא מתייבאש כדין זוטו של ים, גם מי שעבר והקליט אם יכול לקיים "והשיב את הגזילה" על ידי מחיקת הקסטה או על ידי אי שימוש בה, או שמא חייב לקנות חדשה, שבכך הוא מחזיר את הערך הכספי של ההפסד שגרם למפיץ.

נא. תשובה - נראה פשוט שאסור

להקליט מתוך קלטות שנרשם בהם "כל הזכויות שמורות" אפילו לשימוש פרטי, דא"כ מה הועילו חכמים בתקנתם שכל אחד יקליט לשימושו הפרטי והמפליא המחבר מפסיד, וברור שאין זה ענין למה שכתב הרמב"ם (פ"א מהלכות גניבה ה"ג) שאין בקול דין גזל, שכבר הסביר המגיד משנה שם שאין השומע קול שופר נוגע בו כלל, אלא ששומע הקול היוצא ואין בקול דין גזל, ולפיכך אף התוקע יוצא ידי חובתו, לפי שאין המצוה אלא השמיעה, ע"ש. ודכוותה הכא אם שמע אדם מבחוץ שירי הקסטה לית לן בה, אבל להקליט כיוצא בה ודאי איסור גמור, וכל שכן לדעת הראב"ד בהשגות שם החולק על הרמב"ם, וע"ע בשו"ת יביע אומר (ח"ו אורח חיים סי' ל"ד) שהמודר הנאה מחבירו אסור לו ליהנות מקולו הערב, ע"ש. וכל שכן שיכול לאסור הקלטת קולו על אחרים.

נב. רק יש לדון בשירים ומנגינות ידועות שאפשר לשומען כגון שהקליטן

מתוך הרדיו, שאין אדם יכול לאסור דבר שאינו שלו על אחרים, וכן להקליט חלק מהקסטה אם לא כתב בפירוש "אפילו חלק ממנה" יש לצדד להתיר, רק אם ידוע

ע"מ שתשמר אצלו לאורך זמן, בזה נראה דשרי למיעבד הכי, ומשום דאין כוונת המו"ל לשייר לענין זה. ה. כמו"כ במצלם חלק מספרי ע"מ שיהיה נח ללמוד בו בצורה זו המצולמת ולא יצטרך לשאת את גוף הספר למקום אחר, בודאי שפיר, ולפי שרכש את גוף הספר, וההעתקה שנעשית בכה"ג היא מטעמי נוחות בלבד.

מה. והגר"מ מאזוז שליט"א ראש ישיבת

כסא רחמים כתב (קובץ "אור תורה", תשנ"ח סי' ט"ז עמ' פ"ב): שאלה - מאחר וכיום נפוצים רשמי-קול בהם אפשר להקליט באיכות הדומה לאיכות של קלטות מקוריות, ברצוני לשאול: אם מותר להקליט מתוך קלטת שנרשם עליה "כל הזכויות שמורות" לשימוש פרטי ולא מסחרי, ואם תמצי לומר דאסור, אם מותר להקליט חלק מסוים בלבד, כגון שמעוניין לדוגמא בשיר אחד מתוכה ואינו יכול להרשות לעצמו לקנות את כולה.

מט. וכיוצא בזה יש לשאול בספרים,

ומאחר וכבר קנה את הספר הוסיפו מפתח או כל שכלול אחר, ומאחר וכבר קנה את הספר בהוצאה ראשונה. אינו יכול לקנות שוב פעם בגלל תוספת דפים מועטים, ורוצה לצלם את הדפים ההם לצורך פרטי ולא למסור אם מותר לעשות כן.

נ. וכן יש לשאול אדם שעבר והקליט

אם יכול חבירו להקליט ממנו, דלכאורה יש כאן יאוש ושינוי רשות, שהרי המפיץ אינו יכול לפקח שלא יקליטו,

שהסימון כולל לאסור אפילו מקצת מן הספר או הקסטה, דינא דמלכותא דינא ואסור אפילו מקצת.

נג. **כז** שעבר והקליט אסור לאחרים להקליט ממנו והם מחזיקים ידי עוברי עבירה (כדין הקונה מן הגנב בחושן משפט סי' שנ"ו), ואפילו נאמר שהבעלים מתייאשים ואיכא יאוש ושינוי רשות עכ"פ צריך להחזיר לבעלים דמים, כמב' בחושן משפט (סי' שנ"ג סעיף ג') שאם יש יאוש ושינוי רשות אין צריך הקונה להחזיר גוף הגניבה, אבל מחזיר דמים אף לקח מגנב מפורסם, ע"ש. ונידון דידן הוי כלוקח מגנב מפורסם, שהרי הוא מקליט אצל אחרים שאינם הבעלים על הקסטה. ובתור גנבא גנוב וטעמא טעים (ברכות ה, ב) ומי שעבר והקליט נראה שצריך למחוק את ההקלטה אבל אין צריך לקנות חדשה.

נד. **וכל** זה לגבי קלטות אבל לצלם ספר שלם או חלק ממנו באופן פרטי שמצלם דפים בודדים, נראה דמותר שזה עולה בטורח רב ואינו נח לקריאה כמו ספר שלם, וגם כשמצלם בחנות עולה עפ"י רוב יותר ממחיר הספר, ואין חשש שכולם יצלמו ויגרמו הפסד למחבר, וכן מעשים שבכל יום שהצריך לענין מסוים בספר שאינו שלו מצלם את הקטע לעיונו ולומד בו (אעפ"י שכתוב בספר' כל הזכויות שמורות לרבות זכות העתקה וצילום ואפי' חלק ממנו וכו') ואם באנו לחוש לכך יהיה אסור להעתיק דברים בשמו של המחבר, ותפוג תורה ח"ו,

כי ישאר הספר למחבר לבדו ואין לאחרים איתו, והגם שיש להחמיר לכא' במצלם כל הספר כולו, ונראה דכשמצלם בדפים בודדים אפי' כשמדביקים אחר כך אינו נראה בצורת ספר מסודר ודומה למעתיק כל הספר לעצמו ללמוד בו, דלית מאן דחש לה להעתיק מספר מודפס.

נה. **אבל** להקליט קסטה שכמעט אין הפרש באיכות בינה ובין המקורית פשוט שאסור, וכן ראיתי בקובץ "תחומין" כרך י' (עמ' 169-207) דין ארוך בנידון דידן מהרה"ג עזרא בצרי והרה"ג זלמן נחמיה גולדברג זצ"ל ומסקנתם לאסור בקסטה אלא שיש שינוי קצת בפרטים, ע"ש והנראה לענ"ד כתבתי. וע"ע בשו"ת דברי יהושע (אהרנברג) (חלק ה' חושן משפט סי' ה') שאסר להדפיס תוי נגינה של אחרים או ע"י סרט מכונה, וכתב שעוול גדול ויש בזה סרך גזל והשגת גבול, וכו', ע"ש. ומה שכתב הרב עזרא בצרי שם (עמ' 83) שאסור לצלם מספרים וחבורות אף אם אין ההקלטה (והצילום) למטרה מסחרית, ע"ש. לענ"ד אם מצלם חלק מהספר דפים בצורה שאינה ראויה כלל למסחר אין לחוש, ואפי' אם מצלם כל הספר לשימוש הפרטי ניירות ניירות המיקל לא הפסיד שאינו אלא כמעתיקו בהשבעת קולמוס, ואין שם ספר עליו רק דפים בעלמא, והרבה פעמים חסרה שורה למעלה או למטה וצריך להשלים בכתב ידו, ובכהאי גוונא אין דרך המחברים להקפיד. כנ"ל. עכ"ד הגר"מ מאזוז שליט"א.

נו. והנה מש"כ הגר"מ מאזוז שאם השיר כבר הושמע ברדיו, או נצרב בדיסקים וכדו' או שעלה באינטרנט או ב-YOU TUBE יש על זה דין "זוטו של ים", שאבודה ממנו ומכל אדם, וכן מובא בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, וכן שמעתי בשם הראשון לציון הג"ר יצחק יוסף שליט"א בעל ה"ילקוט יוסף", לא אכחש דלעניות דעתי זה אינו, וזאת משום דהנה היה מקום לדון דלא חשיב כלל "אבודה ממנו ומכל אדם", מכיון שהרי ביד YOU TUBE להסיר את השיר, וא"כ אין זה אבוד מכל אדם, אולם אם מצד זה יש ליישב עפ"י מה ששמעתי ממו"ר הגר"ד מילר שליט"א מראשי ישיבת פוניבז', שהביא ממרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל, ש"אבודה ממנו ומכל אדם", מה שצריך שתהיה אבודה מכל אדם, הרי זה שיעור באבודה ממנו, וכל כמה שזה אבוד ממנו בצורה שאין לו שום דרך לעצור את ההפצה בשום אופן, הרי שזה אבוד ממנו באופן מוחלט.

נז. אולם לענ"ד יש לדחות פסק זה מכמה סיבות אחרות וכדו' להלן: א. דנראה מסברא שאבודה ממנו ומכל אדם, היינו כשהחפץ מצד עצמו אחד מכל אדם, ולא כשהרבה אנשים יכולים לקחתו, והגע בעצמך, דאטו כל מכונית החונה ברחוב בצורה שיכולים לגונבה, הרי שמותר לגונבה, כי היא אבודה ממנו ומכל אדם, וישתקע הדבר ולא יאמר. ב. ועוד יש לדון דאינו נחשב אבודה ממנו ומכל אדם, עפ"י

מה שכתב בספר חידושי מרן רי"ז הלוי בהל' גזילה ואבידה, ליישב קושיית אביו מרן רי"ז הלוי בהל' גזילה ואבידה, ליישב קושיית אביו מרן הגר"ח מבריסק זצ"ל, מדוע מבואר בגמ' בבבא קמא (כו, ב) דהזורק כלי מראש הגג ובא אחר ושברו פטור, משום דמנא תבירא תבר (כלומר כלי שבור הוא שבר), ומדוע בעינן להאי טעמא תיפוק ליה שבזמן שהכלי באויר, הרי זה אבודה ממנו ומכל אדם, ותיריך הגרי"ז דאבודה ממנו ומכל אדם היינו כשאין לאדם שום שליטה על החפץ והחפץ אינו שוה מאומה, מה שאין כן כשהכלי באויר, למרות שאינו יכול למנוע את שבירת החפץ, מ"מ החפץ שווה לו עדיין לפחות פרוטה בגלל שווי השברים, ואם יש לו בעלות על פרוטה, הרי שיש לו בעלות על כל החפץ, משום שהחפץ עדיין קשור אליו, ומעתה הוא הדין הכא, מכיון שאף שאחרי שהשיר עלה לאינטרנט אין לו דרך למנוע את ההעתקה, מ"מ עדיין זה שהוא בעל השיר שווה לו לפחות פרוטה. ג. ועוד יש לדון בסברא זו דאבודה ממנו ומכל אדם עפ"י החזון איש (בבא קמא סי' ט' ס"ק י"ג) שכתב לתרץ קושיית הגר"ח מבריסק מדוע בזורק כלי מראש הגג ובא אחר ושברו, לא אמרינן שכשהכלי נמצא באויר הרי היא אבודה ממנו ומכל אדם, ותיריך החזון איש, דמכיון והחפץ שוה לו כדי שהוא יתבע את מי שזרק את הכלי, א"כ אין החפץ מופקע ממנו, וכך כתב בספר אמרי משה (סוקולובסקי), ומעתה גם במקרה שהשיר

עלה לאינטרנט הרי שמכיון שהשיר שוה כדי לתבוע את מי שהעלה את השיר לשם, אין זה נקרא אבודה ממנו ומכל אדם, ואעפ"י שאינו יודע מי עשה זאת, מ"מ מכיון שבעצם הדבר עומד לתביעה, הרי שלא נחשב כאבודה ממנו ומכל אדם [ויש להסתפק מה הדין בקטן שזרק כלי מראש הגג, שאותו אינו יכול לתבוע, האם גם בכה"ג אמרי' לסברת החזון איש, וצריך עיון].

סימן מ

הערות בענייני רודף ופקוח נפש (52)

הבניין ג"כ אסור להם להפיל את המטוס שמחמת ההגנה העצמית לא הותר להפיל את המטוס, והגר"ר נחום נבנצאל שליט"א הביא בקונטרס "הערות" שהגר"ח קניבסקי שליט"א הסתפק בדבר זה ונשאר בצ"ע, והגר"נ שליט"א רצה לדון בזה עפ"י דברי החזו"א [יו"ד סי' ס"ט] לעניין הטיית חץ, שמותר להטות חץ שמכוון כלפי הרבה אנשים לכיוון מעט אנשים, וה"נ הכא שיהי' מותר להטות את המטוס כדי שימותו פחות אנשים, אולם לענ"ד אינו דומה כלל, והיינו משום שהחזו"א כותב במפורש בדבריו שהחילוק בין עיר שאומרים להם תנו לנו שנים ואם לא נמית את כולכם, שימותו כולם ואל ימסרו שנים, משום דהתם המסירה היא פעולה אכזרית בטבע, משא"כ הטיית חץ היא פעולת הצלה, ובענין המטוס ודאי שהפלת המטוס היא פעולה אכזרית בטבע, אלא שיוצא ממנה הצלה וכלשון החזו"א, ומה שלכאו' נשאר לדון משום שיושבי המטוס בלא"ה ימותו עוד מעט, וא"כ אין לנו אלא חיי שעה שלהם מול חיי עולם של כל יושבי הבניין, אולם

א. בספר משנת פקוח נפש סי' נ' כתב לדון האם מותר להפיל מטוס שעומד להתפוצץ על בניין גבוה, וכתב לדון מדין רודף על אנשי המטוס, שיהיה מותר להפיל את המטוס, אולם יש להעיר ע"ד שאין האנשים הם הרודפים, אלא המטוס והטייס בלבד, וכך אמר לי מיד מו"ר הגרב"ד פוברסקי שליט"א, והנה הביא את דברי המהרשד"ם [סי' שמ"ח] דמניעת הצלה ג"כ נחשבת רדיפה, וא"כ האנשים במטוס הם מונעים את ההצלה, וע"כ יהיה מותר להרגם, אולם ישנו חילוק ביו מניעת הצלה דינית, למניעת הצלה מציאותית, כלומר דהיכא שהדין מחייב שלא להעדיף נפש אחת על חברתה היאך שייך לדונם כרודפים, וכן הוא בכל מקרה שמאיימים על ראובן שיהרגוהו אם לא יהרוג את שמעון, דלא נאמר ששמעון רודף, שעצם קיומו מסכן את ראובן, משום דהא גופא הדין מחמת מאי חזית, ויש לציין דהגר"ש זעפרני שליט"א דן ג"כ בשאלה זו וכתב כדברינו שאסור להפיל את המטוס, וחידד את הדברים, וכתב שאף יושבי

דלא שייך בהא מאי חזית, אלא משום חומרא דעבירה, א"כ לומדים בחזרה לרציחה שאף במקום שאין מאי חזית, מ"מ יהרג ואל יעבור משום חומרא דעבירה.

ג. שם בסי' נ"ב כתב לדון האם באדם שיודע שעומדים להעיד עליו עדות שקר שחילל את השבת האם יכול להרגם מדין רודפים, נויש לציין שמספיק שיהרג אחד מהם, אם עומדים לשקר שניים, וע"י שיהרג אחד מהם, כבר לא יהיו ב' עדים] אמנם כמובן שהבי"ד יהרגו אדם זה כיון שצריך להוכיח שהיה סיבה להורגם, דאל"כ כל אדם יהרג את העדים שבאים להעיד נגדו, וכל הנדון הוא רק כלפי שמיא, באופן שיודע שלא ידעו שהוא הרג את העד, וכתבתם דאת הבי"ד אסור לו להרוג משום שאין לדיין אלא מה שענינו רואות, והדיין פועל כדין, משא"כ העדין שמשקרים ביודעין, והנה שמעתי שהגר"א גנחובסקי זצ"ל הסתפק באדם שחצי מעירו כבר עבדו ע"ז, ובא אדם נוסף לעבוד ע"ז, וע"י כך רוב העיר תעבוד ע"ז, ויהיה לה דין של עיר הנידחת, האם מותר לו להרוג את אותו אדם מדין רודף, שמסכן את כל העיר, והנה בזה יל"ד מחד גיסא שהרי המיתה תהיה מיתה כדין לכל העיר, ומאידך גיסא כיון שעושה צעד אסור אפשר למנעו מזה אף ע"י מיתה, ובפרט שע"י מעשה זה בלא"ה הוא ימות, וצ"ע בזה.

אולם יש לציין דכ"ז היינו רק בהריגה מחמת "אין לו דמים", כלומר בהריגה לשם עונש, דאילו בהריגה משון

אי"ז סברא מועילה, שהרי אף באומרים ליושבי העיר תמסרו לנו שניים או שנהרג את כולכם, הדין הוא שימותו כולם ואל ימסרו שניים, למרות שהשניים האלו בלא"ה ימותו.

ב. שם בסי' כ"ו כתב לדון האם בהלבנת פנים אמרי' יהרג ואל יעבור, והאם דברי הראשונים בזה הם כפשוטם, הנה לענ"ד קשה לומר שהראשונים לא התכוונו לכך, שהרי אין מפורש יותר מזה, איברא דבאמת צ"ע היאך שייך לומר שיהיה דין רודף, ושאר דינים של הצלת נפשות בהלבנת פנים, וראה בשו"ת שבט הלוי [ח"ח סי' קע"ב] שדן האם כהן שהלבין פנים אינו יכול לישא כפיו, כדין כהן שהרג את הנפש, וכתב דלמעשה יכול לישא כפיו, משום שנאמר ידיכם דמים מלאו, וכאן הרג בפיו, ויל"ד לפ"ז בכהן שהרג בתאונת דרכים אם ג"כ נאמר שלא הרג בידיו, או בכהן שהלבין פנים בידיו, ע"י שכתב מאמר שטנה נגד אדם אחר, האם בכה"ג נמי נאמר שאסור לו לישא כפיו, ובשו"ת דברות אליהו להרב אליהו אברזל ראב"ד ירושלים לשעבר כתב דאיה"נ וכהן שהלבין פני חברו ברבים לא יכול לישא כפיו עד שיפייס את חברו.

ועל מה שטענו דאיך שייך שיהיה יהרג ואל יעבור בהלבנת פנים, והרי אין בכך משום מאי חזית, ראיתי שהגר"מ אזרחי שליט"א כותב בספרו ברכת מרדכי על כתובות שאחרי שלמדו מרציחה לגילוי עריות שיש דין יהרג ואל יעבור, למרות

הצלת הנרדף והבא להרגך, א"כ היינו דוקא כשההריגה תועיל, ואם יודע שגם אם יהרוג את העד הזה, מ"מ ישלח אדם אחר להעיד עדות שקר, אין להרגו משום הצלת הנרדף. [ובחזרה"מ פסח תשע"ז עליתי למעונו של הגר"ד לנדו שליט"א ודנו שם האם קטן גוי מצווה בז' מצוות בני נח, ואמר הגר"ל דא"כ אף קטן ישראל ג"כ יהיה מצווה, לפי הראשונים דאמרי' מי איכא מידי דלישראל שרי ובן נח אסיר, וא"כ קטן ישראל יהיה מצווה בלא תרצח, וזה ודאי שקטן לא מצווה בלא תרצח, והביא הגר"ל ראי' לדבריו ממסכת אבות דרבי נתן שקטן הרודף מצילים אותו בנפשו משום הצלת הנרדף, ומשמע דלמרות שאינו עובר בלא תרצח מ"מ הורגים את הקטן משום הצלת הנרדף, אולם לענ"ד יש מקום לדון בראי' זו, דאי נימא ש"אין לו דמים" הוא בגדר עונש, א"כ אף אם קטן מצווה בלא תרצח, ודאי שאינו בר עונשין, וע"כ אינו נהרג מחמת דין זה, אלא רק מדין הצלת הנרדף, ויש להביא ראי' לדברינו ממש"כ חלק מהאחרונים דקטן מצווה בלאוים, אלא שפטור מעונשין, ראה נודע ביהודה [תניינא יו"ד סי' א'], בית הלוי [ח"א סי' י"ד], קובץ הערות [סי' ע"ה], שערי ישר [ש"א פ"ג] ובקהלות יעקב [יבמות סי' ל"א], ועוד, ולדבריהם תיקשי אמאי לא יהרגו את הקטן מדין "אין לו דמים", וע"כ צ"ל דהוי כעונש, וקטן אינו בר עונשין, והגר"ל גופי' נמי דן בזה בספרו מנחת דבר על המנ"ח סוף מצוה

כ"ו, ובעצם הענים האם רודף הוא רק משום דין הצלה, או אף עונש משום דאין לו דמים, ונפק"מ לדין להרוג בן נח שרודף אחר בו נח אחר, האם מותר לישראל להורגו, כיוון שאין דין להציל גוי, וכן נפק"מ לענין הריגת רודף בשבת, כיוון שאין עונשין בשבת, וע"ע במל"מ פכ"ד מהל' שבת ה"ז, ובחי' רח"ה פ"א מהל' רוצח ה"ו, אמרי משה סי' ל' אות י', ובאפיקי ים ח"ב סי' מ'.

ד. **שם** בס"י מ"ט הביא דברי החזו"א הנודעים [יו"ד סי' ס"ט] לגבי הטיית חץ, כדי שיפגע בפחות אנשים, דאמנם אסור למסור ב' אנשים כדי שלא ימותו כולם, אולם התם היא פעולה אכזרית בטבע, אלא שיוצאת ממנה הצלה, משא"כ הטיית חץ שבעצם היא פעולת הצלה, אלא שיוצא ממנה הריגה, עכת"ד החזו"א, והנה מעודי תמהתי על דברי החזו"א שהרי הטיית חץ הינה פעולת רציחה על כל המשתמע מכך, וחייבים ע"ז מיתה, ואילו מסירה אין חייבים ע"ז מיתה, וא"כ היאך אמרי' דפעולת ההטייה אינה פעולת רציחה, וצ"ע.

ה. **שם** בס"י ס"ח דן עד כמה אדם מחוייב להתאמץ בקיום מ"ע, ואכן נראים דבריו, רק יש לציין שהגר"א וייס שליט"א רוח אחרת עמו, ומיקל בהאי עניינא, ראה במנחת אשר בראשית סי' ל"ט.

ו. **שם** בס"י פ"א דן בדברי הש"ך שאדם לא מחויב להיות בסכנת אבר כדי לא לעבור על לאו, והנה עפ"י דברי הש"ך

תנוח דעתי ממה שהתעוררתי לאחרונה באנשים שנקטעה אצבעם, ואם הם כהנים הם עוברים באיסור טומאת כהנים בעל רגע שהאצבע מחוברת עד שהאצבע מתאחה וישנה זרימת דם, [אמנם הציץ אליעזר היקל בזה שנחשב מחובר, אף כשאין זרימת דם, ולא זכיתי להבין דבריו] אולם עדיין יהיה אסור לכהנים להיות עמו יחד באותו בניין, ואיסור לפנ"ע ג"כ לא הותר לו בכה"ג משום שיכול להיות במקום בודד שאין שם כהנים.

ז. כתב הגר"ש קלוגר בחכמת שלמה [חו"מ סי' תכ"ו] שאף בהצלת נפשות נמי איכא לדין זקן ואינה לפי כבודו, משום דילפי' לה מק"ו מהשבת ממון, ודיו לבא מן הדין להיות כנדון, והנה מלבד שיש להקשות שהרי עובר על דין "לא תעמוד על דם רעך", עוד יש להקשות שהרי אם זה היה בנו ודאי היה קופץ להציל, וא"כ תמיד הצלת נפשות היא לפי כבודו, ושמעתי ליישב דנפק"מ באופן שיש למשל פסי רכבת מחוץ לביתו, והרכבת עוברת פעם בשעה, ואינו יודע מתי הרכת תבוא, יודע שבנו הקטן יושב על הפסים, והוא כעת בבית המרחץ, וע"כ מיד יתלבש ויצא לקחת את בנו הקטן, למרות שמעיקר הדין מחויב לצאת מיד, שהרי אין הולכין בפקו"ג אחר הרוב, וע"ז אומר הגרש"ק שמכיון שאף לבנו היה מתלבש ויוצא, ע"כ אף באדם אחר יכול להתלבש ולצאת.

ה. ראיתי בקובץ פעמי יעקב [תשס"ג קובץ נ"ג-נ"ד עמ' קכ"ט]

במאמר של הגר"מ שטרנבוך שליט"א בענין אדם שירה חץ על חברו ופגע בכליותיו, וכעת חברו מסתכן למות, האם מחויב ליתן לו כליה כדי להצילו, והאם בי"ד מחויבים להוציא ממנו בכפייה, והכרעתם שלא מוציאים לו כליה בכפייה, והיינו עפ"י הרדב"ז בתשו' [ח"א סי' אלף נ"ב] שאדם לא מחויב ליתן אבר כדי להציל את חברו, ויש להקשות שהרי אדם זה רודף הוא, ועדיין נמשכת רדיפתו, כיון שתוצאות הרדיפה עדיין לא הוכרעו, וא"כ מדוע שלא יוציאו את הכליה מדין יכול להצילו באחד מאבריו.

ט. באבני חן ח"א עמ' מ"ט הביא קושיית הקובץ שיעורים על דברי הכסף משנה שאף באופן שליכא טענת "מאי חזית", מ"מ אמרי' יהרג ואל יעבור משום חומרא דרציחה, והקשה מסוגיא דיומא לגבי בא במחתרת, דאמרי' שאדם בהול על ממונו, וחזי' שרק מחמת דאיכא טענת מאי חזית הפוכה, כלומר שמדוע שהוא ימות ולא חברו, ע"כ הותר דמו של הגנב, וא"כ לכאו' מוכח דלולא טענת מאי חזית לא היינו מתירים להרוג את הגנב, ולענ"ד יש ליישב קושיא זו בהקדם מה שהקשו אמאי בכל בא במחתרת אינו מחויב לתת לו את כל ממונו, שהרי כדי שלא לעבור על לאו מחויב לתת לו את כל ממונו, כמב' ברמ"א [או"ח סי' תרנ"ו ס"א], ונאמרו בזה כמה תירוצים, ולענייננו התירוץ הוא שאינו מחויב לזו כמלוא נימה כדי שחברו לא יקרא רודף, ואז יהיה מותר

המאבד עצמו לדעת, שלעולם יהיה לו דין רודף.

יא. ראיתי מי שהקשה אמאי אמרי' שאם העדים מודים ששיקרו אחר גמר דין בדיני נפשות, אינם נאמנים, כיון דקי"ל כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד, הא העדים עצמם אינו יכולים להרגו, שהרי לשיטתם הוא לא עבר את העבירה, וא"כ הו"ל כנקטעה יד העדים שבכה"ג פטורים ממיתה, והבביאו בזה כמה תירוצים, והנה יל"ע אמאי לא יחויבו העדים לקטוע את ידם, כדי לפטרו ממיתה, ולמנוע עוול שהם גרמו לו, ולכאור' היה מקום לדון עפ"י הרדב"ז בתשו' (סי' אלף נ"ב) שאדם אינו מחויב לקטוע יד כדי להציל את חברו, אמנם יש לדחות שהרי הם רודפים, ועדיין לא נגמרה רדיפתם, וא"כ לא גרע מיכול להצילו באחד מאבריו, והנה שמעתי להעיר ע"ז מאאמו"ר שליט"א שלכאור' אינו נחשב רודף שהרי כעת הנדון הוא גברא קטילא, והרי אם אדם אחר יהרגו לא יתחייב עליו מיתה, וי"ל שמכיון והוא גרם לכך שהנדון יהיה גברא קטילא, ע"כ עדיין נחשב רודף.

יב. יש מי שהקשה הקשה דהא אין הולכין בפקדו"נ אחר הרוב, וא"כ אמאי כששני רופאים אומרים לא לאכול ביו"כ, ורופא אחד אומר לאכול שומעים לרוב, אולם יש לחלק עפ"י תוס' [ב"ק כז, ב] ובסנהדרין [ג, ב] דבדיינים המיעוט בטל כמי שאינו, שהרי הרוב אומר שהמיעוט טועה, משא"כ ברוב של צדדים ואחוזים

להרגו, ואי"ז מדין מאי חזית, אלא שכל אדם שמהוה סכנה לחיי, מותר לי להרגו, אף באופן שרודף באונס, וידוע תירוצו של הגר"ש רוזנבסקי על קושיית האחרונים ע"ד הגמ' בסנהדרין [פב, ב] שאילו זמרי נהפך עליו לפנחס והרגו, לא היה מתחייב עליו, כיון שלפנחס היה דין רודף, והקשו שהרי יכול לפרוש מהארמית, וא"כ הו"ל כיכול להצילו באחד מאבריו, ותי' הגר"ש שאינו מחויב לעשות כן, והיינו למרות שבעילת ארמית היא דבר אסור, א עכ"פ ביחס בין שני האישים, למרות שפנחס מועל בהיתר, שהרי נאמר קנאים פוגעין בו, מ"מ אינו צריך לשנות את מעשיו, וכמו שאמר מו"ר רה"י הגרב"ד פוברסקי שליט"א שאם מגיע אדם ואומר לחברו או שתזיז את ירך או שאהרוג אותך, נעשה רודף לחברו, ויכול להרגו, ואינו מחויב להזיז את ידו, וא"כ זהו התירוצ' לקושיית הקוב"ש דאי"ז מדין "מאי חזית" הרגיל, אלא מדין רודף, כלומר שזכותו של כל אדם להתגונן ולהציל את חייו אף במחיר של הריגת השני, ובאופ"א י"ל עפ"י דברי הגרי"ז בחי' על הרמב"ם [הל' רוצח], שבבא במחותר מלבד הדין שהבא להרגך השכם להרגו, נאמר דין ש"אין לו דמים" והותר דמו, וא"כ אין לדון מדין זה למקומות אחרים, דהתם אי"ז נחשב רציחה כלל.

י. בספר מעשה אפוד להרה"ג ישראל שניאור שליט"א כתב שיהיה דין רודף לאדם שרוצה להרוג את עצמו, הדברים צ"ב דא"כ לעולם לא יתקיים דין

יג. הקשו אמאי אין שר צבא ישראל אינו יוצא מעיר מקלט, וקשה שהרי פקו"נ דוחה לכל התורה, ולכאוי נקשה יותר שאף שר צבא שהרג נמי נפטרנו ממיתה משום פקו"נ, וכן רופא שהרג, אלא שכך הוא דין התורה כדי להעמיד הדת על תילה.

יד. בשו"ת משכיל לדוד ח"א עמ' קי"א לדון בענין פעילות המשטרה בשבת, הנה אין ספק שאילו המשטרה לא תפעל בשבת, או אפילו בכמות מצומצמת, דבר זה יגרום לפושעים לעשות את פשעיהם בשבת, ובטווח הרחוק בודאי יגרום לפקו"נ, אולם כל זה ביחס לשלטון, אולם ביחס לאזרח כאדם פרטי, הרואה שמתבצעת פעילות לא חוקית, או דבר אחר המצריך הודעה למשטרה, כגון רמזור שהפסיק לפעול, דלכאוי י"ל שאיננו מחויבים לדאוג שהנוסעים בשבת ינצלו ממות, אלא דבהא נמי י"ל שמחויבים אנו לדאוג לבניהם הקטנים, אולם עדיין אי"ז מתיר למשטרה לבצע פעילות של רישום ותיעוד וכל כיו"ב דברים שאינם פקו"נ, שאף בבתי חולים לא מותרים אלא ע"י עכו"ם, וכן פעילות של פיזור הפגנות, שאמנם מחובת המשטרה לדאוג לסדר הציבורי, אולם אי"ז פקו"נ המתיר חילול שבת, ואף במקום שיש חשש שנהגים יצאו ויפליאו את מכותיהם במוחים, אי"צ בכמות גדולה של שוטרים כדי למנוע דבר זה, וכן פעילות המשטרה במירון בערב ל"ג בעומר שחל במוצ"ש, שיכולה המשטרה לסגור

את המתחם עד ל"ג בעומר בבוקר, וכך לא להגיע לידי חילול שבת, וע"כ קשה לראות היאך תתנהל משטרה עפ"י הלכה במדינה שיש בה בעוה"ר רוב חילוני, ומיעוט גויים המשרתים במשטרה, [שוב ראיתי בספר "זכור לדוד", מהג"ר דוד פרנקל זצ"ל שהביא ששמע מהחזו"א שמותר להזמין משטרה בשבת רק קודם הגניבה ולא לאחריה, ונראה לבאר טעם החזו"א בזה משום שקודם הגניבה הוי חשש מיתה, וכדין בא בחתרת, אולם אחר הגניבה הוי שאלה ממונית ואין לחלל שבת עבור זה].

טו. הגרי"מ רובין שליט"א במכתב להג"ר אשר וייס שליט"א נחלק עמו בענין איש הצלה שהגיע למקום אירוע ויודע שאין צורך באנשים נוספים, האם להודיע במכשיר הקשר, ע"י חילול שבת שלא יבואו, דמחד גיסא מונע הרבה חילולי שבת, ומאידך הם עושים זאת בהיתר, ואף במבט לאחר, לא עשו שום עבירה, והגרי"מ רובין שליט"א נקט שלא יודיע לחבריו שלא לבוא, ולענ"ד יש להעיר ע"ז מצד אחר, שברגע שאנשי ההצלה ידעו שיכול להיות שמגיעים לחינם, ומה שלא מודיעים להם זה מחמת השבת, א"כ יכולים להתעצל מלבוא בפעם הבאה, ולחשוב שמן הסתם כבר יצא משהו אחר, וכל אחד יאמר כן, ועלול להגיע לפיקוח נפש, רח"ל.

ובעצם המחלוקת האם האם להודיע לחבריו שלא יבואו, כעיי"ז

נסתפק הגר"א גנחובסקי זצ"ל באדם שיש לו פקו"נ בשבת, ואינו דחוף באופן מיידי, ויש לפניו שני רופאים שיכול להזמין, האחד דתי במרחק של עשר דקות נסיעה, והשני אינו דתי במרחק של חמש דקות נסיעה, אולם הרופא השני ידליק גם דברים שאינם נצרכים ברכב, ויעשה חילול שבת שלא לצורך מחמתי, ויל"ד מה עדיף, האם חילול שבת שלא לצורך יותר, או יותר פעילות של חילול שבת האופן כללי, כלומר האם דנים ביחס לאדם או ביחס לפעולות, ולענ"ד נראה שדנים ביחס לאדם, ויש מקום לומר דתליא אי פקו"נ בשבת הותרה או דחוויה, ועוד יל"ד עפ"י דברי הבית הלוי הנודעים על התורה שאדם שמחלל שבת בלא"ה, אין לו היתר של פקו"נ, וא"כ כל פעולת פקו"נ של רופא שאינו דתי היא חמורה יותר, אמנם דברי הבית הלוי צ"ע מסוגיא דמנחות [סד,א] דמבו' התם שמי שפרש מצודה להעלות בה דגים והעלה תינוק פטור, ומבו' דאע"ג שבלא"ה הייתה כוונתו לחלל שבת, מכיון שסו"ס הציל נפש לא נחשב שחילל שבת, ויש לפלפל בדבר זה.

פז. יל"ד בחולה שיש בו סכנה שיודע שאם יתאשפז בבי"ח, יכשל בראיות אסורות, האם נאמר שאסור לו להתפנות לבי"ח, למרות שבמידה ולא ילך מסתכן בנפשו, מ"מ מכיון שיכשל באיסורים שלא מחמת פקו"נ, לא נחשב פקו"נ, וכמ"ש החתם סופר [או"ח סי' פ"ג] לגבי נער שוטה, שאין להכניסו למוסד

שיאכילוהו מאכלות אסורות, למרות דהוי פקו"נ, כיון שיאכל אף מאכ"א שלא לצורך פקו"נ, וראיתי בספר "וימת עבד ה'" הספדים על הגר"נ קרליץ זצ"ל ששאלוהו על כך, ואמר שצריך למות בבית, ומיד הוסיף שמכיוון ומחוייב לשמור על בריאותו הרי שמחוייב ללכת, ולשמור בכל מאודו על עיניו, כיוון שצריך לשמור גם על בריאותו וגם על עיניו, והביא מהגר"י סלנטר ע"ד הגמ' בסוטה כב,א שאיזהו חסיד שוטה הרואה אישה טובעת בנהר ואינו מצילה, והקשו הלא הוי אביזריהו דג"ע שיגע באשה זרה, אלא שאומרים לו שבמצב כזה הוא צריך שלא להרהר, וה"ה הכא, וכמובן דצ"ע לדינא.

יז. ואדאתי עלה, הנה ידועה הסתירה ברמב"ם, דמחד גיסא כתב הרמב"ם, (פ"ה מהל' יסודי התורה ה"ד) דבג' עבירות חמורות אם עבר ולא נהרג הרי שאינו נענש ע"ז, מכיון שאין עונשין אלא למי שעובר ברצון, ואילו במקו"א כתב הרמב"ם לגבי עצי אשירה שאין מתרפאין בהם, שמי שהתרפא בהם מלקין אותו, ועונשין אותו עונש הראוי לו, למרות דהתם נמי הוי בשביל להינצל, ואמאי לא אמרי' דמכיון ולא עבר ברצון, אינו נענש ע"ז, ודוחק לומר דהתם לא הוי רפואה בדבר של פיקוח נפש, דהא הרמב"ם לא חילק בזה כלל, ושמעתי מידידי הרב יוסף שטרנגר שיחי', לבאר עפ"י היסוד שכתבנו למעלה, דבפיקוח נפש התחדש "שלמות זו אינה אפשרות", וא"כ היינו דוקא בבריא,

אבל בחולה המיתה נחשבת אצלו אופציה, ואצלו אין את ההיתר הזה של פיקוח נפש, וע"כ שפיר נענש אם עבר על ג' עבירות, אפי' כשעבר שלא ברצון, והוכיח כן מדברי החזו"א בב"ב (דף קנ"ד), גבי שכיב מרע דמשמע שחולה הנוטה למות, אין לו את ה"זכות תביעה" לחיים, עכ"ד, והדברים מחודשים עד מאוד, ולענ"ד לא נראה כן, חדא דהא ברמב"ם לגבי עצי אשירה לא מבו' דדוקא בחולה הנוטה למות איירי, אלא אף בהיכ"ת שאם לא יקח אז יסתכן, ויבוא עליו החשש ממות, ועוד דהא ברמב"ם בהל' יסודי התורה מבו' להדיא, דהא דלא נענש ע"ז היינו משום דלא עבר ברצון, וא"כ אף בחולה הרי לכא' לא חשיב שעבר ברצון, ושמא י"ל באופ"א דכשמאיימים עליו או תעבוד ע"ז או תמות, א"כ אף אם עבר ולא נהרג אי"ז החלטה "מודעת", כלומר שלא עשה פעולה זו במודעות המספקת, משא"כ כשחולה מגיע מרצונו ומדעתו ונוטל תרופה מעצי אשירה וצ"ע בזה

יח. כתב הגר"ד לנדו שליט"א בספרו "זכר דבר" (סי' ד') לחדש היכי תימצוי דיהיה אדם מחויב להרוג את עצמו, וכתב כגון באדם שהוא עיתים פיקח ועיתים שוטה, וכעת הוא פיקח ויודע שבשעה שהוא יהיה שוטה ירדוף אחר נערה המאורסה, א"כ יש לו חיוב עתה כפיקח להרוג את אותו שוטה [שזה הוא עצמו], כדי החיוב להרוג אדם שרודף אחר נערה המאורסה, עכ"ד.

והנה מלבד החידוש שבדבריו, דעוד לפני שמתחילה פעולת הרדיפה בפועל כבר חל עליו דין רודף, משום שהוא עתיד לרדוף, דיל"ד בזה עפ"י דברי הגרי"ז (פ"א מהל' רוצח ושמירת הנפש הי"ג) דברודף איכא ב' דינים, חדא דין הצלת הנרדף, ועוד דאיכא דין אקרקפתא דגברא ברודף וז"ל "ועכ"פ נמצינו למדים דהא דרודף פטורים על הריגתו אינו תלוי בזה שרשות להרגו משום הצלת הנרדף, כי אם הוא דין בפני עצמו משום דחלה ב' תורת אין לו דמים וגברא קטילא" יעו"ש בהמשך דבריו. ולפ"ז יל"ד דהיינו דוקא כשמתחילה הרדיפה בפועל, וכן ראיתי מובא משמ"י דהגר"ר משה הלל הירש שליט"א שדן בדברי הגר"ל שליט"א מהאי טעמא דעדיין לא נחשב רודף אלא כשרודף בפועל.

אולם יש לדון בדברי הגר"ל שליט"א מטעם אחר, וזאת בהקדם קושיית הגליא מסכת (יו"ד סי' ה') ועוד אחרונים, אמאי אמרי' בגמ' (סנהדרין פב, א) דאילו זימרי נהפך עליו לפנחס והרגו לא היה חייב עליו כיון דפנחס היה לו דין רודף, ותיקשי דהא מחויב להצילו באחד מאיברו אם יוכל, וא"כ בכה"ג דזימרי שיפרוש מהארמית, ובכך לא יצטרך להרוג את פנחס, והגר"ש רוזנבסקי זצ"ל תירץ (זכרון שמואל סי' פ"ג אות ז') דאין הוא מחויב לפרש מהערה כדי למנוע את הריגת פנחס [ובביאור דבריו נכתוב בהמשך בעז"ה] משום שהוא לא צריך לשנות מהליכותיו

העבירה של הבועל, משא"כ ברודף אחר נערה המאורסה דיסוד הרדיפה הוא גם משום הצלת הנערה, וז"פ. ומעתה י"ל דכל דברי הגר"ש רוזובסקי דיכול הבועל לומר לקנאי שבא לפגוע בו, שאינו רוצה לפרוש, היינו דוקא בבועל ארמית, ולא בנערה המאורסה, שישנה ג"כ תביעה של הנערה.

ומאחי הרב יהודה שיחי' שמעתי לבאר באופ"א דאיה"נ ומותר לשוטה כביכול לומר לפיקח שאינו רוצה לפרוש, אולם יהי' מותר לשניהם להרוג זה את זה כביכול, אבל מצוה על כל אחד להרוג, וע"כ מחויב הדבר שבסוף אותו אדם שהוא עתים פיקח ועתים שוטה שימות, ודו"ק.

יש. ובביאור דברי הגר"ש רוזובסקי יש לומר כך, דהנה באמת צ"ב

מאי סברא היא זו לומר לקנאי שבא לפגוע בו איני רוצה לפרוש מהערוה, הא ע"ז גופא הוא רודפו הקנאי, והוא רודף כדן, וע"כ צריך לומר, דהנה יש לחקור בגדר הך דינא ד"יכול להצילו באחד מאיבריו, האם הביאור הוא דאדם צריך לשים את האופציה של ההריגה כאופציה אחרונה, ולעשות הכל כדי לא להגיע למצב זה, [ולפי"ז דברי הגרש"ר צ"ב דה"נ בבועל ארמית מחויב לעשות ולפרוש מהארמית, כדי שלא יבוא למצב של רדיפה]. או דלמא דהגדר הוא כך, דמכיון וישנה אופציה למנוע את הרדיפה, לא ע"י מוות אלא ע"י פגיעה באחד מאיבריו, א"כ לא חשיב בכלל שיש פה צד מיתה, וכל מה שיש לפנינו זה "משחק מכות" בלבד, ואי נימא דהגדר

כדי למנוע רדיפה של אדם אחר, וזהו חידוש דלמרות והבעילה היא אסורה עפ"י דין מ"מ ביחס לרודף אין הוא מחויב לשנות מהליכותיו כדי למנוע את הרדיפה [ודכירנא, דשמעתי פעם בשם מו"ר רה"י הגרב"ד פוברסקי שליט"א דפשיטא שאם מגיעים לאדם ואומרים לו אם לא תזוז טיפה נהרוג אותך, שאינו מחויב לזוז כלום בשביל למנוע את הרדיפה, ויכול להרוג את המאיים מדין רודף, דאם לא כן אין לדבר סוף, שיטלטלו ממקום למקום, אולם שמעתי מדידי הרב ביינוש גלושטיין שיחי' ששאל להגר"ר אשר וייס שליט"א בעניין זה ואמר דעד רמה מסוימת, כלומר בדברים קטנים מחויב לשנות מהליכותיו כדי שלא להרוג, וצ"ע הגבול בזה].

ומעתה יש לדון בדברי הגרד"ל דמאחר ולגבי בועל ארמית, אמרי' דאינו מחויב לפרוש מהערוה ומותר לו להרוג את הרודף, א"כ מה מחייבו כפיקח להרוג את ה"שוטה" שיבוא על נערה המאורסה, הרי לכאור' בשעה שיבא השוטה על הנערה, א"כ כשיגיע אליו האדם להרגו, ויגיד לו לפרוש מהערוה, יגיד לו השוטה [ולכאור' בצדק] אינני רוצה, וא"כ מה מחייבו כפיקח להרוג את אותו שוטה כביכול.

אולם האמת היא דקושיא מעיקרא ליתא, דחלוק טובא הך דינא ד"בועל ארמית קנאין פוגעין בו", מהך דינא דהרודף אחר נערה המאורסה, דבועל ארמית יסוד הפגיעה בו הוא לא משום הצלת הארמית כמובן, אלא משום מניעת

הוא כהצד השני, אתי שפיר היטב דברי הגר"ש רוזובסקי, והיינו משום דכל הך סברא דהמיתה היא לא אפשרות כשיש לי אפשרות להצילו באחד מאיבריו, היינו דוקא כששתי האפשרויות נמצאות לפני במידה שווה, משא"כ הכא כשהקנאי שבא לרודפו ורודפו ע"ז גופא שהוא בועל ארמית, אינו מחויב לסלק את סיבת הרדיפה, ודו"ק.

ב. והנה הגליא מסכת הנז', וכן בחזון איש (חור"מ סי' י"ז סק"ד) כתבו דכל הך דינא דיכול להצילו באחד מאיבריו, היינו דוקא על אדם שלישי, אבל הנרדף עצמו, אין עליו דין יכול להצילו באחד מאיבריו, וכ"כ הרעק"א בכתובות (לג, ב) הביא שכן שיטת הלבוש דהנרדף עצמו אינו צריך לדקדק להצילו באחד מאיבריו, ותמה ע"ז הרעק"א מהא דאמרי' בסנהדרין

(עד, א) דהרודף אחר חבירו להרגו והמציל יכול לדקדק להציל הנרדף באחד מאיבריו, אין לו לרודף פטור של קלב"מ לפטרו מממון אחר שנתחייב באותה שעה, שהרי בכה"ג לא ניתנה רשות להרגו, ותמה הרעק"א דהלא מ"מ ניתנה רשת להרגו, כיון שהנרדף עצמו לעולם אינו צריך לדקדק בכך. ועי' בשו"ת אחיעזר (ח"א סי' י"ט סק"א) ובזכרון שמואל (סי' פ"ג אות ו') במש"כ ליישב קושיית הרעק"א.

כא. ובחי' מרן רי"ז הלוי (בהל' רוצח שם) ביאר שיטת הלבוש, שהוא דין בפני עצמו שמותר להרוג הרודף מדין "הבא להרגך השכן להרגו", והוא היתר מסוים לנרדף בלבד כמב' בדבריו שם, אבל עדיין אינו יוצר דין אקרקפתא דגברא ברודף עצמו, ודו"ק.

סימן מא

הערות בענין האם מותר לגזול מהמדינה (53)

הג"ר פנחס זצ"ל שהיה ניצול שואה, ונתייתם מאביו ואמו הי"ד, היה באפשרותו לקבל הון עתק כפיצויים מגרמניה, לו היה מצהיר שהיה באירופה בזמן שהוריו נרצחו, [ואליבא דאמת הי' כבר בטוהר], ושקל בענין והחליט שאי"ז השתדלות המחויבת, ואמר הגר"ב דאמנם אביו לא היה אדם עשיר, אולם חיתן את כל ילדיו, ולא הלך מן העולם עם חובות, [ויש לציין שהמשיגה דפוניבוז' מו"ר הגר"א גינזבורג זצ"ל הי' אומר שהשתדלות היא קנס, וע"כ כשיש צד איסור כבר לא קנסוהו לעשות השתדלות זו, אמנם יל"ע בזה ממה שהקילו בפוסקים בהפסד מרובה, וצ"ע] ושמעתי מהג"ר אליהו דיסקין שליט"א שבדידי' הוה עובדא והיה לו ניסיון של ממונות בכסף של קופת חולים, ובסופו של דבר החמיר בזה, ואמר שהקושי להחמיר בדבר, משום שאי"ז נותן תחושה רוחנית כמו אדם שמשלם כסף רב על אתרוג וכדו', ודו"ק בזה.

ג. שמעתי מהג"ר עמרם פריד שליט"א בענין נסיעה באוטובוס בלא

א. בקוביץ לזכרו של הג"ר יעקב יוסף זצ"ל במאמרו של הרב יוסף חיים אוהב ציון מובא שהגר"א גנחובסקי זצ"ל שכיחן כר"מ בשיבת טשיבין, שסמוכה לביתו של הגר"י יוסף, ומכיון שהגר"י יוסף כיהן כחבר כנסת בשנת תשמ"ד, ע"כ יש לו טלפון בחינם על חשבון המדינה לכל ימיו, ומכיון שלהגרא"ג היו לא מעט שיחות טלפון לחו"ל שעלו בזמנו כסף רב, ע"כ היה מגיע לביתו של הגר"י ומדבר בטלפון זה שהוא בחינם, והגר"י אמר שלמרות שהוא עצמו אינו חושב שמותר לקחת כסף מהמדינה, מ"מ לא ימנע מהגרא"ג לעשות כן אם חושב שהדבר מותר, וביררתי עובדה זו אצל בנו של הגרא"ג, הג"ר שלמה גנחובסקי שליט"א, ותלמידו המובהק הג"ר שמואל פיש שליט"א, ואמרו לי שלא שמעו מעולם דבר זה, ולא ידוע להם על קשר כלשהוא עם הגר"י יוסף, ואם היה כזה קשר ודאי היו יודעים מכך.

ב. שמעתי בשם הגר"ב שרייבר שליט"א שאמר שאביו

וביחס לחברה זה שוב זה נהנה וזה לא חסר ולא עביד למיגר, אלא דעדיין יש לומר דלא חשיב מידת סדום.

ד. ויש לציין שבחברת נתיב אקספרס ישנה שותפות של עכו"ם, וא"כ בכך שלא משלם הו"ל הפקעת הלוואתו שמותרת, וכך שמעתי מהגרש"צ רוזנבלט שליט"א, אמנם יל"ד בזה בכל עניין המניות היאך דנים ענין זה, ונושא זה רחב מאוד ואכמ"ל, ויעוי' בספר יסודות בחו"מ מתורת הגר"י ברטלר זצ"ל דס"ל דאין בעלות לחברה בע"מ כלל, והוי כמו בעלות לבהמה. [נאמנם לא מיקל בזה לגבי ריבית כדעת האגרות משה, יעו"ש].

ה. אמנם ראה בספר "אורחות הרב וראש הישיבה" להגר"ר אלחנן פרץ שליט"א מתורת רבו הגר"ח פ' שיינברג זצ"ל לגבי נסיעה באוטובוס ללא תשלום, שאחר שהוכיח שיש איסור גמור לקחת ממון המדינה ללא רשות, כתב להקל למבוגר לעלות לאוטובוס עם רב קו נוער, וזאת שעפ"י בירור שעשה המדינה משלמת באופן כללי ללא הבדל נוער או מבוגר, ומהחברה אינו גוזל משום שהתשלום הוא מהמדינה, אמנם לפי טעמו של הגר"ע פריד יש להחמיר בכה"ג.

ו. וכמו"כ נשאלתי האם מותר לקחת שקיות נשיאה מהסופרמרקט ללא רשות, כיון שהתשלום מועבר למשרד להגנת הסביבה, ואמיתי שאסור לקחת, והיינו משום שאמנם הכסף מועבר למדינה, אך מכיון ששקית זו עולה לבעה"ב, וכיום

תשלום, שיש המקילים בדבר מכיון שהמדינה משלמת לחברה ללא קשר כמה אנשים נסעו באוטובוס, - ולאחר בירור ראיתי שגם טענה זו אינה נכונה, ובפועל יש תגמול מסוים, על כל תיקוף נוסף- [ויש להעיר שמבחינה מוסרית ישנה בעיה לעלות לאוטובוס בלי לשלם, מכיון שמשרד התחבורה שולח אוטובוסים לפי כמות התיקופים ברב קו, וע"י זה שישנם כאלו שאינם משלמים מבחינת החברה הר"ז כאילו האוטובוס חצי ריק, וע"כ אינם מאמינים שיש עומס בקווים, וגורם נזק לאותם המשלמים שעקב זה נוסעים בצפיפות רבה] ואמר דאין להקל בזה, והיינו משום שהאוטובוסים הם בבעלות החברה, וא"כ בזכות החברה להתנות שאסור לעלות ללא תשלום, ומי שעולה בלא תשלום הוא גזול מחמת שעולה ללא הסכמה, ולא מחמת שלא משלם, ואלא דא"כ יל"ד שלא מחויב לשלם אחר שכבר עלה, כיון דבלא"ה כבר עלה בלא תשלום, וע"ז ענה הגר"ע פריד דמ"מ מחויב למנוע איסור למפרע, וכבר דנו בזה האחרונים האם אדם מחויב למנוע איסור למפרע, ע"י בשו"ת חידושי הרי"מ [חו"מ סי' ט'], והארכתי בזה בקונטרס מנחת רפאל [ח"ג סי' א'] והוכחתי מתוס' בשבועות [יט,א] שאדם מחויב למנוע את עצמו מלעבור על איסור למפרע. ואמנם העירוני, שהנה בכל נסיעה באוטובוס שייך דין זה נהנה וזה לא חסר, אלא שאוטובוס עביד למיגר, אולם הכא, הלא הכסף מגיע למדינה,

עוד שמי שנותן את הכסף קבע את מטרותו, לכאור' אי אפשר לשנות את יעודו של הכסף, וצ"ע.

ח. שמועתי סברא נוספת לאסור לקיחת ממון מהמדינה, בשם הגר"י

זילברשטיין שליט"א, משום שגורם שהמדינה תגבה מיסים נוספים, וא"כ מכשילם בגזל, ויל"ע בזה האם נימא דאדם בודד אינו גורם לכך, ומאידך גיסא הגר"ג נדל וצ"ל ס"ל בענין קניית אג"ח של המדינה, דהו"ל רוצה בקיומו ע"י דבר אחר, ושמעתי מנכדו שיחי' שע"כ אחז שזו מצוה לגנוב מהמדינה, כיון שבכסף זה נעשים דברים האסורים עפ"י הלכה, ויל"ע בזה מאחר ואת הדברים הנוגדים להלכה בלא"ה יעשו, ואם יחסר להם כסף יפחיתו בתקציב לענייני דת, ויש לברר שמועה זו, וכמו"כ שמעתי שהגר"ח גריינימן זצ"ל היה לוקח ערבות לד' מינים מיערות קק"ל, וכלומר דס"ל שלא זו בלבד שאין בזה חשש גזל, אלא אף אית בי' דין "לכם", והיינו דעדיף מגזל עכו"ם שכתב ע"ז המג"א [סי' תרל"ז סק"ה] בשם היראים דאף למ"ד גזל עכו"ם מותר, מ"מ לא הוי לכם, והיינו משום דס"ל שלוקח את ממונו שנלקח ממנו שלא כדין.

ט. כמז"כ יל"ע מחמת סברא נוספת דאמנם אין למדינה סמכות

לגבות מיסים לשיטות אלו, אך מ"מ לא יוכל לגבות יותר מכמה ששילם, וא"כ הרבה מהציבור החרדי שבקושי משלמים מיסים ומאידך גיסא מקבלים קצבאות רבות

לא מעלה את המחירים של המוצרים עקב השקיות, ולפני שעבר חוק השקיות גלגל שוק זה כמיליארד ש"ח, ועקב החוק ירדה צריכת השקיות בארבעים ושנים אחוזים, וא"כ הוי גזילה מבעה"ב ולא מהמדינה.

ז. [וכמו"כ] יש שטענו שכמות האוטובוסים היא לפי

הנרשם במכשירים על כמות הנוסעים, וא"כ אדם שלא משלם גוזל את המקום עליו הוא יושב, שכיון שלא שילם ע"כ האוטובוס יותר מלא, וכמו"כ לגבי רישום פיקטיבי של בחורים ואברכים בשיבות וכוללים, שאי"ז לקיחת ממון מהמדינה, כיון שהתקציב הישיבות והכוללים הוא גלובלי, ולא לפי מספר הבחורים, וע"כ נחשב שגוזל משיבות אחרות, והיינו דווקא כשרושם אברכים שלא לומדים כלל, ולא כשמסיבות טכניות רושם אברכים שלומדים במקומות אחרים אצלו, אכן לגבי תביעה ממונית, יל"ד האם שאר האברכים יכולים לתבעו ממון, כיון שאינו לוקח ממון בידים, אלא גורם שיכנס כסף לחשבון הבנק, וכידוע הכסף בבנק הוא בגדר הלוואה ולא פיקדון, וממילא מי שפורץ בדרך ממוחשבת לחשבון בנק, אינו גולן אלא בגדר קורע שטרותיו של חבירו, כיון שמוחק את החוב של הבנק לאותו אדם, וא"כ חייב רק מדינא דגרמי], אמנם שמעתי טענה שלמדינה לא באמת משנה האם אברכים שלומדים יקבלו את הכסף, וכל הסיבה שהיא נותנת את הכסף זה משום שיש לחצים פוליטיים, אולם למעשה כל

הפיצויים, כיון שכך סוכם שהפיצויים יקבעו בערכאות, ובחברות ממשלתיות, ולכא' תליא בנידון האם מותר לקחת ממון מהמדינה ללא רשות, אלא דיש מקום לומר דדמי לחברת ביטוח, כיון שדנים אותם לפי חוקיהם.

יב. ראיתי מובא מהרב יעקב וירזבינסקי שיחי' מנהל ישיבת אורחות תורה ששאל את הגר"א"ל שטיינמן זצ"ל האם מותר לבקש תקציב מהאפוטרופוס הכללי [שכל מי שמת בישראל ללא יורשים, הכסף מועבר למדינה, שמעבירה את הכסף לעמותות שונות] ואמר הגר"א"ל דהוי גזל גמור, כיון שאין לך אדם בישראל שאין לו יורשים, וא"כ הוי גזילה מהיורשים האמיתיים, ויל"ד בזה מאחר והכסף אינו בעין, אלא כל הכסף מעורב בחשבונות הבנק מכלל הכסף של המדינה, ועוד דהוי זוטו של ים, מאחר והמדינה לקחה ממון זה, ואע"ג דאינו אבודה ממנו ומכל אדם, י"ל עפ"י מה ששמעתי ממו"ר הגר"ד מילר שליט"א בשם הגר"ש רוזובסקי זצ"ל שה"כ אדם" הוא שיעור ב"אבודה ממנו", וא"כ אף הכא הדבר אבוד ממנו באופן מוחלט, וצ"ע.

יג. [אמנם] יש מקרים מסוימים שהדבר אסור, וכגון במעשה שנשאל אאמו"ר שליט"א באישה עשירה שמתה בספרד ללא יורשים, והתקשר עו"ד מספרד לאישה בישראל ששמה הוא כשם אותה אישה בספרד, והציע לה שתצהיר שהיא קרובת משפחה, והיא תקבל את כל

קצבת ילדים והבטחת הכנסה, וחופשות לידה ועוד, וא"כ הסכום שמקבלים הוא הרבה יותר ממה שנותנים. [ואמנם יש הטוענים שהציבור החרדי יכול להחזיק את עצמו מבחינה כלכלית - ראה קונטרס "עובדות או הסתה" שכתב הרב שלמה בניזרי - הנה מלבד שדברים אלו לא עומדים במבחן המציאות, מחמת שחסרים שם פרטים רבים ואכמ"ל, חשבון זה כולל את הציבור החרדי, כולל העשירים שבו, אולם לדעה זו שלמדינה אין סמכות גבייה, וא"כ כל אחד לא יכול לקחת יותר ממה שנתן].

י. כמז"כ שמעתי בשם הגר"פ ברמן שליט"א מראשי ישיבת פוניבז' שיש לחלק בין לקיחת ממון מהמדינה, לבין אי תשלום מיסים, והיינו משום שאף אם נאמר שאחרי שהממון אצלם יש להם בעלות, מ"מ אינו מחויב לשלם להם מיסים, כיון שאינו מכיר בבעלותם, [והכסף שאחרים שילמו אינו נשאר בבעלותם כיון שהתייאשו מכסף זה].

יא. בדידי הוי עובדא שהתבקשתי לעזור בכתב תביעה לאדם שנפגע מחברת חשמל, והתביעה היא כמובן בערכאות, ולכא' יל"ד שאין היתר לגבות את כל הפיצויים שניתנים עפ"י חוקי המדינה, אלא את דמי הנזק בלבד, [ואמנם זו החלטה שלהם שלא ללכת לדין תורה, אבל עדיין אי"ז מתיר לגבות ממון שלא מגיע עפ"י דין] אולם בחברות ביטוח יש לומר ששפיר דמי לתבוע בערכאות את כל

עשרות המיליונים, והיא תיתן לו אחוזים נאים, [ובדרך כלל מדובר בתרמית, שמנסים להוציא כסף מהאדם שמספרים לו סיפור זה, אבל אי"ז ענין לנד"ד] ואמר אאמו"ר שליט"א לאסור, כיון שאין לך אדם בישראל שמת ואין לו יורשים, וא"כ גזול את יורשי אותה אישה, והתם לא הוי זוטו של ים, כיון שהכסף עוד לא נלקח לאוצר המדינה, וכן הוי אותו ממון ממש, ודו"ק].

יד. שמועתי מאאמו"ר שליט"א להעיר שאף אי נימא שמותר לגנוב מהמדינה, מ"מ בעל עסק שמקבל מע"מ מהקונים, אין לו לקחת את הממון לעצמו, כיון שהוא סה"כ שליח להעביר את הכסף לרשויות המס, וכמעט כל אדם [מלבד

ה"קנאים"] מעדיף שהכסף ילך למדינה וחלק ממנו יחזור אליו, מאשר שכל הכסף ילך לאדם פרטי.

טו. יל"ע להסוברים שמותר לגנוב ממון מהמדינה, א"כ היאך הנציגים החרדים מצביעים על העלאת מיסים, והא הוי גזל שלא כדין, והנה על כל עניין ההצבעות לתקציבים לחילולי שבת וכדו', כבר דנו בזה והתירו מכמה סיבות, אולם אם הנציגים יוזמים דבר זה, צ"ע.

טז. יש לציין שהרבה מהשאלות על ההסתכלות למדינה בענין דינא דמלכותא, הם ג"כ שאלה השקפתית, ראה לדוגמה בשו"ת יביע אומר [ח"ו או"ח סי' מ"א] ודו"ק היטב בזה.

שמועות רבינו

שמועות רבותינו

סימן מב

מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל⁽⁵⁴⁾

שוגגין ואל יהיו מזידין, וזאת כדי שלא יקלקל במחאתו, ואף דהוי מפורש בתורה, מ"מ כתב הרמ"א [או"ח סי' תר"ח סעיף ב'] שימחה רק פעם אחת, ועוד דנראה לחלק שכל דברי הגרי"ש אמורים דווקא בהפגנה בלתי חוקית, שהוא לא הזמין את כוחות הביטחון, משא"כ בהפגנה חוקית שהוא מזמין את כוחות הביטחון, ועוד שהייתה טענה על ההפגנה בכביש בר אילן שהרי דבר זה יגרום לחילונים לנסוע בדרך ארוכה יותר, וא"כ חסימת הכביש רק תגרום ליותר חילולי שבת [והגר"ש זילברשטיין שליט"א מביא בשם הגר"ש שאין להזמין זוג מתקרב לשבת, אם יגרום שיחזרו לביתם ברכב רח"ל, משום שאין לנו לעשות חשבונות, ויש לחשב את החילול שבת שלפנינו, וצ"ע היאך זה מתעייב עם הפסק לגבי ההפגנות].

א. בענין ההפגנות בשבת, דלכאור' הוא מכשיל את כוחות הביטחון בחילול שבת, ידועים דברי הגר"ש אלישיב זצ"ל בקובץ תשובות [ח"א או"ח סי' מ'] להתיר עפ"י המהרי"ל דיסקין [קונטרס אחרון אות קמ"ה] שהקשה היאך מותר למסור את עצמו בשאר עבירות למיתה, והרי הוא מכשיל את העכו"ם ברציחה, ותירץ דאינו מחויב לדאוג לו, יעו"ש טעמו, ולפ"ז דן הגרי"ש א דה"ה הכא, שאנו מחויבים לעשות את המוטל עלינו, אולם אחר המחילה יש לחלק דהמהרי"ל דיסקין מתיר עשיית מצוה של קידוש ה' למרות שייגרם עי"ז עבירה, ועובר בלפנ"ע, משא"כ במחאה שכל מטרתה הוא לצמצם את החילול שבת, אם ע"י המחאה יגרמו יותר חילול שבת, א"כ יצא שכרו בהפסדו, ודמי להא דאמרי' בביצה [ל,א] מוטב יהיו

ב. בספר אשרי האיש - מפסקי הגרי"ש אלישיב זצ"ל- הביא לגבי נר חנוכה בבא ממדינת הים בב' דחנוכה, האם צריך לברך שהחיינו, או דלמא שנפטר בברכת אשתו, וכתבו הפוסקים שנפטר בברכת שהחיינו של אשתו, והגרי"ש כתב דה"ה בזמננו כשבא עם מטוס מחו"ל, ושמעתי מידידי הרה"ג יגאל חן שליט"א להקשות דאינו דומה לבא ממדינת הים, דהתם היו באים באניות וע"כ אף בא' דחנוכה היה באותו תאריך של מדינתו, משא"כ כיום שהמטוסים הם מהירים, וא"כ כשאשתו הדליקה נרות, אצלו התאריך היה כ"ד, ומהיכ"ת שיפטר בברכת שהחיינו של אשתו.

ד. בענין מנהג החסידים שמדליקים נרות חנוכה בתוך ביתם, יש לציין שבחנוכה תשע"ב שמעתי מהג"ר אברהם צבי ישראלזון שליט"א בשם זקנו הגרי"ש אלישיב זצ"ל שהקשה על דעה זו שמאחר ובשעת הסכנה ביטלו את הדין שמדליקים בחוץ, א"כ הדין נתבטל לגמרי, ותמה דא"כ מדוע השו"ע הביא את הדין שמדליקים בחוץ שהרי השו"ע בשונה מהרמב"ם, לא מביא דינים שאינם נוהגים בזה"ז, וישאלתי את הגרא"צ מדוע השו"ע בחו"מ מביא דינים של קנסות למרות דליכא דיינים סמוכים, וענה שבזמן השו"ע מהר"י בירב רצה לחדש את הסמיכה, וע"כ הוצרך לכתוב דין זה]

ג. ראיתי מובא מהגרי"ש אלישיב שאף בהבטת מקיימים מצות הקבלת פני רבו, ויש להוכיח כן ג"כ מהא דהרמב"ם כתב את דין הקבלת פני רבו, בספר המצוות [עשה ר"ט] של כבוד רבו, וא"כ הוא מדין כבו רבו בלבד, וא"כ אף כשמגיע ולא מדבר עם רבו, ג"כ רבו מתכבד, ויש להוסיף דאף באופן שרבו לא ראה אותו, אלא רק הוא ראה את רבו, כגון שעושים אירוע עם אלפים להקביל פני גדולי הדור ג"כ קיים את המצוה, וכמו שפסק הגרי"ש א לגבי הדין שכל האוכל מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בחמישה קולות, שאף אם החתן לא ראה אותו, והחתן היה בחדר יחוד, מ"מ יכול לאכול, כיון שהחתן שמח לשמוע שהיה ציבור בחתונה.

ה. ראיתי בהגדה של פסח "ישא ברכה" שהוציא לאור הרש"מ וולך שליט"א מתורת הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שכתב על דברי הגמ' [ברכות סד, א] דסיני ועוקר הרים סיני עדיף, דהיינו דוקא לגבי מינוי של ראש ישיבה ולא לגבי פסק הלכה, וראייתו מהא דאמרי' [בב"ב קיד, ב] דרבה ורב יוסף הלכה כרבה לבר מתלת, והיינו רבה שהיה עוקר הרים, ועוד דהיינו דוקא בזמן הגמ', שלא הדפיסו את התורה שבע"פ, וע"כ הכל היו צריכין למארי חיטיא, אולם כיום שיש ספרים, ובפרט בזה"ז שישנן תוכנות חיפוש למיניהן ממילא עוקר הרים עדיף, ויש להעיר על ראייתו מדברי הגמ' בב"ב, שהנה מובא בשיעורי רבי גרשון [ב"ק סו, ב] בשם החזו"א ליישב הקושיא אמאי הלכתא כרבה

לא כתוב, ואת זה א"א לדעת ע"י התוכנות הללו, ויש בזה דוגמאות למכביר.

ו. הַגִּרִי"ש אֱלִישֵׁב כותב בקובץ תשובות [ח"א או"ח סי' ב'] שמכיון והתברר מעל לכל ספק שהתכלת של האדמו"ר מראדזין אינה תכלת, ומכל בעל חי אפשר להפיק דם בצבע זה, א"כ אפשר שאף את הפורפורה יבטלו החוקרים לאחר מכן, והיו שתמהו והא כך היא ההכרעה ההלכתית, ואף בדיני פקו"נ אין לך אלא הרופא שבימך, והרבה מהרפואות שהיו בעבר התבררו כלא נכונות, ואטו נימא שכל מי שחילל שבת לצורך רפואות אלו חילל שבת, אולם שמעתי לבאר בדברי הגרי"ש שאין כוונתו מבחינה הלכתית אלא מבחינה השקפתית, כלומר שאם כלל ישראל היה הולך בתכלת של האדמו"ר מראדזין הרי הדבר היה חילול ה' נורא שכל עם ישראל טעה, וא"כ כל כמה שמבחינה הלכתית איננו מחויבים, כיון שהדבר אינו ודאי, אין לעשות כן משום חשש זה.

ז. רֵאִיתִי מובא משמ"י דהגרי"ש אֱלִישֵׁב זצ"ל שנשאל לגבי ועדת סל התרופות שצריכה לבחון מתוך התרופות איזה לסבסד לציבור ומה לא לסבסד, והשאלה היא אם להעדיף תרופות מצילות חיים למעט אנשים, או תרופות המשפרות איכות חיים לכלל האנשים, ואמר הגרי"ש דזו שאלה ממונית, דמכיון דהכסף מגיע מכל האנשים, א"כ צריך שהוא יגיע לכמה שיותר אנשים, וא"כ עדיף תרופות המשפרות חיים לכלל האוכלוסיה, ולכא' ח

ולא כרב יוסף, ותירץ שבכל פעם שהייתה מחלוקת בין רבה לרב יוסף, רב יוסף הביא ראייה לרבה וממילא המחלוקת הוכרעה כרב יוסף, וא"כ המחלוקות המובאות בש"ס הם מחלוקות שבהן לא היה לרב יוסף ראייה, וע"כ הלכה כרבה, אולם יש להעיר על דברי החזו"א, שהרי מצינו בבבא בתרא [קו,א] ובמעילה [ג,א] שרב יוסף הקשה על רבה קושיא, והניחה הגמ' ב"תיובתא דרבה תיובתא", [ואי"ז אותם שלוש מקרים שבהם מצוין שהלכה כרב יוסף], וא"כ מוכח שהגמ' מביאה אף את המקומות שבהם רב יוסף דחה את רבה, וא"כ מזה שבשאר המקומות בש"ס אי"ז מובא לכא' מוכח דא"א לומר שבכל המקומות שהוכיח רב יוסף דלא כרבה אי"ז מובא בש"ס, אולם לכא' יש להוכיח דלא כהגרי"ש משו"ת הריב"ש [ח"א סי' רע"א] שכתב להדיא דסיני ועוקר הרים סיני עדיף, והיינו אף בזמנו, כשספרים הודפסו, וכותב כן אף לגבי פסק הלכה, ואמנם הסברא לומר שבזה"ז אין מעלה בסיני, כבר כתבה הגר"ש קלוגר בחכמת שלמה [או"ח סי' קל"ו] אולם כבר כתבו כמה ראשונים לא כן, ומהם הריב"ש הנז', [וראה בהקדמה לשו"ת יביע אומר ח"א שהביא את כל הראיות בענין זה], ובקונטרס ישמח לב [ח"ד] מובא שו"ת מהגר"ח קניבסקי שליט"א שאמר שאף בזה"ז סיני עדיף, וכששאלוהו שהרי כיום ישנן תוכנות חיפוש, אמר שיש דברים שצריך לדעת מה

יל"ע דהא הציבור מחויב להציל את המיעוט הזקוק לתרופות המצילות חיים, וצ"ל דמכיון והחולים אינם לפנינו (כלומר לפני כלל האוכלוסיה) א"כ אינם מחויבים בתורת חובה להצילם, אולם באמת ראיתי דהגראי"ל שטיינמן זצ"ל ס"ל דעדיף תרופות המצילות חיים מהאי טעמא, דמחויבים בהצלתם, וצ"ל דבהא פליגי.

ח. כתב המהרש"א בחידושי אגדות ביומא [כב,ב] דחייב ד' וה' אינו ד' וה', אלא ה' ור', כלומר לבד מקרן משלם ארבעה וחמשה, וזהו חידוש עצום שלא נזכר כמדומה בראשונים, ופלא הוא שהמהרש"א כתב זאת בדרך אגב בחידושי אגדות, ולא כתב זאת בפרק מרובה, [וכעין טענת הגר"ש אויערבאך זצ"ל על דברי הרשב"א בתשובה ח"א סי' ת"א דס"ס מדין רוב, ואמר הגרש"א דודאי שאין כוונתו מדין רוב כפשוטו, דא"כ מדוע לא כתב חידוש עצום זה בכל ספרו תורת הבית שעוסק הרבה בעניני ס"ס, אולם שם יל"ד דא"כ מדוע עכ"פ לא כתב לשון מושאלת זו בתורת הבית. וכמו"כ ראיתי לדון בדברי החזו"א יו"ד סי' ב' ס"ק כ"ח דהחילונים בימינו יש להם דין תינוק שנשבה, וצ"ע היאך החזו"א כותב חידוש כ"כ גדול עם כ"כ הרבה השלכות מעשיות בהל' שחיטה

בדרך אגב, ולא מזכיר שוב פעם בעוד הרבה הלכות שיש לזה נפק"מ בהגדרה זו. ובאמת אני מתחבט בדבר זה לגבי כמה מהחידושים העצומים שמביאים מהראשונים והאחרונים שבאים לסתור את כל ההנחה המוקדמת, וכתבו חידוש זה בהבלעה, וללא ראיות ודגש מיוחד על החידוש, כגון דברי המרדכי ביבמות בסוגיא בדף כג,א דאין ממזר אלא בהיו אביו ואמו בבית האסורים, ועכ"פ הוי ספק ממזר, והוא כותב זאת כבדרך אגב, וכן דברי מהר"ח פלאגי דכופין לגרש בזוג שפרודים במשך י"ח חודש, ותמוה לומר שחידש חידוש למעשה שלא נזכר לפניו באף פוסק, ובודאי שלא נתכוין לומר הלכה בהל' כפיית גט]. ויש מהאחרונים שכתבו שאין זה מהמהרש"א אלא תלמיד טועה כתב זאת, אולם הגרי"ש אלישיב זצ"ל בהערות ביומא [שם] כתב דאמנם זהו חידוש עצום, אולם אין ראיה מהש"ס להיפך, והדברים צ"ע טובא דהא מבוי בב"ק עג,א לגבי עדים זוממים על טביחה ומכירה, שהעדים שזממו על הטביחה משלמים שלוש, והוא משלם כפל, ואין לומר דמייירי בכבש שחיבו הוא ד', דהא הגמ' התם הולכת על החיוב הגבוה יותר, [ושמא את דברי הגריש"א בהערות ג"כ תלמיד טועה כתב 55].

(55) ושלחו לי מש"כ בזה חב"א וז"ל:

תשלומי כפל וארבעה וחמשה, האם כלול בהן הקרן איתא בנמרא (זומא כב ע"ב), א"ר הונא, כמה לא חלי ולא מרגיש גברא דמריה סייעיה, שאול באחת ועלתה לו, דוד בשתים ולא עלתה לו. שאול באחת מאי היא, מעשה דאגג. והא איכא מעשה דנוב עיר הכהנים! אמעשה דאגג כתיב "נחמתי כי

המלכתי את שאול למלך". דוד בשתים מאי נינהו, דאוריה ודחסתה. והא איכא נמי מעשה דבת שבע! התם אפרעו מיניה, דכתיב "ואת הכבשה ישלם ארבעתים", ילד, אמנון, תמר, ואבשלום. התם נמי אפרעו מיניה, דכתיב "ותן ה' דבר בישראל מהבקר ועד עת מועד"! התם לא אפרעו מגופיה. התם נמי לא אפרעו מגופיה! לאיי אפרעו מגופיה, דא"ר יהודה אמר רב, ששה חדשים נצטרע דוד, ופרשו הימנו סנהדרין, ונסתלקה הימנו שכינה, דכתיב "ישבו לי ידאך וידעי עדותך", וכתיב "השיבה לי ששון ישעך".

וכתב מהרש"א: אפרעו מיניה כו'. ומסיק דאפרעו נמי מגופיה שנצטרע כו'. נראה בזה שאמר "ישלם ארבעתים" כד"ן הגונב צאן של חבריו וטבחו דישלם חמשה, דהיינו האחד שהוא הקרן, ועוד ארבעתים נוסף, וה"נ בת שבע שנלקחה מבעלה היו כעין גניבת הכבשה, ולזה נפרע דוד מגופיה שנצטרע דוגמת הקרן, ועוד ארבעת ילדיו נוסף, ובוה יתיישבו כל מה שדקדקו התוספות [ד"ה ששה] בזה [דחקשו אם נצטרע א"כ ישלם יותר מארבעתים, ועוד כמה קושיות ע"ש], ואין להאריך. עכ"ר. ובספר גבעת פינחס (אנגלנדר, מונקאטש תרצ"ה, יומא שם) וברכת יצחק (לונגמאל, שמות כא לו) הקשו על מהרש"א דדבריו תימה עצומה, איך כתב דהגונב צאן של חבריו וטבחו משלם חמישה, והרי כתוב בתורה דמשלם ארבעה! ונלע"ד ד"ל בפשיטות, דמכנהו 'חמשה' כי מיד ממשך 'דהיינו האחד שהוא הקרן ועוד ארבעתים נוסף'. אך כוונתו לכתוב בתורה "ארבע צאן תחת השה".

אמנם אחרונים רבים הקשו דבריו מהרש"א תימה עצומה בהא דכתב דהקרן הוא לבד הארבעה וחמישה, ופשטיה דתלמודא וכל הפוסקים דהקרן כלול בתשלום הארבעה וחמישה!

[להלן יובאו תירוצי האחרונים, ונציין שמות האחרונים שנשארו בצ"ע:] כן הקשו זרע אברהם (על הספרי, ואתחנן פיסקא כו), שם אפרים (מרגליות, שמות כא לו), גור אריה (צ'רמון, יומא שם), אבן שלמה (שיק, שקלאב-ירושלים תרמ"ז, יומא שם), ברכת יצחק (שם), אור הישר (הילמן, שם, ושמואל ב יב ה-ו), נצוצי אור (מרגליות, יומא שם), יפה מראה (לסצין, ב"ק סב ע"ב, עמ' רמג) ועוד.

ובספר שם אפרים (שם) כתב דקרב בעיניו שלא יצא הדבר מפה קדוש, ואיזה תלמיד מועה כתב כן.

וחלק מהאחרונים גם טרחו להביא ראיות מפורשות דהקרן כלול בארבעה וחמישה.

בספר אור הישר (שם) ותפארת שלמה (שניידר, שמות שם) ציינו למכילתא (משפטים, מסכת נזיקין פ"ב), והובא בילקו"ש (רמז שמב) דאיתא להדיא: "חמשה בקר ישלם" ארבעה והוא, "ארבע צאן" שלשה והוא. ע"כ.

ובספר חמרא וחיי (להכנה"ג, סנהדרין ח ע"א בהגהת המגיה שם) בשם חכם אחד, ובברכת יצחק (דלעיל) כתבו מודעתם דטביחה דומיא דמכירה, וכמו דמכירה הצאן כבר איננו, וא"כ מש"כ "חמשה בקר ישלם תחת השור וארבע צאן תחת השה" הוא כולל הקרן, ה"ה בטביחה אף שהבשר קיים. [אמנם המגיה בחמרא וחיי שם ידידה דחה הראיה, דכוונת הפסוק תחת גניבת השור ותחת גניבת השה, וזה חוץ מהשור והשה עצמם דצריך להשיבם מדין "השיב את הגולה אשר גול"].

ובספר קבא דקשייתא (להאדר"ת ואביו, נדפס בספר לקראת שבת מלכתא, קושיא לא) ציין לגמ' (ב"ק עה ע"ב): היו שנים מעידין שגנב וחיו שנים מעידים אותו שטבח ומכר, הומו עדי גניבה עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה. הומו עדי טביחה, הוא משלם תשלומי כפל והן משלמין תשלומי שלשה. משום סומכוס אמרו, הן משלמין תשלומי כפל, והוא משלם תשלומי שלשה לפר ושנים לאיל. ע"כ. ועי"ש במהלך הגמ', עכ"פ חזינן להדיא בלשון סומכוס דאחרי הכפל נשאר לו לשלם שלשה לפר ושנים לאיל. ועוד במשנה (ב"ק עב ע"ב): גנב על פי שנים, וטבח ומכר על פי שנים אחרים, אלו ואלו נמצאו זוממין, הראשונים משלמים תשלומי כפל, והאחרונים משלמין תשלומי שלשה. ופרש"י: לשור. הרי להדיא ע"פ פרש"י דתשלומי חמישה לשור, הן כפל ועוד שלשה.

ובספר תפארת שלמה (דלעיל) ציין לפסוק במשלי (ו ל-לא) "לא יבוזו לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב, ונמצא ישלם שבעתים, את כל הון ביתו יתן". רש"י פ' שבעתים, חמשה תחת השור, וכפל על הכלים.

[אך המלבי"ם פ' שלשה על הצאן (חוץ מהקרן) וארבעה על הבקר (חוץ מהקרן), הרי שבעה. ולפ"י מפורש בפסוק דארבעה וחמישה הם כוללים את הקרן].

ובהערות הגר"ש אלישיב (יומא שם) כתב דפשטות הסוגיא בב"ק אינה כמהרש"א, ואם דליכא ראיה מפורשת מהגמ' דלא כוותיה, מ"מ הלכה רווחת אינו כן. עכ"ר. [וצ"ב דהא יש ראיות כנגד, וכדלעיל? ו"ל דדייק בלשוננו דליכא ראיה מפורשת מהגמרא, וד"ק. אמנם מהגמ' (ב"ק עה ע"ב דלעיל) בלשון סומכוס, עדיין קשה].

ונאמרו כמה יישובים לדברי המהרש"א.

בספר חמרא וחיי (שם) כותב דמצינו כך [בהמהרש"א] שיטת הר"ן (סנהדרין ב ע"א) דארבעה וחמישה הם חוץ לקרן. וז"ל הר"ן: ולשיטתם י"ל תשלומי כפל ותשלומי ד"ה דבעינן מומחין, לאו בעיקר הקרן מיירי דהוא מכלל הגולות הנגבות בבבל,

אלא בקנס הכפל וקנס הדו"ה מיירי. עכ"ל. מלשוננו 'בקנס הכפל וקנס הארבעה וחמשה' משמע דכל הארבעה וחמישה הם קנס, והם חוץ מהקדן.

ובספר לקוטי מהרי"א (אנשישיל, זאלקאווי תר"ל, על מהרש"א יומא שם) ותפארת שלמה (דלעיל) תמזהו על ראייתו, דאינה מובנת כלל, דלכאורה בפשיטות כוונתו 'קנס הכפל וקנס הדו"ה' כלומר החלק של הקנס מהם, כלומר השלשה והארבעה. וצ"ע. [ואדרבה משם ראייה נגד המהרש"א, דאי בכל מקום שאומרים ד' וה' הכוונה חוץ מהקדן, לא היה צריך הר"ן כלל לומר דאיירי בד' וה' חוץ מהקדן, דהא הכי איירי בכל מקום. ועל כרחק דבכל מקום ארבעה וחמישה כוללים את הקדן, לכך הוצרך הר"ן לומר דהכא איירי בחלק הקנס שמתוכם].

ובספר אנקת יעקב (גראמפ, ווארשה תרע"ד, סוף הספר) כתב דמצינו כך [במהרש"א] שיטת המאירי (ב"ק עב ע"ב) דארבעה וחמישה הם חוץ לקדן. וז"ל המאירי: [משנה. גנב על פי שנים, וטבח ומכר על פי שנים אחרים, אלו ואלו נמצאו וזמזון, הראשונים משלמים תשלומי כפל, והאחרונים משלמין תשלומי שלשה (ופרש"י: לשור)]. הראשונים משלמין תשלומי כפל והאחרונים שלשה וארבעה. ויש גורסין שנים ושלשה, וכן עיקר, שהראשונים ישלמו הקדן והכפל ונשארו שנים בשה ושלשה בשור. עכ"ל המאירי. והנה מהדעה הראשונה 'ארבעה' בודאי מבוואר דהחמישה בקר הם חוץ מהקדן, דהרי הראשונים משלמים כפל, כלומר פעמיים, והאחרונים עוד ארבעה, יחד ששה! וגם הדעה השניה, מוכח בלשון המאירי 'ויש גורסין', דאינה חולקת בעצם הדין, רק בגירסא, כלומר דנוח לה לגרוס 'שנים ושלשה' [כיון דבמשנה כתוב בסתם 'שלשה', משמע דהוא המירב], וגם לגרוס להדיא דהראשונים משלמים 'קדן וכפל' ולא רק 'כפל' דמשמע דפטורים מהקדן, וגרסו להדיא 'קדן וכפל' כלומר דהראשונים משלמים קדן ועוד כפל, פ' פעמיים נוסף לקדן, ונשארו לאחרונים שנים נוספים בשה ושלשה נוספים בשור.

אך רבים מבארים דברי המאירי דחיש גורסים חולקים, והדעה הראשונה דבחומה משלמים האחרונים ג' וד' נוספים, כי זמזמו לחייב חיוב ד' וה' שהוא חיוב נפרד מכפל, לכן הם משלמים שוב את הכפל. כן מצאתי [בינתיים] דפירש הגר"א גורביץ (ענפי ארו הל' גניבה וגזילה מהדו"ג בקונ' ריש הספר אות ב עמ' י, ראשי שערים ב"ק ס' לה אות ב), הגרש"י בורשטיין (שיעורים במסכת, פרק מרובה ס' א) והגר"י לנדא (פתורי חותם ב"ק סב ע"ב).

והחיד"א בספרו כבר לאדן (לקוטים יומא שם) כתב דכוונת מהרש"א דדוד דן על קדן עצמו כשאמר "ואת הכבשה ישלם ארבעתים", ולא שכן ההלכה. וכמש"כ עיון יעקב שם לתרץ קושית תוס' דלהלן.

[אמנם קצת קשה דלשון המהרש"א 'כדן הגונב...' לכאורה לא משמע הכי, אלא דהכי הוא באמת הדין].

ובספר עדות ביוסף (איטינגא, זולצברק תק"ג, משפטים ס' רט) בשם אביו, והובא גם בלקוטי מהרי"א (דלעיל) כתבו, דכוונת המהרש"א לחמישה תחת השור [ובש"כ 'צאן' הוא רק כדי לחברו למשל של כבשת הרש], ופירושו משום דגולת אשה מבעלה הוא כגולת שור מבעלו, עפ"מ"כ הגמ' (ב"ק עט ע"ב): א"ר מאיר, בא וראה כמה גדול כח של מלאכה, שור שביטלו ממלאכתו חמשה, שה של אשה שביטלו ממלאכתו ארבעה. ע"כ. וגם אשה שביטלה ממלאכתה לבעלה.

מהלך מעניין מצינו בקובץ הפרדס (פולין, ח"ב קנ"ג, בן ס' לד לס' לה, דברי אנדה מהאדמו"ר מאוסטובצה רבי יחיאל מיכל הולשטוק), דהנה התוס' (יומא כב ע"ב) העירו דחמור לא הוי כילד ואמנן ואבשלום, שהם מתו והיא לא, ע"ש. ולפ"ז הוי נפלא מאד: עפ"מ"כ הגמ' (ב"ק עט ע"ב הג"ל), אמר רבן יוחנן בן זכאי [ומבאר טעם אחר מרבי מאיר דלעיל], בא וראה כמה גדול כבוד הבריות, שור שהלך ברגליו חמשה, שה שהרכיבו על כתיפו ארבעה. א"כ משמע דהיה לגנב לשלם גם על שה חמישה, כמו בשור, רק הביוון הוא עבור תשלום אחד. ולפ"ז מובן שהארבעה ששילם דוד ממש עבור גניבת שה הם דנצטרע [וחשוב כמת], ומיתת חילד, אמנן ואבשלום. ובמקום הביוון הנוסף כמו בשה, הוי תמור, דדוד התבזה מכך. וזו כוונת מהרש"א דעבור שה יש ארבעה מלבד הקדן, כוונתו ארבעה כולל הביוון, שאכן הם מלבד הקדן. [וזהו ג"כ כוונת מהרש"א דפתח דהגונב צאן של חבירו משלם חמישה, דאכן משלם חמישה וכן"ל].

עוד מהלך מעניין מצינו בכמה אחרונים, הלא המה שו"ת הרד"ד (מייזליש, או"ח ח"ב ס' מב), תפארת שלמה (שם) בשם בעל שו"ת שבי בנימין (פליישר, גויארק תרצ"ד) במכתב לאביו רבי משה שניידר, להצדיק קודש (הבלין, עמ' 372) בשם הגר"י פירש. כולם כתבו כך: עפ"מ"כ הגמ' (ב"ק עט ע"ב הג"ל) דטעם שה ארבעה כי הרכיבו על כתיפו, משא"כ שור חמישה כי הלך ברגליו. הקשה המהרש"א (שם) מה נאמר בעגל, מדוע משלם חמישה. ותי' מהרש"א דלא פלוג, ועגל מין שור הוא. ע"כ. [וכן חזינו בגנב וגולן דנתנה הגמ' (שם) טעם דגנב משלם כפל כי מפחד רק מעין של מטה ולא של מעלה, משא"כ גולן משוה שניהם. ואין להקשות עכ"פ מדוע קיים ההבדל לענין כפל גם בין טוען מענת גנב לטוען מענת גולן, והרי לא שייך האי טעמא. די"ל כדלעיל דלא פלוג, וכ"כ מהרש"ל (יש"ש שם פ"ז ס' לד)]. ולפ"ז אשה למרות שהמשילוח

ט. ראיתי אצל מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל ביום א' ר"ח אדר א' תש"ע שהגר"ש נתן צדקה לעני בברכות ק"ש, ותמהתי דלכאור' הו"ל דין עוסק במצוה, ומבו' בריטב"א בסוכה (כה, ב) שאסור לו לקיים המצוה השניה, וצ"ל דלא גרע מהא דמותר להשיב מפני הכבוד בין הפרקים, ודו"ק.

י. במנחת רפאל (ח"ג סי' כ"ג) הבאנו משמי' דהגר"ש אלישיב זצ"ל לגבי הטומאת כהנים במירון, שמסתמכים הרבה על ספק טומאה ברה"ר [ואע"ג דבמנחת חינוך (מצוה רס"ג אות ל"ד) דן האם ס"ט ברה"ר הוי דין לכתחילה או בדיעבד, יעוי' בתוס' בסוטה (כה, ב') ובשו"ת הרשב"א (ח"א סי' פ"ג) שמוכח

דנקטו ס"ט ברה"ר אף לגבי טומאת כהנים לכתחילה]. אולם עדיין ישנה בעיה לגבי בית הכסא דהוי רה"י, והבאנו משמי' דהגר"ש דכיון דביה"כ שייך לרבים ומיועד לרבים הוי רה"ר, והדברים צ"ע טובא דהא בסוטה ודאי שיחשב כסתירה, ומבו' בנזיר (נו, א) דס"ט ברה"ר בעי' ג' אנשים בו זמנית, וזה לא שייך בביה"כ כמובן, ושוב ראיתי בספר ציוני אבלות להגר"ב צ' קוק שליט"א שהביא פסק זה של הגר"ש ותמה עליו תמיהה זו, וע"כ העמיד ענין זה לגבי ביה"כ בבית חולים, דהתם הטמאה מגיעה מהצד, ומעתה ברגע שהדלת פתוחה הר"ז חלק מהמחלקה והו"ל רה"ר, וברגע שהדלת סגורה הו"ל רה"י, אולם לכאור' אי"ז שייך כלל לעצם הפסק של הגר"ש, ויש לברר ענין זה.

לכבשה, אך כיון שהולכת ברגליה היה לשלם ארבעה חוץ מהקדן, כלומר חמשה כמו שור, ולא שייך לומר לא פלוג משה, שהרי אינה מין שה, וכמש"כ המהרש"א הנ"ל. [ועי' בשו"ת הרד"ד ביאור על דרך הפלפול]. ועוד ראיתי בספר ונצדק קודש (הבלין, מדרשי פליאה אות ג עמ' סח) שכתב, כיון דבמצאיות נחסר תמיד הנגב גם פעם חמישית בשה ופעם שישית בשור, כי השה והשור כבר טבוחים או מכורים ואינם כאן, לכן קוראם המהרש"א ארבעה וחמישה חוץ מהקדן. והיה קשה למהרש"א והרי במעשה בת שבע היא נשארה אצל, א"כ אינו דומה לארבעה וחמישה של טביחה ומכירה! ועל זה תירץ מהרש"א דנצטרע דוד תמורת הקדן, וגם לקח בארבעת ילדיו. וכן מדויק לשון מהרש"א 'האחד שהוא הקדן' ולא 'האחד בעד הקדן', כי כוונתו לקדן עצמו כלומר לשה ולשור עצמם שאינם אצלו. ובספרו להצדיק קודש (עמ' 372) מביא דהגר"י פישר דחה דבריו, דאע"פ שהשור והשה אינם קיימים, עכ"פ שוויותם קיימת, ובפרט אם מכר אותם וקנה אחר בדמיהם. והוא משיב לו דעכ"פ כיון שהכתוב מתאר את בת שבע ככבשת הרש שנלקחה ממנו, היתה צריכה בת שבע להלקח מדוד, וכיון שנשארה אצלו צריך לשלם חמישה. ועי' שו"ת.

סימן מג

רבותינו לבית בריסק⁽⁵⁶⁾

הקורונה אפשר לקיים מצות סיפור יצי"מ ע"י מכתב, שהאב יכתוב קודם הפסח, והבן יקרא את הדברים בליל הסדר, ולענ"ד יש לדון בזה, שלכאור' אין מקום לומר שיקיימו מצות סיפור יצי"מ ע"י מכתב, שהרי האב מקיים את הסיפור כשכותב את המכתב, וא"כ לא מקיים את המצוה בליל הסדר, שהרי אין המצוה בבן אלא באב, והגע בעצמך אטו אם האב נמצא במקום מעבר לקו התאריך ואצלו ליל י"ד [לדעת החזו"א], יוכל לספר דרך הטלפון סיפור יצי"מ לבנו, ובפרט אי נימא דכתיבה כדיבור, וא"כ נחשב שסיפור קודם הזמן, אמנם שמעתי לדון דדמי לעדות בכתב בבי"ד, שרק מתי שקוראים את העדות, אז נחשבת האמירה של האדם הכותב, אולם יש לחלק בזה⁽⁵⁸⁾, ויל"ע בזה דא"כ כל מה

א. מוטו בי מדרשא משמי' דהגרמ"ד הלוי סולובייציק וצ"ל שהקשה מדוע לא נכתב "והגדת לבנך" במתני' בקידושין [כט,א] במצוות הבן על האב, שהרי אין לך מצות הבן על האב גדולה מזה לכאור', ותי' הגרמ"ד שאי"ז מצוות הבן, אלא דין באב לקיים בבן, והבן הוא "אובייקט" בלבד בקיום מצות סיפור יצי"מ, ולפ"ז נפק"מ באב שהוא בן חו"ל, והבן הוא בן אר"י, שהאב מחויב בסיפור יצי"מ, [ובחזו"א יאיר כתב שאף בתינוק בן יומו איכא מצות סיפור יצי"מ, והיינו שלמרות שהבן אינו מבין, מ"מ האב מקיים בבן את המצוה, מכיון שהבן הוא אובייקט]⁽⁵⁷⁾, ולפ"ז יל"ד במה שנתפרסם בציבור בשם מרנן הגר"ג אדלשטיין שליט"א והגר"ש כהן שליט"א, שהשנה (תש"פ) עקב נגיף

(56) פורסם באספקלריא

(57) אולם יש להעיר דלפ"ז מבו' שהמצוות שנכתבו במשנה זו הם מתחילות בבן ועוברות לאב, וא"כ תיקשי היאך מלים תינוק שהוא בפיגור מוחלט עם פגיעה מוחית בשבת, הא כיון שלעולם לא עתיד להתחייב, א"כ אין האב מחויב למולו ובודאי שאינו דוחה שבת.

(58) הערה מיוחדת הרב אברהם שמחה אדלשטיין שליט"א: האב שכתב מכתב ובו סיפור יצי"מ והבן לא קרא את המכתב פשיטא שלא קיים. וקיום מצות האב היא בשעה שהבן שומע מהאב את הסיפור, וצריך שבשעה שהבן שומע את הסיפור יהיה האב מחויב במצוה, ולכן אם אצל האב עדיין לא פסח לא קיים אבל אם בשעה שהבן שומע, אצל האב פסח קיים. [וצ"ע דא"כ יכול האב לכתוב פעם אחת וכל שנה יקראו בניו את המכתב ויקיים המצוה [ואולי גם אחר מותו] וצ"ע]. וכן לא שמעתי שאמרו שיש חוב לעשות כן רק שיש צורה לרוצים לקיים המצוה.

שנכתב במשנה הרי שהמצוה היא על הבן, וא"כ לא ימולו תינוק סומא או שוטה בשבת, כיון שאין חיוב למולו, וצ"ע.

ב. מעשה שהי' בירושלים שנולד תינוק לבני חו"ל והי' מילה שלא בזמנה ביו"ט שני, ואם היו ההורים בחו"ל פשיטא דהמילה הייתה נדחית למחרת, וכמו דבשבת לא מלים מילה שלא בזמנה, אולם כעת שנמצאים באר"י יל"ע האם ימולו ע"י מוהל בן א"י, והגרי"ש אלישיב זצ"ל פסק דלתינוק אין דין בן חו"ל, וע"כ מחויב במילה כעת, וימולו אותו ע"י מוהל בן א"י, [ויל"ד לפ"ז אם התינוק הי' נולד בחו"ל והיו מביאים אותו ארצה, והיתה דעת הוריו להחזירו לחו"ל, דלדעת הגרי"ש לא ימולו ביו"ט שני]. והנאון רבי מאיר סולובייצק זצ"ל אמר דכיון שהתינוק נמצא באר"י, וההורים מנועים מלמול את בנם, א"כ הו"ל כאילו שאין אב, וא"כ ב"ד מחויבים למולו, [ויל"ד לפ"ז דהיינו טעמא משום שיש גם חובת מילה על הבן, אולם אם ננקוט דעיקר החיוב הוא על האב, אפשר דלא חשיב כאילו האב בבית האסורים, אלא דהוי הפקעה מהמצוה, ומעולם לא שמענו שיהי' ענין להעביר מחו"ל ארצה תינוק שמילתו שלב"ז, כדי למולו ביו"ט שני], והגר"א וייס שליט"א אמר שימולו לאחר יו"ט. וכשיברתי בזה עם הגר"א גרבוז שליט"א אמר דודאי שרי שהאב ימנה שליח מוהל בן אר"י, אולם זה תלוי במחלוקת אחרונים האם מותר לבן חו"ל לצוות לבן אר"י שיעשה מלאכה

בשבילו, ותליא בטעמים של אמירה לעכו"ם, ואכמ"ל, ונדון זה תליא נמי בחידוש הקודם מהגרמ"ד, כיון דתליא אם המצוה היא על האב או על התינוק.

ג. בשיעורי הגרמ"ד הלוי (תמורה ה, א) הקשה אמאי לוי שהקדים כהן בשיבולים חשיב שהפסיד לכהן, הא ע"י שהלוי קיבל קודם הוא קיבל טפי ממה שהיה אמור לקבל, וא"כ התרומת מעשר נמי גודלת, וא"כ הכהן מפסיד.

ולכאן' כשנכנס לחשבון נראה לא כן, דהנה אם יש לפנינו מאה כור, והלוי הקדים וקיבל עשרה כור, והכהן קיבל שני אחוזים מתשעים כור שהם 1.8 כור, ואילו לא שהלוי היה מקדים היה מקבל שני כור [בעין בינונית], וא"כ הכהן הפסיד 0.2 כור, ואילו התרו"מ מעשר גדלה רק ב-0.1 כור שגדלו מחמת שהלוי קיבל עשרה כור, ולא 9.8, וא"כ הכהן עדיין הפסיד 0.1 כור.

אולם נראה לבאר בקושיית הגרמ"ד דהקשה לדעת תוס' בגיטין (כד, א) דאין הלוי נחסר ממה שהכהן מקבל שני כור, משום דמדאורייתא חיטה אחת פוטר את הכרי, וא"כ הלוי מקבל עשרה כור, וא"כ התרו"מ היא כור שלם, ואמנם אם הכהן היה מקדים היה מקבל בסה"כ 2.98, משום ש-2 מקבל בתרומה ועוד 0.98 תרומת מעשר, אולם מכיון שבסוגיא בתמורה משמע דהקנס הוא דאורייתא, וא"כ בחלק של הדאורייתא הכהן לא הפסיד עקב התרו"מ שגדלה, ומדאורייתא הכהן תמיד מקבל רק חיטה אחת.

ד. כתבו הפוסקים דאין מברכים ברכת הרואה אלא על נר שהוא בר חיובא, ולא נר שהודלק מפני החשד, ולא נר של קטן, ואחי הרב יהודה שיחי' הקשה דא"כ היאך מברכים על נר סתם הא הוי ספק שהודלק מפני החשד ואין לומר דאיכא רוב, דהא הוי קבוע.

ונראה ליישב דהנה במרדכי בחולין [סי' תקצג] הקשה היאך שייך רוב בדיינים הא הוי קבוע, ותי' המרדכי דהדיבור שפורש מהדיינים הו"ל פריש, וכן מבו' בגליוני הש"ס [ברכות יט, ב] ליישב דברי הגמ' התם "היינו מדלגין ע"ג ארונות" [של מתים], ומקשי' והא איכא טומאת מת, ומשני דרוב ארונות יש בהם חלל טפח, וא"כ אין הטומאה בוקעת ועולה, ומקשה הצ"ח שם דעדיין הו"ל קבוע, ותירץ בגליוני הש"ס עפ"י הסיפרי [פרשת חוקת] עה"פ "והנוגע במת יטמא" דמת עצמו אינו טמא, אלא הטומאה פורחת ממנו, וא"כ שפיר הוי פריש, וא"כ ה"ה הכא, שכידוע האדם אינו רואה את האור, אלא קרני האור מגיעים אליו, וא"כ שפיר חשיב פריש, וכ"כ המגן אברהם [סי' רח"צ ס"ק י"ג] לגבי נר של הבדלה, שאסור לברך על נר של ע"ז, ואם רואה מרחוק נר ואינו יודע אם הוא נר של ע"ז יכול לברך משום דאזלי' בתר רובא, והקשה דהא הוי קבוע, ותירץ כמשנ"ת כאן דהאור הוא פריש, ובפנינים מהגר"א גנחובסקי זצ"ל [חנוכה תש"פ] כתב דיש שחילקו בין נר חנוכה לנר הבדלה, דבהבדלה הדין הוא באור,

משא"כ בנר חנוכה שהוא דין בנר, וע"כ הוי קבוע, וסיים ואנכי בער לא ידע.

[איברא] דדברי המרדכי צ"ב שמדוע שפריש התלוי בקבוע יחשב כפריש, ואטו אם יש לפניו עשר חתיכות מעשר חנויות שונות, וכתוב על כל חתיכה מאיזה חנות היא, אטו יחשב כפריש, הלא הספק הוא על החנות ולא על החתיכות, וצ"ע].

וכשיברתי בענין זה עם הגרא"י סולובייציק שליט"א אמר ליישב דבכה"ג אינו נחשב תערובת, וע"כ לא הוי קבוע, והקשיתי לו דהא איכא מיעוט קטנים בעולם, וא"כ אי"ז חידוש צד לחשוש לקטן, ואמר הגרא"י דאפשר דאיה"נ, ולאותם פוסקים הרואה מחויב לברר קודם שהוא מברך, האם הנר של קטן או של חשד, ואמר דאינו בטוח דנחשב תערובת. [ולאחמ"כ עלה בדעתי לומר שבד"כ היכא שיש נר של קטן איכא נמי נר של אביו, וא"כ אפשר לברך, ונר של חשד אינו מצוי כ"כ, וכן נר של חשד י"ל דאין נר שהוא מחויב יותר מהנר השני, שהרי אפשר"ל שהנר הראשון הוא החשד, והשני הוא מעיקר הדין, ולפ"ז שרי לברך אף להדיא על שני הנרות, וזאת בב' אנשים כמובן, דהו"ל כב' שבילין, עי' סוגיא דפסחים י"א, ושבועות יט, א].

ה. **בחוה"כ** סוכות תשע"ט שמעתי מהגרא"י חלוי סולובייציק שליט"א להקשות על דברי הגמ' בסוכה [לג, ב] דאמר רב נחמן שיעור הדס ה'

מבושל, וחזי' דר"י שתה יין חזק, אמנם המתבונן יראה דאי"ז ירושלמי להדיא, אלא הקרבן העדה מבאר שע"כ נסמך המעשה דר"י לדינא דין מבושל, והגרמ"ד שליט"א לא ס"ל הכי.

ז. שמעתי מהגר"ר נפתלי קופשיץ שליט"א דבדידי' הוה עובדא שבהיותו בגיל בר מצוה הלך ביו"ט ראשון של סוכות עם אביו הגר"ר משה זצ"ל לבית הגר"ד סולובייציק זצ"ל ליטול את לולבו, והגר"ד לא הסכים להקנות את לולבו להגר"נ משום דשמא אין לו ב' שערות, וחשיב כגדול רק משום חזקה דרבה, ולא רצה לסמוך ע"ז בדאורייתא, וע"כ הגה רעיון שיקנה לבנו הגרא"י שליט"א במתנה ע"מ להחזיר, ויקנה הגרא"י להגר"נ, וממ"נ אין חשש, דעל הצד שהגר"נ גדול שפיר מקנה לו חזרה, ועל הצד שהגר"נ קטן, א"כ הגרא"י לא החזיר והקנין להגרא"י לא חל, עכת"ד.

ויש להקשות דהא אמרי' דהאב נאמן לומר על בנו שהוא גדול (קידושין סג, ב) וא"כ הא הגר"מ קופשיץ היה שם והעיד שבנו גדול, וכשהצעתי תמיהה זו בפני הגר"נ שליט"א אמר דאביו לא ידע האם יש לו ב' שערות, ושוב תמהתי דלכא"ו נאמנות האב אינה צריכה לב' שערות דא"כ אמאי בעי' לאב, תיפו"ל מצד עדות, [ומשום "הוחזק" וכו'] ואמר הגר"נ דהא שערות בלי שנים גם אינו מועיל, וע"כ בעי' לנאמנות האב לגבי השנים, ודו"ק.

טפחים, ואמר רבה שרא ליה מאריה לרב נחמן, והרי אף ג' טפחים איננו מוצאים, ואיך נמצא הדס של חמישה טפחים, ותמה שהרי שיעורים הם הלכה למשה מסיני, וא"כ אם דעת רב נחמן שבעינן חמישה טפחים, היינו דכך נמסרה לו ההלכה, ומאי שיין לומר שרא ליה מריה, מכיון שאיננו מוצאים.

ו. בחוה"מ פסח תשע"ח זכיתי לבקר אצל הגרמ"ד סולובייציק זצ"ל ושאל אחד הנוכחים את הגרמ"ד, האם הקפידו בבריסק על שתיית יין לד' כוסות, ואמר הגרמ"ד דלא הקפידו אבל שתו יין, ושאל השואל אמאי לא הקפידו הא בעינן יין המשמח, ואמר הגרמ"ד דלא בעינן יין המשמח, והקשה השואל ממעשה דרב יהודה שהיה חובש את ראשו עד עצרת מכובד היין, ואי נימא דיוצאים יד"ח במיץ ענבים מדוע לא שתה מיץ ענבים, ואמר הגרמ"ד הרי גם ביין של היום לא כואב הראש עד שבועות, וא"כ מי אמר דבמיץ ענבים של תקופתם ג"כ לא נחלש הראש עד שבועות, (ובדרך אגב, שמעתי מהגר"ר ישראל אדלשטיין שליט"א תירוץ לקושיא מדוע לא שתה ר"י מיץ ענבים, ואמר שהגר"ש רוזובסקי זצ"ל תירץ שמכיון ובזמנם לא היה אמצעי קירור א"כ לא היה אפשרות לשמור מיץ ענבים עד הקיץ, משא"כ יין, אולם ראיתי להוכיח לא כן שהרי זמן הביעור של ענבים הוא בפסח, ויש לדחות, שזה הענבים האחרונים שנשארו.) והקשיתי דהא בירושלמי בפסחים (פ"ח ה"א) מבו' דבגלל המעשה דרב יהודה התירו ד' כוסות ביין

[אלא דיש להקשות שיעשה פתרון יותר פשוט, שיקנה הגר"ד להגר"נ במתנה ע"מ להחזיר, וממילא ממה נפשך אם הגר"נ גדול הרי שיכול להחזיר, ואם הגר"נ קטן הרי שאינו יכול להחזיר וא"כ לא קנה הגר"נ, וצ"ע].

ח. **מוסופר** על גאונותו של הגר"ח הלוי בילדותו, שנשאל הגר"ח שישנה הלכה שלא לשדך גויים, כדי שלא להרבות גויים בעולם, ונשאל הגר"ח האם מותר לשדך גוי עקר עם גויה עקרה, שהרי אין חשש להרבות גויים, ואמר הגר"ח שאדרבה עדיף שגוי עקר יתחתן עם גויה שיכולה להביא ילדים, וגויה עקרה שתתחתן עם גוי שיכול להוליד ילדים, וכך יהיו שתי משפחות של גוים בלי ילדים, והדברים נפלאים, אמנם יש להעיר שאין דין למנוע מהם להביא ילדים, אלא רק שלא לעשות בקום ועשה לגרום שיהיה ילדים.

ט. **בספר** דחזיתיה לרבי מאיר [ח"ב עמ' 300] כתב דהגר"מ סולובייציק וצ"ל הסתפק האם בכהן אחד שאין חיוב ברכת כהנים מדאורייתא, יש "ואני אברכם", וכמ"ש החזו"א [שביעית סי' כ"ה ס"ק י"ח] דאף בזה"ז דשמיטה דרבנן, מ"מ יש את הברכה ש"וציויתי את ברכתי", ודלא כהסמ"ע [ובדרך אגב, באילת השחר עה"ת פרשת בהר הקשה שהרי במציאות רואים ניסים וכדברי החזו"א, ותיירץ דהיינו משום ברכת החזו"א] אולם לענ"ד יש לחלק

טובא, חדא דדוקא בשמיטה שאדם משמט קרקעותיו, ושאלת "מה נאכל" בעינה עומדת, שייך ברכה, וכדברי החזו"א שם, ומה לי אם משמט מחמת דין שמיטה, או מחמת דין "לא תסור", אולם בברכת כהנים ל"ש דין זה, [ומסתבר שהטעם שרבנן תיקנו לחייב ברכת כהנים אף בכהן אחד, היינו משום שהיו כפרים שהיה בהם רק כהן אחד, וכדי שלא תשתכח תורת ברכת כהנים מישראל] אולם לענ"ד יש לומר בזה דבר נוסף, דאף בכהן אחד איכא קיום מדאורייתא, אלא שאין חיוב מדאורייתא, וע"כ בלא"ה איכא "ואני אברכם", וראי' לדברינו ממה שהקשה הביאור הלכה [סי' קכ"ח] היאך כהנים מברכים בנ"א בלשון ברכת כהנים, והא הו"ל ברכה שלא בשעת התפילה, וצ"ב דהא סו"ס הוי כהן אחד, ואין קיום מצוה בכך, ולדברינו א"ש שאף בכהן אחד איכא קיום דאורייתא.

י. **בספר** דחזיתיה לרבי מאיר הביא קושיא שהגר"מ סולובייציק אמר שהיא קושיא טובה, שמחד גיסא אמרי' דיש כיבוד אב אף לאחר מיתה, ומאידך גיסא אמר אבבי "אשרי מי שלא חמאן", והיינו שאבבי היה יתום, וע"כ לא נכשל בכיבוד אב, והנה באמת יל"ע האם מחויב לכבד את אביו אם נפטר קודם לידתו, כיון שלא היה בעולם יחד עם אביו, ולומר קדיש ודאי מועיל, כמובא במדרש על ר"ע שראה את אותו אדם שסחב פחמים, והלך ולימד את בנו לומר קדיש, אולם י"ל באופן אחר שמכיון והחיוב לכבד

לאחר מיתה הוא קטן יותר, ע"כ אמר אב"י
 "אשרי מי שלא חמאן".

יא. מוטו בי מדרשא, מעשה שהיה בתלמיד
 של הגר"א **י. סולובייציק שליט"א**
 שפדה את בנו, ושאלו הגר"א האם חשש
 לפדותו שוב פעם אצל כהן מיוחס, ושאלו
 התלמיד אם צריך לחוש שמא הכהן שפדה
 את בנו אינו כהן, מדוע שהגר"א שהוא
 בכור והוא לוי לא יחוש לפדות את עצמו,
 ועפ"י השמועה נהנה הגר"א מטענה זו,
 אולם לענ"ד יל"ד בזה, מאחר והגר"א הוא
 בחזקת פטור, בעוד בנו הבכור של התלמיד
 הוא בחזקת חיוב, ועוד שהישראל יכול
 לחוש שמא הכהן אינו כהן, ואילו הכהן
 והלוי אינם יכולים לחוש שמא אינם כהנים
 ולויים, כדי שלא להוציא לעז על הוריהם
 ויחוסם, [ולכאור' יש מקום לחלק בין חשש
 שאינו כהן לחשש שאינו לוי, שבחשש
 שאינו כהן ישנה אפשרות לביטול חזקת
 הכהונה ע"י זה שהוא בן גרושה וחלוצה,
 וא"כ מוציא לעז על אחד מזקניו שאולי
 נשא גרושה באיסור, משא"כ יחוס של לוי,
 אינו נשלל בשום אופן, וא"כ כל החשש
 הוא שמא מעולם לא היה משבט לוי, ול"ש
 בזה לעז כ"כ ועוד יל"ד בזה עפ"י המעשה
 שהיה עם הגר"א הלוי **זצ"ל** שהגיע לחזו"א
 עם אתרוגים, ושאלו החזו"א האם הופרש
 מעשר ראשון, וענה לו הגר"א שהוא לוי

ואינו צריך להפריש מעשר ראשון, ואמר
 לו החזו"א שהרי קי"ל שכל מה שמחזיקים
 בזה"ז כהנים ולויים היינו לגבי דרבנן ולא
 לגבי דאורייתא, ואמר ע"ז הגר"א שכ"ז
 היינו דווקא ביחס של הישראל לכהן וללוי,
 אבל ביחס של הכהן והלוי כלפי עצמם,
 דנים את עצמם ככהנים ולויים אף לגבי
 דאורייתא, [עי' קובץ ישרון ח"ח עמ'
 קס"ח, שהביא את פרטי המעשה], ויש
 שגרסו במעשה זה שהגר"א אמר שמדין
 המוציא מחבירו עליו הראיה אינו מחויב
 להפריש מעשר ראשון, ולפ"ז תליא במה
 שדנו האחרונים האם דבר שהוא שלו
 מחמת משפטי הממון, נחשב "לכם"
 ואכמ"ל בזה, ועכ"פ חזי' שיש הבדל גדול
 בין לוי שאינו מחויב אפי' מצד חומרא
 לפדות את עצמו, לבין בכור ישראל.

יב. מכורת י,א מנין שדברי תורה קולטין,
 ומבו' בגמ' שד"ת מצילים
 מפני גואל הדם, ושמעתי מהגר"ד פיינשטיין
 שליט"א להקשות בזה דהא בכל חיוב גלות
 איכא ב' דינים חדא הצלה מגואל הדם ותו
 דין כפרה, וזה גם אם אין גואל הדם או
 שהוא מוגן מפניו ע"י שומרים וכדו', וא"כ
 מאי מקשי' אח"כ אמאי הרב שגלה מגלין
 ישיבתו עמו, ואמאי הד"ת לא יצילוהו,
 ומאי קושיא הא איכא נמי חיוב כפרה,
 וצ"ע⁽⁵⁹⁾, ובחבצלת השרון [דברים עמ'

(59) הערת הגאון רבי יעקב דוד אילן שליט"א: בגמ' דאמר' דרבו שגלה מגלין ישיבתו מקשי' דהא תורה קולטת וכו' וצ"ע
 דהרי מ"מ בעי גלות וכמו דמזבח קולט מגוה"ד ומ"מ אחר עבודתו בעי לגלות משום כפרה עונש, והנה בריטב"א שם נראה
 דיוק שכ' רבית המדרש קולט, חיינו דאין הקליטה מחמת שלומד תורה אלא מחמת שלומד בבית המדרש ודוק היטב ושפיר

ק"נ] כתב שזכות התורה מגינה גם מפני גואל הדם.

יג. הנה מבוי' דהטעם שפרה אדומה מטהרת טמאי מתים, ומשום דתבוא האם ותקנח צואת בנה דהיינו מעשה העגל, וצ"ע דא"כ אמאי אמרי' בר"ה דקרן של פרה פסול לשופר משום דאין קטגור נעשה סניגור, וצ"ע מדוע במקו"א אמרי' דאדרבה זה תפקידה של הפרה לתקן את חטא העגל ומאיך גיסא הוי סניגור.

ואפשר לומר בזה בכמה אופנים: א', דשאני שופר דהוי זיכרון, וא"כ לא מזכירים את חטא העגל. ב', אפשר דבפרה אדומה באמת הוי לתיקון, כיון שאילולא חטא העגל לא היו מתים, כמבוי' בע"ז ה,א, [כך שמעתי מידידי הרה"ג יואל הורן שליט"א] ג' שמעתי מהגר"ח פיינשטיין שליט"א לבאר באופ"א דבפרה מכיון שיש דין בפרה שתהא בת ג' שנים א"כ אי"ז "עגל" אלא בגדר "אם", משא"כ בשופר שאין דין של שנים א"כ הר"ז כמעשה העגל, ואין לומר דא"כ מדוע הפסול גם בקרן של פרה בת כמה שנים, דכל כמה שבשופר אין חלות דין של "פרה", א"כ הכל שייך למערכת של "עגל".

יד. "וקדשתו כי את לחם אלוקיך הוא מקריב", ושמעתי מהגר"ח פיינשטיין שליט"א לתמוה שהרי ההקרה

אינה מעכבת, וא"כ מדוע התורה מדגישה את ענין ההקרה, וביאר דאדרבה מכיון שההקרה אינה מעכבת, א"כ אינה נצרכת להם לצורך אכילת בשר הקרבן, וא"כ אדרבה ההקרה היא לשם שמים.

טו. עוד שמעתי מהגר"ח פיינשטיין שליט"א לבאר דברי הפסוק "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך" ותמה וכי מצוה היא להעמיד שוטרים, הלא זו היא ההיכ"ת להעמיד את משפט השופטים, ותירץ שמכאן מוכח ששוטר אינו רק היכ"ת להעמיד את דין השופטים, וע"כ הו"ל דין מינוי, ונפק"מ שממזר אינו יכול להתמנות לשוטר, וע"כ אמרי' שמי שאביו היה שוטר, אין חוששין שהוא מפסולי קהל.

טז. בבהרותי שאלתי את הגר"ד פיינשטיין שליט"א שהנה ידועים דברי הגר"ח שאף מי שטועה בכך שכופר באחד מי"ג עיקרים, אין לו חלק לעולם הבא, ואמר שהוא נעבאך אפיקורוס, כלומר שאעפ"י שהוא מסכן, אבל למעשה אין לו חלק לעולם הבא, ושמעתי להקשות שהרי מרים לכאור' כפרה באחד מי"ג עיקרים, שהרי אחד מהעיקרים הוא שמשה הוא אדון לכל הנביאים, והיא אמרה וכי רק במשה דיבר ה' וכו', ואמר הגר"ד שאמנם זה היה נכון כבר אז, אולם

לחכי סד"א דלא בעי לגלות דהבית המדרש הוי הערי מקלט, עוד מוכח בגמ' דרך ברבו שגלה גולה ישיבתו אבל בתלמיד שגלה דמגלין רבו, אין מגלין ישיבתו וכ"כ בעל"ג, והיינו משום דבוה רבו יכול לצאת לישיבתו ורק ילמד עם תלמידו בגלות ויחזור לישיבתו.

אז זה עוד לא היה עיקר, וע"כ עליה לא נאמרו דברי הגר"ח.

י. כתובות פו' א', לולב ואינו נוטל
מכין אותו עד שתצא נפשו והיינו דכופין על קיום המצוות, ולא רק לאפרושי מאיסורא, ויש להקשות דאימתי תעשה כפיה זו, דאם יבואו הבי"ד בבוקר ויאמרו לו ליטול לולב, הא עוד היום גדול ויכול ליטול עד השקיעה, ואם יבואו רגע לפני השקיעה הא כל כמה שאחרי הכפיה עוד יוכל ליטול דלמא גם אלולא הכפיה היה נוטל לולב, ואפי' אם אתמול לא הניח מהיכ"ת שהיום לא יניח, ודוחק לומר דמיירי באדם שנוסע למקום שאין בו לולב וכדו', ואין לומר דמיירי שהאדם אומר שאינו מתכוון ליטול לולב, שהרי ודאי שכשיבואו הבי"ד להלקותו יאמר שחוזר בו, ומ"מ אינו מחויב ליטול כעת.

והצעתי קו' זו בפני הגר"ח פיינשטיין שליט"א ואמר דכפיה זו אינה בגדר עונש, אלא כח בי"ד להעמדת הדת על תילה, וממילא לפי ראות עיני הדיינים, יכולים להכות אדם שנראה שאינו עומד ליטול לולב אלולא הכפיה.

אולם יש להקשות דאם ירצה אותו רשע להמשיך להמנע מעשיית המצוות, יוכל לעשות קונם על הלולב, ואף אם יתנו לו לולב של אדם אחר שלא יוכל לאסרם, יכול לומר קונם ידי בנטילת לולב, ובכה"ג מועיל נדר לבטל את המצוה, [ע"י נדרים טז, א], ועוד יכול לומר שמכווין כוונה

הפכית שלא לצאת יד"ח, וא"כ לא יצא יד"ח ולא הועילו חכמים בתקנתם, ושמא על קושיא זו י"ל שאין הבי"ד מתחשבים בזה, שלא יהי' חוטא נשכר, ועל הבי"ד להכות אותו עד שיאמר שכיון לשם מצוה, ואף שאונסים אותו לכך יצא יד"ח, משום דבעי' כוונה ולא רצון, וכדאמרי' בר"ה [כח, א] כפאוהו פרסים לאכול מצה יצא.

יח. שמעתי מהגר"ח פיינשטיין שליט"א להקשות היאך יצחק אכל משחיטת עשו [וחזי' שאכל ממש, שכך הוא פשוטו של מקרא "ויהאב יצחק את עשיו כי ציד בפיו"], הא קי"ל [קידושין יח, א] דעשו ישראל מומר היה, ושחיטת מומר פסולה, ואע"ג שיצחק לא ידע שעשו מומר, הא אמרי' בגיטין [ז, א] דאין הקב"ה מביא תקלה ע"י צדיקים, וכן הקשה הגר"י אדלשטיין בקונטרס ישא מדברותיך עה"ת.

ונראה ליישב דבשחיטת מומר איכא ב' פסולים, חדא, דהוה כעין קנס, וכעין הדין דמחלל שבת בפרהסיא יינו יין נסך, אע"ג דאינו חשוד כלל על ע"ז, ודין זה ל"ש כלל קודם מתן תורה, ואף שקיימו האבות כל התורה עד שלא ניתנה, מ"מ הוי דין בעשו ולא ביצחק, ואיכא דין נוסף דשחיטת מומר פסולה, משום דאין לו נאמנות ששחט כדן, וע"ז צ"ל דבאותה שחיטה ששחט ליצחק השחיטה היתה כשרה, דהא אין הקב"ה מביא תקלה ע"י צדיקים, והצעתי תירוץ זה לפני הגר"ח פיינשטיין שליט"א והגר"י אדלשטיין שליט"א והסכימו עמדי.

[ויל"ע] בכל האי עניינא דקיימו האבות את כל התורה עד שלא ניתנה, האם הקיום היה דוקא במצוות, או דלמא שהייתה ג"כ מערכת של "דינים" ו"חליות", ודוגמא לדבר במה שהבאנו הקושיא אמאי בגוי איכא יחס, הא בילפותא ד"שבו לכם פה עם החמור" עם הדומה לחמור, נאמר אף על ישמעאל ולא רק על אליעזר, והתירוץ הוא שלישמעאל היה נמי דין עבד, משום שהגר חזרה לבית אברהם, וככל הנראה אף ישמעאל חזר לדינו הקודם, ובהא תליא לדון האם היה גם דינים קודם מתן תורה, או דלמא דהיו מצוות, אך לא דינים, כלומר היאך היה מוטל על האבות שקיימו את התורה לדון

את הסובבים, והאם למשל הי' דין סתם יינם, או דלמא שמכיון שלא חלו דינים על האחרים, אף למקיימי המצוות לא היה בכך מצוה, ומצינו בב' מקומות בדברי הגרי"ז שנקט שלא נהגו האבות "דינים", א' לגבי מילה, שכתב שאברהם לא מל את עצמו, כי לא היה שם "ערלה", וכן שיעקב נשא ב' אחיות, כיון שאיסור ב' אחיות הוא רק בדרך נישואין, וקודם מתן תורה לא היה נחשב נישואין, ודו"ק בזה].⁶⁰

י. שמעתי כליל ש"ק פרשת מצורע תשע"ט מהגר"ח פיינשטיין שליט"א לבאר דברי הגמ' בהוריות [יב] "כי תבואו אל הארץ" בענין נגעי בתים, דבשורה היא להם, שימצאו את המטמונים,

60 וידידי הבה"ח אהרן הרמן שיחי' כתב לי בזה באריכות וז"ל:

במש"כ הג"ד ישראל אדלשטיין שליט"א להק' איך הקב"ה הכשיל את יצחק באכילת שחיטת מומר. וכתבתם לתרץ בדמומר יש ב' דינים: א. דהוי כדון של גוי ודין זה לא שייך קודם מת"ת שהרי עשו לא קיים כה"ת ב. דיש חשש שלא שחט כראוי ובוה לא שייך רוב מצוין אצל שחיטה מומחין הם. וצ"ל בזה דשחיטה זו היתה כדון.

ונראה לדון בכל הנ"ל בכמה נקודות:

האחת, הנה במשנה"ק האיד הכשיל הקב"ה את יצחק באכילה זו, נראה דכ"ז רק לפי התרגום אונקלוס שפירש שיצחק היה אוכל מצידו של עשו אמנם לפי התרגום יונתן בן עוזיאל שפי' שהיה מרמא את יצחק א"כ מהיכי תיתי שיצחק אכל מצידו של עשו. וכן נראה ברמב"ן (עה"ת שם) לפי צד א' בדבריו שיצחק כלל לא אכל מציד עשו. ועי' בכלי יקר שביאר דתמיד כששאלו יצחק לעשו היכן היה ומה עשה, א"ל עשו שצד לאביו ציד אבל אי"ז מוכרח שבאמת אכל מצידו, אמנם ברש"י נראה שמש"כ בתרגום יב"ע זה רק לפי דרך הדרוש וכן נראה ברש"ב"ם ע"ש, אבל עכ"פ ברמב"ן נראה שזה פשט ממש וצ"ע, ונביא לדון כפי שקשרתם זאת לקו' הידועה איך נשא יעקב ב' נשים הלא איסור תורה הוא וכפי שמבואר ששמרו אבותינו כה"ת כמבואר בזומא (כ"ח:), והנה ברש"ב"א בתשו' ח"א סי' צד מבואר דהוי גזרה מיוחדת מן הקב"ה ובגדר הפה שאסר וכו' כפי שהגדיר זאת בגור אריה (פ' ויגש), וברדב"ז ביאר את דבריו (ח"ב סי' תרצו), דיעקב גייר אותן והיו כאינן אחיות ועל אף שאסור מדרבנן יעקב עשה זאת בגזרת מלך ברוח"ק אע"פ שרבנן יאסרו בעתיד. והא דאמר' בפסחים קיט: שיעקב לא נטל כוס של ברכה הוא ממידת חסידות. וברעת זקנים (לו-לה) ת' דכיון דנהגו ברוח"ק מה שהיו רוצין היו עושין, ומש"כ בגמ' בפסחים הנ"ל הוא משום דיש בזה קצת עונש כיון דעתידה ליאסר, ואע"ג שיש בזה עונש היה נושאם יעקב שהיו צדקניות וגם שאחת מהן לא יכלה להוליד כל היב' שבמים לבדה. ודבריו צ"ב בתרתי, א. מה הבאור בזה שהיו עושין לפי רצונם. ב. הרי אם קיימו לפי רצונם א"כ מה שייך בזה עונש, וטפי מהכי הרי הם היו צדקניות כפי שכתב, וגם דהרי לא יכלה אחת מהן להוליד כל היב' שבמים לבדה. ובחוקני ביאר (כט-כח) דיעקב גייר אותן ואין להן דין אחיות ובפשטותו נ"ל ברעת החוקני דכ"ז רק לפני מת"ת דזה כגדר שקבלו עליהם וכפי שמבואר בגו"א שם דקבלו התורה כגדר של גרים ע"ש, דהא במציאות הם ב' אחיות ואמאי לא שייך הכא מציאות של ערוה (אמנם דוקא להם היה דין של גרים

ולא ליוצ"מ דהתם היו צריכים לקבל התורה כפי שקבע להם הקב"ה כמש"כ הגו"א (שם). עוד תי' דהיו מב' נשים, והמהרש"א ביומא דף כח: ד"ה מצותי כתב ב' תי' אלו מדנפשיה. ולפ"ד נראה דפליגי החוקוני והרע"ז בבאור הך מילתא. ובישוב דברי הרע"ז נראה לומר כך דכו"ע סברי כפי שכ' הרדב"ז דגדר הדבר הוא כך דיעקב גיירן ונשאם אחיות דהוו כקטנות שגולדו ולדרבנן לא חייש והו' שאמור הרע"ז דנהוג ע"פ רוח"ק וענין רצונם הוא לא רצונם בעצמו אלא ע"פ גזרת מלך ברוה"ק שכיון שהתגירו נישאם אע"פ שיהיה איסור דרבנן בעתיד וזהו מש"כ החוקוני והכל גדר אחד, ויותר מזה דמש"כ החוקוני בתי' הב' דהיו מב' נשים אע"פ שזה רק דרבנן והא דלא בריך יעקב על כש"ב לפי"ד החוקוני שייך לומר דהיו כפי שכתב הרע"ז ממדת חסידות, אלא דהרע"ז אכתי צ"ע אמאי שייך בזה עונש.

והרמב"ן (כהו) ביאר באו"א דשמרו התורה רק בא", וכבר תמחו בזה האור החיים (מט-ג) והגו"א שם דמה נפק"מ בין הארץ לחו"ל, ונראה דבארץ יש מעלות יתרות כמש"כ הרשב"ש בתשו' (ס' א ב ג) בשם הרמב"ן, ומצאתי שכן כ' האילה"ש פ' ואתחנן ד-, והמהרש"א בסנהדרין יט: ד"ה מלוה ביאר דרחל נתקדשה כבר ע"י שבר העבודה וכדי שלא לא תיבעל בעילת זנות קידשה בביתא, ולכן נשא ב' אחיות כדי שלא יעבור בבעילת זנות ולפני מת"ל לא היה חומר באיסור זה יותר מב' אחיות וצ"ע.

ולפי כ"ז יש לבאר ג"כ ענין אכילת יצחק משחיטת עשו דכיון דהיו דברים שנהגו ע"פ ציוי השעה בגזרת מלך ברוה"ק א"כ לפי המבואר בפס' נראה שכך נגזר על יצחק שהרי על ידו נתקבלה מצות שחיטת כידוע. ולולא מה שביארנו דהכל גדר אחד הוא א"כ דברי החוקוני היו בצ"ע, וכן לפי"ד המהרש"א בסנהדרין ג"כ צ"ע.

אלא דהרמב"ן ג"כ צ"ב לכא' דהא יצחק היה בארץ ישראל דהא הוה עולה תמימה. ולפי המהלך הראשון ברמב"ן לגבי הפס' כי ציד בפיו דס"ל דיצחק לא אכל מצידו של עשו א"ש אלא לפי המהלך השני אכתי צ"ב. ובבאור כ"ז צ"ל כפי שכ' הגו"א שם דלא נצטוו אלא במצוות עשה ולא בל"ת ולפי"ז מיושב ענין אכילת יצחק משחיטת עשו וג"כ ענין נשיאת יעקב ב' אחיות וצ"ל דגם המהרש"א מודה לזה, או כפי שכ' הישא מדברותיך גופיה דלא היה האיסור בחפצא וכמש"כ העונג יו"ם.

ובבעלי התוס' כ' לחרץ דיצחק היה סומא ופטור מן המצוות היה (וצ"ע דהא רק אחרי שעשו נשא את ב' נשיו יצחק נסתמא ועי' חבצלת השרון עמ' תיב). והנה במושב זקנים כ' להק' אמאי הגמ' בחולין ה: מוכיחה דמומר השוחט שחיטתו מותרת ואפי' לע"ז מיהושפט שאכל משחיטת (עברי) אחאב והק' דתיפול מיצחק ותי' דמעולם לא אכל משחיטת עשו ומש"כ כי ציד בפיו הוא לפני שנשתמר.

ויעו"ש בגמ' ובתורות יא: ובע"ז דנח' בזה בגמ' אי מומר היו מין או לא. ולענין הל' נח' הראשונים, שיטת התוס' בחולין דף ג: והרא"ש בס' ה-ז דמומר האוכל נבלות להכעיס שחיטתו פסולה דילפי' מוזבחת ואכלת דבעינן שיהא בר זביחה, ושיטת רש"י בדר' ג. ד"ה לתאבון והרשב"א (בחי' ובתורת הבית ב"א ש"א בקצר ובארור) דשחיטתו כשרה, ושיטת הר"ן והרמב"ם בפ"ד מהל' שחיטה דבכל עברה שחיטתו פסולה מה"ת. וביאר בשחיטת חולין וכן שמעתי מהג"ד אריה גרבז שליט"א דנח' הרמב"ם והרשב"א אם מומר לעברה אחת להכעיס היו כעכו"ם או לא, דהרמב"ם ס"ל דהיו כעכו"ם והרשב"א ס"ל דאינו כעכו"ם אלא דמומר לע"ז לכי"ע היו כעכו"ם וכן נפסק בשו"ע בס' ב'.

ויל"ע דנהג מקורו של הרשב"א הוא מהפס' ואכלת מזבחך והנהגה בספרא בדבורא דנדיבה פ"ב פ"ג דרש"י מהפס' בני ישראל מה בגמ' נמולים אף כל נמולים לאפקי גוי (ע"ש בהערות) ולכא' יל"ע בזה אמאי מומר לערלות היו מומר לכה"ת ובש"ס ג"כ מבואר דרק מומר לשבת ולע"ז ולא מומר לערלות, ונראה בזה עפמש"כ בשו"ת דברי יציב יו"ד ג' דהכונה בספרי היא להא דנאמר לעברך בברית ה' אלוךך ובוה שייך אפי' מומר שמל (ולפי"ז י"ל דהא דילפי' שם מכס להוציא את המומר הוא במומר שלא מל ויל"ע) ולפי"ז אפש"ל דפליגי הרמב"ם והרשב"א האם מומר לעברה א' היו כאינו בכלל לעברך בברית וכו' וצ"ע. ועי' בחי' הרי"מ יו"ד סי' ב ס"ה. אלא דלפי"ד הפר"ח שם דכ' דאין מקור מהפס' שהביאו התוס' אפש"ל דהמקור לרמב"ם הוא מהספרא אבל ברשב"א כתוב להדיא דהמקור הוא מואכלת מזבחך, ולהתוס' והרא"ש היו כעכו"ם דהא אינו בר זביחה, ובחשק שלמה חולין ד: הביא מהרעק"א דס"ל בדעת הרשב"א דמומר אפי' לע"ז שחיטתו פסולה רק מדרבנן, ודבריו צ"ב טובא דהרי הרעק"א סי' ב שם גופיה כ' דהרשב"א סבר כהתוס' דילפי' מוזבחת ואכלת ודלא כמש"כ בשחיטת חולין ולכך נשאר בצ"ע על הרשב"א, ואפי' אי נימא דזה דאורייתא אמאי כהתוס' הרי הרשב"א יליף ממקור אחר ושאלתי למו"ר הגר"א גרבז שליט"א וא"ל דבאמת זה צ"ע. עכ"פ מבואר בדבריו דהרשב"א סובר דשחיטתו פסולה רק מדרבנן וכן מוכח בר"ן בדר' יד. ועוד ראשונים וכן נראה בריטב"א בניטין מה: דכ' דתפילין זה דרבנן ושמא יש לחלק ועי' בחי' הגרש"ש ליקוטים סי' ו שדימה שחיטה לתפילין להחמיר לדעת הרמב"ם ולפי"ז נראה לקל בדעת הריטב"א.

ותמה דמה הביאור בדבר האם נגעי בתים
 הוי עונש, או בשורה, ותיירץ דלכולם הוי
 בשורה, ואילו לאותו אדם הוי עונש, כיון
 שאינו זוכה במטמונים אלו בקנין חצר,
 כמב' בתוס' בב"מ [כו,א ד"ה דשתיך] דלא
 קונה בקנין חצר, היכא דלא היה אמור
 לגלות דבר זה, ועוד שנכנסו לבית קודם
 שקנו את הנכסים מדין כיבוש מלחמה,
 וא"כ באיסורא אתי לידי', וע"כ רק האחרים
 יכולים לקחת, והדברים נפלאים עד מאוד,
 ויש להעיר דמנ"ל שבעכו"ם יהיה דין
 באיסורא אתא לידי', שהרי בעכו"ם ליכא
 חיוב השבה, ועוד יש להקשות דאמנם אינו
 קונה בקנין חצר כשהכסף נמצא בכתלי
 הבית, אולם כשמפרק את הבית, והכסף
 נמצא בחצרו, יכול לקנות את הכסף מדין
 קנין חצר, ועוד יש להקשות דמכיון ולא
 קנה את הכסף בקנין חצר, ע"כ אמאי יחשב
 כבאיסורא אתא לידיה, ועוד התעוררתי

עקב זה להקשות בכל דברי הגמ' דהוי
 בשורה דהא אמרי' בסנהדרין [עא,א] דבית
 המנוגע לא היה ולא עתיד להיות, וצ"ע.
ב. בענין דברי האמונת שמואל [ח"א סי'
 י"ד] דליכא לפנ"ע היכא
 דהנכשל אינו דמצווה בלאו זה, והנה בתוס'
 בב"מ [יב,] לכאו' מב' להדיא לא כן,
 שהרי כתב שישאל המקדש לכהן גרושה
 עובר בלפנ"ע, והיינו אע"ג דישאל אינו
 מצווה באיסור גרושה, ויעוי' באגרות משה
 [יור"ד ח"א סי' ג'] שהביא תירוץ נפלא
 מאחינו הגר"מ פיינשטיין זצ"ל שביאר
 עפ"י היסוד הנודע דבכל לפנ"ע איכא שני
 דינים, גם בין אדם למקום וגם בין אדם
 לחברו, [ושמעתי מהג"ר שלמה פישר זצ"ל
 שאע"ג שבכל המקומות בתורה אינו מסכים
 לומר דהוי שני דינים, אולם כאן ודאי הוי
 ב' דינים] וא"כ דברי האמונת שמואל
 נאמרו רק לגבי הדין שבין אדם למקום,

עכ"פ לפי' מיושב הק' על אכילת יצחק משחיטת עשו ונראה דכך למד המוש"ז דמה"ת שחיטת מומר אפי' לעז' מותרת.
 ולכך הק' אמאי לא הוכיחו מיצחק.

השנית, במש"כ ליישב דמצד הא דרוב מצויין אצל שחיטה וצ"ל דעשו שחט כראוי, הנה לפמ"ש ביה"ל ח"ב סי' ד ועוד
 אחרונים עי' שו"ת מנחת"ל ח"ז סי' קה ברעת הרא"ה דזה מצד חוקת כשרות א"כ סו"ס איכא בהכי גנאי באכילת יצחק
 שאכל ע"י שחט בלא חוקת כשרות והוי גנאי באכילה כמש"כ התוס' שבת יב. ובגמ' זו. ועי' בבית האוצר מערכה א' אות
 יט שר"ל בדבריהם ודחה זאת דכ"ז רק לפי רש"י ע"ש. וכ' שם דהאבות היו נוהגים בקיום המצוות רק ממדת חסידות ודלא
 ככל הראשונים הנ"ל, וצ"ע.

השלישית, במש"כ דלא הוה שייך בעשו דין של גוי וצ"ב בסברא אמאי לא שייך וכמו שבישמעאל היה שייך כמבואר בבית
 האוצר שם אותיות ג"ח וכמש"כ לעיל דיעקב גייר את רחל ולאח משום שהיו גויות לפניו כן.

הערה מידרי הרב אברהם שמחה ארלשטיין שיחי': בחולין דף ג ע"ב נחלקו הראשונים בטעם פסול מומר להכעיס ברש"י
 שם [בראש העמוד] משמע שהוה רק משום חשש שמא לא שחט כראוי ולפי"ז אין ב' דינים ואם ידוע ששחט כראוי שחיטתו
 כשרה וכמדינתה שכן מבואר בעוד ראשונים [אולי הרשב"א בתוה"ב]. אמנם בתוס' שם כתבו דמומר להכעיס הוא כגוי
 שפסול משום דהוה לאו בר זביחה, ולפי"ז אפשר דיש ב' דינים, והתי' הוא באופן פשוט דלאו בר זביחה היינו רק אחר
 שנצטוו על השחיטה אבל קודם מ"ת כולם לא היו בר זביחה אף שנהגו בשחיטה מ"מ לא נצטוו על כך ואינם "בר זביחה".
 ואדרבה קצת יש להעיר איך אכלו האבות משחיטת עצמם הרי לא היו בר זביחה, והתי' פשוט דקיימו התורה כאילו קבלוה
 ואז היו בר זביחה, אלא דא"כ יש קצת לדון דכיון שעשו גם אם יקבלו התורה לא יהיה בר זביחה אולי לא מהני ויל"ע.

ואילו דברי תוס' נאמרו רק לגבי הדין שבין אדם לחברו, ומ"מ הדין שבין אדם לחברו אינו הופך את השליח לבר חיובא, כיון שאינו בגוף הדבר, ויש להוסיף שדברי האמונת שמואל לא נאמרו לגבי הדין שבין אדם לחברו, כיון שמייירי בעכו"ם, ובעכו"ם ליכא הדין שבין אדם לחברו, כמבו' בחינוך

[מצוה רל"ב]. [והסתפקתי בדברי האמונת שמואל, האם יהיה אסור לנזיר להכשיל כהן בטומאת כהנים מדין לפנ"ע, והיינו שלמרות שלא מצווה בדיני הכהונה, מ"מ מצווה באיסור טומאת מת, ומסתברא שאינו אסור מדין לפנ"ע, כיון שדברי האמונת שמואל תליא באיסור עצמו, ודו"ק].

סימן מוד

מרן הגר"ע יוסף, והגר"י יוסף (61)

נחשב יין, וכן בבית יוסף [או"ח סי' ער"ב] נקט דביין עד שישית, ואמנם אפשר לומר דביין נסך נקט כן לחומרא, ומש"כ בבית יוסף חזר בו אח"כ, אולם למה לומר כן, כל עוד שאינו מוכרח שהרמ"א חולק, ואפוי פלוגתא לא מפשינן. [ובדרך אגב ראיתי שהגר"ש אלישיב פוסק שבקבוק של יין שכתוב עליו "ברכתו בורא פרי הגפן אפילו לדעת מרן הבית יוסף" טעון גניזה, ולדברינו אינו כן, משום שהלכה זו יל"ד בה].

ג. הרב יצחק יוסף כתב בהסכמה לקונטרס מוציא אסירים בכושרות של הרב יוסף רפאל סאסי לבאר עניין הפנים יפות ברוב בעילות אחר הבעל, דלדבריו אמרי' רוב בעילות אף במיוחדת לאחר וחיה עמו בנישואין אורחיים, והביא את הגמ' בסוטה [כז, ב] שדנה האם גם בפרוצה ביותר אמרי' רוב בעילות אחר הבעל, והניחה הגמ' בתיקו, והנה כשאשה מיוחדת לאדם זר הדבר חמור שבעתיים, דכל דברי הגמ' אמורים באישה שחיה תחת בעלה, וע"כ רוצה שילדיה יהיו מבעלה, אבל כשעזבה

א. בקובץ תורני אורח משפט על אה"ע הובא מכתב שכתב הרב יצחק יוסף אל הדיין הרב עידו שחר שליט"א על האיסור לישא ב' נשים בזה"ז, והנה באותו מעשה המדובר במכתב היה זה בהסכמת אשתו הראשונה, וא"כ אחרי כל מה שהביא שאין ראוי לישא ב' נשים, עדיין יש לנו מעשה רב מהבאבא סאלי זיע"א שנשא ד' נשים.

ב. כידוע מרן הגר"ע יוסף היה מעורר על נושא האחוזים ביין ומיין ענבים שלדעת השו"ע לא מברכים ע"ז בורא פרי הגפן, וגם מע"כ חזר ע"ז בכמה הזדמנויות, והנה יסוד העניין הוא מהשו"ע [או"ח סי' ר"ד סעיף ה'] שכתב ששמרי יין אם יש עד רבע יין ברכתו בורא פרי הגפן, ואילו הרמ"א כתב שעכ"פ לא יפחות משישית יין, ולכאור' הוא מחלוקת השו"ע והרמ"א, וכך ביארו חלק מהאחרונים, אולם המשנ"ב [שם] ביאר דאי"ז מחלוקת, משום שהשו"ע מיירי בשמרי יין, ואילו הרמ"א מיירי ביין, וראי' לדבר מהשו"ע [יו"ד סי' קל"ד ס"ו] לגבי יין נסך, שעד שישית

את בעלה ונישאה לאחר בנישואין אזורחיים ודאי שלא אכפ"ל שהולד יהיה מהבועל, ולמה שנאמר בכה"ג רוב בעילות אחר הבעל.

[והנה הרב יצחק יוסף הסכים לתוכן הקונטרס של הרב סאסי שצריך לצמצם את הפרשנות של הפנים יפות, ואין הביאור בדבריו שרוב בעילות אחר הבעל היינו דווקא בזוג נשוי כדת משה וישראל, אולם הרבה דיינים וחלקם תלמידי הרב יצחק יוסף, כדוגמת הג"ר זבדיה כהן שליט"א ראב"ד תל אביב, והג"ר אברהם מאיר שלוש שליט"א ראב"ד חיפה, מתירים עפ"י הפרשנות המרחיבה].

ד. הרב יצחק יוסף כתב בשו"ת הראשון לציון להתיר אשת איש שנבעלה ואח"כ התגרשה, וכעת חיה עם הבועל, ורוצים להנשא, וזאת בשעת הדחק בצירוף כמה היתרים, חדא דיש לצרף דברי המהר"א ששון בשו"ת תורת אמת [סי' קצ"ו] שהתיר בבועל שני, והנה המעיין בתוך תשובת המהר"א ששון יראה שלא התיר בבועל שני, אלא הביא סברא זו ומיד דחה אותה, יעו"ש, ועוד צירף להקל עפ"י הרש"ש שאישה נאסרת רק אם זינתה בעדים, וה"ה הכא אמנם הבועל עצמו יודע שבא עליה, מ"מ מכיון שלא בא עליה בעדים ע"כ שרי, ויש להעיר שזה ברור שאף לרש"ש אם הבעל ראה אותה בעצמו כשנטמאת זה ודאי שנאסרה עליו, וה"ה הכא הרי הבועל יודע שטימא אותה, אלא שעדיין אפשר"ל עפ"י המהר"א ששון שכל

האיסור לבועל הוא מחמת האיסור לבעל, וא"כ כיון שלא היה בעדים הרי לא נאסרה לבעלה, אולם כמשנ"ת לא כתב זאת המהר"א ששון, ועוד דאי"ז ספק ספיקא, משום שהצירוף של הרש"ש הוא רק עפ"י המהר"א ששון.

ה. ורציתי להעיר הערה נוספת, שהנה הרב יצחק יוסף מכהן כיום כנשיא מועצת הרבנות הראשית, ותחת סמכותו נמצאת מכירת הבכורות, ושמצתי מהגר"ש רוזנברג שליט"א גאב"ד ביד"צ בני ברק לעורר שהרי נוסח השטר הוא שהגוי קונה אבר שהנשמה תלויה בו בבהמה, ואם לא יביא את הכסף עד כמה ימים מהלידה מחויב הוא למכור בחזרה את הבהמה, והעיר הגר"ש שהרי דבר כזה הוא קנין פירות בלבד, ובדאורייתא ודאי שקנין פירות לאו כקנין הגוף דמי, וא"כ מכשילים את המגדלים באיסור גיזה ועבודה. [ואמנם אי"ז נוגע לציבור הרחב, כיון שלנו יש ס"ס, חדא דשמא אינו בכור, ועוד דשמא נקבה, לגבי שימוש במוצרים מעור כגון תפילין].

ו. הרב יצחק יוסף אמר בעבר בשיעור במוצ"ש שלהלכה ישנו דין של זכויות יוצרים, וע"כ אסור להעתיק שיר שלא בהסכמת הזמר, אולם אם השיר כבר עלה לאינטרנט, מותר כיון דהוי זוטו של ים ואבודה ממנו מכל אדם, אמנם יש לדון בדבר זה מחמת ד' סיבות, חדא דאי"ז אבודה ממנו ומכל אדם, שהרי בידי מנהל האתר להוריד את השיר, אולם ע"ז י"ל

עפ"י דברי הגר"ש רוזובסקי שה"כל אדם" הוא שיעור ב"אבודה ממנו", ואם הדבר אבוד ממנו באופן מוחלט, אעפ"י שאינו אבוד מכל אדם נמי הוא זוטו של ים, אולם יל"ד מטעם אחר שהרי אינו דומה לחפץ שעף על גלי הים, וכעת אין סיכוי למצוא אותו מצד עצמו, ולא מחמת שאחרים יקחו אותו, שאם החשש הוא שמא אחרים יקחו, אז מי שיקח הוא הגנב, ואי"ז אבוד בעצם, ויש להביא ראי' לדברינו מדברי הגמ' בב"מ [כד,ב] שהמציל מן הארי ומן הדב וכו' בכה"ג הוא זוטו של ים, ולא נאמר המציל מן הליסטים מזוין, והיינו כיון שאז הליסטים נחשב גזלן, והגע בעצמך אטו כל שני ליסטים מזוין, אם יבוא האחד ויאיים על אדם שאם לא יתן את ממנו יהרגהו, ואז יבוא השני ויהיה מותר לו עפ"י דין לקחת את הממון, כיון שהבעלים התיימש, ועוד יל"ד עפ"י דברי הגרי"ז בחי' על הרמב"ם [הל' גזו"א] שהביא קושיית אביו הגר"ח מדוע בזורק חץ על כלי ובא אחר ושברו, חייב השובר, כיון שלא נאמר בזה דין מנא תבירא תבר, והא כלי זה הוא אבוד ממנו ומכל אדם, ותירץ הגרי"ז דאינו אבוד כיון שהחפץ שלו כדי לתבוע את מי שזרק את החץ, וה"ה הכא שהשיר בבעלות כדי לתבוע את מי שהעלה את השיר לאתר [אמנם יל"ד דהוי גרמא, ושמא כיון דחייב לצאת יד"ש, ומועיל בזה תפיסה לחד מ"ד, עי' שו"ת הריב"ש סי' שצ"א ובקצוה"ח סי' כ"ח סק"א, שפיר חשיב תביעה, אולם שמא יש לדחות שהתביעה צריכה להיות

בפועל ולא תיאורטית, וכאן אין את מי לתבוע בפועל, ודמי לקטן שיזרוק חץ, וצ"ע]. אולם הטענה החזקה ביותר היא, שהרי מאז ומעולם הייתה אפשרות לצלם ולהעתיק ספרים, וא"כ כל ספר הוא בגדר אבודה ממנו ומכל אדם, שהרי מי שרוצה יכול להעתיק, ועוד יש להקשות דאמנם גדולי האחרונים כתבו שחלק מבעלותי על החפץ היא למנוע את ההעתקה, אולם מהא דהרי"ף [סי' ל"ד] שדן בזה, וכן כל הבאים אחריו שכתבו רק מדין תקנת השוק, וחרם, ושארית ישראל לא יעשו עולה, וכדו' ולא מחמת דין בעלות, א"כ משמע דלא ס"ל דהוי חלק מהבעלות, [ובדומה לזה טען הגר"ח גריינימן זצ"ל על הנדון של קטן שהגדיל בספירת העומר, שהרי חמשה עשר אחוז מעם ישראל לאורך כל הדורות נולדו בספירת העומר, וא"כ מדוע עד המנחת חינוך לא דנו בזה, וע"כ דקטן שהגדיל ממשיך לספור בברכה, וכן ראיתי שכתב הגר"א נבנצאל עי' ספר שלמי מועד עמ' תמ"ו].

ויש לציין ששמעתי שחרב יצחק יוסף שליט"א אסר על ערוץ מסוים לשדר את שיעורו השבועי, ואמר דהוי גזל, וטען כנגד זה הגר"י סילמן שליט"א שאדם לא בעלים על קולו, ואם השיעור פתוח לקהל, יכול אדם לשים ג"כ מיקרופון ולשדר, אולם הגאון רבי נחום שיינין שליט"א [אב"ד תל אביב לשעבר] הוכיח לי מהתוספתא בב"ק [פ"ז ה"ה] כדברי מע"כ שליט"א שאסור, יעו"ש. [ולענ"ד יש עצה

אחרת, והיא שיאסור על כולם להיכנס, אא"כ לא יניחו מיקרופון של אותו ערוץ, ודו"ק].

ז. **הרב יצחק יוסף שליט"א** מעורר תמיד על קבלת הוראות מרן לספרדים, ומעתה יש לשאול א"כ היאך תחת חסות הרבנות הראשית נמכרים מוצרי בשר שאינם חלק בית יוסף, ולדעת הב"י הרי זה בשר טרף, וישנם הרבה ספרדים מסורתיים שאינם מודעים לכך, ואפשר לציין על המוצר שאינו כשר לספרדים.

ח. **הגר"ע יוסף** כותב בספרו שהמוצא פירות בארץ ישראל בשמיטה יכול לאכלם בלי לשמור על קדושת שביעית, כיון דהוי ס"ס, ספק יבול עכו"ם, וספק היתר מכירה, ואע"ג דהוי ס"ס משם אחד, מ"מ כבר כתבו כמה מהפוסקים דעבדי' ס"ס משם אחד בדרבנן, ויש להקשות דאי"ז ס"ס משם אחד, אלא ספק אחד ממש, שהרי גם אחרי ההיתר מכירה, מ"מ הו"ל יבול נכרי, ואי"ז ס"ס כלל.

ט. **בכל** נושאי כללי הפסיקה וקיבלנו הוראות מרן וכו', יש להעיר כמה הערות, חדא שמלבד דעת מרן עצמו [ויל"ד האם דוקא בשו"ע או גם בשאר ספריו]. או כשיש מנהג ברור, אין לספרדים שום מעלה בפוסק ספרדי על פני פוסק אשכנזי, ואין התורה תלויה בעדות ח"ו, [וכבר אמר ע"ז הגר"י פוזן שליט"א שהרי זה כמו שג'ינג'י ישאל רק רב ג'ינג'י...]. ובייחוד שאינו כנגד השו"ע אין עדיפות פוסק ספרדי על פוסק אשכנזי, [ובשונה

מדעת הגרע"י שהעדיף את דעת המהרי"ט צהלון בענין בורר בזבוב שנפל לתוך כוס על פני דעת הט"ז]. וכמו"כ אין סתירה בין חומרות החזו"א למנהג בני ספרד, וכן מה שהבאתם שטען הג"ר יצחק יוסף שאין סיבה לומר שהמרוקאים יעדיפו את הפנים מאירות על פני האבקת רוכל אין הכרח בזה לענ"ד, ועתה יש לנו לדון מי נתקבל יותר, ודאי שלש"ך והט"ז ישנה עדיפות על שאר פוסקים, והנה למשל הכף החיים שיש שמשוים אותו למשנה ברורה, יש לידע שאף שאיננו נכנסים כמובן בהשוואות על גדלות תורנית, אולם הכף החיים לא התקבל בקרב תפוצות ישראל, ואף בירושלים בעיתון בשנת תרצ"ט בשבוע שנסתלק, ובאותו שבוע נסתלק גם הרב יעקב מאיר הראשון לציון, וכל העיתון היה מוקדש לרב יעקב מאיר, ורק בעמוד האחרון היה כתבה על חצי עמוד שכתבו על הכף החיים, ואף לאחר פטירתו לא התקבל בתפוצות ישראל כמו המשנ"ב]. ואף הגרע"י עצמו כידוע נותן יותר משקל בספריו לדברי הנודע ביהודה והרע"א על פני פוסקים שלא התקבלו למרות שמביאם בספריו, אך לא דן בהם כפי שדן בנוב"י והרעק"א, ויש אומרים שאף לא קיבלנו הוראות מרן אלא בהכרעה בין מחלוקת ראשונים ולא בדבר שאומר מסברא, ואמנם מן הסתם ימצאו אי אלו פוסקים שאף בכה"ג אומרים קבלנו הוראות מרן, אולם בזה יש לשקול כמה מהפוסקים הם פוסקים שהתקבלו בתפוצות ישראל.

י. בענין סתם ויש, בדברי השו"ע, שיש שדנו אמאי הביא השו"ע את דעת ה"יש", אם לא נוקט כמוה, והגר"ע עטייה זצ"ל ביאר כדי ללמד דהיכא שאפשר ואינו הפסד מרובה יחוש לדעה זו, ואילו חגר"י יוסף שליט"א אמר שרק כדי לחלוק כבוד לאותה דעה כתב כן, והוסיף דא"כ מדוע רק דוקא

כשהיו שנהגו כמו אותה דעה, ואם הטעם הוא לתת כבוד מאי אכפ"ל אם נהגו כאותה דעה, אולם לענ"ד אינו מוכרח, דאפשר שהטעם שנהג כבוד אינו לאדם שעומד מאחורי אותה דעה, אלא לדעה כשלעצמה מכיון שיש שנהגו כן, וע"כ בכה"ג יש מקום להחמיר, וע"כ הביאה השו"ע.

סימן מה

מרן רה"י הגראי"ל שטיינמן זצ"ל⁽⁶²⁾

שידע למול, וא"כ היאך רצה לתת למוהל, וע"כ דלא כהש"ך, וענה לו הגר"מ קליין דבגמ' התם מבו' שבסופו של דבר עשה את בנו כרות שפכה, וע"כ לא רצה למול, ובסוף לא הייתה ברירה.

ג. באדר תש"ע השתתפתי בשיעור בבית מרן רה"י הגראי"ל שטיינמן זצ"ל ודנו שם במעשה שהי' בישיבה אחת שפורים שחל ביום ו', והי' בחור שאמר שהבעל קורא השמיט "ואת" אחד, מעשרת בני המן, והבעל קורא והציבור אמרו שלא היה כן, ורק בסוף היום נזכר אותו בחור שהיה נגן על הבימה שהקליט את קריאת המגילה, והלך לשמוע את ההקלטה, ואכן שמע שהחסיד הבעל קורא "ואת" אחד, אלא שהיה זה כבר אחר שהרבה מהבחורים קיבלו שבת, ונשאלת השאלה האם מחויבים או שמותר לקרוא את המגילה, ואמר הגראי"ל שהשבת אינה סותרת לתאריך של פורים, וע"כ שישמעו מגילה ממי שלא קיבל שבת, ושמעי' מינה תרתי, חדא דהתוספת אינה משנה את התאריך, ועוד דאין איסור לשמוע מגילה בשבת,

א. יש לדון בענין התנאי המובא באפיקי ים לומר שכל פעם שמזכיר ש"ש, כוונתו לכל הכוונות שצריך לכוין, והביאו מהגר"פ שיינברג זצ"ל שאי"צ לומר כל יום, אלא מועיל לומר פעם אחת לכל החיים, ויש לציין שבילדוטי [אלול תשס"ט] שאלתי את מרן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל האם אפשר לסמוך על תנאי זה וענה בזה"ל "קצת כן", אולם שמעתי מהרה"ג מנחם בירנבוים שליט"א ששמע מהגראי"ל תמיהה על תנאי זה, ואמר דאטו אדם שיאמר שכל המחשבות אסורות שחושב לא יהיו כמחשבות אסורות אטו יועיל הדבר, ובאמת בתנאי המובא בבן איש חי כתב שאף כל כעס וגאוה וכו', אני מבטלם, וצ"ע בכ"ז.

ב. ראיתי מכתב ששלח הגראי"ל שטיינמן להגר"מ קליין בעל המשנה הלכות להקשות ע"ד הש"ך מהגמ' בשבת [קלה, א] במעשה דרב אדא בר אהבה שנולד לו בן חצי מהול, וחזר אחרי י"ג מוהלים ולא הסכימו למולו, ובסוף מל אותו בעצמו, ואם מל אותו בעצמו ע"כ

אלא לקרוא מגילה בשבת, למרות שהחשש ששמא יעבירונו ד' אמות לכאו' שייך אף במי שמחויב לשמוע, [ושמעתי להעיר, דהנה מצוי שאדם מעיר לבעל קורא שטעה בקריאת המגילה באחת המילים, ומעתה אם הבעל קורא לא תיקן את קריאתו, אף אם אותו אדם תיקן בעצמו, הרי שלשיטתו כל הקריאה של הבעל קורא לאחמ"כ היא קריאה פסולה, וצ"ע].

כמו"כ שמעתי על מחלוקת מעניינת בין הגר"א **הנרא"ל** שטיינמן זצ"ל ויבלחט"א הגר"ח קניבסקי באדם שהתפלל בפלג המנחה בליל ז' חשוון, האם יאמר ותן טל ומטר, ויש לפלפל דתליא נמי בשאלה זו.

ד. בענין גזילה פחות משו"פ, יש להעיר בזה, דהנה במנחת חינוך [מצוה ק"ל אות ד'] כתב שלפי מש"כ רש"י בסנהדרין [נז,א ד"ה צערא] שהטעם שאינו מחויב בהשבה בפחות משו"פ, הוא כיון דמחלי אינשי, מ"מ אם צווח ואומר שאינו מוחל, הרי שמחויב להשיב, אולם יש חולקים, וכבר בשאלות דרב אחאי גאון מב' שאם צווח ואמר שאינו מוחל בטלה דעתו אצל כל אדם, וכן ראיתי שנקט הגר"א **הנרא"ל** שטיינמן זצ"ל כדבר פשוט, בספר הזיכרון אהל יצחק [גיטין יב,ב], ויש לתמוה דמאי שייך למימר בטלה דעתו אצל כל אדם, ובשלמא בדברים שדנים על הגדרת הדבר וכגון מוקצה וכדו', אין ההגדרה תלויה באדם הבודד אלא בהגדרה הכללית, אולם הכא כיון שזו גולה גמורה, זכותו המלאה שלא למחול, ואף אם בלבו

מוחל אלא שבדוקא אומר שאינו מוחל, עדיין אינו פוטר מהשבה, כיון שסו"ס לא עשה פעולה חיובית של מחילה, ואינו דומה לצווח בזוטו של ים, דהתם נמי הוי יאוש, כיון דהתם הוי סכום גדול, וע"כ לא מאמינים לו שלא התייאש, ותולים שאומר כן מחמת שאם לא יועיל לא יזיק, משא"כ הכא שהטעם שמוחלים על דבר זה כיון שאינו חשוב, ואם הוא צווח, ע"כ שבעיניו דבר זה חשוב, וצ"ע.

ה. בענין לבישת טלית גדול לבני אשכנז, שיש המבינים בביאור דברי המשנה ברורה [סי' י"ז] שתמה על אי לבישת טלית, שכוונתו על טלית גדול, והניח בצ"ע, וברצוני לציין שבבחרותי שאלתי שאלה זו את מרן רה"י הגר"א **הנרא"ל** שטיינמן זצ"ל מדוע בחורים בני אשכנז לא מתעטפים בטלית גדול, אחר דהמ"ב כתב דיש ללבוש טלית גדול, וענה לי הגר"א **הנרא"ל** "יש מנהגים", והיינו דאף אם כך דעת המ"ב, מ"מ למעשה יש ללכת אחר המנהג, [וכמובן דאי"ז מיישב את הטעם למנהג].

ו. ראיתי מובא משמ"י דהגר"ש אלישיב זצ"ל שנשאל לגבי ועדת סל התרופות שצריכה לבחון מתוך התרופות איזה לסבסד לציבור ומה לא לסבסד, והשאלה היא אם להעדיף תרופות מצילות חיים למעט אנשים, או תרופות המשפרות איכות חיים לכלל האנשים, ואמר הגר"ש דזו שאלה ממונית, דמכיון דהכסף מגיע מכל האנשים, א"כ צריך שהוא יגיע לכמה שיותר אנשים, וא"כ עדיף תרופות

כותב שום אות מלבד האות י', ולכאור' זוהי מחלוקת קיצונית.

ומהרב מנחם מלר שמעתי לבאר שכידוע כתיבת האותיות אינה כתיבה אלא מילוי האות, כלומר שהסופר כותב את המסגרות והרבנים ממלאים את האות בדיו, וממילא באות י' אי"ז כתיבה משום שהמילוי אינו צורת אות, וע"כ הגר"ח ק' כותב את כל האותיות מלבד האות י' דרוצה לקיים מצות כתיבת ס"ת, אולם הגר"א ל שכידוע שולט בב' ידיו, וחושש שמא יש לו דין איטר וא"כ הוא פסול לכתיבה, וע"כ כותב את האות י', דכיון דאי"ז כתיבה אינו פוסל בעשייה זו, ודפח"ח.

ט. הנה בשבת כגא ובסוכה מוא, מבו' שאנו מחוייבים בדינים דרבנן משום "לא תסור", וצ"ע מדוע לא אמרי' משום מ"ע ד"ועשית ככל אשר יורוך", וטפי מסתבר לענות כתשובה לשאלה "והיכן ציונו", ומסתבר דהוי גם "לא תסור", וגם "ועשית" וכן ראיתי מובא בשם הגר"א ל' שטיינמן וצ"ל, וא"כ כל דרבנן חמיר טפי מדאורייתא דהוי עשה וגם ל"ת, והדברים נסתרים לכאור' מדברי הגמ' הנז', ולפ"ז יל"ד עוד אין עשה דרבנן דוחה ל"ת דרבנן, דאילו היינו אומרים שעשה דרבנן נלמד מ"ועשית ככל אשר יורוך", ואילו לא תעשה נלמד מ"לא תסור", היה מקום לומר כך, אבל מכיון שאף מצוות כמו נר חנוכה ונטילת ידיים, נלמדות מ"לא תסור", א"כ אי"ז משנה אם מדובר בעשה דרבנן או בל"ת דרבנן, וצ"ע.

המשפרות חיים לכלל האוכלוסיה, ולכאור' יל"ע דהא הציבור מחויב להציל את המיעוט הזקוק לתרופות המצילות חיים, וצ"ל דמכיון והחולים אינם לפנינו (כלומר לפני כלל האוכלוסיה) א"כ אינם מחויבים בתורת חובה להצילם, אולם באמת ראיתי דהגר"א ל' שטיינמן וצ"ל ס"ל דעדיף תרופות המצילות חיים מהאי טעמא, דמחויבים בהצלתם, וצ"ל דבהא פליגי.

ז. ראיתי מובא שהגרמ"ש ברמן וצ"ל בבחורות הקשה למרן החזו"א אמאי עושים רעש מנושא העירובין, הא כל כמה שהאדם חושב שיש עירוב הרי הוא מתעסק, ומובא שהחזו"א לא ענה לו, אלא סטר על לחיו, ולענ"ד נראה שהביאור בזה הוא, דאי"ז מתעסק אלא כשאינו רוצה בפעולה כלל, אולם כאן הוא רוצה בהוצאה, אלא שחושב שיש היתר של עירוב, ושו"ר בתיקוני עירובין [גליון 32] בשם מרן הגר"א ל' שטיינמן וצ"ל שביאר כן [וראה במועדים וזמנים ח"ג סי' ר"ה שביאר נמי בדומה לזה לגבי כלאים בבגדו, שאם לא יודע שלבוש כלאים לא הוי מתעסק אלא שוגג, כיון שרצה להנות מהלבישה, וכן נראה לגבי אדם שגלח זקנו במכונה שחשב שהיא כשרה, והתברר שהיה זה תער דלא הוי מתעסק, כיון שרצה בגילוח].

ח. שמעתי דהגר"ח קנייבסקי שליט"א שמביאים לפניו לכתוב אות בס"ת, מוכן לכתוב את כל האותיות מלבד האות י', ואילו הגר"א ל' שטיינמן וצ"ל אינו

י. בקוביץ "כאיל תערוג" (פסח תשע"ו)

מתורת הגראי"ל שמיינמן

זצ"ל הביא בשמו, שאדם שאומר לחבירו שיש פיקוח נפש ושיקר עליו, וחילל אותו אדם שבת לחינם, אינו עובר בלפנ"ע, ואולי זה אסור משום הונאת דברים בלבד, ובמחכ"ת, זה אינו, דמבו' להדיא בכל הראשונים לא כן, ובודאי שתלמיד טועה כתב כן, ויתירה מזו דאיזו הונאת דברים

איכא אם אותו אדם שנסע בשבת לא עבר שום איסור, ולא שמענו מעולם שאדם שמתנדב בארגון הצלה יהיה מותר לו להתנייד בשבת לשמחות וכדו', עי"ז שישקרו עליו שישנו פיקו"נ באותו מקום, וח"ו לתלות בוקי סריקי בהגראי"ל זצ"ל, ושוב שאלתי את תלמידו הגרמ"י שניידר שליט"א ואמר שמעולם לא אמר הגראי"ל כן, ואדרבה שמע ממנו להיפך.

סימן מז

הגאון הגדול רבי אברהם גנחובסקי זצ"ל⁽⁶³⁾

יש בזה תוכן של עבירה, של ההיפך ממחית עמלק, והר"ז כמו להחיות עמלק ע"מ להרגו.

ג. **שמעתי** מהגר"נ נבנצאל שליט"א שהגר"א גנחובסקי זצ"ל הסתפק באדם שחצי מעירו כבר עבדו ע"ז, ובא אדם נוסף לעבוד ע"ז, וע"י כך רוב העיר תעבוד ע"ז, ויהיה לה דין של עיר הנידחת, האם מותר לו להרוג את אותו אדם מדין רודף, שמסכן את כל העיר, והנה בזה יל"ד מחד גיסא שהרי המיתה תהיה מיתה כדין לכל העיר, ומאידך גיסא כיון שעושה צעד אסור אפשר למנעו מזה אף ע"י מיתה, ובפרט שע"י מעשה זה בלא"ה הוא ימות, וצ"ע בזה⁽⁶⁴⁾.

ד. **במילואי** שמעתתא [ש"ש ש"א הע' א4] כתב להעיר על דברי

המהרי"ט [ח"ב יו"ד סי' א'] שהחידוש בספק ממזר הוא שהותר להינשא אף לממזרת ולישראלית בבת אחת, וכתב דאין הכוונה בבת אחת ממש, דזה לא משכחת

א. **בענין** נסיעה לכותל עם נהג מונית, ראיתי שהגר"א גנחובסקי החמיר בזה, משום שמכשיל את הנהג שרואה את הכותל ולא קורע, והנה יש לציין שהיו שדנו בדבר זה משום שנהג מונית פטור מקריעה, והיינו משום דדמי לרוכלים שפטורים מביכורים, אכן לענ"ד נראה לחלק דבקריעה אף רוכלים חייבים, ועוד רצה לדון שבד"כ כל נהג מונית בירושלים רואה את חומות העיר העתיקה אחת לחודש, אמנם ד"ז תלוי במחלוקת הפוסקים האם כשלא קרע בפעם הראשונה מתחייב לקרוע בפעמים הבאות, ושמא י"ל שכל נהג מונית בירושלים הוא בחזקת שנסע לעיר העתיקה בחוה"מ, שאז פטור מקריעה, ומאידך לא מתחייב אם הגיע בתוך ל' יום.

ב. **הנה דן** הגר"א גנחובסקי זצ"ל האם להקנות לזרע עמלק חפץ ולאבדו, ונראה דאי נימא שע"י שמאבד את החפץ מקיים מצוה, א"כ ע"י שמקנה

(63) פורסם באספקלריא

(64) והרב אהרן הכהן פרידמן שיח' העירני שהלא אמר' בסנהדרין [עאא] שעיר הנידחת לא הייתה ולא עתידה להיות, וא"כ אי אפשר להרוג בן אדם על סמך דין שכלל הנראה לא עתיד להיות מחמת הרבה פרושי דין שצריכים שיהיו בפועל.

דאע"ג שבלא"ה הייתה כוונתו לחלל שבת, מכיון שסו"ס הציל נפש לא נחשב שחילל שבת, ויש לפלפל בדבר זה.

ו. באגן הסהר ח"א עמ' 730 דן לגבי העברת מתים במנהרות, הנה הארכתי בזה במנחת רפאל ח"ג סי' א', וכתב דהגר"א גנחובסקי לא ס"ל דאזלי בתר סטטיסטיקה וראייתו היא מכך שמבשלים בסיר מידי יום בשר שרק עפ"י רוב אינו טריפה, ואחרי שנה שלימה ודאי שהתבשל טריפה בסיר זה, ולא מצריכים הגעלה, [אמנם יל"ד בזה, דהא אסור מדרבנן, כיון דאינו בן יומו, והוא אסור מחמת גזירה אטו בן יומו, וא"כ אפשר דבדרבנן לא חיישי' לדבר האסור עפ"י סטטיסטיקה] וה"ה לגבי השאלה היאך מותר לשתות חלב שהרי ישנו אחוז טריפות שאינו בטל בשישים כשמעורב הכל במיכל אחד, וע"כ לדבריו מוכח דלא אזלי בתר סטטיסטיקה, אמנם לענ"ד נראה שיש לחלק בין מנהרה שיש בה הרבה אנשים לנדון החלב, דבמנהרה לא הייתה סיבה מוקדמת לדון על כל אחד אם הוא כהן, וע"כ כעת שאנו דנים לראשונה אנו דנים את כולם יחדיו, משא"כ בטריפה וחלב שהכרענו כבר על כל פרה ופרה בפנ"ע שאינה טריפה, א"כ הנידון אינו חוזר וניערור, וכמו"כ יש להוכיח עוד רא' ליסוד זה, מהא דבתשע חנויות ה"ה אף ברוב של חמישים ואחד אחוזים, וא"כ הא אף ברוב הכשר ישנן טריפות שהוכשרו מדין רוב, וא"כ אם נצרף את המיעוט של הטריפות

לה, אולם יש להאיר בזה דשייך בבת אחת, וכמו שכתב הגר"א גנחובסקי זצ"ל דמיירי בכה"ג שהתערבו ממזרת וישראל כשר במחבוא, ואין יודעים מי הממזר, ומגיע אדם ומעיד שיש כאן תערובת של ממזר, וע"ז חידש המהרי"ט שמכיון וכל אחד בפנ"ע מותר, למרות שהם נישאים זל"ז ובודאי שישנה ביאת איסור, מ"מ שרי, אכן הולד שלהם יהיה ממזר ודאי, אך לא ממזר מדין תוצאה של ביאת איסור, אלא מדין ממזר שמיוחס לביאת איסור, ודו"ק.

ה. הסתפק הגר"א גנחובסקי זצ"ל באדם שיש לו פקו"נ בשבת, ואינו דחוף באופן מידי, ויש לפניו שני רופאים שיכול להזמין, האחד דתי במרחק של עשר דקות נסיעה, והשני אינו דתי במרחק של חמש דקות נסיעה, אולם הרופא השני ידליק גם דברים שאינם נצרכים ברכב, ויעשה חילול שבת שלא לצורך מחמתי, ויל"ד מה עדיף, האם חילול שבת שלא לצורך יותר, או יותר פעילות של חילול שבת באופן כללי, כלומר האם דנים ביחס לאדם או ביחס לפעולות, ולענ"ד נראה שדנים ביחס לאדם, ויש מקום לומר דתליא אי פקו"נ בשבת הותרה או דחויה, ועוד יל"ד עפ"י דברי הבית הלוי הנודעים על התורה שאדם שמחלל שבת בלא"ה, אין לו היתר של פקו"נ, וא"כ כל פעולת פקו"נ של רופא שאינו דתי היא חמורה יותר, אמנם דברי הבית הלוי צ"ע מסוגיא דמנחות [סד,א] דמבו' התם שמי שפרש מצודה להעלות בה דגים והעלה תינוק פטור, ומבו'

שהוכשרו מדין רוב יחד עם החנויות הטריפה הו"ל רוב טריפה, וע"כ צריך לומר שאחרי שהדבר הוכרע אינו חוזר וניעור, ודו"ק.

[עוד יל"ד בענין סטטיסטיקה, במש"כ באגן הסהר ח"א שהגר"א גנחובסקי הציע לזוג שהייתה להם הפלה ל"ע, ולא רצו שידעו מכך, ואח"כ נולד להם בן, וע"כ רצו לעשות פדה"ב, אלא שכמובן הייתה שאלה על הברכה, ואמר הגר"א שיכוין הבעל לפדות את הבכור המבוגר ביותר בעולם שלא נפדה, ויועיל מדין זכין לאדם שלא בפניו, והנה מנ"ל שאכן יש בכור כזה, ואמנם אין לנו ספק בכך, אולם כל כמה שלא יודעים בבירור של מאה אחוזים שאכן יש כזה היאך אפשר לברך, וע"כ משום הידיעה עפ"י הסטטיסטיקה, וצ"ע בזה].

ז. **ראיתי** ב"פנינים" בחנוכה תש"פ שדן הגר"א גנחובסקי בקושיא היאך אפשר לברך ברכת הרוואה, אי נימא שאי אפשר לברך על נר של קטן ושל חשד, וא"כ הוי ספק, ולא הוי רוב כיון דהוי קבוע, ותירץ עפ"י המג"א [סי' רח"צ ס"ק י"ג] לגבי נר של הבדלה שהאור נחשב פריש ולא קבוע, והביא שיש הטוענים שאינו דומה להבדלה משום שבחנוכה בעי' נר וזה הוי קבוע, משא"כ בהבדלה דליכא

דין נר, וסיים שלא יודע האם חילוק זה נכון, ולענ"ד נראה דאמנם בחנוכה בעי' נר, אולם העיקר הוא האור, אלא שבעי' נר, וכמשל בעלמא נאמר שבשומע כעונה להבית הלוי שלא שייך להעביר את המצב של המברך לשומע, וע"כ ל"ש שומע כעונה בברכת כהנים של"ש להעביר את ה"בקול רם", אמנם בקידוש דבעי' על הכוס אין בעיה, והיינו משום שיש דין שהקידוש יאמר על הכוס, והוא אכן נאמר על הכוס, אבל אין דין לצאת על הכוס, ודו"ק היטב בזה, וה"ה הכא שיש דין להדליק בנר, אולם אין דין לראות את האור מתוך הנר.

ח. **בגיליון** "פנינים" מתורת הגר"א גנחובסקי זצ"ל פרשת נשא תשע"ו [גליון 184] הקשה שכל סוטה תוכל למנוע את השקאתה ע"י שתאסור את המים בקונם⁶⁵, ויש להוסיף ולהקשות שכל חייבי מיתת בי"ד ימנעו את החיוב מיתה, ע"י שיאסרו את גופם בקונם בנגיעה, והצעתי את הקושיא לגבי חיוב מיתת בי"ד בפני הגר"ד לנדו שליט"א ואמר דאחר גמר דין גופו משועבד ואינו יכול לאסור את גופו בקונם, והערתי שהרי אף לפני שגומרים את דינו אם יודע שעומדים להרשיע אותו יאסור את גופו בקונם, ואמר הגר"ל דאיה"נ, ותמהתי דא"כ ביטלת

(65) והיינו דלמרות שהבעל יכול להפר את הקונם של אשתו, ובהא ודאי הוי דברים שבינו לבניה, כיון שמעמיד את כל חיי הגישואין שלהם, אולם האישה יכולה לאסור את עצמה באלפי נדרים, ולומר שכל נדר לא יחול עד שהנדר הקודם לו יבוטל, ואין הבעל יכול להפר נדר קודם שחל, והיינו למ"ד בנדרים צ"א, שהבעל לא יכול להפר את הנדר קודם שחל [ולחלכה לא קי"ל הכי, עי' רמב"ם (פ"ב מוהל' נדרים ח"ב)].

כעת זה רק על החלק שיותר מחציו, וא"כ לא מקפיד על רוב, והגרא"ג דן לגבי דברים נוספים האם הדרבנן משפיע על הדאורייתא, ודן לגבי עשה דוחה ל"ת, בכה"ג שרק מדרבנן אינו יכול לקיים שניהם, דכתב הרעק"א דאין הדרבנן משפיע על הדאורייתא, ודימה בין העניינים דה"ה לגבי חציצה, אולם לענ"ד יל"ד בזה דשאני עדל"ת, ובפרט לפי הטעם של רב ניסים גאון [שבת קלב, א] דדינא דעדל"ת הוא משום שהתורה צויתה את הלאו יחד עם העשה, וע"כ נתנה שידחה את הל"ת, היכא שיש צורך בכך, וא"כ י"ל דלא אכפ"ל מה שמדרבנן אינו יכול לקיים שניהם, דכיון דמדאורייתא אינו יכול לקיים שניהם, א"כ התורה לא בהכרח צויתה את הלאו יחד עם העשה, ואינו דומה לדין יכול לקיים שניהם בעוסק במצוה פטור מן המצוה, דהתם הוא ענין לחפש פתרונות היאך לקיים את שני המצוות, אבל בעדל"ת הוא ילפותא על גדר המצוה.

י. ב"פנינים" מהג"ר אברהם גנחובסקי זצ"ל (פרשת ראה תשע"ו)

גליון 189), כתב בעני עוסק במצוה פטור מן המצוה, לגבי צדקה, וז"ל: "כי פתח תפתח את ידך לו", הנה אם מצא אבידה ובאמצע עיסוקו באבידה, בא עני לבקש ממנו צדקה, פטור מליתן לו, אעפ"י שהעני ילך ולא יכול לתת לו אחר כך, וטעמא דהרי עוסק במצוה פטור מן המצוה, ועוסק במצות השבת אבידה, ואיירי שפטור גם ממצוה עוברת, כגון שאם לא יקיים המצוה

תורת מיתות בי"ד, ודיברתי בענין זה עם מו"ר הגרב"ד פוברסקי שליט"א ואמר שאף אם יאסור את גופו קודם גמר דין יפקע הקונם לאחר גמר דין, ותמהתי שהרי קונמות מפקיעין מידי שעבוד וצ"ל דאלמוה רבנן לשיעבודיה.

והגרא"ג תירץ שישקו את הסוטה בע"כ, ויבוא עשה דהשקאה וידחה ל"ת ד"לא תאכילם" ולפנ"ע, ויל"ד בזה מכמה אופנים, חדא, די"א דאין עדל"ת בלפנ"ע, [ראה בספר הנפלא על לפנ"ע "הרימו מכשול" שהאריך בזה] ועוד דתליא בפלוגתת התוס' והרשב"א [יבמות ד, ב] האם עשה דוחה כמה לאוים, ואח"כ העיר הגרא"ג שאם הסוטה תאסור את עצמה אף בנגיעה בעלמא, לא יועיל העדל"ת, כיון שעד שישקו אותה כבר יעברו בל"ת, ואת העשה לא יקימו עד שישקו ממש, ולא הוי בעידנא, וע"ז י"ל עפ"י הפסקי תוס' בזבחים [צז, ב אות ס"ט] דהיכא דל"ש בעידנא ליכא דין בעידנא, אמנם דברי פסקי תוס' אלו אינם מוסכמים בדעת תוס' בשאר דוכתי בש"ס, עי' תוס' ביבמות [צ, ב] גיטין [מ, א] בבא בתרא [יג, ב] דמוכח מדבריהם לא כן,

ט. ב"פנינים" מתורת הגר"א גנחובסקי זצ"ל [פרשת תזריע]

תשע"ו] דן הגרא"ג בענין הקושיא הידועה אמאי ברובו שאינו מקפיד בחציצה דהוי מדרבנן, אחרי שרבנן פסלו טבילה זו, שמדאורייתא יפסל, כיון שכעת מקפיד, וידוע תירוצו של הגר"ח שכל מה שמקפיד

עכשיו לא תתקיים המצוה כלל, אלא יל"ע מהו אם העני טרם בא, אבל יודע שעתיד לבוא [אלא שאינו חייב לחפש אחריו]. האם מותר לו להתחיל בטיפול באבידה בכדי שיפטר מהעני, וכעין זה יש לדון האם מותר להתחיל בטיפול באבידה, לפני זמן ק"ש ותפילה, הנה לחד גיסא, יש להוכיח שמותר דהנה בריטב"א (סוכה כה, א) הקשה אמאי בעי קרא ללמוד דינא דעוסק במצוה פטור מן המצוה, הרי מכיון דאיירי באינו יכול לקיים שניהם, א"כ פשיטא דלא יפסיק מלקיים המצוה שעוסק בה, וגם איסורא איכא, ותירץ הריטב"א דקמ"ל קרא דאפי' אם רוצה להפסיק מלקיים המצוה שעוסק בה כדי לעשות מצוה שנייה דעדיפא ממנה, מ"מ אמרי' דאסור להפסיק מלקיים המצוה שעוסק בה, דגם בכהאי גוונא אמרי' דינא דעוסק במצוה פטור מן המצוה, ועוד תירץ בריטב"א, דקמ"ל קרא דאע"ג דאיכא עליה מצוה קבועה בזמן קבוע, כגון ק"ש ושחיטת הפסח, וקודם לכן בא לו מצוה אחרת, דאם יתחיל בה תבטלנו מן המצוה הקבועה, אפי' הכי רשאי להתחיל בזו שבאה לידו עכשיו, ואם יבטל מן האחרת יבטל, חזי' בהדיא מהתירוץ השני של הריטב"א, דאעפ"י שיוודע דהעני עומד להגיע, מ"מ מותר להתחיל עכשיו להתעסק באבידה, אמנם לאידך גיסא יש להוכיח לא כך, דהנה אם עוסק בהוצאת המת פטור מלקרות ק"ש, דעוסק במצוה פטור מן המצוה, ואיתא בשו"ע (או"ח סי' ע"ב ס"ב) דאעפ"י

אולם יש להעיר ולחלק, דשונה מצות צדקה מק"ש ואפשר דבק"ש דוקא איירי השו"ע דאסור להוציא המת, סמוך לזמן ק"ש משא"כ בצדקה, [ואי"ז מיישב את השו"ע עם דברי הריטב"א, כמובן] דבק"ש יסוד החיוב הוא אקרקפתא דגברא, כלומר שאדם בעצם מחויב לקרוא ק"ש, ובמדה ונאנס הרי שהוא עצמו לא קיים, וקיבל עול מלכות שמים, משא"כ מצות צדקה דהחיוב הוא רק באופן שמגיע עני, ובמידה והוא עוסק במצוה, הרי שהחיוב של "הגיע עני" לא התחיל, משום שכביכול אינו רואה את העני, ואפשר לחדד את ההגדרה ולומר, דבצדקה הוי כ"אין חיוב" ואילו בק"ש מכיון שהחיוב הוא בעצם, אקרקפתא דגברא, א"כ הוי "פטור", ושונה פטור מהעדר חיוב, ודו"ק היטב בזה.

יא. בקובץ לזכרו של הג"ר יעקב יוסף זצ"ל במאמרו של הרב יוסף חיים אוהב ציון מובא שהגר"א גנחובסקי זצ"ל שכיח כר"מ בשיבת טשיבין, שסמוכה לביתו של הגר"י יוסף, ומכיון שהגר"י יוסף כיהן כחבר כנסת בשנת

תשמ"ד, ע"כ יש לו טלפון בחינם על חשבון המדינה לכל ימיו, ומכיון שלהגרא"ג היו לא מעט שיחות טלפון לחו"ל שעלו בזמנו כסף רב, ע"כ היה מגיע לביתו של הגר"י ומדבר בטלפון זה שהוא בחינם, והגר"י אמר שלמרות שהוא עצמו אינו חושב שמותר לקחת כסף מהמדינה, מ"מ לא ימנע מהגרא"ג לעשות כן אם חושב שהדבר מותר, וביררתי עובדה זו אצל בנו של הגרא"ג, הג"ר שלמה גנחובסקי שליט"א, ותלמידו המובהק הג"ר שמואל פיש שליט"א, ואמרו לי שלא שמעו

מעולם דבר זה, ולא ידוע להם על קשר כלשהוא עם הגר"י יוסף, ואם היה כזה קשר ודאי היו יודעים מכך.

יב. בענין השאלה האם בזמן הקורונה מותר לאכול ברחוב, היכא דהרחוב ריק מאנשים, נראה להקל בזה, כיון שהבעיה ברחוב היא קיומם של האנשים, וכן ראיתי מעשה בהג"ר אברהם גנחובסקי זצ"ל שיצא מבית חמיו בליל הסדר לרחוב לאכול כזית מצה ממצות יד, ועשה כן כיון שהרחוב היה ריק מאנשים.

סימן מז

מרן גאון ישראל הגר"ד לנדרו שליט"א⁽⁶⁶⁾

חלק א'

א. בענין הגעלת כלים בחמץ
שעבר עליו הפסח

כתב המשנ"ב (סי' שי"ח סק"ה) דהמבשל בשבת צריך להגעיל את הכלים, דמעשה שבת אוסר אף בבליעות, ויש להקשות קו' עצומה דבמשנ"ב בהל' פסח (סי' תמ"ז, סק"ד) מבו' דהמבשל חמץ בפסח אי"צ להגעיל את הכלים, ולכא' היה צריך להיות איפכא דחמץ הוי איסור חפצא ואסור בהנאה, משא"כ במעשה שבת⁽⁶⁷⁾. **והצעתי** קושיא זו בשנת תשע"ח בפני הגר"מ שטרנבוך שליט"א והגר"י הקר שליט"א ותירצו תירוצ' נפלא דחמץ שעבר עליו הפסח חל רק לאחר הפסח, ואילו חמץ הבלוע בכלים אינו נאסר בהנאה, וממילא כשנבלע בפסח הו"ל התירא בלע, משא"כ מעשה שבת שכבר בשבת נאסר, וא"כ הו"ל איסורא בלע, אלא שהגר"י הקר סייג את דבריו, ואמר דאי"ז מוסכם שחמץ שעבר עליו הפסח מתחיל רק לאחר הפסח [ושו"ר במועדים וזמנים

ח"ג סי' קצ"ב ובח"ד סי' ר"פ שכתב בדומה לדבר זה].

[נפק"מ] בדבר זה לכא' מה שמצוי בעלי מאפיות שנמצאים בחו"ל במהלך הפסח, ומיד במוצאי פסח מגיעים לקנות חמץ, ובחו"ל עדיין פסח עקב הפרשי שעות, וא"כ לכא' עוברים בעלי המאפיות על "בל יראה", אם כי שדבר זה תלוי במחלוקת הפוסקים אי אזלי' בתר מקום הבעלים או בתר מקום החמץ, ומעתה אי נימא דהבעלים עוברים על בל יראה ממילא עוברים הקונים בחמץ שעבר עליו הפסח, משום שמיירי בחמץ שהבעלים עברו עליו בבל יראה, ומעתה תלוי בתירוצ' הגאונים הנז' האם חמץ שעבר עליו הפסח חל רק לאחר הפסח או אף בתוך הפסח, דאי נימא דלא חל בתוך הפסח א"כ הכא אמנם הבעלים עבר על בל יראה, אולם הקונים לא נכשלים בחמץ שעבר עליו הפסח, אולם כשאמרתי דבר זה לידידי הרב יצחק זאב בהגר"ד פיינשטיין שליט"א דחה

(66) פורסם בירחון האוצר

(67) ופעם אחת ראיתי אדם שהניע במוצ"ש, לחנות בתחנת דלק הפתוחה בשבת רח"ל, והיה זה לאחר הפסח, ושאל האם הבורקס שעומד למכירה, נטחן לאחר הפסח, וד"ל.

תפילה חיובה הוא מדרבנן, ודחה הגרד"ל את דברי השואל, משום ששופר הוא גופא המצוה, וע"כ אפשר דלא נחשב צורך לגבי מלאכת יו"ט, משום שמצוותו דרבנן, [אם כבר יצא יד"ח התקיעות דאורייתא]. משא"כ סידור תפילה דאם נאסור עליו לטלטל את הסידור יהיה מחוייב להתפלל בע"פ, וא"כ הסידור אינו חפצא דמצוה, אלא ככל כלי מכליו האישיים, וכמו שמותר להוציא את הממחטה שלו וכדו', ה"ה שיהיה מותר להוציא סידור, ולא דמי לספר תורה שאפשר שאין לטלטלו ביו"ט, כיוון שהוא חובה רוחנית, ולא צורך אישי, - ול"ש לסוגיא דביצה יב,א לענין הוצאת ס"ת, דהתם מיירי בהוצאה לצורך לימוד עצמי, [ואין להקשות דגם בספר תורה, נפטר מהחיוב ללכת ולשמוע ס"ת, כיון דהוי חובת ציבור, ועוד דהוי דבר עקיף], והדברים נפלאים.

ג. בענין שומע כעונה

שמועתי מהגר"ד לנדר שליט"א לדון האם אדם ששומע ברכה מאחר כדי לאכול דבר גזול, האם בכה"ג נמי אמרי' בוצע בך ניאץ ה', ואמר הגרד"ל דה"בוצע בך" הוא ע"ז שחושב ששייך לברך את ה' על דבר גזול, וע"כ אף בכה"ג נחשב "בוצע בך", אמנם לגבי הדין שפיו יהיה ריק בשעת הברכה מדין "ימלא פי תהילתך", ע"ז הסתפק הגרד"ל ואמר שאין לו הכרעה בדבר זה [ולפ"ז נראה דה"ה שאין לברך ברכת הרואה בחנוכה על נר גזול, וכדו', למרות שהוא עצמו לא גזל,

ואמר, דחמץ שעבר עליו הפסח אינו הגדרת "זמן" אלא הגדרת "מצב", כלומר שחמץ שעבר עליו הפסח אין עניינו שיעבור עליו הפסח מבחינת הזמן אלא מבחינת המצב שהחמץ הזה היה בפסח וכעת אינו בפסח ואז אסור באכילה, וממילא אף אילולא התירוך הנז' בכה"ג יש להחמיר בזה, ועי' בתשובות והנהגות ח"ו סי' ק"ה להקל בזה, משום שלדעתו אפשר לסמוך על השיטות שה"ב ליראה" תלוי במקום החמץ ולא במקום האדם, ובעלון היוצא מתורתו בשנת תשע"ט, פרסמו הערה זו, וסתמו להחמיר].

וכשהצעתי קושיא זו בפני הגר"ד לנדר שליט"א והגר"מ אזורי שליט"א אמרו שניהם בסגנון אחד, דחלוק שבת מפסח, דהא כל המ"ב מיירי דוקא באינו בן יומו, דאיסור זה דרבנן אטו בן יומו, וא"כ זה שייך דוקא בשבת, שאיסור זה ישנו בכל שבוע, ויכול ליהנות בזה בשבת הבאה, משא"כ איסור חמץ בפסח שהוא אחת לשנה והחשש של אטו בן יומו, ל"ש בזה כ"כ.

ב. בענין טלטול סידור ביו"ט

בחוה"מ סוכות תשע"ט עליתי לסוכתו של הגר"ד לנדר שליט"א והקשה ידידי הרב יהודה אדלשטיין שיחי' לפניו דאי נימא שאסור להוציא לרה"ר שופר לצורך התקיעות דרבנן [יש מהאחרונים המצדדים כן]. משום שדרבנן אינו נחשב כצורך לגבי מלאכת יו"ט, האם הוא הדין שיהיה אסור להוציא סידור, שהרי

כיוון שעצם הברכה על דבר כזה הוי ניאורין].

ד. בענין עוסק במצוה בבגדי כהונה

בגיליון חדרותא דאורייתא היוצא לאור מתורת הגר"ד לנדרו שליט"א [פסח תשע"ז] נכתב שחציו עבד וחציו בן חורין חייב לאכול ד' כזית מצה, והיינו משום שאם יאכל כזית אחד, אף החציו עבד אכל מאותו כזית, ואם יאכל שני כזיתים, לא ידעי' היאך הדברים מתחלקים, ודמי לסוגיא [ביצה לז,ב] דהאחים שחלקו ביובל האם לקוחות הם, וע"כ יאכל ד' כזיתים, ויש להקשות, חדא, דעבד נמי מחויב במצה, כמב' בקידושין [לד,ב], ועוד דמה יועיל שיאכל ד' כזיתים כדי למנוע את החשש שהחציו עבד אכל את החלק של בן חורין ולהיפך, ואף אם יאכל מאה כזיתים ישנו חשש, שהעבד אכל את חלקו של הבן חורין, והבן חורין אכל את חלקו של העבד.

ו. מילה שלא בזמנה בחוה"מ

שמועתי בשם הגר"ד לנדרו שליט"א דמילה בזה"ז נחשבת מעשה אומן, ויל"ע דא"כ אמאי מלים מילה שלא בזמנה בחוה"מ, ואין לומר משום דבר האבד וצורך מצוה, דלכאור' דברים אלו דנים אותם רק כשלא יתקיים באופ"א, אבל במילה שלא בזמנה אפשר למחר, דאל"כ אמאי לא ימולו מילה שלא בזמנה ע"י שבות

בספר דעת נוטה (בסוף ח"ב) מובאת התכתבות משנת תשכ"ג בין הגר"ח קניבסקי שליט"א להגר"ד לנדרו שליט"א דהקשה הגר"ד על הגר"ח שדן בספרו על הציצית בבגדי כהונה, והקשה הגר"ד שיהיו הכהנים פטורים מציצית מדין עוסק במצוה, ותירץ לו הגר"ח דאם אי"ז טירחא מחויב לעשות כן אף בעוסק במצוה.

ונראה דנחלקו הגר"ח והגרד"ל בגדר הדין דאם אי"ז טירחא מחויב לעשות המצוה השניה, דהגר"ח ק"ס"ל שאי"ז טירחא בשעת קיום המצוה, ואכן כשלושב בגדי כהונה אי"ז טירחא שיהיה עליו גם ציצית, אולם הגרד"ל ס"ל שהגדר בטירחא הוא שיש טירחא בקשירת הציציות וע"כ פטורים.

אולם יש להעיר בכ"ז דהא בעוסק במצוה מצינו ב' הגדרות, חדא מחלוקת תוס' והר"ן בסוכה (כה, א) ביכול לקיים שניהם האם פטור ממצוה אחרת, דיסוד המחלוקת האם עוסק במצוה הוי פטור או סדרי עדיפויות, ומצינו הגדרה נוספת דיעוי' בתוס' בב"ק (נו, א) ובתוס' רא"ש ובחי' הראב"ד (בשבועות מג, א) שהקשו דאטו אם יש לו מזוזה בפתחו וציצית בבגדו יפטר מכל המצוות, משום שהגדר הוא דבעי'

דשבות, כגון שנים שעשאוה בשינוי, ולצורך מצוה⁶⁸).

ז. בענין קטן אי מצווה בלאוין

בחוה"מ פסח תשע"ז עליתי למעונו של הגר"ד לנרו שליט"א, ודן שם בענין חיוב קטן בז' מצוות, והערתי שבתבואות שור [יו"ד סי' א' ס"ק מ"ט] כתב שקטן מצווה בכל הלאוים, ואמר מרן שליט"א דאין תבואות שור שאומר כן, וחשבתי לבאר שמש"כ התבואות שור שקטן נמי חשיב בר זביחה כיון שאסור בנבלה, אין כוונתו שלו עצמו יש איסור לאכול נבלה, אלא שנחשב בר זביחה כיון שיש לו נפק"מ האם הבהמה נחשבת שחווה, לגבי דין "לא תאכילום", אולם יש לציין שיש מהאחרונים דס"ל שאכן קטן מצווה בכל הלאוים אלא שפטור מעונשין, יעוי' בשו"ת נודע ביהודה [תניינא יו"ד סי' א'], בית הלוי [ח"א סי' י"ד], שערי ישר [ש"ג פ"א], קובץ הערות [סי' ע"ה סעיף א'] ובקהילות יעקב [יבמות סי' ל"א], אכן צ"ע דא"כ אמאי בעי' ללאו דלא תאכילום,

תיפו"ל מדין לפנ"ע, וצ"ל דאף בקטן שאין לו דעת כלל, או שוטה, דנמי יהי' אסור להאכילו, וכמו"כ נראה להביא רא' מהגמ' בשבת [ק"ט, א] דהכל פיהם של תשב"ר אין בו טעם חטא, ואי נימא דקטן נמי מצווה בלאוים, אמאי מיקרי שלא טעמו טעם חטא, ודוחק לומר שכיון שפטורים מעונש ע"כ לא מנכה מזכויותיהם, וצ"ע. וכמו"כ שמעתי ממרן שליט"א להוכיח דקטן אינו מצווה בלאוים, ואף לא בז' מצוות ב"נ, מהנכתב באבות דר"נ, שקטן הרודף אחר חברו להורגו, יש לו דין רודף מדין הצלת הנרדף, ומוכח שקטן אינו מצווה אף בז' מצוות בני נח, אולם יל"ד בזה דאפשר דהתם מיירי בקטן שאינו בר דעת, וע"כ הוצרכו לטעם של הצלת הנרדף, אבל בקטן בר דעת אפשר שמצווה בלאו דלא תרצח.

ח. בענין מצוות צריכות כוונה

שמועתי בשם הגר"ד לנרו שליט"א להעיר שלפי הביאור הלכה [סי' תקפ"ח] שאין לקיים מצוה במקום מטונף, כיון שהכוונה למצוה היא כמו ת"ת, דא"כ

68) יש לומר שמצוות מילה היא מעשה שכל אחד יכול לעשותו ואפילו ציפורת לקחה צור וכרתה ערלת בנה, אי לכך איננה כל כך כמעשה אומן והכל בקיאים אצל מילה, ועל כן שרי בחוה"מ בפשטות, ורק בדורינו דאכשר דרא ונוהרים יותר ברפואה וכיו"ב, אך מעשה המילה הוא אותו מעשה, ופשוט

בברכת יגדיל תורה ויאדיר

כפיר ברוך מבורך דדון ס"ט

הערת הרב מנחם בוימרינד שיחי', לענ"ד עד כמה שיש לדון שיהא מחויב למול ע"י שינוי או ע"י גוי א"כ גם הפסיד מצוה אם לא יעשה כן, והפלפול המחודד הלזה לא יועיל להוציא אותנו מסבך הנדון הזה.

ולענ"ד נראה פשוט דקושיא מעיקרא ליתא, דדחיית המילה עד לאחר השבת אין זה בגדר דחוייה אלא בגדר חותרה, כלומר דמעיקרא כלל לא נצטווה למול שלא בזמנה בשבת וממילא אין מקום לחפש קונצים, דמעיקרא דרינא אין כאן מצוה כלל ואין כאן שום צורך מצוה, והרי ילפינן מקראי שמילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת וע"כ מיירי ע"י ישראל ובלא שינוי, וממילא נפיק לן דליכא מצוה כלל.

הירושלמי לדעת הסוברים דשויא אנפשיה חתיכה דאיסורא הוי מדין נדר, א"כ אמנם מצד עצם האיסור לשיטת הנותן ליכא לפני"ע, אולם יל"ד שיהיה אסור מדין לפני"ע מחמת הנדר, וצ"ע. [ואמנם יל"ד בזה לפי מה ששמעתי ממור"ר הגר"ד מילר שליט"א מראשי ישיבת פוניבז', שאין הכוונה דהוי כנדר ממש, אלא שבכוח האדם לתבוע שידונו אותו לחומרא כמו שהוא חושב, ואכמ"ל], וכמו"כ יעוי' בשערי חיים [גיטין סי' ל'] שפלפל בזה מהסוגיא בסוכה [י,ב] ובריטב"א [שם], ועתה נדון בנדון השני, האם מותר למחמיר לבקש מהמיקל שיעשה מלאכה בשבילו, והנה לפני למעלה משלושים שנה בשמחה בבית אאמו"ר שליט"א השתתפו הגר"ד לנדר שליט"א ולהבחל"ח הגר"י זליכה זצ"ל רבה של פרדס כץ, וסיפר הגר"י זליכה שהיה אצלו מעשה כזה, והורה לו הגר"ש ואזנר זצ"ל שיבקש מאשכנזי המיקל בדיני חזרה שיעשה בשבילו, והגר"ד לנדר טען כנגד זה ואמר שהרי לשיטתו אף לגוי אסור לתת שיעשה בשבילו כיון דהו"ל אמירה לעכו"ם, וא"כ במאי גרע היהודי מעכו"ם לגבי זה, וכמו"כ יל"ד בזה משום מעשה שבת, שהרי לשיטת המחמיר נעשתה מלאכה, ואמנם בזה יש להקל משום שמקילים במעשה שבת בדבר התלוי במחלוקת הפוסקים, וכמ"ש הביאור הלכה [סי' שי"ח], וכמו"כ באופנים מסוימים יל"ד בזה משום מוקצה, ולכאור' נראה לחלק בין מחלוקות שהם שורשיות

אין ללבוש ציצית קודם ברכת התורה, ויש להעיר דא"כ איך אפשר לברך ברכות התורה עצמם, שהרי קודם הברכה האדם צריך לחשוב שעומד לברך, והערה זו שמעתי מהגר"ח"מ שטיינברג שליט"א.

ט. בענין לפני"ע בדבר התלוי במחלוקת הפוסקים

הנה יש מהפוסקים שדנו האם יש איסור לפני"ע, בדבר התלוי במנהגי עדות, והיינו לשני הצדדים, כלומר האם מותר למחמיר לבקש מהמיקל שיעשה בשבילו מלאכה שלדעת המבקש היא אסורה, וכמו"כ יש לדון האם מותר למיקל להטעות את המחמיר ולתת לו דבר שלדעת הנותן הוא מותר, והנה דנו בזה הפוסקים, ויש לציין שאף השדי חמד [מערכת הו' כלל כ"ו ס"ק כ"א] דן בזה בהרחבה, והנה לענ"ד יש לדון בזה מכמה אנפי, חדא בענין האם מותר למיקל להטעות את המחמיר, הנה איתא בירושלמי בתרומות [פ"י ה"ב] להדיא דרב ושמואל נחלקו בדבר מסוים אם הוא מותר או אסור, והמחמיר האכיל את המיקל ללא ידיעתו, והיינו שכיון שלדעתו הדבר מותר ליכא בהא איסור לפני"ע, [ויעו"ש בקרבן העדה שכתב דרב לשיטתו בזה במקו"א, וא"כ אין לפסוק כמותו בענין זה, והגר"א וייס שליט"א בשו"ת מנחת אשר ח"ב סי' י"א תמה עליו, יעו"ש], וא"כ היא ראי' נפלאה דשרי, ופלא על האחרונים שדנו בזה ולא הביאו את דברי הירושלמי, אמנם יל"ע בדברי

ועתיקות וכמו מחלוקות השו"ע והרמ"א, שאין הדבר תלוי בבחירת האדם, ואם נולד ספרדי מחויב לפסקי השו"ע, ואם נולד אשכנזי מחויב לפסקי הרמ"א, דאז ודאי שאין לראות את הצד השני כחוטא, אולם במחלוקות בזמננו, די"א שבזה לא נאמר אלו ואלו דברי אלוקים חיים, ובפרט אם הוא עצמו למד את הסוגיא ויצא לו להחמיר, אפשר שאסור לו לבקש מהמיקל שיעשה לו מלאכה.

י. בענין גניבה פחות משו"פ

יש להקשות לדעת הסוברים דגזילה פחות משו"פ היא גזילה גמורה, אלא שפטור מהשבה, א"כ אמאי בגונב חצי פרוטה, לא יתחייב כפל, וממילא יוכל לשלם פרוטה שלמה, וע"ז לא מחלי אינשי, והכפל הוא על האיסור גניבה, ולא על המציאות של החוב, כדמוכח ברמב"ם [פ"א הל' גניבה ה"ח] יעו"ש, וראה במנחת חינוך [מצוה נ"ד אות כ"ב] מש"כ בזה, והצעתי קושיא זו בפני הגר"ד לנדרו שליט"א ותירץ שמחלי אינשי על מניעת רווח של חצי פרוטה, ורק על הפסד של פרוטה לא מחלי אינשי.

יא. בענין חיוב תפילת מוסף

ראיתי מי שדן בענין שליח ציבור לתפילת מוסף מתחת לגיל עשרים, והליץ על המנהג, למרות שיש

שכתבו שלא יגש כש"צ בכה"ג, ויש להוסיף בזה את מה שהובא בגליון חדרותא דאורייתא מתורת הגר"ד לנדרו שליט"א שאמנם החיוב להביא קרבן מוסף הוא מגיל עשרים, אך מכיון שהקרבן מרצה אף לאלו הצעירים מגיל עשרים, ע"כ כיום שאין לנו ביהמ"ק בעזה"ר, מחויבים כולם בתפילת מוסף.

יב. בענין רודף קודם שהתחילה פעולת הרדיפה

ראיתי מי שדן בענין רודף קודם שהתחילה פעולת הרדיפה, ויש לציין שהגר"ד לנדרו שליט"א בספרו זכר דבר [סי' ד'] כתב שאדם שהוא עיתים פיקח ועיתים שוטה, וכעת הוא פיקח, ויודע שבשעה שיהיה שוטה ירדוף אחר נערה המאורסה, מחויב כפיקח להרוג את השוטה שעומד לרדוף אחר נערה המאורסה, והיינו דאיכא דין רודף אף קודם שהתחילה הרדיפה, וראיתי מובא בשם הגרמ"ה הירש שליט"א שדן בחידוש זה משום טענה זו שעוד לא התחילה הרדיפה ⁶⁹.

[א"ה], ויש לציין שאחר שהדפסתי קונטרס מנחת רפאל ח"ג, ובו הבאתי ענין זה שהגרמ"ה הירש דן בחידוש הגרד"ל, וכתבתי שנחלק על הגרד"ל בענין זה, שמעתי שאמרו ד"ז להגרמ"ה הירש שמובא

69) ובקובץ ישורון [כרך מא עמ' תע"ג] מובא שהרב שלמה לורנץ ז"ל שאל את הגרא"מ שך זצ"ל מה הדין הרודף אחר נערה המאורסה, שמישהו קידשה לעוד שלושים יום, ועד שיבוא אליה כבר תהיה מקודשת, והגרא"מ שך לא ענה, והיה שם ברכב הגרא"ב פינקל זצ"ל והביא ראה לפשוט ספק זה מקושיית התוס' דמה תהו"א שיהיה מותר להרוג בן אדם שרודף

שנחלק עליו, ומיד אמר שאינו יכול לחלוק על הגרד"ל].

יג. בענין אם יבנה ביה"ק

בספירת העומר

שמעתי מהג"ר ישראל אדלשטיין שליט"א שאחד מהאדמו"רים אמר שאם יבנה ביהמ"ק בספירת העומר, יש לדון האם יוכלו להמשיך בספירה בברכה, כיון דדמי לקטן שהגדיל בימי הספירה, שעובר מחיוב דרבנן לחיוב דאורייתא, והוסיף שדודו הגרש"מ דיסקין זצ"ל בעל משאת המלך טען שאינו כן, כיון שהחיוב דאורייתא תלוי רק בהבאת העומר, ולא בקיום ביהמ"ק, וסיפר הגר"י שאמר דברים אלו להגר"ד לנדו שליט"א והשיב דגם זה אינו נכון, כיון שחיוב דאורייתא ליכא כיון שלא הייתה הבאת העומר, אולם חיוב דרבנן נמי ליכא, כיון שהחיוב דרבנן הוא משום זכר למקדש, וליכא דין זכר למקדש כשבית המקדש קיים, וטען ע"ז גיסי הג"ר חיים משה בן נאים שליט"א דא"כ היאך מתחילים לספור בברכה, הא בעי' לחוש שמא יבנה ביהמ"ק,

כמבו' בסוגיא בתענית [יז,א] לגבי שתיות יין בכהנים, דחיישי' שמא יבנה ביהמ"ק ולא יהיה כהן הראוי לעבודה, (70) ואכן מסקנת הגמ' כרבו שקלקלתו תקנתו, שכיון שלא נבנה, שרי לכהנים לשתות יין, ולא חיישי' שמא יבנה כעת, וא"כ אתי שפיר הקושיא מהגמ' בתענית, אלא שיש להקשות מהגמ' בע"ז [ט,ב] דאמר ר"י בר חמא אם יאמר לך אדם במלאות ארבע מאות שנה לחורבן הבית לקנות שדה בשווי אלף זוז בדינר אחד, אל תקנה, והיינו משום שמהרה יבנה ביהמ"ק וחבל על הדינר [ובאמת צ"ע על כל גדולי הדורות שקנו ובנו בתים בחו"ל לאורך כל הדורות, ואמנם לא הוי איסור אלא עצה טובה, אבל עדיין תיקשי, וצ"ע], ומעתה הרי מוכח דחיישי' שמא יבנה, ולכאור' היה מקום לומר שדברי הגמ' בתענית אמורים קודם ארבע מאות שנה, אולם זה אינו שהרי הרמב"ם פסק את דברי הגמ' בתענית להלכה, [פ"א מהל' ביאת מקדש ה"ז], ושמעתי מגיסי הגאון הגז' לחלק בין איסור לעצה טובה, כלומר שלגבי איסור לא חיישי', ואילו לגבי עצה טובה, נאמר שעדיף שלא לקנות,

לחלל שבת, הלא עצם הריגה היא חילול שבת, ומדוע שהיה מותר לחלל שבת כדי למנוע מאדם אחר לחלל שבת, ואי נימא שמותר להרוג אדם קודם שהדב אסור, כלומר קודם שנתקדשה בפועל אותה נערה, א"כ אפשר ליישב קושיית התוס' דמיוירי רגע לפני שבת, ורואה שאדם רץ לחלל שבת, וע"ז הוצרכו לחדש שאינו יכול להורגו, והגרא"מ שך נהנה מהראיה, ודיברתי ע"ז עם הגר"א לורינץ שליט"א [בנו של ר' שלמה ז"ל] ואמר שהיה באותו מעמד, אולם השואל לא אביו, אלא הגרמ"ש ברמן זצ"ל.

(70) הערה מאת הרב מרדכי איון: במה שתמה האיך מברכים על ספיה"ע הלא מהרה יבנה המקדש ויתבטל המצוה גם מדרבנן כי כבר לא יהא זכר למקדש וגם דאורייתא אינו כי לא הוקרב העומר ובאמת אין כאן קו' כלל כי הלא זה גופא היה התקנה והחיוב דרבנן לספור ולברך בכה"ג. אלא דיל"ד אם משו"ה מוכח דגם לכשיבנה המקדש נצטרך להמשיך לספור עד שבעות או לא רצ"ע.

ועדיין צ"ת. ובחזרה"מ פסח תשפ"א שאלתי ד"ז להגר"ד לנדר שליט"א מדוע לא חיישי' שמא יבנה ואמר שאי"ז קושיא, דא"כ לא שייך לתקן זכר למקדש וע"כ שבכ"ז תקנו ולא חששו לברכה לבטלה.

יד. בענין חיוב סיפור יציאת

מצרים

שמועתי מהגר"ד לנדר שליט"א שאין חיוב לחזור אחר בנו לספר לו סיפור יציאת מצרים, אלא יש דין סיפור יצי"מ, ואם בנו לידו מחויב לספר לו, ושאלוהו וכי גרועה היא מצוה זו משאר מצוות שמחויבים לחזור אחריהם, וענה וכי גרוע בעיניכם מנהג ישראל שלא מחזירים אחר הילדים, ולעיתים מתארחים אצל המחנותנים, אמנם יש לציין ששמועתי מהגר"מ אזורי שליט"א שבמשפחת שמואלביץ נוהגים שכל הבנים נמצאים אצל הוריהם בליל הסדר כל השנים, ולא אצל הורי נשותיהם.

טז. בענין אם חוששים

לסטטיסטיקה

בספר "אגן הסהר" [ח"א עמ' 730] הביא בשם אחד מגדולי פוסקי דורינו שליט"א [ובשיחה עם המחבר הרב שמואל פיש שליט"א אמר שכמדומה דמיירי בהגר"נ קרליץ זצ"ל - אמנם צ"ע מדוע אי"ז נדפס בחוט שני על טומאת כהנים שיצא לאור לאחרונה]. שצריך לחוש ולאסור להעביר מת בתוך מנהרה, והגר"א גנחובסקי זצ"ל הוכיח מתוס' ביבמות [לז,

ב] דאי"צ לחוש מצד מיעוט שאינו מצוי, וצ"ע דמכיון והרוב אינו סותר למיעוט, א"כ מוכח ממתני' בטהרות, דבעי' למיחש, וצ"ע. וראיתי מובא בשם הגר"ד לנדר שליט"א דאמר שעל האנשים הנמצאים במנהרה יש כל דפריש, שפרשו לתוך המנהרה, וצ"ע דעדיין מתוך הקבוצה הסטטיסטיקה אומרת שאחד מכולם הוא כהן, וצ"ע.

טז. בענין נשבע לבטל את

המצוה

בחוה"מ פסח תשע"ב הקשה הגר"א גנחובסקי ע"ד השו"ע [או"ח סי' תפ"ה] שמי שנשבע שלא לאכול מזה כל השנה, לא יאכל אף בליל הסדר, כיון דהוי איסור כולל, והקשו הראשונים אמאי לא יבוא עשה דמצה וידחה ל"ת דשבועה, ותירצו דשבועה איכא עשה ד"כל היוצא מפיו יעשה", ו"לא יחל דברו", ואין עשה דוחה ל"ת ועשה, ומעתה הקשה הגר"א גנחובסקי שהרי אין ספק שאותו אדם מבטל מ"ע, אלא שככל את עצמו מקיום, וא"כ יבואו אליו הבי"ד ויאמרו לו אם לא תאכל מצה, אנו קונסים אותך לשלם יותר מחומש מנכסיך, וא"כ נפטר מהעשה בגלל החומש, כמב' ברמ"א [או"ח סי' תרנ"ו ס"א], ונשאר לנו רק הלאו, ושוב יבוא עשה דמצה וידחה ל"ת דשבועה, [והי' מי שטען שאין חיוב חיצוני יוצר פטור של חומש, דא"כ כל אדם שירצה להיפטר מ"מ"ע ידור שאם יניח תפילין ישלם יותר מחומש מנכסיו, וצ"ל דהכא שאני שחיוב

לסוכה, משום שאצלו אין פטור מצטער, ואמר הגר"ח"ע שאף הוא יכנס לסוכה, כיון שבהכנסת אורחים ליכא פטור מצטער, והי' מי שדן שיכול כעת הגר"ח"ע אף לברך לישב בסוכה, דכיון דמחויב בלא"ה לישב בסוכה, שוב מחויב בכך, ואף יכול לברך].

ובחזרה"מ פסח תשע"ו עליתי למעונו של הגר"ד לנדרו שליט"א והצעת

בפניו את קושיית הגרא"ג, ובתחילה לא קיבלה כלל, משום שחוב שאדם יוצר על עצמו, לא יכול לפטור מדין חומש, ואמר שהכיר את הגרא"ג היטב, ולא הי' שואל שאלות כאלו, אולם שמעתי מאחד שהי' נוכח שם שאחר שיצאתי חזר בו, ואמר שאכן זו קושיא, וכל מי שהגיע לאחמ"כ הציע בפניו את הקושיא (71).

של בי"ד הוא חיוב בעצם, וראוי לבי"ד לעשות כן כדי להעמיד הדת על תילה] ותיירץ הגר"א גנחובסקי עפ"י התוס' בקידושין [לדא,] דבדין אין עשה דוחה ל"ת ועשה, היינו אף לאחר שבטל העשה, מ"מ הל"ת נהיה אלים טפי, אולם עדיין הקשה לדעת ריב"א בחולין [קמא,] שבדין אין עשה דוחה ל"ת ועשה לא נאמר שהל"ת נהיה חמור יותר, ושמעתי לתרץ אף לדעת הריב"א בחולין שהדין של חומש מנכסיו הוא דין טירחא, והיינו שלא הטריחוהו להוציא יותר מחומש מנכסיו, אולם היכא שחייב מצד הל"ת חוזר ומחוייב אף משום העשה. [ודמי למעשה שהי' אצל בעל האחיעזר שהי' אצלו אורח בסוכה בזמן צינה, והגר"ח"ע לא ישב בסוכה משום מצטער, אולם האורח אמר שיוורד

(71) הערת ידידי הרב אברהם שמחה אדלשטיין שיחי': במה שהבאת מהגר"א גנחובסקי זצ"ל להקשות במי שנשבע שלא לאכול מצה, שיקנסוהו בי"ד יותר מחומש אם לא יאכל מצה, ויפטר מהעשה של שבועה, (ומבואר בדבריו דהעשה של שבועה לא חשיב איסור עשה, וצריך בירור). באמת היה מקום לדון דמה לנו לגרום לו לקיים עשה אחד על פני עשה אחר, דיותר מחומש הוא פטור כעין אונס, אבל לא קיים את המצוה, ובפרט שמבטל את העשה של שבועה בקום ועשה, וביטול העשה של מצה הוא בשב ואל תעשה.

ובמה שכתבת ליישב דכיון שעדיין חייב משום הלאו אין נפטר גם ביותר מחומש, לכאורה כיון דמחמת הלאו אינו מחוייב דעשה של מצה דוחה אותו, לא שייך לומר דלא יפטר.

סימן מח

מזן גאון ישראל הגר"ד לנדו שליט"א (72)

חלק ב'

שקי"ל [ב"מ צז,ב] שהרב משועבד לתלמיד ולא להיפך, ונפק"מ לדין בעליו עמו.

ג. בחזו"מ סוכות תשע"ז עליתי לסוכתו של הגר"ד לנדו שליט"א

וישב שם הגר"ש ספראי שליט"א מראשי ישיבת בית שמעיה, וסיפר על יהודי מבית ליטאי שחמיו היה חסיד חב"ד ששם לא נוהגים לישן בסוכה, והציע הרב ספראי לאותו אדם שישן בסוכה תחת מיטה שהיא עשרה טפחים לפי שיעור הגר"ח נאה, ולא לפי שיעור חזו"א, ואז יצא יד"ח ממה נפשך, אולם הגר"ד לנדו אמר שלמעשה חוששים לחומרא לשיעור של הגר"ח נאה. [ולפ"ז יל"ד בגר שנתגייר וטבל במקווה בשיעור של הגר"ח נאה שאינו מחויב לקיים את השיעורים של החזו"א, או שנאמר שמחויב לחשוש לחומרא].

ד. בשמחת בר המצוה שלי בשנת תש"ע זכיתי והגיע הגר"ד לנדו שליט"א, ושאלתי מה יהיה הדין באדם שיש לו רק מצה מליאה בתולעים, האם נאמר דיבוא עשה דמצה וידחה ל"ת של

א. שמעתי מאאמו"ר שליט"א שהגיע אל הגר"ד לנדו שליט"א והפריע לו בלימודו לצורך דבר מצוה, והתנצל על כך, ואמר לו הגר"ד אין צורך להתנצל, כיון דהוי מצוה שאי אפשר לעשותה בידי אחרים, ואמר שהעולם טועה בכך שאם רואים משהו לומד לא מפריעים לו לצורך מצוה, ואילו משהו שעוסק במצוה, מבקשים ממנו שיעשה מצוה אחרת, והרי לימוד תורה נדחה מפני מצוה שאי אפשר לעשותה בידי אחרים, ואילו אם עוסק במצוה אחרת, הו"ל עוסק במצוה ופטור מן המצוה, וכתב הריטב"א [סוכה כה,א] שאסור לו לעזוב את המצוה שלו ולעסוק במצוה אחרת, אף אם המצוה השנייה חשובה יותר.

ב. עוד שמעתי מאאמו"ר שליט"א שבלומדו חברותא יחד עם הגר"ד לנדו שליט"א, איחר ללימוד המשותף, ומיד התנצל על האיחור, ואמר לו הגר"ד שלא יתנצל, ואם יתנצל תצא מכך הלכה שאינה נכונה, וביאר דבריו,

תולעים, והנה במצת טבל אינו יוצא יד"ח מצה, כדאמרי' בפסחים [לח,ב] וילפי' לה מקרא, אולם בתולעים הלאו אינו במצה בעצם, וכמובן היינו דווקא לדעת תוס' ביבמות [ד,ב] דעשה דוחה אף כמה לאוים, אולם לדעת הרשב"א [שם] אינו דוחה כמה לאוים, וכמו"כ היינו דווקא לדעת הפסקי תוס' [זבחים אות צ"ז] דהיכא דל"ש בעידנא, ליכא דין בעידנא, דאם לא כן יש לחוש שיאכל תולעת קודם שיאכל כזית מצה, ואמר הגר"ד שלא יאכל מצה זו, משום שבכל מאכלות אסורות איכא גם עשה כללי, ואין עשה דוחה ל"ת ועשה, והדברים צ"ב שהרי ישנה אף מצות עשה כללית של "ובחרת בחיים" לדעת היראים בכל ספק דאורייתא, אטו נאמר שממילא אין עשה דוחה ספק דאורייתא, וצ"ע, [ובאלול תשס"ט שאלתי את הגרא"ל שטיינמן זצ"ל, ואמר שבאופן עקרוני, אין הכי נמי, והיינו כמובן באופן שאינו עובר ב"בל תשקצו"].

ה. הנה ידועים דברי החזו"א [יו"ד סי' ב' סקכ"ח] שלחילונים בזה"ז יש דין תינוקות שנשבו, והגר"ד לנדרו שליט"א אמר בשם החזו"א שדברי החזו"א אמורים אף במי שלמד בתלמוד תורה, אלא שלא נהיה בן י"ג בעודו שומר תורה ומצוות, שיש לו דין תינוק שנשבה.

ו. שמעתי מהגר"ד לנדרו שליט"א לדון על אדם ששמע ברכת המזון בשבת מאדם אחר, ולאחר זמן מסתפק אם אותו אדם אמר רצה והחליצנו, האם מחויב

לחזור ולברך, ואמר הגר"ד שמעיקר הדין יש חזקה שאמר נכון, אך כשאדם מברך לעצמו, בזה גופא שמסתפק, מהווה ריעותא, אולם אם שמע מאדם אחר, והשומע הוא זה שמסתפק האם המברך אמר רצה והחליצנו, ליכא חשש שהמברך לא אמר רצה והחליצנו.

ז. שמעתי מאמאמו"ר שליט"א בשם הגר"ד לנדרו שליט"א לדון בכהן שהתחיל לברך את הברכה על ברכת הכהנים, וחשב שהוא כהן יחיד בבית הכנסת, וממילא חיובו מדרבנן, ואחר כך הוא שומע את קולו של כהן נוסף, וממילא הוי חיוב דאורייתא, וא"כ הכוונה בברכה הייתה למצוה דרבנן, ולא למצוה דאורייתא, וצ"ע.

ח. בחוה"מ פסח תשע"ו שאלתי את הגר"ד לנדרו שליט"א מדוע לא נוהגים שהגבאי מעלה לתורה את הכהנים הסמוכים ביותר לספר התורה, משום אין מעבירין על המצוות, ואמנם אין הכהן חפצא דמצוה, מכל מקום הרי המצוה קרובה אליו, והיינו אי נימא דאיכא אין מעבירין על המצוות אף באותה מצוה, [עי' בתוס' במגילה ו,ב ובמנחות סד,ב שנחלקו בזה], ואמר הגר"ד שליט"א, שיסוד הדין להעלות כהן ראשון הוא משום כבוד הכהן, ואם כן כבר שאומר הגבאי יעמוד פלוני כהן, כבר כיבד את הכהונה, והעלייה לתורה היא רק מימוש של אותו כבוד, ויל"ד בקושיא זו באופן נוסף, דהנה יש לחקור האם דין "וקדשתו" הוא על שבט

הכהונה, או על כל כהן וכהן בפני עצמו, ואי נימא שהוא על שבט הכהונה, [וכך שמעתי מהגר"מ פינקל שליט"א להוכיח מהא שמכבדים אף כהן בעל מום, למרות שלא שייך בו "כי את לחם אלוקיך הוא מקריב"] אם כן אף כשמכבד כהן רחוק מתכבד כל שבט הכהונה, ולא פסח בכך על המצוה שלידו, וכל הכהנים הם מצוה

אחת, ובנותן טעם להביא דברי הגרי"ז בחי' על זבחים [נד,א] שביאר בדברי התוס' שכתבו מדוע אין חשש של אין מעבירין על המצוות, בכך שהכהן מדלג על הקרן הראשונה, והולך לקרן אחרת להזות עליה את הדם, משום שכל המזבח מתכבד בזריקת הדם, ועל כן לא דנים לכל קרן וקרן בפני עצמה.

סימן מט

שמועות מהגר"ד לנדרו שליט"א

חלק ג' - סוכות תשפ"ב

עבירה מדוע מחנכים לומר קטן לומר וידוי, ואמר שחינוך הוא כדי שממשיך לעשות כן בגדלות, ואז יהיה חייב בוידוי, [א"ה, ועפ"ז מיושבת הקושיא לפי השיטות שדעת אחרת מקנה לא מועיל אף מדאורייתא, א"כ מדוע קטן היודע לנענע חייב אביו בלולב, והלא אין לו קיום מדאורייתא, והביאור הוא שהחינוך הוא שיתן לו כדי שיעשה כן בגדלותו, ובגדלותו בצורה זו הוי קיום מצוה] ועפ"ז דן בענין פתיחת קבר של קטן, שטעם איסור פתיחת קבר הוא משום חרדת הדין, ובקטן ל"ש טעם זה.

ג. **שאלו** את הגר"ד האם אדם שמניח עציץ נקוב בחצר חבירו בשביעית מי עובר באיסור שביתה, ובתחילה אמר הגר"ד שפשוט שרק המניח עובר, ולא בעל הקרקע, אולם לאחמ"כ חכך בדעתו שגם בעל הקרקע עובר.

ד. **אמר** הגר"ד שיש לדון עפ"י המנחת חינוך שאישה לא מצווה במ"ע של שביעית, שא"כ באדם שעובדים בגינתו בבית משותף, ואינו יכול למנוע את זה ע"י העצה שכתבו הפוסקים שיפקיר את חלקו בשדה [והגר"ד תמה האם אכן עושים

נכנסתי לסוכת הגר"ד לנדרו שליט"א עם **אאמו"ר שליט"א**, וידידי הרב יוסף שטרנר שיחי', ביום א' ב' תשרי, וישבו לפניו הגר"י במברגר שליט"א, הגר"נ נבנצאל שליט"א והגר"מ גולדבלט שליט"א, והייתי שם כשעה, והדברים היו שמחים ומאירים כנתינתן מסיני, וכדלהלן.

א. **כשיצא** הגר"נ נבנצאל שליט"א, הושיט הגר"נ את ידו, אולם הגר"ד אמר שאינו לוחץ ידיים מחמת הקורונה, ואמר ע"ז הגר"נ שזה "ידיים שאין מוכיחות"...

ב. **לאחר** שאלת הגר"נ נבנצאל בעניני קטן, עבר הגר"ד לדבר על חיוב קטן במצוות, והראה באבות דרבי נתן פרק ט"ז שכתוב שקטן שעובר עבירות ומחלל שבת והורג נפשות אין ממחין בידו [א"ה, וצ"ע מדין רודף, וכן זהו דלא כהמשנה שקטן אומרים לו אל תכבה בשבת מפני שיש דין שביתה], ואמר שלפי רב הונא בנדה מ"ב, שמופלא הסמוך לאיש לוקה על כל יחל, יוצא שמותר לו לעבור על כל איסורים שבתורה כולל ג' עבירות, מלבד כל יחל, ושאלוהו אם לא שייך בו

כן, וכי אם יבוא אדם אחר ויקח את חלקו האם לא יקפיד על כך] ואמר הגר"ד שמכיון ועובר רק על העשה של שביעית, ואישה אינה מצווה בזה, ע"כ יכול להקנות את השדה לאשתו.

ה. שאל הגר"ד איך מותר ללכת מחמת עצין נקוב בשבת, והא מפסיק את יניקתו מהקרקע, ואחד הנוכחים אמר פוק חזי מאי עמא דבר, שאין חוששים לזה, והגר"ד לא אהב את התגובה, ושאל וכי יש היום "עמא".

ו. ובאותו ענין, אחד הנוכחים רצה לומר שהפסקת היניקה היא פס"ר דלא ניח"ל, והערתי על דבריו שכל זה בהפסקת היניקה, אולם לאחר שעוזב את מקומות הוא מחזיר את היניקה, וא"כ ניח"ל, אכן אפשר דהוי גרמא.

ז. ואחד הנוכחים העיר ממה שנאמר שהטעם שאסור לעלות באילן בשבת, הוא משום שמא יתלוש ולא משום שמפסיק היניקה, מבואר שאין לחוש לזה, והגר"ד לא הסכים, ואמר שבאילן שמחובר לקרקע אין יניקה דרך האויר.

ח. סיפר הגר"ד ששמע בעצמו מרבי יוסף דינקליס זצ"ל שהיה אצל הגר"ח מבריסק, והגר"ח אמר דין מסוים, ור' יוסף אמר שזה כתוב בתוס' רא"ש, ושאלו הגר"ח האם זה כתוב בתוס' רא"ש או שאתה אומר שזה כתוב בתוס' רא"ש?.

ט. הוכיח מהמרדכי ריש מו"ק שיש איסור בפס"ר בחוה"מ, ולא כפי שהיה מי שרצה לומר אחרת, דהנה איתא במו"ק

יב, דרב שרי לסרוקי סוסיא בחוה"מ, ופירש"י דהיינו להסריק סוסים במסרקות של ברזל, והק' המרדכי דזה אפי' ביו"ט שרי כיון דאינו פס"ר, ולכך פי' דהיינו כעין אישטריגל"א שלנו, דביו"ט אסור דהוי פס"ר ובחוה"מ מותר, ויש שרצה להוכיח מהמרדכי דפס"ר מותר בחוה"מ, אמנם טען הגר"ד דאדרבה מדברי המרדכי מוכח דפס"ר אסור, דאי פס"ר מותר א"כ אמאי צריך רב לחדש דסרוקי סוסיא מותר והלא כל פס"ר מותר ואמאי צריך דוגמאות, אלא ע"כ דפס"ר אסור בחוה"מ, ורק סרוקי סוסיא מותר מטעם מסוים.

י. דין בחידושו של החכם צבי שאף ביום ראשון של סוכות יש תקנה דרבנן של לולב ניטל כל שבעה, [והגר"י במברגר דייק כן ממה שנכתב שריב"ז תיקן שיהיה ניטל כל שבעה, ולא כתוב "שישה"], [א"ה ושמעתי כמדו' בשם הגרי"מ פיינשטיין זצ"ל שדן לענין מי שנטל ד' מינים בכותל המערבי בחוה"מ שלאחמ"כ מחויב ליטול שוב פעם בביתו, משום התקנה דרבנן, והיינו שהתקנה היא דין חדש, ולא תוספת על הדאורייתא, והדברים מתיישבים עם דברי החכ"צ הנז', אולם העירני ידידי הרב ישראל מאיר טופר שאינו דומה לדברי החכ"צ, דדברי החכ"צ אמורים מכיוון שישנם שני דינים, דין "ולקחתם לכם ביום הראשון" ודין "ושמחתם שבעת ימים", והדין דרבנן ליטול בכל שבעה הוא זכר לדין של "ושמחתם", ואף ביום הראשון, שייך זכר לדין "ושמחתם" משא"כ באדם

מידידי הרב אורי בנר שהיה אצל הגר"ד לאחרונה, והגר"ד אמר לו להוריד את המסכה כדי שישמע את שאלתו, והגר"ד שם על עצמו מסכה כדי לשמור על עצמו **טו. שמעתי** מהגר"ד שבחודש תשרי אי"ז נחשב ספיקא דיומא ממש, לגבי חו"ל, כיון שמימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר, [א"ה, ועפ"ז אתי שפיר מדוע בחו"ל לא נוהגים יומיים ביוה"כ לגבי שביתת מלאכה, דהא בזה אין פקו"נ].

טז. אמר הגר"ד שקטן שהגדיל בסוכות, אינו צריך לברך שהחיינו על מצוות הסוכה, ובאמת צ"ע מדוע.

יז. שאל הגר"נ נבנצאל שליט"א לגבי קטן שהגדיל בחוה"מ, והלך לישן קודם השקיעה, והמשיך לישן לאחר השקיעה, וכעת ישן בסוכה ללא כוונת מצוה, שהלא כוונה בקטנותו אינה נחשבת, ואמר הגר"ד שבעודו קטן אינו מצווה בשום דין לדאוג למה שיהיה בגדלותו.

יח. שאל הגרא"מ גולדבלט שליט"א לענין אדם במדבר, שאינו יודע את חשבון הימים, ויש לו אתרוג חסר, דלכאו' אינו מחויב ליטול מחמת שלכל היותר זו מצוה דרבנן והוי ספיקא דאורייתא, והגר"ד דן בזה באריכות. [א"ה, לענ"ד אף בדאורייתא יל"ד בזה, מאחר דהוי ספק אם יקיים ודמי לדברי הפרמ"ג או"ח סי' קצ"ד שהיכא שיש ספק אם יקיים, בכה"ג לא אמרי' ספיקא דאורייתא].

שנטל ד' מינים בכותל, שקיים את הדין דאורייתא, לא מסתבר שיחייבו אותו לקיים שוב את ה"זכר" של אותו דין].

יא. כשאמר לפני הגר"י במברגר שליט"א שיש דיוק מלשון המשנה כצד מסוים, אמר לו הגר"ד, אני לא חסיד של דיוקים, אני אוהב להוכיח מ"דינים".

יב. אמר הגר"ד שמצא מציאה בשו"ע הרב, שכתב שמצות ד' מינים אינה מדין יו"ט, אלא מדין א' דסוכות, ואמר הגר"ד נפק"מ שמי שלא ידע שיש יו"ט ונטל לולב, יצא יד"ח, ולא נחשב שלא כיון, ואמר לפ"ז שבשופר אדם שיתקע בשופר ויכווין משום א' תשרי ולא משום יום תרועה לא יצא יד"ח. [והיה מי שרצה להוסיף שתלוי מה מהות החג, שבר"ה המהות היא יום תרועה, ובסוכות המהות היא הסוכה ולא ד' מינים].

יג. אמר שיש מקשים מדוע שלא יוכל ליטול ד' מינים בזמן התוספת של ליל יו"ט ראשון, כיון שסו"ס הוא יום. [א"ה, ושמעתי מהגר"נ נבנצאל שליט"א לדון ביוה"כ שחל בשבת שיקבל על עצמו תוספת שבת ולא יוה"כ מפלג המנחה ויאכל סעודה ויחשב שקיים מצות סעודת שבת].

יד. הגר"ד עצמו יושב עם מסכה על הפה והאף, אולם לא מקפיד לגבי אחרים, ואדרבה בני הבית אומרים שאפשר להוריד את המסכה. [א"ה, ושוב שמעתי

סימן נ

מזן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א (73)

א. יל"ע במה שנתפרסם בשם הגר"ח קניבסקי בתחילת פרוץ נגיף הקורונה בארה"ק דאינו נחשב מגפה, כיון שלא מתו שלושה אנשים במשך שלושה ימים רצוף, שזהו השיעור של מגפה, כמבוא בגמ' בתענית, ולענ"ד יל"ד בזה, כיון שהיום העולם גלובלי, ויודעים מה נעשה בשאר מקומות, וא"כ מדוע שנחכה עד שיגיע הנגיף לפתחנו, ואם בערים אחרות בעולם מתו מנגיף זה הרבה יותר משלושה אנשים בשלושה ימים, א"כ ודאי שנחשבת מגפה, ובזמן חז"ל לא יכלו לדעת שמה שמתים במקומות אחרים זהו מאותו הנגיף.

ב. יל"ע בחולה מאומת לקורונה היוצא לרחוב ללא אמצעי הגנה, ונמצא בין אנשים, האם נחשב רודף, והגר"ח קניבסקי שליט"א כתב ע"ז "כמעט רודף", ויש להוסיף בזה שאמנם אחוז התמותה הוא נמוך, פחות משלושה אחוזים, מ"מ אין דנים רק את מי שיפגע באופן ישיר, אלא אף את התוצאות של מעגל ההדבקה, ובהא לכאור' ודאי שאחד ימות מזה, ועכ"פ לא גרע מספק רודף, והיינו דדמי לאדם

שמחזיק בידו אקדח ומכוין לכיוון אדם אחר, שהורגים אותו, למרות שאינו ודאי שיצליח לפגוע בחברו, אבל אדם שמחזיק בידו אקדח ואיננו יודעים אם זה אקדח אמיתי או אקדח דמה, יש מקום לומר שאין להרגו מספק, ובקורונה דמי לאקדח אמיתי, ולמרות שבדין רציחה ומזיק אינו נחשב כרוצח, דאפשר דחשיב כגרמא, מ"מ לגבי רודף, שהוא מדין הצלת הנרדף, לכאור' אין לחלק בזה, ודו"ק.

ג. הנה עוררתי בבחורות בישיבת פוניבז' על כך שאנשים משתמשים בחשמל מיד במוצ"ש, ולא מחכים כחצי שעה, שאחרי הבירור זהו הזמן שחברת החשמל מכינה קודם צאת שבת לצורך עשרות אלפי בתי אב כ"י המשתמשים בחשמל כשר בשבת, ועוררנו עפ"י הפרמ"ג שמחויבים להמתין בכדי שיעשו, וע"ז ענה הגר"ח קניבסקי דמעיקר הדין אין חיוב. [אמנם לכאור' יש לעורר ג"כ מדין לפנ"ע, ומשום חילול השם, וכמ"ש החזו"א לגבי חשמל בשבת, ובפרט שדבר זה אינו מסובך

ללאה, ע"כ לא הוי מקח טעות, למרות שבענין זה התירוץ יותר קשה, כיון דהתם הקידושין צריכים לחול גם על האדם, ולכא' כל זה שייך דוקא שהיה מקח טעות בטבעת וכדו', אבל כשלא כיון לקדש את לאה, יש מקום לומר דחמיר טפי, וצ"ע.

אכ"ן יש להקשות ע"ז מירושלמי בתרומות [פ"ג מ"א], דאמרי' במשנה "התורם קישות ונמצא סרוח, תרומה ויחזור ויתרום", ומב' בירושלמי דמחויב לחזור ולתרום מדאורייתא, וא"כ הא כיון שידוע שיצטרך לתרום פעם נוספת, אמאי התרומה הראשונה נחשבת תרומה, הא הו"ל מקח טעות, ובשלמא אי נימא שדנים מקח טעות בזמן ההפרשה אתי שפיר, כיון שאז רצה לתרום את אותן ירקות, ואכן תרומתו חלה, אבל אם דנים במבט לאחר בהסתכלות כוללת, הרי שאין משתלם לו שתחול התרומה הראשונה, ויכול ליתן את הקישות הסרוח לבהמות וכדו', ולא מסתבר שהקישות סרוח ברמה שא"א לתת לבהמה, דא"כ לא היה טועה להפריש את הקישות, וע"כ שמדובר בקישות שנראית רגילה מבחוץ וסרוחה מבפנים, וצ"ע.

ה. הנה כתב המשנה ברורה [סי' כ"ה ס"ק י"א] שאם נמצא בחדר עם התפילין ולא עם הטלית, יניח קודם את התפילין משום אין מעבירין על המצוות, ושמעתי להסתפק מה יהיה הדין באופן שנמצא בחדר אחד עם התפילין אולם במרחק הוא קרוב יותר לטלית איזה מהם עדיף, ושאלתי את הגר"ח קניבסקי שליט"א

כלל, שכולם יעבירו לחשמל רק כחצי שעה לאחר צאת שבת]

ד. מעשה שהיה בחתן שקידש בטבעת זהב, ולאחמ"כ התברר שזו טבעת נחושת מצופה זהב, והורה הגריש"א דמקודשת, למרות דלכא' הוי מקח טעות, כיון שבמבט לאחר לא יתבע החתן את בעל החנות על המקח טעות, והיינו דבדין מקח טעות, אינו דין שפועל באופן אוטומטי, אלא הוי זכות תביעה, ויכול גם שלא לתבוע, ועוד דאין דנים על רגע הקנייה האם רצה אז לקנות טבעת זו, אלא כיום במבט לאחר, האם רוצה לתבוע, והגר"ח קניבסקי שליט"א הוכיח כן מדברי הירושלמי בתרומות פ"ב בענין התורם מן הטמא על הטהור, שבדיעבד תרומתו תרומה, ולא אמרי' שמכיון ויש איסור דאורייתא לתרום מן הטמא על הטהור, ע"כ למפרע לא רוצה לתרום באופן זה, אלא שמכיון ובדיעבד תרומתו תרומה, ע"כ אינו רוצה לבטל את התרומה, וכמו"כ יש להוכיח מדברי התוס' ישנים ביבמות [ב,ב] בענין קידושי איילונית, דמב' במשנה שאיילונית לא חולצת ולא מתייבמת, והקשו שהרי הוי מקח טעות, ותירץ בשם רבינו יעקב שמכיון והבעל מת, וכעת לא איכפ"ל שהיא איילונית, ע"כ לא הוי מקח טעות.

ועפ"ז אתי שפיר מה שמקשים היאך חלו קידושי יעקב ולאה, הא לכא' הוי מקח טעות, והתירוץ שמכיון שיעקב ידע לאחר מכן שלא ינשא לרחל עד שינשא

ואמר בזה"ל "נראה מרחק, וצריך לעיין בזה".

ו. בעבר עלתה הצעה להקים עדרי בני פקועה, ובכך יחסכו שאלות של נבילות וטריפות, ואף יוזילו את מחירי הבשר, ואף ולד ולד בן פקועה נמי אינו טעון שחיטה מדאורייתא, וראיתי בזה כמה טעמים, חדא שלא ראינו זאת אצל אבותינו, הנה ע"ז י"ל שמכיון שבזמנם לא היו משקים על מאות אלפי פרות, אלא מעט פרות בגידול מקומי, ע"כ הפתרון לא שייך כ"כ, ובזמן חז"ל שלרבי היו מאה ושלושים אלף ראשי בקר בשנה כמב' בגמ', מי יימר שאכן לא עשה כן, וראיתי בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א שאמר שלא לעשות כן כדי שלא תשכח תורת שחיטה מישראל, אמנם דבר זה נמי צ"ב, שהרי כמה מאחינו ב"י נכשלים באכילת נבילות וטריפות, ואטו שיקול זה גובר על אכילת נבילות וטריפות, וכן הטעם שכיום ההרבעה היא בצורה מלאכותית, וע"כ מי יימר שהוולד מתייחס אחר אביו, הנה כבר כתבו כל הפוסקים בענין הפרייה מלאכותית שודאי שהוולד מתייחס אחריו, ולא מצאנו לאף דין שלא יתן ירושה לבן כזה, אף כשהממון מוחזק ביד אחר, וכן החשש לאיחלופי אינו חשש כיון שאפשר שהכל יעשה בפיקוח, ויעשו ג"כ דגימות ד.נ.א. וממילא קי"ל ניכמות פח, ב] דמילתא דעבידא לאיגלויי לא משקרי אינשי, וכן הטעם של תערובת לא ברירא כ"כ מאחר דכל הבהמות מסומנות

עם מספר זהות, וא"כ אפשר לסמן מי בן פקועה, וממילא אין חשש לתערובת כלל.

ז. גיטין צ,א בית שמאי אומרים לא יגרש אדם את אשתו אא"כ מצא בה ערות דבר, ויש להקשות א"כ היאך כתבה התורה פרשה של גרושה שאוכלת בתרומה, הרי חייב להיות שהיא בגדר זונה שפסולה מאכילת תרומה, ואין לומר דבעבר וגירשה מגורשת, ובאופן זה דיברה התורה, שכבר כתב הגר"ח קניבסקי שליט"א שאם עבר וגירשה אינה מגורשת, כיון דאי עביד לא מהני, [אמנם לכאו' אי"צ לזה, כיון דלא חידשה תורה גירושין שלא באופן שמצא בה ערות דבר, ועוד יש להקשות על הגר"ח ק' מתוס' בתמורה [ה,א] לגבי אונס שגירש שאם הוא כהן לוקה ואינו מחזיר, והקשו תוס' נימא אי עביד לא מהני, ותי' תוס' דמקיש מיתה לגירושין, כלומר דבגירושין לא אמרי' אי עביד לא מהני, וכן מסיפא דסוגיא התם דמב' שאין נפק"מ למעשה במחלוקת אי עביד מהני או לא מהני, מלבד דבר אחד, ובתוס' שם הקשו כמה קושיות ותירצו עליהם, יעו"ש, וא"כ לכאו' א"א לומר שבפועל יהיה דין למעשה מחמת אי עביד לא מהני, וכל מה שמצינו באחרונים היינו רק קושיות מדוע לא אמרי' אי עביד לא מהני, וצ' [ע] וצ"ל דמירי באשת כהן שנאנסה דאף לב"ש מחויב לגרשה, או באופ"א שעריות דבר שנאמר אין הכוונה זנות אלא פריצות, וכדאמרי' בגמ' התם לגבי רוחצת עם בני"א.

ח. בשו"ת מהרי"ל דיסקין (סי' כ"ד בהג"ה) פסק דאיכא צדקה פחות משו"פ, והוכיח כן מהא דבמתני' בב"מ (נה, א) איתא "חמש פרוטות הן", דהיינו חמש דברים דבעי' דוקא פרוטה, ולא כתיב צדקה ומוכח דצדקה ליכא דין פרוטה, עכת"ד. והגר"ח קניבסקי שליט"א בספרו דרך אמונה (רפ"ז מהל' מתנות עניים בביאור ההלכה) הביא דברי המהרי"ל דיסקין, ודחה די"ל דתנא ושייר וא"ת ומאי שייר דהאי שייר, י"ל דשייר ריבית כמבו' בגמ' בכתובות (מו, א) דבריבית עובר דוקא משו"פ, ולא קתני במתני' דב"מ, וע"כ דתנא ושייר. [ואין לומר, דמהא דמבו' בגמ' בכתובות דבריבית איכא דין פרוטה, ואעפ"כ לא קתני במתני', דתנא ושייר וא"כ כדי שלא יקשה מאי שייר דהאי שייר, מוכח דבצדקה איכא דין פרוטה, דבלא"ה איכא כמה דברים נוספים דאית בהו דין פרוטה, ולא קתני במתני', ועוד יבואר בהמשך בעז"ה, ודו"ק].

ודברי הגר"ח קניבסקי צ"ע טובא מכמה אנפי. א'. מדברי הירושלמי במעשר שני (פ"ד ה"ג) דהקשה הירושלמי על כמה דברים שלא מנו במתני' התם, והניחו בקושיא, ולא תירצו "תנא ושייר". ב'. בתוס' בגיטין (יב, ב) הקשו אמאי לא מנו הקדש נמי דהקדש לא חל בפחות משו"פ, וע"כ דלא חשו לתרץ דתנא ושייר, [ואי משום הא גרידא לאו מילתא היא, די"ל שעדיף לתרץ באופ"א, מאשר תנא ושייר שהוא דוחק קצת]. ג'. בשו"ת נודע

ביהודה (תניינא יו"ד סי' ר"ה-ר"ו) כתב דפרוץ מרובה על עומד לא אמרי' תנא ושייר, כלומר היכא דהתנא יותר השמיט מאשר מנה, וא"כ במתני' דב"מ השמיט התנא ז' דברים, ומנה ה' - ונדון בפרטיהם בהמשך בעז"ה. ד'. מדברי התוס' בב"ק (ב, א ד"ה ארבעה) דהקשו התוס' אמאי לא קתני "ארבעה אבות נזיקין הן", ובביאור קושייתם י"ל, דהוקשה להם דאי לא כתיב "הן" א"כ מניינא לאו דוקא, וס"ל להתנא אף אבות דר"א ודר"ח שהובאו לקמן (ד, ב), ותירצו דאף היכא דלא קתני הן מניינא דוקא, וא"כ לכאו' מבו' בתוס' דהיכא דקתני "הן", פשיטא דל"ש למימר בכה"ג תנא ושייר, וא"כ במתני' דב"מ קתני "חמש פרוטות הן" ול"ש למימר בכה"ג תנא ושייר, וצ"ע בכ"ז.

ומצאתי בספר "משמר הלוי" (מגילה סי' ל"ט ותמורה סי' ס"ב) להג"ר משה מרדכי שולזינגר זצ"ל דשלח מכתב להגר"ח קניבסקי שליט"א, והקשה לו מדברי הנודע ביהודה, דלא אמרי' תנא ושייר בפרוץ מרובה על העומד, [ויש לציין ששמעתי מעד נאמן - ידידי הרב ב. י. שיחי' - ששאל להגר"ח קניבסקי האם מועיל צדקה פחות משו"פ, ואמר לו דאיכא צדקה פחות משו"פ, אע"ג שמסתימת לשונו בדרך אמונה משמע דלא מהני צדקה פחות משו"פ, ושמא היינו משום קושיית המשמר הלוי]. ויעו"ש במשמר הלוי דהוכיח מז' תוס' בש"ס, דאף בפרוץ מרובה על העומד אמרי' תנא ושייר, וכגון בתוס'

בשבועות (מד, ב) דהקשו אמאי במתני' בכל הנשבעין קתני חמש שבועות בלבד, והא איכא עוד ז' שבועות הנוטלין וכתבו תוס' דל"ש למימר תנא ושייר, דהא מבו' בקידושין (טז, ב) דהיכא דקתני "ואלו" לא אמרי' תנא ושייר, ומוכח בתוס' דאי לאו האי טעמא דכתיב "ואלו" היינו אומרים תנא ושייר, למרות דהוי פרוץ מרובה על העומד - ולענ"ד נראה דאי משום הא לא תיקשי, דהא לדברי המשמר הלוי איכא ז' דברים שהתנא לא מנה, ובצדקה אפש"ל דאיה"נ, ובאמת לא מועיל בפחות משו"פ, ובהקדש י"ל דכלול בתרומה וכמבו' בתוס' בגיטין (יב, ב) דע"כ לא מנה התנא הקדש כיון שכלול בתרומה, [ולכאו' לפי"ז יל"ד דבצדקה נמי בעינן שו"פ וכלול בהקדש, וצ"ע בזה]. וא"כ התנא מנה חמישה דברים והשמיט חמישה דברים, ומעתה י"ל לפי מה שדן השדי חמד, ב"פרוץ כעומד" אי בכה"ג אמרי' תנא ושייר, ואי נימא דבכה"ג אמרי' תנא ושייר, אתי שפיר דברי הגר"ח קניבסקי. [אכן נראה להביא רא' דבפרוץ כעומד לא אמרי' "תנא ושייר", מהגמ' בב"ק (צה, א) דהוכיחה הגמ' מהא דאמרי' שלושה גובים את השבח, ולא קתני גזילה, ומוכיחה הגמ' מהא דבגזילה לא אמרי' להך דינא, ומבו' בתוס' דתנא ושייר דשייר עוד ב' דברים דגובים מן השבח, ולא קתני התם כיון דתנא ושייר, ומעתה צ"ע, מאי רא' דבגזילה לא אמרי' הך דינא, הא כיון דתנא ושייר, אפשר דשייר נמי גזילה, ומוכח דמכיון דאי נימא תנא ושייר, א"כ

יהיה "פרוץ כעומד", ובכה"ג לא אמרי' תנא ושייר, ע"כ דבגזילה לא אמרי' הך דינא - והא דבחרו דוקא בגזילה, ולא בשני הדברים האחרים שאמרו עליהם "תנא ושייר", היינו משום שבשניהם יש ראיות מפורשות, דבהם גובים את השבח יעו"ש בתוס', משא"כ בגזילה, וא"כ נמצינו למדים, דבפרוץ כעומד לא אמרי' תנא ושייר, ודו"ק].

ט. ובשו"ת רבי שלמה איגר (כתבים ותשובות יו"ד סי' ל"ו) הקשה ע"ד הש"ך (חור"מ סי' ש"ג סק"א) דליכא שומר שכר בפחות משו"פ, א"כ אמאי בש"ס בכמה דוכתי (ב"ק נו, א ב"מ כט, א נדרים לג, א שבועות מד, א) אמרי' דלרב יוסף שומר אבידה כשומר שכר, כיון דמיפטר מלמיתב פרוטה לעניא, והא אם יבוא עני יתן לו פחות משו"פ, כיון דאיכא צדקה אף בפחות משו"פ, [ומוכח להדיא בדבריו, דס"ל דאיכא צדקה בפחות משו"פ]. ומעתה אם ניקח את דברי הש"ך כדבר מוסכם, א"כ תיקשי ע"ד המהרי"ל דיסקין, דס"ל דאיכא צדקה פחות משו"פ, א"כ אמאי אמרי' בכל דוכתי דנחשב שומר שכר לר"י, כיון דמיפטר מלמיתב פרוטה לעניא, והרי הוא לא השתכר שו"פ, שהרי יכול לתת לעני פחות מפרוטה, ושומר שכר לא מיקרי בפחות משו"פ, כמבו' בש"ך הנז'.

ותירץ רבי שלמה איגר, דמכיון ויכולים להגיע כמה עניים, וע"י זה יצטרף לשה פרוטה א"כ חשיב שמשכר שוה פרוטה, וכ"כ הגר"ח קניבסקי בדרך אמונה

מקום "פרוטה דרב יוסף", וצריכים לחשב כמה באמת יש לחשוש שיבוא עני.

ונראה דאי משום דברי התוס' גרידא יש ליישב כוונת התוס' דמכיון והוי זמן קצר אין לחשוש שמא יבוא עני, אלא שהעני יחכה בחוץ עד שאותו אדם יצא, וממילא לא הרויח כלל, אולם אי"ז משמע בלשון התוס' שהכי כתבו וז"ל "ויש לומר דשאני שומר אבידה, דכמה פעמים שיתעסק בה לשוטחה ולצרכה ולהצניעה, יפטר מליתן לו, אבל התם יכול לכיין ולתקוע ולטבול במקום שלא יבוא עני באותה שעה", עכ"ל התוס', ומבו' להדיא בתוס' דגם באבידה הוי זמן קצר, אלא שזה קורה הרבה, וקשה לכיין שלא יבוא עני, משא"כ בטבילה במעיין, ועוד דמ"מ תיקשי, מה שהקשינו מסברא דלא מסתבר שזה יהיה בלי גבול, ועד כמה אפשר "להעמיס" על הפרוטה דרב יוסף, וצ"ע.

י. בשקל הקודש [פי"א מהל' קידוש החודש בביאור ההלכה] הקשה הגר"ח קניבסקי שליט"א מדוע בחנוכה ופורים לא עבדי' יום נוסף בחו"ל משום ספיקא דיומא, והנה על חנוכה תירץ משום שהדלקה שונה היא פוגעת בהדלקה, שלא יהיה מניין ימים מדויק, אמנם ד"ז תלוי במחלוקת אחרונים באדם שיש לו ב' נרות ביום השלישי, ועוד שמדוע שלא ידליקו רק נר אחד כל הימים, ויקיימו את עיקר הדין, וירוויחו את העניין של ספיקא דיומא, אולם יש להקשות על עצם הקושיא שהרי חנוכה ופורים נקבעו אחר שיש

הנז' בשם אביו בעל הקהלות יעקב זצ"ל, וכן ראיתי מביאים מהגרי"ש אלישיב זצ"ל, והגראי"ל שטיינמן זצ"ל בספרו אילת השחר עה"ת (פרשת ראה) תירץ הקושיא באופ"א והוא דמכין והרגילות לתת שו"פ א"כ חשיב שמשתכר שוה פרוטה, ובביאור דבריו נראה לומר דהוי אי נעימות לתת פחות משו"פ, וזה מה שהשתכר.

ולענ"ד דברי האחרונים צ"ב רב, דמש"כ דמשום שיכול להיות ויבואו כמה עניים, ולכולם יחדיו יתן שו"פ, ע"כ חשיב שמשתכר שו"פ, דהנה יל"ע דמי ימר שבכלל יבוא עני, וע"כ צ"ל שהספק על כמה עניים יחד, שיצטרף לכמה פרוטות, שוה כעת פרוטה אחת, אבל אם גם ע"י כמה עניים זה מצטרף רק לפרוטה אחת, לא מסתבר שעד כדי כך יחשיבו את זה כהנאה, ודוחק לומר שזוהי כוונת רבה בנדרים (לג, ב) דפרוטה דר"י לא שכיה, ויש להביא רא' לדברינו, מדברי התוס' בשבועות (מד, ב) שהקשו מהא דאמרי' בר"ה (כת, ב') דהמודר הנאה ממעיין, מותר לטבול בו טבילה של מצוה - בימות הגשמים - כיון דמצוות לאו ליהנות ניתנו, והא בזמן שטובל במעיין, אם יבוא עני ויפטר מלתת לו פרוטה לעני, וא"כ השתכר ונהנה מהמעין שאסור עליו בהנאה, ותירצו תוס', דמכיון והטבילה היא זמן קצר - שהרי אסור לו לשהות יותר מכדי שיעור טבילה - וא"כ לא חיישי' בכה"ג לפרוטה דר"י, וא"כ מבו' בתוס' דלא אמרי' בכל

הראב"ד שההיתר של כלאים בבגדי כהונה הוא דחוי, אינם צריכים להוריד את כל הבגדים, אלא רק את האבנט שבו יש כלאים, ועוד דדעת המרדכי אינה מוסכמת בראשונים, עי' במרדכי שם שהביא את דעת ר"י מאורליני"ש, וכן מוכח בתוס' ביבמות [צ,ב], ועוד שנחלקו הט"ז והמג"א [או"ח סי' ח' סק"ה וסק"ח] האם לדעת המרדכי מ"מ אסור מדרבנן, וצ"ע.

יב. בענין הגיית הקמץ לספרדים, ידוע שמרן הקהילות יעקב זצ"ל אמר שאף הספרדים צריכים להגות כהאשכנזים, כדי שלא ישמע לשון רבים, אולם ראיתי להוכיח מתוס' בברכות [טו,ב] שכתבו בשם הרי"ף שיש להפסיק בק"ש בין "וחרה" ל"אף", כדי שלא ישמע "וחרף", והנה תוס' לא כתבו את כל הטעויות האפשריות, אלא רק מה שנשמע משמעות אחרת, כגון "וראיתם אותו", וא"כ בשלמא להגיית הספרדים נשמע "וחרף", אולם להגיית האשכנזים אין משמעות למילה "וחרף", ואמנם אי"ז קושיא על האשכנזים, שהרי תוס' כתבו זאת בשם הרי"ף, אולם יש מכאן ראי' שכך היה מנהג הספרדים.

ספיקא דיומא, וא"כ הם נקבעו על המצב הזה, ועוד דפורים וחנוכה הם זכר לנס, והזכר מתקיים אם הם לפי חשבונם חגגו את חנוכה ופורים.

יא. בסוף דעת נוסה על ציצית במכתב תגובה להגר"ד לנדו שליט"א שהקשה מדוע דין הגר"ח קניבסקי שליט"א האם בגדי כהונה חייבים בציצית, והרי עוסק במצוה פטור מן המצוה, ותירץ הגר"ח שליט"א עפ"י הרמ"א [או"ח סי' ל"ח] דהיכא שאי"ז טירחא מחויב לקיים את המצווה השנייה, אולם יש להקשות דהרי אי"ז "עוסק" אלא "מקיים", כמבו' בתוס' [ב"ק נו,א] ובתוס' רא"ש ובראב"ד [שבועות מג,א] דא"כ כל אדם יהיה פטור מכל המצוות, שהרי ציצית בבגדו וכו', ולכאור' היה מקום ליישב עפ"י המרדכי במנחות [סי' תתקמ"ד] שאין איסור לילך עם ד' כנפות בלי ציצית, אלא שמחויב להטיל ד' כנפות בבגדו, וע"כ בשבת אין איסור לילך עם ד' כנפות בלי ציצית, וה"ה הכא שאחרי שלובשים אינן מחויבים להטיל ציצית בבגדיהם משום עוסק במצוה, וקודם שלובשים אינם מחויבים להטיל, אולם לא מסתבר שלבשו את בגדי הכהונה רק בשעת עבודה ממש, ואף לדעת

סימן נא

מרן הגר"ג אדלשטיין שליט"א (74)

[עפ"י הבנת הכותב]

לכו"ע יהי מחויב לעסוק בפו"ר [ומשום "לא תהו בראה" פשיטא דחייב]. והיינו משום דדוקא בכזית יש מקום לדון דחצי כזית אינו כלום, כיון שאין אכילה פחותה מכזית, אולם בפו"ר ודאי שאף בבן או בת איכא קיום קצת של המצוה [וכן מוכח מהא דבן אחד פוטר מיבום, ומוכח שנקרא להקים שם בעולם], ושוב שמעתי כע"ז בשם רה"י הגר"ג אדלשטיין שליט"א.

ובקידושא רבא לרגל הולדת בתי שתחי', אמרתי שהנה לאחר שזכיתי

לבן ובת אמרו לי שב"ה קיימתי מצוות פו"ר, ואכן זה נכון, אולם אמרתי לנחם את מי שנולדו לו כמה בנות או כמה בנים, קיים טפי מצוות פו"ר, כיון שעשה ריבוי בשיעורין בפו"ר, שהלא התורה אינה מצווה להביא בן ובת, שהלא אי"ז בשליטת האדם, אלא לעסוק בפו"ר עד שיהיה לו בן ובת, וממילא בכל בן ובן מקיים מצווה מדאורייתא.

ג. בציוני אבלות כתב הגר"צ קוק שליט"א לגבי כניסה לבית

א. בפלוגתא דהרמב"ם [פ"ה מהל' יסודי התורה ה"ה]

והתוס' [ע"ז נד,א], האם כשעבר ולא נהרג בג' עבירות, האם מחויב מיתה, כיון שהיה מחויב למות ולא לעבור, ושמעתי בשם רה"י הגר"ג אדלשטיין שליט"א לבאר דפליגי האם נחשב אונס, דלדעת הרמב"ם אע"ג דאינו אונס, מכיון שלא עשה את זה ברצונו, ע"כ פטור מיתה, ואילו לדעת התוס' מכיון דבכה"ג ליכא טענת "מאי הו"ל למעבד", ע"כ חייב מיתה.

ב. הנה נחלקו האחרונים האם יש חצי שיעור במצות עשה, דהיינו האם אדם שיש לו חצי כזית מצה, האם מחויב לאכלו מדין חצי שיעור, ויסוד פלוגתתם ביארנו במקו"א דנחלקו בגדר ח"ש, האם הוי סייג, שמא יגיע לשיעור שלם, וזה לא שייך בח"ש במצוות, או דלמא דהוי איסור משום שבעצם רק בדרגה קלה יותר, וזה שייך אף בח"ש במצוות.

ונראה לדון ולחדש דפו"ר אדם שיודע שיוכל להוליד רק בן או בת, בזה

הכיסא במירון, שהרי שם לכאור' הוא רה"י, וע"ז אמר הגרי"ש שביה"כ שייך לרבים ומיועד לרבים, והדברים צ"ע טובא שהרי אין לך רה"י גדולה מזה, שהרי לעולם לא יהיו שם ג' אנשים, [שזהו התנאי לרה"ר לגבי טומאה, ע"י נזיר נזא,] וכן אמר לי מו"ר הגרי"ג אדלשטיין שליט"א לתמוה על הוראה זו, כפי שפורסמה בביטאון הלכה ומעשה תמוז תש"ע, וע"כ ביאר הגרב"צ קוק את הוראת הגרי"ש שדיבר על ביה"כ בבתי חולים, שהטומאה מגיעה מהצד, וע"כ כשהדלת פתוחה הוי רה"ר כיון שהוא חלק מהמחלקה, ואילו כשהדלת סגורה הר"ז חלק נפרד מהמחלקה, והנה אי"ז פותר לא את ביה"כ במירון ששם הטומאה מגיעה מלמטה, וכן לא את בתי הכסא שהדלתות גבוהות בגובה יותר מג' טפחים מהקרקע, ומה שביאר הגרב"צ קוק מדברי הגרי"ש אמנם הדברים נפלאים, אולם מדובר בהוראה שונה לחלוטין ובטעמים שונים.

ד. **בש"ת** ויאסוף שלמה [דף פ"ז ע"ג] כתב ללמוד הלכה למעשה מדברי המשנה למלך שאהל זרוק הוא בדבר שעף באויר, ולא בדבר שנגרר על גבי קרקע, להתיר למכונת ליסוע על גבי קברים, דשפיר הויא חציצה בין הטומאה למכונת ושפיר דמי, ע"ש. וכן העלה בשו"ת כפי אהרן - אפשטיין [סי' ס"ו] בהסתמכו ע"ד המשנה למלך, ע"ש. וע"י לשדי חמד [מערכת א' כלל רכ"ח] שלמד מדברי המל"מ שאם הסוכה היא ע"ג עגלה,

והעגלה מהלכת על הארץ לכו"ע חשיבא אהל, אלא שהרב אהל יעקב מנשה כתב להוכיח דלא כדברי המל"מ, ע"כ. וע"י בספר כל בו הל' אבילות [ח"א עמ' ע"ח] שמביא בשם הגאון רבי ישעיה זילברשטיין זצ"ל שהסתמך ע"ד המל"מ להתיר להלכה למעשה, וכן בשו"ת זכרון יוסף - שטיינהרט [חיו"ד סי' כ"ג ד"ה ומיהו] כתב כהמשנה למלך, שכיון שרגלי המכונות נוגעות בקרקע הוי כמונח על הארץ דהוי אוהל מעליא, וכן שמעתי ממו"ר רה"י הגרי"ג אדלשטיין שליט"א, ולא דמי כלל לעוף הפורח באויר [אהלות פ"ח מ"ה], ע"ש. וכן דעת הגאון רבי יצחק אלחנן [הובאו דבריו בשו"ת מלמד להועיל [חיו"ד סי' קס"ג], ובשו"ת ברכת רצ"ה [סי' י"ב]) שיש להתיר לנסוע ברכבת שע"ג קברים, ואע"ג דאהל זרוק לאו שמיה אהל, מ"מ יש לסמוך על המשנה למלך שאם השידה נגררת ע"ג קרקע לכו"ע הוי אהל. ולפי"ז במכונת בתוך מנהרה יש להקל, מכיון דלדברי המל"מ לא חשיב אהל זרוק, וא"כ הר"ז חוצץ מפני הטומאה, לגבי הכהן היושב במכונת, וכן חוצץ את הטומאה מהמכונת של החברא קדישא.

ה. **בקונטרס** גם אני אודך [ח"א סי' ב'] כתבנו להסתפק האם כשמתברך ע"י יותר כהנים איכא ריבוי ברכה, וחגר"י אדלשטיין שליט"א כתב בקונטרס ישא מדברותיך עה"ת להוכיח מדברי הרמב"ם [פט"ו מהל' תפלה ה"ז] ומקורו בירושלמי בגיטין [פ"ה] דאין

בעידנא, וביאור דברי הפסקי תוס' נראה לומר עפ"י הר"ח בשבת [קלב, ב] והריטב"א [ר"ה לב, ב] דכתבו דהא דבעי בעידנא היינו משום דחיישי' שמא יעבור על הלאו ולא יקיים העשה, ולפ"ז היכא דא"א לא בעי', ויתירה מזו כתב במלוא הרועים [כלל ח] דהא דבעי' בעידנא הוי מדרבנן בלבד, [ואמנם בשו"ת דברי יציב האריך להוכיח שלא כדברי המלוא הרועים].

ז. כתב הגר"י אדלשטיין שליט"א בקונטרס ישא מדברותיך עה"ת לדון האם מקיימים מצות מעקה בכל רגע, או דלמא דמקיים רק בשעת עשיית המעקה, ואחת מראיותיו דאין מקיימים בכל רגע, דא"כ אמאי בתוס' בב"ק [נוב], שהקשו לגבי עוסק במצוה דא"כ כל אחד שיש לו תפילין בראשו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו יפטר מכל המצוות, ומהא דלא כתבו תוס' אף מעקה דאינו מקיים בכל רגע, ואינו מוכרח דאטו תנא כי רוכלא ליחשיב וליזיל, ונקטו תוס' דוגמאות המצויות בכל אדם, ולא מעקה שאינו מצוי אצל כל אדם.

ובאמת יל"ע מדוע לא כתבו תוס' מצות ישוב ארץ ישראל ששייכת אף בנשים, ומקיימה כל הזמן בין בלילה ובין בשבת, ולכאור' ניתן להוכיח מזה כדברי הגר"א לויסון שליט"א שהשהות באר"י אינה מצוה גמורה, ויש לדחות דמכיון ובעלי התוס' לא חיו באר"י וכן האמוראים, ע"כ לא ראו תוס' טעם להביא דוגמא זו.

הכהנים מברכים, אלא הקב"ה מברך, שנאמר "ואני אברכם", ועל הכהנים מוטל רק אמירת הפסוקים, ובנותן טעם להביא מה שראיתי דהגרש"ש קרליץ זצ"ל בבחורותו הקשה לבעל היונת אלם מה הייתה ההו"א שיהיה שומע כעונה בברכת כהנים, ורק משום בקול רם ליכא לדין שומע כעונה, וכמ"ש הבית הלוי, [ובספר מנחה חריבה בסוטה לח, א להגר"פ אפשטיין ראב"ד ירושלים כתב דאחר שהבית הלוי שמע שבאיטליה נהגו לברך ברכת כהנים ע"י שומע כעונה חזר בו] הא בעי' שהכהן יברך, ואטו בברכת צדיק יהי אפשר לברך ושהצדיק ישמע, ויחשב כאילו הצדיק בירך, ואמר היונת אלם עפ"י הירושלמי הנו' דאין הכהנים מברכים, אלא הקב"ה מברך.

ו. כתב הגר"י אדלשטיין שליט"א בקונטרס ישא מדברותיך עה"ת בשם הגר"א גנחובסקי זצ"ל דמי שאין לו לד' כוסות אלא כוס שאינה טבולה, יכול לשותות בכוס זו, דיבוא עשה [דרבנן] דשתיית ד' כוסות, וידחה ל"ת [דרבנן] דשתייה בכוס שאינה טבולה, ואע"ג דאי"ז בעידנא, דהא בשעה שעובר על האיסור שזה במשהו, אינו מקיים המצוה שזה ברוב רביעית, מ"מ כיון דשם המצוה הוא בכל הכוס שפיר דחי.

ונראה דהגר"א גנחובסקי זצ"ל ביאר דבריו אליבא דכו"ע, דאי אליבא דהפסקי תוס' בזבחים [צז, ב אות סט] דהיכא דא"א שיהי' בעידנא ליכא דין בעידנא, א"כ ה"ה הכא דא"א שיהי'

ה. שמעתי מהג"ר ישראל אדלשטיין שליט"א שאמר שגדר איסור לא יטמאו, אינו דין כללי על הישראל שלא לטמאות כהנים, אלא הוי דין שאם הכהן נטמא ע"י הישראל, עובר הישראל איסור, וא"כ דין זה מתחיל רק לאחר שכלפי היחיד יש כאן טומאת כהנים.

ט. ידועה דעת הנתיבות [סי' רל"ד סק"ג] דשוגג בדרבנן אין צריך כפרה, והביא ראה לדבריו מהשו"ע [חור"מ סי' רל"ד ס"ה] דמי שמכר לחבירו דבר איסור דרבנן, ונודע לו לאחר שאכל, אי"ז מקח טעות, והוכיח מזה דהיינו משום דשוגג בדרבנן אי"צ כפרה, שמעתי בשם הג"ר צבי יהודה אדלשטיין שליט"א מראשי ישיבת אורחות תורה דביאר דברי השו"ע דהיינו משום דמאיסור דרבנן לא בדילי אינשי.

י. הנה דנו הפוסקים האם אישה יכולה לברך על ספירת העומר, והיינו לפי השיטות שאישה יכולה לברך על מ"ע שהזמן גרמא, [או לדעת הרמב"ן בקידושין לד, א דספירת העומר לא נחשבת כמ"ע שהז"ג, והרבה קולמוסין נשתברו כדי לבאר את דבריו] והיינו משום החשש שמא תשכח, או משום החשש שמא תשכח ושמעתי מהגר"י אדלשטיין שליט"א שהגראי"ל שטיינמן זצ"ל אמר לו שהוא היה סופר עם אשתו מ"ח יום בלא ברכה [או שהיה מוציא אותה בברכה], וביום המ"ט הייתה מברכת, כיון שאז אין חשש שמא תשכח, ולא חשש שמא תשכח שהיא שכחה.

יא. בשבת פרשת שופטים תשע"ו סעדתי על שולחנו של הגר"נ אדלשטיין שליט"א, וחתנו הגר"א גרבוז שליט"א הקשה אמאי בעינו ללאו ד"פן יוסיף להכותו" על שליח ביה"ד שלא יוסיף מכה נוספת, תיפו"ל מדין "בל תוסיף" הכללי, דדמי למי שנוטל ה' מינים, ואמרתי בפניהם שבמכה הארבעים כבר אינו שליח בי"ד, וא"כ אינו מקיים מצוה, וע"כ אינו שייך לדין בל תוסיף, וע"כ הוצרכו לדין פן יוסיף, והוטבו הדברים בעיניהם, אולם מו"ח הגר"י טולדנו שליט"א טען שאין מצוה על בי"ד להלקות, והחיוב הוא על כל אדם מישראל, ורק שחייב שיהיה בפני בי"ד, ובפסק בי"ד, וא"כ שייך בהא בל תוסיף, ושאלתי את הגר"א גרבוז שליט"א האם החיוב הוא על ביה"ד או על כל אדם מישראל, ואמר שכבר דנו בזה האחרונים, ועוד אמר לדון שכל כמה שיש עבירה בשליחות הרי הוא שליח לדבר עבירה, וומילא אינו שליח בי"ד, אמנם תלוי נמי בטענה בקודמת האם יש דין שבית הדין ימנה שליח, או שבעינן רק לפסק בי"ד, ועוד דתליא במחלוקת בטעמא דאין שליח לדבר עבירה, האם הוי משום דדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין, וא"כ השוגג הוי שליח, וכ"כ הסמ"ע [חור"מ סי' קפ"ב סק"א], אול דלמא שהתורה לא חידשה שליחות במעשה עבירה, וכ"כ הרעק"א [ב"מ יב, ו] ולפ"ז אף בשוגג אין שליח לדבר עבירה.

וע"כ אף במצות עשה אם יקח ספק אתרוג לא יקיים מצוה כיון שאתרוג ודאי ציוותה תורה ולא אתרוג ספק, וא"כ הינו מדאורייתא, אבל מדרבנן מחויב ליטול אף ספק אתרוג, והיינו לכאור' דלא כהפרמ"ג שאף מדרבנן אינו מחויב ליטול אתרוג ספק. [אח"כ העירוני להוכיח מהמשנ"ב לא כן, ממש"כ דמי שלא קרא מגילה עד בין השמשות, שאינו מחויב לקרוא, וא"כ אף נפשט ספקו של הגאון שליט"א].

אולם יש לדון עוד במש"כ דשמא הקולא היא לומר שיצא יד"ח, ולא שלא יצא יד"ח והפסיד המצוה, והנה דבר זה שייך נמי בכל ענייני תשלומין בתפילה, והתם כמדומה שנוקטים שהקולא היא לומר שלא יתפלל, ולענ"ד נראה דתליא בב' התירוצים אמאי כל ספק דרבנן אינו ספק דאורייתא משום לא תסור, שלפי תירוץ הזהר הרקיע דבמקום ספק לא גזרו רבנן כלל, א"כ פשוט שלא יקרא, משום שאין תקנה לקרוא, [ולפ"ז אף אין עניין להחמיר, ודלא כהמשנ"ב בסי' י"ג, וראה בשיעורי רבי שמואל מכות ג,ב מה שהוכיח בזה מהבית יוסף בחו"מ סי' ע"ב] ואילו לפי תירוץ הש"ש שבספק דרבנן רבנן לא תיקנו את הדין של הלחומרא, בהא יל"ד מה נחשבת הקולא.

יד. הסתפקתי לדעת האמונת שמואל [ח"א סי' י"ד] שאין איסור לפנ"ע היכא שהמכשיל אינו מצווה

יב. בספר ארח מועדים כתב הגרצ"י אדלשטיין שליט"א לדון לגבי אינו מתכוין בבל יראה, אכן לענ"ד ל"ש בכה"ג אינו מתכוין, כיון דאין אנו דנים את המעשה אלא את התוצאה, ודוגמא לדבר מדברי הרמ"א [יו"ד סי' שע"ב ס"א] דכהן ישן הנמצא באהל המת מחויבים להעירו, אע"ג דאין לך מתעסק גדול מזה, והביאור בזה הוא משום שכל היכא שעיקר הנדון הוא התוצאה ולא הפעולה, ל"ש דינא דמתעסק.

יג. בגיליון עיונים [גיליון ט"ו] פורים תש"פ, כתב הגר"י אדלשטיין לדון על מי שנמצא בבין השמשות של מוצאי פורים, ולא קרא את המגילה, האם מחויב לקרוא מגילה, או דילמא שפטור כיון דהוי ספק דרבנן לקולא, והנה יש להעיר כמה הערות, חדא דקריאת מגילה לדעת הרבה מהפוסקים הוי דברי קבלה, וא"כ ספיקו לחומרא, ועוד דאפשר לומר שאינו מחויב, והיינו משום שאף אחרי שיקרא ספק אם יצא יד"ח, והיינו עפ"י הבית הלוי הנודע דאין ספק דאורייתא בספק יום, וכ"כ הפרי מגדים [או"ח סי' קצ"ד], והמהר"ם שיף [ב"מ ו,ב], וכמו"כ לכאור' יש להוכיח על דעה נוספת דלא כהפרי מגדים דהנה כתב החוות דעת [יו"ד סי' ק"י בבית הספק] שלדעת הרמב"ם דספק דאורייתא לקולא, היינו משום שהתורה אסרה את הודאי ולא את הספק,

האיסור הוא להמצאות בסביבת המת במצב הגורם לטומאה, או דלמא דהאיסור הוא להיכנס למצב ודינים של טומאה, ועי' בספר פתחי נזיר על הרמב"ם הל' נזירות (פ"ה הט"ו) במה שכתב בחקירה זו בארוכה, ודו"ק]. ומעתה יש לומר, דהמחמירים התם לכהן להכנס לספק טומאה ברה"ר, וטעמם הוא שמצד הלכות קריבה למת אין חילוק בין רה"ר לרה"י, וכל החילוק הוא בדיני הטומאה, ממילא בנידון דידן זה סברא להקל, משום שבעזיבתו את המקום אינו גורם טומאה נוספת לכהן, אלא רק דיני טומאה, ובהא לא עובר על "לא יטמאו" ולפנ"ע, [עי' נזיר (מד, א) וברמב"ם (פ"א מהל' אבל ה"ו)]

ובאופן נוסף יש לדון דיש לחלק בין האיסור לטמאות כהן, לאיסור לטמאת תרומה, כלומר דלו יצייר ובמקרה זה תהיה באתו מקום תרומה פשיטא שיהיה אסור לצאת, והיינו משום דבשונה מהאיסור לטמאות כהן, שאסור הוא ביחס לכהן הנטמא, שלא יטמא אליבא דאמת, בתרומה האיסור הוא לגרום לשריפת התרומה, וזה תלוי ברמה המציאותית, וראי' לדבר יש להביא, מהא דכהן שנטמא אסור לו להטמא שוב פעם כמב' ברמב"ם (פ"ה מהל' נזירות הט"ו), ואף לדעת הרמב"ד (שם) דשרי כבר כתבו הרבה מהאחרונים דהיינו דוקא לגבי מלקות, אבל איסור איכא בכל גוונא (עי' בדגול מרבכה יו"ד סי' שע"א ועוד), משא"כ תרומה דאחרי שנטמא אין שום איסור לטמאותה שוב פעם, ודו"ק.

באותה עבירה, האם מותר לנזיר להכשיל כהן באיסור טומאת מת, דמחד גיסא י"ל דמכיון ולמעשה הוא מצווה באותה פעולה אסורה הרי עובר בלפנ"ע, ומאידך גיסא י"ל דמכיון ואינו שייך בשם האיסור א"כ שפיר אינו עובר בלפנ"ע. והאירני ידידי הרב אברהם שמחה אדלשטיין שיחי' דודאי דליכא לפנ"ע בכה"ג דהא טעמא דהאמונת שמואל הוא משום דהוי איסור פרטי דהיינו שזה פרט באותה עבירה, וא"כ פשיטא דטומאת מת של נזיר אינה פרט בעבירת טומאת מת של כהנים, ודפח"ח.

טו. שמועתי מידידי הרב יהודה אדלשטיין שיחי' להסתפק לגבי ג'

אנשים ואחד מהם כהן, שנזרקה ביניהם ספק טומאת מת, האם מותר לאחד מהם שאינו כהן לעזוב את המקום, באופן שיגרום שע"י כך יהיה רה"י (כמב' בנזיר נו, א דרה"ר הוי כג' אנשים), ויטמא הכהן [וכמובן דמיירי בכה"ג שהכהן אינו יכול לעזוב]. האם חשיב כאיסור לטמאות כהן, או דלמא דהוי גרמא, ונדון זה מצוי באנשים שבאים לבקר כהן חולה המאושפז בבית חולים.

ויש לדון בספק זה בכמה אופנים, חדא במה שדנו האחרונים (עי' מנחת חינוך מצוה רס"ג אות ל"ד ועוד) האם ספק טומאה ברה"ר טהור הוי דין לכתחילה, או דלמא דהוי דין בדיעבד, ודין בהל' טומאה בלבד, אבל לכהן אסור להכנס לשם כדין כל ספק דאורייתא, [ובקונטרס "גם אני אודך" (ח"א סי' ה') ביארנו דתליא נמי בחקירה האם

טז. יש להקשות דכל חייבי מיתות בי"ד יאסרו את גופם בקונם על שליה בי"ד, כלומר יאסרו את צווארם בשחיטה, ואת גופם בדחיפה כדי למנוע סקילה וכדו', וזה ודאי לא שייך דא"כ בטלת תורת מיתות בי"ד, ושמעתי מידידי הרב יהודה אדלשטיין ליישב את עצם הקושיא, דהא כל הקושיא קשה דוקא לשיטת הנמוקי יוסף (נדרים טז, ב) דאדם יכול לאסור על חבירו אפי' נגיעה, דאי לא תימה הכי אף בסקילה והרג וכדו' אי"ז מעשה שימוש בגוף החפץ, אלא דחיפתו או חיתוכו, ורק מדין נגיעה קאתינן עלה, וא"כ מעתה י"ל דהנמוקי יוסף לשיטתו לא תיקשי, כיון דס"ל דבנדרים בעיקרון עשה דוחה אף ל"ת ועשה, כיון דאיתא בשאלה [ולא כמשנ"ת למעלה] והא דבנשבע לבטל את המצוה, לא אמרי' עדל"ת, כיון דפשע בעצם השבועה לבטל

את המצוה, וא"כ הא הבי"ד לא פשעו בשבועתו של אותו אדם שחייב מיתה, וא"כ בכה"ג אמרי' אף עשה דוחה ל"ת ועשה, ושמעתי מידידי הנז' דהציע תי' זה והתי' הבא קמי' זקינו מו"ר רה"י הגרי"ג אדלשטיין שליט"א והסכים עמו. ודפח"ח.

ובאופ"א תירץ הרב הנז' את הקושיא עפ"י מש"כ הראשונים לתרץ מדוע בכל נודר לבטל את המצוה, לא יבוא עשה דמצוה וידחה ל"ת דנדרים, ותירצו כיון דהמצוה היא על הגברא, ואילו האיסור נדר הוא בחפצא, וע"כ אינו דוחה, ומעתה י"ל הקושיא דהכא הוי חפצא וחפצא, דהא מצות "ובערת הרע מקרבך" הוי דין בחפצא שיתבער, וא"כ הא האיסור הוי נמי בחפצא שיתבער, ולא דין בגברא לבער את הדבר הרע.

סימן נב

מרן הגאון רבי ברוך דב פוברסקי שליט"א⁽⁷⁵⁾

שם אומרו, וא"כ במראה מקום אי"ז חידוש, ול"ש ע"ז בעלות, אולם הגרי"ז ס"ל דמ"מ מחויב לציין משום גניבת דעת, שלא יסברו שהגיע לכך בעצמו, וזה שייך אף במ"מ, והראי' שהגרי"ז לא ציין מי הראהו, אלא כתב "והראוני", והיינו כמשנ"ת, והגרב"ד שליט"א הסכים עם הדברים, ואת יסוד הדברים ראיתי בספר אומר דבר בשם אומרו להרה"ג שמואל פיש שליט"א.

[וי"ש לציין דאפש"ל דאף להחזו"א הא דאין בעלות על מ"מ היינו בספר רגיל, אולם בספר שכולו מראי מקומות, ובא ספר אחר שגם כולו מ"מ אסור להעתיק⁽⁷⁶⁾, ושמעתי מהגרי"י לורינץ שליט"א מעשה שהי' באדם שכתב ספר מ"מ ובכוונה טעה בג' מקומות, וראה שספר מ"מ אחר ג"כ "טעה" כביכול

א. שמעתי ממור"ר רה"י הגרב"ד פוברסקי שליט"א שבדידי' הוה עובדא [מובא אף בקובץ אהל פרץ על זבחים עמ' שמ"ב], שהחזו"א דן בספרו בספק מסוים והניח בצ"ע, והראה לו הגרב"ד דיש בזה תוספתא מפורשת, וציין לכך החזו"א בספרו במהדורה החדשה, מבלי לציין מי הראה לו תוספתא זו, וביאר החזו"א שכמו שאינו מחויב לכתוב מי הביא לו את הספר מהארון, כך אינו מחויב לציין מי הראה לו תוספתא זו, ואמר הגרב"ד דהגרי"ז לא ס"ל כן וכתב בספרו "והראוני", ואמר דאינו יודע במה נחלקו, ואמרתי להגרב"ד דאפש"ל דאיכא בדינא דאומר דבר בשם אומרו ב' טעמים, חדא, משום בעלות על החידוש, ואם לא אומר בשם אומרו הוי כעין גזל, ועוד דהוי גניבת דעת שיחשבו שזה חידוש שלו, וא"כ החזו"א ס"ל דרק משום הטעם הראשון מחויב להזכיר את

(75) פורסם באספקלריא

(76) העירני הרב אשר גריידי דא"כ מדוע מי שמביא פוסקים שצוינו בבאר הגולה או בפתחי תשובה לא צריך לציין את מקור הדברים, אולם יש לחלק בין העתקה חד פעמית, להעתקת כל הספר, שאז כל הוצירה נלקחה מהמחבר, והוי יותר משום השגת גבול, ואכמ"ל.

הדין, ולכאור' צ"ב דאי"ז ק"ו אלא בכלל מאתיים מנה, והביאור בזה עפ"י המהרש"א בסנהדרין (סד, א) שהטעם הוא מחמת שמגיע לו עונש יותר חמור, ואין כפרה למחצה. וזוהי הסברא של רבא שחולק בזה שם, והצעתו ד"ז קמי רה"י הגרב"ד פוברסקי שליט"א והסכים עם הדברים.

ד. הנה נחלקו החתם סופר והגר"ח בהא דמאכלות אסורות גורמים לטמטום הלב, האם האיסור הוא המטמטם, וכך ס"ל להחת"ס, או דלמא שהחפצא דאיסורא היא המטמטמת, ונפק"מ באדם שאוכל מאכ"א משום פיקו"נ, האם בכה"ג מטמטם, והגרב"ד פוברסקי שליט"א הוכיח כדברי החת"ס מדברי הפוסקים דמי שאוכל ביוה"כ בפיקו"נ מברך על המאכל, ואילו מי שאוכל מאכ"א בפיקוח נפש לא יברך, והחילוק הוא שביוה"כ ליכא טמטום משא"כ במאכ"א, ע"כ ההוכחה, ויל"ד בזה אחר המחילה, דיש מקום לומר שהחילוק בין מאכ"א ליוה"כ הוא בברכה, כלומר שלא תיקנו ברכה על נבילה, משום שהברכה היא זו שתלויה בחפצא, כיון שנבילה מופקעת מברכה, ודו"ק.

ה. סנהדרין ס"ט א', רוב נשים לט' ילדן, וע"כ בבן סורה ומורה לא אמרי' דחשיב כראוי להיות אב בז' חודשים, מחמת שעפ"י רוב תלד לט', ושמעתי מהרב יהודה בלחסן להקשות שהרי אם יבוא על עשר או עשרים נשים אחת מהם תלד לז' חודשים, וא"כ אמאי לא חשיב כראוי לקרותו אב, וכמובן

באותם ג' מקומות, ותבע אותו לד"ת וזכה בדין].

ב. שמועתי ממו"ר רה"י הגרב"ד פוברסקי שליט"א דלו יצוייר ויהי' תינוק שלא מלוהו בזמנו, וכעת בשבת יבוא רופא ויאמר שאם לא מלים אותו כעת לא ימולו אותו לעולם, ימולו אותו אף בשבת, משום דהטעם שלא מלים מילה שלב"ז בשבת משום דאפשר למחר, אבל כל כמה דא"א למחר ימולו אותו בשבת.

והנה יל"ד בזה מכמה צדדים, חדא, דבילפותא דמילה שבזמנה דוחה שבת, הוי משום דכתיב "ביום השמיני" ואפי' בשבת, וא"כ דוקא יום השמיני דוחה שבת, אולם ע"ז י"ל דאעפ"י דאפשר למחר דוחה שבת, והיינו משום שאת מעלת היום השמיני א"א שיהי' למחר, אולם יל"ע דמאיזה דין תדחה מילה שלב"ז שבת, דאי משום עשה דוחה ל"ת, הא הו"ל ל"ת שיש בו כרת, ועוד דבשבת איכא עשה ול"ת, ומצאתי בחי' הראב"ן [שבת קלג, א ויכמות ו, ב] דעשה שיש בו כרת דחי ל"ת שיש בו כרת, וא"כ מילה הוי עשה שיש בו כרת, ומביא הראב"ן ראי' לדבריו מהא דמילה דוחה שבת, ודברי הראב"ן צ"ע דהא שבת הוי עשה ול"ת, וע"כ דהוי גזיה"כ מיוחדת במילה שדוחה שבת, אכן יש לציין שהגרב"ד דייק כן מרש"י, [עי' שיעורי הגרב"ד בנדרים לא, ב] וצ"ע בכ"ז.

ג. בסוגיא דתמורה (ט, א) דאמרי' התם, אם ממיר טוב ברע חייב רע בטוב לא כ"ש, ומשני דאין עונשין מן

שהדיון כאן הוא על האב ולא על האשה וא"כ כל כמה שהאב יכול להיות ע"י שיבוא על מספר רב של נשים יחשב כראוי להיות אב.

והגר"ד פוברסקי שליט"א תירץ בדיון רוב נאמרו כמה הלכות חדא, דכשיש ספק אזלי בתר רובא, ועוד שבמקרה של ויכוח הרוב קובע, וא"ז משום דלא חיישי' למיעוטא אלא שהרוב מבטל את המיעוט וכמו רוב בדיינים ומעתה י"ל דה"ראוי" נחשב עפ"י רוב, כלומר שעפ"י רוב הוא לא יבוא על עשרים נשים, וממילא לא יכול להיות אב אלא דעדיין יש לחשוש שמא יש לו בן במציאות וממילא פטור מלפנותא ד"בן" ולא "אב", וע"ז בעי' לדינא דרוב שמובא בסוגיא דסנהדרין דלא חיישי' למיעוט שאיננו יודעים אם הוא נמצא במקרה דידן.

ו. ראיתי מובא בשם הגר"ד פוברסקי שליט"א שתירץ קושיית החמדת שלמה בגיטין [בב], אמאי אזלי בדבר שבערוה אחר הרוב, כדאמרי' בגמ' התם דרוב בקיאי' בלשמה, והא ילפי' "דבר" "דבר" מממון, וקי"ל דאין הולכין בממון אחר הרוב, ותירץ שהחילוק הוא שבממון הוא להוציא ממוחזק, אבל בדבר שבערוה הוא נגד חזקה, וקי"ל דרובא וחזקה רובא עדיף, והנה יסוד הדברים מבו' בתרומת הדשן [ח"א סי' שמ"ט] שהקשה אמאי בממון לא אזלי בתר רובא מדין רובא וחזקה רובא עדיף, ותירץ דבממון הוי נגד מוחזק, ובהא לא אמרי' רובא

וחזקה רובא עדיף, אכן יל"ע בזה דהא יש מי שנוקט בריש האשה רבה ביבמות שהוצאת אשה מבעלה הוי כהוצאת ממון מחזקתו, וכמו"כ י"ל עוד בענין רוב כנגד חזקת מרה קמא, דהוי פלוגתא דקמאי, והיינו עפ"י מש"כ הקונטרס הספיקות [כלל א' סעיף ה'] לחקור אי חזמ"ק הוא כחזקה קמיתא באיסורין, או הוי כחזקת ממון, ויש לתרץ את קושיית החמדת שלמה באופ"א והוא שה"דבר" "דבר" מלמד שממון ודשב"ע שוים הם, וא"כ כיון דאף בממון הוי פלוגתא דרב ושמואל אי אזלי בתר רובא, [ב"ק מו, ב וב"ב צב, ב] וא"כ הא קי"ל [בכורות מט, ב] דאזלי כרב באיסורא וכשמואל בממונא, וא"כ בממונא אזלי כשמואל, ובאיסור היינו דשב"ע אזלי כרב, ואיכא פלוגתא דקמאי האם הא בהא תליא, עי' תוס' ב"מ [נא, ב] ובראב"ד ובר"ן בנדרים [פט, ב] אי תלי' הא בהא, וכתבתי ע"ז במקו"א עוד י' תירוצים, ואכמ"ל.

ז. בבב קודש יומא ס' נ"ב [ובחלקים ח"ד סי' ט"ז] ביאר דברי הבנין ציון [סי' ל"ד] שחולה שאמדהו לאכול חצי שיעור ביוה"כ, ואכל שיעור שלם, חייב כרת, והעולם מבאר כיון דסו"ס איכא יתובא דעת', וביאר שכל מה שהתירו לו הוא רק כשאוכל חצי שיעור, ואם עובר על דבריהם א"כ לא התירו לו כלל, ויש להוסיף בזה עפ"י מה שנתבאר בריש האשה רבה ביבמות שאשה שקיבלה היתר נישואין מבי"ד שמת בעלה, והלכה ונישאה

לאדם האסור לה כגון ממזר, אם יבוא הרוג ברגליו, נחשבת מזידה, כיון שלא התירו להינשא למי שאסור לה, ואם נישאה לו ע"ז לא קיבלה היתר. [ובבני ראם סי' מ"ח כתב הגר"א גנחובסקי זצ"ל חמישה ביאורים בדבר זה].

ה. בקיץ תשע"ו שמעתי ממור"ר הגרב"ד פוברסקי שליט"א בשיעור כללי שהביא דברי השכות יעקב [ח"ב סי' קמ"ח] שהמבטל עשה בשוגג אי"צ כפרה, והסביר מור"ר שליט"א שאין הכוונה שאי"צ כפרה כלל, אלא שאינו חטא ממש, ויש לציין שבישועות יעקב [או"ח סי' י"ג סק"ג] כתב דהמבטל עשה בשוגג אי"צ כפרה, ובשערי חיים [גיטין סי' ל'] ביאר הגר"ח שמואלביץ עפ"י השערי ישר [ש"א פ"י] שדברי הנתיבות [סי' רל"ד סק"ג] דשוגג בדרבנן אי"צ כפרה, היינו משום דהוי איסור גברא, וליכא איסור על הגברא כשהוא שוגג, ולפ"ז ה"ה מ"ע דהוי דין על הגברא, וע"כ בשוגג אי"צ כפרה, אולם יש להקשות ע"ז מהתורת כהנים [פ"א פ"ז] וכן משמע בסוגיא דזבחים [זא] דעולה באה על ביטול מ"ע בשוגג, ומוכח דבעי קצת כפרה, וצ"ע.

ט. הקשה הקובץ שיעורים על דברי הכסף משנה שאף באופן שליכא טענת "מאי חזית", מ"מ אמרי' יהרג ואל יעבור משום חומרא דרציחה, והקשה מסוגיא דיומא לגבי בא במחתרת, דאמרי' שאדם בהול על ממונו, וחזי' שרק מחמת דאיכא טענת מאי חזית הפוכה, כלומר

שמדוע שהוא ימות ולא חברו, ע"כ הותר דמו של הגנב, וא"כ לכאו' מוכח דלולא טענת מאי חזית לא היינו מתירים להרוג את הגנב, ולענ"ד יש ליישב קושיא זו בהקדם מה שהקשו אמאי בכל בא במחתרת אינו מחויב לתת לו את כל ממונו, שהרי כדי שלא לעבור על לאו מחויב לתת לו את כל ממונו, כמב' ברמ"א [או"ח סי' תרנ"ו ס"א], ונאמרו בזה כמה תירוצים, ולענייננו התירוץ הוא שאינו מחויב לזוז כמלוא נימה כדי שחברו לא יקרא רודף, ואז יהיה מותר להרגו, ואי"ז מדין מאי חזית, אלא שכל אדם שמהוה סכנה לחיי, מותר לי להרגו, אף באופן שרודף באונס, וידוע תירוצו של הגר"ש רוזובסקי על קושיית האחרונים ע"ד הגמ' בסנהדרין [פב], שאילו זמרי נהפך עליו לפנחס והרגו, לא היה מתחייב עליו, כיון שלפנחס היה דין רודף, והקשו שהרי יכול לפרוש מהארמית, וא"כ הו"ל כיכול להצילו באחד מאבריו, ותי' הגר"ש שאינו מחויב לעשות כן, והיינו למרות שבעילת ארמית היא דבר אסור, עכ"פ ביחס בין שני האישים, למרות שפנחס מועל בהיתר, שהרי נאמר קנאים פוגעין בו, מ"מ אינו צריך לשנות את מעשיו, וכמו שאמר מור"ר רה"י הגרב"ד פוברסקי שליט"א שאם מגיע אדם ואומר לחברו או שתזיז את ידך או שאהרוג אותך, נעשה רודף לחברו, ויכול להרגו, ואינו מחויב להזיז את ידו, וא"כ זהו התירוץ לקושיית הקוב"ש דאי"ז מדין "מאי חזית" הרגיל, אלא מדין רודף, כלומר שזכותו של

לכבדו, אלא משום שקרוב לאביו יותר מאשר לסבו.

יא. בגם אני אודך ח"ב עמ' רט"ו מתשובות הרב מתתיהו גבאי שליט"א כתב את הנהגות מו"ר רה"י הגר"ד פוברסקי שליט"א בסידור חופה וקידושין, ויישר כוחו שסידר את הדברים בטוב טעם ודעת, ומכיון שזכיתי לדון לפני מו"ר הגר"ד בכמה מהדברים יש להוסיף בכך כמה הוספות, א' שמעתי ממו"ר שליט"א שאינו כותב בכתובה את המילה "בס"ד", והיינו עפ"י הרמב"ם שאין לכתוב בשטר את המילה בס"ד כדי שאדם לא יאמר שבס"ד יקיים את החוב שבשטר, ואמר שנחלק ע"ז בויכוח ארוך בביאור דברי הרמב"ם אלו עם אב"ד תל אביב הגר"י גולדשמידט זצ"ל. ב' במש"כ שהגר"ד מקפיד לחתום על הכתובה קודם החופה, ולא תחת החופה, ויש לציין ששמעתי מהרה"ג אוריאל פנחסי שליט"א שלאביו הג"ר בצלאל פנחסי שליט"א ראש ישיבת ברכת אפרים היה ויכוח בענין זה עם הגר"ד, שהגר"ב טען שלבני ספרד שבכתובה מופיע הפרט של הירושה, א"כ צריך לעשות הקנין דוקא בחופה עצמה, היכא שסידור הכתובה קודם השקיעה והחופה עצמה לאחר השקיעה, ג' בענין הקפדת הגר"ד שלא יברכו ברמקול, הנה מכיון שזכינו שהגר"ד סידר קידושין לכמה מבני משפחתי יש ברשותי סרטון מחופת אחותי שתחי' בה הגר"ד מברך במיקרופון, וצ"ל שמקפיד שהמיקרופון

כל אדם להתגונן ולהציל את חייו אף במחיר של הריגת השני, ובאופ"א י"ל עפ"י דברי הגרי"ז בחי' על הרמב"ם [הל' רוצח], שבכא במחתרת מלבד הדין שהבא להרגך השכם להרגו, נאמר דין ש"אין לו דמים" והותר דמו, וא"כ אין לדון מדין זה למקומות אחרים, דהתם אי"ז נחשב רציחה.

י. הקשה התשובה מאהבה [סי' שע"ח] אמאי באביו וסבו אומרים לו השקני מים אביו קודם, נימא דאתה ואביך מחויבים בכבוד הסב, וכמו באב ואם, דאתה ואמך מחויבים בכבוד אביך, וי"ל בזה, דיסוד דין כיבוד סב הוא חלק מהכיבוד אב, וממילא אם האב אינו מעוניין, אינו מחויב לכבד את סבו, ושמעתי ראי' לדבר מדברי הרמב"ם בהל' רוצח שאם הסב הרג את האב נעשה לו הנכד גואל הדם, ואם האב הרג את בנו אין הבן נעשה גואל הדם לאביו, ולכאור' הוא כמשנ"ת דחיוב כיבוד סב הוא מדין כיבוד אב, וא"כ בגואל הדם שהוא תביעה של הנרצח, ע"כ מחויב הנכד להרוג את סבו, אולם כשהצעתי את הדברים בפני מו"ר רה"י הגר"ד פוברסקי שליט"א לא קיבל את הדברים ולא ביאר טעמו, ואח"כ ראיתי בירושלמי בפ"ב דמכות שבגואל הדם ישנו דין שמי שקרוב יותר לנרצח יותר מאשר לרוצח, בכה"ג נעשה עליו גואל הדם, וע"כ אף באח שהרג את אחיו, לא נעשה עליו גואל הדם, וע"כ הא דמחויב להרוג את סבו אי"ז משום שלא מחויב

יהי' מרוחק מפיו של המברך, כדי שהחתן והכלה ישמעו ישירות מפי המברך, ולא מהמיקרופון, ואע"ג דלכאור' המיקרופון מפריע לשמוע את קול המברך, כיון דחביבי, והוי אותו קול, לא אמרי' בכה"ג תרי קלי לא משתמע, [ודלא כמ"ש הגר"ע יוסף בשו"ת יחזה דעת שאם יכול לשמוע ללא קול המיקרופון לית לן בה, אלא באופן שממש שומע את קול המברך], והנה מעודי תמהתי על מנהג בני התורה המדקדקים במצוות שבשבע ברכות בחתונה עצמה מברכים ללא רמקול, ומשתיקים את כולם, כדי שהחתן והכלה ישמעו ישירות, ובפועל אינו מועיל כיון שהכלה אינה שומעת את הברכה כלל, ומו"ח הגר"י טולידנו שליט"א אמר לי שאין דין להוציא יד"ח את החתן והכלה בז' ברכות שלא בחופה, אלא יש דין לומר בעשרה, ושעשרה ישמעו במעמד החתן והכלה, וע"כ עדיף לברך ללא מיקרופון, ועיי"ז מרוויחים שעשרה שומעים את הברכה מפי המברך, והנה יל"ד בזה שהנה ידוע חידושו של האדר"ת שאם המברך בז' ברכות טעה בסדר הברכות, אע"ג שבדיעבד יצא יד"ח, מ"מ החתן יכול לומר לתקוני שדרתיך ולא לעוותי, ויכול לברך שוב פעם, וא"כ מוכח שצריך להוציא את החתן יד"ח, ושמא י"ל שאעפ"י שאין החתן יוצא יד"ח מ"מ הוא הבעלים על הברכה, וצ"ע, [וכמו"כ יל"ד בזה בש"צ שטעה ואמר הא-ל הקדוש בעשי"ת, אמאי לא נימא לתקוני שדרתיך ולא לעוותי, וראיתי שדנו בזה, וצ"ע] וכמו"כ יש לציין

שאמנם מקובל בעולם לדינא חידושו של הגרש"ז אויערבאך זצ"ל במנחת שלמה [ח"א סי' ט'] שאין הקול היוצא מהמיקרופון הוא קולו של המברך, אולם בהע' שם כתב שאמר חידוש זה למרן החזו"א ולא קיבל את דבריו, ומשום מה, דעת החזו"א נשכחה בזה, ואף תלמידי החזו"א מקפידים כדברי הגרשז"א, וצ"ע.

יב. בענין יחוד עדים, כתב הרב מתתיהו גבאי שהגר"ד פוברסקי

מקפיד שהחתן עצמו יאמר לעדים "אתם עדיי", הנה יל"ע אמאי לא נימא שהחתן ימנה שליח את המסדר קידושין לייחד את העדים, וממילא אם אחד מהעדים ימצא פסול, יאמר החתן למסדר קידושין לתקוני שדרתיך ולא לעוותי, ותתקיים העדות בשאר הכשרים הנמצאים במעמד החופה, [ודכירנא שלפני חתונתי זכיתי להתארח בסעודת שבת בביתו של מו"ר רה"י הגרי"ג אדלשטיין שליט"א, והצעתי בפניו חומרא זו, ואמר לי שאסמוך על הגר"ד שהיה אמור לסדר קידושין בחתונתי], וד"ז תליא בפלוגתא האם שייך יחוד בעדים פסולים, עי' בריטב"א במכות [ו,א], וע"ע בשו"ת חתם סופר [ח"ב אה"ע סי' ק'], שו"ת אגרות משה [אה"ע ח"א סי' ע"ו וסי' ע"ז, ח"ד אה"ע סי' י"ג אות ד', וח"ה אה"ע סי' י"ב], קובץ תשובות מהגרי"ש אלישיב [ח"א סי' קנ"ג וקנ"ד, וח"ד סי' ק"ס] שו"ת שבט הלוי [ח"י סי' רמ"ג], שו"ת יביע אומר [ח"ח אה"ע סי' ג', ח"ט אה"ע סי'

ח' סק"ד], משפט הכתובה [ח"ו עמ' תכ"ב].

יג. עוד כתב הרב מתתיהו גבאי שהגר"ד פוברסקי לא כותב שם משפחה בכתובה, אמנם יל"ע אמאי לא דמי להא דאמרי' דהיכא שהוחזקו שני יוסף בן שמעון בעיר אחת כותבים את שם הסב, וה"נ בעי' לכתוב את שם המשפחה, ואף בגט יש להקשות כן, וראה בשו"ת הר צבי [אה"ע בתחילת ענייני גיטין] מש"כ בזה. [ובדרך אגב שמעתי מהג"ר מתתיהו זאב שציגל שליט"א מראשי ישיבת תורה בתפארתה ומח"ס מנחת אריאל, שבא להזמין את הגר"ד לחתונת בתו, והגר"ד ראה את ההזמנה, והעיר לו על שלוש טעויות, ואמר לו שאם זה היה גט היה זה חשש פסול, וכמדומה שאלו היו הטעויות, א' שכתבו "מר חשון" ולא "מרחשון", ועוד שכתבו "לייב" ולא "ליב", וכן שכתבו "איטה" ולא "איטא"].

יד. יש לדון האם מותר להפיל מטוס שעומד להתפוצץ על בניין גבוה, ויש מי שכתב לדון מדין רודף על אנשי המטוס, שיהיה מותר להפיל את המטוס, אולם יש להעיר ע"ד שאין האנשים הם הרודפים, אלא המטוס והטייס בלבד, וכך אמר לי מיד מו"ר הגר"ד פוברסקי שליט"א, והנה יש מי שהביא את דברי המהרשד"ם [סי' שמ"ח] דמניעת הצלה ג"כ נחשבת רדיפה, וא"כ האנשים במטוס הם מונעים את ההצלה, וע"כ יהיה מותר להרגם, אולם ישנו חילוק בין מניעת הצלה

דינית, למניעת הצלה מציאותית, כלומר דהיכא שהדין מחייב שלא להעדיף נפש אחת על חברתה היאך שייך לדונם כרודפים, וכן הוא בכל מקרה שמאיימים על ראובן שיהרגוהו אם לא יהרוג את שמעון, דלא נאמר ששמעון רודף, שעצם קיומו מסכן את ראובן, משום דהא גופא הדין מחמת מאי חזית, ויש לציין שהגר"ש זעפרני שליט"א דן ג"כ בשאלה זו וכתב כדברינו שאסור להפיל את המטוס, וחידד את הדברים, וכתב שאף יושבי הבניין ג"כ אסור להם להפיל את המטוס שמחמת ההגנה העצמית לא הותר להפיל את המטוס, והג"ר נחום נבנצאל שליט"א הביא בקונטרס "הערות" שהגר"ח קניבסקי שליט"א הסתפק בדבר זה ונשאר בצ"ע, והגר"נ שליט"א רצה לדון בזה עפ"י דברי החזו"א [יו"ד סי' ס"ט] לעניין הטיית חץ, שמותר להטות חץ שמכוון כלפי הרבה אנשים לכיוון מעט אנשים, וה"ה הכא שיהי' מותר להטות את המטוס כדי שימותו פחות אנשים, אולם לענ"ד אינו דומה כלל, והיינו משום שהחזו"א כותב במפורש בדבריו שהחילוק בין עיר שאומרים להם תנו לנו שנים ואם לא נמית את כולכם, שימותו כולם ואל ימסרו שנים, משום דהתם המסירה היא פעולה אכזרית בטבע, משא"כ הטיית חץ היא פעולת הצלה, ובענין המטוס ודאי שהפלת המטוס היא פעולה אכזרית בטבע, אלא שיוצא ממנה הצלה וכלשון החזו"א, ומה שלכא' נשאר לדון משום שיושבי המטוס בלא"ה ימותו עוד

מקפיד אם יש שני פתחים בחדר יחוד, אבל מוודא שהפתח השני סגור, והיינו כמשנ"ת.

טז. במתני' בטהרות (פ"ה מ"ז) מבוי דאדם שהלך לישן ברה"ר,

טמא לדעת ר"מ, מכיון שאחד מכל עוברי רה"ר הוא זב וחיישי' שמא נגע בו, ואף רבנן דמטהרים משום דלא חיישי' שמא נגע בו, אבל גם חכמים מודים שנוקטים שאחד מכל עוברי רה"ר הוא זב, וזאת למרות שעל כל אחד ואחד בפנ"ע יש רוב שאינו זב, ומכאן ראי' דדנים את כולם יחדיו ולא כל אחד ואחד בפנ"ע, ויש להקשות דהרי ביבמות [קיט, א] איתא דהאשה שהלכה חמותה למדינת הים, ולא ידעי' אם נולד יבם, ואמרי' בגמ' דלא חיישי' שמא נולד זכר, כיון דמחצה זכרים ומחצה נקיבות ומיעוט מפילות, והרי מדובר בכמה שנים, ויכולים להיוולד כמה ילדים ואחד מהם ודאי זכר, כמו שהמציאות מראה שבכל משפחה בדרך כלל ישנם גם זכרים וגם נקיבות, [ואין לומר דאשה שכבר מחתנת ילדים, שהרי בנה נשוי, אין רוב שיולדת כמה ילדים, במהלך השנים שלאחר מכן, משום שבזמנם נשים היו מתחתנות באזור גיל י"ב, וא"כ בנה מתחתן ג"כ בגיל צעיר יחסית, וא"כ האישה היא באזור גיל שלושים]. ובאמת בשו"ת נודע ביהודה [תניינא אה"ע סי' קמ"ה] רצה לומר דאיה"נ דדברי הגמ' אמורים רק בשנה אחת, אבל כתב דבגמ' וכן ברמב"ם לא משמע כן. [קושיא זו

מעט, וא"כ אין לנו אלא חיי שעה שלהם מול חיי עולם של כל יושבי הבניין, אולם אי"ז סברא מועילה, שהרי אף באומרים ליושבי העיר תמסרו לנו שניים או שנהרוג את כולכם, הדין הוא שימותו כולם ואלו ימסרו שניים, למרות שהשניים האלו בלא"ה ימותו.

טז. מעשה שהי' בירושלים באולם שמחות שקיים בבניין שיש בו כמה אולמות, אולם ישנם פחות חדרי יחוד מכמות האולמות, ובד"כ אין בכך בעי' משום שלא כל החופות מתחילות באותה שעה, אולם הי' פעם אחת שהיה חסר חדר יחוד, וע"כ הציע בעל האולם שיכנסו למשרדו, והמשרד ישמש כחדר יחוד, אלא שבמשרד ישנם שני פתחים, והציע רה"י שיעמידו שני כתי עדים בכל פתח, והעירו דהא הוי עדות לקיומי, וא"כ הוי "דבר" ולא חצי "דבר", ולענ"ד נראה לומר בזה שבדין יחוד נאמרו ב' דברים, כלומר דבעי' שיהיה עדות על עצם היחוד, והיא עדות קיום, ומלבד זאת בעי' עדות לסלק חשש שלא יצאו החתן והכלה תוך כדי שיעור היחוד, אולם עדות זו אינה עדות קיום, וע"כ אתי שפיר, וליכא בהא דינא דדבר ולא חצי דבר, ושוב ראיתי בשו"ת הראשון לציון [אה"ע סי' ט'] שהביא חבל אחרונים שמבארים כן, שחלק זה אינו עדות קיום, יעו"ש, וכן מצאתי בספר גם אני אורך מתשובות הרה"ג מתתיהו גבאי [ח"ב עמ' רי"ז] בהנהגות מו"ר רה"י הגרב"ד פוֹבֶרְסְקִי שְׁלִיט"א שלא

והניח בצ"ע, ולענ"ד נראה ליישב, דיש חילוק בין אונס שלא נקרא שאתו "ראובן", הוא זה שעשה את המעשה, כיון שלא עשה את המעשה מרצונו, אבל מ"מ אדם עשה את המעשה, וע"כ נחשב כח גברא, ולא דמי להיכא דרוח העיפה את הסכין דבכה"ג ליכא כח גברא כלל, ושו"ר במשמרת חיים להגר"ח פ"י שיינברג זצ"ל [ח"ב ענייני שחיטה עמ' צ"ז] שתירץ כן, וכ"כ הגר"מ אזרחי שליט"א בברכת מרדכי על המשמרת חיים ואין להקשות על תירוץ זה, מדברי הרא"ש בחולין [פ"ב סי' ח'] דכתב דמתעסק, שחיטתו פסולה ולפי דברינו הא ליכא אלא דין "כח גברא" גרידא, ולכאוף אף במתעסק איכא כח גברא, שהרי אדם עשה מעשה זה, אולם יש לחלק טובא בין אונס למתעסק, דבאונס האדם מודע למעשהו, ואעפ"י שאי"ז ברצונו הוא מכוין למעשה, ורק דמשום שאינו נעשה מרצונו החופשי, ע"כ אינו מתייחס ל"ראובן", אבל אין ספק שאדם הוא זה שעשה את המעשה, משא"כ במתעסק דאין האדם מודע למעשיו כלל וכלל, הרי"ז כמעשה קוף בעלמא, פשוטו כמשמעו, ואין שום סיבה שיחשב כח גברא, וכך אמר לי מו"ר רה"י הגר"ד פוברסקי שליט"א.

יח. שמעתי ממו"ר רה"י הגר"ד

פוברסקי שליט"א, דהא

דאמרי' בתמורה (ג' ב'), דבכל לאו שאין בו מעשה, אין לוקין עליו, חוץ מנשבע מימר ומקלל, היינו דוקא בנשבע לשעבר, דאי בנשבע שלא אוכל ואכל, הרי"ז עבירה

שמעתי ממו"ר רה"י הגר"ד פוברסקי שליט"א].

ואשר יראה לבאר בזה בעזה"י דהחילוק הוא, דבטהרות הדיון הוא לא מי טימא, ולא מתי טימא, ולא איך הוא טימא, וכל הנידון הוא אם אותו אדם שהלך לישן הוא טמא או טהור, ובהא ודאי שדנים את כל עוברי רה"ר יחדיו, מכיון שבשורה תחתונה סביר להניח שאתו אדם טמא, משא"כ ביבמות מכיון שהאשה הרי אינה מצווה ביבום, א"כ הדיון הוא לא מתחיל באשה, אלא הדיון האם יש מי שמצווה לייבם אותה וממילא היא אסורה כיון שהיא זקוקה לאותו יבם, ומעתה ביבם הרי הדיון מתחדש בכל שנה, ומוכרע בכל שנה, שלא נולד אותו יצור המחייב ביבום, ולכאוף התינה למ"ד נישואין הראשונים מפילים [עי' יבמות קט, א], דכבר אז היה נידון על כל לידה ולידה, אבל למ"ד מיתה מפלת, הרי הדיון הוא האם יש למשפחת הבעל אחים אם לאו, ובזה הרי מבחינה סטטיסטית ודאי שיש אחים, וצ"ל דאין הגדר הוא שיש דיון כללי האם יש לבעל אחים, אלא זה תביעה נפרדת לכל יצור ויצור, ובכל תביעה מוכרע עפ"י רוב דאין יצור זה מחייב את האשה להיזקק לו, ודו"ק.

יז. בקוביץ שיעורים [כתובות אות ה']

הביא דברי החמדת שלמה,

והקשה עליו דא"כ אמאי מי ששוחט באונס שחיטתו כשירה, והא אם הרוח העיפה את הסכין שחיטתו פסולה, דבעי' כח גברא,

עם מעשה, והקשיתי דלכא' לפי החינוך אי"ז חשיב לאו שיש בו מעשה, מכיון שעבירת "בל יחל" שייך לעבור אף בלי מעשה, ואמר מו"ר שליט"א דדוקא בעבירות שעיקר הלאו יכול להתפרש לכאן ולכאן, כלומר דעיקר המקרים או המקרים העיקריים הם אף במעשה ואף בלא מעשה, דוקא אז אמרי' הסברה דמכיון והלאו הוא נעשה עם מעשה, לוקה, למרות שאפשר לעבור בלי מעשה, אבל בכה"ג דעיקר הלאו הוא עם מעשה, וכגון ב"בל יחל" שהאיסור נאמר בנדר בעיקרו, והתם הוי במעשה, אפי' בשבועה דאפשר אף לעבור בלא מעשה, מ"מ בהא אף החינוך יודה דחשיב לאו שיש בו מעשה, כיון דבהא מתקיימת צורת עיקר הלאו.

יט. להעיר שבכל פעם שאישה עוזבת את הבית כדי לתבוע מבעלה גט, זה לכא' כבר אונס פסול, שהרי מפקיעה את שיעבודיה מבעלה, וע"ז יש לומר שיש חילוק בין מצב שאומרים לאדם או שתמכור את דירתך, או שנגנוב לך את המכונית, לבין שאומרים לאדם או שתמכור את הדירה, או שנשמיע לך מוזיקה רועשת כל היום כדי שימאס לך לגור בדירה, שאז אי"ז אונס, כיון שהוא באמת לא מעוניין בדירה במצב זה, וה"ה הכא שהוא באמת לא מעוניין בחיי זוגיות כאלו, ושור"ר שבתורת גיטין [סי' קל"ד ס"ב] ובחזו"א [אה"ע סי' צ"ט סוף סק"ו] כתבו שאישה המתקוטטת עם בעלה עד שמאס בחיי נישואין אלו, לא הוי כפייה, ומאידך גיסא

כתב בשו"ת תומת ישרים סי' נ"ד שאם הכריחוהו לפרוש מאשתו הוי כפייה, והביאור הוא כמשנ"ת שכל כמה שאי"ז מגיע ממהשווה חיצוני, אלא שאינו חפץ בדבר עצמו, שוב לא הוי כפייה, וממו"ר רה"י הגר"ד פוברסקי שליט"א שמעתי לומר באופ"א שמכיון שהבעל ג"כ משועבד לאשתו, וברגע שאשתו הלכה ממנו נפטר משיעבודיו, ע"כ אין לראות דבר זה כלקחת דבר השייך לו.

כ. הפולמוס התורני באב שקידש

את בתו

מעשה שהיה בארה"ב לפני למעלה מעשרים שנה, באדם שהיה לו סכסוך עם אשתו, ועל כן הצהיר בפני עדים, שקידש את בתו לאדם, ואינו מוכן לספר למי קידש, עד שיתנו לו סכום כסף מסוים, והרי הלכה היא (קידושין ס"ד, ב') שהאב נאמן לומר קידשתי את בתי, והשאלה הזו עוררה סערה בעולם התורה, שלכאורה הבת תישאר עגונה כל ימיה. **ונאמרו** בפולמוס זה מספר פתרונות, והגר"ד פוברסקי שליט"א ראש ישיבת פוניבז' כתב במכתבו להגר"מ שטרנבוך שליט"א [הובא בקובץ אורח משפט על אה"ע ח"א עמ' תקע"ח] דודאי שהאב אינו נאמן בכה"ג, שהרי ודאי שלא עשה כן באמת, דהיכן שמענו כדבר הזה שהאב מקדש את בתו, וע"כ אין לך אמתלא גדולה מזו, (והיינו שאמנם שהוא לא חזר בו, וא"כ לא מצינו אמתלא כשלא חזר בו, מכל מקום בדבר כל כך מופרך, הוי אמתלא, משום שהדבר

שלא ידע את הפרטים הללו בסיפור. (ושמא מדובר בשני סיפורים שונים, ולא מסתבר).

ויתרה מזו שהרי הבת עדיין קטנה (שאם לא כן אינו נאמן, שכל נאמנותו מדין "בידו" לקדשה), וא"כ מה יועיל שלא נאמין לאב, הרי יכול הבעל לקדשה לאדם רעול פנים בפני עדים, ועדיין יכול לעגן את בתו. [נאמנם באופן שכעת היא גדולה, אולם בשעה שאמר הייתה קטנה, בכה"ג יועילו הפתרונות]

כא. יש להקשות דכל חייבי מיתות בי"ד יאסרו את גופם בקונם על שליח בי"ד, כלומר יאסרו את צווארם בשחיטה, ואת גופם בדחיפה כדי למנוע סקילה וכדו', וזה ודאי לא שייך דא"כ בטלת תורת מיתות בי"ד.

ומזמור רה"י הגרב"ד פוברסקי שליט"א שמעתי ליישב הקושיא לגבי חייבי מיתות בי"ד, דמכיון והוא משועבד לחיוב מיתה, א"כ הוא יכול לאסור בקונם את גופו, והוסיף ואמר דאף אם יאסור לפני גמר דין, הנדר יפקע לאחר גמר דין, כיון דגופו משועבד לחיוב מיתה, ולא זכיתי להבין דבריו, דהא קונמות מפקיעין מידי שיעבוד, וכשהוא נדר בקונם עדיין לא היה משועבד, וצ"ע.

בעצם אינו נראה שכך באמת היה. והוסיף הגרב"ד וכתב דאין לומר דשמא הוא באמת קידש את בתו, משום שאין סיבה שהוא יהיה תלוי באדם אחר, ויודע שיהיה נאמן אף באופן שרק יצהיר שקידשה.

אולם דיברתי ע"ז עם הגרב"ד שליט"א ואמרתי דבשור"ת ושב ורפא להרה"ג רפאל אייפרס שליט"א מהולנד הביא שדיבר עם האב, ושאלו מדוע הוא עשה כן, ואמר שאשתו כפתה עליו לתת גט, באופן שהגט פסול עפ"י ההלכה, עכ"פ לדעת הבעל, וע"כ שאל את הגר"מ קליין זצ"ל בעל המשנה הלכות האם לעשות כן ולקדש את בתו, וכך למנוע מהאם שלא להינשא עפ"י ההלכה, אמר לו הגר"מ שודאי יעשה כן, וכששאלו מי יסכים לקדשה, אמר לו הגר"מ שהוא עצמו מוכן לקדשה, וכששאלו הרי הגר"מ נשוי ויש חדר"ג שלא לישא אשה על אשתו, אמר לו הגר"מ שבמקום אפרושי מאיסורא לא גזר רבינו גרשום, וא"כ ודאי שיש לחשוש שמא אכן הבעל קידש את ביתו (ואמנם הגר"מ קליין הכחיש את הסיפור שהיה עימו, אולם מ"מ כתב שאם אין לו ברירה, כך היה צריך לעשות, והבת אסורה). ואמר הגרב"ד שליט"א

סימן נג

מִן הַגָּאוֹן רַבִּי מֹשֶׁה שְׁטֵרנבוך שְׁלִיט"א

נחשב שלא התפלל במנין, אלא נכשל בברכה לבטלה, וכן העצה שיעשה תנאי שתפילותיו יהיו נדבה, אינו מועיל בשבת ובמוסף שאין תפילות נדבה בכה"ג, וכמו"כ יל"ע דאם מיירי בתפילת נדבה היאך אפשר לעשות קדושה, וברכת כהנים.

ד. **בענין תרומת כליה**, הנה כל הפוסקים שדנים בדבר זה ובראשם הגר"מ שטרנבוך שליט"א מביאים משו"ת הרדב"ז [סי' אלף נ"ב] שכתב שאין אדם מחויב שיכרתו את ידו כדי להציל את חברו, ולפ"ז ה"ה בתרומת כליה שאדם לא מחויב ליתן אבר מגופו כדי להציל את חברו, אמנם יש לחלק בין הדברים, שהרי הרדב"ז לא אמר זאת אלא מסברא, שדרכיה דרכי נועם, ולא מסתבר שאדם יצטרך להפסיד את ידו כדי להציל את חברו, ולפ"ז בתרומת כליה אין הכרח, כיון שהאדם לא מרגיש בכך בד"כ שהוא עם כליה אחת פחות, ויש מקום לדון דהוי כמעט חיוב, וצ"ע.

א. **ראיתי בקובץ פעמי יעקב** [תשס"ג קובץ נ"ג- נ"ד עמ' קכ"ט] שכתב בענין אדם שירה חץ על חברו ופגע בכליותיו, וכעת חברו מסתכן למות, האם מחויב ליתן לו כליה כדי להצילו, והאם בי"ד מחויבים להוציא ממנו בכפייה, והכרעתם שלא מוציאים לו כליה בכפייה, והיינו עפ"י הרדב"ז בתשו' [ח"א סי' אלף נ"ב] שאדם לא מחויב ליתן אבר כדי להציל את חברו, ויש להקשות שהרי אדם זה רודף הוא, ועדיין נמשכת רדיפתו, כיון שתוצאות הרדיפה עדיין לא הוכרעו, וא"כ מדוע שלא יוציאו את הכליה מדין יכול להצילו באחד מאבריו.

ג. **הגר"מ שטרנבוך שליט"א** כתב תשובה בענין מנייני המרפסות, וכתב להקל שמצטרפים למנין, וזאת משום דהוי שעת הדחק, ולא זכיתי להבין שבשלמא כשבשביל שעת הדחק מקילים בדבר אחד ומרוויחים דבר אחר, אולם הכא הנדון האם מצטרף, וא"כ ל"ש להקל מפני שעת הדחק, דאדרבה על הצד שלא מצטרף לא רק שלא

סימן נד

מרן הגאון רבי ברוך מרדכי אורחי שליט"א⁽⁷⁷⁾

ב. כשהצעתי ענין של החשש של
טומאת כהנים במנהרות
[ע"י מנחת רפאל ח"ג סי' א', שמטמאים
את הכהנים העוברים במנהרות, ע"י
שמעבירים שם מתים] לפני הגרב"מ אורחי
שליט"א ר"י עטרת ישראל אמר דאין
לחשוש מצד איסור לטמאות כהן, כיון
שהכהן הוא מתעסק, ובמחכ"ת זה אינו,
דהא מבו' ברמ"א [יו"ד סי' שע"ב ס"א]
דמחוייבים להעיר כהן שישן, והא אין לך
מתעסק גדול מזה, וכמו"כ הי' מי שכתב
קונטרס שלם להתיר על סמך הסברא של
מתעסק, והוי פסיק רישא דלא ניח"ל, אולם
כ"ז אינו נכון, משום דמתעסק שייך רק
בדברים שהאיסור הוא הפעולה, ולא
כשהאיסור הוא התוצאה, כמו בטומאה
שהאיסור הוא בתוצאה, והי' מי שאמר
שהדין של טומאת כהנים מתחלק לב'
דינים, האחד שלא להימצא במצב של
טומאה, וזהו גם אם הכהן כבר טמא, והדין
השני שלא להיכנס לדינים של טומאה,

א. הנה ישנו מעשה נודע עם הקה"י
שהלך לבר מצוה כדי לבקש
מחילה מחתן הבר מצוה כשגער בו בעודו
ילד, והנה מעודי תמהתי דלכאו' אי"ז שייך
לסוגיא דקטנים לאו בני מחילה, שהרי אי"ז
חלות ומחילת ממון, אבל אם מצערים אותו
ואח"כ מפייסים אותו סו"ס כעת הוא לא
כועס, והצעתי הערה זו לפני הג"ר שריאל
רוזנברג שליט"א והסכים עמדי, אולם
כשהצעתי הערה זו לפני הגרב"מ אורחי
שליט"א אמר שרק גדול יכול לעקור את
מה שכעס, אבל קטן אע"ג שכעת התרצה,
מ"מ אינו עוקר למפרע את מה שנפגע,
והוסיף שיש לו ראייה לכך ממרן הגרי"ז
שבבחרותו הם היו משתעשעים עם נכדי
הגרי"ז, והגרי"ז היה מזהיר אותם שקטנים
לאו בני מחילה נינהו, ושוב ראיתי שנחלקו
בזה הגרי"ש אלישיב זצ"ל (אשרי האיש ח"ג
פ"כ אות ד') והגר"נ קרליץ זצ"ל (חוט שני
הל' יו"כ עמ' ק"א) דהגרי"ש ס"ל דלא מהני
מחילה והגר"נ ק"ס דמהני מחילה.

והדין השני שלא להיות בדינים של טומאה הוא חל על האחרים, משא"כ הדין שלא להימצא במצב שבעיקרון גורם טומאה גם אם הוא כבר טמא, האיסור הוא רק על הכהן עצמו, אולם זה ליתא, והראי' מדברי הרמ"א על כהן ישן שנמצא באהל המת, ולא כתב כהן ישן שנמצא באהל שעתיד לבוא בו מת, ומוכח דאע"ג שכבר נטמא מוטל עלינו להפרישו מן הטומאה, ודו"ק.

ג. בקונטרס גם אני אודך (ח"א סי' ב') כתבתי להסתפק באדם שיש לפניו ב' מנינים, האחד של מאה אנשים ועשרה כהנים, והשני של מאתיים אנשים וחמשה כהנים, והתפלל קודם וכעת בא לשמוע ברכת כהנים, באיזה ביהכ"נ חשיב דאיכא ברוב עם טפי, דמחד גיסא דרוב כהנים הוא רוב מקיימי מצוה (אלולא דברי החרדים (הו"ד בביאור"ל סי' קכ"ח) דאף הישראל מקיים מצוה) או דלמא שכשיש רוב ציבור הוא ברוב עם טפי, והצעתי ספק זה לפני הגר"מ אורחי שליט"א, והבאתי לו ראי' מדברי הגמ' במסכת פסחים (ס"ד, א') דאמרי' התם שהיו מעבירים בקרבן פסח את הכלי שרת עם הדם מיד ליד משום ברוב עם, והא התם בלא"ה כל כלל ישראל היו, ואם רוב צופים נמי חשיב ברוב עם

אמאי בעי' נמי להעביר מיד ליד, וע"כ דבעינן רוב מקיימי מצוה, ואמר הגר"מ שליט"א דאינה ראי' משום דאומנם שכל ישראל מגיעים בשביל קרבן פסח, אולם אינם מגיעים לקרבן מסוים, וע"ז בעי' להעביר מכהן לכהן כדי שיהיה ברוב עם על כל קרבן וקרבן.

ד. יש לחקור בגדר הדין של דיחוי במצוות, האם הביאור דהוי פסול בקרבן וכדו' משום שנדחה, או דלמא דהוי העדר כשרות, ונפק"מ בחקירה זו, דאי נימא דהוי פסול, א"כ בתערובת של דחוי ושאינם דחויים שייך בזה ביטול ברוב, ואי נימא דהוי העדר כשרות תלוי במה שדנו האחרונים (עי' שו"ת עונג יום טוב סי' ד' ועוד) האם ביטול ברוב מחיל דינים, וכך שמעתי לחקור מידידי הרב יוסף כץ שיחי', והצעתי ספק זה בפני הגר"מ אורחי שליט"א ואמר דהדבר פשוט דהוי פסול, ואין שום צד לומר אחרת⁽⁷⁸⁾.

ה. בברכת מרדכי בענין שיעור המצוה בסיפור יצי"מ, כתב שכל סיפור הוא מצוה חדשה, ולא הרחבת המצוה, והנה בחוה"מ פסח תשע"ו עליתי למעונו של הגר"מ אורחי שליט"א ונשאל אמאי לא נכתב סיפור יצי"מ במשנה ב"אלו

(78) הערת ידידי הבה"ח אהרן הרמן שיחי', יל"ע מה שייך בזה העדר כשרות הרי רק לגבי חסרון דבר שייך לומר דהעדרו אינו יוצר פסול אלא דעצם העדרו הוא חסרון, וכפי שחקר הגר"ז ריש זבחים לגבי שלא לשמה אי הוי העדר או פסול אבל מה שייך הכא העדר, אלא דכ"ז רק בדברים שהם חפצא של מצוה כמבואר בקרן אורה ובאו"ש הל' שחיטה ובערוגות הבושם זבחים יב: ולא בדברים שהם תשמישים לגברא בקיום המצוה, ובאמת בקו"ש בבביצה אות ע' כ' דבסוכה בזמן שירדו גשמים דאינה סוכה ולכן יכול לשבת שם ללא איסור וע"כ דלפ"ד אי"ז פסול, אלא דיש לדון אם סוכה היא ג"כ בגדר חפצא של מצוה. ועי' בקו' עטרת יוסף עמ' קיח.

דברים שאין להם שיעור", שהרי אמרו כל המרבה לספר הרי זה משובח, וענה בזה"ל שהדין שכל המרבה לספר הרי זה משובח הא גופא השיעור, ולא זכיתי להבין כוונתו, [ושמעתי לבאר ששונה מצוות סיפור יציאת מצרים מת"ת, שבסיפור יציאת מתרים אין מצוה בכל מילה ומילה, אלא בסיפור בכללותו, וממילא כשמאריך בסיפור הוי הרחבת המצוה, משא"כ בת"ת שבכל מילה ומילה יש מצוה נוספת] ובחזרה"מ פסח תשפ"א עליתי שוב למעונו ושאלתיו מה כוונתו, ואמר שהנה לא מצינו לשון של "הרי זה משובח" בשום הידור מצוה אחר, והטעם הוא שאדם שמניח תפילין מהודרות, אינו מניח יותר תפילין, אלא רק תפילין שהם מהודרות, משא"כ בסיפור יציאת מצרים בהרחבה, שזה יותר "סיפור", וע"כ אינו שייך למצוות שאין להם שיעור, כיון שאי"ז שיעור בכמות אלא באיכות, [אכן העירני אחייני הבה"ח יעקב בן נאים שיחי' מלשון הרמב"ם שכתב שיש מצוה להאריך ולהרבות בסיפור יצי"מ, ומשמע שיש מצוה גם בהארכת זמן הסיפור, וגם בהרחבת תוכן הסיפור] וראיתי מי שהקשה מה המעליותא להאריך בסיפור יצי"מ הלא מחויב מדינא לספר עד שתחטפנו שינה, וי"ל שיש ענין לדאוג שיהיה ערני ולא ירדם מוקדם, ועוד שמחוב לספר באיכות

ו. הנה דנו לדעת הראשונים שנח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חבריו ברבים, הוי חיוב גמור, והקשו דאיך שייך שיהיה יהרג ואל יעבור

בהלבנת פנים, והרי אין בכך משום מאי חזית, ראיתי שהגר"מ אורחי שליט"א כותב בספרו ברכת מרדכי על כתובות שאחרי שלמדו מרציחה לגילוי עריות שיש דין יהרג ואל יעבור, למרות דלא שייך בהא מאי חזית, אלא משום חומרא דעבירה, א"כ לומדים בחזרה לרציחה שאף במקום שאין מאי חזית, מ"מ יהרג ואל יעבור משום חומרא דעבירה.

ז. בברכת מרדכי ברכות סי' ז' מבו' דאף להרשב"א שספק דאורייתא מה"ת לחומרא, ולדעת הצמח צדק [הקדמון סי' ס"ט] שהוא בתורת ודאי, מ"מ לא הוי דין בחפצא אלא על הגברא, ויש לציין שהגר"ע יוסף בחזון עובדיה [פסח עמ' צ"ה] ס"ל דהוי דין בחפצא, אחרי שהביא את דבריו, ויש לציין שכמדומני זהו המקום היחיד בכל ספרי הגרע"י שהוא מזכיר ספר למדני, בן זמנינו, בדבר שלא נוגע באופן ישיר להלכה למעשה, וכך אמרו לי עוד בקיאים בתורתו, ודו"ק בזה.

ח. בברכת מרדכי מגילה סי' ו' תירץ את הקושיא המפורסמת אמאי לדעת הרמב"ם דספיקא דאורייתא לקולא מה"ת הוצרכה התורה להשמיע דספק ממזר שרי, תיפו"ל דכל הספקות מותרים, ותירץ עפ"י הר"ן בקידושין [לטא] שתירץ קושיא דומה בספק ערלה בחו"ל, ותירץ שמי שידוע שהדבר אסור מותר לו לתת למי שלא יודע, וה"ה הכא לגבי ספק ממזר שמי שידוע שהוא ממזר, אינו מחויב להודיע למי שלא יודע, ויש לציין שהחזו"א [אה"ע

סי' ד' סק"ו] כשדן בהצעה זו, דוחה אותה, וזאת משום שהר"ן הקשה את הקושיות גם על ספק ממזר וגם על ספק ערלת חו"ל, ומכך שתירץ תירוץ זה דוקא בספק ערלה, ע"כ דלא ס"ל כן בספק ממזר. [וכמובן שהחזו"א כתב כן משום שדן אליבא דהלכתא, וע"כ דן מהי דעת הר"ן, ודו"ק].

ט. בברכת מרדכי יומא סי' ו' ועניינים סי' ט' תירץ קושיית הקבא דקשייתא שהקשה לדעת רבי [יומא פה,ב] דיוה"כ מכפר אף ללא תשובה, והיינו דוקא באיסורי ל"ת, וא"כ אמאי אסרו חצי שיעור, אי נימא דהוי סייג, דהא כל מה שאוכל מיד מתכפר, ותירץ, דהוי גלגל החוזר, כיון שכל כמה שהדבר יהיה מותר שוב לא יתכפר, ואם הדבר אסור הרי הוא מתכפר ואין סיבה לאסור, ובמחכ"ת אינו דומה לגלגלים המצויים באחרונים, דהתם כשנמצאים בצד אחד א"א לומר את הצד השני, אבל כאן איך שלא נהפוך את זה לדעת רבי ל"ש עבירה ביוה"כ, וא"כ אף אם זה לא עבירה מ"מ זה כלום, ועל כל צד, יש כאן הנחה שלא שייך עבירה ביוה"כ.

י. בברכת מרדכי על המשמרת חיים [ענייני ת"ת שאלה ג'] הקשה המשמרת חיים אמאי השאגת אריה כתב מחד גיסא דהעוסק במצוה דרבנן נפטר ממצוה דאורייתא, ומאידך גיסא כתב דהעוסק בספק מצוה לא נפטר ממצוה ודאית, וקשה דהא ספק דאורייתא לכה"פ הוי כמצוה דרבנן, ותירץ שהעוסק בספק מצוה, כיון שהוא חושש על מצותו, א"כ עדיין הוא עוסק ב"לכת דידך" [שזהו מקור הפטור של עוסק במצוה, בסוכה כה,א, האם עוסק בלכת דידך או בעסקי מצוה] ויש להקשות, חדא דהא השאגת אריה לא ישלול את הדעות דספק דאורייתא לחומרא מה"ת, וכמדומני שיש ראי' שכך הוא עצמו סובר, ועוד דאף לדעת הרמב"ם הנה החו"ד [יו"ד סי' ק"י] כתב שהטעם שלדעת הרמב"ם ספק דאורייתא לקולא מה"ת, היינו משום שהתורה אסרה את הודאי ולא את הספק, וא"כ ליכא כאן אפי' חפצא דאיסורא, ומדוע רבנן ראו מקום לאסור, וע"כ צ"ל שרבנן חששו אטו איקבע איסורא וכדו', וא"כ אי"ז חשש שלו עצמו, אלא רבנן גזרו עליו אטו דבר אחר.

סימן נה

הגאון הגדול רבי אשר וייס שליט"א (79)

עם הפרטים המלאים, ודיבר עם הבעל ושאלו מדוע עשה כן, ואמר שדיבר עם הגר"מ קליין זצ"ל בעל המשנה הלכות ושאלו ע"כ שאשתו עומדת להינשא אחר שקיבלה גט שלא כדין, ואמר לו הגר"מ שיעשה כל מה שביכולתו למנוע דבר זה, והציע פתרון זה לקדש את בתו, ושאלו האב מי יסכים לקדש את בתו, ואמר לו הגר"מ שהוא מוכן, ושאלו האב הרי הגר"מ נשוי, ואסור לקדש אשה שנייה, ואמר לו הגר"מ דבמקום אפרושי מאיסורא לא גזר רבינו גרשום, וא"כ במידה ולא יאמינו לו יכול לקדשה, וא"כ העצה לחכות עד שתגדל, ואז כבר לא יוכל לקדשה שוב, ואז ידונו על הקידושין של האב.

ב. בשו"ת מנחת אשר [ח"ג יו"ד סי' מ"ז] כתב על ההצעה לגדל עדרים של בני פקועה, שיכולה לצאת תקלה אם יתערבו פרות רגילות, ויוולד ולד שהוא חצי בן פקועה, ואף שחיטה לא תועיל לו, ויהיה הפסד מרובה וכו', ולא הבנתי מדוע חשש, הלא כיום כל הבהמות ממוספרות, ואפשר לסמן על הבהמה וכך

א. בקובץ פעמי יעקב [קובץ נ' עמ' ס"ב] כתב הגר"א וייס שליט"א לגבי המעשה המפורסם באדם שרצה לצער את אשתו ואמר שקידש את בתו, ואם לא יענו לדרישותיו, תישאר עגונה עד שילבינו שערות ראשה, והציע שיבוא אדם ויאמר שהוא קידשה, דהא קי"ל [קידושין סג,ב] דנאמן אדם לומר אני קידשתיה, אם בא לגרש, כיון דאין אדם חוטא ולא לו, וזאת משום דאין לנו ספק שהאב לא באמת קיבל קידושין עבור בתו, ויש להעיר דהא כיום היא בחזקת אשת איש, והבא עליה חייב מיתה, וא"כ היאך נאמר שיבוא אדם וישקר, וכביכול עפ"י הלכה תהיה מותרת, הלא אנו נוקטים כעת שבוודאות היא מקודשת, ועוד דהלא כעת היא קטנה, דאל"כ האב אינו נאמן, דהא אינו "בידו", וא"כ מה הועילו חכמים בתקנתן, הלא יוכל להסריט את עצמו מקבל קידושין מאדם רעול פנים, ועוד דמנ"ל שודאי לא עשה כן באמת, דיעוי' בשו"ת ושב ורפא להרה"ג רפאל אייפרס [כיום רב בהמבורג גרמניה ח"ב אה"ע סי' ע"ח] שהביא את כל המעשה

ימנע חשש זה. [ובדרך אגב אנו נמצאים בבעיה גדולה, שבמהרה יבנה בית המקדש, ואין לנו קרבנות שכולם בעלי מומין, שיש להם חור באוזן, ולדעת החזו"א הוי מום, ואין לומר דמשיח צדקנו יביא עמו קרבנות, כדמשמע בע"ז כדא, דגמ' ערוכה היא בבכורות נא, ב "ונישדי מומא בכוליה עדרא" מהרה יבנה ביהמ"ק וכו'].

ג. שמעתי בשם הגר"א וייס שליט"א
שהקשה למ"ד גדול מי שאינו מצווה ועושה יותר מהמצווה ועושה, א"כ הגויים יהיו בדרגה גבוהה מהיהודים, ותירץ דלנו יש גם הידור מצוה, ולא זכיתי להבין, שהרי גם הגוי יכול להחמיר בהידורי מצוות, ולגופה של שאלה, אם נוריד לגוי את מצוות ת"ת ושבת, הוא כבר יהיה בפער גדול.

ד. במנחת אשר [ח"ב או"ח סי' ב'] כתב לגבי התכלת דאף אי נימא דהוי ספק אין מחויבים ללבוש כיון דאין מחויבים לעשות מעשה שאף אחרי שנעשה עדיין נישאר בספק, וכמ"ש הפרמ"ג [או"ח סי' קצ"ד], אולם יש לציין דהמשנ"ב בג' מקומות לא נוקט כהפרמ"ג, ונציין אחד מהם בסי' תרצ"א [ס"ק כ"ז] לגבי מי שמסופק אם המגילה כשרה, שמחויב לקרוא בלי ברכה, וחזי' להדיא דאף שאחר שיקרא ישאר בספק, מ"מ מחויב לקרוא, ובאמת דברי הפרמ"ג אין להם מקור עד כמה שידוע לי, ומסברא אינם מוכרחים [ואמנם אינו היחיד שכתב כן, יעוי' במהר"ם שיף [ב"מ ו,ב] שכתב כדבריו].

ה. במנחת אשר [ח"א יו"ד סי' לט ושמות סי' מד] דן לגבי כשרות החלב בזמננו, שאחוז הטריפות הוא גבוה, וא"כ אין פי שישים חלב כשר, וכתב ע"ז דאין ההלכה מתחשבת בהנחה הסטטיסטית, והנה יש להביא ב' ראיות דאזלי' עפ"י סטטיסטיקה, א' במתני' בטהרות [פ"ה מ"ז] לגבי אדם שהלך לישן ברה"ר, ואמר' דלר"מ טמא, משום שמא נגע בו זב, ואילו חכמים מטהרים, משום דלא חיישי' שמא נגע בו זב, אולם לא חלוקים חכמים שאחד מכל עוברי רה"ר הוא זב, וזאת למרות שעל כל אחד ואחד מעוברי רה"ר ישנו רוב שאינו זב, וזה עפ"י ביאור הר"ש והר"מ והרא"ש, התוס' יו"ט והרע"ב ודלא כביאור הגר"א והחזו"א שם [ולפ"ז יל"ד על כך שמכניסים מתים למנהרות ארוכות, ובוודאות מטמאים שם כהנים, ואכמ"ל]. ועוד ראי' מהמרדכי [חולין סי' תשל"ז] לגבי ספק חורי נמלים בחיוב לקט, שמחייבים אותו לתת, למרות שיכול לומר על כל חלק שאין רוב שמחויב לתת, יעו"ש. ואמנם יש ראיות כנגד כדוגמת האחרונים דס"ל דאזלי' בתר רוב חנויות ולא רוב בשר, למרות שמבחינה סטטיסטית ודאי שרוב בשר עדיף. [ולכאור' יל"ע שעד שמעירים על החלב יש להעיר מדוע כשעוררו על צומת הגידין לא שמענו מי שנמנע מאכילת ביצים, והרי ביצת טריפה אסורה, והתם ליכא רוב דאינם טריפות, שהרי יש צד שהטריפו בידים, ומבירור שערכתי אצל הגר"ח רוטר שליט"א הבקי

ג"כ תמוהים שהרי המים אינם הולכים לאיבוד, שהלא זהו יעודם ושימושם.

ז. במנחת אשר [ח"א או"ח סי' י"א] כתב

לגבי האם מותר למחמיר לבקש מהמיקל שיעשה בשבילו מלאכה, הנה לכאור' יש לחלק אם מדובר במחלוקת בין פוסקי זמננו, ובפרט במי שבירר את הסוגיה בעצמו שיצא לו לאסור, לבין מקרה של מחלוקת שו"ע ורמ"א דאי"ז מחלוקת מסוג זה, ואף האשכנזי לו היה ספרדי היה מיקל ולהיפך, ויודע אני בעדות אישית שהגר"ש וואזנר זצ"ל התיר במחלוקת שו"ע ורמ"א לבקש מהמיקל, אולם הגר"ד לנדו שליט"א חלק וס"ל לאסור בכה"ג, ושמעתי טענה בענין זה, דאם הוא עצמו בירר את הדבר וס"ל לאסור א"כ אף לגוי אסור לו לומר, וא"כ המיקל לא עדיף מגוי, ואמנם דבר זה תלוי בטעמים של אמירה לעכו"ם ואכמ"ל.

ח. בענין נח לו לאדם שיפיל עצמו

לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים, כתב ע"ז במנחת אשר בראשית סי' נ"ז שאין הכוונה כפשוטו, ואמנם קושיותיו הם עצומות, אולם אין דרך אחרת לענ"ד לפרש פירוש אחר בראשונים שהקשו ותירצו ורואים בדבריהם שאכן כוונתם כפשוטו, ואף המהרי"ל דיסקין לא ביאר אחרת בדברי התוס'. [ולגבי הטענה דבכה"ג ל"ש מאי חזית, ראיתי שהגר"ב מ' אזרחי שליט"א ביאר שאחרי שלומדים בהיקש שגילוי עריות ג"כ יהרג ואל יעבור למרות דליכא מאי חזית,

בענינים אלו, אמר שבמציאות אין מזריקים לתרנגולות המטילות ביצים, אלא לתרנגולים המיועדים לשחיטה].

ו. במנחת אשר [ח"א או"ח סי' יד] כתב

לגבי שימוש במגבונים בשבת להקל, משום שלא יוצא בשימוש קל אלא מה שמעל המגבון, ובמכתב לבעל הארחות שבת הגרי"מ רובין שליט"א שטען שבבדיקה מדעית התברר שתמיד יוצא נוזל אף מתוך המגבון, הגיב שההלכה נמסרה לפי מה שנראה לעין, והנה הדברים צ"ב שהרי אם נשאל כל אדם רגיל יאמר שודאי יוצא נוזל מהמגבון, אלא שהרב חידש שהדבר יוצא מעל המגבון, וד"ז הוכח כלא נכון מבחינה עובדתית, וא"כ היאך שייך לומר שהתורה נמסרה לפי מה שעין רואה. [ויש לציין ששמעתי ראי' שלא אומרים שהתורה נמסרה לפי מה שנראה לעין ממתני' בפרה [פ"ו מ"ג] לגבי הזאת מי פרה דבעי' מים חיים, ומים שיוצאים מספוג אינם מים חיים, ואם נפל ספוג לתוך הכלי שמזה ממנו, אם המים בגובה יותר מהספוג, יכול להזות, אולם אם המים בגובה הספוג לא יכול להזות כיון שודאי המים יצאו גם מהספוג, למרות שהדבר אינו ניכר לעין, ע"כ הראיה, ולא אכחד דלא ברירא לי טיבה של ראי' זו ולא הספקתי לעיין בה].

וְהָיָה מי שהתיר משום פסי"ר דרבנן דלא

ניח"ל, והדברים תמוהים, דהא אין לך ניח"ל גדול מזה, וכמו"כ הי' מי שהתיר משום שהמים הולכים לאיבוד, והדברים

א"כ הדבר חוזר ומלמד שאף ברציחה באופן דליכא מאי חזית מ"מ יהרג ואל יעבור].

יא. במנחת אשר בראשית כתב להליץ

יושר על מנהג בעל הדברי חיים מצאנז לשבת בסוכה אף בשעת הגשמים, וזאת מכמה טעמים שהיכן שנח לו יותר לשבת שם, אי"ז נקרא הדיוט, ויש להעיר דלכא' כל ההסתייגויות שנאמרו בראשונים לענין זה שכל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט, אינן אלא לשאר מצוות, משא"כ במצות סוכה שנאמר דדמי למי שמוזג כוס לרבו ושפך לו קיתון בפניו, וא"כ התם ההישארות בסוכה היא לא רצון ה' לכא'.

יב. שמעתי בשם הגר"א וייס לעורר על

מי שמשמש בגנטור בשבת, שהרי ישנה חברת ביטוח שצריכה להפעיל חדר בקרה על הגנטור, וא"כ מה הועילו חכמים בתקנתן, אמנם לכא' יל"ד בזה, חדא דעפ"י בירור שעשיתי אצל כמה מבעלי הגנטורים, ואמרו שאמנם החוק מחייבם לעשות ביטוח, אולם הם לא עשו, ועוד שמי שנמצא בחדר הבקרה הוא גוי, ומשא"כ בחברת חשמל, ועוד דאף אם כן אין האיסור אלא של חברת הביטוח, כיון שלא מוסיפים בחילול שבת על כל צרכן, ומשא"כ בחברת חשמל שכל אדם ואדם שמשאיר בביתו חשמל דלוק [אף אם לא נמצא בבית בשבת]. גורם בכך שבהפעלת החשמל ע"י חברת החשמל יהיה חילול שבת גדול יותר.

ט. בענין חיוב סומא במצוות, כתב ע"ז

במנחת אשר בראשית סי' ס"ח, והקשה על הסוברים דלמ"ד דסומא פטור מן המצוות פטור אף מל"ת, דאטו יהיה מותר לו לרצוח ולבוא על הערווה, והנה ע"ז י"ל דמ"מ מצווה בז' מצוות, שהרי כתבו תוס' שהוא כגוי, ולא פחות מכך, ועל מה שהביא מהגמ' בגיטין [כג,א] לגבי סומא היאך מותר באשתו, הנה אפשר דהגמ' אליבא דהלכתא דסומא חייב במצוות. [ובלא"ה דברי הגמ' צ"ב דעדיין תיקשי בסומא חרש היאך מותר באשתו, דהא ליכא טביעות עינא דקלא, וצ"ע].

י. במנחת אשר ח"א סי' ס"ד כתב לדון

האם מחויבים לשנוא את הרשע, ויש להוסיף בזה דהנה בסנהדרין [מה,א] ובב"ק [נא,א] איתא דמשום "ואהבת לרעך כמוך" אמרי' ברור לו מיתה יפה, וע"כ מחייבים לסקלו מגובה ב' קומות, ובקובץ ביאורים להגר"א וסרמן [ב"ק אות ל"ז] כתב דמכאן מוכח דאיכא "ואהבת" ברשע, אומנם לכא' יש לחלק דהתם מייירי לאחר הכפרה, כלומר שאחרי שימות ימות בצורה מכובדת, שהרי הנידון לאחר שכבר נופל, [וכמ"ש לגבי לומר ימ"ש לרשע יהודי, שהקשו דהא אם ימות ללא ילדים אשתו תזקק ליבום, ויבום הרי נועד כדי שלא ימחה שמו, וראיתי שהגר"ח

יג. במנחת אשר פסחים סי' פ' כתב לדון האם יש חיוב להניח תפילין בכל יום, אם נאמר שאין חיוב להניח תפילין כל היום, [עי' ביאור הלכה בסי' ל"ז], ויש לציין שהגרי"ז זצ"ל [הובא בעובדות והנהגות, ובקובץ מוריה הובא במוריה אב תשל"ג עמ' ק"ד, וראה בתשובות והנהגות ח"ב סי' ל' מש"כ בזה] אמר שאין להקפיד על הנחת תפילין בחוה"מ, כיון שאין ענין להניח בכל יום, ויכול להניח זמן כפול

בשבעה ימים שאחר החג, [אולם בוודאי שמחויב מדרבנן להניח בכל יום, וכן שמעתי מנכדו הגר"ח פיינשטיין שליט"א שבוודאי שלמעשה יש חיוב להניח בכל יום, אף להגרי"ז] ושמעתי להוכיח מדברי הרמב"ם הל' תעניות פ"ה הי"א לגבי המנהג להניח תפילין בתשעה באב, שכתב שיש נוהגים שלא להניח, ומוכח דאינו חיוב גמור להניח בכל יום, דאל"כ היאך אפשר לבטל חיוב מחמת מנהג.

סימן נו

הגאון הגדול רבי דוד מילר שליט"א (80)

כפל, וזאת ודאי א"א לומר, והנראה לומר בזה עפ"י הידוע בשם הגרי"ז [ע"י אילת השחר ב"ק נו, ב, אכן, הגר"ד מילר שליט"א אמר שמהידוע לו בבריסק הגרי"ז לא אמר דברים אלו] דכל מה שלא כלול בפרשת גניבה, הרי הוא נחשב כגזילה כלומר דגניבה ענינה הוא לקיחת ממון חברו, דהיינו המעשה לקיחה, משא"כ גזילה שהוא החזקת ממון חברו, וע"כ היכא דאינו מבית האיש יחשב גזילה למרות שהבעלים אינו יודע, וא"כ אתי שפיר אמאי חשיב דוקא גזילה בכה"ג.

ג. כתב הג"ר ישראל אדלשטיין שליט"א בקונטרס ישא מדברותיך עה"ת להקשות היאך הקריב אברהם את יצחק, הלא בע"י הקדש העולה קודם לכן, ואברהם לא הקדיש את יצחק, ונראה ליישב עפ"י מה ששמעתי מהגר"ד מילר שליט"א לבאר דברי הגמ' בתמורה [ג,ב] דבתמורה הלאו ד"לא ימירנו" הוי לאו הניתק לעשה משום "הוא ותמורתו יהיה קודש", ובפשוטו הדבר צ"ב דהא אינו יכול למנוע את

א. שמעתי ממו"ר הגר"ד מילר שליט"א בשם רבו הגרי"ד סלובייציק זצ"ל דישנם דינים "דרכנן" שלא חז"ל בזמן המשנה אסרום, אלא "ירד יחד עם משה מהר סיני", כלומר שתמיד היו דינים שהיו חמורים בדרגה פחותה, ואמר כן על כלאחר יד בשבת, וספק דאורייתא לחומרא מדרבנן לדעת הרמב"ם, דלא מצינו בשום מקום "עמדו וגזרו ספק דאורייתא לחומרא", ולכא"ו יש להביא ראי' לדברי הגרי"ד ממש"כ התוס' בקידושין [לח,א] דברי הירושלמי בחלה [פ"ב ה"א] משום חדש, והקשו תוס' דיבוא עשה דמצה וידחה ל"ת דחדש, ותירצו דגזירה כזית ראשון אטו כזית שני, וחזי' שהיה גזירות אף בזמן משה רבינו, אכן יל"ד דאין ראי' מהתם דאפשר שמשה עצמו גזר גזירה זו.

ב. הנה כתב רבינו יונה (ריש אבות) דהאיסור להזיק הוא מחמת "לא תגזול" שהוא כגזול ממון חברו, ויש להקשות דא"כ דעובר על גזל אטו אם יעשה זאת בסתר יחשב כגונב, ויהיה חייב

קדושת התמורה, ואי"ז דומה להשבת גזילה ולשריפת נותר שעושה מעשה לתקן את הלאו, [ויש שביארו דהעשה הוא לנהוג דיני קדושה] והגר"ד שליט"א ביאר שבאמת יש דין להקדיש את התמורה, אולם כל כמה שהדבר נתבע שיהי' ממילא הוא חל, וכן ביאר על דרך זה ענין שמיטת כספים, שכיון שהדבר נתבע שיחול ממילא הוא חל, ולפ"ז יש לומר נמי הכא דכיון שננתבע שיצחק יוקדש ממילא נהיה קדוש, ושאני משאר עולות שלא נתבע על בהמה מסוימת שתהיה קדושה, והצעתי ביאור זה לפני הגר"י אדלשטיין שליט"א והסכים עמדי (81).

ד. בשיעורים לכתובות [טו,א] דין הגר"ד מילר שליט"א האם ספק עכו"ם ספק ישראל מחויב במצוות מדין ספק דאורייתא לחומרא, והנה בנושא זה ממש דנו האור לציון בכתובות [ט,א] והגר"פ שיינברג זצ"ל בשיעוריו לכתובות [ט,א] וכמדומה שנחלקו בזה, אולם הפרי מגדים בתיבת גמא פרשת לך לך כתב דבעכו"ם אף הרשב"א מודה לרמב"ם דספק דאורייתא לקולא מה"ת, ואילו בפרשת כי תצא כתב דבעכו"ם אפי' הרמב"ם מודה לרשב"א דספק דאורייתא לחומרא מה"ת, והדברים צ"ב רב למצוא סתירה כ"כ קיצונית, אולם הביאור הוא

דמסברא הרשב"א ס"ל כהרמב"ם, והרמב"ם ס"ל כהרשב"א, והראי' שכל אחד מביא פסוק, ומשמע שבלי פסוק מסברא היינו אומרים אחרת, וממילא בגוי אין פסוק וע"כ כל אחד לפי הסברא שלו, והדברים מבוארים כפתור ופרח.

אולם על עצם השאלה לכאור' אפשר להוכיח מהש"ש [ש"א פ"ג] שכתב לגבי ספק קטן ספק גדול שמחויב מדין ספק דאורייתא, יעו"ש, וה"ה הכא לגבי ספק עכו"ם.

והגר"ד אמר בספק זה שיש לחקור מהו הדין שצריך להחמיר בספקות, דאם הוא משום שצריך להישמר מהחטא, א"כ אף בספק עכו"ם גם מחויב להישמר מהחטא, אולם אי נימא שהוא מצד תביעת האיסור עצמו, א"כ כיון שספק אם הוא בכלל חיוב מצוות, אינו מחויב להחמיר מדין ספיקא דאורייתא, ולענ"ד יש לדון בזה עפ"י הש"ך [יו"ד סי' קנ"ז סק"א] דבספק יהרג ואל יעבור לא אמרי' ספק נפשות להקל כיון דהא גופא הספק, האם אמרי' ספק יהרג ואל יעבור או וחי בהם, וא"כ מוכח דאף בכה"ג דהא גופא הספק מחויב להחמיר, למרות שגם בכה"ג על הצד שיהרג ואל יעבור, א"כ אין אנו דנים מחמת האיסורים, [ויעו' בש"ך שם סק"ז] שסותר לכאור' את משנתו בזה, וראה בספר

(81) הערת ידידי הרב אברהם שמוחה אדלשטיין שיח': כל היסוד נאמר במקום שיש מי שמצוה על כך וממילא נעשה הדבר. אבל כאן ל"ש לצוות את אברהם להקדישו כיון שאינו שלו וממילא אין מצוה וא"א שיחול. הערת ידידי הרב שוב שיח': לא כ"כ הבנתי למה צריך לומר כיון שננתבע שיקדיש, דלמא מה שבעלמא צריך להקדיש קרבן כי אין מי שיקדיש, אבל כאן שהקב"ה רוצה אותו לעולה הוא ית' הקדישו.

בכל נפשך להג"ר יצחק אייזיק וינברג שליט"א במכתבים שבסוף הספר במכתב מהגר"ד לנדו שליט"א]

ה. **מִטָּו** בי מדרשא משמי' דהגר"ד מילר שליט"א בביאור דברי הגמ' בב"ק [סח,ב] "זה לפי שאינו שלו וזה לפי שאינו ברשותו", דאין הכוונה שהגזול לא יכול להקדיש לפי שאינו שלו, והנגזל לפי שאינו ברשותו, אלא אדרבה, הגזול לפי שאינו ברשותו שהרי הדבר נתבע ששייב את הגזלה, ואילו הנגזל לפי שאינו שלו, שהרי הגזול קנה את החפץ בקנייני גזלה, אך יש להקשות דבתוס' בקידושין [נב,א] מב' להדיא לא כן שכתבו תוס' בפירוש, שהנגזל לא יכול להקדיש לפי שאינו ברשותו, והגזול לפי שאינו שלו. [והאירני לזה ידידי הבה"ח יחיאל מיכל פיינשטיין שיחי']

לשיטתו אי"ז איסור כלפי שמיא, ואיסור כלפי חברו נמי ליכא שהרי חברו לא נכשל, וראה בירושלמי בתרומות [פ"י ה"ב] דמב' להדיא שרב האכיל את שמואל דבר שלשיטתו הוא מותר, ולדעת שמואל הוא אסור, והרי לנו ירושלמי מפורש להתיר בכה"ג [ויעו'] שם בקרבן העדה, ודבריו צ"ב], ותימה על האחרונים שדנו בדבר זה ולא ציינו לירושלמי בתרומות, אכן מירושלמי זה יש להקשות לדעת הסוברים דשויא אנפשיה חתיכה דאיסורא הוא מדין נדר, א"כ אף שהמושיט ס"ל שהדבר מותר, מ"מ אף הוא מודה שהדבר אסור מדין לפנ"ע מחמת הנדר, וע"ז י"ל כפי ששמעתי ממור"ר הגר"ד מילר שליט"א שאין הכוונה דשאחד"א הוא כנדר ממש, אלא כעין נדר, ואכמ"ל. [ויעו'] עוד בסוגיא דסוכה י,ב, ובחולין קיא,ב].

ו. **יִל"ד** בענין לפנ"ע כשהמכשיל ס"ל שהדבר מותר, ויש שכתבו שעובר בלפנ"ע מחמת החלק שנחשב שמיא לחברו עצה שאינה הוגנת, ויל"ע בזה שהרי כל כמה שחברו אנוס, א"כ לא נכשל כלל, ואם אין נכשל ממילא אין מכשיל, והנה כל פעם שאדם אנוס את חברו לעבור עברה, לכאו' נמי נימא דליכא לפנ"ע, שהרי אין נכשל, ובפרט לדברי החמדת שלמה [ח"א או"ח סי' ל"ח] דבאונס המעשה לא מתייחס לעושה, אלא שכבר כתבו לבאר [עי' אגרות משה יו"ד ח"א סי' ג'] דמ"מ עובר כלפי שמיא, שמרבה איסורים בעולם, אבל הכא הרי

ז. **רֵאִיתִי** מעשה שהרב יעקב וירזבינסקי שיחי' מנהל ישיבת אורחות תורה שאל את הגרא"ל שטיינמן זצ"ל האם מותר לבקש תקציב מהאפוטרופוס הכללי [שכל מי שמת בישראל ללא יורשים, הכסף מועבר למדינה, שמעבירה את הכסף לעמותות שונות] ואמר הגרא"ל דהוי גזל גמור, כיון שאין לך אדם בישראל שאין לו יורשים, וא"כ הוי גזילה מהיורשים האמיתיים, ויל"ד בזה מאחר והכסף אינו בעין, אלא כל הכסף מעורב בחשבונות הבנק מכלל הכסף של המדינה, ועוד דהוי זוטו של ים, מאחר והמדינה לקחה ממון זה, ואע"ג דאינו אבודה ממנו ומכל אדם,

מותרים, א"כ אין מקום לחידוש זה, וסברא זו שמעתי גם ממור"ר הגר"ד מילר שליט"א, ולענ"ד י"ל דאין דברי הפנ"י אמורים אליבא דהרמב"ם "האיש", אלא שיטת הרמב"ם, כלומר מאחר והרמב"ם אינו דעת יחידאה דס"ל כן, אלא רבים מהראשונים ס"ל כן, וא"כ מסברא ס"ל להפנ"י כשיטת סיעתו של הרמב"ם, שהחידוש בספק ממזר שאף ברוב לאיסורא נמי שרי.

י. יש לדון על גזלן פחות משו"פ האם נפסל לעדות, ובתוס' בקידושין [מ,ב] מבו' להדיא דבגזלן פחות משו"פ אינו נפסל לעדות, ויש להוסיף בזה דהנה אי נימא כדברי המגיד משנה [פ"א מהל' גניבה ה"ב] דגזילה פחות משו"פ אסורה מדין חצי שיעור, [והיינו חצי שיעור באיכות, דאי"ז ח"ש מהדין הכללי של חצי שיעור, שהרי לכאור' זה חצי איסור, כיון שבפשטות פמשו"פ אינו ממון, וא"כ דמי לעקירה בלא הנחה, והמגיד משנה אזיל בהא לשיטתו במש"כ בפט"ו מהל' מאכלות אסורות שכל אכילה שלא כדרך אסורה מדין חצי שיעור, ותמהו האחרונים דא"כ לדעת ר"ש במכות יג,א דחייבים אף על חצי שיעור יהיו חייבים אף על אכילה שלא כדרך, וזאת לא שמענו, והביאור בדבריו שכוונתו לח"ש באיכות], ומעתה י"ל דהנה חקר בשו"ת צפנת פענח החדשות [סי' מ"ח] האם חצי שיעור הוא איסור כללי או פרטי, כלומר האם ישנו איסור כללי לכל דיני חצי שיעור בתורה, או דלמא שנאמר בכל איסור ואיסור שאף חצי שיעור שלו

י"ל עפ"י מה ששמעתי ממור"ר הגר"ד מילר שליט"א בשם הגר"ש רוזובסקי זצ"ל שה"כל אדם" הוא שיעור ב"אבודה ממנו", וא"כ אף הכא הדבר אבוד ממנו באופן מוחלט, וצ"ע.

ח. הנה שמעתי שיש דין למספר בספירת העומר, והיינו שקובע בעצם היום, ולא שרק סופר ביחס אליו כספירת זבה וספירת נדה, והביאו כראי' מקושיית הר"ן בסוף ערבי פסחים שהקשה אמאי בחו"ל לא סופרים יומיים, משום ספיקא דיומא, ותירצו הדבר אברהם [ח"א סי' ל"ד] והשערי ישר [ש"א פ"ה] שלא שייך לספור יומיים, כיון שאינו אומר בבירור מהו היום, הנה מלבד שמדברי הר"ן משמע דלא ס"ל כהדבר אברהם, וכך שמעתי ממוריני הגר"ד מילר שליט"א, ואף אמר שדעת הגרי"ז לא הייתה כהדבר אברהם, אולם גם לדברי הדבר אברהם נראה דאין ראי', וזאת משום דאי נימא דהוי מספור יש להקשות מה תועיל ספירת יום, והרי כיון שאינו יודע בוודאות איזה יום ממספר, אי"ז מספור, כיון שאינו קובע את היום.

ט. בענין רוב בספק ממזר, יש מי שכתב דאף שכתב הפנ"י בקידושין [עג,א] שהתירו ספק ממזר אף ברוב לאיסור, מ"מ אין לסמוך על דבריו להלכה, וטעמו שהרי הפנ"י כתב את חידושו כתירוץ על הקושיא אמאי בעי' להתיר ספק ממזר, תיפו"ל שכל הספקות מותרים לדעת הרמב"ם, ומאחר שהרמב"ם בתשובה כתב שאדרבה מספק ממזר ילפי' דכל הספקות

לסמוך על הרוב, משא"כ בעדים הרי שאם היו חוקרים ודורשים היטב, לא היתה הטעות באה לעולם.

יב. בענין "מפני עיגונא אקילו בה רבנן" הנה בכל הסוגיא דעגונות מוצאים סברא זו, דעל כן מחפשים להקל, ובשונה מכל דין הלכתי רגיל, בו צריכים להגיע עם עמדה אובייקטיבית, ולא עם נטיה להתיר או לאסור, בעגונה הדין שונה ומעיקרא מחפשים להתיר את האשה, וכן בגמ' בפרק האשה רבה (יבמות פז, ב' ואילך) חזי' דחז"ל התירו דיני תורה, ולא הצריכו ב' עדים ועוד ועוד, מפני עיגונא.

ומצינו דין זה אף בפלוגתא הפוסקים, וכגון דאיכא פלוגתא דקמאי לגבי עד מפי עד מפי כתבם האם נאמין בעדות אשה, וכתבו הפוסקים דיש להקל דמפני עיגונא אקילו בה רבנן, ודבר זה צ"ב טובא דמאי שייך מפני עיגונא אקילו בה רבנן, דהא המחמיר גם דיבר על עיגונא ואעפ"כ החמיר, וניתן דוגמא לדבר מהא דמבוי בש"ך (י"ד סי' קנ"ז סק"א) דבספק יהרג ואל יעבור לא אמרי' ספק נפשות להקל, משום דהא גופא הספק אם אמרי' יהרג ואל יעבור או פיקוח נפש, וה"נ הכא הא גופא הספק אם אמרי' מותרת מפני עיגונא, או דלמא דההיתר של עיגונא לא הורחב עד כדי כך, וצ"ע.

וברמ"א (אהע"ז סי' י"ז סעיף ט"ו) כתב דבכל ספק בפלוגתא אזלי' לחומרא, ויעוי' בבית שמואל (שם ס"ק מ"ז) בשם שו"ת משאת בנימין דבכל ספק

ג"כ אסור, ונחלקו בזה האחרונים, דבשו"ת אחיעזר [ח"ב י"ד סי' כ"א אות ב'] כתב דהוי אסור כללי, ואילו בחי' הגרש"ש [יבמות סי' ל"א אות ו'] נקט דהוי אסור פרטי, וראיתי בקובץ מבית לפרוכת שיו"ל ע"י ישיבת אורחות תורה [עמ' שט"ו] שהגראי"ל שטיינמן זצ"ל הביא את דברי האחיעזר דהוי אסור כללי ותמה עליו דא"כ אמאי באדם שאוכל חצי כזית חלב וחצי כזית דם אינו מצטרף, כמבוי בשבת [עא,א] ובכריתות [יח,א], והרי הוא אכל שיעור בדין חצי שיעור, והנה שמעתי ממור"ר הגר"ד מילר שליט"א שאמר דחצי שיעור הוא "חצי שיעורדיקער דין" כלשונו. והיינו שחצי שיעור מלבד חסרונו הכמותי יש לו גם חסרון איכותי, וע"כ אף אם אוכל שיעור בדין חצי שיעור נמי לא לוקה, והצעתי בפני שעפ"י דבריו מתיישבים דברי האחיעזר, והסכים עמדי.

יא. במתני' ריש האשה רבה [יבמות פז, ב] מבוי' דאשה שנשאה ואח"כ בא הרוג ברגליו חייבת חטאת, וכבר ביארו האחרונים דאיכא חילוק בין נשאת ע"פ עדים לנשאת ע"פ רוב שאשה שנשאת עפ"י עדים והוזמו העדים, או שהתברר במציאות שהם דוברי שקר, א"כ הרי ההיתר אינו קיים, משא"כ בהיתר עפ"י רוב, הרי ההיתר לקח בחשבון שישנו גם מיעוט, ואעפ"י כן התירו, וע"כ חשיב אנוס, וממור"ר הגר"ד מילר שליט"א שמעתי לומר בזה עוד, דהחילוק הוא שברוב הרי שא"א לעמוד על הטעות, כי כך הוא הדין דאפשר

אשת איש, ובהא חשיב דליכא ספק כלל, ומאי שייך להקל מפני עיגונא.

והנראה בזה לומר עפ"י רש"י בשבת (קנ"ג, ב) דהטעם שרבנן התירו

אשה עפ"י עד אחד, למרות דהוי דבר שבערוה ובעי' ב' עדים, דהא ילפי' "דבר" "דבר" מממון, היינו משום דאפקעינהו רבנן לקדושין. ומעתה כשדנים האם זה כלול בגדרי עגונה או לא, משום דאיכא פלוגתא למשל האם מאמינים לעד מפי עד מפי כתבם, לא חשיב דאיכא חזקה אשת איש, משום דעל הצד שהיא בגדר עגונה שעליה דיבור חז"ל, ממילא נפקעים הקידושין וליכא חזקה ודמי להמבוי' בתשו' מיימוני (הל' אישות סי' ג') דעד אחד המעיד על אישה נשואה שמעולם לא התקדשה נאמן, אע"ג דהוי נגד איתחזק, משום שלפי דבריו מעולם לא הייתה פה חזקה, והוא גם נאמן ע"ז גופא להעיד שמעולם לא הייתה חזקה - ויעוי' בשב שבעתתא (ש"ו פ"ג) דפליג ע"ז - ומעתה י"ל דה"נ לגבי ספק עגונה דלדברי הבית שמואל על הצד שהיא עגונה, הרי שאין לה חזקה אשת איש, ושוב שמעתי כן ממור"ר הגר"ד מילר שליט"א בשם הגר"ר חזקיהו יוסף שרייבר שליט"א.

יג. הקשה השואל בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' שע"ב) [הור"ד בפרי מגדים ריש הל' תערובות יו"ד סי' פ"ז] אמאי בחתיכה משתי חתיכות הו"ל איקבע איסורא, כמבוי' בסוגיא דכריתות (יז, א) והא כיון דקי"ל דא"א לצמצם (עי' שבועות לג, א

בפלוגתא אזלי' לקולא, וצ"ע מנ"ל להמשאת בנימין חידוש זה, דהא דוקא באבל ובערלת חו"ל ובעירובין מצינו הך כללא ד"הלך אחר המיקל" וצ"ע.

ויעוי' בבית שמואל (אה"ע סי' י"ז ס"ק נ"ב) שכתב דאישה צעירה הרדופה להינשא, מקילים לה להינשא טפי, משום שעד שתינשא באיסור תינשא בהיתר, עכת"ד. ודבריו צ"ב טובא דהא כל כללא ד"עד שיעשה באיסור יעשה בהיתר" מצינו בתורה בב' מקומות, חדא באשת יפת תואר שהתורה עושה היתר על צד האיסור, ומתירה אישה נכרית, ומצינו גם בדבר שיש לו מתירין, שעושים איסור על צד ההיתר, כלומר שאוסרים עליו לאכול כעת, משום צד האיסור, אבל הכא, הא ממה נפשך ההיתר לא יעזור, כלומר דאם הבעל חי, אף אם נתיר זה יחשב זנות, ואם הבעל מת, אף אם לא נתיר, זה לא יחשב איסור אשת איש, ואיך ההיתר שלה לשוק ישנה את עצם הספק המציאתי האם הבעל חי או מת, ודוחק לומר דמ"מ מרוויחים שעל הצד שהבעל מת, היא תינשא בהיתר ובצורה רשמית, דמשום הא גרידא לא מסתבר שמתירים ספק אשת איש, וצ"ע.

ואשר יראה לבאר בזה בעזה"י הוא בהקדם מה שהובא למעלה, דהבית שמואל הביא דעת המשאת בנימין דבכל ספק בפלוגתא אזלי' לקולא, והנה מלבד מה שתמהנו דהא קי"ל ספיקא דאורייתא, יש לתמוה עוד דהא איכא חזקה

ובכורות יז, א) "א"כ אי אפשר דשתי החתיכות יהיו בגודל שוה, וא"כ או שהאיסור מבטל את ההיתר, או שההיתר מבטל את האיסור, והו"ל חתיכה אחת, עכת"ד.

ונראה ליישב דהנה יש לחקור בגדר הך דינא דאיכבע איסורא, דמחד גיסא יש לומר דהגדר הוא דודאי איכא איסור בתערובת, וכן משמע בקובץ הערות (סי' מ"ב אות ה') וא"כ קמה הקושיא וגם ניצבה, אולם יש לומר גדר אחר, דבדומה לדינא ד"דררא דממונא" דמבו' בתוס' בב"מ (בב) דהיינו שבלא טענותיהם יש ספק לבי"ד, ה"נ איכא גדר של "דררא

דאיסורא", כלומר שאין צורך לחדש את צד האיסור משום שהוא עומד מאליו, וכן משמע בביאורים והערות להגרש"ז אויערבאך זצ"ל על הש"ש (ש"א פ"ב) וכך שמעתי לבאר ממו"ר הגר"ד מילר שליט"א, ומעתה י"ל הקושיא באופן זה, דאמנם אין ודאות דאיכא בתערובת, אבל מ"מ איכא ודאי דאיכא ספק בתערובת זו, וצד באיסור [שיכול להיות שהוא משפיע אף על צד ההיתר] קיים ועומד אף בכה"ג דאיכא ספק השקול שמא צד ההיתר ביטל את צד האיסור. והצעתי תירוץ זה לפני מו"ר הגר"ד מילר שליט"א והסכים עמדי.

סימן נו

הגאון הגדול רבי ישראל בונים שרייבר

(82 שליט"א

באירופה בזמן שהוריו נרצחו, [ואליבא דאמת הי' כבר בטהרן], ושקל בענין והחליט שאי"ז השתדלות המחויבת, ואמר הגרי"ב דאמנם אביו לא היה אדם עשיר, אולם חיתן את כל ילדיו, ולא הלך מן העולם עם חובות.

ג. בפרשת תזריע תשע"ג שמעתי מהגרי"ב שרייבר שליט"א

להקשות אמאי לא מלים מילה שלא בזמנה בשבת, הא אפשר למול בשבות דשבות לצורך מצוה, וכגון בשניים שעשאוה בשינוי, או ע"י גוי, למ"ד דמילה בגוי כשירה [ע"י ע"ז כז, א] ולדעת בעל העיטור דאף בשבות לצורך מצוה נמי שרי, א"כ די בכך שיעשה בשינוי, [והא דבמילה בזמנה בשבת אינו מחויב לעשות בשינוי, י"ל דהתורה לא חייבה לעשות בצורה משונה, ואיה"נ דאף במילה שלב"ז אי"ז חיוב, אלא האם מותר לעשות כן].

ואם תאמר ד"צורך מצוה" אינו תלוי בשאלה האם כעת זה מצוה, אלא אם לא יעשה המעשה האם יחשב דהפסיד

א. שמעתי באב תשע"ב מהגרי"ב שרייבר שליט"א שהביא דברי המקדש דוד שמחדש דתרו"מ אינם "מתיר", וכמו שחיטה שאם רוצה לאכול מחויב לשחוט או להפריש תרו"מ, אלא הוי מצוה אף אם לא מתכוין לאכול, והקשו עליו מהגמ' בברכות [לה, ב] שראה מה בין דורות ראשונים לדורות אחרונים, שדורות אחרונים מתחמקים מתרו"מ ע"י שמכניסים את התבואה דרך הגג והקרפף, שמבואר שרק אינו ראוי, ואמר ע"ז הגרי"ב מנ"ל שאין כוונת הגמ' שהדבר אסור, ואדרבה הא הדבר הבא שם בגמ' הוא "דורות ראשונים עשו מלאכתן עראי ותורתן קבע, ודורות אחרונים עושים מלאכתן קבע ותורתן עראי", והתם הא ודאי הוי איסור, עכ"ד הגרי"ב שרייבר, ודפח"ח.

ב. שמעתי בשם הגרי"ב שרייבר שליט"א שאמר שאביו הג"ר פנחס זצ"ל שהיה ניצול שואה, ונתייתם מאביו ואמו הי"ד, היה באפשרותו לקבל הון עתק כפיצויים מגרמניה, לו היה מצהיר שהיה

מנחת הגאון הגדול רבי ישראל בונים שרייבר שליט"א רפאל שמא

"לא שמענו אינה ראייה", כיון שיש בזה נפק"מ לדינא שיצטרכו בכל קידושין ד' עדים, זאת לא שמענו, וצ"ע.

ה. **בחנוכה** תשע"ז שאלתי את הגרי"ב שרייבר על ענין העברת מתים במנהרות, והלא מטמאים את הכהנים שנמצאים במנהרות, ואמר שאין לחוש לזה מכיון שרוב המכוניות אינם מקבלות טומאה, וזאת משום שאינן מה' מיני מתכות המקבלות טומאה, והיינו דס"ל דעת האגרות משה [י"ד ח"א סי' קס"ו], שרק ה' מיני מתכות שכתובות בתורה מקבלות טומאה, אכן ראיתי בשם הגר"ד לנדו שליט"א שתמה שהרי נתן מקבל טומאה, למרות שלא מוזכר בתורה.

ו. **בספר נתיב בינה** על ספר המצוות כתב הגרי"ב שרייבר שליט"א על מצות פו"ר, והביא שלושים וחמש קושיות שעל פיהם הניח את היסוד, והנה הדברים נפלאים אולם על כמה מהקושיות אפשר ליישבם בדרך אחרת, וא"כ היסוד אינו מוכרח, [אם כי די"ל עפ"י היסוד הנודע של הגר"ח שעדיף לתרץ תירוץ אחד על שלוש קושיות, ולא שלושה תירוצים, וכמו"כ שמעתי ממו"ר הגר"ח מן ההר שליט"א שאמר שעדיף לתרץ תירוץ אחד על שמונים קושיות, מאשר שמונים תירוצים לקושיא אחת, והיינו משום שבתירוץ אחד על שמונים קושיות ישנם שמונים ראיות לתירוץ, משא"כ בשמונים תירוצים לקושיא אחת ישנם רק אחת חלקי שמונים ראייה לכל תירוץ, ודפח"ח] ונעבור

מצוה, וכל כמה שכעת אם לא ימול לא יחשב שהפסיד מצוה, א"כ אסור למול ע"י שבות דשבות, א"כ היאך מותר למול בזה"ז בחוה"מ מילה שלא בזמנה, הא כיום מילה הוי מעשה אומן, שאין הכל בקיאין במלאכה זו, ולא הוי דבר האבד, כיון דאפשר למחר, ולא הוי צורך מצוה, וע"כ דבכה"ג חשיב צורך מצוה, וצ"ע בכ"ז.

ד. **הנה** נתפרסם בשם הגרי"ב שרייבר שבעידן הקורונה הורה לעדים בשעת הקידושין להסיר את המסכה, כדי שיוכלו לזהות אותם, וללא זה הוי עדות שאי אתה יכול להזימה, והדבר עורר פולמוס בעולם התורה, והגר"ח פיינשטיין השיב ע"ז במכתב להגרמ"ב זילברברג שאינו נכון משלושה טעמים, גם משום שלא הוי אינו יכול להזימה בעצם, וגם בגלל דהוי עדות לקיומי, וגם משום דבדבר שבערווה ליכא דינא דעשאאי"ל, וע"ז ענה הגרי"ב שיסודות אלו שנויים במחלוקת, אולם יש להעיר על עצם הנידון, שהרי האפשרות להזים היא לא על מקום החופה, אלא אדרבה שיאמרו העדים על עדי הקידושין שעמנו הייתם במקום פלוני, וא"כ מה יועיל שיסירו את המסכות בשעת הקידושין, [ומה שנשאר לדון האם החתן והכלה מחויבים להסיר את המסכות, כדי שהעדים יזהו אותם], ובמהלך המו"מ בענין זה כתב הגרי"ב שרייבר שבכל עדי קידושין בעי' עדים נוספים על עדי הקידושין שהם היו העדים, והדברים צ"ע גדול, דמעולם לא שמענו כדבר הזה, ובכה"ג ל"ש לומר

על הקושיות אחת לאחת, וכדלהלן, הקשה ע"ד הרמב"ם בספר המצוות [מ"ע רי"ב] "והוא שיכוין לקיום המין", והקשה למה כוונתו, דאם משום מצוות צריכות כוונה, א"כ מדוע כתב דבר זה דוקא בפו"ר, ועוד דאי"צ כונה בפו"ר דהא מתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה, ועוד דבהיו לו בנים בגיותו ונתגייר הרי לא כיון לשם מצוה, ולענ"ד יש ליישב את שלושת הקושיות, דהנה מי שבונה מעקה "כדי שלא יפלו אנשים", ולא לשם מצות מעקה, נראה שיצא יד"ח, כיון שכיון לשם מטרת המצוה, למרות שלא כיון לשם המצוה עצמה (83), וא"כ הרמב"ם בא לומר שצריך שיכוין לשם פו"ר ולא לשם תאוותו, וע"כ אינו שייך לסוגיית המתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה, וע"כ לא קשה מהדין של היו לו בנים בגיותו ונתגייר שיצא יד"ח פו"ר, כיון שגם בהיותו גוי כיון לשם קיום המין, שהיא תכלית המצוה, וכמו"כ יש ליישב את הקושיא אמאי יצא יד"ח כשהיו לו בנים בגיותו, והא קיים מצוה בעודו פטור, וע"ז י"ל שהקיום מצוה הוא במציאות הילדים, וא"כ המצוה מתקיימת אף כעת כשיש לו ילד, [ואין להקשות ממעשה דדוד במנחות מג,א שהיה בבית המרחץ ואמר אוי לי שאני ערום מן המצוות, ואמאי לא נתייבבה דעתו משום

פו"ר, י"ל דאפשר שמעשה זה היה קודם שהיו לו בן ובת] ולא קשה מהא דצריך לכוין לשם מצוה, דלכא"ו מקיים את המצוה כשיש לו ילדים, וא"כ מדוע יכוין בשעת הביאה, וע"ז י"ל שהמצוה המוטלת על האדם היא לעסוק בפו"ר, והשיעור והקיום של המצוה היא כשיש לו ילדים, וכדי להגדיר את העיסוק בפו"ר כמצוה, צריך לכוין לקיום המין.

ז. וְכֵן שֶׁהַקְשָׁה אֲמָאִי בָּהֵיו לֹו בָּנִים בְּגִיּוּתוֹ וְנִתְגִּיֵּר קִיִּים פּו"ר, הָא גַר שֶׁנִּתְגִּיֵּר כִּקְטָן שְׁנוּלָד, וְא"כ אֵינֶם מִתִּיַּחֲסִים אֵלָיו, וְע"ז צ"ל שֶׁאֵין דִּין שִׁתִּיַּחֲסוֹ אֵלָיו, אֲלֵא שִׁבּוּאוֹ עַל יְדוֹ, וְשֶׁאֵין עֶבֶד שֶׁלְעוֹלָם לֹא נֶחֱשֵׁב שֶׁבָּאוּ מִמֶּנּוּ כָּלֵל, וְהֵכָא נֶחֱשֵׁב קֶצֶת שֶׁבָּאוּ מִמֶּנּוּ.

ח. וְהֵנָּה הֵבִיא מֵהֶרָשׁוֹנִים בִּיבְמוֹת דָּף כ"ב שֶׁהָבָא עַל הָעֵרוּה וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה מִמְזֹר קִיִּים פּו"ר, וְהֵנָּה מְקוֹר דְּבִרְיָהֶם מֵהִירוּשָׁלַיִם בִּיבְמוֹת [פ"א ה"ו] וְכך פֶּסֶק הֶרְמ"א [א"ה ע"ס' א' סעיף ו'], וְא"כ לִכְאוֹ הוּא תִימָה עַל תּוֹס' בִּפְסָחִים [ע"ב], שֶׁהֵבִיא שֶׁהָבָא עַל הַנִּדָּה לֹא קִיִּים פּו"ר, וְלִכְאוֹ הֵיא קוֹשִׁיָא עַל תּוֹס' מִירוּשָׁלַיִם, וְהֵנָּה אַחֵר הָעֵינִן בְּדִבְרֵי הַתּוֹס' יל"ד בְּכוּוֹנָתוֹ דֹּאפְשֵׁר דְּמִיִּירֵי מִדִּין עֲדִלָּת, וְע"ז כְּתָבוּ תּוֹס' דְּלִיכָא מִצְוָה, כִּיּוֹן דְּלֹא אֲמַרִי בְּכֵה"ג עֲדִלָּת, וְצ"ע.

(83) ושוב ראיתי שד"ר זה אינו מוסכם, ואמנם כך דעת הגר"א ופרמון, אולם דעת החפץ חיים בספרו אהבת חסד שיש חיוב לכוין לשם מצות "ביומו תתן שכרו".

לעולם יהי פטור, כיון שלא יודע מתי ימות, ורגע קודם מיתתו אינו יכול למול, וע"ז י"ל דמיירי באדם שנגזר דינו למיתה שמחויב למול קודם שמת, עוד הקשה ע"ד הרמב"ם שכתב דמצות מילה אינה כשאר מצוות, והקשה שהרי יש לה תשלומין שיכול למול עד שימות, וע"ז י"ל שמצות מילה ביום השמיני אין לה תשלומין, וכן הקשה על הש"ך [יו"ד סי' ר"ס] שמצות מילה חמורה יותר מכל מ"ע כיון שיש בה צד כרת כשיגדיל, והקשה שהרי פסח נמי אית בי' כרת, וי"ל דהש"ך מיירי רק במצוות שנוהגות בזה"ז, והנה מה שהניח שאין קיום מצוה לקטן כלל, אינו מוסכם דדנו בזה האחרונים האם מחויבים למול קטן שוטה, כלומר דאפשר ששוטה שפטור מכל המצוות אף כשיגדיל, אין מחויבים למולו, ותינוק רגיל מחויבים למולו כיון שמקיים בכך מצוה, ומה שהקשה על רש"י בחולין [מזב] שכתב שהטעם שלא מילים תינוק מסוכן, משום שמילה אינה דוחה פקו"נ, והקשה דאף אם מילה הייתה דוחה פקו"נ אין האב יכול להמית את בנו משום המצוה של האב, הנה הגר"ח קרייזוירט זצ"ל סיפר שבבחרותו פגש את הגר"א ווסרמן זצ"ל ושאלו שאלה זו, וענה לו הגר"א שאם רש"י היה כותב שהטעם הוא משום שזו מצוה של האב היית מקשה, דמה בכך הא מילה אינה מג' עבירות שדוחים פקו"נ, עוד הקשה אמאי אם יש לאב ממון מחויב לשלם למוהל, הא לא

ט. ובמה שהקשה בענין אשה האם מחויבת בפו"ר, דמחד גיסא כתבו תוס' בבבא בתרא [יגב] שהאשה לא מצווה, וע"כ ליכא עדל"ת, ומאידך גיסא הרבה ראשונים כתבו שמצווה, אלא שציווי זה אינו מפורש בתורה, והביאור בזה נראה שאשה אינו מצווה בפו"ר, אולם מצווה ב"לא תהוה בראה", אולם דין זה אינו דוחה ל"ת כיון שאינו ציווי ממש, וכן ציווי שאינו מפורש בתורה נראה דאינו דוחה ל"ת, ואי"ז תביעה על האשה בעצם אלא מחייבה להינשא, וע"כ אינה יכולה מדין זה לתבוע מבעלה ילדים, אלא רק משום שרוצה המשכיות.

י. בנתיב בינה מצוה ב' בענין מילה הקשה עשרים קושיות נפלאות, והריני בזאת בניסיון ליישב את חלקם, הקשה לדעת הרמב"ם [פ"א מהל' מילה ה"ב] שהמ"ע של מילה היא בכל יום שלא מל, ואילו הכרת היא רק בסוף ימיו אם מת בערלתו, ותמה דמנ"ל לחלק העשה מהכרת, נראה ליישב שהדין של המ"ע היינו שמחויב בכל רגע, וא"כ נחשב שביטל, משא"כ הכרת הוא על אדם שהפקיע את עצמו ממילה, וזה שייך רק אם מת בערלתו, עוד הקשה מדברי הגמ' בכריתות [יזב] לפטור מילה מקרבן חטאת, ואי נימא דאינו חייב עד שמת, אימתי יביא חטאת, וע"ז י"ל דמיירי בנכרת הגיד, עוד הקשה על המנ"ח [מצוה ב'] שדן האם יש פטור של אונס ביום אחרון, ותמה דא"כ

קיים האב שום מצוה בכך, ומדוע שישלם למוהל, וי"ל שמכיון שיש לאב אף מצוה לדאוג שבנו יהיה נימול, א"כ מחויב לשלם למוהל ע"כ שפטרו מחובה זו.

יא. בענין הטפת דם ברית הקשה כמה קושיות, חדא דהרמב"ם [פ"ו מהל' תרומות] פסק שהנולד מהול אוכל בתרומה, ותיקשי דהא הוי ספק ערלה כבושה, וספיקא דאורייתא לחומרא, ועוד שמה יועיל הטפת דם ברית, הרי אי"ז מסלק את הערלה כבושה, ועוד הקשה אמאי בעי קרא למילף דהנולד מהול חייב הטד"ב, ואטו איצטריך קרא לרבויי ספיקא, ועוד תמה אמאי גר שנתגייר בעודו מהול חייב בהטד"ב, הא אין לו ערלה, ועל כ"ז י"ל דבודאי דבהטפת דם ברית איכא דין נוסף מלבד הדין של ספק ערלה כבושה, והראיה שכל פעם שהמילה לא הייתה כדין מחויב לעשות מעין מילה, אולם עדיין קשה מדברי הרמב"ם שמי שנולד מהול יכול לאכול בתרומה, ותיקשי דהא הוא ספק ערל, ומכ"ז מוכח שספק ערלה כבושה אינו כפשוטו, וצ"ע מהו הגדר.

יב. בנתיב בינה מצוה פ"ד הביא הרבה ראיות סותרות האם במצות שמיטת קרקע הוי אפקעתא דמלכא או שמחויב להשמיט בפועל, ונראה לומר בזה באופ"א עפ"י מה שממעתי ממור"ר הגר"ד מילר שליט"א לבאר דברי הגמ' בתמורה ד,ב דתמורה הוי לאו הניתק לעשה, ותיקשי

דמאי שייך ניתק לעשה, וכי הדבר תלוי בו כמו בגניבה שיכול להחליט האם לקיים והשיב את הגזלה, ומאי ניתק לעשה איכא ב"הוא ותמורתו יהיה קודש" [ויש שמבארים שהעשה הוא הניהוג של דיני הקדושה] וביאר הגר"ד מילר שישנם דינים שנתבע שהם יהיו ואז ממילא הם חלים, וזהו הדין בתמורה שמחויב להקדיש, אולם אחרי שמחויב להקדיש הדבר קורה ממילא, וה"נ בשמיטה שאחר שמחויב להפקיר ממילא הדבר מופקר.

יג. בנתיב בינה מקוואות סי' ח' ביאר את דברי הנתיבות [סי' רל"ד סק"ג] ששוגג בדרבנן אי"צ כפרה, שאדם שאכל עוף בחלב, וחשב שהוא דג בחלב, באמת לא עבר שום איסור, שהרי רבנן אסרו עוף כיון שדומה לבשר בהמה, וא"כ אין חשש שילמדו מכך שבשר ג"כ מותר בחלב, אולם כ"ז אמור דווקא בגזירות דרבנן, ולא בתקנות או בדינים דרבנן, וכן אדם שטעה וחשב שמותר להוציא בשבת כלאחר יד, א"כ הוי שוגג שהתוצאה שלו יכולה להיות שבפעם הבאה יוציא בצורה רגילה, והיינו ששוגג אינו דווקא כשלא יודע שהדבר הוא עוף, אלא גם כשלא יודע את הדין שעוף אסור, ואין לומר שבשוגג בדין אין דברי הנתיבות אמורים, שהרי הנתיבות כתב דבריו על השו"ע [שם] שהמוכר דבר לחברו ונמצא אסור מדרבנן, דלא הוי מקח טעות, שהרי הנתיבות הביא ראי' לדבריו מהגמ' בעירובין [סז,א]

מנחת הגאון הגדול רבי ישראל בונים שרייבר שליט"א רפאל שמה

בדברבנן קודם עבדי' מעשה ואח"כ עבדי' מהגמ' בעירובין, וענה דהתם מיירי בשאלה תיובתא, והתם הוי שוגג בדין. [א"ה לאחר זמן שאלתי את הגאון שליט"א שאלה זו חוששים, ולא בתקנה קיימת] 84.

84) הערות מירידי הבה"ה אהרן הרמן שיח':

א. מש"כ במכתב הגרי"ב שרייבר אות א' דבעינן כוונה למעשה התכליתי של המצוה ולא לשם המצוה, ובפ"ר המצוה היא במציאות אם הביא ילדים לעולם, הנה בגרש"ש ביבמות ס' ד (ב) כ' דיש ב' מיני מצוה הא' שהמעשה מצוה היא לא התכלית של המצוה, והב' דהמעשה הוא תכלית המצוה, וא"כ יל"ד הכא אם התכלית במעשה או בתוצאה, וגם במכתב זה וגם במכתב להגרי"א כתבתם דזה דין בתוצאה אמנם כפי שכבר כתבנו דזה מח' רבתי וכו' ונמצא א"כ שגם הגרי"א וגם הגרי"ב נקטו טובא כהצד הב' וכו'.

ב. במש"כ שם אות ב' לחלק בין עבד לגר דגר מיושבי שקצת באו על ידו, צ"ב טובא הרי כיון דהוי גר והוי קטן ממש וכמו שכתבנו כבר מהרדב"ז ח"ב ס' תרצו וכן בחוקוני בראשית פכ"ט פס' כח ועוד, וא"כ אמאי שיהשב דקצת באו ע"י. ומו"ר הגר"א גרבו שליט"א ג"כ אמר לי דאין שייך לומר שבאו ע"י, ואמר לי לתרץ על קו' זו (מנ"ח א') שמרן הגראמ"מ שך אמר לו [ואמר לי שעוד אחרונים נקטו כן] דא"ז שקיים המצוה אלא שנפטר.

ג. במש"כ אות ד' ליישב דברי הראשונים, לכאן הרי בענין חיוב האשה בפ"ר יש ב' מהלכים הא' כמו שכתבתם דזה גדר של לא תוהו וכו' (עו' בדמשק אלעזר גיטין מא:) הב' דזה גדר של מסיע וטפי מהכי וכפי שכ' בשו"ת בנימין זאב ס' מא ועו' בס' חמישה שיעורים בראשית עמ' 21 שהאריך בזה, ולפי גדר זה אכתי צ"ע.

ד. במש"כ שם אות ו' דגדר דין הטפת דם ברית הוא דין לעשות מעין מילה, נראה דכ"ז תלוי בגדר מצות מילה וכבר כתבנו על זה באריכות ויש בזה ג' דרכים כמש"כ בצנפת פענח ח"א ס' קפו וקנב, א. שזה דין במעשה המילה וכתב המנ"ח (כב) דלכך בעי לשמוה, ב. דזה דין בתוצאה שיהא מהול, ג. דבעינן שלא יהא ערל. ולפי"ז רק אי נימא דזה דין במעשה שייך לומר דגדר ההטפה הוא דין מעין המילה.

ה. במש"כ במכתב הגרי"ב שרייבר אות ו', כמה שנשארם בצ"ע על הרמב"ם דמהול אוכל בתרומה, הנה לפי המשכנות יעקב אי"ז כלל ערלה, ואפי' לולי דבריו אמר לי מו"ר הגר"א גרבו שליט"א דזה סיבה רק לעשות הטפה ובבאור הגדר נראה, דא"ז ערלה גמורה והסכים בזה מו"ר הגר"א גרבו וביותר, עפמש"כ בכתב להגרי"ב שם אות ו' דזה דין מעין מילה.

פנינים

סימן נח

פנינים

א. באבני מילואים (סי' י"ד) חקר האם
 נזירות הוי איסור גברא את
 איסור חפצא, מאחר דמבו' בנדרים (ב', ב')
 דנדר הוי איסור חפצא, ושבועה הוי איסור
 גברא, וא"כ יל"ד בנזירות היאך גדרה.
וממו' בי מדרשא לומר שבנזיר האדם
 הופך את עצמו לקרבן, ודיני
 "הקרבן" הם שאסור לשתות יין וכו',
 ושמעתי מהגר"א דיסקין שליט"א ראי' לזה
 מהא דהאב מדיר את בנו בנזיר (נזיר כ"ט, ב')
 דבר שלא מצינו בנדרים, והיינו שבכוח
 האב לעשות את בנו כקרבן. [אכן, אינו
 מוסכם שיכול לעשות כן אף בניגוד לרצונו
 של בנו, ראה בספר הזיכרון אש תמיד עמ'
 רצ"ה מהגרי"י מפוניבז].
וי"ש להקשות על ביאור זה דא"כ אמאי
 בנזיר ע"מ שאשתה יין אתי' עלה
 משום מתנה ע"מ שכתוב בתורה, דאטו
 האומר הר"ז עולה ע"מ שיאכל את בשרה
 חשיב מתנה ע"מ שכתוב בתורה, הא אי"ז
 חלות שהאדם מחיל, אלא הקרבן "תובע"
 שכן יתנהגו בו, ואי"ז דמי כלל להרי את
 מקודשת ע"מ שאין שאר כסות ועונה,
 (כתובות נ"ו, א') דהתם הוי חיובים שעליו,
 משא"כ בנזיר דהוי צורת הקרבן לפמשנ"ת,
 וצ"ע. [קושיא זו שמעתי מידידי הרב ראובן
 גרבוז שיחי'].

ב. הנה ידועה קושיית העילוי ממיצ'ט
 [סי' נ"א] שהקשה שבכל מיגו
 אחרי שיש דין מיגו, ממילא אין עדיפות
 לרמאי לטעון טענה מסוימת, וממילא אין
 ראי' שהוא אכן דובר אמת, ותירץ העילוי
 ממיצ'ט דהו"ל גלגל החוזר, שהרי אם
 נאמר שלא נאמין לו, שוב יחזור המיגו
 וחוזר חלילה, [ונממו"ר הגרב"ד פוברסקי
 שליט"א שמעתי שעדיין אדם מעדיף לומר
 תשובה שמתקבלת בצורה ישירה, ולא עפ"י
 כללים הלכתיים] והתקשיתי דהתינח למ"ד
 מיגו להוציא לא אמרי', דע"כ הוי גלגל
 החוזר, והוי ספק, ומספיקא לא מפקינן
 ממונא, אולם אי נימא דמיגו להוציא אמרי',
 א"כ היאך מוציאים ממון בגלגל החוזר,
 ונראה לומר דמחלוקת הראשונים אי מיגו
 להוציא אמרי' תליא בחקירה אי מיגו הוי
 נאמנות או כח טענה [ושו"ר שכן ביארו
 הגר"צ דרבקין שליט"א בשיעוריו לכתובות
 יב, ב, והגר"ש קניבסקי שליט"א הו"ד בספר
 הזכרון קרית מלך רב עמ' שס"ט] דאי נימא
 דמיגו להוציא אמרי' היינו משום כח טענה,
 ומכיון שבטענה הזו יכל להוציא ממון, אף
 בטענה שטוען יכול להוציא ממון, משא"כ
 אי הוי נאמנות, לא אלימא נאמנות להוציא
 ממון, כיון דלא הוי ראי', כמבו' בקצוה"ח
 [סי' פ"ב סק"ט וסקי"א], ומעתה הא כל

חברו, וכי איזה מצוה זו לראות את חברו, וכמו"כ יש לשאול מדוע הותר לבטל מצות ישוב אר"י לסחורה, ושמעתי מהגר"א לויסון שליט"א שעצם המגורים באר"י הם מצוה אבל בכל רגע אינו מצוה ממש, דא"כ מדוע דוד המלך בבית המרחץ לא נתיישרה דעתו שקיים ישוב ארץ ישראל, וע"כ מותר לצורך מיוחד כגון לסחורה ולראות את חברו. [והעירוני בדברי הרמב"ם שכתב שאחרי שיגמור את מה שצריך יחזור לאר"י, ומדוע הוצרך לכך, וי"ל דהו"א שכל כמה שיצא בהיתר הוי כאילו נולד בחו"ל ואינו מחויב לעלות, או באופ"א שאם לא יודע מראש שיחזור אסור לו לצאת, וכמו שמבארים לגבי הדין של "ויחזור לתלמודו", שהטעם שהרמב"ם הוצרך לכתוב את הדין שיחזור לתלמודו, למרות שאין צד שהמצוה פוטרת אותו מללמוד כל ימיו, אלא שאם לא יודע שיחזור לתלמודו אין להפסיק מלימודו].

ד. הקשו הראשונים בקידושין [עג,א] אמאי בעי קרא למילף דספק ממזר שרי, לדעת הרמב"ם, תיפול דכל הספקות מותרים, ותי' שהתחדש בספק ממזר שהוא אף בספק שיכול להתברר, דבכל הספיקות כה"ג אסור, ולכאוי' היה נראה לתלות דבר זה בחקירה האם יכול להתברר הוי דין על הגברא לברר, או דלמא דהוי דין בחפצא שאינו ספק, [ראה בספר הזכרון להג"ר אפרים ראובן זורייבין זצ"ל בחידושו על כתובות שחקר חקירה זו], ומהגר"ד בהן שליט"א שמעתי לתלות

קושיית העילוי ממייצ"ט קשה רק לפי הצד של נאמנות, אולם לפי הצד של כח טענה אינו קשה כלל, כיון שמה בכך שיכל לטעון את שתי הטענות, אדרבה הא גופא שיכול לטעון טענה נוספת, זה עצמו נותן לו את כוחו, וכמובן שהדבר תליא בביאור הגדר ב"כח טענה", ואכ"מ, רק אציין ששמעתי מהרה"ג שמעון מן ההר שליט"א שבכל הש"ס קתני "מיגו", ואילו בה' מקומות בש"ס מבו' ברש"י המילים "מה לי לשקר", [כגון בכתובות יח,ב וב"ב ה,ב], ובכל אותם מקומות מבו' בראשונים דהוי מיגו שונה, וא"כ מוכח שחוק' מאותם מקומות כל המקומות הם כח טענה, ודפח"ח, ובשם הגר"ב ויסבקר שליט"א שמעתי לבאר עפ"י הרמב"ם [פ"ו מהל' טוען ונטען ה"א] שמעיקר הדין אדם שאומר פטור אני נאמן, אלא שחיישי' לבדדמי, ועל כן צריך לפרש דבריו, וזהו היסוד בכח טענה, אלא שכמובן יל"ד שאחרי שאמר פרוע, ממילא נגרעת האפשרות לומר מזויף, שהרי הוא קיים את השטר במה שאמר פרוע, ועל אותו משקל חשבתי לבאר את הענין בכח טענה בדרך אחרת, שכח הטענה יוצר ריעותא בשטר, כלומר שאין הפירוש שנותן כח לנתבע, אלא יוצר חולשה אצל התובע, כלומר ששטר שאפשר לטעון עליו שהוא מזויף, הוא שטר חלש יותר, אולם גם בזה יל"ד מהטענה הנז' שאחרי שהוא אמר פרוע, ממילא נסתמת טענת המזויף, ודו"ק.

ג. הקשו אמאי כתב המשנ"ב שמותר לצאת מהארץ כדי לראות את

לא בעי' ראי' חדשה, אלא רק לוודא שהנגע לא נהיה קטן יותר, וא"כ אמאי מראה לא תועיל בכה"ג, וע"כ דלא הי' נראה להגמ' להעמיד את דין התורה ע"י מראה, וקושיא זו אלימתא ביותר, ונראה ליישב דבכל חזקה אי"ז רק שתולים שהמצב לא השתנה, ומהיכ"ת להסתפק, אלא ישנה ידיעת ראייה, וראיית ידיעה שהנגע לא השתנה, [וכן משמע בחזו"א בסוגיא בבבא בתרא קנ"ד בדיני חזקה, יעו"ש] וא"כ ביאור הגמ' הוא שבאמת בעי' שהכהן ידע ויראה את הנגע בזמן שאומר טמא, וע"כ מראה לא מועילה בכה"ג, משא"כ חזקה שמועילה בכה"ג, ולזה האירני ידידי הרב צבי רוזנטל שיחי'.

ו. **ראיתי מהגר"נ נבנצאל שליט"א לעורר** על מי שהיה אונן בבוקר, ואח"כ נקבר המת, שהדין של "לא תאכלו על הדם" יהיה על התפילה הקרובה שהיא תפילת מנחה, והנה באייר תשע"ה הייתי ב"חזיון" בשיבת רינה של תורה בכרמיאל, ובשיעור בליל שבת פרשת קדושים אמר רה"י הג"ר אברהם סטוארט שליט"א דבדיד' הוה עובדא שאביו נפטר בלילה ונקבר בצהריים, ואכלו קודם מנחה ואח"כ התעוררו שהי' אסור להם לאכול קודם שיתפללו, ומסר ע"ז שיעור שלם להוכיח שהדין "לא תאכלו על הדם" חל על התפילה הראשונה ביום, וא"כ מכיון שהתפללו ערבית, אין להם איסור לא תאכלו על הדם, ובשיעור תמהתי שא"כ יהי' אסור לאכול כלום קודם ערבית ולא רק פת, והגר"א סטוארט השתומם כשעה

חקירה זו במחלוקת האם יכול להתברר הוי דין דאורייתא או דין דרבנן, עי' ש"ך יו"ד סי' ק"י ס"ק ס"ו, ופנ"י פסחים ט,ב], ואי נימא דהוי דין על הגברא לברר, א"כ י"ל דבספק ממזר לא חייבתו תורה לברר, אולם אי נימא דהוי דין שלא נחשב ספק, א"כ לא הוי ספק ממזר, שוב חככתי בדעתי לומר שהרי בממזר אי"ז דין "ספק", אלא דין שלא יהיה ודאי, ודין זה לכאז' עדיין קיים, אולם שמעתי מהגר"ח הבלין שליט"א לדחות שמכיון והוי כעצימת עיניים, א"כ יש לנו ספק האם הוי ודאי ממזר, וספק מציאותי פשוט זה לא הותר, ודו"ק היטב בזה.

ה. **שמעתי מהגר"ר מנחם כהן שליט"א** מראשי ישיבת נתיב הדעת משמ"י דהגאון בעל צפנת פענח שדן בענין ראייה ע"י מראה אי נחשבת ראי', היכא דבעי' ראי' עפ"י דין, שכבר דנו בזה הפוסקים, עי' בחזון עובדיה [ברכות עמ' רט"ו], והוכיח בעל הצפנת פענח דראייה ע"י מראה אינה ראייה, מהא דאמרי' בחולין [י,ב] דילפי' דינא דחזקה מבית המנוגע, שכתוב בפוסק "וראה הכהן את הנגע", ולאחר מכן יוצא הכהן מהבית, ואומר אם הבית טמא או טהור, ואמאי לא חיישי' שמא הנגע נהיה קטן יותר, וע"כ משום חזקה, והקשה הצ"פ דאי נימא דראי' ע"י מראה נחשבת ראי', אמאי לא מתרצי' שיכול לראות ע"י מראה, [וכמובן שהיו מראות אף בזמן חז"ל, ואף בזמן התורה, וכמ"ש "מראות הצובאות"] והקשה דהא

חדא, ואח"כ רציתי ליישב דכיון וקי"ל דערבית רשות, ע"כ אין איסור לאכול קודם מעריב, אולם אחר שהתפלל יצא מכלל "לא תאכלו על הדם", אולם הדברים בלא"ה צ"ע דא"כ אמאי מבו' בפוסקים [עי' באו"ח סי' צ'] שבשחרית ישנו דין "לא תאכלו על הדם", למרות שאנשים מתפללים ערבית, אכן מש"כ הגר"נ נבנצאל שבמידה וכבר אכל באנינותו שרי ל" להמשיך לאכול זו סברא נפלאה (85).

ז. ראיתי מובא בשם הגר"א דייטש שליט"א שהביאור בדין "אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט", הוא עפ"י הירושלמי בקידושין [פ"ה ה"ו] שדין זה נלמד מ"לה' הארץ ומלאה", וביאר שכל נכסי האדם שייכים להקב"ה, אלא שנותן לנו להחזיק בהם, וע"כ מספיק שנוציאם מרשותינו כדי שיכנסו לרשות

גבוה, אלא דיש להקשות דא"כ אמאי יש דין של הפקר מאחר והדבר יוצא מרשות האדם, ומדוע שלא יהיה ממון גבוה, והיינו לא לפי הצד שכל הפקר נשאר בבעלותו עד שאחר יזכה בחפץ, [וביאור זה נסתר לכאור' מהא דיש אומרים שביטול חמץ הוא מדין הפקר, ואי נימא שכל עוד שאחר לא זכה, עדיין יש לו זיקה לחפץ, ואם יחזור בו אי"צ קנין, א"כ היאך נפטר בכך מחובת הביעור].

ח. מוסופר על הבית הלוי שהתווכח עם גוי שטען לו שהם יותר מוסריים מהיהודים, שהלא אצלם אסור לתת שוחד ואסור לקבל שוחד, ואילו בתורתנו האיסור הוא לקבל שוחד, ואין איסור לתת שוחד, וענה לו הבית הלוי, דאדרבה, שאם אסור לתת ואסור לקבל, לעולם הדבר לא יתגלה שאין מי שיש לו

(85) הערת הרב בצלאל גלינסקי שיח'': כלפי הנדון בלא תאכלו על הדם שאם הוא על התפילה הראשונה ביום אך מותר לאכול לפני מעריב, ורצה לומר דכיון שהיא רשות, אבל באמת הא גופא קשיא, אם באמת תפילת ערבית היא בעצם התפילה הראשונה ביום, אך ייתכן שהיא רשות, הרי מתחילת היום התחיל החיוב להתפלל ועדיין לא יצא ידי חובתו, ומה שייד לומר ע"ז רשות שזהו רק כלפי הדרבנן ולהיכן הלך החיוב דאורייתא, ויותר מזה שקודם מעריב אין איסור של לא תאכלו על הדם ורק קודם שחרית, ואם חיוב התפילה מתחיל מבערב, איזה טעם יש לכך שאיסור האכילה מתחיל משחרית ולא ממעריב.

אבל היותר נראה בזה שאה"נ זה ראייה מכרעת שחיוב תפילה פעם ביום מתחיל מהבוקר ולא מהלילה, שדנו בזה האחרונים [יעו' במשנ"ב דרשו סי' קו הערה 5 מה שצינו בזה, ויש בזה דברים בעוד אחרונים], ובמק"א ביארתי שיסוד העניין הוא שיש חילוק בין דינים שיסודם מצד "התאריך" שבזה היום מתחיל מהלילה, לדברים שיסודם בחיוב פעם אחת ביום, שיסודו שלא יעבור יום בלי מצוה זו, ובוה הדבר נקבע לפי סדר החיים שמתחיל מהבוקר, ובאמת יש לזה ראייה עצומה מדברי הרמב"ן [בהשגות לספר המצוות לרמב"ם מצות עשה ה] שהשיג על הרמב"ם שדעתו דעצם חיוב התפילה מדאור', והקשה ע"ז הרמב"ן וז"ל 'וכך כתב בזה המאמר במצו' עשירית שזמנו התפלה אינם מן התורה אבל חובת התפלה עצמה היא מן התורה. וגם זה איננו נכון בעיני. שבעל קרי מברך על המזון לאחריו מפני שהוא מן התורה ואינו מתפלל עד שיטבול אפילו עמד כמה ימים בקריו. ועוד שמי שנאנס ולא התפלל בשחרית ובמנחה נסתפק בעצמו ספק התפלל ספק לא התפלל אם כן לפי דבריו של הרב היה צריך לחזור ולהתפלל והם פסקו לעולם בכל ספק בתפלה שאינו חוזר ומתפלל מפני שהיא מדרבנן, ומשמע בהדיא מלשוננו שהיום מתחיל לענין זה משחרית דאל"כ הו"ל מי שלא התפלל ערבית ובשחרית נסתפק וכו', וע"כ כנ"ל.

מכיון שהברכה היא מחמת הבושה שהתביישה.

אכ"נ יש להקשות על דברי הגמ' התם דהא איכא אפשרות שידעו שהאב הוא אב, ע"י שהיו אביו ואמו בבית האסורין, ואמנם דוחק להעמיד במקרה דחוק זה, אולם גם המקרה של סוטה הוא דחוק, ועי' במרדכי ביבמות [כב,א] דליכא ממזר אלא בהיו אביו ואמו בבית האסורין.

י. הנה ידוע הנדון באדם שהיו לו ב' בולים נדירים, ובא חברו וקרע אחד מהם, אלא שמחמת והבול השני נהיה היחיד בעולם, הוכפל מחירו, וממילא בעל הבולים לא הפסיד מאומה, ונשתברו בזה הרבה קולמוסין, [וראה לדוגמא בשו"ת אור לציון ח"א חו"מ שכתב בזה בהרחבה] וכמדו' שדעת רוב הכותבים בזה שחייב לשלם, והסברא הרווחת בזה, שהקריעה היא אכן מעשה היזק כלפי הבול הקרוע, וע"ז חייב לשלם, אלא שלניזק נגרם ריוח, אולם אי"ז קשור ישירות למעשה הנזק אלא בעקיפין, וע"כ אין מתחשבים בזה, ולענ"ד היה נראה לחזק טענה זו, דאטו יעלה על הדעת שאם ע"י קריעת בול אחד יהיה מחירו של הבול השני כפול שלוש ממחירו הראשון, יוכל הקורע לתבוע אחוזים מהריוח מדין יורד, אלא שמצאתי בח"י הגר"ד לנדרו שליט"א על ב"ק פרק החובל שהביאו מכתב שכתב להגרד"צ הופמן זצ"ל בשנת תשל"ד כתגובה למאמר בענין זה, והגרד"ל ס"ל שבכה"ג פטור הקורע מלשלם, וטענתו היא שהרי ודאי שאם

אינטרס לספר דבר זה, אולם אצלנו שיש איסור לקבל אולם אין איסור לתת, א"כ יש סיכוי שביום מן הימים הנותן יספר על הדיין שקיבל שוחד, עכ"ד, ויש לתמוה בזה, חדא שאף לדין אסור לתת שוחד, מדין לפנ"ע, ואין לומר דא"כ קושיא מעיקרא ליתא, שהלא אף אצלנו הדבר אסור, שהלא יש אופנים שאין לפנ"ע, כגון בחד עברא דנהרא, ועוד שאף בחוקיהם שאסור לתת שוחד, לעיתים הדבר מתגלה בצורה של עסקת עד מדינה וכדו'.

ט. ראיתי בספר רביד הזהב להגר"ד דייסקין שליט"א שהביא קושיא אמאי אמרי' בחולין [יא,א] דילפי' ממכה אביו ואמו דינא דרובא דליתא קמן, והא יש אפשרות שידעו שהוא אביו ע"י שהשקו את אמו כסוטה, ולא מתה, ונאמרו בזה עשרות תירוצים, והגר"ד כתב שעדיין יש לחוש שמא הכהן שהשקה את האם אינו כהן, ואף הא דידעי' דהוא כהן, היינו נמי מדין רוב בעילות אחר הבעל, ואין לומר שמדובר בכהן שכבר המית אישה סוטה אחרת, וא"כ מוכח שהוא כהן, שהרי אין כהן משקה ב' סוטות, אולם יש לתמוה שהרי ישנה אפשרות שהתאום של הכהן שהמית הוא השקה את האם, וממילא אין את השאלה של כהן שמשקה ב' סוטות, אולם הוא ודאי כהן, ועוד יש לדון שאולי נדע שהכהן הוא ודאי כהן מכך שהשקה סוטה ולא מתה, אולם ילדה בריווח וילדים יפים וכדו', אולם ע"ז י"ל שאף אם אינו כהן אליבא דאמת, מ"מ תקבל את הברכה

המחיר יהיה כפול שלוש ממחירו הראשון שיוכל לתבוע הקורע אחוזים מהריוח.

יא. בתוס' בחולין יא, א הקשה אמאי בעי' קרא לרובא דליתא קמא, נימא ק"ו מדין חזקה, שילפי' מבית המנוגע, ויש להקשות שהרי בעי' דין רוב אף לעונשין וממילא אי אפשר ללמוד מק"ו שהרי קי"ל דאין עונשין מן הדין, ובשלמא לפי הטעם של המהרש"א בסנהדרין [סד, א] שהטעם שאין עונשין מן הדין הוא משום שאין כפרה למחצה, שאפשר שמגיע לו עונש חמור יותר, הכא ל"ש האי טעמא, כיון שאין העבירה עצמה נלמדת מק"ו, אלא רק זהות מבצע העבירה, אולם לפי הטעם של הגינת ורדים [כלל ז'] שהטעם הוא משום דחיישי' שמא יש פירכא לק"ו, א"כ אף הכא שייך טעם זה, ושמעתי מהג"ר יעקב אפשטיין שליט"א ראש הקיבוץ בישיבת פוניבז' לבאר עפ"י הש"ש [ש"ד פ"ח] שאליבא דאמת לא אזלי' בנפשות בתר רובא, וכל היכא דאזלי' בתר רובא, וכגון ברוב נשים לתשעה יולדות [סנהדרין סט, א] היינו משום שכבר הוחזק, ומעתה אתי שפיר, אכן דברי הש"ש אינם מוסכמים באחרונים, וראה בשו"ת יביע אומר [ח"ט יו"ד סי' כ"ה] שהביא הרבה דעות באחרונים לא כן.

יב. בנדרים ט, ב איתא על הנזיר שהיה שער תלתלים ופחו עליו יצרו, ועל כן מיד נדר נזירות, כדי לגזור את שער, ויש להקשות, הרי חשש לחטוא בגלל יצרו, וא"כ אדרבה צריך לידור לגלח

את שער מיד, ולא לחכות שלשים יום, ושמעתי מאחי הרב יהודה שיחי' לבאר עפ"י הגמ' בנזיר [מב, א] שלנזיר אסור לסרוק את שער מחשש שמא יתלוש שער, ועל ידי כך מזניח את מראהו, וממילא אין חשש לחטא.

יג. ב'ומא פה, א מובא המעשה עם רב יוחנן ששמע על הרפואה מהמטרוניתא, ונשבע שלא יגלה, ולאחר מכן גילה את הסוד בשיעור, ואמר שזו לא הייתה שבועת שקר, כיון שאמר בלשון שהוא נשבע שלא לוקי ישראל לא יגלה, וממילא יכול לגלות לאחרים, ויש לתמוה שהרי עדיין איכא איסור שבועת שווא, כיון שאין שום משמעות, דאטו שייך להסתיר דבר מהקב"ה, ואין לומר שהרי זו הייתה שבועה בלי שם, כיון שלא נשבע בה', שאף בשבועה בלי שם, איכא איסור דאורייתא, [וראה בהרחבה בר"ן בנדרים ב, א] וצ"ע.

יד. "קונם עיני בשינה", ושמעתי מרה"י הגר"ד פוברסקי שליט"א להקשות, וכי אדם ישן עם העיניים, והלא כל גופו אינו מתפקד, ולא רק העיניים, וי"ל דבנדרים הלך אחר לשון בני אדם [נדרים ל, א], ולא לחינם נוקטים העולם את העיניים כאבר השינה, כי זהו האבר היחיד המושבת לחלוטין ומשנה לגמרי את מצבו בשעת השינה.

טו. כתב החינוך [מצוה רל"ב] שהטעם שלא לוקים על לפנ"ע, כיון דהוי לאו שאין בו מעשה, והיינו דאע"ג,

שאפשר לעבור עליו עם מעשה, אולם מכיון שאפשר לעבור אף בלי מעשה, חשיב כלאו שאין בו מעשה, [ועי' מגיד משנה פי"ג מהל' שכירות ה"ב, ומשנה למלך פ"ה מהל' שאלה ופקדון ה"ו, ועי' בסוגיא דזבחים פ,א, וצ"ע] ושאלתי את רה"י הגרב"ד פוברסקי שליט"א א"כ אמאי לוקים על אדם שמיפר נדרו, והא ישנה אפשרות לעבור על הלאו בצורה של שב ואל תעשה, וכגון באומר שיאכל ולא אכל, ואמר הגרב"ד שעיקר הלאו הוא באופן שעבר ע"י מעשה, ולא זכיתי להבין דבריו, שהרי בלפנ"ע הדבר יותר מצוי ע"י מעשה, וצ"ע.

זז. כתבו התוס' בב"ק [עב,ב] ובמקומות נוספים, דמיגו בתרי לא אמרי', ובכך תירצו את הקושיא אמאי בכל תרי ותרי לא נאמין לכת השנייה, במיגו שיכלו לפסול את הראשונים בגזלנות, וע"ז תירצו מיגו בתרי לא אמרי' כיון שאין האחד יודע מה בלב חברו, ויש להקשות דהא החשש הוא שאחת משני כתות העדים משקרת, וא"כ מוכח שהם מספיק מתוחכמים כדי ליצור שקר יחד, וא"כ מדוע מיגו בתרי לא אמרי', והנה על הגמ' הזו י"ל, שיותר קל לשנות פרט אחד בסיפור של הכת הראשונה ולהכחישם, מאשר להמציא סיפור חדש על גזלנות, אולם זה לא מיישב בשאר המקומות דקי"ל מיגו בתרי לא אמרי', [ראה בש"ך ובנתיבות כללי מיגו כלל ט"ו], וע"ז י"ל דמבו' ברא"ש [גיטין פ"ה ס"י י"ג] שאף סיבה טכנית מחשיבה את הדבר כמיגו למפרע, וממילא י"ל

שמכיון שהעדים צריכים לתכנן את השקר קודם שיבואו לביה"ד, חשיב מיגו למפרע, ומשא"כ באדם אחד, שיכול לשנות את גרסתו במקום, ושור'ר שכך ביארו בשם רה"י הגרי"ג אדלשטיין שליט"א, ובאופ"א י"ל דהנה בכל עד אחד חיישי' לבדדמי, כלומר שהוא טעה במה שראה, ולא ראה את מה שמספר, ואילו בב' אנשים אין לחוש לזה, והנה באופן שאדם שמע מחבירו שראה את פלוני מחלל שבת, ואליבא דאמת אותו אדם לא חילל שבת, אלא שאותו עד חשב שראהו מחלל שבת, ושמע את זה אדם נוסף מהעד, והחליט להעיד יחד עמו, כלומר שהוא ישקר את מה שהשני דמיין, ומעתה י"ל שיותר קל לשניים לשקר כשאחד לא יודע שהשני משקר, ועל ידי כך לא ילחץ בחקירות ודרישות, מאשר באופן שיודע שהשני גם משקר ועל ידי כך יפול בחקירות ובדרישות, ומעתה י"ל שאנו יכולים לתכנן יחד שקר אחר, כיון ששני עדים משקרים במודע אפשר לתפוס זאת יותר בקלות.

יז. שמעתי ממוריגו הגר"ח פ' ברמן שליט"א שהקשה על דברי חז"ל שהטעם שיצחק נענה בתפילתו ולא רבקה, משום שאין דומה תפילתו של צדיק בן צדיק, לצדיק בן רשע, ותמה וכי זה הוא ההבדל היחיד בין יצחק לרבקה, הלא יצחק היה לאחר לימוד תורה של שישים שנה, ועבר אף את ניסיון העקדה, וא"כ יכול להיות שזהו ההבדל בין יצחק

לרבקה, וביאר הגר"ח פ' שמכאן מוכח שבעל ואישה הם נחשבים פלגא דגופא, וממילא כל הזכויות של הבעל שייכות גם לאישה, וכולל אף מצוות שעשה קודם הנישואין.

יח. שמועתי בשם הרב יצחקי מראשי ישיבת חכמת שלמה לצעירים בבני ברק, משל נפלא על חובת הזהירות מפגעי הזמן אצל בחורי ישיבות בבין הזמנים, וכך אמר, מעשה שהיה ביהודי בשם דוד שהיה נהג משאית שהוביל כלי זכוכית יקרים מאוד, להפצה בחנויות ברחבי הארץ, והיה מביא בכך טרף לביתו, והנה בא היום ואותו דוד, עשה תאונת דרכים במשאיתו, וכל המשאית התהפכה על צידה, ונשברו כל כלי הזכוכית היקרים, בשווי של מאות אלפי שקלים, ומכיון שלא היה לאותו נהג ביטוח על תכולת המשאית, לא הייתה לו ברירה אלא למכור את המשאית, ובכך לשלם את חובו לחברה, ובלית ברירה הלך לעבוד כמלצר באחד האולמות, והנה באחד הימים הוא רואה בין הסועדים את מנכ"ל החברה של כלי הזכוכית בין הסועדים, מיד שאלו המנכ"ל לשלומו, ומה הוא עוסק, וענה לו שמאז התאונה הוצרך למכור את המשאית, ועל כן עובד כמלצר, נענה המנכ"ל ואמר יש לך אפשרות לעבוד אצלי כנהג מלגזה, וכך תעבוד בסביבת העבודה הקודמת שלך, שעבדת בה שנים רבות, בתנאי שכר טובים מאוד, ואכן נענה דוד להצעה וחזר לעבוד באותה חברה כנהג מלגזה, והנה לאחר

כמה שנים, שוב עושה דוד תאונה בחניון של המפעל, ונופל לו משטח שלם של כלי זכוכית מהמלגזה, ואמנם לא מדובר בנזק כ"כ גדול כמו במשאית, אבל עדיין מדובר בנזק עצום, מיד התעלף דוד מרוב צער על מה שאירע, והנה מגיע המנכ"ל, ומרגיע אותו שלא מדובר בהפסד כל כך גדול, כיון שהחומר נמצא כאן במפעל, ואפשר לבנות מחדש את כלי הזכוכית, ואמנם מדובר בנזק על שעות העבודה, אך אינו דומה כלל לנזק הקודם, ובמקום להודות למנכ"ל החל לצעוק עליו, מדוע לא הצעת פתרון זה כבר בפעם הקודמת בתאונת המשאית, וכך הייתי ממשיך בעבודתי הרגילה, נענה המנכ"ל ואמר, אין אפשרות להחזיר את כלי הזכוכית כשנפלו על עפר, אלא רק כשנפלו על קרקע מרוצפת, וממילא - אמר הרב יצחקי - אם בחור חווה נפילה באמצע הזמן, הרי שעוד יכול להשתקם, אולם בבין הזמנים כשבחור ל"ע חווה נפילה, הרי זה כמו שבירת כלי זכוכית בעפר, והרי "דברי תורה קשה לקנותן ככלי זהב, וקל לאבדן ככלי זכוכית", ויש שהמליצו על בחורי הישיבות בבין הזמנים ש"קדשי קדשים שחיתתן בצפון".

יט. שמועתי מהנאון רבי דוד יוסף שליט"א שהנודע ביהודה כתב בספרו [קמא או"ח סי' צ"ג] לגבי אמירת הלשם יחוד, וכתב כנגד מנהג זה, וסיים "וחסידים יכשלו בס" על משקל הפסוק "ופושעים יכשלו בס", והנה החסידים שמעו שכך כתב הנודע ביהודה בספר ושעומד להוציאו

מאאמו"ר שליט"א שהסתפק האם מקיימים מצוות ת"ת על קטע הרש"י שקרא לכאור' שלא לצורך, ואמר אאמו"ר שלא זו בלבד שאינו מקיים מצוות ת"ת על אותו קטע ברש"י אלא על כל דיבורי הרש"י אינם מקיים מצוות ת"ת.

כב. ראיתי בספר משפט הכתובה שהקשה דכל אישה שרוצה להפקיע עצמה מידי בעלה תמחל על כתובתה, וממילא בעלה יהיה אסור בשהייה עמה, שהרי קלה בעיניו להוציאה, וא"כ הבעל יהיה מחויב בכתיבת כתובה חדשה, אלא שהאשה תמחל אף על כתובה זו, וכן הלאה והלאה ואין לדבר סוף, וד"ז ודאי לא יתכן, שכל אשה תוכל להפקיע עצמה מידי בעלה.

ונראה ליישב דבכל חיוב כתובה ישנם ב' חלקים, חדא עצם החיוב שחל משעת הנישואין וכתיבת הכתובה, ועוד החיוב שניתן בפועל כשמגרשה או לאחר מיתתו, ואמנם זה נחשב כחיוב אחד, מ"מ לגבי הדין שאסור לאדם לשהות עם אשתו ללא כתובה, כדי שלא יקל בעיניו להוציאה, לזה מועיל החיוב העתידי.

ומעתה י"ל שהבעל יכתוב כתובה חדשה ויכתוב במפורש שלא תחול עכשיו, אלא רק בשעה שמגרשה, וממילא האשה איננה יכולה למחול, דהא הוי דבר שלא בא לעולם.

כג. כהן גדול שמזיח את החושן מעל האפוד עובר בל"ת, ופוסל את העבודה, וכתב המנחת חינוך דהאיסור היינו דוקא בשעת עבודה, נצ"ע מסוגיא

לאור, הלכו ושיחדו את מנהל בית הדפוס שישנה ויכתוב "ופושעים יכשלו במ", ולאחר שיצא הספר לאור הרגיש הנודע ביהודה שיד זרים שלטה בספרו, והפטיר בדרך צחות, אני כתבתי על הפושעים חסידים, והם שינו מחסידים לפושעים.

כ. שמעתי מהגר"ש אלתר שליט"א בחוה"מ פסח תשע"ו לאחר שיעור בעניני חזקה, ו"שמא ימות חיישינן", ואמר שהנה כל אדם שרוצה לשנות את דרכו הרעה, מיד אומר לו היצר הרע, הרי בלא"ה תיפול בחטא שוב פעם, אולם אמר הגר"ש, שצריך לומר ליצה"ר שטענה זו אינה נכונה, וזה על פי הרעיון ש"שמא ימות חיישינן", והיינו שאי אפשר לומר על אדם שלא ימות, שהרי כל אדם סופו למות, וא"כ ה"ה הכא, הרי כל נשמה סופה להיות מתוקנת, בגלגול זה או בגלגולים אחרים, וא"כ אדרבה יאמר ליצה"ר הרי בסופו של דבר אגיע לתיקון נשמתי, ואדרבה עדיף לעשות זאת כמה שיותר מהר.

כא. הנה מצוי בבחורים שקוראים את דברי רש"י על הגמ' לאורך עמוד שלם, ופתאום שמים לב שעברו את הקטע של הגמ' שאותו כבר קראו, וקראו דברי רש"י על גמ' שעוד לא למדו, ושמעתי בשם הגר"ח גריינימן זצ"ל שגמ' עם רש"י זה דומה ללחם עם שוקולד, שאי אפשר לאכול פרוסה ואח"כ לאכול כף שוקולד, אלא לאוכלם יחד, ואף את הרש"י יש ללמוד כל דיבור המתחיל בצמוד לגמ', ושמעתי

דמכות כג, א דיש חורש תלם אחד ועובר בשמונה לאוין, ומביא נמי האיסור דמזיח חושן מעל האפוד, ולא מיירי התם בשעת עבודה כמובן, וצ"ע.] ויש להקשות דאם פוסל את העבודה, א"כ מדוע עובר איסור, שהרי כל האיסור היינו דוקא בשעת עבודה.

וצריך לומר דהיינו גופא האיסור, כלומר שהתורה אסרה שאדם יפסול את העבודה ע"י שיזיח חושן מעל האפוד, ואם יעשה כן יעבור איסור ויפסול את העבודה, וכמו בפגול, שפוסל את הקרבן, והכהן המפגל עובר איסור.

כד. קידושין ח, א איבעיא להו תחילת ביאה קונה או סוף ביאה קונה, למאי נפקא מינה, אי פשטה ידה וקיבלה קידושין מאחר, ושמעתי להקשות וכי לא מצאה הגמ' אלא נפק"מ כ"כ משונה, שבאמצע הביאה תקבל קידושין מאחר, הלא יש נפק"מ פשוטה, מה יהיה הדין אם לא גמר ביאתו, האם מקודשת או לא.

ונראה ליישב דאין ספק בגמ' האם העראה קונה או גמר ביאה, דאם זה היה ספק הגמ', היה לגמ' לכתוב בלשון זה, האם העראה קונה או גמר ביאה, וכמו שכתוב בשאר דוכתי בש"ס, והספק הוא רק במצב של הביאה איזה שלב קונה, האם השלב הראשון או האחרון, וכעין האם ישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף, או אינה לשחיטה אלא לבסוף, וע"כ הנפק"מ היחידה היא באופן שקיבלה קידושין באמצע הביאה.

כה. גיטין נ"ט ב' "וקדשתו" לכל דבר שבקדושה, וכן לעלות לתורה ראשון, ומבו' בגמ' שהסדר של הכהן והלוי הוא משום דלא אתי לאינצויי, ויש להקשות דמה הועילו חכמים בתקנתם, חדא, שהרי כעת העלייה החשובה תהיה עליית שלישי (וכפי המציאות כיום) ועוד דמבו' שאם יש רב מופלג הוא קודם לכהן, וא"כ שוב אפשר דאתי לאינצויי, ועוד דא"כ מדוע כשאין כהן נתפרדה החבילה, מדוע שלוי לא יקבל את העלייה הראשונה, ולו משום הטעם דלא ליתי לאינצויי.

כו. בקונטרס מנחת רפאל (ח"ג סי' א') כתבנו לעורר על ענין העברת מתים במנהרות, ויש בזה משום האיסור לטמאות כהנים, יעמ"ש בהרחבה, ולאחמ"כ י"ל קונטרס ע"י ידידי הרה"ג אשר גריידי שליט"א להוכיח דאין בכך איסור, ואין כאן המקום לדון בכל דבריו, אולם בתו"ד כתב לדון במש"כ דעוברים נמי על "וקדשתו" המבו' בסוגיא דיבמות (פ"ד, ב') ד"דפנו" שמצוים הישראלים לשמור על קדושת הכהנים, ודחה דזה אינו דהא כתב המשנ"ב דליכא וקדשתו בכהן בעל עבירה, אולם לא דמי כלל דהתם המשנ"ב מיירי לגבי כבוד הכהנים, וע"ז כתב המשנ"ב דכהן שאינו מכבד את כהונתו, לא יכול לדרוש שיכבדוהו, אולם בדינא דאפרושי מאיסורא, מדוע לא יהי' שייך בזה, ואטו מצינו חוטא נשכר, ודו"ק.

כז. כתב הרמב"ם [פט"ז מהל' סנהדרין ה"ו] דאין צריך שני עדים

כדי לענות אמן, אלא די בכך שיודע איזה ברכה אמר הש"ך.

ונראה לענ"ד דבכה"ג שאינו שומע את הברכה עצמה אי"ז חיוב לענות אמן, דאי לא תימיה הכי אמאי בגאל ישראל בשחרית מסיימים בלחש כדי שלא יענו אמן, ומה הועילו חכמים בתקנתם הא עדיין יודעים איזו ברכה בירך החזן ומדוע שלא יענו אמן, וע"כ צ"ל כמשנ"ת דאין זה חיוב.

ויל"ע היאך נהגו באלכסנדריה לגבי קריאת התורה, שצריכים לשמוע הקריאה עצמה, וצ"ל שנחלקו להרבה מניינים, והא דלא עשו כן בתפילה משום ברוב עם הדרת מלך.

ויש להוכיח מדברי הגמ' בסוכה שם שהחזן עומד בתיבה באמצע ביהכ"נ ולא בעמוד, וכדאיתא שם "ובימה של עץ באמצע וחזן הכנסת עומד עליה".

כע. שמעתי מהרה"ג אליהו אבא שאול שליט"א להקשות היאך מותר לכהן לשהות באהל כלשהוא עם בנ"א נוספים, הא אמרי' בגיטין כחב, דשמא ימות חיישי', ואם ימות האחר א"כ הרי שנמצא באהל המת, ונראה לומר דהוי ס"ס, חדא דשמא ימות הכהן ולא ימות השני, ועוד דשמא שניהם ימותו, [ועי' תוס' בביצה ג, ובמנחת חינוך מצוה רסט אות יג] ובאופ"א י"ל, דמבו' דלא חיישי' שימות לאלתר, דאי לא תימיה הכי א"כ היאך מברך ברכת הנהנין הא שמא ימות בין הברכה לאכילה, ונמצאת ברכה לבטלה, אולם

למלקות, אלא אפי' אם העיד ע"א על חתיכה שהיא חלב, או על אשה שהיא גרושה [ודלא כהתוס' רי"ד בקידושין סו,ב דס"ל דלהעיד על אשה שהיא גרושה הו"ל דשב"ע ובעי' ב' עדים]. ואח"כ בא אדם ואכל החתיכה בפני ב' עדים לוקה, אולם אם העד בא ואמר שחתיכה זו חלב היא רק אחר שהאדם אכל את החתיכה אינו נאמן, משום שנחשב שמעיד על מלקות, עכת"ד הרמב"ם. ויש להקשות דאם העד העיד רק לאחר שאכל את החתיכה תיפו"ל שאינו לוקה כיון שלא התרו בו, וע"כ נראה להעמיד דברי הרמב"ם באופן שבו העיד ע"א על החתיכה שהיא חלב, ובא אדם ואכלה בעדים, אולם הגיע עד והזים את עדותו של העד שהעיד שחתיכה זו חלב היא, וה"ה אם הגיע ע"א והכחישו, והגיע עד אחר והעיד שחתיכה זו חלב היא, ומעתה היה מקום לומר שכיון שהאדם שאכל את החתיכה הוא מזיד והתרו בו וכעת התברר שאכן זה חלב, א"כ יהי' חייב מלקות, וע"ז בא הרמב"ם לומר דמכיון והעדוהו היא נוגעת במישרין למלקות אין הוא נאמן.

בח. בסוכה [נא,ב] איתא המעשה דבית הכנסת באלכסנדריה של מצרים שהיו בו כפלים כיוצאי מצרים, וכשהיה צריך לענות אמן היה החזן מניף בסודר וכך היו יודעים לענות אמן, וביארו תוס' [שם] דאעפ"י שלא שמעו את הברכה עצמה מ"מ אין חיוב לשמוע הברכה עצמה

עדיין תיקשי משהה לזמן מרובה, וכגון שהולך לישן עם אנשים נוספים.

ל. הרשב"א בע"ז כ,ב כתב דליכא לא תחנם היכא דהוי לטובת הישראל, וראיתי שמצדדים דדוקא בלא תחנם שאסור ליתן מתנת חנם אמורים דברי הרשב"א, ולא באיסור חנייה בקרקע שהוא איסור בעצם, אולם המעיין בגוף דברי הרשב"א יראה דדבריו אמורים אף באיסור חנייה בקרקע, ובאמת דברי הרשב"א צ"ב דבשלמא באיסור מתנת חנם שייך לומר דהיכא דהוה לטובת הישראל ליכא לא תחנם, אולם באיסור חנייה בקרקע דהוי איסור בעצם, מאי אכפ"ל דהוה לטובת הישראל, וצ"ל דאף איסור חנייה בקרקע לא נאסר אלא כשאין זה לטובת הישראל, וכשזה לטובת הישראל שפיר דמי.

לא. ויש להקשות היאך למדו מפסוק אחד ד"לא תחנם" ג' לימודים, שלא יתן חן, ושלא יתן מתנת חנם, ושלא לתת להם חניה בקרקע, ואמנם בגמ' איכא דיוק לשון ממה שכתבה התורה לא תחנם ולא כתבה לא תחנם, אולם היאך שייך לדרוש ג' דרשות ממה שהתורה לא כתבה, דהיאך תכתוב התורה לו הייתה רוצה ללמדנו רק דרשה אחת, ולא מבו' בגמ' שנאסר רק משום דשקולין הן ויבואו שניהם, דהי מינייהו מפקת, וצ"ע.

לב. המנחת חינוך [מצוה ב' אות טז] דן שמי שמל מילה שלא בזמנה

בשבת, יהי' חייב הטפת דם ברית, כיון דלא יצא יד"ח מילה, דהו"ל מצוה הבאה בעבירה, וכן בשו"ת רעק"א [תשו' קעד] דן משום מצהב"ע, ויש להקשות מדברי הירושלמי בשבת [פ"ג ה"ג] דהקורע בגד גזול הוי מצהב"ע, ואילו הקורע בגד בשבת לא הוי מצהב"ע, כיון דהוי איסור גברא, ובשונה מבגד גזול דהוי איסור חפצא, וא"כ אף במילה בשבת הוי איסור גברא, ול"ש בזה איסור מצהב"ע, וצ"ע.

לג. ראיתי מובא בשם הגרז"נ גולדברג זצ"ל להקשות היאך מותר לקנות דירה כיום בכל ארץ ישראל, שהרי אם אדם מת והניח בן ובת, הרי עפ"י דין תורה הבן יורש את כל הדירה ומה שהבת לוקחת הוי גזל גמור, ולא שייך בזה יאוש לכאור', דהא קי"ל דאין יאוש בקרקעות, ואף מחילה לא שייך בכה"ג דהוי מחילה בטעות, ועוד דמסתבר דמחילה כזו צריכה קנין, וא"כ אם ישנם מחצה זכרים ומחצה נקיבות, [ובמציאות כיום ישנם 52 אחוזים נשים, משום שרוב ההרוגים במלחמות פיגועים ותאונות דרכים ועבודה הם גברים] א"כ רוב הדירות שאדם קונה הם נקנו מאשה, והכסף מונח על קרן הצבי, ויתירה מזו הרי לבן היורש ג"כ יש מחצה זכרים ומחצה נקיבות, וא"כ יוצא שקרוב ל-80 אחוזים מהדירות עברו דרך נשים שירשו שלא כדין.

ושאלתי קושיא זו להגר"ר עמרם פריד שליט"א ואמר עפ"י הנפסק בשו"ע [חו"מ סי' שע"א] דבנשתקע שם

הבעלים איכא יאוש בקרקעות, וא"כ כשיש רישום בטאבו הוי נשתקע שם הבעלים.

לד. שמועתי להעיר בשם הרה"ג חיים ברטלר שליט"א על מה

שאנו קונים ד' מינים אף ממקומות מוסמכים ככשרים, אולם במציאות קטנים קוצרים את ההדסים והערבות, וא"כ אומן קונה בשבח כלי, ובקטן לא שייך יד פועל כיד בעל הבית, וגם משום שאינו מתחייב בעבודה וע"כ אין לו שם פועל, וא"כ אין לנו דרך לדעת מי קצר את ההדסים והערבות, וצ"ע.

לה. ע"ז ב, אמרו לו הרבה גשרים גשרנו וכו' אמר להם כל מה שעשיתם לא עשיתם אלא לצורך עצמכם, ויש להקשות דמה בכך הא אף שלא לשמה נמי מצוה היא, כמו שאמרו חז"ל [פסחים מט, ב] לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, וצריך לומר עפ"י מה שכתב הנפש החיים [שער ד'] דכל מה שבלא לשמה נחשב שמקיים מצוה, היינו דוקא שבדעתו להגיע ללשמה, אבל אם דעתו לעולם ללמוד שלא לשמה, בכה"ג לא נאמר שילמד שלא לשמה.

אמנם הפחד יצחק [בספרו על שבועות] הקשה על דברי הנפש החיים דהא דינא שמתוך שלא לשמה בא לשמה ילפי מקרבנותיו של בלק, והתם לא עשה כן מתוך שאיפה להגיע ללשמה, והנה קושיא זו חזקה כבזול, אולם תיקשי נמי מגמ' זו, וא"כ זוהי סתירת הסוגיות, ויש להוסיף

קושיא מהירושלמי שהובא בתוס' בחגיגה [טו, א] על אלישע בן אבויה שיצא לתרבות רעה כיון שאביו הקדישו לתורה שלא לשם שמים, ותיקשי נמי הא מתוך שלא לשמה בא לשמה.

ועוד יש להקשות דבתוס' בתענית [ז, א] כתבו שמותר לו לאדם ללמוד ע"מ שיקרא רבי, ואילו בנדרים [סב, ב] אמרי' שלא ילמד אדם ע"מ שיהי' זקן ויושב בישיבה, וע"מ שיקראוהו רבי, אלא ילמד מאהבה וסוף הכבוד לבוא, וצ"ע.

לו. נשאלתי באדם שהכניס כסף למכונת פחיות, וכשבא להוציא את הפחית שלו, ראה בפתח המכונה פחית נוספת, האם מותר לו לקחת את הפחית השניה.

ובמחשבה ראשונה היה נראה שמותר לו לקחתה, משום שההסתברות אומרת שהיה כאן אדם שהכניס את כספו, ולא ראה שיצאה הפחית ודפק וכו' והלך והתייאש, וא"כ הוי יאוש מדעת. [אלא דיש לחוש שמא התקשר לבעל המכונה, ובעל המכונה יתן לו כנגד זה פחית אחרת, וא"כ נחשב שלוקח מבעל המכונה.]

אולם כשהצעתי את הדברים לפני הג"ר עמרם פריד שליט"א דחה את הסברא שהפחית שייכת למי שהכניס את הכסף, משום שלא עשה קנין בכסף, שרק מדאורייתא מעות קונות, וא"כ לאחר שהכניס את המטבע, ההגדרה היא שבעל המכונה מחויב לתת לו פחית בתמורה

וזה שייך דוקא באיסורי לאו דעבר אמימרא דרחמנא, אבל באיסורי כריתות או חיוב מיתות ב"ד, לא מענישים עונש חמור רק בגלל דעבר אמימרא דרחמנא, [וראה ג"כ בקובץ שיעורים כתובות אות נ"ח בשם הגר"ל רובין מוילקומיר שכתב חילוק זה בין איסור לאו לכריתות לגבי האיסור עצמו בעד אחד יוחזק].

ושמעתי מגיסי הרב אליהו זכאי שיחי' להקשות דאיזה כרת מל"ו כריתות היא דבר התלוי ב"חלות", הא לכאור' כל האיסורים תלויים במעשה, כגון שבת יוה"כ חלב ועריות, ואמנם מצינו לכאור' שני כריתות שתלויים בחלות, והם השוחט והמעלה בחוץ ועוד בדומה לזה, אולם ע"ז י"ל דאינו תלוי בחלות, אלא הגדר הוא שלא יעשה מעשה כעין הקרבה בחוץ, וא"כ הוי דבר התלוי במעשה.

מא. יל לחקור בדינא דבעינן קידוש במקום סעודה, האם הביאור הוא שזה מדיני הקידוש, כלומר שמדיני הקידוש שתהא הסעודה סמוכה לו, או דלמא שהוא מדיני הסעודה, כלומר שמדיני הסעודה שיהא הקידוש סמוך לה, ונפק"מ באדם שאינו תאב לאכול, והאכילה גורמת לו צער, דבכה"ג פטור מאכילת סעודת שבת כמבואר בשעה"צ [סי' ר"צ סק"א], וא"כ יל"ד האם פטור ג"כ מדינא דקידוש במקום סעודה.

וברשב"ם בפסחים [קא, ד"ה אף] כתב וז"ל אין קידוש אלא במקום סעודה, במקום שאתה קורא לשבת, כלומר

למטבע, וא"כ נחשב שלוקח מבעל המכונה.

לז. מעשה שהיה בבחור ישיבה שמצא עט שכתוב עליו שם בעליו, אלא שמחמת גודלה של הישיבה לא הכיר את בעליו, וע"כ שאל את חבריו האם מכיר את בעל העט, ומשהשיב בחיוב ביקש ממנו שיעביר את העט לבעליו.

לח. אולם הבחור שקיבל את העט היה מבני ספרד, ואילו המוצא היה מבני אשכנז, וא"כ הא הוי פלוגתת השו"ע והרמ"א אי פסקי' דשומר אבידה כשומר חנם או כשומר שכר, וא"כ המוצא מגרע בשמירתו שמעביר את העט לשומר חנם, והגר"ר עמרם פריד שליט"א אמר שבלא"ה פשע המוצא משום שאסור להחזיר אבידה ע"י שליח, ובסיפרי יליף לה מקרא.

לט. יל"ע במקרה שתהיה תביעה בין בן ספרד לבן אשכנז, בהלכה בחו"מ ששנויה במחלוקת השו"ע והרמ"א, וכגון בר מצרא בשכירות, שלדעת השו"ע אף בשוכר אמרי' בר מצרא, ואילו לדעת הרמ"א לא אמרי' בר מצרא בשכירות, ומעתה יל"ד האם התובע האשכנזי יוכל לתבוע מספרדי לקיים דין שהספרדי מחוייב בו והאשכנזי אינו מחוייב בו, וצ"ע.

מ. כתב הגר"ר ראובן כץ זצ"ל בספרו דגל ראובן [ח"ג סי' ט'] דלא אמרי' אי עביד לא מהני אלא באיסורי לאו, ולא באיסורי כריתות, וטעמו ונמוקו עמו, דהא הגמ' בתמורה [דב,] מקשה דאי לא מהני אמאי לקי, ומשני דעבר אמימרא דרחמנא,

קרייה דקידוש שם תהא סעודה ומדרש הוא, אי נמי סברא היא מדאיכבע קידוש על היין, כדתניא לקמן [קו,א] זוכרהו על היין מסתמא על היין שבשעת סעודה הוקבע דחשיב, עכ"ל הרשב"ם.

ולענ"ד דלפי הביאור הראשון ברשב"ם שלומדים זאת מ"וקראת לשבת עונג", א"כ העיקר הוא העונג, והוי מחמת הסעודה, ואילו לביאור השני הוא מדין הקידוש שנאמר שם זכרהו על היין, וא"כ הוא מדין הקידוש. [והצעת דבר זה לפני כמה ת"ח, והיו שהסכימו והיו ששללו, וליבי נוטה לפרש כן.] וא"כ חקירה זו תלויה בב' הביאורים ברשב"ם, וראה בענין זה בחי' מרן הגר"מ סי' ז'. [והסתפקתי באדם שסועד בשבת עם משפחתו, האם עדיף שיטול ידיים ראשון או אחרון, האם עדיף ליטול ראשון ובכך יקיים קידוש במקום סעודה, [ואף שמחכה ל"המוציא" לשאר בני הבית, מ"מ י"ל דהנטילת ידיים שייכת לסעודה, ואינו מוכרח.] או דלמא ליטול אחרון, ולהרויח הענין של תיכף לנטילה ברכה [אם אינו גורם בכך טירחא דציבורא.] והנה מצד הלשון שבקידוש איתא "במקום" סעודה, ואילו בנט"י איתא "תיכף" לנטילה ברכה, ומשמע דבנט"י הדבר פחות מרווח, אולם כ"ז לגירסת הבבלי, דאילו בירושלמי בברכות גם על קידוש איתא "תיכף לקידוש סעודה", אולם אחי הרב יהודה שיחי' אמר שודאי עדיף ליטול אחרון, דעל שיעור ההפסק בין הנטילה לברכה כתב הרמ"א דהוא בשיעור

כ"ב פסיעות, ואילו על שיעור במקום סעודה פסק הגר"ש אלישיב זצ"ל הוא בשיעור כחמש דקות].

מב. ראיתי מי שהקשה על תוס' בגיטין [ב,ב ד"ה ע"א נאמן] דמבו'

בדבריו ששחיתת קטן אינה כשרה, כיון דאינו נאמן לומר ששחט כדין, והקשה דמבו' בריש חולין שבקטן ישנה הסתברות דאינו שוחט כדין, ולא מחמת שאינו נאמן, וי"ל דאילו היינו אומרים שבקטן אין סיבה שישחוט בצורה לא טובה, א"כ היינו אוכלים משחיתתו מדין רוב מצויין אצל שחיטה מומחים הם, ומכיון שאי"ז כך, ע"כ גם אינו נאמן.

מג. שמעתי להקשות בכל רוב חנויות הא ה"ה כמובן אף ברוב של חמישים ואחת חנויות כנגד ארבעים ותשעה חנויות, וא"כ הא מלבד הטריפות של הארבעים ותשעה איכא נמי הרבה טריפות בחנויות הכשרות שאנו מכשירים מדין רוב, וא"כ סמוך מיעוט הטריפות שנמצא בחנויות הכשרות, למיעוט הטריפות שמצא בחנויות הטריפה, והו"ל רובא, וי"ל בזה, שאחרי שהכרענו את הדין על אותם בהמות שאינן טריפות מדין רוב, א"כ אינו חוזר וניעור להצטרף לרוב יחד עם חנויות הטריפה, [והעירני ידידי הרב ישראל מאיר טופר שיחי' דאי נימא דאזלי' בתר רוב חנויות כנגד רוב בשר, לא תיקשי, ונאמנו דבריו מאוד].

מד. שמעתי לדון באדם שיש בבעלותו חנות, ומשתכר ממנה סך

נימא שמותר לגנוב מהמדינה, מ"מ ל"ש לדון כבר בכוונת המדינה למי עדיף שהכסף יבוא, וא"כ כל הקודם זוכה, וצ"ע בזה.

מה. הנה חקרו האחרונים בגדר השליחות, האם הוי כידא אריכתא וכמעשה קוף בעלמא, או דלמא דהוי כהאצלת סמכויות, ונראה לומר נפק"מ נוספת, האם השליח צריך לכוין לשם מצוה, או שצריך רק לכוין לשם עשיית השליחות.

מו. התעוררתי מדוע בתפילת שחרית קריאת התורה היא אחר שמונ"ע, ואילו בתפילת מנחה היא קודם שמונ"ע, וגיסי הרב שמואל צארום שיחי' תירץ שקריה"ת מכיון שהיא חובת ציבור מחויבת להיות בין שני דברים שהם חלק מהתפילה, וא"כ בשחרית היא בין שמו"ע ל"אשרי" ו"ובא לציון", ואילו במנחה היא בין "אשרי" לשמונ"ע, והדברים נלאים, אולם במנחה של יוה"כ מתחילים מנחה בקריה"ת, וצ"ע.

מו. כמז"כ יל"ע מדוע קוראים את פרשת זכור לאחר קריאת התורה, והרי פרשת זכור חיובה מה"ת, ואילו קריאת התורה חיובה מדרבנן, ונראה ליישב שמכאן מוכח שתדיר אינו סימן אלא סיבה, וממילא אף בתדיר דרבנן דוחה שאינו תדיר דאורייתא, ויש לפלפל בזה.

מה. הנה ישנם מקומות בעולם בקוטב הצפוני שהשמש לא זורחת שם במשך מספר חודשים, ויש לילה לכמה חודשים, וכמובן דל"ש לגור שם בקביעות

של שלושים אלף ש"ח בחודש, ואחיו משמש כעובד בחנות זו ומשתכר חמשת אלפים ש"ח בחודש, ולצרכי מס רשם בעל העסק את החנות על שמו של אחיו העובד בחנות, והנה הלך האח העובד לשרת במילואים, והחוק בענין זה קובע שמקבל את המשכורת שמקבל בעבודה, וע"כ קיבל העובד משכורת של שלושים אלף ש"ח, ויל"ד האם יכול לומר אחיו הבעה"ב, שמגיע לו מתוך סכום זה עשרים וחמשה אלף ש"ח, כלומר את מה שקיבל יתר על משכורתו האמיתית, שקיבל מחמת שהעסק של אחיו רשום על שמו, או דלמא שיקבל חלק מכך, והנה לו יצוייר והשאלה הייתה לגבי נשים, שאחת רשומה על שם עבודת השנייה, ואחת מהן לידה, ומקבלת חופשת לידה בסך גבוה, רק עקב היותה רשומה, [וכמובן דמיררי דזו שהיא באמת משתכרת בסך הגבוה היא כבר מבוגרת, ולא עומדת ללדת, דאל"כ הי' צריך להיות הסכם ביניהן מה יקרה כשזו המשתכרת סך גבוה באמת תלד, איזו סכום תקבל בחופשת לידה]. ובהא נראה לענ"ד שמי שרשומה כמי שמקבלת שכר גבוה לא תקבל את הסכום הגבוה, כיון שדמי חופשת לידה אינן כתשלום על הלידה כמובן, אלא כאמצעי מחיה לתקופה שאינה עובדת מחמת הלידה, משא"כ באדם שמשרת במילואים הרי שכסף זה משמש כמשכורת, ולכאו' יכול לומר שכל מה שהלך לשרת במילואים זה מחמת שידע שיקבל ע"ז סך של שלושים אלף ש"ח, ועוד יל"ד דאף אי

מחמת הקור העצום, ובודאי שאין שם יהודים, אולם לעצם הענין יש לדון בכל הדברים שחייבם מחמת היום אי חייבים שם.

מט. ונראה דיש לדון בזה בכל מצוה ומצוה בגדר חיובה, וכגון ציצית דפשיטא שפטורים שם, דהא כתיב "וראיתם אותו" וא"כ הר"ז דין באור, ולאידך גיסא בתפילה נראה דחייבים שהחיוב לא בא מחמת היום כלומר האור אלא מבחינת התאריך [וכמובן דיל"ד האם נחשב שעובר התאריך שם, וד"ז תליא במה שדנו לגבי קיום מצוות בחלל, דדעת המנחת יצחק דאין שום מצוות בחלל, וכידוע שמבחינה מדעית אין זמן מחוץ לכדור הארץ, ולפ"ז קטן שיעלה לחלל ויהיה שם שנה, רק בגיל י"ד יהיה בר מצוה]. ובתפילין נראה דחייב משום שהפטור הוא על "זמן שינה", ויש לפלפל בזה עוד, ועוד חזון למועד בעזה"י.

ידועים דברי הכסף משנה (פ"ח מהל' אבוה"ט הט"ז) שהאדם אינו נטהר בעצם הטבילה במקוה אלא ביציאה מהמקוה, [ועי' ריטב"א מכות ג, ב.] ומקשים העולם דא"כ אמאי אמרי' בביצה (כ, ב) דאסור לטבול בשבת משום דנראה כמתקן שיכנס למקוה, ולשיטות שמותר לאדם להכניס עצמו לאונס, א"כ הוא מוכרח להוציא את ראשו, וממילא נטהר [וכמובן דאין שיטה שמתירה להכניס עצמו לאונס, אלא דהוי מדרבנן, וא"כ לק"מ דהכא האיסור מדרבנן]. ומתמצים (עי' זהב טהור מקואות סי' ד') דאין כוונת הכסף משנה

שהטהרה היא ביציאה שהרי כתוב "ורחץ בשרו במים", אלא הכוונה לגמר הטהרה, אולם ד"ז צ"ע שהרי כל כמה שבמים אינו טהור, שוב אין איסור להכנס למקוה.

ונראה ליישב דבגמ' לא כתוב שאסור משום "מתקן", אלא משום דמיחזי כמתקן, וא"כ ב"מיחזי" א"א לחלק ד"ז לשלבים, ובמיחזי האיסור הוא על התוצאה הכללית, וא"כ זה נראה כמתקן. [וכמו"כ י"ל על מה שנהגו העולם לקנות חנוכיות יקרות משם זה קלי ואנוהו למרות שההדלקה עצמה היא בכוסיות זכוכית, והיינו משום דזה קלי ואנוהו זה לפי הנראה לעין, ובפעול נראה חיוב מצוה].

נ. בספרי (פרשת חוקת) איתא דהמת עצמו אינו טמא, אלא פורשת ממנו טומאה, והנוגע בו נטמא משום הטומאה הפורשת מהמת, ויליף לה מקרא ד"והנוגע בו יטמא" אבל המת עצמו אינו טמא.

וכמו"כ מבו' בשו"ת הריב"ש (כמדומה סי' ע"ט) דהקשה היאך מכניסים מת כהן בין מתים אחרים, הא מטמאים כהן בידים, ותירץ ד"ולמתים חפשי" שהמתים פטורים מכל המצוות, ומאי קושיא הא לכאור' המת הוא טמא בלא"ה וא"א להוסיף טומאה כשהוא כל הזמן בדרגת הטומאה החמורה ביותר, ומוכח דס"ל כהספרי שאין המת עצמו טמא.

ולכאור' היה מקום לדון עפ"י הסוגיא בנדה (סא, ב) לגבי אם מלבישים את

המתים בכלאים, משום שכשיקומו בתחיית המתים יעברו על איסור כלאים, וה"ה הכא כשיקום הכהן בתחיית המתים הא יחי' ליד כאלו שלא יקומו, והיאך מטמאים את הכהן, וצ"ל עפ"י הנדון [עי' שיח השדה ח"ב] דאם הכהן לאחר מיתתו חוזר לכהונתו, ושמעתי מהג"ר נחום נבנצאל שליט"א דמהאי טעמא רב זירא לא זימן בסעודה למרות דמבו' במקו"א שהי' כהן. והיינו משום דקם רבא ושחטיה לר"ז (מגילה ז, ב), וע"כ פקעה כהונתו ממנו, ויש לפלפל בזה עוד, ואכמ"ל. [ועי' בגליוני הש"ס ברכות יט, ב, משכ"ב].

נא. בסנהדרין (פ"ח ואילך) מבו' הסוגיא דנביא שכובש נבואתו וכו', ומבו' התם דנביא שאמר נבואה של נביא אחר חייב מיתה, וראיתי שהגרש"מ דיסקין זצ"ל הקשה להגרמ"מ שולזינגר זצ"ל (מובא בספר משמר הרש"ם) דהיאך ידעי' מיהו הנביא שהתנבא קודם, ויטען הנביא שקר, שהנביא אמת הוא שמע ממנו וסיפר את הנבואה. ונראה ליישב דהא אמרי' בסנהדרין (פט, א) דאין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד, וא"כ ודאי שהנבואה לא נאמרה לשניהם, ומעתה י"ל דאחד מהם הביא עדים שהתנבא בבוקר, ועל השני יש עדים שהיו עמו ולא התנבא, וא"כ בהכרח שהנבואה הגיעה לנביא הראשון.

נב. יש להעיר על מה שאדם מניח תפילין אף כשעומד להסתפר, ולכאור' השיער שעומד לספר הו"ל חציצה, כיון

דקי"ל (שבועות מב, א) דכל העומד ליגזז כגזוז דמי, ואמנם באנשים שמשאירים שערות לאחר התספורת, א"כ השיער הנוסף הו"ל מין במינו ואינו חוצץ, אולם באנשים שעושים קרחת, לכאור' הקושיא במקומה עומדת, ואמנם הכלל דכל העומד ליגזז נאמר בסוגיא בשבועות לגבי אין נשבעין על הקרקעות, דאם הפירות עומדים להיגזז לא חשיב קרקע, ויל"ד אי דמי לשערות אדם דאפשר שבטלים לגופו [היכא דהוי דרך גידולו - עי' משנ"ב סי' כ"ז ס"ק ט"ו]. אולם יעוי' בשו"ע (יו"ד סי' קצ"ח ס"ו) לגבי שערות אשה במקומות שנוהגת לגלח דהוי חציצה, ושמא יש לחלק בין שער שאדם רוצה בגודל מסוים וכך הדרך שתמיד גדל, ורק כשמגיע לשיעור ארוך מקצרו, לבין שער נשים שאינן מעוניינות בו כלל, וע"כ תמיד הוי חציצה.

נג. בשו"ת מהרי"ט (ח"א סי' מ"א וסי' נ"א) חקר האם ב' שערות הוי סימן או סיבה, כלומר האם הם סימן לגדלות, או דלמא שהם עצמן גדלות, ובצפנת פענח (פ"ב מהל' אישות ה"ט) נקט דהוי פלוגתא דבבלי וירושלמי, דבירושלמי איתא שאם ע"א העיד שראה ב"ש בגבה וע"א מעיד שראה ב"ש בכריסה, דן הירושלמי האם זה "דבר" ולא חצי, ואם זה סימן אי"ז דבר ולא חצי דבר, ואם זה סיבה הוי דבר ולא חצי דבר, ובהא נחלקו הבבלי והירושלמי.

וי"ש להבין מ"ש למימר דב"ש הוי סיבה אטו זה עצמו "גדלות", ועוד דהא

בש"ס קרי לה "סימנים", והביאור בזה נראה דהא דקתני "סימנים" אי"ז ראי', משום שבשבילנו השערות הן סימן, ובעצם הדבר י"ל שכמו שעובר אינו חי מצ"ע ואינו מאכיל בתרומה ואינו מוריש, לא משום שהוא בבטן אמו, אלא משום שישנו תהליך התפתחות מסוים, ועד שלא עבר את תהליך ההתפתחות ההוא אינו נחשב כיצור חי, וה"נ בב' שערות דהוי חלק מתהליך ההתפתחות של האדם, ועד שמתפתח כן אינו נחשב כגדול.

נד. הנה בקיץ תשע"ו התרחש פיגוע בהר הבית, ונהרגו שני שוטרים ישראלים הי"ד, ונתפרסם בשם הגר"א נבנצאל שליט"א שיכנסו כהנים להר הבית ויוציאום, ולא זכיתי להבין מאי אולמיה איסור כניסה להר הבית לישראלים, מאיסור טומאת כהנים, שהרי הכהנים שיתעסקו עם גופות המתים יטמאו כמובן, ובפרט שכהנים אלו טמאים הם, וא"כ אין להקל להם באיסור כניסה להר הבית, וא"כ יל"ע אי כהן טמא עובר באיסור קל יותר מישראל טמא, ואף כשנכנס למקום העזרה, ועוד תימה שהרי על איסור כניסה למקום המקדש יש דעות בראשונים [הראב"ד והמאירי] שקדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבוא, ואמנם לא קי"ל הכי, אבל מ"מ איסור זה לכאור' למעשה קל יותר מאיסור טומאת כהנים.

נה. הגר"י זילברשטיין שליט"א סיפר מעשה באסיר בור וע"ה שהתפלל לראשונה בחייו, וע"כ קרא את

כל הסידור, כולל כל האותיות הקטנות כגון אם שכח אינו חוזר וכו', ועל הניסים ויעלה ויבוא, ונשאלת השאלה האם יצא יד"ח, והרב פסק שבחורף יצא יד"ח משום שאם הזכיר טל לא חוזר, משא"כ בקיץ אם הזכיר גשמים חוזר, ולענ"ד יש להעיר שהרי אותו אסיר אמר "בחורף אומרים משיב הרוח ומוריד הגשם", וא"כ לא ביקש גשמים בקיץ.

נו. ראיתי שהגר"י זילברשטיין שליט"א כתב על אברך שאין לו זמן לברך ברכת המזון, וע"כ אוכל דברים שאינם מחייבים ברכת המזון, והרב פסק שאי"ז הנהגה נכונה ובעידנא דריתחא מענישים ע"כ שמתחמק ממצוה, ויש להעיר דאטו אדם מחויב לעשות כל מצוה שנקרית בידו, ומדוע לא יהיה מחויב ללכת עם ב' ציציות, וע"כ שכשאדם עושה בכח מעשה להתחמק כמו בזמן חז"ל שהיה לובש בגד במיוחד שאין לו ד' כנפות, [ולפ"ז יש להעיר ע"כ שבפראקים היום מתחמקים ממצות ציצית, ואילו בלבישת בגד מיוחד לציצית מקפידים, ולפי דברינו אדרבה על לבישת בגד מיוחד אינו מחויב, ואילו לעגל כנף זה דבר הרבה יותר בעיית], וכמו"כ יש לעורר שלכאור' עדיף ללכת עם גופיית ציצית דאז ישנה הנאת לבישה בקיץ, ומה שחוששים שהציצית נוגעת בגוף, עי' בשו"ת פאר הדור [סי' ז'] ובבית יוסף [יו"ד סי' רפ"ג סעיף ד'] דאין לחוש לזה, וכמו"כ תמיד תמהתי מדוע אנשים הולכים בחורף עם סוודר במקום

ללכת עם כמה ציציות וירויחו עוד מצוה. ויש עוד להקשות מתוס' ערוך בברכות [לז,ב ד"ה אמר] על רבי דוד ממ"ץ שהיה אוכל תמרים משום שזה מזין, ולא רצה להתחייב בברכת המזון.

נז. ראיתי שהגר"א בר שלום שליט"א עורר בענין מעשן האם הוא פסול לעדות לחופה, והנה יש להבהיר שודאי שבדיעבד עדותו כשרה, ואין צריך לעשות קידושין חדשים, ודאי שאין להתיר אשת איש עפ"י זה, ולגופו של ענין האם מזיק פסול לעדות, הנה כתב הב"ח [חור"מ סי' ל"ד סעיף י"ב] כתב דמזיק פסול לעדות, אולם נראה להוכיח שדבר זה אינו מוסכם, דהנה כתב הרמ"א [חור"מ סי' ל"ד] דהחולק עם הגנב כשר לעדות, ומקורו משו"ת הריב"ש, וביארו הקצוה"ח [סק"ג] והנתיבות דגונב מן הגנב אין לו דין גנב אלא דין מזיק, ומוכח מהכא דעת הריב"ש והרמ"א לפי ביאורם של הקצוה"ח והנתיבות דמזיק כשר לעדות, וכמו"כ יל"ד בזה עוד להקל עפ"י הנתיבות [סי' נ"ה ס"ק י"ח] שכתב שכל נזק שרבים עושים אותו ומורגלים בו לא נחשב נזק, והגע בעצמך דאטו כל אדם שיש לו רכב הרי הרכב פולט אור מזהם, וכן אדם שיוצר קליטה סלולארית שמזיקה, וכן הלאה, ושמא י"ל לחלק בין עישון שרק כחמישית מהאוכלוסייה מעשנים [ונתן זה כולל את האוכלוסייה הערבית, ובציבור היהודי האחוז קטן משמעותית], ועוד יל"ד בזה עפ"י רבינו יונה [ריש מס' אבות] שכל

מזיק עובר משום לא תגזול, וא"כ פשיט שמזיק פסול לעדות, ואין להקשות על רבינו יונה דא"כ כל מזיק בסתר יתחייב כפל, כיון דדמי לגניבה, די"ל עפ"י מש"כ באילת השחר בשם הגרי"ז שכל לקיחת ממון חבירו שלא ברשות, עובר בלא תגזול, והיינו כל היכא שחסר אחד המרכיבים לגניבה, ובכללם כשחסר "וגונב מבית האיש", אכן יש לציין שמו"ר הגר"ד מילר שליט"א אמר בשם הגר"י הלוי סולובייצק שליט"א שדברים אלו אינם מהגרי"ז. [ולענ"ד עד שמעירים על המעשנים שיעוררו על העדים שמחזיקים ברשותם מכשיר פרוץ רח"ל, דנכשלים באביזריהו דג"ע].

נח. במש"כ הגר"א בר שלום בענין כתובה מוגזמת, לבאר בטוב טעם ודעת מדוע ל"ש כאן טענת אסמכתא, ואומדנא, ומשטה אני בך, אולם יל"ד במקומות שהמנהג שכותבים סכום גבוה משום כבוד, דבכה"ג שהמנהג הוא כן הוי טענה אלימתא לפטור מחיוב הכתובה המוגזמת, אכן נראה לחלק, דאי משום אסמכתא, א"כ הוא פטור מכל חיובו, ואף מסכום שאינו מוגזם, כיון דהשטר כולו בטל, משא"כ אם דנים מחמת המנהג לכתוב סכום גבוה לשם כבוד, א"כ בהא י"ל שמחויב לשלם סכום שביה"ד יאמור שביכולתו לשלם, כיון דאין נעקר השטר כולו, ודו"ק.

נז. בענין ההיתר של בנ"י לקחת את ממון המצרים, י"ל עפ"י הגמ'

נקבות, והו"ל שרוב העולם אינו יכול להתיימש, וא"כ מה מועיל שרוב העולם ממשמשים בכיסם בכל שעה ושעה, וצ"ע. [ולכא' יל"ד בזה אי נימא שרוב הכסף בעולם הוא של גברים בוגרים, וא"כ תליא במחלוקת הפוסקים לענין רוב חנויות כנגד רוב בשר - עי' פתחי תשובה יו"ד סי' ס"ג - וכמו"כ יל"ד בזה מסוגיא דרוב בעילות אחר הבעל [סוטה כז,א] והא התם נמי הוי רוב בשר - הבעל - כנגד רוב חנויות - שאר אינשי דעלמא - וצ"ע בזה].

פא. וכמו"כ יש להקשות על מש"כ הפוסקים [החזו"א והגריש"א] דאף שבזה"ז אין אדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה ושעה, מ"מ הרי אלו שלו, והדברים צ"ע דהא אי"ז דין, אלא אומדנא, והמציאות השתנתה בענין זה, וראיתי מי שביאר דהוי הפקר בי"ד הפקר, וצ"ע. [והסיבה לשינוי המצב לענ"ד היא משום שבזמננו המשקל היה מעיד על שווי הכסף, וכל הכסף היה בשווי אמיתי, ולא כיום ששטר של עשרים ש"ח שוקל כמו שטר של מאתיים ש"ח, וע"כ בזמננו היו מרגישים כשכסף היה נעלם].

פב. יל"ע בן ספרד שמצא אבדה, האם יוכל לשלוח שליח מבני אשכנז שיחזיר את האבדה, דלכא' יש מקום לומר שהרי השו"ע פסק דשומר אבדה כשומר שכר, כרב יוסף [ב"מ כט,א], ואילו הרמ"א פסק דהוי כשומר חנם כרבה [שם], וא"כ מגרע לשמירתו, ולכא' י"ל שיכול באופן שיעשה תנאי שיהיה כשומר שכר, שהרי

בסנהדרין [צא,ב] שהיה זה שכר על השעבוד, וא"כ שרי מדינא דעביד איניש דינא לנפשי'. [ושמעתי לבאר בזה עומק נוסף, דהנה יל"ע אמאי במכת חושך נכנסו לבקש מהם את התכשיטים, ולא לקחו את התכשיטים, הא כיון שהמצרים לא רואים אותם, ויכולים לחפש בכל הבית, וכן מסתבר שהיו יודעים, שהרי היו עבדים אצלם, וא"כ יכלו לקחת בלי שידעו, והביאור הוא שבכל המכות דם צפרדע וכו', המצרים ראו שלבנ"י ישראל לא הייתה מכה, והמכה היחידה שהמצרים לא ידעו אם יש לבנ"י היא מכת חושך, שהרי א"א לראות שהשני רואה כמובן, וע"כ המצרים יכולים לחשוב שחושך זה אינו מכה אלא תופעת טבע שקורת אחת למאות שנים וכדו', אלא שמשה זיהה אותה ראשון, וע"כ היו צריכים בנ"י להסתובב ליד המצרים ולהראות להם שהם מסתובבים באופן חופשי, וע"כ באו לשאול מהם במכת החושך, ובדוקא שידעו שהם מסתובבים, דאל"כ הרי שהדבר לא היה נחשב מכה, ודו"ק, ומהגר"ד פיינשטיין שליט"א שמעתי לבאר שיש דין שהמצרים יתנו].

פ. בענין השבת אבידה בכסף, דהרי אלו שלו כיון שאדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה ושעה, יש להקשות דהנה בכסף של קטן ליכא יאוש, שהרי קי"ל [ב"מ כב,ב] דקטנים לאו בני מחילה נינהו, וכמו"כ נשים נשואות שממונן של בעליהן, וא"כ הא מחצה זכרים ומחצה נקבות, ומיעוט קטנים וסמוך מיעוט קטנים למחצה

בעל האבדה אינו יכול לומר אין רצוני שיהיה פקדוני ביד אחר [גיטין כט,א], שהרי חברו יכול היה למצוא את האבדה, ויל"ד בזה באופ"א עפ"י דברי הגר"נ קרליץ בחוט שני על חו"מ שבבי"ד אף אם הדיין מבני אשכנז והנידונים מבני ספרד מחויב לפסוק להם עפ"י מנהגו, כיון שהדיין אינו מייעץ לנידונים כיצד לפסוק אלא הוא מחיל את הדין, [ושאלתי את מו"ח הגר"י טולידנו שליט"א המשמש כדיין בביד"צ בני ברק מיסודו של הגר"נ קרליץ זצ"ל, ואמר שאפי' בבי"ד זה לא נוהגים כן, והסתפקתי באשכנזי שתובע את שכנו הספרדי לקיים דינא דבר מצרא בשכירות, שלדעת השו"ע חייב ולדעת הרמ"א פטור, האם הנתבע יכול לומר לתובע הרי לשיטתך אין חיוב בכך, וצ"ע.] וא"כ הדבר תלוי לאיזה בי"ד ילכו, וקי"ל הולכין אחר הנתבע, אולם כשהצעתי נושא זה בפני הגר"ר עמרם פריד שליט"א אמר דבלא"ה אין לשלוח אבדה ע"י שליח, כיון דבסיפרי בפרשת שופטים יליף לה מקרא דאין לשלוח אבדה ע"י שליח.

פג. בכל עניין יאוש האם הוא הפקר או היתר זכייה, דאית ביה כמה נפק"מ, הנה כתב רש"י [ב"מ כא,א] דיאוש הוי הפקר, ומאידך גיסא ברש"י עה"ת בפרשת שופטים הביא דברי הסיפרי שאם אדם איבד חפץ ומצאו עני קיים מצות צדקה, ואי נימא דיאוש הוי הפקר, א"כ אמאי קיים מצות צדקה, הא אי"ז מתייחס אליו כלל, וצ"ל דרש"י גופי' לא ס"ל

כהסיפרי, כיון דבלא"ה מוכח מהבבלי דלא ס"ל כהסיפרי, דבסוגיא דכתובות [סז,ב] אמרי' דבן ציצית הכסת נהיה עני, ולא הועילה לו הצדקה שעשה שהיו העניים לוקחים את הכרים והכסתות שהיה הולך עליהם, כיון שעשה לשם כבוד, ולכאור' לא גרע מאדם שאיבד אבדה ומצאה עני, ושמא יש לדחות דאי"ז שלא קיים מצות צדקה, אלא שצדקתו לא הגנה עליו [וע"ד המוסר י"ל שכבוד הוי כוונה הפכית] ויש ליישב את הסתירה באופ"א דשמא הסיפרי ס"ל כרבי יוסי בנדרים [מג,א] שבכל הפקר הוי כעין היתר זכייה, כלומר שעד שלא זוכה בזה אחר החפץ נשאר ברשותו, וראיתי בחי' הגר"ד לנדו שליט"א [ב"מ אלו מציאות] שכתב ששונה יאוש מהפקר ביסודו, כיון שהפקר היא פעולה רצונית, ואילו יאוש היא פעולה בלתי רצונית, ודו"ק.

פד. שמעתי מזקני הגר"א בן דוד זצ"ל שנחלק עם יבלחט"א הגר"ש בעדני שליט"א האם מחויב לשלם ממון כדי לנסוע במונית, ולא באוטובוס, כדי לשמור על העיניים יותר, וזקני זצ"ל ס"ל שמחויב להוציא ממון בשביל דבר זה, כיון שכדי לא לעבור על לאו מחויב להוציא כל ממון, כמב' ברמ"א [או"ח סי' תרנ"ו ס"א], או דלמא שכיון שאינו מחויב לעשות דרך ארוכה, ונחשב כליכא דרכא אחרינא, כמב' ברשב"ם [ב"ב נז,ב], א"כ אינו מחויב להוציא ממון כדי להינצל מראיות אסורות, וכך הייתה דעת הגר"ש

בעדני, ולדברי זקני, הגר"ש בעדני הודה לבסוף שמחויב לנסוע במונית [וכמובן דכ"ז כשאנו בטוח שיכשל בראייה, אלא בהעברה בעלמא, אולם אם יודע בוודאות שיכשל בראייה, מחויב להוציא ממון בשביל זה].

סה. בב"ק [פגא] איתא שבזמן המצור היו משלמים לרומאים כסף כדי שיביאו כבש לקרבן התמיד, והיה אחד שהיה בקי בחכמה היוונית, ואמר להם להעלות חזיר, ואכן עלה חזיר ונעץ ציפורניו בחומה, והזדעזעה ארץ ישראל ת"ק פרסה על ת"ק פרסה, ולכן גזרו על איסור לימוד יוונית, ואיסור גידול חזירים, והדברים צ"ב, דאטו החזירים הם הבעיה, והרי אם לא היה חזיר היו מביאים חיה טמאה אחרת, ולמה הדבר דומה, שאם יהיה פיגוע דריסה ברכב מסוג מסוים, יאסרו על שימוש באותו רכב, וצ"ע.

פו. בביצה [טזא] אמרי' כל מזונותיו של אדם קצובין מר"ה ועד ר"ה חוץ מהוצאות שבת ויו"ט והוצאות בניו לתלמוד תורה, ובחי' הריטב"א [שם] כתב שה"ה שהוצאות כל המצוות חוזרות, וצ"ע דא"כ מדוע הגמ' כתבה רק הוצאות שבת ויו"ט והוצאות בניו לת"ת, ושמעתי לבאר שהוצאות שבת הם שונות שהרי כל אדם מוציא מדי פעם באוכל טוב יותר, וכן כל אדם משקיע בבניו על לימודים לחוגים מסוימים, ואילו בתפילין וארבעת המינים פשיטא דחוזר, הרי אלולא המצווה לא היה מוציא כסף ע"ז, וממילא היה הו"א שכסף

זה לא חוזר, וקמ"ל שחוזר, או בנוסח אחר שבמצוות אלה ישנה הנאה ממשית, משא"כ בתפילין וארבעת המינים שאין הנאה מלבד המצווה עצמה. [ושוב ראיתי בשם הגראי"ל שטיינמן זצ"ל שההוצאות אינן חוזרות בשאר מצוות, דאל"כ מה השבח בר"ג שקנה אתרוג באלף זוז, ויל"ד בראיה זו, שהלא עדיין הדבר מהווה ניסיון גדול וכמו שבצדקה אין אדם מעני מן הצדקה ובכ"ז הדבר מהווה ניסיון אף לצדיקים, ויש מקום לחדש ולומר שכל דברי הריטב"א שאף בשאר המצוות חוזר, היינו רק לקיום עצם המצווה ולא להידור מצווה, ובשונה מהוצאות שבת ויו"ט, וכן הוצאות בניו לת"ת שאף כמה שמהדר הדבר חוזר, כיוון שהיו עונג שבת טפי, וכן ת"ת טפי, משא"כ מי שהולך עם תפילין מהודרות אינו מניח יותר תפילין, אלא רק מהדר הידור צדדי בתפילין, וכעין מה שהבאנו מהגר"מ אזורי שליט"א שהמהדר בסיפור יצ"מ הוי הידור טפי מכל הידור, כיוון שמי שמאריך בסיפור, הרי שהסיפור נהיה משובח יותר].

פז. הנה מצינו חילוק בין דין חשד, לבין דין מראית העין, דבמראית העין קי"ל [ע"ז יא, ובשו"ע או"ח סי' ש"א סעיף מ"ה] דכל דבר שאסרו חכמים משום מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור, ואילו לגבי חשד, היכא שלא רואים אותו ליכא חשד, וצ"ב החילוק, ושמעתי לחלק שבמראית העין החשש הוא שמא ילמד ממנו, וע"כ הוא חמור יותר, ומשא"כ בחשד שהחשש הוא שיחשדו בו, וע"כ

שהובאה בתוס' בכתובות (ו, א) דפסי"ר דלא נח"ל שרי אף בדאורייתא, וכן דעת הסמ"ג והבעל המאור, וכמו"כ איכא פלוגתא נוספת, האם כל הך דינא דפסיק רישי' ולא ימות הוי דין דאורייתא או דין דרבנן, דדעת השטמ"ק בחולין (ה, א) דכל הך דינא דפסי"ר הוי דין דרבנן, דאילו מדאורייתא מלאכת מחשבת אסרה תורה ודבר שאינו מתכוין מותר אף בפסי"ר.

ומעתה לאותם שיטות המצרפים גם דעות שלא נפקו להלכה לס"ס (עי' כף החיים יו"ד סי' ק"י כללי הס"ס כלל א') א"כ יש לדון בנושא זה עפ"י מה שכתבנו במקו"א (עי' שמעתתא דספיקות ח"א סי' י"ד), לדון בספק דבר שהוא ספק דאורייתא ספק דרבנן, וכגון אדם שמסופק אם בירך ברכות התורה, שזה עצמו ספק אם הוא חייב מדאורייתא או מדרבנן. [ואי"ז שייך כלל לדברי הט"ז (יו"ד סי' שמ"ב סק"א) לגבי ספק דבר אם הוא מדאורייתא או מדרבנן, דחשיב ספק דאורייתא, וז"פ].

דלכא'ו יש להתיר מצב כזה מג' סיבות, חדא, דהו"ל ספק דרבנן לקולא, לשיטת הרמב"ם (פ"ט מהל' טומאת מת הי"ב) דספק דאורייתא לחומרא מדרבנן, א"כ יש כאן ספק האם מחויב מדרבנן להחמיר משום ספק דאורייתא, [ורק דלביאור הגרש"ש בדעת הרמב"ם דספק דאורייתא לקולא, אין הכוונה שהתורה מתירה את הספק, אלא שהתורה אינה אוסרת להכנס לספק, אבל אם נכשל למ"ד התראת ספק שמה התראה ילקה וכו', עי' בכ"ז בשערי

הדבר קל יותר, ושו"ר שכך נקט הגר"א וייס, אולם יש להעיר שבבאר היטב [או"ח סי' רמ"ח] מב' לא כן, יעו"ש מחליף במילותיו בין מראית העין לחשד, ומשמע שלא חש להאי חילוקא.

פח. "פן" יוסיף להכותו" והיינו שיש איסור לשליח ב"ד להוסיף על המלקות, ויש להקשות אמאי בעי' להאי קרא, ותיפו"ל מדין "בל תוסיף" הכללי, ונראה ליישב דאי הוי מדין בל תוסיף, א"כ העבירה היא על המלקה, ובא פסוק זה לומר שהאיסור הוא על הבי"ד, בכך שקבעו מכה נוספת ללוקה.

פט. כתב הבאר היטב [או"ח סי' א' סק"א] שהטעם שהשו"ע לא הביא את דברי הזוהר שכל ההולך ד' אמות בלא נטילת ידים חייב מיתה, משום שמוטב יהיו שוגגין ואל יהיו מזידין, והדברים צ"ב דאטו אסור לכתוב הלכה בגלל שיש כאלו ששלא יקיימוה, והלא כל הדין נאמר שלא למחות במי שלא נראה שעומד לקיים דין זה, אולם לכתוב הלכה, מחויבים לכתוב את ההלכה כמות שהיא.

בענין פסיק רישא דלא נחא לי'
ע. ידוע הדיון באחרונים לגבי פסיק רישי' דרבנן דלא נח"ל, ויש אוסרים ויש מתירים, [ויעו"ר בכ"ז בשו"ת יבי"א (ח"ד או"ח סי' ל"ד) בהרחבה]. ולענ"ד היה נראה לגשת לנושא זה באופן שונה ממה שראיתי שדן בו היב"א והבאים אחריו. **דדנא** נחלקו הראשונים לגבי פסי"ר דלא נח"ל בדאורייתא, דדעת הערוך

ישר (ש"א פ"ב), א"כ לדעת הש"ך (יו"ד סי' ק"י כללי הס"ס כלל ד') דלא אמרי' ספק דרבנן לקולא במקום שיש חשש דאורייתא מיד, וכגון בלא יקרא לאור הנר שמא יטה, (וצ"ע שהש"ך סותר משנתו מהל' נדה יו"ד סי' קפ"ט לגבי ספק בוסתות, דאי הוי דרבנן אזלי' לקולא, למרות דהוי חשש דאורייתא מיד, (וצ"ע). א"כ לא אמרי' בכה"ג דספק דאורייתא, ספק דרבנן לקולא משום דאיכא חשש דאורייתא מיד].

ובאופן נוסף יש לדון, דכלפי הדאורייתא איכא ב' צדדים להתיר, כלומר חדא דמעולם לא התחייב בברכות התורה מדאורייתא ועוד דאפי' אם התחייב שמא כבר בירך, וכלפי החיוב דרבנן איכא ספק אחד האם בירך או לא בירך, וכן מבוי בדברי הרעק"א בתשו' (קמא סי' ס"ד), יעו"ש, [אכן ראיתי בספר דינא דספיקא לידדי הרה"ג שלום יצחק מזרחי שליט"א שהביא ראיה אלימתא דלא אזלי' בתר רוב צדדים, מהא דאמרי' במנחות [קוב], דהאומר הרי עלי מנחה, ולא יודע למה נתכוין, מחויב להביא את כל האפשרויות של כוונתו, ותמה מדוע שלא יביא את רוב האפשרויות שאליהם התכוין, ויועיל מדין רוב צדדים].

ואופן נוסף יש לומר, דאמרי' ס"ס בנוסח זה, חדא דשמא הוי דרבנן ואז ספק דרבנן לקולא, ואפי' את"ל דהוי דאורייתא, שמא כבר ברך, ואינו חייב לברך כעת, [ויעו"ש בתהלה לדוד (או"ח סי' מ"ז) שכתב איפכא, חדא דחיישי' שמא ברך וממילא

פטור מלברך, ואפי' את"ל דלא בירך, חיישי' שמא הוי דרבנן, ודבריו צ"ע טובא, דהא על הצד שלא בירך, לא איכפל' דהוי דרבנן, משום שכעת נוקטים שלא ברך, וצ"ע]. ואין לתמוה על דברינו דאי"ז ספק ספיקא המתהפך, משום דא"א לומר ההיפך וכמ"ש התהילה לדוד, ובעי' ס"ס המתהפך כמבוי בתוס' בכתובות (ט, א), דשתי תשובות בדבר, חדא דאי"ז מוסכם לכו"ע דבעי' ס"ס המתהפך, יעו"ש בזה בש"ך (יו"ד סי' ק"י כלל הס"ס כלל ט"ז) ובנו"כ שם, ועוד דדבר זה בגדר הך דינא דספק דרבנן לקולא, דיעו"ש בשב שבעתא (ש"א פ"ג) שהביא הקושיא דלדעת הרמב"ם (ספר המצוות שורש א') דכל דרבנן הוי דאורייתא משום "לא תסור", דא"כ אמאי קי"ל (ע"ז ז, א) דספק דאורייתא לחומרא וספק דרבנן לקולא, הא כל ספק דרבנן הוי נמי ספק דאורייתא, ותירץ התשב"ץ בספרו "זוהר הרקיע" דבמקום ספק לא גזרו רבנן [ועי' בזה בספר משמר הלוי (ברכות סי' ע"ג) בדיוקים מתי אמרי' "ספק דרבנן לקולא" ומתי אמרי' "בספיקן לא גזור"]. וממילא כשדנים על הדרבנן ליכא צד איסור, דמכיון וכל שם ספק ממילא צד האיסור בטל.

וכך פסקו רבים מהאחרונים, יעו"ש בזה בש"ך (יו"ד סי' ק"י כללי הס"ס סעיף ט"ו) ובב"ח (שם) ובפרי מגדים בשפתי דעת (שם) ובפרי חדש (שם) ובשאר הנו"כ, [אלא דצ"ע דהב"ח סותר משנתו בזה. יעו"ש במש"כ באו"ח סי' ר"ט להחמיר בכה"ג לגבי ספק ברך ברכת מעין שלוש, וצ"ע].

עבדי' ס"ס בתרתי דסתרי כמבו' בתוס' בב"ק (יא, א ד"ה דקא).

עא. בשו"ת רעק"א [קמא סי' קע"ב] הקשה למ"ד עובר ירך אמו, איך שרי לאדם לבוא על אשתו כשהיא מעוברת, הא אם היא מעוברת בבת, הרי הוא בא על בתו, ותיירץ דאין חייבים על ביאה כזו משום דהיא פחותה מג' שנים, ויל"ע בתירוצ' זה, שהרי החיסרון בפחותה מבת ג' שנים, היינו משום דבתוליה חוזרין, ועל כן לא חשיב ביאה, אולם באופן כזה, שבתו היא עדיין עובר, אמאי לא יחשב ביאה, ועוד יש להקשות שמדוע הוקשה לרעק"א רק אם אשתו מעוברת בבת, הא אף אם היא מעוברת בכך נמי תיקשי, דהו"ל משכב זכור, וע"ז נראה לומר שרק משום בא על בתו הוקשה, דבהא שייך דחיישי' לזרע האב וכדו', אולם במשכב זכור, האיסור הוא צורת המשכב, ודבר זה ל"ש בבא על אשתו מעוברת, וראה בחבצלת השרון [פרשת אחרי מות] שפלפל בהרחבה בענין זה.

עב. מוקשים האחרונים מדוע כל עדות אינה נחשבת כעדות שאי אתה יכול להזימה, שהרי ישנו סוף למספר האנשים שבעולם, וא"כ לאנשים האחרונים, אין מי שיזים אותם, וא"כ הם פסולים לעדות, וא"כ אף הקודמים להם פסולים, וא"כ הדבר ממשיך הלאה, עד שהעדים הראשונים יפסלו משום עדות שאי אתה יכול להזימה, [ראה בחידושי רבי שמואל סנהדרין ח"ב עמ' תרצ"ט] ונראה ליישב

ולפ"ז למשל כשדנים על זמן ק"ש דאיכא זמן המג"א וזמן הגר"א, ובעצם דין ק"ש איכא פלוגתא, דדעת הכסף משנה (פ"א מהל' ברכות ה"ט) דמדאורייתא אפשר לקרוא ק"ש עד חצות ויש אחרונים החולקים על הכס"מ, א"כ למי שמצרף שיטות נוספות לס"ס יכול להקל בפשיטות כהגר"א, ודו"ק. וע"ע במשנ"ב (סי' מ"ז סק"א) ובביאור הלכה (ריש סי' תק"ל) לגבי ספק ברכות התורה וספק מלאכת חוה"מ.

ומעתה כשנדון בעניננו לגבי פסי"ר דלא ניח"ל, דפסי"ר עצמו הוי ספק אם הוי דין דאורייתא או דין דרבנן, ופסי"ר דלא ניח"ל הוי ספק נוסף אם מותר או אסור אף בדאורייתא, א"כ לכאור' יש מקום להתיר אף פסי"ר דלא ניח"ל בדאורייתא.

אולם יש לדחות ולומר כך, דהנה יש לחקור בגדר הך דינא דפסיק רישי' אסור, דלכאור' כיון דמלאכת מחשבת אסרה תורה, א"כ מאי אכפ"ל דהוי פסיק רישי', ויש לבאר דבר זה בב' אופנים, חדא, דלא שייך שלא להתכוין לדבר שהוא ודאי יהיה, ועוד, דחיישי' שמא יתכוין, ומעתה י"ל דכל מה שיש חילוק בין ניחא לי' ללא ניחא לי' היינו דוקא להביאור הראשון דל"ש שלא להתכוין לדבר שהוא ודאי יחיה, ובזה יש לחלק דכל כמה דלא ניח"ל מגרע גרע בכוונתו, אבל להצד דחיישי' שמא יתכוין, א"כ באותו חשש חיישי' שמא יהיה ניח"ל, וא"כ ל"ש לצרף את הטעם של דרבנן שחיישי' שמא יתכוין, לטעם של לא ניח"ל, משום דהוי תרתי דסתרי, ולא

דהנה יש ב' טעמים מדוע לא מקבלים עדות שאי אתה יכול להזימה, או משום שאדם לא מפחד להעיד עדות שקר במצב כזה, או משום דהוי גזיה"כ, ומעתה י"ל דאי משום מירתת, אין חשש שיגיעו עד סוף האנשים בעולם, ואי משום גזיה"כ, חיסרון טכני לא נחשב עדות שאי אתה יכול להזימה.

עג. ברכות סד,א סיני ועוקר הרים סיני עדיף, וע"כ רב יוסף עדיף להיות ראש ישיבה, אולם לגבי פסק הלכה אמרי' בבבא בתרא קיד,ב דהלכתא כרבה לגבי רב יוסף לבר מתלת, ומכאן צ"ע על מש"כ הריב"ש [ח"א סי' רע"א] דאף לגבי הלכה סיני עדיף, וידוע מה שתירץ החזו"א שאת המחלוקות שלרב יוסף היה ברייתא כראיה לא הביאו בגמ', וכל מה שהביאו היינו רק המחלוקות שאין לרב יוסף ברייתא, ובהא רבה עדיף, ויש להקשות דבמעילה [ג,א] ובבא בתרא [ק,א] אמרי' להדיא תיובתא דרבה תיובתא, והיינו מברייתא שהביא רב יוסף [ואי"ז מהתלת שבהם אמרי' דהלכה כרב יוסף, שהרי רבה הודה לרב יוסף], ובדרך אגב יש להקשות ע"ד הגמ' בב"מ פד,א דריש לקיש היה מקשה לרב יוחנן כ"ד קושיות על כל מה שהיה אומר, שמצינו בש"ס הרבה יותר פעמים של איתביה רב יוחנן לריש לקיש מאשר להיפך, וכן צ"ע על דברי הגמ' בעירובין [סז,א] על ר"א בן ערך שהיה כמעין המתגבר, והובאה ממנו רק שמועה אחת בכל הש"ס, וצ"ע.

עד. ביצה ל,א מוטב יהיה שוגגין ואל יהיו מזידין, ודנו שם בגמ' האם היינו דוקא באיסורים דרבנן, או דלמא אף באיסורים דאורייתא, ומדברי הגמ' משמע דשייך שוגגים באיסורים דרבנן ומוכח לכאור' דלא כהנתיבות [סי' רל"ד סק"ג] דשוגג בדרבנן אי"צ כפרה, וצ"ע.

עה. תענית כ,ב ברש"י כתב על רב נחמן בר יצחק שאביו לא היה רב, מהא שאומרים "בר יצחק" ולא "בר רב יצחק", וצ"ע מהא דרבן שמעון בן גמליאל שמו כן, למרות שלאביו קראו רבן גמליאל, ושמא יש לחלק בין תנאים לאמוראים, וצ"ע.

עו. מגילה ז,ב קם רבה שחטיה לרב זירא, ויל"ע האם רב זירא היה צריך לקדש את אשתו שוב, וכבר דנו בזה בספרים, ושמעתי לבאר מדוע בברכות [מז,א] רב זירא לא זימן, הא רב זירא היה כהן, והביאור בזה משום שפקעה כהונתו ממנו, ולא חזרה אליו כשחזר לחיות, וע"כ לא הוא כהן.

עז. מועד קטן כז,ב רב אשי עביד יומא טבא כשהגיע לגיל ששים, משום שנפק מכלל כרת, ויש להקשות דהא בתוס' בכתובות [ל,ב] הקשה היאך אמרי' כרת עד גיל ששים, והרי אנו רואים חייבי כריתות שעוברים את גיל ששים, ותימצו תוס' דזכות תולה להם, וא"כ מדוע חגג רב אשי, הא זה שעבר את גיל ששים אינו ראי' שיצא מכלל כרת, וצ"ע.

וכי שייך שיהיו גירושין על רקע שאשה נטמאה שלא יהיה הדבר על חשבון כבוד הבריות, וצ"ע.

פא. סוטה י, א דוד המלך נולד מהול, ויש להקשות דא"כ אמאי אמרי' במנחות [מג, א] דנזכר במילתו ונתייבשה דעתו, הרי נולד מהול, ותירץ המהרש"א דמ"מ שמח שאינו ערל, והדברים צ"ב דאיזו מצווה יש בלא להיות ערל, ואטו אדם שלא התחייב בקרבנות נחשב שמקיים מצוה בכך שלא עובר על "בל תאחר", וצ"ע.

פב. גיטין צ, א בית שמאי אומרים לא יגרש אדם את אשתו אא"כ מצא בה ערות דבר, ויש להקשות א"כ היאך כתבה התורה פרשה של גרושה שאוכלת בתרומה, הרי חייב להיות שהיא בגדר זונה שפסולה מאכילת תרומה, ואין לומר דבעבר וגירשה מגורשת, ובאופן זה דיברה התורה, שכבר כתב הגר"ח קניבסקי שליט"א שאם עבר וגירשה אינה מגורשת, כיון דאי עביד לא מהני, [אמנם לכאן] אי"צ לזה, כיון דלא חידשה תורה גירושין שלא באופן שמצא בה ערות דבר, ועוד יש להקשות על הגר"ח ק' מתוס' בתמורה [ה, א] לגבי אונס שגירש שאם הוא כהן לוקה ואינו מחזיר, והקשו תוס' נימא אי עביד לא מהני, ותי' תוס' דמקיש מיתה לגירושין, וצ"ע [ע] וצ"ל דמיירי באשת כהן שנאנסה דאף לב"ש מחויב לגרשה, או באופ"א שערות דבר שנאמר אין הכוונה זנות אלא פריצות, וכדאמרי' בגמ' לגבי רוחצת עם בנ"א.

עח. יבמות פח, ב מפני עיגונא אקילו בה רבנן, ובכל הפוסקים חזי' שמפני עיגונא מקילים אף לא לפי הכללים הרגילים בשאר ההלכות, וצ"ע דמאי שייך להקל מפני עיגונא, הרי המחמירים ג"כ דיברו על עגונה ואעפ"כ החמירו, ודוגמא לדבר מש"כ הש"ך [יו"ד סי' קנ"ז סק"א] דבספק יהרג ואל יעבור לא נאמר ספק פיקוח נפש להקל, משום דהא גופא הספק אם יהרג ואל יעבור או פיקוח נפש, וה"ה הכא, בהא גופא נחלקו האם להקל מפני עיגונא, וצ"ע.

עט. כתובות פח, ב ברש"י מחפש מקור לדין ע"א נאמן באיסורין, האם ממה שכל אחד אוכל בביתו, או ממה שהכהנים אוכלים את קרבנותיהם, ובתוס' בגיטין [ב, ב] יליף מדברי הגמ' בנדה "וספרה לה" לעצמה, הרי שהאישה נאמנת על הספירה, ויש להקשות דמהיכן ידעי' שהאישה נאמנת על הטבילה, ושמא בעי' עדים על הטבילה, וכמו הדין של גיורת, ולגבי הדין של טבילה, הוי נגד איתחזק, וצ"ע.

פ. נדרים צ, ב האשה שאמרה טמאה אני לך אינה נאמנת, דחיישי' שמא עיניה נתנה באחר, וידוע שהפוסקים חיפשו למצוא בדבר זה היתרים, כשהאשה יודעת שנטמאה, האם מוטל עליה לספר לבעלה, במידה ויודעת שיאמין לה, וידוע ההיתר של הנודע ביהודה, שהאישה היא בגדר שוא"ת, וכבוד הבריות מתיר, ויש להקשות דמאי שייך כבוד הבריות, דהא גופא הדין,

מעשר חנויות שודאי אחת מהם טריפה, שיש רוב בחתיכה השמינית שכבר אכל את הטריפה קודם לכן, ומדברי התוס' מוכח שאסור לאדם לעשות מעשה שיכבד למפרע שעבר איסור, שאם היה מותר לא היה חייב חטאת, כמב' בתוס' ביבמות [לה, ב] וצ"ע.

פז. ע"ז ט, ב אם יאמר לך אדם קח שדה בשווי אלף זוז בזוז אחד אל תקנה וכו', והיינו אחר ארבע מאות שנה מחורבן ביהמ"ק, משום שיבוא המשיח וחבל על הזוז, ויש להקשות דא"כ היאך כל חכמי ישראל לאורך כל הדורות בנו בתים וקנו בתים בחו"ל, הא לדברי הגמ' היה זה בזבזו כסף וזמן, וצ"ע.

פח. הוריות י, א יקרה היא מפנינים, יתר מכהן גדול הנכנס לפני ולפנים, וצ"ע היכן מצינו שקודש הקדשים נחשב פנינים, וצ"ע.

פט. הוריות יד, א סיני ועוקר הרים סיני עדיף, אמנם הגר"ש קלוגר כתב בחכמת שלמה [או"ח סי' קלז] דכ"ז בזמנם שתורה שבע"פ לא הייתה כתובה, וע"כ היו צריכים לבקיאאות, אבל בזה"ז שיש ספרים עוקר הרים עדיף, ויש להקשות דבשו"ת הריב"ש [ח"א סי' רע"א] מב' להדיא דסיני עדיף, והיינו אף בזמנו שהיו ספרים, וצ"ע.

צ. זבחים קא, ב מרים מי הסגירה, אם תאמר משה הסגירה הלא זר הוא, אם תאמר אהרן הסגירה הלא קרוב הוא, ותיקשי אמאי מחלקים בין משה ואהרן, נימא משה ואהרן קרובים הם,

פג. קידושין מ, ב בתוס' מב' דגזל פחות משו"פ לא נפסל לעדות, ויל"ד בזה עפ"י הגרש"ש [יבמות סי' לא אות ו'] דחצי שיעור הוי דין פרטי, כלומר שמשתייך לגוף האיסור, א"כ לדעת המגיד משנה דבפחות משו"פ עובר משום חצי שיעור, א"כ הוי עבירת ממון מחמת תאוותו, ואמאי לא יפסל לעדות, וצ"ל דמ"מ כיון דקל בעיני האנשים ע"כ אינו נפסל.

פד. בבא קמא קיד, ב שיהא שופך את יינו ומציל את דובשנו, שעל מנת כן הנחיל יהושע את הארץ, כלומר ישנם תקנות בחיי האדם שאינם קשורות לקרקע, וזה ג"כ כלול בהנחלת יהושע את הארץ, והדברים צ"ע דאם אי"ז שימוש בקרקע מאי שייך לע"מ כן הנחיל יהושע את הארץ.

פה. בבא מציעא ק, א המחליף פרה בחמור, ומב' בסוגיא דישנה חזקת מעוברת, ויש להקשות אי נימא דחזקה העשויה להשתנות לאו חזקה היא, אף חזקת מעוברת נמי חזקה העשויה להשתנות היא, וצ"ע.

פו. שבועות יט, א בתוס' מב' שמי שנכנס לשביל אחד משני שבילין ואח"כ נכנס למקדש, וטבל במקווה, ואח"כ עבר בשביל שני ושוב נכנס למקדש, דחייב חטאת ממה נפשך, שהרי ודאי נכנס למקדש בטומאה, ומכאן צ"ע על האחרונים שדנו האם מותר לאדם לעשות מעשה שיתכבד למפרע שעשה איסור, כגון לאכול עשר חתיכות שהגיעו

וחזי' מהכא כמ"ש הש"ש בהקדמה שלגבי משה היה דין גר שנתגייר כקטן שנולד, וכלל ישראל לא היה דין זה משום שהיה בכפה עליהם הר כגיגית, וכן מוכח דלא כהמשך חכמה דלכל ישראל היה דין גר שנתגייר כקטן שנולד שהרי אמרי' להדיא שאהרון ומרים היו קרובים.

צא. מנחות מג,א במעשה דוד בבית המרחץ שאמר הריני ערום מן המצוות, עד שנזכר במילתו ונתיישרה דעתו, ויש להקשות מדוע לא נתיישרה דעתו במצוות ישוב ארץ ישראל שהיא מצוה תמידית, וצ"ע.

צב. חולין קמב,א במעשה באדם שעלה לעשות שילוח הקן ונפל ומת, ומקשי' הא כתיב למען יאריכון ימיך, ומשני שהכוונה לעולם הבא, ויש להקשות שהרי לישנא דקרא "למען יאריכון ימיך על האדמה", וצ"ע.

צג. בכורות ל,ב גוי שבא להתגייר ולא מקבל אפי' מצוה אחת מדקדוקי סופרים אין מקבלין אותו, ויל"ע אם הוי דין חיובי שצריך לקבל את כל המצוות, או דלמא שמה שאומר שלא מוכן לקבל מצוה מסוימת הוי סתירה לגירות, ונפק"מ כשלא הודיעוהו מכל המצוות, ונראה דמהתם ראי' שהרי מודיעין לו רק עיקרי מצוות, ולא מלמדים אותו את כל התורה על רגל אחת, ואילו בסירוב אפי' על דקדוק אחד פוסל את הגירות, וחזי' דהסירוב הוא הפוסל.

צד. ערכין טז,ב מצוות תוכחה, ויש להקשות לדעת הפרי מגדים [או"ח סי' רסו ובעוד מקומות] דאיכא לפני"ע אף בשוא"ת, א"כ אמאי בעי' למצוות תוכחה, תיפו"ל שמחויב למנוע מחבירו לעבור איסור מדין לפני"ע.

צה. תמורה ה,א בתוס' [ד,ב] הקשו אמאי בצורם אוזן בכור לא נימא דאי עביד לא מהני, ותירצו דכיון דאם נעשה מאיליו מהני, לא שייך למימר אי עביד לא מהני, משום שאין אנו דנים את הפעולה אלא את התוצאה, ויש להקשות דא"כ אמאי מקשי' בגמ' אמאי שינוי קונה נימא אי עביד לא מהני, הא בשינוי נמי דנים את התוצאה, והראי' דשינוי הנעשה מאיליו נמי קונה, וצ"ע.

צו. מעילה ו,ב ואם חיסר אחת מכל סממניה חייב מיתה, וכתב הבית יוסף שע"כ יש להיזהר לומר פיתום הקטורת בנחת, כדי שלא יחסר אף סימן, ויש להקשות שהרי כל כמה שלא אמר את הפרשה כתיקנה, א"כ לא שייך ונשלמה פרים שפתינו, ולא שייך לכא' לומר דאם חיסר אחת מכל סממניה חייב מיתה, וצ"ע.

צז. נדר ב,א ספק טומאה ברה"ר טהור, ובמנחת חינוך [מצוה רסג אות לד] דן האם דין ספק טומאה ברה"ר הוא דין לכתחילה, כלומר שמלכתחילה מותר לכהן להיכנס לספק טומאה ברה"ר, או דלמא שמלכתחילה הוי ספק דאורייתא, ורק בדיעבד בדיני הטומאה ספיקו לקולא, ובמרחשת [ח"א סי' א'] כתב דבלא"ה

אסור לכהן להיכנס לספק טומאה ברה"ר מדין "לא יבוא", וצ"ע דבתוס' בסוטה כח, א ובשו"ת הרשב"א ח"א סי' פ"ג מבר' להדיא דספק טומאה ברה"ר הוא דין לכתחילה ומותר אף לכהן, וצ"ע.

צח. הקשה ההפלאה היאך אברהם נתן למלך סדום את הרכוש, והא

אסור לתת לגוי מתנות משום "לא תחנם", ויש מי שתירץ שלא נתן לו משלו אלא משל הפקר, ויש להוסיף בזה ולדייק ממה שאמר אברהם "והרכוש קח לך", ולא אמר "אתן לך", אולם מה שהביא שלפי התורה כ' כל יאוש הוא היתר זכיה, וא"כ אברהם לא זכה בזה, ולמעשה מלך סדום לקח את ממונו, א"כ מאי דכתיב "קח" הא

צט. הקשה הרא"ם מדוע לא מל משה את בנו קודם שיצא לדרך, שהרי אז עוד לא נאמר הדין של "וחי בהם", ונראה ליישב דאף בג' עברות אינו יכול להרוג את בנו כדי שלא יכשל, וה"נ הכא שאסור להרוג את בנו משום המצוה שלו, ורק בנו יכול למסור נפשו שלו, והיה מעשה עם הגר"ח קרייזוירט שנסע בבחרותו באוטובוס וראה את הגר"א וסרמן זצ"ל ושאלו ע"ד רש"י בחולין [מזב, ב] שכתב שהטעם שלא מלים תינוק מסוכן כיון דמילה אינה אחת מג' עבירות חמורות, והקשה הגר"ח שגם היה בזה דין יהרג וימול, מ"מ זהו המצוה של הבן, ואין לאב להמית בנו, וענה לו הגרא"ו שאם רש"י היה כותב טעם זה היית שואל הא במילה

ק. הקשה הבאר יצחק אמאי לא יותר לאכול טבל לצורך סעודת שבת, דנימא דיבא עשה דעונג שבת, וידחה ל"ת דטבל, וי"ל בזה דלא הוי בעידנא, כיון שאת האיסור הוא עובר מיד בחצי שיעור, ואילו את המצוה לא מקיים עד שיאכל כזית, אמנם יש לדחות תירוץ זה מתוס' בקידושין [לח, א] דהתם חזי' דאיכא עדל"ת במידי דאכילה, [והיינו לכאור' דלא כמו שכתב האור שמח פ"ו מהל' חמץ ומצה ה"ו דליכא עדל"ת במידי דאכילה, וצ"ע] והיינו משום דחצי שיעור הוי סייג, וא"כ כל כמה שאם יאכל שיעור שלם יקיים מ"ע לא נאסר ח"ש בכה"ג, עי' משנה למלך [פ"א מהל' חמץ ומצה ה"ז] ושו"ת רעק"א [קמא סי' קנ"ד], ועו"ל דאי נימא דאיכא חצי שיעור במ"ע נמי אתי שפיר, כיון דהלאו והעשה באים יחדיו, וכמו"כ לדברי הפסקי תוס' בזבחים [אות ס"ט] דהיכא דל"ש בעידנא ליכא דין בעידנא נמי אתי שפיר. [והיינו עפ"י הר"ח בשבת קלב, ב, והריטב"א בר"ה לב, ב, שהדין של בעידנא הוא משום חשש שמא לא יוכלו לקיים את העשה אח"כ, ובמלוא הרועים כלל ח' כתב שהדין של בעידנא הוא מדרבנן].

וכמו"כ בחבצלת השרון הקשה היאך אחיתופל למד שמותר למחוק את ה' כדי להציל מהמים, מק"ו משלום בית שהותר בשבילו למחוק את ה', והקשה דהא כתב החינוך דהשקאת סוטה היא מ"ע, וא"כ עשה דוחה ל"ת, ותירצו דאי"ז בעידנא, ושוב דנו עפ"י הפסקי תוס', אמנם יש לציין שדעת כמה מהראשונים לא כן, עי' בתוס' ביבמות [צב], ובגיטין [מא], דמבו' להדיא בדבריהם דלא הוי בעידנא למרות שא"א באופ"א, אמנם יש ליישב קושיית החבצלת השרון באופ"א שעצם הצלת העולם היא ג"כ מצוה, אלא דא"כ יש להקשות אמאי הוצרך לק"ו תיפו"ל שפקי"נ דוחה את כל התורה, וצ"ע.

קא. הקשו האחרונים מדוע כבגד שחציו פתוח וחציו סתום לא יוצאים בו בשבת כיון דהוי ספק אם מחויב, ואילו בבגד משאר מינים לדעת השו"ע דהוי דרבנן מ"מ יוצאים בו בשבת, ותירץ שדין דרבנן מחמת ספק דאורייתא הוי דין על הגברא, משא"כ כשרבנן תיקנו על בגד משאר מינים שחייב בציצית הוי דין בעצם, ויש להעיר ע"ז כמה הערות, חדא דמה שהניח שדינים דרבנן הם חלים אף בחפצא, עי' שערי ישר [ש"א פ"י] שדינים דרבנן הם על הגברא בלבד, אמנם יש לציין שאמר את דבריו בדעת התיבנות [סי' רל"ד סק"ג] דשווג בדרבנן אי"צ כפרה, והמשנ"ב [סי' של"ד ס"ק ע"ח] לא ס"ל כהנתיבות, ועוד יש לציין שבברכת מרדכי [ברכות סי' ז'] נקט דספק דאורייתא לחומרא תמיד הוי

דין על הגברא אף להרשב"א דאסור מה"ת, ואף להצמח צדק [סי' ס"ט] דהוי בתורת ודאי, אולם בחזון עובדיה [פסח עמ' צ"ה] פליג עליה וס"ל דהוי דין בחפצא, והברכת מרדכי כפל משנתו בזה בספרו על המשמרת חיים [ענייני ת"ת קושיא ג'] שהקשה המשמרת חיים אמאי כתב בשאג"א דהעוסק בספק מצוה לא נפטר ממצוה ודאית, ואילו העוסק במצוה דרבנן נפטר ממצוה דאורייתא, ותירץ הברכת מרדכי שהמחמיר מדין ספק דאורייתא לא נפטר ממצוה ודאית, כיון שהפטור של עוסק במצוה ילפי' לה בסוכה כהא, מ"ובלכתך בדרך", שכ"ז שאתה עוסק בלכת דידך אתה חייב, אבל בלכת דמצוה פטור, וע"כ בספק דאורייתא למרות שמחויב להחמיר מ"מ נחשב כלכת דידך, אולם לענ"ד הדברים צ"ב דהא לדעת הרמב"ם דספק דאורייתא לקולא יש להקשות לפמש"כ החו"ד [יו"ד סי' ק"י] שהביאור בדברי הרמב"ם הוא שהתורה אסרה את הודאי ולא את הספק, וא"כ מדוע רבנן אסרו, וצ"ל שגזרו אטו איקבע איסורא וכדו', וא"כ אי"ז חשש של אדם מסוים אלא דין כללי שמחויב להחמיר מגזירה אטו איקבע איסורא, וא"כ ל"ש לומר שנחשב כ"לכת דידך", ודו"ק.

קב. הקשו על המשנ"ב שאומר שכל מי שמבטל את חיובו, וכגון מי שלא לובש בגד של ד' כנפות הוי עבירה, [ולא רק שבעידנא דריתחא נענש ע"ז, כמבו' במנחות מג,א] והוכיח כן מהגמ'

בקידושין [לב,ב] שמי שעוצם עיניו לפני שבא החכם עובר ב"ויראת מאלוקיך", [ויש לדון בראי' זו, דאפשר שאינו נענש ע"ז שהתחמק ממצוה, אלא שעצימת עיניים באמת אינה מועילה אחר שהתחייב, וצ"ע] והקשו מהירושלמי [חלה פ"ג ה"א] דמבו' התם שהאיסור לעשות עיסתו קבין כדי להיפטר מחלה הוא רק מדרבנן, ותירצו דשאני חלה מציצית, דחלה הוי דין בחפצא, והחפצא לא התחייבה, משא"כ ציצית דהוי דין בגברא, בהא נחשב שהוא עצמו מתחמק מהמצוה, ויש להוסיף בזה דלכאור' יש להקשות מהמבו' בברכות [לה,ב] בא וראה שלא כדורות ראשונים דורות אחרונים, שדורות אחרונים מכניסים את התבואה דרך קרפיות כדי להיפטר ממעשרות, ומשמע שאינו ראוי אולם אינו אסור, ודלא כמשנ"ת כאן, ושמעתי מהגרי"ב שרייבר שליט"א אחרי שהביא דברי המקדש דוד שמחדש דתרו"מ אינם "מתיר", וכמו שחיטה שאם רוצה לאכול מחויב לשחוט או להפריש תרו"מ, אלא הוי חיוב אף אם לא מתכוין לאכול, והקשו עליו מהגמ' בברכות הנז' שמבואר שרק אינו ראוי, ואמר ע"ז הגרי"ב מנ"ל שאין כונת הגמ' שהדבר אסור, ואדרבה הא הדבר הבא שם בגמ' הוא "דורות ראשונים עשו מלאכתן עראי ותורתן קבע, ודורות אחרונים עושים מלאכתן קבע ותורתן עראי", והתם הא ודאי הוי איסור, עכ"ד הגרי"ב שרייבר, ודפח"ח.

קג. ראיתי מי שדן בענין ספק דרבנן לכתחילה, והנה במה שכתב דבספק מי רגלים הוי דין מיוחד, דמבו' בגמ' "דבספיקן לא גזור", כבר כתב כן במשמר הלוי [ברכות סי' ע"ג], ולגופו של ענין, עי' בזה בשיעורי רבי שמואל [מכות ג,ב] מה שהוכיח מהבית יוסף [חור"מ סי' ע"ב] דאמר' אף לכתחילה, ולענ"ד נראה דתליא בב' התירוצים על קושיית הרמב"ן בספר המצוות שהקשה על הרמב"ם שאם כל דרבנן אסור מדאורייתא מדין "לא תסור", ותירץ בזה הרקיע [להתשב"ץ] שבמקום ספק לא תיקנו רבנן את תקנתם כלל, ולפ"ז אין מקום כלל להחמיר בספק דרבנן, אמנם לפי תירוץ הש"ש שכיון דלהרמב"ם ספיקא דאורייתא לחומרא מדרבנן, א"כ רבנן לא תיקנו את הדין של החומרא בספק דרבנן, ולפ"ז יש מקום להחמיר בספק דרבנן, וכמו"כ יש עוד נפק"מ כשדנים על דבר מהו הקולא, וכגון כשיש ספק בדין תפילת תשלומין, האם הקולא היא שפטור מלהתפלל, או דלמא שהקולא היא שלא הפסיד את תפילתו, ואי נימא דבמקום ספק אין תקנה כלל, א"כ ודאי שלא יוכל להתפלל, כיון שרבנן לא תיקנו תפילה בכה"ג, אולם לפי תירוץ הש"ש אינו מוכרח, ודו"ק.

[ובדרך אגב מצאתי מציאה נפלאה בשו"ת מנחת שלמה שכתב שאם אדם מגיע לרב עם שאלה בדינים דרבנן, והרב ס"ל להחמיר, אולם יודע שישנו רב שהגיע להוראה ומיקל בדבר זה,

דילפי' דסומא פטור מגלות, ואי נימא דסומא פטור מלאוים, אמאי בעי קרא לפטור מגלות.

קה. בספר תוספת שבת שהקשה אמאי מילה דוחה שבת, הא מילה היא אות, ושבת נמי אות היא, וא"כ כמו שפטורים מתפילין בשבת כיון שתפילין הם אות, ה"נ מילה, ויש לתרץ קושיא זו עפ"י מש"כ התרומת הדשן שכל אדם צריך ב' אותות, וע"כ בחול יש מילה ותפילין, ובשבת יש מילה ושבת, וא"כ אדרבה הדברים הולכים זב"ז דבעי' ב' אותות [ובתרומת הדשן חידש דמי שמתו אחיו מחמת מילה, שאינו מהול כדין, מחויב בתפילין בשבת, כיון שצריך ב' אותות] וראיתי מי שהקשה אמאי כתבו הפוסקים שאבי הבן יניח תפילין בשעת המילה, כיון שהתפילין הם אות והמילה היא אות, והא לכאור' אדרבה שהרי הטעם שלא מניחים תפילין בשבת, הוא כיון שתפילין הם אות, ושבת היא אות, וי"ל שיש לחלק דבמילה האות של המילה היא בבן, והתפילין הם על האב, משא"כ בתפילין בשבת, דאדרבה התפילין והשבת הם באותו אדם, ודו"ק.

קו. הקשה התשובה מאהבה [סי' שע"ח] אמאי באביו וסבו אומרים לו השקני מים אביו קודם, נימא דאתה ואביך מחויבים בכבוד הסב, וכמו באב ואם, דאתה ואמך מחויבים בכבוד אביך, וי"ל בזה, דיסוד דין כיבוד סב הוא חלק מהכיבוד אב, וממילא אם האב אינו מעוניין, אינו מחויב לכבד את סבו,

אף הרב המחמיר צריך לומר לו שאמנם דעתו להחמיר, אך לגבי השואל קיים הדין של "בדברי סופרים הולך אחר המיקל".

קד. בענין חיוב סומא במצוות האם נחשב כבן ברית לגבי שליחות, והוכיחו מהא שרבנן חייבו אותו במצוות ע"כ שמצווה בלאוים, דאל"כ היאך יש להם כח לאסור עליו, וחשבתי להביא רא"י פשוטה מהגמ' בגיטין [כג,א] דמקשי' סומא היאך מותר באשתו, ומשני משום טביעות עינא דקלא, ואי נימא דסומא פטור אף מל"ת א"כ מאי קושיא הא פטור מכל המצוות, אולם אי נימא דמ"מ מצווה בד' מצוות בני נח יל"ד בזה, דאמנם בן נח אסור באשת איש, אולם מותר בפנויה, וא"כ יל"ד האם רוב העולם הם פנויות או אשת איש, [ובציבור החרדי כיום ברור שרובם הם פנויות, אבל זה בגלל שמחשבים את התנינוקות, שלגבי הספק אצל סומא אין לחשבם, וכמו"כ בזמן הגמ' שהיו מתחתנים בגיל צעיר מסתבר שרוב הנשים בעולם היו אשת איש], אולם תליא בדברי הנודע ביהודה הנודעים [תניינא אה"ע סי' מ"ב מבין המחבר] דבעכו"ם אין הולכין אחר הרוב, וא"כ על הצד שדינו כעכו"ם אינו יכול לסמוך על רוב, אולם יל"ד האם סומא הוא כעכו"ם אף לחומרא, וצ"ע, [ויל"ע בדברי הגמ' דסומא היאך מותר באשתו, ומשני דסמכי' אטביעות עינא דקלא, וא"כ קשה דעדיין סומא חרש היאך מותר באשתו, וצ"ע] וכמו"כ יש להביא רא"י נוספת מהגמ' במכות [ח,ב]

במצוות, והיינו שהקשירה לא תהיה קשירה של חולין, ויש לפלפל בזה].

קח. איתא בירושלמי ביומא [פ"א ה"א] שאין מושחין שני כהנים גדולים כאחת, והקשו א"כ איך הלבישו את אלעזר הכהן בגדי אהרן הכהן לפני מיתת אהרן, הרי נמצא שהיו שני כהנים גדולים בבית אחת, ולענ"ד י"ל דאין כוונת הירושלמי שאסור שיהיו שני כהנים בבית אחת, אלא שלא ממנים יחד ב' כהנים, אולם למנות בשלהי כהונתו של הראשון, לית לן בה.

קט. בענין אדם שחמצו נאסר, ועבר משם למקום שעוד לא הגיע זמן שריפת חמץ, האם יכול למכרו, או דלמא שאחר שהחמץ נאסר אין לו תקנה, והנה דבר זה תלוי בחקירה האם חמץ שעבר עליו הפסח היינו דוקא אחרי פסח, או דלמא שאף בתוך פסח נאסר, ובנודע ביהודה כתב שאם ירש מאביו חמץ בפסח, אינו נאסר בהנאה, כיון שלא עבר עליו הפסח עדיין, ודווקא חמץ שעבר עליו כל הפסח נאסר בהנאה, ולא חמץ שעבר עליו בבל יראה, וד"ז הוא חידוש, דבפשוטו אף אם נאמר דבעי "עבר" עליו הפסח, מ"מ "עבר" אינו הגדרת זמן אלא הגדרת מצב, כלומר דבעי שיהיה מצב שיעבור עליו מצב של פסח, ולפ"ז יל"ע באדם שבשמיני של פסח, החליט להשתקע באר"י, האם נאסר עליו מיד החמץ שעבר עליו בבל יראה, ושמעתי מהגר"נ נבנצאל שליט"א לדון במעשה שהיה בכך חו"ל שהגיע לבני

ושמעתי ראי' לדבר מדברי הרמב"ם בהל' רוצח שאם הסב הרג את האב נעשה לו הנכד גואל הדם, ואם האב הרג את בנו אין הבן נעשה גואל הדם לאביו, ולכאור' הוא כמשנ"ת דחיוב כיבוד סב הוא מדין כיבוד אב, וא"כ בגואל הדם שהוא תביעה של הנרצח, ע"כ מחויב הנכד להרוג את סבו, אולם כשהצעתיו את הדברים בפני מו"ר רה"י הגרב"ד פוברסקי שליט"א לא קיבל את הדברים ולא ביאר טעמו, ואח"כ ראיתי בירושלמי בפ"ב דמכות שבגואל הדם ישנו דין שמי שקרוב יותר לנרצח יותר מאשר לרוצח, ככה"ג נעשה עליו גואל הדם, וע"כ אף באח שהרג את אחיו, לא נעשה עליו גואל הדם, וע"כ הא דמחויב להרוג את סבו אי"ז משום שלא מחויב לכבדו, אלא משום שקרוב לאביו יותר מאשר לסבו.

קז. הקישו ע"ד המשנ"ב שבדין לשמה בציצית פסק דבעי אמירה בפה, ואילו בדין כוונה במצוות מועיל כוונה בלב, וי"ל בזה ביתר ביאור עפ"י דברי הברכת שמואל [גיטין סי' י'] דשאני לשמה מכוונה, דלשמה הוי דין בחפצא, ואילו כוונה הוי דין בגברא, לייחס את הפעולה לאדם, וע"כ כוונה בלב מועילה על עצמו, ולא כשמחיל חלות על חפץ, דאז בעי אמירה בפה. [אכן ראיתי מי שחילק בין לשמה בציצית, לבין לשמה בסת"ם ובגט, דבסת"ם ובגט הלשמה היא הגדרה וחובה בעצם הדבר, ומשנה את עצם הדין, משא"כ בציצית דדמי יותר לכוונה

קי. הקשו אמאי תקנו נביאים הראשונים ערבה בגבולין בתחילת בית שני "זכר למקדש", והרי ביהמ"ק היה קיים, ונראה לומר שמכיון ולא היו כל עם ישראל בבית שני, שהרי לא היה יובל, שלא היו אף רוב יושביה עליה, וע"כ היו צריכים לתקן זכר למקדש, לכל מי שלא עולה לרגל.

קיא. זקני הגה"צ רבי אליעזר בן דוד זצ"ל סיפר שבזמן שלמד בישיבת פוניבז', ובישיבה לא היה לחם במלווה מלכה, והיה יכול ללכת במרחק שעה הליכה הלך וחזור, כדי לאכול מלווה מלכה עם פת, ושאל את החזו"א האם להקל בדבר משום ביטול תורה, והורה לו החזו"א שילך לאותו מקום כדי לאכול מלווה מלכה בפת.

קיב. כמזה הערות בענין ספק טומאה ברה"ר וברה"י, המנחת חינוך [מצוה רסג אות לד] דן האם ספק טומאה ברה"ר טהור הוי דין לכתחילה, כלומר שמותר לכהן להיכנס למקום של ספק טומאה ברה"ר, או דלמא דהוי דין בדיעבד, כלומר שרק אם כבר נכנס למקום זה טהור כדיני טומאה, אולם לכתחילה אסור לכהן להיכנס למקום של ספק טומאת מת משום ספיקא דאורייתא של איסור טומאת כהנים, והנה נחלקו הרמב"ם והראב"ד [פ"ה מהל' נזירות ה"טו] האם לכהן שכבר נטמא יש איסור להיטמא שוב, ודעת הראב"ד דליכא איסור להיטמא שוב, והיינו שהאיסור של הכהן הוא לא להימצא במצב שאפשר

ברק לברית בשמיני של פסח, וחשב שאינו מחויב ביו"ט שני, [כגון שסבר שאם מגיע לכל החגים לאר"י, לגבי החגים נחשב כבן אר"י] ולקח חתיכת עוגה לאכול, ובא אליו חברו והוכיח לו שהוא כבן חו"ל ואסור בחמץ, והחזיר את העוגה לתערובת של עוגות, וא"כ כיון שהיה מחויב לשרוף את העוגה שלקח, שהרי עשה בה קנין, והרי אי"ז בטל, למרות דהוי דבר שאין לו מתירין, מ"מ כיון דהוי ממון של שניים אינו בטל, [יעוי' בסוגיא בשילהי ביצה] וא"כ מחויב לשלם לבעל הברית ממון כדי שיתן לו לשרוף את כל התערובת של העוגות, והנה מלבד דתליא בחקירה הנז' האם חמץ שעבר עליו הפסח נאסר אף בתוך פסח, יל"ד עוד האם שייך שיקנה חמץ בפסח, דלכאו' יש דעות בראשונים דליכא בעלות על איסורי הנאה, [עי' קצוה"ח סי' ת"ו סק"ב שהביא מהריטב"א, ומאידך גיסא יעוי' בשו"ת הרשב"א ח"א סי' תשמ"ו] אלא דבחמץ יש שאמרו דכיון דקי"ל [ב"מ כח, ב] שעשאו הכתוב כאילו ברשותו, א"כ אף קונה את החמץ, והנה ברמב"ם [פ"א מהל' חמץ ומצה ה"ג] כתב שהקונה חמץ בפסח לוקה, ומבו' לכאו' שהדבר נהיה בבעלותו, אמנם מבו' בחזו"א בתמורה בענין המקדיש בעל מום שלוקה, שאין הבהמה נהיית קדושה, אלא שחייב מלקות כיון שדנים אותו כאילו הקדיש, וה"נ דנים אותו כאילו קנה, אבל אי"ז גורם לדין חמץ שעבר עליו הפסח, וצ"ע לדינא.

להיטמאות בו, אלא להיכנס ולהיות טמא בפועל, וממילא אם כבר טמא ליכא איסור, [אכן יש מהאחרונים שכתבו דאף לדעת הראב"ד איכא איסור, אלא דאינו לוקה ע"ז, עי' דגול מרבבה יו"ד סי' שע"א, וכמו"כ יש לציין שדעת הצפנת פענח דמ"מ ליכא איסור "לא יטמאו" בכה"ג שמטמא כהן טמא, ונפק"מ לזמנינו שכולם טמאי מתים] ולכא' יש לתלות את ספקו של המנ"ח בפלוגתת הרמב"ם והראב"ד, וא"כ כיון דקי"ל כהרמב"ם יש להחמיר בזה, ויעוי' במרחשת [ח"א סי' א' אות ב'] שכתב דגם אי נימא כהצד המיקל במנ"ח שאין איסור של ל"לא יטמא", מ"מ איכא ספק דאורייתא של איסור "לא יבוא", וכ"כ הגרש"ז אויערבאך במנחת שלמה [ח"ב סי' ק'] - ושמעתי מהגרי"מ הכהן רובין שליט"א ששמע מהגרש"ז א שהחמיר מאוד בעניני טומאת כהנים בבתי חולים, ואמר שהרי אין ספק שמבחינת חז"ל מצב כזה של בתי חולים שמצויה בהם הטומאה, לא גרע מבית הפרס, - אכן יש לתמוה על המנ"ח והמרחשת מדברי התוס' בסוטה [כח,א] ושו"ת הרשב"א [ח"א סי' פ"ג] דס"ל דדין ספק טומאה ברה"ר הוי דין לכתחילה.

קיד. והנה הרמב"ם [פט"ז מהל' שאר אבות הטומאות ה"א] ס"ל דדין ספק טומאה ברה"ר אינו נלמד מסוטה, כדין ספק טומאה ברה"י, אלא נלמד מק"ו מדין טומאה הותרה בציבור, ויש לפלפל בזה האם הוי הותרה או דחוייה,

וכמו"כ יש לפלפל בטומאה הותרה בציבור שלא לצורך עבודה, דזה ודאי שלא הותרה הטומאה שלא לצורך עבודה, דא"כ היה מותר לעלות להר הבית בזה"ז, ועוד יל"ע בדברי הרמב"ם דאם דין ספק טומאה ברה"י נלמד מסוטה להחמיר, א"כ דין ספק טומאה ברה"ר נלמד ג"כ מסוטה, דמכלל הן אתה שומע לאו, ויש לפלפל בזה עפ"י מחלוקת הראשונים האם ספק טומאה ברה"ר טהור היינו דוקא היכא דאיכא חזקת טהרה, וא"כ אין חידוש בעצם בספק טומאה ברה"ר, אלא רק שאינו דומה לס"ט ברה"י, ונחלקו בזה בכמה תוס' בש"ס, דדעת תוס' בחולין [ט,ב] ובנדה [ב,ב] דהיינו דוקא היכא דאיכא חזקת טהרה, ודעת תוס' בע"ז [לז,ב] ובנזיר [נז,א] ובסוטה [כח,א] דהיינו אף היכא דליכא חזקת טהרה, ובדעת הר"ש מצינו בזה סתירה לכא' ממש"כ בטהרות [פ"ה מ"ט] למש"כ בתרומות [פ"ז מ"ג], וראה במש"כ הגר"א גרבוז שליט"א במשנת כתובות [עמ' שס"ד] שכתב שהקשה הגר"א מ שך זצ"ל סתירה זו, והגר"א גרבוז תירץ בג' אופנים והסכים עמו הגר"א מ שך.

קיד. והנה בספק טומאה ברה"י טמא, היינו אף היכא דאיכא חזקת טהרה, ומעתה יל"ע דא"כ לכא' לא מצאנו ידינו ורגלינו שהיאך כהנים יכולים להימצא ברה"י, דשמא ישנו קבר תחת האדמה, ואין לומר דאיכא חזקה, דהא אף חזקה לא מועילה בכה"ג, וצ"ל שישנם דברים שלמרות שקיימים בעולם מ"מ כל עוד

סנהדרין ה"ד להתראת ספק שמה התראה], יענישוהו על הריגת העובר, הא אי"ז התראת ספק, אלא מעשה מסופק, ואמנם ישנם מצבים שהמעשה הוא מסופק, ואם מתברר למפרע שהיה חייב לוקה, ע"י בסוגיא דיבמות [פ,א] ובתוס' [ד"ה נעשה], ובירושלמי ביבמות [פ"א ה"ז], אולם מלבד שדברי הירושלמי והתוס' אינם מוסכמים, יעוי' בתוס' בכתובות [לג,א ד"ה ניתרי], חולין [יא,א], ונדה [מו,ב ד"ה רבי], הכא בלא"ה הוי מעשה מסופק, וצ"ע.

ק"ז. ראיתי מהגר"נ נבנצאל שליט"א לדעת הגר"א שעובר בבל יראה על חמץ של ישראל שנמצא ברשותו, ולפ"ז בחמץ של בנו הקטן הנמצא בביתו, עובר בבל יראה, ואף אינו יכול לבטלו או למכרו כיון שאינו בבעלותו, ואף אי נימא שהאב לא נותן לבנו חמץ שיהיה בבעלותו אלא רק כדי לאכול, מ"מ אפשר שקיבל חמץ מאדם זר, אולם יל"ד בזה דאפשר שכל מה שעובר בחמץ של ישראל שברשותו, היינו דוקא היכא דישאל זה עובר בבל יראה, וא"כ בקטן בפשטות אינו עובר בבל יראה, [ואמנם יש מהאחרונים דס"ל שקטן מצווה בלאוים, אלא שפטור מעונשין, אמנם לדעת רוב האחרונים קטן פטור אף מלאוים].

ק"ח. ראיתי מי שכתב שאין להחיר להתפלל ביחידות, אף אם יאחר בגלל זה לשיעור או לסדר, ויל"ע בזה עפ"י מה שחידש בשו"ת אגרות משה שהשיעור של הטירחא שצריך לטרוח עבור

שאינ לנו סיבה לדון בהם, אי"צ להגיע לחזקה, והדבר נדון כמובן מאליו שאין כאן טומאה, [ודבר מפליא ראיתי בירושלמי בנוזיר שכתב שאין העצמות נשארות בעולם לאחר מאה ועשרים שנה מיום הקבורה, והדבר מפליא מבחינת הדינים, שיהיה מותר להיכנס לבית הקברות לאחר מאה ועשרים שנה מיום הקבורה, וכגון בקבר הרשב"י במירון, וכמו"כ יש להוכיח מתוס' בב"ב נח,א שכתבו דקברים שקודם הדיבור אינם מטמאים באהל, כגון מערת המכפלה וקבר רחל, ואי נימא כדבר הירושלמי אי"צ להגיע לזה, כיון דבלא"ה לא נשתיירו עצמות, וכמו"כ המציאות כידוע מוכיחה לא כן, שאף בקברי קדמונים מוצאים עצמות].

ק"ט. והנה חקרו האחרונים בגדר הדין של ספק טומאה ברה"י דהוי בתורת ודאי, האם הביאור הוא שתולים כהצד של הטומאה, או דלמא דהוי טומאה חדשה אף על צד ההיתר, ונפק"מ האם הטומאה החדשה היא טומאה שהכהן מוזהר עליה, וכמו"כ יל"ד בביאור הגדר דהוי בתורת ודאי, האם הוי דין בחפצא או בגברא, ומהא דשורפין תרומה וקדשים, מוכח דהוי דין בחפצא.

ק"י. יש מהאחרונים שכתבו שהטעם שישאל לא נהרגין על העוברין, היינו משום שהוא ספק נפל, והו"ל התראת ספק, ויש להקשות ע"ז דאטו למ"ד התראת ספק שמה התראה [רב יוחנן במכות טו,ב וכך פסק הרמב"ם פט"ז מהל'

גם שזה פשוט, דמהיכ"ת שיוכל לאסור חפצי חבירו, אלא שאף חפצי הפקר אינו יכול לאסור, הגע בעצמך אטו אדם יכול לאסור את חפצי ההפקר בכל העולם בקונם, [ונכתבתי דווקא קונם ולא הקדש, דבהקדש בעי' שיקדיש דבר מסוים].

קכא. ראיתי מי שהקשה מאי נפק"מ בדברי הגמ' שתלמיד

שאינו רואה ברכה בלימודו שוב אינו מוצא, דהא עדיין מחויב במצות ת"ת, י"ל דנפק"מ לדברי הגמ' בקידושין [כט,א] שהוא ללמוד ובנו ללמוד, דאם אחד מהם חריף יותר, מעדיפים את החריף, וממילא בהא י"ל שלא להעדיף את מי שלמד חמש שנים ולא ראה ברכה בלימודו, אע"ג שלכאו' היה מקום לומר שאדרבה אולי כעת יפתחו לו שערי חכמה, וע"ז הוצרכה הגמ' לומר דבר זה. [וכמובן שאם התקדם אפי' מעט בהבנת הגמ' כבר נחשב שראה ברכה בלימודו, וכמו שאמר מרן הקה"י].

קכב. העירו אמאי לגבי "אחטא ואשוב" אמרי' ש"אין מספיקין בידו לעשות תשובה", ואילו לגבי הדין ש"האומר אחטא ויה"כ מכפר", אמרי' שאין יה"כ מכפר, י"ל בפשיטות דתשובה תמיד תועיל, אלא שלא תהיה לו ס"ד לעשות תשובה, ואילו הדין של יה"כ מכפר, היינו מצד עיצומו של יום, ומתנה זו לא ניתנה למי שסומך על כפרה זו של יה"כ.

קכג. הנה מצוי במקומות שיש בהם הרבה כהנים, ומצוי שלא מסיימים את

מנין הוא יחסי, כלומר שאם יש לאדם תור אצל רופא, ובשביל תור זה היה מוכן ללכת למרחק רב, הרי שהדבר דוחה תפילה בציבור, כיון שדבר זה חשוב לו יותר מללכת למרחק מסוים שמחויב מדין תפילה בציבור, וא"כ הוא הדין הכא, שאם כדי להשתתף בשיעור היו מוכנים ללכת למרחק רב, ע"כ יש מקום לומר שדוחה אף תפילה בציבור.

קיט. ראיתי מובא בשם הגר"א דויטש שליט"א שהביאור בדין "אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט", עפ"י הירושלמי בקידושין [פ"ה ה"ו] שדין זה נלמד מ"לה' הארץ ומלוואה", וביאר שכל נכסי האדם שייכים להקב"ה, אלא שנותן לנו להחזיק בהם, וע"כ מספיק שנוציאם מרשותינו כדי שיכנסו לרשות גבוה, אלא דיש להקשות דא"כ אמאי יש דין של הפקר מאחר והדבר יוצא מרשות האדם, ומדוע שלא יהיה ממון גבוה, והיינו לא לפי הצד שכל הפקר נשאר בבעלותו עד שאחר יזכה בחפץ, [וביאור זה נסתר לכאו' מהא דיש אומרים שביטול חמץ הוא מדין הפקר ואי נימא שכל עוד שאחר לא זכה, עדיין יש לו זיקה לחפץ, ואם יחזור בו אי"צ קנין, א"כ היאך נפטר בכך מחובת הביעור].

קכ. בענין אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ראיתי מי שכתב שיכול לחול גם על הפקר, כלומר שאדם יכול לאסור חפצי הפקר, הנה מלבד שדין זה לא משמע בלשון "אינו שלו", ולא קתני "אין אדם יכול לאסור חפץ של אחר", מה

אדם למיתה הרי הוא ככל אדם וההורגו נתחייב מיתה, וכן תמהו ג"כ בשו"ת ציץ אליעזר [ח"ט סי' נ"א], שו"ת משנה הלכות [ח"י סי' ש"ג], שו"ת בית אבי [ח"ב סי' קנ"ד]. ובשו"ת קנין תורה בהלכה [ח"ב סי' קי"ז] תמה וכי אם האם מחללת שבת יכולים להמית את עובריה, ואטו א"כ אין שום איסור לחילונים להפיל את עובריהם].

קבה. יל"ע האם יש דין רודף בלשון הרע, כלומר האם אדם שעומד להפיץ דברי לשון הרע על מפעל מסוים, ושמע ע"ז בעל המפעל, והדרך היחידה לנטרל את השפעת הפרסום השלילי היא על ידי שיודיע בציבור שתפסו את אותו מפרסם בתקלה במפעל שלו, ורוצה המפרסם להסיר את חרפתו על ידי שיפרסם שדבר זה קרה אף במפעל אחר, האם שרי, ומסברא נראה שאכן יש דין רודף בלשוה"ר, וצ"ע לדינא.

קבו. שמועתי מהג"ר אשר וייס שליט"א הגדרה בענין ריבית דברים, והוא שמותר להודות ברמה של הודאה לדבר שאף אדם לא משלם עליו, כלומר שאדם ששואל את חברו מה השעה, הוא מסיים בתודה רבה, ואין אדם שמשלם כסף לאדם שאומר לו מה השעה, לעומת זאת אדם שנתן לחברו דירה לשבת, אם הוא לא ישלם לו על כך, הוא יודה לו מאוד ויכתוב לו מכתב תודה, ואת זה אסור לעשות בהלוואה, כיון שהגדר הוא שהלוואה ניתנת בחינם, ועל כן אין להודות

ברכת הכהנים יחדיו, ואמנם לגבי הברכת כהנים עצמה שיש דבר שמאחד את כל הכהנים, ע"כ יענה אמן אחר האחרון, אולם על הברכת המצוות שמברך קודם הברכת כהנים, שהיא לכאור' ברכה פרטית, וכל כהן מברכה לעצמו, א"כ אם ישנו הפרש של יותר מכדי דיבור בין אחד לשני, לכאור' צריך לענות אמן פעמיים, וזאת לא שמענו, וצ"ע.

קבר. ראיתי שהגרמ"מ שולזינגר זצ"ל הסתפק בענין מי שמחויב מיתת בי"ד, האם יכול או מחויב להרוג את עצמו, והביאו שנחלקו בזה הגרא"מ שך זצ"ל והגר"ד פוברסקי זצ"ל, ויש לציין דבשו"ת שאילת יעב"ץ [ח"א סי' מ"ג] כתב לגבי אשת איש שזינתה ונתעברה ורוצה להפיל את עובריה, והביא דברי החוות יאיר שאסר להפילו, וכתב ע"ז היעב"ץ וז"ל שקרוב בעיניו להתירה, ונ"ל שיש מקום להקל כי זו ניאפה ודם בידיה, ומעתה בת קטלא היא, וע"כ מותר להרוג עובריה, שהרי אם היו הורגים אותה, לא היו ממתינין לה עד שתלד, אלא היו הורגים אותה מיד, וע"כ מותר לנו כעת להרוג עובריה, ואף החולקים על היעב"ץ טענתם היא שכל מה שלא ממתינים לה עד שתלד היינו משום דהוי עינוי דין, וע"כ היכא שלא ממיתין אותה ישנו איסור של הריגת עובר, אמנם בשו"ת אגרות משה [ח"מ סי' ס"ב אות ד'] תמה על היעב"ץ וכתב וממש דברים בטלים הם, אף שכתבם אדם גדול כהיעב"ץ, שהרי עד שלא נגמר דינו של

יותר ממה שמודים על טובה שבדרך כלל ניתנת בחינם.

קבו. שמעתי שהגר"ח גריינימן זצ"ל היה מצטער כשלא היו אומרים תחנון בשחרית, ובפרט בימי שני וחמישי, ולו משום הסיבה שכל מתפללי המניין ניחו תפילין פחות זמן ממה שהיו אמורים להניח, ושמעתי מי שעורר שכיום שאנשים מניחים תפילין רק בתפילת שחרית, ע"כ יש להחמיר יותר בשאלה האם לומר תחנון בימים מסוימים, מחמת הפסד מצוות תפילין לאותם דקות. ומאידך ראיתי שהגר"ח קנייבסקי שליט"א אמר שיש לשמוח שלא אומרים תחנון, כי ע"י כך ילמדו יותר, ואף אם רק אדם אחד ילמד יותר יש לשמוח.

קבח. עוד שמעתי מעשה שהיה ברופא שעבד בבית החולים שיבא בתל השומר, והציעו לו משרה בכירה יותר בבית החולים רמב"ם בחיפה, ושאל את הגר"ח גריינימן האם לקבל הצעה זו, ואמר לו הגר"ח לסרב, מכיון שבאזור הצפון רבים מהמטופלים אינם יהודים, ויצא שיצטרך לטפל יותר בגוים בשבת, מחמת דרכי שלום ואיבה, ובשונה מתל השומר מעיקר הדין מותר לחלל שבת על יהודים [אכן, יל"ע בזה שאף בתל השומר רוב המטופלים אינם שומרי תורה ומצוות ומחללי שבת רח"ל, שמעיקר הדין אין לחלל עליהם שבת, אם לא מדין איבה ודרכי שלום, והחשש שלא יטפלו בחולים בני ברית].

קכט. וכן כשהרב משה פרדו והרב זבולון אללוף, שניהלו את מוסדות אור החיים, והיו שכנים וגרו באותו בנין, והיו הולכים יחד לעבודתם, וכל אחד היה מחזיק את תיקו האישי, וראה אותם הגר"ח גריינימן, ואמר להם מדוע שכל אחד לא יקח את התיק של השני, ותקיימו בכך מצוות חסד מידי יום, וכך בכל ענין ראה את השיקול ההלכתי תורני מול עיניו.

קל. שמעתי שהגר"מ גריינימן שליט"א נוהג חומרא מופלגת בענין נטילת ידים שנוטל בעצמו ידים לכל נכדיו הקטנים, כיון שעיקר התקנה היא שלא יגעו בידיים טמאות בלחם, ועל כן זה מטמא אף את הלחם שלו, [ולכאור' יכול לדאוג שלא יגעו בלחם שלו, וצ"ע], ובעבר אמרתי דהנה לגבי נר חנוכה אמר' שזו מצוה שכולה בנויה על הידור, שהרי כולם נוהגים כהמהדרין מן המהדרין, וכן נוהגים בשמן זית, ועוד הידורים, ואף נטילת ידים, היא דרבנן על דרבנן, הרי מעיקר הדין היא נועדה לתרומה, אלא שגזרו אטו תרומה, ואף שאין לנו תרומה בזה"ז לא פלוג רבנן, ואע"ג דרוב שאינו מקפיד, או מיעוטו המקפיד, אינו חוצץ מדאורייתא, מ"מ הוא חוצץ מדרבנן, וכן אע"ג שמיעוט אינו מקפיד - אינו חוצץ, אעפ"כ מקפידים.

קלא. בשלמדתי בשיבת תפארת ציון יום אחד הביאו מעדנים לארוחת בוקר, ואמר לי בחור את דברי המדרש שהובא בתוס' בכתובות [קד, א] "עד שאתה מתפלל שיכנסו דברי תורה

מעבירין על המצוות, וזאת מלבד פלוגתת התוס' במנחות [סד,ב] ובמגילה [ו,ב] האם במצוה אחת אמרי' אין מעבירין על המצוות.

קלד. בשנת תשס"ו החייל רועי קליין הי"ד קפץ על רימון שנזרק לעבר קבוצת חיילים, ובכך הציל את שאר החיילים למרות שהוא עצמו היה יכול לברוח, ויש שדימו מעשה זה להרוגי לוד, אולם אינו דומה, כיון דהתם הרוגי לוד, היו במצב שאף אילולא שמסרו נפשם היו מתים, משא"כ הכא שהיה יכול לברוח ולהינצל, אכן עדיין לפי השיטות בראשונים שמותר לאדם למסור את נפשו על כל המצוות, שפיר דמי.

קלה. שמעתי שהגרי"מ פיינשטיין זצ"ל כשהיה מגיע לכותל, לא היה נכנס לרחבה כלל, והיה עומד ברחבה העליונה בלבד, ואי"ז משום חשש כניסה למקום המקדש, אלא מדין "מורא מקדש". **קלו. פעם** אחת הציעו להגר"ח גריינימן לבוא לקצירת חיטים לאפיית מצות, וסירב, והסביר שאמנם מצוה בו יותר מבשלוחו, ויש בזה חיבוב מצוה, מ"מ מכיון שידוע שיתלוו אליו אברכים ובחורים, שהם לא יקצרו חיטים, ורק יבואו מחמת הסקרנות, א"כ אינו רוצה לגרום להם ביטול תורה.

קלז. הנה כתב הרמב"ם שמותר להפסיק מלימוד התורה כדי לקיים מצוה שאי אפשר לעשותה בידי אחרים, ויחזור לתלמודו, ומקשים מדוע הרמב"ם הוצרך

לתוך גופך, תתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופך", כלומר שראוי לא לאכול את המעדנים, ועניתי לו בדרך צחות, מדוע כתוב להתפלל שלא יכנסו מעדנים, הרי יכול שלא לאכול, ועל כרחך שאם הגיעו מעדנים צריך לאכול, אלא שצריך להתפלל שלא יבואו.

קלב. פעם נסעו האדמו"ר רבי יואל מסאטמר והגר"ר אליעזר סילבר בדרך, והיה פקק תנועה, ואמר הגר"א סילבר לאדמו"ר, נו אולי תעשה לנו איזה קפיצת הדרך, נענה האדמו"ר מדוע אברהם אבינו לא עשה קפיצת הדרך בדרך לעקידת יצחק, וקם מוקדם, אלא אם נמצאים עם אליעזר אי אפשר לעשות קפיצת הדרך.

קלג. בפדיון הבן לבני בכורי יעקב שיחי' קודם שהגיע הכהן הפודה [הגר"א כהנמן שליט"א] הגיע אחד מהמוזמנים שגם הוא כהן, והתעוררתי מדוע אין בכה"ג דין אין מעבירין על המצוות, ואמנם הכהן אינו חפצא דמצוה, אולם מ"מ שייך הענין של מצוה הבאה בידך אל תחמיצנה, וא"כ אטו יהיה חיוב על הכהן הראשון שרואה באותו יום, וכן בכל מתנות כהונה, ובודאי שאינו כן, והיינו משום שאין דנים את המצוה כלל כשאינו רוצה לקיימה כעת, וכן י"ל לגבי מצוות תפילין באדם שפתח את תיק התפילין בצורה שבתחילה היו לפניו תפילין של ראש, או תפילין דר"ת, שאם לא הרים אותם, אלא רק ראה אותם, מכיון שלא עמד לקיים מצוה זו, ליכא משום אין

יחזור, עניתי שכן, מחמת שאם הוא חי, והוא יהודי כשר, מדוע שלא יחזור[.

קלט. עוד שמעתי מהגר"מ אזרחי שהגרא"ל שטיינמן זצ"ל ביקש לשאת דברים במחנה בני תורה, שבראשותו, והסביר שהוא רוצה "פרנסה", והסביר לא פרנסה כאן, אלא פרנסה למעלה, והגר"מ נותן לו את זה הכי הרבה, ע"י קירוב הבחורים שמגיעים למחנה, ונהפכים לבחורי ישיבות.

קמ. כשהגאון רבי חיים מצאנו בעל הדברי חיים הגיע לפרקו, בחן אותו חותנו לעתיד, ולאחר מכן ביקש לבוחנו שוב פעם, נענה הדברי חיים ואמר שהוא מוכן בתנאי שגם הוא יבחן את חמיו, ותמה חמיו מדוע, ואמר שהנה יש מעלה להשיא בתו לת"ח, אך גם יש מעלה להינשא לבת ת"ח, וא"כ מוטל עליו לבוחנו שהוא ת"ח, אלא שסומך על חמיו של חמיו שבחן אותו, אבל כל כמה שלא מסתפק במבחן אחד, ממילא גם הוא לא מסתפק במבחן שחמיו של חמיו בחן אותו.

קמא. הר"ב ש"י זיין היה כותב מדור שבועי בעיתון "המודיע" של ביקורת ספרים [שנדפסו לאחמ"כ בספרו סופרים וספרים] ובאחד מהטורים כתב ביקורת על שו"ת דובב מישירים של הגאון מטשיבין, לאחר זמן פגש את הרב מטשיבין, והתנצל בפניו על הביקורת, ואמר שהרי כבר נאמר

לכתוב את הדין יחזור לתלמודו, וכי הייתה הו"א שעשיית מצוה פוטרתו מלימוד תורה מעבר לקיום המצוה, ומתריצים שאם הוא לא יודע בוודאות שיחזור לתלמודו אסור לו להפסיק, ואמר ע"ז הגר"ח גריינמן שאין לבחורים לעסוק בשום פעילות ציבורית, כגון קירוב וכדו', כיון שבשנות הבנין של האדם אי אפשר לחזור לתלמודו באופן מלא, והרציפות חשובה ביותר לבניינו של הבחור.

קלח. שמעתי מהגר"מ אזרחי שליט"א שהבית הלוי אפה מצות בהידור רב, ולאחר שיצא עם המצות ראה אדם פשוט עם מצותיו, ושאלו הבית הלוי האם המצות שלו מהודרות, וענה היהודי שכן, אמר לו הבית הלוי אני רוצה להחליף איתך את המצות, והסביר הבית הלוי, ואמר אם המצות שלי מהודרות או לא איני יודע, אבל אם אותו יהודי אומר שמצותיו מהודרות, א"כ הוי עד אחד שנאמן באיסורין, [ויש להוסיף בזה את המעשה הנודע באישה עגונה שבאה לבית הלוי לבכות על בעלה שנעלם, ושאלה אותו האם הוא חי, וענה כן, ושאלה האם הוא נשאר יהודי כשר, וענה כן, ושוב שאלה האם הוא יחזור, וענה שכן, וכך הוה, ושאלו את הבית הלוי מהיכן ידע, והסביר מתי שהאישה שאלה האם הבעל חי, ענה שהוא חי מכיון שיש חזקת חיים, ועל השאלה האם הוא יהודי כשר, ענה שכן, מחמת שיש חזקת כשרות, וכששאלה האישה האם

"הכל תלוי במזל אפילו ס"ת שבהיכל" נענה הרב מטשיבין, איך אתם מבינים את דברי חז"ל אלו, אמר הרב זוין, שיכול להיות שסופר ישקיע זמן רב בכתיבת ס"ת ואם חסרה אות אחת, כל ספר התורה פסול, אמר לו הרב מטשיבין הביאור הוא אחרת, שיכול להיות מצב שסופר משקיע זמן רב בכתיבת ס"ת, ואם ישנה אות שלא יודעים מהי, שואלים ילד קטן שאינו חכם ואינו טיפש, שיכריע בזה.

קמב. הקשו האחרונים אמאי לא אזלי בתר חזקת יום בבין השמשות, הנה מטו בי מדרשא לתרץ, בשם הגאון בעל צפנת פענח, [מלבד התירוץ של חזקה בספיקא דדינא, וחזקה העשויה להשתנות] ששונה יום ולילה מחזקה של אשת איש וכדו', כיון שאשת איש, ישנו רגע שמאז נהייתה אשת איש, ומה שהיא אשת איש, זה משום אותו רגע, [ואף לדעת הגרש"ש, הו"ד בספר הזיכרון ברית אברהם, שבקידושין החלות חלים בכל רגע, מ"מ סיבת החלות היא כמובן בשעת הקידושין] ומשא"כ ביום ולילה, שאין היום נקבע מחמת נץ החמה, והלילה מחמת צאת הכוכבים, אלא כל רגע של אור הוא סיבה ליום, וכל רגע של לילה, הוא סיבה ללילה, [ומשא"כ בקובץ שיעורים בריש פסחים שג' כוכבים הוא סימן ללילה, מהא שקרא הקב"ה "ערב" אף קודם יום רביעי בו נבראו הכוכבים, הנה מלבד שאי"ז סתירה לדברינו, שהתם מדבר מחמת הכוכבים, אולם גם יש לדון בראייתו, כיון דנראה

לחלק בין "ערב" שהוא סוף היום, לבין "לילה" שהוא מציאות של חושך, ושו"ר להג"ר שלמה פיישר שליט"א [הו"ד בקובץ מוריה ניסן תשע"ו] שכתב סברה זו, ומעתה י"ל שהסיבה של"ש חזקה בבין השמשות, כיון שכל רגע ורגע ביום הוא בפני עצמו, והאינני ידידי הרב ראובן גרבוז שיחי' שלפי תירוץ זה אין מקום לתירוץ של חזקה העשויה להשתנות, כיון שאין היום משתנה ללילה, ודו"ק היטב בזה, ובעצם הענין של חזקה העשויה להשתנות, התעוררתי לדון בכל חזקת מעוברת, היאך סומכים ע"ז ע"י תוס' ב"מ קא, וכן בסוגיא דב"ק מו,א] והא גם בכה"ג הוי חזקה העשויה להשתנות, וצ"ע, [אולם העירני ידידי הרב ישראל מאיר טופר שיחי' שהלא ביום ראשון נכתב "ולחושך קרא לילה", וא"כ אף קודם הכוכבים נקרא החושך לילה].

קמג. בענין תפילין דר"ת, האם מותר להניחם לאחר השקיעה לדעת הגאונים, כשלדעת רבינו תם עדיין יום, שלכאו' יכול להניח ממה נפשך, אולם כידוע דעת רבינו תם אינה ב"גברא" אלא ב"חפצא", והסיבה שחששו לדעה זו יותר מדעות אחרות בתפילין, היא בגלל שאף דעת הירושלמי כן, וכן דעת הראב"ד, ועוד ראשונים, ואילו המחלוקת בענין צאת הכוכבים היא ג"כ מחלוקת שונה, ועל כן אין מחשבים את דעת רבינו תם בלבד כהמרא דשמעתא, ועוד שהתפילין שאנשים מניחים כיום הם פסולות לדעת

ר"ת, כיון שלדעת רבינו תם יש להניח את הפרשיות של ראש במאוזן ולא במאונך, וכדעת רבינו תם לגבי מזוזה.

קמח. בענין דין רודף בקורונה, ישמי שכתב שאין לדון את החולה קורונה המאומת שיצא לרחוב כרודף ממש, והנה מכיון שדיון זה הוא תיאורטי, כיון שבדרך כלל ישנה אפשרות להפחית את הסכנה בדרכים כאלו ואחרות, אולם באופן עקרוני לו יצויר ואדם נכנס למקום הומה אדם, ללא מסכה, והוא חולה מאומת, מדוע שלא יהיה עליו דין רודף, וכן נראה שהדין יהיה בשיכור שנוהג ברכב, שיש עליו דין רודף, ואינו דומה לספק רודף שגם על זה דנו בפוסקים, דהתם מיירי באדם שיש בידו כלי משחית, ואנו לא יודעים האם כוונתו להרוג, אולם באדם שיש בידו כלי משחית, וכוונתו להרוג, אלא שלא יודעים האם הוא יצליח להרוג, בהא פשיטא שיש עליו דין רודף, והסיבה שלאנשים ממחננו הדבר נראה מוזר, זה משום שכל דיני רודף נראים לאדם מוזר, אדם שיבוא אליו גנב בלילה, הוא גם לא יהרוג אותו, למרות שהתורה מתירה להרוג את הבא במחתרת, ודו"ק.

קמח. הפתחוי תשובה (חו"מ סי' שס"ג סק"א)
הביא מהפרי מגדים שדן לגבי גזל אתרוג ועבר עליו סוכות, האם גם בכה"ג אמרי' דיכול לומר הרי שלך לפניך, וכמב' במתני' (ב"ק צו,ב) גבי גזל חמץ ועבר עליו הפסח דיכול לומר לו הרי שלך לפניך, ודעת הפרי מגדים דאיה"נ דאף

באתרוג יכול לומר לו הרי שלך לפניך, ודעת מו"ה משה שלמה זלמן אב"ד דק"ק קראקא (הו"ד בפתחי תשובה שם), דחלוק אתרוג מחמץ דבחמץ אין ניכר על החמץ אם הוא קודם פסח או לאחר הפסח, משא"כ באתרוג שהרי כל הרואה יודע דאין הוא שוה כעת לאחר סוכות יותר מלימון, א"כ הו"ל היזק הניכר וחייב לשלם.

ומדברי הג' משה שלמה זלמן אב"ד
קראקא חזי' דיסודיך דינא דגזל חמץ ועבר עליו הפסח, שיכול לומר לו הרי שלך לפניך, היינו משום דהיזק שאינו ניכר לאו שמיא היזק [כמב' בסוגיא דגיטין (ג,ב) יעו"ש], ויש להקשות מדברי הגמ' בב"ק (צח,ב) דאמרי' התם תנינא "והשיב את הגזילה" מה תלמוד לומר אשר גזל יחזיר, כעין שגזל, מכאן אמרו גזל מטבע ונפסל, פירות והרקיבו, יין והחמיץ, תרומה ונטמאת, חמץ ועבר עליו הפסח, בהמה ונעבדה בה עבירה, ושור עד שלא נגמר דינו אומר לו הרי שלך לפניך, והרי מוכח להדיא דבעי' ילפותא להך דינא דיכול לומר לו הרי שלך לפניך, ולא משום היזק שאינו ניכר אתי' עלה, ויתירה מזו דאם משום היזק שאינו ניכר אתי' עליה, אמאי בפירות והרקיבו חשיב כאינו ניכר, וצ"ע. [ואין לומר דאיה"נ ובגזל חמץ ועבר עליו הפסח, היינו משום היזק שאינו ניכר, ושאר הדברים הוי משום הילפותא, והביאו ענין חמץ ועבר עליו הפסח אגב אורחא, דזה אינו, דא"כ מדוע שלא יפטר מ"מ באתרוג מחמת הך ילפותא, ודו"ק].

והבל היופי, זהו דורו של ר"י בר אילעאי שהיו שישה מתכסין בטלית אחת ועוסקין בתורה, והיינו שהייתה התמדה עצומה, וביאר הגרב"מ דאי"ז סתירה כלל, ואפשר ללמוד בהתמדה ובמסירות, ומאידך גיסא שהתורה תהיה עראית, כי השאלה היא היכן הראש נמצא, ולא כמה שעות לומדים.

קמח. שמעתי ממו"ר הגר"ד מילר שליט"א שהנה ידוע מה שאמר הגרא"מ שך זצ"ל שאין לקרוא ליומי דפגרא, "בין הזמנים" אלא "זמן ביניים" כיון שאין זמן שהוא מופקע מזמן, ואמר שהרי לכל זמן יש מערכת של עבודה של התעלות, וממילא בסוף בין הזמנים צריכים להיות בדרגה רוחנית גבוהה יותר.

קמח. שמעתי ממו"ר הגר"ד מילר שליט"א ששמע מהגר"ש דויטש שליט"א שפעם אחת שאלו הגרא"מ שך זצ"ל פשט ברמב"ם, שנסתר לכא' מגמ' ערוכה, והכסף משנה דחק לפרש את הרמב"ם בדרך מסוימת, ואמר הגרא"מ שך שאינו תמה על הכסף משנה שהרי יש כנגד הרמב"ם גמ' מפורשת והוצרך להידחק, אבל את הרמב"ם אינו מבין, מדוע הוצרך להידחק, ולא לפסוק כפשטות הגמ'.

קנ. שמעתי מידידי הרב אברהם מרדכי רפפורט שיחי' ששאל את הגר"ש אלתר שליט"א מהו הביאור במכאן ולהבא ולמפרע, ואמר הגר"ש שאינו יודע לבאר דבר זה, ורק אליהו הנביא יבאר לנו דבר זה, אבל אחר שיבאר דבר זה, נבין

והנה בחק יעקב (או"ח סי' תמ"ג סק"א) כתב דגזל חמץ ועבר עליו הפסח, היינו דוקא בעבר עליו הפסח, אבל בפסח עצמו אינו יכול לומר לו הרי שלך לפניך כיון שהכל מצוין לבערו, [ועי' בקצוה"ח (סי' שס"ג סק"א) משכ"ב]. ומדברי החק יעקב נמי מוכח דלאו מטעמא דהיזק שאינו ניכר אתי' עלה, דאי נימא דמטעם היזק שאינו ניכר אתי' עלה, תיפו"ל מטעם זה דבפסח עצמו אין לך היזק ניכר גדול מזה, ודו"ק.

קמו. יש להעיר מדוע לגבי נץ החמה מצינו שיש המחלקים בין הנץ הנראה לנץ המישורי, ואלו בשקיעה לא שמענו מעולם לחלק בין השקיעה הנראית לשקיעה המישורית, למרות שלכא' עניינם אחד, האם אזלי' בתר הדבר האמיתי, או דלמא ביחס הדבר הנראה לעין, וראיתי בתשובות והנהגות שהקשה כן הגר"מ שטרנבוך שליט"א ותירץ דבנץ איכא דין שהשמש תעלה, ובהא י"ל דאף הנץ המישורי נחשב, משא"כ בשקיעה, שזה ודאי בשקיעה הנראית לעין.

קמו. שמעתי מהגר"מ אזורי שליט"א להקשות ע"ד הגמ' בברכות

[להב] דאמר ר"י בר אילעאי בוא וראה שלא כדורות ראשונים דורות אחרונים, דורות ראשונים היו עושים תורתן קבע ומלאכתן ארעי, ואילו דורות אחרונים עושין מלאכתן קבע ותורתן ארעי, והקשה דהא אמרי' בסנהדרין [צגב] שקר החן

אותו מכאן ולהבא ולמפרע, ושמעתי שהגר"ד לוי שליט"א ביאר ענין מכאן ולהבא ולמפרע, עפ"י משל שחתן שיראה לאחר חתונתו שהיה לו כתם גדול על החליפה, יצטער על הכתם, אולם זה יהיה מכאן ולהבא ולמפרע.

קנא. ראיתי מובא מהגר"ד לנדו שאמר שהב"י סיים ש"ס ג' פעמים בחייו, והיינו משום שלמד בעיון, וע"כ אי"ז בהכרח שבח שאומרים על ת"ח שסיימו עשרות פעמים ש"ס, ויש לציין ששמעתי מהגר"מ גריינימן שליט"א שאינו יודע אם יש בדור זה מי שבאמת יודע ש"ס, ושאלוהו וכי החזו"א לא ידע ש"ס, ענה הגר"מ יכול להיות שאכן הוא ידע, אבל לא בהכרח, כיון שלא למד ש"ס על הסדר, אלא לפי סוגיות, ויכול להיות שלא למד את כל האגדות, ושאלוהו שהרי ישנם רבנים שעושים סיום ש"ס בכל שנה וכדו', וא"כ בהכרח שלמד את כל הש"ס ממש, וענה הגר"מ שא"כ ודאי שאי"ז נחשב שיודע ש"ס...

קנב. שמעתי בשם הגר"ב שרייבר שליט"א שהעולם חושב ש"חמור נושא ספרים" הפירוש הוא בכל ספר שהוא לומד הוא נהיה יותר "נושא ספרים", אולם האמת היא שהוא נהיה יותר "חמור"...

קנג. בהיותי בחור בשנת תשע"ד, כזכור היה שלג גדול בירושלים,

ואני שלמדתי בישיבה בירושלים, הלכתי בבין הסדרים עם חבר לקבר שמואל הנביא שהוא המקום הגבוה בירושלים, והיה שם שלג בכמות גבוהה, והלכנו מסורבלים בצעיפים ומעילים וכפפות, והנה באמצע הדרך נפל לי הצעיף, ומרוב שהייתי מסורבל לא שמתי לב שנפל, ורק אחר דקה אמרתי לחברי היכן הצעיף שלי, והסתכלנו לאחור וראינו את הצעיף מתבוסס בשלג וכמעט שלא היינו רואים אותו כיון שהמשיך לרדת שלג, ואמר חברי חבל שנפל הצעיף, ואני עניתי לו במקום לומר שחבל שנפל, תאמר איזה נס שמצאנו, וזה יסוד גדול בחיים, שבמקום להסתכל על חצי הכוס הריקה אפשר להסתכל על חצי הכוס המליאה.

קנד. שמעתי מאמו"ר שליט"א, מעשה ביהודי שהתחיל להתחזק, אולם היה קשה לו מאוד להפסיק לעשן בשבת, ואבי אמר לו שלפחות ידליק נר נשמה שממנו ידליק את הסיגריה, כדי שלכה"פ לא יכשל באיסור הבערה ע"י שלא מדליק את המצית, והנה במוצ"ש התקשר אליו אותו יהודי ואמר לאבי, איזה מתוחכם אתה, הדלקתי נר נשמה שעליו יש ציור של רשב"י, וכי נראה לך שיש ציור של רשב"י, ואני ידליק מזה סיגריה בשבת.

קנה. מועישה נוסף שמעתי מאמו"ר שליט"א שפעם אחת ביום ראשון אסף מניין לשחרית ברמת גן, וכשפנה ליהודי ושאלו האם התפלל כבר, ענה לו שהתפלל אתמול...., אמר לו אמו"ר אתמול זה הייתה תפילה בשביל הנשמה יתירה, אמר לו אותו אדם לא הייתה לי נשמה יתירה...., אמר לו אמו"ר א"כ אף הנשמה שיש לך גם היא יתירה....

קנו. לפני מספר שנים פניתי לחבר והצעתי לו ללמוד יחד ביאורי תפילה, וחברי משך בכתפיו, ואמרתי לו משל למה הדבר דומה, לאדם ששונה מים וע"י פטנט מסוים יכול להיות מים ממותקים, וכי לא תעשה כן, וה"ה כאן, שהרי בלא"ה אתה מחויב להתפלל, וא"כ מדוע שלא תעשה מהתפילה תפילה מתוקה.

סימן נט

תירוצים לקושיות מספרו של הרה"ג יעקב ישראל יונגרמן שליט"א

קנח. בקושיא ג' הקשה אמאי בר"ה מברכים שנהיה מלאים מצוות כרימון הלא אף ריקנים שבישראל מלאים מצוות כרימון, והנה שאלה זו נאמרו עליה כמה תירוצים, אבל איך שיהיה, דברי הגמ' התם צ"ב דאמנם בעירובין [יטב] איתא "פושעי ישראל מלאין מצוות כרימון", ואילו במגילה [ו,ב] איתא "ריקנין שבישראל מלאין מצוות כרימון", ואם הם מלאים מדוע נקראים ריקנים, וצ"ע.

קנט. בקושיא ד' הקשה מדוע תקיעת שופר של חש"ו פסולה, הלא אין דין לתקוע אלא לשמוע קול שופר, והתירוצו הוא שודאי בעי' שיהיה קול שיצא מבר חיובא, וז"פ.

קפ. בקושיא ו' הקשה מהו הכפילות "מלוך על כל העולם כולו", ומהי הכפילות של "כל", והתירוצו

קנז. בקושיא א' הקשה לדעת הרעק"א בהגהות לשו"ע [או"ח סי' תקנ"ה] דמי שתוקע בשופר בר"ה שחל בשבת, אמנם עבר על איסור דרבנן, אולם לא התבטלה המצוה דאורייתא, וצ"ע מתוס' בסוכה [ג,א] לגבי שולחנו בתוך הבית, דמבוי' בתוס' שאף את המצוה דאורייתא לא קיים, והנה קושיא זו כבר הקשה בקבא דקשייתא [קושיא צ"ז] ומוח"ז הג"ר שמעון ויזמן וצ"ל תירץ שיש חילוק בין שופר לסוכה, דבשופר הוי איסור מחמת שבת, ואילו בסוכה הוי גזירה מחמת דיני סוכה, וע"כ רבנן ביטלו את הדין דאורייתא. [ולפ"ז יל"ע האם אישה יכולה לברך באופן כזה ששולחנה בתוך הבית, וצ"ע], וכ"כ בברכת מרדכי [עניינים סי' צ"ז], ולפ"ז יוצא שאי"ז איסור לשמוע שופר, כיון דמצות שופר אינה מופקעת, אלא דין שאסור לתקוע בשופר (86).

(86) ושמעתי מהגר"ד פיינשטיין שליט"א שכל דברי רעק"א הם דווקא לשופר בשבת, אולם בקורא מגילה בשבת, אין הגדר שקיים מצוה דרבנן ועבר איסור דרבנן, כיון דרבנן לא תיקנו כלל בשבת, ויל"ד אי נימא דמגילה הוי דברי קבלה, וא"כ לכאור' הוי דור קדום יותר לחקנה, ויש לדחות שמעולם הדבר היה אסור מדרבנן, וכמ"ש בשם הגר"ד מילר משמ' דהגר"ד הלוי וצ"ל, שאף בזמן המדבר היו תקנות דרבנן.

וכן אתרוג ריבית, ודן אי הוי לכם, וכן אי הוי מצוה הבאה בעבירה, ומשום לכם נראה דאינו יוצא יד"ח, שהרי עפ"י דין ממון הוי ריבית קצוצה היוצאה בדיינים, ומשום מצהב"ע, נראה דיוצא יד"ח, כיון דלא הוי בחפצא, [ולא דמי לאתנן, כמוכנ] כמבוי בירושלמי שבת [פ"ג ה"ג].

קפו. בקושיא כ"ו הקשה אמאי בעי לטעם דאף הן היו באותו הנס כדי לחייב נשים בנר חנוכה, והא מצוות בלא תסור, ולא הבנתי שאלתו, דהא חנוכה הוי מ"ע שהז"ג, וע"כ מדוע רבנן חייבו את האשה, וע"ז תירצו דאף הן היו באותו הנס. [והעירני ידידי הרב ישראל מאיר טופר שיחי' דתליא בפלוגתא דקמאי אי במצוות דרבנן איכא פטור דמ"ע שהז"ג, עי' תוס' פסחים קח, ב, ד"ה שאף ובברכות כ' ב' ד"ה בתפילה]

קפו. בקושיא כ"ח הקשה אי נימא דלא מברכים ברכת הרואה על נר של קטן, היאך מברכין ברכת הרואה, הא איכא חשש שמא הוא של קטן, ול"ש למימר דניזיל בתר רובא כיון דהוי קבוע, והתירוץ הוא עפ"י המג"א [סי' רח"צ ס"ק י"ג] לגבי נר הבדלה שאסור לברך על נר של ע"ז, וקשה דהא איכא חשש ברואה מרחוק, שמא הוא נר של ע"ז, והוי קבוע, ותירץ המג"א שהאור פורש, כלומר הקרני אור, והיינו עפ"י המרדכי [חולין סי' תקצ"ג] לגבי רוב בדיינים שאמנם הדיינים קבועים אך הדיבור שלהם פריש, ועי'

הוא שבט"ז בהל' ר"ה [ס' תקפ"ח] כתב דהיכא שכתוב בלשון זו, לא הוי רובו ככולו.

קפא. בקושיא ח' הקשה היאך אמרי' שעל הוצאות שבת ויו"ט אם הוסיף מוסיפין לו הא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ונראה דל"ק כלל, דאין מוסיפין אלא כמה שהוציא, ואי"ז שכר, אלא החזר.

קפב. בקושיא י"א הקשה דהא אין הולכין בפקו"נ אחר הרוב, וא"כ אמאי כששני רופאים אומרים לא לאכול ביו"כ, ורופא אחד אומר לאכול שומעים לרוב, אולם יש לחלק עפ"י תוס' [ב"ק כז, ב] ובסנהדרין [ג, ב] דבדיינים המיעוט בטל כמי שאינו, שהרי הרוב אומר שהמיעוט טועה, משא"כ ברוב של צדדים ואחוזים.

קפג. בקושיא י"ד הקשה אמאי לא מברכים על מצוות התשובה, ונראה לומר עפ"י הבית יוסף [או"ח סי' תל"ב] דאין מברכין על ביטול חמץ, כיון דעיקרו בלב, וה"ה הכא שעיקר התשובה הוא בלב [ועי' בשו"ת רעק"א קמא סי' כ"ט מה שהקשה ע"ז מתרומה, ובמועדים וזמנים ח"ג סי' קצ"ג מה שחילק בזה].

קפד. בקושיא י"ט הקשה אמאי השו"ע לא כתב הל' תשובה, והביאור הוא משום שלא כתב דברים שקיומם הוא בלב.

קפה. בקושיא כ"ד דן על אחד שהלווה בריבית תמורת ההלוואה

רגילים למנות, ובפרט דאי"ז קדושה בעצם היום, וכמו ביו"ט, אלא רק זכר לנס, וה"זכר" הוא לפי חשבונם ג"כ.

קעב. בקושיא נ"ח הקשה היאך אמרי' דמבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק, והא אין מקבלין גרים מזרע עמלק, י"ל חדא דבדיעבד אם הצליחו להערים הרי הם גרים גמורים, ועוד דהמן היה עבד כנעני, וע"כ זרעו כבר היו יהודים גמורים.

קעג. בקושיא ס' דן האם להקנות לזרע עמלק חפץ ולאבדו, הנה כבר דן בכך הגר"א גנחובסקי זצ"ל, ונראה דאי נימא שע"י שמאבד את החפץ מקיים מצוה, א"כ ע"י שמקנה יש בזה תוכן של עבירה, של ההיפך ממחיית עמלק, והר"ז כמו להחיות עמלק ע"מ להרגו.

קעד. בקושיא ס"ד הקשה היאך שיסף שמואל את אגג, והלא שמואל נזיר עולם היה, וא"כ היאך נטמא לעמלק, והא עכו"ם ודאי מטמא במגע, וי"ל דאף כהנים מצווים במחיית עמלק, וכן הכהנים מצווים במלחמת מצוה, וראי' מהחשמונאים שג"כ נלחמו.

קעה. בקושיא ס"ה הקשה ע"ד הר"ן במגילה שאזלי' בתר רוב עיירות שאינן מוקפות חומה, והקשה דהא הוי קבוע, וי"ל בב' אופנים, חדא דהוי קבוע שאינו ניכר, וכמ"ש הר"ש מקינון בספר הכריתות [סי' ר'], ועוד דתליא אי אמרי' קבוע ברובא דליתא קמן.

בשיעורי מרן הגרי"ש אלישיב ברכות [יט,ב] מש"כ בזה.

קפה. בקושיא ל"א הקשה היאך הדליקו בנס חנוכה משמן נס, הא אסור ליהנות ממעשה נס, וא"כ לא הוי ממין המותר בפך, ויש לומר בפשיטות דמצוות לאו ליהנות ניתנו, וע"כ אם המצוה הייתה להכניס את זה לפה אף זה היה מותר.

קפט. בקושיא מ"ט דן באדם שנדר לעלות כל שנה בכ"א אדר ליארצייט של רבי אלימלך מליזענסק, האם צריך ליסוע בשנה מעוברת באדר א' או באדר ב' או בשניהם, ולא הבנתי מה נסתפק, הא קי"ל [נדרים ל,א] דבנדרים אזלי' בתור לשון בנ"א, וא"כ מתי שנוהגים שם הילולא יסע.

קע. בקושיא נ"א הקשה מדוע נשים לא מקפידות על שמיעת פרשת פרה, כיון די"א דהוי דאורייתא, והנה אף בזכור אינם חייבות, כיון דהוי מ"ע דהז"ג, ורק דקיבלו עליהו כחובה, ובפרה לא קיבלו עליהו.

קעא. בקושיא נ"ה הקשה מדוע לא עבדי' פורים בחו"ל יומיים משום ספיקא דיומא, והנה הגר"ח"ק כבר הקשה כן בשקל הקודש [פי"א מהל' קידוש החודש בביאור ההלכה], ותריך משום דספיקא דרבנן לקולא, ודבריו צ"ב דהא הוי ספק דברי קבלה, אולם י"ל באופ"א שהרי התקנה הייתה לאחר שהיה ספיקא דיומא, וע"כ הדבר נתקן בצורה שהיו

קעז. בקושיא ס"ז הקשה ע"ד הגמ' מבטלין ת"ת למקרא מגילה, והקשה דהא מגילה עצמה נמי תורה היא, ותירצו בזה כמה תירוצים, הרש"ש תירץ דמיירי ברב שע"י שישמע מגילה יתבטלו התלמידים, והחזו"א תירץ דבקיום מצות מגילה אינו מקיים מצות ת"ת, [וצ"ע ממנחות צט,ב לגבי קיום ת"ת ע"י ק"ש, וי"ל דהתם מקיים רק את ה"לא ימוש"] והמהרי"ל דיסקין תירץ שישנה מילה "האחשתרנים" שאיננו יודעים מה פירושה, וע"כ הוי ביטול תורה באיכות.

קעז. בקושיא ע"ג דן ע"ד הגמ' דקם רבה ושחטיה לרב זירא, ודן האם ר"ז היה טמא מת, הנה זה ודאי דמת שחזר לחיות בעודו מת מטמא, כמב' בתוס' [ב"מ קיד,ב] לגבי אליהו ובן השונמית, ועל המת עצמו אם הוא טמא, י"ל עפ"י הסיפרי זוטא בפרשת חוקת דמת עצמו אינו טמא, אלא מסביב למת ישנה טומאה, ומה שדן האם אחר שמת פקעה כהונתו אם הוא כהן, הנה מפורש בש"ס דרבי זירא היה כהן, ושמעתי מהגר"נ נבנצאל שליט"א לבאר מדוע לא זימן במעשה המובא בברכות [מז,א], והיינו משום שפקעה כהונתו.

קעת. בקושיא ע"ה הקשה על הרמב"ם [פ"א מהל' חמץ ומצה ה"ג] דהקונה חמץ בפסח לוקה, כיון דהוי ע"י מעשה, וא"כ מדוע הנכנס לעזרה בלי קרבן ראייה לא לוקה, וכתב הרמב"ם כיון דהוי לאו שאין בו מעשה, והא הכניסה

היא מעשה, וי"ל דבבל יראה האיסור הוא במציאות של קיום, ואילו כשנכנס לעזרה אין הטענה למה נכנס אלא למה לא הביא קרבן וזה דין בשוא"ת, [ויעו' בתוס' ביבמות צ,ב לגבי שוא"ת בלבישת ציצית, ויל"ד בזה עפ"י המרדכי במנחות סי' תקמ"ד, ואכמ"ל].

קעט. בקושיא ע"ט הקשה מדוע לא מברכים על מצה כל שבעה לדעת הגר"א, ותירצו דהוי מצוה קיומית, והקשה דמ"ש מברכה על השחיטה וטבילת נדה, ונראה לומר דשאני שחיטה וטבילה שלמצוה זו יש דבר קדום, כלומר שאם רוצה לאכול בשר מחויב לשחוט, וכן בטבילה, משא"כ במצה שאין דין שאם רוצה לאכול דגן מחויב לאכול מצה, כיון שישנם אפשרויות אחרות.

קפ. בקושיא פ"א הקשה אמאי לא גזרו שלא ימולו בשבת, דשמא יעבירו ד' אמות כדי ללמוד אצל חכם אין מלים, ע"ז י"ל דכיון דמילה אינה מסורה לכל אלא לחכמים, ע"כ אין לחוש לזה כ"כ, ועוד הקשה שיגזרו לא לאכול מצה ביו"ט שחל בשבת, כיון שילך לחכם שילמדו מהו השיעור, וע"ז י"ל דאמאי ילך אצל חכם מספק יאכל יותר.

קפא. בקושיא פ"ב דן על חיוב והגדת לבנך באב בן חו"ל ובנו בן אר"י ביו"ט שני, וכן בקו התאריך - כשנמצאים משני צידי הקו, ושמעתי משמ"י דהגרמ"ד הלוי סולובייציק שליט"א שהוכיח מהא דלא קתני "והגדת לבנך"

ב"נ, ודאי שלא יקבלוהו, וע"כ שנחשב תרי"ג מצוות חדש] וא"כ כיון שהיה דין גירות אומרים אוה"ע להקב"ה שמכיון שאינם מתכוונים לקיים את מצוות אלו, א"כ הקב"ה לא רצה בהם, שהרי גר שלא מקבל עליו אפי' מצוה אחת אינו גר.

קפד. בקושיא ק"ז הקשה שיהי' מותר לעשות מלאכה בבין השמשות ביו"ט שני, כיון דהוי ס"ס, דשמא הוא יום חול, ושמא ביה"ש הוא לילה, ונראה לומר דהוי ס"ס משם אחד, כיון שהנדון האם הוא יום טוב או יום חול.

קפה. בקושיא קי"ב הקשה היאך כתב המג"א דאשה ששכחה להדליק נרות שבת תאמר לגוי להדליק והיא תברך, והא אין שליחות לגוי, ונראה לומר דבנרות שבת אין דין להדליק, אלא שיהיה דלוק, שהרי הטעם הוא משום שלום בית, ואף ע"י גוי איכא שלום בית.

קפו. בקושיא קכ"ה הקשה לדעת הרמב"ם דמילה בגוי כשרה, א"כ אמאי מחללים שבת על מילה, נאמר לגוי שימול, ונראה דכיון שהתורה התירה אינו מחויב לחפש פתרונות כמו ע"י גוי או בשינוי, דאי"ז מדין דחייה, שדנים ע"ז משום אפשר לקיים שניהם, אלא כך הוא הדין, אמנם שמעתי מהגרי"ב שרייבר שליט"א להקשות אמאי במילה שלא בזמנה לא מקשי' שנעשה ע"י גוי בשבת, וע"ז י"ל דכיון דאין שליחות לגוי, א"כ האב יפסיד את מצוותו, ועדיין יל"ע דנימא מצד בי"ד, או לדעת הש"ך דבלא"ה אב שלא

במתני' בקידושין [כט,א] דמצוות הבן על האב, וא"כ מוכח דאי"ז מצוה המוטלת על הבן שהאב מצווה לקיימה, וכמו מילה ופדיון הבן, אלא דין לאבא לעשות בבן, והבן הוא אובייקט בלבד, וע"כ כתב החוות יאיר שאף בתינוק בן יומו איכא חיוב והגדת לבנו, [וה"ה לגבי תוספת שבת דס"ל להחוי' בספרו מקור חיים סי' רס"ג דאף אם הבן לא קיבל שבת, מ"מ האב שקיבל שבת מצווה על שביתתו, כיון דאי"ז דין בבן, ודו"ק].

קפב. בקושיא צ"ב הקשה אמאי לא עושים קידוש לבנה קודם ספירת העומר, שהרי קידוש לבנה תדיר טפי, שעושים זאת בכל חודש, ולא הבנתי קושייתו שהרי קידוש לבנה עושים רק י"ב פעמים בשנה, ואילו ספירת העומר עושים מ"ט פעמים בשנה, [וזה שהדבר מתפרס על פני כל השנה אינו מעליותא] ואף אי נימא דכל הספירת העומר מצוה אחת היא מ"מ מקיימים אותה במשך מ"ט פעמים.

קפג. בקושיא צ"ה הקשה אמאי האומות לא קיבלו את התורה משום שלא הסכימו לקבל על עצמם לא תרצח ולא תגנוב, והא בלא"ה מצווים בכך מדין ז' מצוות בני נח, ויש לומר דבמתן תורה לא קיבלו תר"ו מצוות בנוסף על הז' מצוות, אלא הוי קבלה חדשה של כל התרי"ג מצוות, [והעירני ידידי הרב אפרים זאב גרבוז שיחי', שמוכרחים לומר כן, שהלא פשיטא שאם יבוא גוי ויאמר שמוכן להתגייר ולא מוכן לקבל אחת מז' מצוות

מותר לו למול תינוק שמילתו ביום שישי, ולענ"ד נראה שימולו למרות שקיבל שבת, כיון דמילה דוחה שבת הוי דין בעצם, ואינו תלוי בתינוק, ושו"ר שדנו בזה בספרים, ומשנה לא זזה ממקומה.

קפט. בקושיא קכ"ח הקשה לדעת הכסף משנה שאין האדם נטהר אלא ביציאתו מן המקוה, א"כ מדוע לב"ש אסור לטבול בשבת כיון דהוי מתקן, הא להיכנס למקוה שרי, ולצאת הוא מחויב מדין פקו"נ, וי"ל דמ"מ אסור לאדם להכניס עצמו לפקו"נ לכמה מהראשונים, וראה מחלוקת ראשונים רמב"ן ובעל המאור בשבת קלג,א לגבי אישתפין חמימי, אולם נראה לומר באופ"א דב"ש לא אמרו אלא "נראה כמתקן", וב"נראה" א"א לחלק את זה לזמן, כלומר שאדם שיראה זאת מבחוץ, יראה שאדם נכנס למים ויצא טהור.

קצ. בקושיא קל"ג דן לגבי השכרת רכב לחילוני שככל הנראה יסע בזה בשבת, יש לצדד בזה כמה צדדים, חדא שיש חברות השכרה של גויים, ובהא לכו"ע הוי חד עברא דנהרא, וא"כ אינו אסור מדאורייתא אל מדרבנן [עי' תוס' שבת ג,א], ועוד דאפשר לומר דתלי להיתרא, וכבר דנו בזה.

קצא. בכל הקושיות על התורה, לגבי קיום מצוות אצל האבות קודם מתן תורה, יש להדגיש נקודה אחת, דהנה יל"ע באם אבות קיימו "דינים" או רק "מצוות", כלומר האם קיימו רק מצוות כלומר כתפילין וציצית, או דלמא שאף כל הדינים

מל מפסיד מצוותו, וצ"ע. [ובדברי הש"ך דאב שלא מל מפסיד את עצם המצוה של מילה, ראיתי במכתב ששלח הגראי"ל שטיינמן להגר"מ קליין בעל המשנה הלכות להקשות ע"ד הש"ך מהגמ' בשבת [קלה,א] במעשה דרב אדא בר אהבה שנולד לו בן חצי מהול, וחיזור אחרי י"ג מוהלים ולא הסכימו למולו, ובסוף מל אותו בעצמו, ואם מל אותו בעצמו ע"כ שידע למול, וא"כ היאך רצה לתת למוהל, וע"כ דלא כהש"ך, וענה לו הגר"מ קליין דבגמ' התם מבו' שבסופו של דבר עשה את בנו כרות שפכה, וע"כ לא רצה למול, ובסוף לא הייתה ברירה].

קפז. בקושיא קכ"ו הקשה אמאי בכל תינוק שנולד בבין השמשות לא נעמיד את האם על חזקת מעוברת, וא"כ התינוק נולד כמה שיותר מאוחר, ונראה בזה דיעוי' בהמאיר לעולם [ח"א סי' כ'] דבין השמשות הוי ספיקא דדינא, וכבר כתב הר"ן בקידושין [ה,ב] דבספיקא דדינא לא אזלי' בתר חזקה, ועוד דחזקת מעוברת לכאו' הוי חזקה העשויה להשתנות, עי' ש"ש [ש"ג פי"ג] ובשו"ת מהרי"ט [ח"א סי' מ"ו], [והעירני ידידי הרב ישראל מאיר טופר שליט"א דהוה חזקה על דבר אחר, ואינה מועילה, ויש לפלפל בזה בהרחבה, ונראה מש"כ בזה בסוגיא דכתובות ט', א' בתוס' ד"ה אי למיתב] ואכמ"ל].

קפת. בקושיא קכ"ז דן האם יש מוהל שקיבל שבת מוקדם, האם

נהגו קודם מתן תורה, וניתן דוגמא לדבר, דהנה ביבמות [סב,א] אמרי' דעבד אין לו חייס, שנאמר "שבו לכם פה עם החמור" עם הדומה לחמור, ויש להקשות דהא ה"שבו" נאמר אף לישמעאל, וא"כ אמאי לא נימא שאף לגוי אין חייס, וכבר הקשו כן בחי' הריטב"א בבידושין [סח,ב] וראה ג"כ בפרי מגדים [או"ח סי' קפ"ג סק"ד], ושיש שכתבו דלישמעאל נמי היה דין עבד כיון שהיה בן של הגר שהייתה שפחה, אלא דהא הגר היה אחרי שחרורה ואחרי שחזרה, וכאן מגיעים לדון האם גם היו את כל דיני השחרור קודם מתן תורה, [אמנם ברש"י ביבמות שם מב' להדיא שהכוונה הייתה רק על אליעזר, וצ"ע] ומדברי הגרי"ז בחידושו עה"ת שתירץ הקושיא היאך יעקב נשא ב' אחיות דקודם מתן תורה לא הייתה אישות, מוכח דהאבות קיימו רק מצוות ולא דינים, ויש לפלפל בזה.

קצב. בקושיא קנ"ו הקשה על הגמ' בזבחים [קא,ב] מרים מי הסגירה, א"ת משה הסגירה הלא זר הוא, ואמאי לא אמרי' הלא קרוב הוא, וי"ל חדא דפסול זר הוא פסול בעצם, משא"כ קרוב שהוא פסול כעין טכני, וי"ל באופ"א עפ"י הש"ש בהקדמה שכל עם ישראל לא היה להם גר שנתגייר, כיון שקבלו את התורה בכפייה, משא"כ משה שקיבל את התורה ברצון, וא"כ משה שונה והיה לו דין זר, וע"כ אהרן היה לו דין קרוב, ועי' מהרש"א שם שביאר באופ"א.

קצנ. בקושיא קס"ד הקשה להביאור הלכה שהלובש ציצית בלא כוונה מבטל מצוות ציצית, א"כ היאך לובשים ציצית בביה"כ שהרי א"א לכוין לשם מצוה במקום מטונף, והנה להמרדכי לא קשיא כיון שאינו מצווה בקשירה שם, [ואף להסוברים שלדעת המרדכי מ"מ אסור מדרבנן י"ל דבכה"ג לא גזרו רבנן] ועוד י"ל שאינו מחויב להרהר בציצית כל רגע שהרי מחויב ג"כ להתפלל וללמוד, אלא כוונה כללית, וזה שייך אף בבית הכסא.

קצד. בקושיא קס"ה הקשה להביאור ה' הנז' היאך מלבישים קטן בציצית שהרי אינו מקיים מצוה, וסופים לו בידיים ביטול מ"ע, ונראה דכיון דאינו עובר ל"ת אלא על ביטול עשה, וליכא דין ספייה אלא בלאוים.

קצה. בקושיא קס"ו הקשה היאך מחנכים קטן בציצית הא הוי טלית שאולה הפטורה מציצית, ואם מקנים לו לא יוכלו לתת אח"כ לקטן אחר, י"ל דאין חיוב לחנך את הקטן ככל דיני המצוה, אלא לתת לו לעשות את המצוה באופן שאם יעשה כן כשיהיה גדול יקיים מצוה, וכך שמעתי מהגר"ד לנדו שליט"א בחוה"מ סוכות תשפ"ב לעניין וידוי בקטן, שלמרות דל"ש עבירה, מ"מ שייך בזה דין חינוך.

קצו. בקושיא קס"ח הקשה היאך נזיר ומצורע מניחים תפילין של ראש, והא הוי חציצה, וכמ"ש המשנ"ב [סי' כ"ז ס"ק ט"ו] לגבי בלורית, ונראה לחלק דדברי המ"ב אמורים דוקא בבלורית

שהיה מעשה דומה עם הגר"מ סולובייצק זצ"ל בן הגר"ח לגבי שחרית ומוסף, והורה הגר"ח שמצטרף.

רב. בקושיא קע"ט הקשה מדוע לא מפסיקים לבקש טל ומטר ג' שבועות קודם הפסח כדי שיוכלו לעלות לרגל, ונראה דאיננו מחויבים לדאוג לאנשים לעלות, ואם הם אנוסים פטורים, [ובלא"ה הם פטורים אם אין להם קרקע באר"י, עי' תוס' בפסחים צג,א] משא"כ בסוכות שאנו מחויבים לדאוג שאנשים יחזרו מביתם אחרי שבאו.

רג. בקושיא ק"צ הקשה שאם הטעם שלא מברכים על מים אחרונים היינו משום דהוי מחמת הסכנה, א"כ אמאי מברכים על מעקה, שגם הוא מחמת סכנה, ונראה דמעקה הוא ג"כ גזיה"כ, דאל"כ אמאי בבית שאין בו ד' על ד' פטורים, הא בהא נמי איכא סכנה לא פחותה, ועוד דמעקה הוא דאורייתא, ומים אחרונים הם מדרבנן.

רד. בשאלה קצ"ב הקשה לדעת השו"ע שאם עשה צרכיו פעמיים מברך פעמיים אשר יצר, א"כ כל בעל תשובה יצטרך לברך אלפי פעמים אשר יצר, וי"ל שבמקרה כזה עבר הזמן שהוא שבעים ושתיים דקות, כמב' בריטב"א, אולם עדיין יש להקשות לדעת רבינו יונה שאפשר להשלים שתי תפילות א"כ אמאי בעל תשובה לא יצטרך להתפלל אלפי תפילות, וכן לכאור' היה מקום לדון על אישה בעלת תשובה שתצטרך להדליק נרות

דלא הוי דרך גידולו, משא"כ בנזיר ומצורה.

קצו. בקושיא קס"ט הקשה היאך מועיל תנאי בק"ש, הא כל מילתא דליתא בשליחות ליתא בתנאי, וכמו"כ יש להקשות על התנאי הנודע של האבני נזר באפיקומן, וי"ל דדין זה נאמר רק במצוות עם חלות.

קצה. בקושיא ק"ע הקשה ע"ד הביאור הלכה שק"ש נאמרת בכל לשון היינו דוקא באותה ארץ שמדברים בה בשפה זו, והקשה שהרי פרשת סוטה נמי נאמרת בכל לשון, והיו קוראים אותה בבית המקדש, שהיה באר"י כמובן, וכבר הקשה כן הגר"י הוטנר למרנא הח"ח, ושמעתי בזה ב' תירוצים, חדא דבבית המקדש היו סנהדרין שידעו שבעים לשון, ועוד שירושלים הייתה מקום לאנשים מכל העולם, והייתה כעין עיר בינלאומית.

קצט. בקושיא קע"ב הקשה דאי נימא דהרהור כדיבור הרי כל המחשבות זרות בתפילה הם הפסק בתפילה, ונראה דהרהור כדיבור דמי היינו על מה שמכוין להוציא מפיו, או כעין הוצאה מפיו, ולא כל מה שחולף במוחו.

ר. בקושיא קע"ג הקשה מדוע לא חיישי' לנדר במה שאומרים "ובהם נהגה יומם ולילה", ונראה דהוי כעין תפילה ותקוה.

רא. בקושיא קע"ח דן האם מצטרף למנין אדם שמתפלל מעריב עם אנשים שמתפללים מנחה, וידוע

כמנין השבתות שלא הדליקה, אולם ע"ז י"ל שמכיון דהוי קנס, בזה הוי כתינוקת שנשבתה, אף אם אין לחילונים דין תינוקות שנשבו, אולם אם יצאה לתרבות רעה, ואח"כ חזרה בתשובה, י"ל ד שחייבת להדליק כמנין השבתות שחיסרה.

רה. בשאלה ר"ו על דוד שמש עם אחריות לעשרים שנה שעף ברוח שאינה מצויה, האם חייבים שהרי בעשרים שנה בד"כ ישנה רוח שאינה מצויה, ראיתי שנחלקו בזה, אולם לענ"ד נראה שחייב, שהרי רוח שאינה מצוה לא הכוונה שזה דבר נדיר, שאם זה קורה אחת לכמה שנים, הר"ז רוח מצויה אחת לכמה שנים, וכמו שאין לומר ששלג בערים שיש בהם אחת לשלוש שנים שלג הוי דבר שאינו מצוי, שהרי מספיק פעם אחת כדי שהכל יהרס, וא"כ ברור שבאחריות צריכים לקחת בחשבון דבר זה.

רו. בשאלה ר"ט באנשים שעלו למעלית יותר המותר, נראה שמי שלחץ על הכפתור חייב כי הוא המזיק, וכמובן שמדובר כשלחץ לאחר שכולם נכנסו, אא"כ נכנסו בקומה גבוהה שעצם הכניסה מעל המותר מסוכנת, וא"כ האחרונים שנכנסו חייבים.

רי. קושיא רכ"ו הקשה אמאי מי שסומך על רוב ונתברר לא כן פטור מחטאת כיון שהוא אנוס, ואילו סומך על עדים ונתברר שהם שקרנים חייב חטאת, כבר הקשה כן הנודע ביהודה ותרץ דשאני רוב שכשהתורה התירה, ע"כ התורה התירה

למרות שידעה שיש מיעוט, משא"כ בעדים אם התברר ששיקרו א"כ מעולם הם לא היו עדים, וממו"ר הגר"ד מילר שליט"א שמעתי לומר דשאני עדים שהתורה דרשה שיחקרו ויבררו, ואם התברר שהם שקרנים ע"כ שלא ביררו מספיק, משא"כ ברוב שאי"צ לחקור יותר מעצם מציאות הרוב, ואדרבה בדין רוב ע"כ שיש מיעוט, וע"כ אם התברר שהיה כמו המיעוט את זה גופא התירה התורה.

רח. קושיא רכ"ז הקשה ע"ד רש"י שהדיינים הוי ביטול ברוב, וקשה שהרי אין כאן תערובת ויודעים מה כל דיין אומר, ונראה שכוונת רש"י בביטול ברוב שזה לשון מושאלת, כלומר דאי"ז הלך אחר הרוב רגיל, משום שהרוב מבטל את דעת המיעוט.

רי. בקושיא רל"ב הקשה אמאי בבין השמשות לא אזלי בתר חזקת יום, ונראה ליישב בג' אופנים חדא דלא אמרי' חזקה בספיקא דדינא, וכמ"ש הר"ן ושאר ראשונים ואחרונים בסוגיא דנתן הוא ואמרה היא [קידושין ה,ב], ועוד דהו"ל חזקה העשויה להשתנות, ועי' בזה בשו"ת מהרי"ט [ח"א סי' מ"ו] ובש"ש [ש"ג פי"ג], ועוד שכל רגע ביום זה סיבה בפנ"ע, וללא קשר לרגע הקודם, ול"ש לדון בזה חזקה, ולא דמי לחזקת טבל וחזקת קטן, שלמרות דהתם ג"כ הוי חזקה של העדר, מ"מ הייתה סיבה להתחיל לדון, והיינו כשנולד ואז חל עליו דין קטן, וכן כשנתחייב בתרו"מ ואז חל ע"ז דין טבל.

רי. בקושיא רל"ג הקשה לדעת התוס' ישנים שבכל עדות בעי' שבשעת הראייה יתכוונו להעיד, א"כ בכל עדים זוממין היאך מעידים עמנו הייתם הא לא יודעים שהם יתכוונו להעיד, ולכאוי' י"ל שראו אותם במקום מסוים, ושמעו שבמקום אחר נרצח אדם, ושמעו איך אומרים שנמצא שהיינו באותו מקום שנרצח האדם ונחייב מיתה אדם פלוני, ואם תאמר דא"כ הו"ל עדות שאי אתה יכול להזימה, כי אדם שיודע שלא אמר דבר כזה לא יפחד לשקר, י"ל דמ"מ חושש שמא יבוא אדם שראהו באמת במקום אחר, ויספר בשקר ששמע אותו אומר שיעיד עדות שקר, ואמנם תמיד יכולים לשקר עליו, אבל כשאדם רואה שמישהו משקר, ואין ספק לאותו אדם שהוא לא היה במקום הרצח, הוא יכול להמציא עליו שגם שמע, וע"כ אדם מפחד לשקר.

ריא. בקושיא רל"ח הקשה על קושיית התוס' דיבוא עשה דפו"ר וידחה ל"ת דלא תתחתן בס, ויתירו חציו עבד וחציו בן חורין לישא אישה, והקשה דאפשר שלא יוולד לו ילדים ולא יקיים פו"ר, אמנם נראה דלהאחרונים שהחויב המוטל עליו הוא לעסוק בהבאת ילדים נמי דוחה ל"ת כיון שזו צורת קיום המצוה, אלא שנפטר כשמביא בן ובת, ועוד דאזלי' בתר רובא ורוב הנשואים יש להם ילדים.

ריב. באות רל"ט חקר מי צריך לכוין לשם מצוה בשליחות המשלח או השולח, ונראה דתליא בחקירה האם

שליחות הוא ידא אריכתא, וא"כ המשלח צריך לכוין למצוה, ואי נימא דהוי האצלת סמכויות, א"כ השליח צריך לכוין, אולם זה פשוט דהשליח צריך לכוין לקיים רצון המשלח, וחקירה זו תלויה במחלוקת הרמב"ם פכ"א מהל' גירושין והטור אה"ע סי' קכ"א בנשתטה המשלח האם מדאורייתא השליחות כשירה.

ריג. בקושיא רמ"ה הקשה אמאי בפרוטה דרב יוסף נחשב הנאה הא סו"ס הוי זה נהנה וזה לא חסר שהרי לא קיבל מבעל האבידה, אולם הא גופא מנ"ל דבעי' הנאה מבעל האבידה, וכי אם אדם אחר ישלם את שכרו לא יחשב שומר שכר, ועי' בסוגיא דנדרים [לג,א].

ריד. בקושיא רמ"ח הקשה ע"ד הגר"ש קלוגר בחכמת שלמה [חו"מ סי' תכ"ו] דאיכא פטור דזקן ואינה לפי כבודו אף בהשבת גופו, וקשה שהרי את בנו ודאי היה מציל, ושמעתי מידידי הרב יששכר קרמר שיחי' לבאר דמיירי למשל באדם שנמצא בבית המרחץ, ויש פסי רכבת מחוץ לביתו, ואומרים לו שבנו הקטן נמצא על הפסים, והרכבת עוברת פעם בשעה, ואינו יודע מתי היא תעבור, ולכאוי' אין הולכין בפקו"נ אחר הרוב, וצריך לחשוש שמא הרכבת תעבור עוד רגע, ומחויב לצאת ערום, וע"ז נאמר שמכיון שבבנו לא היה יוצא ע"כ פטור מלצאת ערום, אלא יכול להתלבש, וצ"ע.

רטו. בקושיא רנ"א הקשה אמאי אין שר צבא ישראל יוצא מעיר

מקלט, וקשה שהרי פקו"נ דוחה לכל התורה, ולכאור' נקשה יותר שאף שר צבא שהרג נמי נפטרנו ממיתה משום פקו"נ, וכן רופא שהרג, אלא שכך הוא דין התורה כדי להעמיד הדת על תילה.

רנז. בקושיא רנ"ו הקשה אמאי בהמותיו של אברהם אבינו היו זמומין, וכי הם גרועים מחמורו של רבי פנחס בן יאיר, ואשיב לו בשאלה מי היה גדול יותר משה רבינו שמת בדרך כל הארץ, או אליהו שעלה בסערה השמימה.

ריז. בשאלה ר"ס דן לגבי לפנ"ע שלדעת המכשיל הדבר אסור ולדעת הנכשל הדבר מותר, ודנו בזה רבות, עיי' שדי חמד [מערכת הוא"ו כלל כ"ו ס"ק כ"א] אגרות משה [ח"א או"ח סי' קס"ו], חזון עובדיה [יו"ט עמ' מ"ח], שו"ת מנחת אשר [ח"ב סי' י"א], ועוד.

ריח. בקושיא רס"ט הביא דברי הקול אליהו ששמיטה משמטת חוב של פדיון הבן, והקשה דא"כ היאך שייך שהבן ישלם כשיגדיל, והא כבר עברה שמיטה, וצ"ל דאחר י"ג הוי חוב חדש, ואין אנו דנים ביחס לחוב, אלא ביחס לחייב.

רב. בשאלה רע"ד דן האם יש חיוב לשלם בכהן שזרק זריקה שלא במקומה והפסיד הקרבן, ולכאור' דמי לסוגיא דגיטין [נגב] הכהנים שפיגלו במקדש מזידין חייבין וכו', ושמא יש לחלק, דהכא הוי במעשה בידיים, וצ"ע.

רבא. בקושיא ר"פ הקשה אמאי מקדימים טלית לתפילין, והא תפילין

ריט. באות רע"א דן האם כשישאל על ההקדש יפקע הפיגול, וא"כ בכל פיגול ישאל על ההקדש, אולם יל"ד דא"כ עברו על חולין בעזרה, ובעוד בפיגול האיסור הוא באכילה, ויכול שלא לאכול, הכא האיסור הוא בשחיטה [ושחיטת חולין בעזרה כמעט לכו"ע הוי דאורייתא, עיי'

ריח. בקושיא רס"ט הביא דברי הקול אליהו ששמיטה משמטת חוב של פדיון הבן, והקשה דא"כ היאך שייך שהבן ישלם כשיגדיל, והא כבר עברה שמיטה, וצ"ל דאחר י"ג הוי חוב חדש, ואין אנו דנים ביחס לחוב, אלא ביחס לחייב.

ריט. באות רע"א דן האם כשישאל על ההקדש יפקע הפיגול, וא"כ בכל פיגול ישאל על ההקדש, אולם יל"ד דא"כ עברו על חולין בעזרה, ובעוד בפיגול האיסור הוא באכילה, ויכול שלא לאכול, הכא האיסור הוא בשחיטה [ושחיטת חולין בעזרה כמעט לכו"ע הוי דאורייתא, עיי'

ריט. באות רע"א דן האם כשישאל על ההקדש יפקע הפיגול, וא"כ בכל פיגול ישאל על ההקדש, אולם יל"ד דא"כ עברו על חולין בעזרה, ובעוד בפיגול האיסור הוא באכילה, ויכול שלא לאכול, הכא האיסור הוא בשחיטה [ושחיטת חולין בעזרה כמעט לכו"ע הוי דאורייתא, עיי'

בעיה שמטמא כל כהן שיהיה אתו באותו אהל.

רבו. בקושיא רצ"ג הקשה היאך רבי ישמעאל כהן גדול לקח

את ראשו של רשב"ג, והא אסור להיטמאות למתים, וי"ל בזה חדא לפי הדעות שצדיקים אינם מטמאים, ועוד דאפשר שהוא היה היחיד שם, וא"כ היה מת מצוה.

רבה. בקושיא רצ"ד הקשה על חקירת הזכר יצחק האם בבן

פקועה חשיב כאילו שוחט ממש, או שזה רק מתיר, דאם נחשב ששחט מדוע לא אסור מדין אותו ואת בנו, י"ל שכל הטעם שאסור באותו ואת בנו היינו משום אכזריות, אבל כאן הבן חי. [וראה בעטה אור מרובה סי' כ"ב שחקר האם בטבח פרה מעוברת חייב עשר כיון שנחשב ששחט גם את העובר, והיינו כשהעובר היה שייך לאדם אחר, דאל"כ חייב לשלם חמש פרות מעוברות, שחייב כשעת השינוי], וע"ע בזה במהרי"ט אלגזי בבכורות פ"א אות ב' סק"ו.

רבו. בשאלה רצ"ז דן האם בהלוואה של מאה פרוטות עובר כמניין

הפרוטות או עבירה אחת, לכא' תליא במחלוקת הגרי"ז והגר"מ זמבא האם בגזילה עוברים על כל פרוטה או עבירה אחת. ומסתבר שלא נמנים לו אלא הפרוטות של הריבית, ולא של כל ההלוואה, והא פשיטא דאף אי נימא דלא עבר אלא לאו אחד, מ"מ הוי עבירה טפי מגזול פרוטה אחת, משום שתוכן העבירה

הוא יותר מקודש, וי"ל דטלית תדירה טפי, אמנם יש להקשות דעדיין בתדיר ומקודש כתב הרמב"ם שיעשה איזה שירצה ועי' שאגת אריה [סי' כ"ח] מש"כ בזה. [ובדרך אגב, הג"ר חיים מאיר שטיינברג שליט"א מח"ס משנת חיים הסתפק בתדיר שאינו מושלם, אם עדיף על תדיר מושלם, והיינו בקרבנות שבת ור"ח, אם אין את כל הקרבנות של שבת, ופשטתי לו ספק זה, מדברי הנמוקי יוסף דציצית קודמת לתפילין מדין תדיר, למרות שמצות ציצית אינה מושלמת, כיון שאין לנו תכלת, ובתחילה רצה לומר שתכלת אינה מגדירה את ציצית כאינה מושלמת, אולם הוכחתי מדברי הרמב"ם בספר המצוות שמנה את מצות התכלת והלבן כמצוה אחת].

רכב. בקושיא ר"צ הקשה אמאי נשים חייבות בבניין ביהמ"ק הא

הוי מ"ע שהז"ג דהא אין בונים ביהמ"ק בלילה, וי"ל דאין הכוונה בנין בפועל, שהרי הנשים לא בונות בעצמן, אלא שידאגו לבניינו, וזה שייך אף בלילה.

רכג. בשאלה רצ"ב דן האם מותר לכהן שנחתך חצי אצבע לחברה

בחזרה, שהרי הוא באיסור דטומאת כהנים, ודן האם סכנת אבר מתירה לעבור על לאו, וידוע דדעת הש"ך [יו"ד סי' קנ"ז סק"ג] דסכנת אבר מתירה לעבור עליו, אולם כמדומה שרוב האחרונים [או"ח סי' שכ"ח] נוקטים דבסכנת אבר הותר רק דרבנן, או ע"י גוי, ובלא"ה עד שהדבר יתאחה ישנה

חמור יותר, וכמו"כ במצוות, כמ"ש הנצי"ב שיש ענין לאכול כמה שיותר כזיתי מצה בליל הסדר [עי' מועדים וזמנים ח"ג סי' רנ"ב], והיינו דאע"ג דלא הוי מצוה נוספת, מ"מ הוי יותר מצוה, ושמעתי להביא ראי' ליסוד זה, מדברי הרמב"ם שהכל לפי רוב המעשה ולא לפי גודל המעשה, וע"כ עדיף שיתן צדקה באלף נתינות של פרוטה, ולא בנתינה אחת של אלף פרוטות, ואי נימא שאין דנים על כמות הנתינה, א"כ פשיטא שעדיף ליתן אלף פעמים כיון דאז הוי אלף מצוות, משא"כ אם נותן אלף פרוטות הוי מצות צדקה כמו שנתן פרוטה אחת, וע"כ דהוי מצוה גדולה יותר.

רבז. בשאלה רח"צ הקשה על האור זרוע שמותר ללוות בריבית לצורך סעודת מצוה, והקשה דהא בריבית איכא כמה לאוין, ועוד דאי"ז בעידנא, והנה אפשר לתרץ קושיות אלה, על הקושיא עם מנין הלאוין י"ל דס"ל כתוס' ביבמות [ד, ב] דעשה דוחה כמה לאוין, ועל הקושיא שצריך בעידנא, י"ל עפ"י הפסקי תוס' בזבחים [אות ס"ט] דהיכא שאין אפשרות לבעידנא אין דין בעידנא, [ובמלוא הרועים כלל ח' כתב שדין בעידנא הוא מדרבנן] אולם האור זרוע כתב שמותר ללוות בריבית דרבנן בלבד, וא"כ קושיא מעיקרא ליתא.

רבח. בשאלה ש"ו דן האם חיוב החזרת ריבית הוא עד חומש או שמחויב בכל ממונו וכמו השבת גזל, ונראה דכיון דיוצא בדיינים הוי כגזל.

רבט. בשאלה ש"ח דן על ריבית מחברה בע"מ, ודעת הגר"מ פיינשטיין שאיסור ריבית הוא רק מאדם לאדם, והגר"י ברטלר [הובא ביסודות בחו"ת ח"ב בתחילתו] ס"ל דליכא גזלה מחברה בע"מ, ומ"מ ריבית אסורה, יעו"ש טעמו, ולגבי השאלה האם מותר לדבר לשוה"ר על חברה בע"מ, הנה המרגלים דיברו על דבר דומם ונענשו, וא"כ נראה דאסור.

רל. בקושיא ש"ח הקשה אמאי בהיו לו בנים בגיותו ונתגייר קיים פו"ר, הא קיים מצוה כשהיה פטור, ומ"ש מאכל מצה כשהיה שוטה, וי"ל שהקיום מצוה הוא במה שיש לו ילדים, וא"כ זו מצוה מתמשכת, וראה בנתיב בינה [מצוות א'] מש"כ בזה.

רלא. בקושיא ש"כ הקשה ע"ד הרמב"ם שבמילה אינו חייב כרת עד שמת, והקשה שהרי כל עניין הכרת הוא למות בקיצור ימים ושנים, ומה שייך להעניש אחרי שמת, ונראה לומר דהנה בתוס' בכתובות ל, ב הקשו שהרי אנו רואים בעלי עבירה שמאריכים ימים אחרי גיל שישים, ותירצו שזכות תולה להם, אבל ודאי שיענשו ע"ז בבי"ד של מעלה, ואף הכא דל"ש להעניש קודם מיתתו דאפשר שהוא ימול, אולם יענש ע"ז בבי"ד של מעלה.

רלב. בקושיא שכ"א הקשה לדעת הראב"ד שהכרת על מילה הוא בכל רגע א"כ כל ערל שיגנוב ויזיק יהיה פטור

משום קלב"מ לדעת רבי נחוניא בן הקנא בכתובות [לא,א], והנה עד שמקשים משם נקשה שכל גוי שמזיק וגונב עובר על ז' מצוות ופטור, ואסור לתבוע אותו כיון שקנה את החפץ בדמים, והוי גזל עכו"ם, אי נימא שיש קלב"מ בעכו"ם [כן דעת רש"י בעירובין סב,ב ובע"ז עא,ב וכבר תוס' הקשו כן] והנה על הקושיא ממילה יש שתירצו שבקלב"מ בעי' שיהיה במעשה אחד, וכך ס"ל להגר"ש אויערבאך זצ"ל, אולם הגרא"מ שך זצ"ל הוכיח מתוס' בכתובות [לב,א] דאף בשליחות בטביחה ומכירה בשבת איכא קלב"מ למרות דלא הוי במעשה אחד, וראה את המו"מ בענין זה בקובץ צהר [חט"ו עמ' שצ"א] ובקובץ והאר עינינו [עמ' רצ"א].

רלג. בשאלה שכ"ג דן האם כשנמצא עם אביו וכהן, האם מחויב לכבד את הכהן, משום שאתה ואביך מחויבים בכבוד הכהן, והנה "וקדשתו" של כיבוד יש הסוברים שהוא דרבנן וא"כ אב עדיף, וכמ"ש בתשובה מאהבה [סי' שע"ח] לגבי אב וסב, שהאב קודם כיון שהוא מדאורייתא, והסב מדרבנן.

רלד. בקושיא שכ"ו הקשה אמאי כתב המשנ"ב שמותר לצאת מהארץ כדי לראות את חברו, וכי איזה מצוה זו לראות את חברו, וכמו"כ יש לשאול מדוע הותר לבטל מצות ישוב אר"י לסחורה, ושמעתי מהגר"א לויסון שליט"א שעצם המגורים באר"י הם מצוה אבל בכל רגע אינו מצוה ממש, דא"כ מדוע דוד

המלך בבית המרחץ לא נתיישרה דעתו שקיים ישוב ארץ ישראל, וע"כ מותר לצאת לצורך מיוחד כגון לסחורה ולראות את חברו. [והעירוני בדברי הרמב"ם שכתב שאחרי שיגמור את מה שצריך יחזור לאר"י, ומדוע הוצרך לכך, וי"ל דהו"א שכל כמה שיצא בהיתר הוי כאילו נולד בחו"ל ואינו מחויב לעלות, או באופ"א שאם לא יודע מראש שיחזור אסור לו לצאת, וכמו שמבארים לגבי הדין של "ויחזור לתלמודו", שהטעם שהרמב"ם הוצרך לכתוב את הדין שיחזור לתלמודו, למרות שאין צד שהמצוה פוטרת אותו מללמוד כל ימיו, אלא שאם לא יודע שיחזור לתלמודו אין להפסיק מלימודו].

רלה. בקושיא שכ"ח הקשה על הגר"א מדוע לא מנה במצוות שמקיימים בכל הגוף גם את מצות הטבילה במקוה, והנה לדעת הכסף משנה (פ"ט מאבות הטומאה ה"ח) שאינו נטהר עד שיוצא מהמים לא קשיא, שאת זה מקיים כבר בשערה אחת שיצאה מחוץ למים.

רלז. בקושיא של"ה אמאי דרשי' שחייך קודמין מ"וחי אחיך עמך", ומאידך גיסא לגבי עבד עברי דרשי' שעמך בדומה לך וע"כ מחויב ליתן את הכר לעבד, תירץ ע"ז הגר"מ חדש זצ"ל שישנה השפלה מיוחדת שהשני מקבל את מה שאין לו, משא"כ בקיתון מים במדבר שלא יראה את זה שאין לו כי כבר ימות.

רלז. בשאלה של"ז דן ביחוד במעלית שיהיה אסור מחמת קירבת

רמא. בשאלה שנ"ט דן האם מקיים מצות קידוש ה' כשנהרג מחמת היותו יהודי, הנה האחרונים כתבו על הרוגי השואה שנחשב שמתו על קידוש ה', אמנם בהרוגים בפגיעה בישראל נראה דלא חשיב שמתו על קידוש ה' כיון שמתו על רקע היותם ישראלים ולא יהודים.

רמב. בשאלה שס"ז שאל למי יהיה שכר גדול יותר האם לאברך שהוגה יומם ולילה או לגביר שמחזיק אלף אברכים, שמעתי פעם ביאור נפלא בזה כמדומני בשם הגר"א קוטלר זצ"ל, שישנו חילוק בין "שכר" ל"דרגה", שבשכר זה נמדד לפי התוצאה, ואין ספק שהגביר החזיק יותר תורה, אולם בדרגה האברך התאמץ יותר, [ויל"ע בזה מהא דאמרי באבות "לפום צערא אגרא", ויש ליישב וכ"ז דוקא לגבי מי נחשב בעל צדקה גדול יותר האברך שנותן מאה ש"ח בחודש כי זה מה שיש לו או הגביר שנותן מיליון ש"ח בחודש, אבל מצד מצות ת"ת גמ' ערוכה היא "כל מה שנתנבאו הנביאים לא נתנבאו אלא למחזיק ת"ת, אבל ת"ח עצמו עין לא ראתה אלוקים זולתך".

רמג. בקושיא שע"א אמאי בכל אכילת תולעים אינו נחשב מתעסק, כבר הקשה כן הגר"י סלנטר, וראה מש"כ במנחת אשר [ח"ג סי' נ"ב] ליישב שהאדם נהנה מכך שיש לו יותר מהוכל הוא שאוכל, וכל הקושיא היא רק לדעת הנתיבות בספרו מקור חיים [סי' תל"א] דס"ל שמתעסק הוי פטור אף על המעשה,

הדעת, הנה אפש"ל שזוהי הסיבה שראוי לבן תורה להחמיר בזה, אמנם אינו אסור מדינא, כיון שאינו בקירוב דעת שהרי הדלת יכולה להיפתח בכל קומה, אמנם יל"ד בזה מדין חצי שיעור, ולענ"ד נראה שאין לחוש לזה, ואכמ"ל.

רלח. בשאלה של"ט דן האם יש וקדשתו בכהן מת להקדים לקוברו, והנה יש לדון האם הוא נחשב כהן אחר מיתתו, ומקושיית הריב"ש שהקשה היאך מותר להניח מת כהן בין המתים, הא מטמאים כהן, ותירץ שמת פטור מן המצוות, מוכח שאף לאחר מיתתו נחשב כהן.

רלט. קושיא שנ"ו הקשה היאך מותר להשביע את חבירו הא לשיטתו מכשילו באיסור שבועת שקר, ומחויב להוציא כל ממונו כדי למנוע לעבור על לאו דלפנ"ע, הנה יש בזה כמה תירוצים מצד לפנ"ע, אולם י"ל בזה עוד עפ"י הגרנ"ט [סי' קמ"ב] שכל השבועה היא כדי להרתיע שיודה ולא ישבע, וא"כ הוא בטוח עד הרגע האחרון שהוא ישבר ויודה.

רמ. בקושיא שנ"ח הקשה היאך מותר להחמיר וליהרג בשאר מצוות הא מכשיל את הגוי ברציחה, הנה הקשה כן בשו"ת מהרי"ל דיסקין [קונטרס אחרון סי' קמ"ה] ותירץ דהיכא שהוא יוזם את האיסור ועושה זאת בכפייה ליכא לפנ"ע, וראה מש"כ הגריש"א בקובץ תשובות [ח"א או"ח סי' מ'].
[מ'].

ודלא כרעק"א [קמא סי' ח'] דהוי פטור
רק על העונש, וע' בזה בברכת שמואל
כתובות סי' י"א..

רמז. ראיתי את הקונטרס שכתב הרב
יונגרמן ובו קנ"ב תירוצים
על קושיית התוס' בסוכה [ט,א] אמאי בעי'
קרא לפסול סוכה גזולה, תיפו"ל מדין
מצוה הבאה בעבירה, וראיתי בספר אסופות
רבינו חיים הלוי, שתירץ שהתחדש שאף
לנגזל אסור לשבת בסוכה, ושמעתי
הכחשות שדבר זה אינו מהגר"ח.

רמז. בענין מה שהקשה אמאי קתני
במתני' במו"ק שכותבין
פרוזבול בחוה"מ משום דבר האבד, והא
מירי בפסח, וא"כ יש לו זמן עד סוף אותה
שנה, ונראה לומר לחומר הקושיא דמירי
באנשים שעלו לרגל מבל [שאינם חייבים
מדינא, עי' תוס' פסחים צג,א וע"כ בשבועת
הם לא עולים לרגל] ואין להם בי"ד
במקומם, וע"כ הוי דבר האבד שאין להם
זמן אחר, איברא שתירוצ' זה דחוק, שהרי
יכולים לכתוב באיסרו חג, וצ"ע.

רמז. במה שדן בענין כפייה על המצוות,
יש לציין קושיא שהתקשיתי בה,
דאם אדם אומר שלא רוצה ליטול לולב,
כופין אותו עד שתצא נפשו, כמב'ו
בכתובות [פ,ב], וצ"ע דאימתי קמירי,
שאם באים אליו בבוקר, יכול לומר להם
שיטול אח"כ, ואם באים אליו רגע לפני
השקיעה, הא אם אחרי המלקות יהיה לו
זמן ליטול, א"כ אפשר שגם לולא המלקות
היה נוטל לולב, וכמובן המלקות אינן

עונש, אלא רק אמצעי אכיפה, וכל אדם
לפני שילקו אותו יאמר שהוא יטול לולב,
והצעתי קושיא זו קמי' מו"ר הגר"ח
פיינשטיין שליט"א ואמר דאי"ז בגדרי
מלקות הרגילים, ומסור הדבר לבי"ד
להלקות כפי ראות עיניהם, ואם יום קודם
לא נטל לולב, והיום נראה להם שג"כ לא
יטול, יכולים לדרוש ממנו ליטול לולב מיד,
ואם לא יניח יכולים להלקות אותו, ובאמת
תליא בפלוגתא דהקצוה"ח והנתיבות [סי'
ג' סק"א] האם רק בי"ד מוסמך להכות על
המצוות. [ושמעתי מגיסי הרב אליהו אילני
שיחי' לבאר שודאי דמירי באדם שלא
אכפת לו שילקו אותו, ולמרות שלכאו'
הדבר תמוה דאטו בשופטני עסקינן, הנה
אף בכל חיוב מלקות בל"ת נמי תיקשי,
דהרי בעי' שיתיר עצמו למלקות, וכי אטו
בשופטני עסקינן שאותו אדם רוצה לעבור
את העבירה דווקא ליד שני עדים ולאחר
התראה].

רמז. ובמה שדן אי כופין על המצוות
במצות ת"ת, עי' בזה בשו"ת
הרדב"ז [ח"ג סי' תט"ז] ובאבן האזל [פ"ג
מהל' מלכים ה"ה] מש"כ בגדר חיוב ת"ת,
ואכמ"ל.

רמז. באות שמ"ו דן במי שעושה חסד
לשם כבוד האם מקבל ע"ז
שכר, ולכאו' פשוט שמקבל שכר, דהא גמ'
ערוכה היא [פסחים נ,א] לעולם יעסוק אדם
בתורה ובמצוות שלא לשמה, שמתוך שלא
לשמה יבוא לשמה, [אלא דכתב הנפש
החיים בשער ד' דהיינו דוקא אם מכוינ

עדל"ת, נראה דודאי אינו דוחה ל"ת לדעת הראשונים דליכא עדל"ת במצוה קיומית, [ושאני ציצית שאחרי שלבוש בד' כנפות הרי היא מצוה חיובית, משא"כ בשחיטה].

רנ. בקושיא ש"ע הקשה אמאי חל נדר לבטל את המצוה בסוכה, נימא דיבוא עשה דסוכה וידחה ל"ת דנדר, כבר הקשו כן הראשונים בנדרים טז,א [עי' ר"ן ונמוק"ן] ותירצו שבכל נדר איכא גם עשה ד"כל היוצא מפיו יעשה", ואין עשה דוחה ל"ת ועשה.

רנא. באות שע"ב דן באדם שנכנס בטעות זבוב לפיו האם עבר עבירה בשוגג, יש לציין שהי' מעשה בהגרמ"ש שפירא וצ"ל שחשב שנכנס זבוב לפיו והשתעל והשתעל כדי שיצא מגרונו, עד שיצא מהחדר שיעורים, וחזר אח"כ ואמר אוכל פוטיא לוקה שש, וצ"ע טעמו.

רנב. באות שע"ו הקשה מדוע כתב הקה"י שאסור לאדם להכניס את עצמו לאונס, [ולמעשה כבר כתבו כן כל הראשונים, עי' בסוגיא דשבת [יט,א] לגבי מפליגין בספינה, ובשבת קלג,א לגבי אשתפיך חמימי] ואילו הביאור הלכה [סי' רס"ן] כתב שמותר להכניס את חברו לאונס, והחילוק ברור שלהכניס את חברו לאונס אין בזה לפנ"ע לכאור', כיון דליכא נכשל, וממילא אין מכשיל, אולם דברי הביאור הלכה צ"ע טובא, אחר שמבואר בכמה ראשונים לא כן, ולדוגמא מש"כ הר"ן בקידושין לט,א לגבי ספק ערלה בחו"ל שהתחדש שמי שיודע שהדבר אסור

להגיע ללשמה, וכבר הקשה עליו הפחד יצחק שהרי המקור לדין שלא לשמה הוא מקרבנות בלק, והתם לא כיון להגיע ללשמה [אולם יש להוכיח לא כן מהגמ' בכתובות [סז,ב] במעשה דבן ציצית הכסת שהיה מהלך על גבי כרים וכסתות, והיו מגיעים עניים ולוקחים אותם, ואעפ"כ לא עמדה לו צדקתו ונענש, ומסבירה הגמ' דהיינו משום שעשה שזאת משום כבוד, ומוכח שבכחה"ג לא מועיל, וראיתי שמתרצים שנחשב שעשה מצוה, אולם אין בכך כדי לשמרו מעניות, וראיתי מי שתירץ שכבוד הוא בגדר "כוונה הפכית", אולם הדברים נסתרים מתוס' בתענית [ז,א] שכתב להדיא שמותר ללמוד ע"מ שיקרא רבי, והיינו לשם כבוד, [אמנם דברי תוס' עצמם צ"ע מהגמ' בנדרים [סב,ב] אל תאמר אלמד כדי שיקראוני רבי, אלא למד מאהבה וסוף הכבוד לבוא, וצ"ל שדברי הגמ' מיידי על השאיפה שצריכה להיות, אלא דא"כ תיקשי מהו "לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות שלא לשמה", וכבר דנו בזה ואכמ"ל].

רמט. במה שדן באות שס"ב האם אדם ששוחט נחשב עוסק במצוה, והאם יש בזה עשה דוחה ל"ת, הנה לעניין עוסק במצוה נראה דאינו פטור, חדא דעושה זאת בד"כ בתשלום, וכמ"ש הרמ"א [או"ח סי' ל"ח] שבסופרי סת"ם בתשלום ליכא פטור דעוסק במצוה, ועוד שזו מצוה שבעיקרה אינה חיוב בעצם, כלומר שרק אם רוצה לאכול בשר מחויב לשחוט, וע"כ לענ"ד אינו נפטר ממצוה אחרת, ולגבי

מותר לתת למי שאינו יודע, ואי נימא שכל פעם מותר להכניס את חברו לאונס, מדוע שבכל פעם לא יהיה מותר לשקר ולומר על אוכל שהוא כשר, והשני יהיה אנוס דהא ע"א נאמן באיסורין, [אמנם יש מקום לומר שיהיה חייב חטאת בכה"ג, עי' ביבמות פח, ב ובתוס' ביבמות לה, ב] והא איכא נמי איסור "לא תאכילום" שהוא ודאי תלוי בחפצא דאיסורא, וצ"ע, ועי' בזה בנתיבות [סי' רל"ד סק"ג] ובמה שהקשה באור שמח [פ"א מהל' גירושין הי"ד], ובשו"ת בית יצחק [או"ח סי' ס"ה אות ב'] ובשו"ת חתם סופר [יו"ד סי' רפ"ו] ובאגרות משה [יו"ד ח"א סי' ג' ואו"ח ח"ה סי' י"ט].

רנב. באות שע"ט הקשה לפי מה שיסד לן הגרש"ש בשערי ישר [ש"א פ"י] דאיסור דרבנן הוי איסור גברא, [ואינו מוסכם, עי' בשו"ת יביע אומר ח"א יו"ד סי' י'] א"כ מדוע איסורי דרבנן בטלים ברוב, והא איסור גברא לא בטל, והנה ע"ז י"ל דרבנן תיקנו כעין דאורייתא, וע"כ עשו ניהוגים בחפצא, אמנם יל"ע אמאי אדם שנשבע על חתיכה שלא יאכלנה, והתערבה בכמה חתיכות, דע"ז מבו' להדיא בנדרים

[ב, ב] דהוי איסור גברא, ובכ"ז כתוב ברמב"ם [פ"ז מהל' שבועות] דאיכא ביטול ברוב בשבועה.

רנד. באות רפ"ח הקשה דמחד גיסא בגדי כהונה מטושטשין בטיט פסולים, ומאידך גיסא מזין דם ושמן על הבגדי כהונה, וי"ל בפשיטות שמזין משהו בלבד, וממילא לא מתלכלך כ"כ.

רנה. באות רפ"ט הקשה מדוע הרמב"ם פסק בספק חציצה לקולא, בכל האיבעיות שלא נפשטו, כגון כינה ואויר האם חוצצים, והקשה דהא ספק דאורייתא לחומרא, ואני תמיד התקשיתי מה הצד דאויר חוצץ הא לא שייך מציאותית ללבוש בגד צמוד כ"כ מפשתן וללא כפתורים, וצ"ע.

רנו. הקשה אמאי הלל נתן יותר מחומש מממונו כדי להיכנס לביהמ"ד, והא קי"ל דהמבזבז אל יבזבז יותר מחומש, וכתב החפץ חיים באהבת חסד, שמכאן ראי' שבת"ת מחויב להוציא אף יותר מחומש ממנו, וראיתי שביארו שאם לא ילמד יכשל בלאוים, וע"כ מחויב להוציא כל ממנו, כמ"ש הרמ"א [או"ח סי' תרנ"ו סעיף א'].

סימן ס

תירוצים לקושיות הגרב"ש דויטש שליט"א

האם נוצר ייצור חדש המחייב ביבום, וכל שנה מכריעים מדין רוב, שלא נוצר אותו יצור.

רנז. בקושיא י"ד הקשה ע"ד הגמ' בכתובות שאדם זוכר דבר עד שישים שנה, אבל דבר שנעשה עליו לעד זוכר אף יותר משישים שנה, והקשיתם היאך יוכל להעיד, והא הו"ל עדות שאי אתה יכול להזימה, ונראה ליישב דמיירי באופן שעדות ההזמה היא ג"כ הייתה חלק מעדות של אדם אחר, ודו"ק.

רפ. בקושיא י"ז הקשה היאך שמואל שהיה נזיר עולם שיסך את אגג, והא עכו"ם מטמא במגע לכו"ע, כמב' בנזיר [נד"א] ונראה לומר בפשיטות דאף כהן הוא מיוצאי המלחמה, ולא מצינו שהכהנים חוזרים מהמלחמה, ואף החשמונאים שהיו כהנים נלחמו כמובן, אכן הא גופא צ"ע, שהלא אין לומר משום עדל"ת, כלומר דעשה של מלחמת מצווה, דוחה ל"ת דטומאת כהנים, דהא אמרי' בב"מ [ל"א] דבטומאת כהנים איכא ל"ת ועשה.

רסא. בקושיא י"ט הקשה היאך כותבים גט על יד של עבד, והא עבדים הם כקרקע, ואיכא פסול מחובר בגט, והנה

רנז. בקושיא י"א הקשה אמאי לא מלים גר ביום חמישי דחיישי' שמא יחללו עליו שבת, והקשה שהרי הוא לפני הטבילה וא"כ אינו יהודי, ואמאי יחללו עליו שבת, והנה כידוע בשנת תר"ח היה פולמוס הגר המרוקאי בירושלים שר' אשר למיל חייבו לכתוב שתי אותיות בשבת, כדי שלא יהיה גוי ששבת, וסערו כנגדו כל רבני ירושלים, וראה בענין זה בקובץ שומר ציון הנאמן [קובץ קנ"ד], וא"כ גר שמל ולא טבל אינו גוי גמור.

רנח. בקושיא י"ג הקשה ע"ד הסוגיא ביבמות [קיט"א] דהאישה שהלכה חמותה למדינת הים, כיון דמחצה זכרים ומחצה נקבות ומיעוט מפילות, וע"כ יש רוב שלא נולד זכר בר קיימא, וקשה שכ"ז רק בשנה אחת, אבל בכמה שנים בד"כ ישנם גם בנים וגם בנות, ולענ"ד נראה לומר שמכיון ששורש הנידון אינו על האישה, שהרי האישה אינה מצווה ביבום, וא"כ הנידון הוא האם נוצר יצור המחייב את האישה ביבום, וא"כ כל שנה זו סיבה חדשה לדון האם נוצר אותו יצור המחייב ביבום, ואף למ"ד נישואין הראשונים מפילין, ולא מיתה מפלת, מ"מ יש לומר שכל שנה מהחתונה דנים מחדש

בהגהות רעק"א [יו"ד סי' ו' ס"ב] הקשה לדעת רש"י [קידושין ז,א] דאדם הוקש לקרקע, היאך שרי לשחוט בציפורן של אדם כמב' בחולין [יח,א], והא איכא פסול מחובר בשחיטה, ותירץ המאיר לעולם [ח"א סי' ה'] דיש חילוק בין פסול "קרקע" לפסול "מחובר", כלומר שאדם הוקש לקרקע אולם הפסול הוא "ויקח את המאכלת" דבר הניקח מיד ליד, וא"כ הפסול הוא מחובר ולא קרקע, וא"כ ה"ה בגט דהפסול הוא מדין מחובר ולא מדין קרקע, שהרי בעי' שלא יהיה חסר תלישה, ולפ"ז עציץ נקוב נמי כשר לגט.

רסב. קושיא מ' הקשה על הגמ' דממזרת"ח קודם לכהן גדול ע"ה, והקשיתם שהרי אסור לכהן גדול לצאת מירושלים, ואילו לממזר אסור להיכנס לירושלים, ויש ע"ז כמה תירוצים כגון בכהן גדול טמא, או בעבר ונכנס, או כשיש

קריאת התורה בדיוק על החומה, והממזר נמצא מחוץ לחומה והכה"ג נמצא בתוך ירושלים.

רסג. בקושיא נ' הקשה לדעת הרמב"ם [פ"א מהל' מילה ה"ב] שאין כרת בביטול מילה אא"כ מת ערל, והקשיתם שהרי כשמת הוא אנוס, ומדוע יהיה חייב כרת, ונראה לומר בפשיטות שהחובה היא למול בכל רגע, והכרת הוא רק אם מת ערל, וע"כ ל"ש טענת אונס על העונש, אם אינו אנוס על עצם קיום המצוה, כדמוכח בב"ק [סב,א] לגבי מי שהזיק טבעת זהב מצופה כסף, משום שלהזיק טבעת כסף נמי אסור, וכן מב' ג"כ בש"ש [ש"א פ"ג] בביאור הסוגיא ביבמות [פ,א] יעו"ש, ועוד שישנה היכ"ת נוספת לכרת באופן שנכרת הגיד, איברא דהרמב"ם לא מיירי באופן זה.

סימן סא

תירוצים לקושיות מקובץ והאר עינינו

רסד. בגיליון י"ז הביא את הקושיא אמאי אמרי' שאם העדים מודים ששיקרו אחר גמר דין בדיני נפשות, אינם נאמנים, כיון דקי"ל כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד, הא העדים עצמם אינם יכולים להרגו, שהרי לשיטתם הוא לא עבר את העבירה, וא"כ הו"ל כנקטעה יד העדים שבכה"ג פטורים ממיתה, והביא בזה כמה תירוצים, והנה יל"ע אמאי לא יחויבו העדים לקטוע את ידם, כדי לפטרו ממיתה, ולמנוע עוול שהם גרמו לו, ולכאור' היה מקום לדון עפ"י הרדב"ז בתשו' [סי' אלף נ"ב] שאדם אינו מחויב לקטוע יד כדי להציל את חברו, אמנם יש לדחות שהרי הם רודפים, ועדיין לא נגמרה רדיפתם, וא"כ לא גרע מיכול להצילו באחד מאבריו, והנה שמעתי להעיר ע"ז מאאמור"ר שליט"א שלכאור' אינו נחשב רודף שהרי כעת הנדון הוא גברא קטילא, והרי אם אדם אחר יהרגהו לא יתחייב עליו מיתה, וי"ל שמכיון והוא גרם לכך שהנדון יהיה גברא קטילא, ע"כ עדיין נחשב רודף.

רסה. במזה שדן בענין המוצא חפץ יקר בעיר שרובה עכו"ם, אך רוב העשירים יהודים, אי אזלי' בתר רוב העיר או בתר רוב העשירים, לכאור' תליא במחלוקת

אחרונים, [עי' פתחי תשובה יו"ד סי' ס"ג] אי אזלי' בתר רוב חנויות או רוב בשר. **רסו.** במש"כ בענין האם אישה שיושבת בסוכה ושולחנה בתוך הבית, האם יכולה לברך על מצות סוכה, לאותם המברכות על מ"ע שהז"ג, הנה יש להעיר בזה דכל כמה שחיישי' שמא ימשך, א"כ אף באישה שאין לה איסור לאכול מחוץ לסוכה, מ"מ ניחוש שמא תאכל את הכזית ראשון בתוך הבית, והו"ל ברכה לבטלה, עוד יש לציין שמתוס' בסוכה [ג,א] מוכח שמי שאוכל ושולחנו בתוך הבית, לא קיים אף את המצוה דאורייתא, וכך הבין בדבריו בקבא דקשייתא [קושיא צ"ז] יעו"ש, והיינו משום שרבנן הגדירו את המצוה באופן זה. [ויל"ע בזה דמנ"ל שיש כח ביד חכמים להגדיר את המצוות, ודווקא לעקור דבר מה"ת מצינו שיש בכוחם, עי' קובץ הערות סי' ס"ט אות ד', וצ"ע].

רסז. הקשה מאי נפק"מ בדברי הגמ' שתלמיד שאינו רואה ברכה בלימודו שוב אינו מוצא, דהא עדיין מחויב במצות ת"ת, י"ל דנפק"מ לדברי הגמ' בקידושין [כט,א] דהוא ללמוד ובנו ללמוד, דאם אחד מהם חריף יותר, מעדיפים את החריף, וממילא בהא י"ל שלא להעדיף את

יחוד, מ"מ יכול לאכול, כיון שהחתן שמח לשמוע שהיה ציבור בחתונה.

רע. כתב בענין תינוק בן להורים בני חו"ל שנמצאים באר"י האם אפשר למולו ביו"ט שני ע"י מוהל ישראל, וראה בספר דחזיתיה לרבי מאיר על הגר"מ סולובייציק זצ"ל שמובא שהוא אמר בזה שנחשב כאילו אין הורים, וממילא מוהל בן אר"י ימולו מדין ביי"ד, ומביא שהגרי"ש אלישיב זצ"ל אמר שאם התינוק נולד באר"י, אף שהוא בן של אנשי חו"ל, מ"מ לתינוק אין דין של בן חו"ל, למרות שעתיד לעבור לחו"ל, שרק במי שכבר היה בחו"ל יש לו דין בן חו"ל, והצעתי נידון זה לפני הגר"א גרבוז שליט"א ואמר שימולו מוהל בן אר"י, ואין בזה משום דין אמירה וכדו'.

[ויש] לפלפל בזה בהרחבה בענין האם מותר לבן חו"ל לומר לבן אר"י שיעשה בשבילו מלאכה, דלכאור' היה מקום לומר שלא גרע מאמירה לעכו"ם, ולכאור' לדברי רש"י בשבת קנג,ב, שהטעם לאסור אמירה לעכו"ם הוא משום שהחמירו להחשיב כשליחות, למרות דהוי שליחות לעכו"ם, והנה בישראל אי"ז שייך כשאומר באופן שהישראל עובר עברה, שהרי אין שליח לדבר עבירה, אולם באופן שהישראל אינו עובר וכגון ביו"ט שני בבן אר"י, או כשהמצווה קיבל שבת, והשליח לא קיבל שבת, דמבוי' בשו"ע או"ח סי' רס"ג ס"א שמותר לומר שיעשה לו מלאכה, ובאמת הקשו הבית מאיר אה"ע סי' ה', והחתם סופר או"ח סי' פ"ד, אמאי לא נימא לאסור

מי שלמד חמש שנים ולא ראה ברכה בלימודו, אע"ג שלכאור' היה מקום לומר שאדרבה אולי כעת יפתחו לו שערי חכמה, וע"ז הוצרכה הגמ' לומר דבר זה. [וכמובן שאם התקדם אפי' מעט בהבנת הגמ' כבר נחשב שראה ברכה בלימודו, וכמו שאמר מרן הקה"י].

רסח. העיר אמאי לגבי "אחטא ואשוב" אמרי' ש"אין מספיקין בידו לעשות תשובה", ואילו לגבי הדין ש"האומר אחטא ויוה"כ מכפר", אמרי' שאין יוה"כ מכפר, י"ל בפשיטות דתשובה תמיד תועיל, אלא שלא תהיה לו ס"ד לעשות תשובה, ואילו הדין של יוה"כ מכפר, היינו מצד עיצומו של יום, ומתנה זו לא ניתנה למי שסומך על כפרה זו של יוה"כ.

רפט. בגיליון ט"ז הביא דברי הגרי"ש אלישיב שאף בהבטה מקיימים מצות הקבלת פני רבו, ויש להוכיח כן ג"כ מהא דהרמב"ם כתב את דין הקבלת פני רבו, בספר המצוות [עשה ר"ט] של כבוד רבו, וא"כ הוא מדין כבו רבו בלבד, וא"כ אף כשמגיע ולא מדבר עם רבו, ג"כ רבו מתכבד, ויש להוסיף דאף באופן שרבו לא ראה אותו, אלא רק הוא ראה את רבו, כגון שעושים אירוע עם אלפים להקביל פני גדולי הדור ג"כ קיים את המצוה, וכמו שפסק הגריש"א לגבי הדין שכל האוכל מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בחמישה קולות, שאף אם החתן לא ראה אותו, והחתן היה בחדר

מדין שליחות ולא נימא בזה אין שליח לדבר עבירה, דבשלמא לדעת הסמ"ע חו"מ סי' קפ"ב שהטעם הוא משום שסבור הייתי שלא ישמע לי, וא"כ הכא ל"ש טעם זה, אולם לפי הטעם של הפנ"י והרעק"א שהתורה לא חידשה שליחות בדבר עבירה, א"כ אף בכה"ג שייך דין אין שליח לדבר עבירה, והבית מאיר והרעק"א תירצו דבשבת ל"ש שליחות כיון שבשבת איכא דין "למען ינוח", וסו"ס הוא נח, אלא שיש להוכיח לכאור' לא כן, מלבד דברי רש"י הנז' שכתב שאיסור אמירה לעכו"ם הוא מדין שליחות, מקושיית הנמוקי יוסף הנודעת [ב"ק כב, א] שהקשה למ"ד אישו משום חיציו, א"כ היאך מדליקים נרות שבת, ולדברי הבית מאיר סו"ס הוא נח, וצ"ע].

רעא. הביא את הקושיא הנודעת אמאי בכל בין השמשות לא אזלי בתר חזקת יום, והנה ידוע לתרץ בזה א' דהוי חזקה העשויה להשתנות, ב' דלא אמרי' חזקה בספיקא דדינא, ושמעתי בזה תירוצ' נוסף בשם הגאון בעל צפנת פענח של"ש חזקה בזה, כיון שכל רגע ביום וכל רגע

בלילה, הם סיבה בפנ"ע, ולא השקיעה והזריחה גורמים לכך, ויש להוסיף דאע"ג שלכאור' מצינו חזקת יום לגבי שבת ונדירים וכדו', התם הגדר הוא שהדבר ממשיך מחמת הדין של הנדר וכדו', אולם הכא שאין דין בעצם היום ל"ש בכה"ג חזקה, והעירני ידידי הרב ראובן יוסף גרבוז שיח"י לפי תירוצ' זה אין מקום לתירוצ' של חזקה העשויה להשתנות, כיון שאין היום נהפך ללילה, אלא זו מציאות אחרת.

רעב. בגיליון י"א כתב את פלוגתת הגרא"מ שך והגר"ש אויערבאך בענין קלב"מ שאינו במעשה אחד, האם אמרי' בכה"ג קלב"מ, ודעת הגרא"מ שך דאמרי' קלב"מ בכה"ג, והגר"ש אויערבאך ס"ל דלא אמרי' בכה"ג קלב"מ, ויש להוסיף בזה לדברי הגר"ש אויערבאך אתי שפיר מה שהקשו לדעת הראב"ד [פ"א מהל' מילה ה"ב] שהערל עובר בכרת בכל רגע, וא"כ לדעת רבי נחוניא בן הקנה בכתובות [לא, א] שאף בכרת איכא קלב"מ, א"כ כל ערל שיזיק כל ימיו יהיה פטור, ולדברי הגר"ש אויערבאך אתי שפיר כיון שאינו במעשה אחד.

מאמרים שונים

סימן סב

בענין דרכי הלימוד

הקדמה

הנה ענין זה של דרכי הלימוד נשתברו בו הרבה קולמוסין, ויש בדבר זה הרבה דרכים, ולא הרי זה כהרי זה, וא"כ לכאור' אין טעם לכתוב מאמר זה, שמה יוסיף לקורא דרך נוספת על כל הדרכים שכבר קרא ושמע, אולם המעיין במאמר זה יראה, שאין בדברינו המובאים להלן שלילת דרכים אחרות, אלא עצות ורעיונות כיצד להגביר את העיון וההעמקה, ומאידך גיסא עצות לזכור את הלימוד, וכמובן שאין לשכוח את דברי הגמ' בשלחי מס' נדה "מה יעשה האדם ויחכם, וכו' יבקש רחמים ממי שתחכמה שלו", ולא באנו אלא לתת רעיונות כדי לקיים את ההשתדלות הטבעית בענין זה, וזה החלי בעז"ה.

פרק א' - דברים שצריכים

לשים לב אליהם בעת הלימוד

כשבחור נגש לסוגיה חדשה, אם יתבונן בראשונים והאחרונים יראה

שכל סוגי הקושיות והשאלות שאפשר לעמוד עליהם מחולקות לשמונה סוגי קושיות, וכדלהלן:

א. מזה הסברא - כלומר ישנם דינים שיש להתעמק רבות להבין מה הסברא בדין זה [לדוגמא "הואיל ואישתרי אישתרי" (יבמות ח, ב) שדבר זה צריך ביאור, מה הסברא שכיון שהותר דבר אחד, ע"כ מתירים דבר נוסף, ולדוגמא נוספת "גזל מחמשה ואינו יודע מאיזה גזל מניח גזילה ביניהם ומסתלק", ונשאלת השאלה אטו אדם ששייב גזילה לפני הנגזל ולידו כמה ליסטים מזויינים שודאי יגזלו ממנו את החפץ, אטו יחשב כהשבה], וכן כשלומד דין מסוים, יתבונן, דמחד גיסא אם הדין פשוט, יש להקשות "פשיטא", ואם הדין אינו מובן מאליו, יש להקשות "מנא לן".

ב. קושיא מיניה וביה - כלומר ישנם דברים שאינם מובנים בגלל קושיא בתוך הדבר שעליו הקושיא (לדוגמא,

כתב הרמב"ם בספר המצוות דמצווה להאמין בהש"ת, והקשה הרמב"ן דמי המצווה להאמין בה', הלא הוא הקב"ה בכבודו ובעצמו, וא"כ מה שייך שלא להאמין למצוה, ואין אדם שמאמין בגלל המצוה, אם יש לו ספק בקיומו של המצוה), וכן קושיא "על מה נאמר הדין", לדוגמא כופין על המצוות [כתובות פו, ב] יש להקשות אימתי דין זה נאמר הרי כשמגיעים בבוקר יכול לומר שרוצה להניח תפילין בהמשך, וכשמגיעים לפני השקיעה, ממ"נ אם לאחר המכות עדיין יכול להניח תפילין, א"כ אף לולא המכות היה מניח תפילין.

ג. קושיא ממקום אחר - בחור שלומד
גמרא צריך לבדוק האם זה מסתדר אם שאר הגמרות שידועות לו באותה שעה (אין צריך להביא דוגמא, משום שרוב קושיות התוס' בש"ס הם מסוג זה של סתירת סוגיות, ושמעתי נקודה מעניינת ממור"ר הגר"ד מילר שליט"א שתוס' הם הראשון היחיד שלומד בסגנון זה בקביעות של קושיות מכל הש"ס על כל הש"ס, ובשונה משאר הראשונים שלמדו באופן מקומי את הסוגיות).

ד. חקירה מה הגדר - כלומר ישנם דינים מסוימים שצריך להבין מה גדרם (כגון "מיגר" נאמנות או כח טענה, "רוב" בירור או הנהגה, ובספר החקירות מובאים חמשת אלפים חקירות מספרי האחרונים), וכמו"כ בדרשות צריך לברר מה גדר הדרשה, האם נלמד ממשמעות או מיתור, או מגז"ש או מהיקש וכדו'.

ה. מזה יהיה הדין במצב אחר - במידה והגמ' דיברה במקרה מאד מסוים, מה יהי' הדין במצב אחר (כגון שלושה או חזים בטלית, וכבר דנו בזה האחרונים). וכמו"כ יל"ד בנפק"מ היוצאים מהחקירות.
ו. מזה הגמ' חשבה בהו"א - במור"מ של הגמ' מוצאים דברים נפלאים מההו"א, וכן מה תוס' חשבו בשאלה, ומדוע תוס' לא הסתפקו בתירוק אחד, והוצרכו לתירוק שני (לדוגמא בסוטה מז, ב שיש ילפותא שאם מצאו את הרוצח לאחר שערפו, מ"מ הורגים אותו, ונשאלת השאלה הא העגלה ערופה נאמר בה "ידינו לא שפכו את הדם הזה" ומה ההו"א שיכפר על הרוצח, ויש בזה כמה תירוצים).

ז. מזה יסוד המחלוקת - במה נחלקו אביי ורבא, רש"י ותוס', הקצוה"ח והנתיבות, וכידוע שכך היתה דרכו של הגר"ח מבריסק לבאר את הרבה ממחלוקות הרמב"ם והראב"ד, שהיה מעמיד חקירה, והיה מבאר דהרמב"ם סבר כצד א' והראב"ד סבר כצד ב', ועפ"ז מבארים דהרמב"ם לשיטתו במקום אחר, ויש בזה נפק"מ לדינא, שלפ"ז ראשון אחר לא יוכל לסבור כמו רמב"ם במקום אחר, משום ששניהם אינם יכולים לומר את אותו צד בחקירה.

ח. דיוקים - שיטה זו יש להיזהר מלהשתמש בה שימוש מרובה, דאם מרבים בזה, א"א להתקדם מדי הרבה, ויש מרבתינו שהיו בונים שיעור שלם על מילה אחת ברש"י או בגמ'

(ודוגמא לדיוק נפלא, שמעתי בשם הג"ר הלל זקס זצ"ל שחקר בדברי הגמ' "הזומר וצריך לעצים חייב", ודייק האם הכוונה לעצים בשווא נע, כלומר שצריך עצים באופן כללי, או דילמא "לעצים" בפתח, כלומר שצריך את העצים האלו בדוקא), וכמו"כ יש לדייק מדוע דין מסוים מופיע או לא מופיע במקום הראוי לו לכאור' [לדוג' הקשה הגרמ"ד הלוי סולובייציק זצ"ל מדוע לא נכתב במשנה של "מצוות הבן על האב" בקידושין כט,א, מצות והגדת לבנך, ומוכיח מזה שאי"ז מצוה כלפי הבן, אלא דין עצמי באב לספר, ואם יש בן לידו מחויב לספר לבנו, ואכמ"ל].

ט. וכמו"כ כשמגיע לבחור קושיא, והוא מנסה ליישבה, במידה והוא ילמד את הגמ' באותם שמונה צורות, הרבה קושיות יתיישבו מאליהם.

ובן כל כלל מכללי הש"ס, כגון "כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד", ו"מיגו" ו"חזקה", צריך לנתח, א' מה הכלל אומר, ב' מה היה הדין לולא הכלל [כלומר לולא דין כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד, האם היינו אומרים שנאמן בעדות השנייה, או שנאמן רק לסתור את עדותו הראשונה]. ג' מה מקור הכלל, ד' מה חשיבות הכלל, כלומר מול מה יש לו כח, ה' מה פרטי הדין של אותו כלל, ו' האם הכלל הוא מדאורייתא או מדרבנן, או מסברא, או מהלכה למשה מסיני, וכמעט כל נשים נזיקין מלא במצבים של חוסר ידיעה מציאותית, שמתבררת ע"י כללים אלו.

ואמנם לא תמיד יש לבחור זמן לעבור על כל אחד משמונה הדברים, ולראות האם הם מיושבים אצלו, מ"מ אפשר ללמוד רק עם חלק מהדברים (וכמובן שלא בכל גמ' שייך לשאול את כל השאלות). וכן כשלומדים בבקיות מראש אפשר לוותר על החלקים היותר עמקניים, וכל חד וחד לפום חורפא דילי', אולם גם כשלומדים בבקיות וזוכרים את הגמ', וצריך את הגמ' הזו שלמד בבקיות, יוכל ללמוד את הקטע המסוים עפ"י אותם שמונה סוגי שאלות. וכן בהתחלה בחור צריך לרשום לעצמו את הדברים האלו שיש לשאול, אולם לאחר תקופה הדבר יכנס למוחו, ובאופן טבעי יעלו במוחו כל סוגי הקושיות, ואל יפול ללבו כשיראה שיש לו הרבה קושיות, כיון שאין שום איסור להישאר בצ"ע, ולעיתים אדרבה מצירוף של כמה קושיות יוצא לעיתים יסוד גדול. [ושמעתי ממו"ר הגר"ח מן ההר שליט"א שעדיף לתרוץ תירוץ אחד על עשר קושיות, מאשר לתרוץ עשר תירוצים על קושיא אחת, והיינו משום שלתירוץ על עשר קושיות, ישנן עשר ראיות לתירוץ, משא"כ בעשר תירוצים לקושיא אחת, ישנן רק אחת חלקי עשר ראיה לכל תירוץ].

את רעיון הדברים למדתי ממו"ר הגר"ח מן ההר שליט"א שהעמידני בדרכי הלימוד, והצעתי בפניו את הדברים האלו כצורתם, וצהבו פניו, וכמו"כ אמרתי רעיון זה בפני מאות בחורים בהודמנויות שונות, ורבים עשו כן ועלתה בידם ב"ה.

פרק ב' - היקף

הנה ישנם כמה סוגי היקף, ישנו היקף קלאסי להביא ראיות מכמה שיותר גמרות ושותי"ם, וזהו ההיקף המצוי והמכונה בפי כל, אולם ישנו היקף מסוג אחר, והוא הצדדים הלמדניים בסוגיא, ודוגמא לדבר אם ישאלך אדם האם זימון מדאורייתא או מדרבנן, שזו מחלוקת הפוסקים כידוע, ולכאור' יש לנו בזה ב' צדדים בלבד, אולם כשנעמיק בזה יותר, נראה שיש בזה הרבה צדדים וכדלהלן: א. האם זימון מדאורייתא או מדרבנן. ב. האם זימון בעשרה הוי דאורייתא ובשלושה הוי דרבנן. ג. האם מדאורייתא זימון הוי מצוה קיומית, ומדרבנן זימון זה מצוה חיובית. ד. האם כשהתחייב בזימון בעשרה, וזימון בשלושה, האם נחשב שביטל מצוה דאורייתא, משום שקיום המצוה דאורייתא הוא דוקא, או שאף בשלושה מתקיימת המצוה דאורייתא, וכעת אפשר לערב את כל הצדדים יחד, ולהכפיל את כמות הצדדים.

וכעת ניתן דוגמא להיקף נוסף מסוג אחר, והוא היקף בפרטי הנושא, שכששואלים מה הדין בעזרת נשים האם דינה כבית כנסת או לאו, שבפשטות יש כאן שאלה אחת, אולם כשנעמיק יותר אפשר לחלק את השאלה הזאת לקרוב מעשר שאלות, וכדלהלן: א. האם דיני הקדושה בעזרת נשים הם כבית כנסת, לגבי אכילה ושינה. ב. האם אדם שרוצה להצטרף למנין והוא בעזרת נשים, האם

שמצטרף למנין. ג. והאם יש חילוק האם יש עשרה בלעדיו או לא. ד. האם יש חילוק בעזרת נשים שנמצאת באותה קומה של ביהכנ"ס או שנמצאת למעלה יותר. ה. האם תפילת נשים מחשיבה את המקום כביהכנ"ס. ו. האם כלה שנמצאת בעזרת נשים פוטר מתחנון. ז. מה השיעור של מחיצה שתחשב עזרת נשים, האם עשרה טפחים או יותר. ח. אם לומדים בעזרת נשים לעיתים, האם יש לזה שם ביהמ"ד. ט. האם מקיימים בישיבה בעז"נ מצות "אשרי יושבי ביתך".

פרק ג' - בקיאות בש"ס

הנה לדעת ש"ס בעיון כמובן שזו משימה של עשרות שנים, אם בכלל, אולם לדעת ש"ס בבקיאות או לכה"פ לדעת מושגים רבים מהש"ס בבקיאות, זהו דבר אפשרי בהחלט לבחורי ישיבות, עכ"פ בכישרון בינוני ומעלה [ושמעתי בעבר שהחבילה של העיתונים לחג, מכילה יותר מילים מכל הש"ס, היינו המילים של הגמ' בלי רש"י ותוס', וזקני הגר"א בן דוד זצ"ל שזכה לסיים ש"ס מדי שנה במשך עשרות שנים, אמר שהתעורר לכך ע"י שבצעירותו היה טס הרבה במטוסים, ובזמנו טרם עידן המחשבים אנשים היו מביאים איתם חבילות של ספרים ועיתונים, והיו קוראים בטיסה מאות עמודים, ואמר לעצמו מדוע שאנו גם לא נסיים מסכתות תוך כדי הטיסה, והתעורר מכך לסיים ש"ס כל שנה]. והיינו שבחור שקורא גמרא ומבין את פירושה הפשוט, יכול ללמוד מדי יום

כמה וכמה דפי גמ', וזה ביום רגיל, ואם נחשב את ימי שישי שבת וסופי זמן ובין הזמנים, הרי שיכול לסיים ש"ס כמה פעמים עד החתונה, ובפרט אם ישכיל לנצל את זמן בין הסדרים, וכן ישנה "התמדה מחשבתית", והיינו להיות שקוע בלימוד, ומה שמוסיף מאוד לזיכרון, כיון שאין היסח הדעת, ועד שהר"מ מתחיל את השיעור, ועד שהחברותא מגיע, בהפסקת צהריים, ובערב אחר סדר ג', ובבוקר לפני התפילה, וממילא אף שלמד את הדפים בבקיאות, אם יזכור לפחות את עיקרי הדברים, כשיצטרך לידיעה מהדיעות שלמד, יזכור היכן הדברים נמצאים, ואז ילמד את הקטע הנצרך בעיון אמיתי, לפי הכללים שהבאנו, וינתח את הסוגיא באותם שמונה דרכים.

ויש לציין מבחינה היסטורית, הסיבה האמיתית לחוסר ההספק בעולם הישיבות היא גם מכמה סיבות טכניות, וניקה לדוגמא את העובדה שבראשית ישיבת פוניבז' למדו תשעים דף בעיון בב"ק בזמן חורף, והדבר מפליא איך נהייתה ירידת הדורות כ"כ משמעותית שכיום מספיקים בעיון לא יותר מדפים בודדים, אולם ישנם לא מעט הבדלים, א' בזמנם למדו בשלושת הסדרים את אותו הפרק, מה שמכפיל את זמן הלימוד, ב' השיעור יומי ארך שעתיים וחצי, מה שהאריך את הספקי הרמ"ם, ג' לא היו כמעט ספרי אחרונים לעיון, וע"כ היו מתמקדים בלימוד הגפ"ת, ד' לא היו ספרי

מ"מ שפותחים לבחורים את ה"רייד" [ואם בגרודנא בליטא בחור למד רק את תורתו של הגרש"ש, ובקמניץ את תורתו של הגרב"ד, כיום בחור לומד את תורתם של כל ראשי הישיבות], ה' הבחורים היו לומדים יותר זמן, כלומר שסדר א' היה מתחיל בשעה תשע, ולא בתשע וחצי או ברבע לעשר, וכן ימי הבין הזמנים וסופי הזמן ושבתות חופשה וכדו', היו קיימים במידה פחותה.

ויש לדעת שאף בחור שלומד בעיון רב סוגיא, אסור שיתרגל ללמוד רק בצורה זו, וע"כ אף בסדר ב' בקושי מספיק, אלא אדרבה, מוטל על הבחור מחד גיסא להשקיע בצורת הלימוד, ולדעת איך ללמוד, ומאידך גיסא להשקיע בידע, וכשצריך את המידע מהסוגיות שלומד בבקיאות, ינתח אותם לפי הכללים שלמד בעיון.

פרק ד' - חשיבות הכתיבה

וכמו"כ מומלץ ללמוד בקונטרס "לדעת לכתוב" שבהוצאת הרב ירוחם חיטובסקי, ובקונטרס "הכתב והמכתב" בהוצאת הרב עובדיה חץ, ובקונטרס "דרכי אש" שבהוצאת הרב אורי אנגלרד, המבארים בטוב טעם ודעת את חכמת הכתיבה.

ויש לציין שהרבה מגדולי ישראל שהעניקו חומה בקומתן, וחיו בדור קודם, היום כמעט ולא נזכר שמם בביהמ"ד עקב שלא חיברו ספרים, או שלא חיברו ספרים

הנגישים לציבור, ואם נשאל בחור ממוצע האם שמע על רבי אליהו חיים מייזל אב"ד לודז', שהיו גדול הדור לפני השואה, ומנהיג היהדות החרדית, ואף מתוך ששת המסכימים למשנה ברורה, שודאי היו מגדולי הדור, מלבד רבי יצחק אלחנן ורבי חיים מבריסק, כל השאר אינם מוכרים, וזאת משום שלא הוציאו ספרים [וכמובן שאי"ז מוריד מגדלותם, אך אנו הפסדנו מכך שלא כתבו ספרים].

ואל תחוש מפני המלגלים באמרם מה לבחור צעיר להוציא את חידושיו, דאדרבה ואדרבה כעת הם יצחקו אבל אח"כ יצטערו מדוע הם לא עשו כן, וכן נגד המהרש"ם היו מחכמי דורו שיצאו בכרוז נגדו, ואמר ע"ז אחד מגדולי ישראל שראה כרוז זה, שאת החותמים על הכרוז אף אחד לא מכיר היום, ואילו את המהרש"ם מי לא מכיר.

ודבר זה מאוד מועיל ג"כ לראות את התקדמותו התורנית, שמעיין בכתביו מלפני כמה שנים ורואה כמה התקדם, וכן יוצר סיפוק עצום שרואה כמה הספיק, וכן עיקר החדו"ת שלו לא הולכים לאיבוד, ואף באנשים עם זיכרון גדול, מצוי ששוכחים פרטים מסוימים בחידוש שאמרו, וממילא החידוש נאמר בצורה חסרה, וכמו"כ הכתיבה מועילה לשיפור ההבנה, כיון שאת העט אי אפשר לשחד בסברות חלשות, וע"י בירור הדברים בכתב, הדברים מתבררים גם בע"פ.

ואפשר ליישם את הרעיון של הכתיבה במספר אפשרויות, א' לכתוב לעצמו סיכומי סוגיות וכן חידושים, מומלץ בספר חדו"ת מכורך, וכל יתן לזה חשיבות יתרה, ב' למי שמתאים לו יכול להוציא קונטרס של חדו"ת [כיום ישנה אפשרות ע"י תורה דיליה], והמציאות מוכיחה שהדבר מרומם את נפש הבחור, וכמובן שלפני שמוציא לאור יתן את החומר לאדם מבין כדי שיעבור על הנכתב ויתקן את הדברים הטעונים תיקון, אכן לא מומלץ לבחור להכניס את ספריו לאוצר החכמה, כיון שהמציאות שבד"כ לאחמ"כ חוזר בו מהנכתב, וא"כ הטעויות נשארות חקוקות לעולמי עד. ג' בשיבה אפשר להוציא קובץ של חדו"ת של הבחורים, ואפשרי ג"כ לעשות קלסר עם הערות, שיהיה אבן הטוען שכל בחור יכול ללכת ולכתוב שם הערה עם שמו, ואז מגיע בחור אחר ועונה לו תשובה, ומגיע בחור שלישי וחולק על התשובה, וכן הלאה, כמו"כ אפשר שבחור יכתוב קושיא יומית על דף בחדר אוכל, וכך ירגיל את הבחורים לחשוב בלימוד [וזה העיקר שכשסוגרים את הגמ' לא סוגרים את הראש], וכן לשלוח הערות לקבצי הערות של בחורי ישיבות, ועל כל הדברים הללו אפשר לומר בוודאות שרבים עשו כן ועלתה בידם, וכן מועיל מאוד לסדר לעצמו בקלסר תיקיה לכל נושא, וכן לעשות תיקיה להערות על הסוגיא, הערות על הש"ס, הערות על הפרשה, הערות הלכתיות, הערות בדברי רבותינו האחרונים,

וכך כל הערה, ולו הערה קטנה, תמצא לה מקום בין כתבי חדושי התורה, וכמו"כ לאברכים מומלץ - לאחר התייעצות עם רבותיהם - להשתמש במחשב לצורך הקלדה, ובכך יחסוך זמן וכסף שמוציאים על קלדנית, וכן יהיה לו חשק לכתוב יותר, אכן ראוי להגביל את עצמו לא לשבת על המחשב יותר מכמה שעות ביום, כדי שלא להמיר את לימוד הגמ' בשימוש במחשב.

וכן בחר צריך להרגיל עצמו לדבר בפני ציבור, וע"כ ינצל כל הזדמנות שמכבדים אותו לשאת דברים, אם זה דבר תורה קצר בחדר אוכל, או דרשה באירוסין או בשבע ברכות וכדו', כדי שידע לדבר בציבור בהמשך חייו בעז"ה, ורק לחשוב על הרבה מגדולי הדור שאם היו מתלמדים באמנות הדיבור היו עושים בכך חסד גדול לכל אלפי התלמידים שרצו לשמעם מפני גדולתם, ולא תמיד הצליחו עקב הקושי מבחינת היכולת לרתק את השומעים, וראו לדוגמא את הגר"ש רוזובסקי זצ"ל שמלבד התוכן העצום בשיעוריו, כל תלמידיו מתענגים גם על צורת הגשת הדברים, ומנסים לחקות את דרכו המופלאה, ואפשר לעשות זאת ע"י שיארגנו מסירת חבורות בין הבחורים בתורנות.

בענין דרכי הזיכרון והבקיות

א. הנה בענין זה ג"כ השתברו קולמוסין רבים, ואין מי שלא רוצה לשפר את הזיכרון שלו, והדבר צריך להרבות בו הוא תפילה כמובן, כדאמרי' מה יעשה אדם

ויחכם, ירבה בישיבה וכו', יתפלל למי שהחכמה שלו, וכן כתב רש"י בע"ז (ח,א) שאם היה משכח תלמודו יאריך בחונן הדעת, ולאחמ"כ יש להרבות בחזרות כפי כוחו, ולשנן את הדברים אף בלכתו בדרך, וכן לסכם את הלימוד כשמסיים ללמוד, כדי שהדברים יהיו מסודרים במוחו.

ב. וצריך לדעת שיכול להיות שישנם שני בחורים שלומדים יחד, ולראשון יש זיכרון רק כפול שניים מחבירו, אולם במציאות זוכר כפול עשר מחברו, וזאת משום שיש תחזית שמתגשמת ויש תחזית שמגשימה את עצמה, למשל, העובדה שבבית הכנסת 'איצקוביץ' בבני ברק ישנם מניינים כמעט 24 שעות, זה משום שכולם יודעים שיש שם מניינים כמעט בכל שעות היממה, וע"כ תחזית זו מגשימה את עצמה, וכמו"כ בזיכרון מכיון שהראשון לא מאמין בזכרונו ע"כ מתייאש באופן אוטומטי והדבר לא נכנס לזכרונו, משא"כ חברו שמאמין בזכרונו, וע"כ מכניס זאת למוחו.

ג. וכידוע יש בדבר זה שיטות ועצות רבות, ואין הדברים שווים, וכל אחד ילמד בזה לפי טבעו, וכמו שחוזר ואומר מו"ר מרן הגר"ג אדלשטיין שליט"א שהדבר החשוב ביותר שאדם ילמד לפי טבעו, והביא רא"י לדבריו דאמרי' בברכות (סד,א) ובהוריות (יד,א) דסיני ועוקר הרים סיני עדיף, וע"כ רב יוסף שהוא בקי עדיף מרבה החרף, ומדוע לא למד רבה בצורת הבקיות העדיפה,

משום שטבעו היה ללמוד מתוך עיון, ולימוד שלא לפי טבעו גרוע יותר.

ד. וע"כ בחור צריך לשבת עם עצמו ולהתייעץ עם אדם מבוגר שמכיר אותו אישית שיייעץ לו, ולא יתחשב במנהג הרווח בסביבתו, והדוגמאות בזה אך למחסור בגדולי ישראל שלא השגיחו בסביבתם וצמחו לגדולי ישראל הנודעים, ולדוגמא מרן החזו"א שבבחרותו התחילה להתפתח דרכו הלמדנית של מרן הגר"ח, ואילו היה משגיח בסביבתו, ודאי לא היה לומד לפי טבעו, וכלל ישראל היה מפסיד את מרן החזון איש, וכן סיפר בשמו הגר"ש וואזנר זצ"ל שהיו לועגים עליו חבריו ע"כ שלומד טור בית יוסף, והסוף ידוע, וכמו"כ מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל ויבלחט"א מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א שג"כ למדו כפי טבעם וצמחו כפי צמחם, וספק גדול האם בדורנו שכולם הולכים אחרי העדר היו יכולים לצמוח גדולים מסוג זה, ואמנם זו טובת הבינוניים, אולם המוכשרים והטובים מפסידים מכך.

ה. וכאן המקום לדבר ע"כ שתמיד מדברים ע"ז שצריך לעודד את החלשים, ואין ספק שהדברים נכונים, אולם לא פחות מכך צריך לטפח את המוכשרים, ואב שיש לו בן מוכשר ובן חלש לכאור' עליו להשקיע ולשכור מורה פרטי לבן המוכשר, ולא לבן החלש, במידה ויש לו אפשרות לשכור רק לאחד מהם, שבד"כ מהם יוצאים גדולי ישראל, ומי שאומר אחרת פשוט מכחיש את המציאות, דאמנם

לא כל המוכשרים צמחו, והיו מוכשרים שכלל ישראל סבל מהם, ויש שאינם מוכשרים שג"כ צמחו, אולם חד משמעית רוב גדול מגדולי ישראל היו בעלי כשרון מיוחד כבר בצעירותם, וללא ספק אנו מפסידים כל שנה הרבה בחורים מוכשרים, שלא נותנים להם להתפתח כפי כשרונותיהם, ומי שידוע על גאונותו של הגר"ח קניבסקי שליט"א שהחזו"א כתב עליו בבחרותו "מרא דכולא תלמודא", וכן הגר"ד לנדו שליט"א, שהחזו"א אמר עליו בגיל 17 שהוא השאגת אריה של קדשים טהרות, הגרב"מ אזרחי שליט"א, והגר"ב פוברסקי שליט"א, שלית מאן דפליג בעוצם כשרונותיהם כבר מנוער, ובשנים תשל"ה - תשל"ח [בערך] יצא בקביעות קובץ עמלה של תורה, עם מאמרים תורניים מחשובי בחורי הישיבות של אותה תקופה, וביניהם גדולי ראשי הישיבות של ימינו, ומדהים לראות מלבד הכישרון והדברים הנלאים של הכותבים, אף רואים את הדרך הסלולה שסלל לעצמו כל אחד מהכותבים החשובים, וכגון הגר"א גרבוז שכתב מאמר מקיף בטהרות, והגרי"ב שרייבר הקשה כמה קושיות והעמיד יסוד נפלא, והגר"י שרייבר דן הרבה בהגדרות, והגר"מ דזימיטורבסקי פלפל הרבה בדברי הקצוה"ח והנתיבות, וכן הלאה, ומה שמביאים מדברי הפחד יצחק על קשייהם של גדולי ישראל בצעירותם, אין הכוונה שהיו סתומים בכישרון, אלא אדרבה שמתוך הכישרון היה להם ניסיונות גדולים

של השכלה וכו', והיו להם תקופות של משבר וכו', ואעפ"כ צמחו בכ"ז לגדולי ישראל, ומי כמו הפחד יצחק שהיה פאר ישיבת סלבודקה, וכבר בבחרותו חיבר את ספר תורת הנזיר, שהפליא את כולם בגאונותו, וכידוע שכך הייתה דרכו של הסבא מסלבודקה לקרב אליו את הבחורים המוכשרים, ולעודדם ולטפחם, וע"כ בחר שרואה את עצמו כבחור מוכשר שינסה לטפח את כישוריו ע"י שיתקרב לת"ח וישאוב מהם כמה שיותר תורה, ואם רואה ת"ח ברחוב יגש אליו וישאלנו קושיא שמתקשה בה כעת [והי' מי שאמר שלראות ת"ח ולא לשאול אותו שאלה, זה ממש "בל תשחית"...], וכך יחפש להתקשר עם ת"ח במגוון מקצועות, אם בזה בסוגיות בעיון, או בהלכה, או בחו"מ, וכן במוסר אגדה ומחשבה, ועוד, ויחפש אף להציע בפניהם מחידושו, לראות אם דבריו עולים בקנה אחד עם אמיתתה של תורה.

ו. **וחשוב** מאוד ג"כ שיעביר את דבריו לביקורת של אנשים מבינים, כגון רבותיו וחבריו, והבעיה הקשה ביותר לאדם שאין מי שיבקר אותו, ואח"כ יכול להגיע לסברות עקומות מאוד, ובפרט אם הוא בעל כשרון, שאז הוא הולך עם כל הכישרון שלו בדרך העקומה.

ז. **וכמו"כ** יש עניין לחוות הלימוד, והיינו כדי שהלימוד יהיה גם בלב ולא רק בראש, וירגיש שהתורה היא החיים עצמם, וכמו שאדם לא שוכח כל מיני פרטים אישיים שנצרך להם, והעצה בזה

היא שיקשר כל דבר שלומד לשאלה מעשית, או לרעיון שמתחבר אליו [ואפשר לעשות זאת ע"י שילמד למשל בספרי חשוקי חמד מהגר"י זילברשטיין המקשר שאלות מעשיות מכל סוגיא בש"ס], וכמו"כ מומלץ שכשקורא מראה מקום בתוס' וכדו' יאמר את המ"מ בפיו, וכך יזכור ידיעה נוספת. [וראיתי בעבר מי שכותב שבמובאות התוס' ישנם מקורות לרבע מהש"ס, וכן למעשה חצי מהש"ס זה סוגיות שחוזרות על עצמם, כלומר שרק הפעם הראשונה יש קושי לדעת את המושגים, ולאט לאט המושגים נהיים מוכרים, וממילא כשבחור שיודע ש"ס שומע ביאור חדש ב"זכין לאדם שלא בפניו" אי"ז יסוד מקומי בלבד, אלא ביאור ב"זכין" של עירובין וגיטין וקידושין וב"מ, וכן הלאה, עד שהכל הופך לסגירת מעגל].

ח. **ואציין** כאן מעשה שמעתי מהגר"ר ישראל יצחק הוניגסברג שליט"א ראש ישיבת בני ראובן באלעד, שסיפר ששלח אליו ראש ישיבה קטנה חשוב מבני ברק בחור שעד פסח שיעור ב' למד ברצינות, ואח"כ הפסיק ללמוד לגמרי, כדי שישוחח עמו ויראה מה הסיבה שבגינה הפסיק ללמוד, וכשהגיע סיפר הבחור, שהוא רצה להיות מארבעת הראשונים בשיעור שלו, וע"כ למד במשך שנה וחצי, וכשלא הצליח התייאש, ושאלו הרב הוניגסברג ואיזה מקום אתה בדירוג בשיעור מבחינת כישרון?, ענה הבחור מקום 15, שאלו הרב הוניגסברג איך חשבת

גדולים, ושנה לאחמ"כ השתתף אף הגר"ד כהן שליט"א ר"י חברון ואמר לרה"י דא"א מצד אחד לצעוק שלא מספיקים בקושי במסכת הנלמדת ומצד שני שלא ילמדו משהו אחר בין הסדרים, ולא שייך שבחור יעמוד תחת החופה שבאמתחתו כמה עשרות דפים בלבד, וזהו חורבן התורה.

י. והנה לבחור ישנם אפשרויות רבות איך להתפתח, כגון לימודי הלכה, זרעים קדשים וטהרות, ש"ס בבקיות, נ"ך, מדרשים, מוסר, מפרשי התורה, מחשבה, אגדה, חסידות, שו"ת"ם, ועוד, וכמובן הכל כפרפרת ללימוד העיון המרכזי, דברור שבחור צריך שירגיש חיבור לנושא מסוים, וזה כמובן יכול להיות בחיבור לאחרונים מסוימים כגון לימודי קצוה"ח ונתיבות וש"ש ועוד, ועל אחת כמה וכמה שאברך צריך לספח לעצמו עוד ועוד ידיעות.

יא. ולצערנו הרב ישנם כיום הרבה בחורים מוכשרים, שמשקיעים את כל יומם בפלפולי סרק, וגם אם הם נכונים, הר"ז עיון מופרז, וסופו של דבר שיעמדו תחת חופתם כשלא ידעו אלא כמה הגדרות למדניות בכמה נושאים, ומלבד זאת אין להם מושג מה זה "מפגלין בחצי מתיר" או "יש קבע לנסכים" וכדו', וידיעותיהם מצטמצמות לכמה סוגיות ידועות שטוחנים את כל ההגדרות הידועות, ולא באמת מחדשים דברים נוספים.

יב. ואספר כאן מעשה שהייתי עד לו, שהשתתפתי בשיעור של אחד מגדולי ראשי הישיבות שליט"א שדן

לדלג 11 מקומות למקום ארבע?, ענה לו הבחור ע"י התמדה, ואמר לו הרב הוניגסברג התמדה אינה תרופת פלא, אלא דבר שעוזר לבחור בינוני לצמצם פערים, אבל אם הבחורים המוכשרים הם גם מתמידים, ברור שהבחור הבינוני המתמיד כמותם יהיה פחות מהם.

ט. וישנה בעיה בגלל זה שמצמצמים את הבחורים ללימוד מסוים, וכמו שאמר פעם הגר"ר בצלאל זולטי זצ"ל שנכנס להיכלה של אחת הישיבות וראה שכולם אווזים באותו מקום, ואמר חשבתי שזו ישיבה ואני רואה שזו קופסת גפרורים, הרבה בחורים וכולם עם אותו ראש, וצריך לזהר שלא יהיה כמיטת סדום, שמקצרים את הארוכים ומאריכים את הקצרים, ובאמת הדבר מצמצם את המוחות שכולם צריכים לאחוז באותו קצב, וברור שבסדר ב' ובבין הסדרים ודאי שאדם צריך לתת לעצמו ביטוי אישי, וזכורני שבבחרותי באב תשע"ו הייתי בשבת התאחדות בירוחם עם גדולי ראשי הישיבות ה"ה הגרש"י בורנשטיין, והגר"ד יפה זצ"ל, ויבלחט"א הגרא"י קוק שליט"א, הגר"צ דרבקין שליט"א, והגר"ש גלאי שליט"א, ועוד, ובפאנל שהיה במוצ"ש שאלו אותם האם טוב ללמוד מסכת אחרת בין הסדרים, ואמרו שעדיף להשקיע במסכת שלומדים בישיבה, וכששאלו אותי הבחורים מה אני אומר ע"ז, אמרתי שאם כל היושבים במזרח היו מיישמים זאת בעצמם הם לא היו יושבים במזרח... וזכיתי לכוין לדעת

שגם אם יגיע בעשר לא יפסיד כלום אינו רואה צורך לבוא מוקדם, וכן עניין הכניסה לשיעורים שבחור פחות מרגיש חסרון אם לא יכנס, שהרי המג"ש לא התקדם בסוגיא, ואם יבוא למחרת לא ירגיש שחסר לו משהו, וכן עניין ספרי המראי מקומות, שבזמנם כל ה"רייד" היה ידוע אך ורק ע"י הרמ"ם שהיו מעתיקי השמועה, ואילו כיום כל בחור יודע יותר רייד מהר"מ שלו, והגע בעצמך שבזמנם בחרו בגרודנא ידע את דברי הגרש"ש בלבד, ובחרו בקמניץ את דברי הגרב"ד בלבד, וכן כל כיו"ב, ואילו כיום כל בחור צריך לדעת את מה שאמרו כל הראשי ישיבות במאה שנים האחרונות.

יד. והנושא המרכזי שסוגרים את הגמ'

לא לסגור את הראש, וניתן

דוגמא לכך, ישנו אברך שלוקח ברכבו אברכים לאחר הלימוד בכולל, וכששואלם מה חידשו היום ממלאים פיהם מים, וזאת אעפ"י שחידשו הרבה חידושים באותו יום, אולם הדברים לא עולים במוחם כשאינם מול גמרא פתוחה, ובעיני ראיתי אברכים מופלגים ששופעים חידושים במהלך הסדר, אולם אם יבקשו מהם למסור שיעור יאמרו שאין להם מה למסור, וזאת משום שהדברים אינם נמצאים בראש, כמו שהעסקים נמצאים במוחו של האיש עסקים, שבכל הזדמנות מדבר על עסקיו, או כמו פוליטיקה אצל הפוליטיקאי [או אצל בחורי הישיבות...] וזה מסוג האנשים שאפשר לומר עליהם "שמרוב שהם לומדים אין להם זמן להיות תלמידי

האם יש גואל הדם ברוצח במזיד, ופלפל שם בגדרי גואל הדם וכו', והיו שם עשרות אנשים, וחלקם למדנים לא קטנים, ואף אחד לא קם לומר שזה שתי פרשיות מפורשות בתורה בפרשת מטות ובפרשת שופטים, שרוצח במזיד שנכנס לעיר מקלט גואל אדם יכול להרגו, ורק כשהראיתי לאותו ר"י את הדברים [לאחר השיעור כמובן, כדי שלא לביישו], חזר בו, וכן הסיפור הידוע באדם שהגיע לשיבה ושאל האם יש נזירות באשה, והתחילו לפלפל מצד השווה הכתוב אשה לאיש לכל דינים שבתורה וכו', עד שהראה להם פסוק להדיא "איש או אשה כי יפליא לידור נדר נזיר לה" וזהו צורבא מרבנן ועם הארץ מדאורייתא...

יג. וכבר צווחו ע"ז קמאי רבותינו ראשי

הישיבות, ובראשם מרן הגרא"מ

שך זצ"ל אלא שלא שמעו להם, ומדמים בנפשם שבכך נעשים יותר למדנים, והאמת היא שלפני כמה עשרות שנים הספיקו בישיבת פוניבז' שמונים דף ביבמות בעיון בזמן חורף, והסיבות להבדל הם כמה, חדא, שאז לא היו ספרי מראי מקומות, ולמדו את הגמ' והראשונים והאחרונים העיקריים בלבד, ועוד שאז למדו ג' סדרים את אותה סוגיא, ועוד שבתחילת הישיבה השיעורים היו במשך שעתיים וחצי, ועוד שהיה פחות חופשים רשמיים ושאינם רשמיים, ועוד שבחורים היו מתחילים את הסדר בתשע בדיוק ולא לאחר מכן, וזו בדיוק הסיבה לבטלה היום, שבחור רואה

מצד זה אין אנו כ"כ בסדר..., אלא האם במשימה הכללית שלנו להיות ת"ח התקדמנו היום או שלא, ורואים דבר זה לצערנו בבריתות בבקרים שהנשים העובדות אינם יכולות להשתתף, משום שעובדות, משא"כ האברכים, והמליצו ע"ז את מאמר חז"ל "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה"...

טז. לפני למעלה משמונים שנה כינס הגר"מ חדש זצ"ל ועד בביתו לבחורי הישיבה, ה"ה ישיבת חברון, והתחיל לעשות להם חשבון, ואמר אם לוקח לבחור שעה כדי ללמוד דף, א"כ יכול ללמוד 12 דף ביום, ואם שעתיים יכול ללמוד שישה דפים ביום וכן הלאה, הרבה בחורים שהיו שם המשיכו הלאה בחייהם, אולם הגאונים רבי שלום שבדרון ורבי עזרא ברזל זצ"ל התחילו ללמוד ברצינות מסכת בבא בתרא, והספיקו מחנוכה עד פסח לחזור ארבע פעמים על מסכת בבא בתרא, ולמעשה אף כל בחור שלומד ברצינות יש לו הרבה זמן בין גברא לגברא להספיק הרבה בלימודי הש"ס, שהרי סדרי הישיבה הרשמיים [בישיבה גדולה] הם כתשע וחצי שעות, וא"כ יש לו עוד כשעתיים וחצי ביום שיכול להוסיף בזה לימוד עצמי, וזאת מלבד שאם דרכו של החברותא לבוא בתשע וחצי, שיכול להספיק ללמוד עוד קצת, וכמובן שזה מלבד ימי שישי ושבית שהם כשליש מהחיים, וכן כמעט שלושה חדשים של בין הזמנים, שהם כמעט עוד רבע מהשנה,

חכמים"... כלומר שמבחינתם הקב"ה דורש מהם רק ללמוד כמה שיותר בזמן ובכמות, מבלי לחשוב איך לייעל את הלימוד ולהפיק ממנו את מירב התועלת [ופעם אחת נתן הגר"ח שמואלביץ זצ"ל דוגמא שיהי' מדען שיסתגר כמה שנים וימציא את החשמל, ילעגו לו כולם ויאמרו לו חבל על שהשקעת בלהמציא דבר קיים, והיית יכול להשקיע בדבר חדש, וה"ה לענייננו שהרבה מההשקעה היא על דברים שכבר נעשו, וצריך לבדוק את השטח לפני שנכנסים לפרוייקט, האם לא קדמני אחר בסיכום הדברים, וכמ"ש הגר"ש וואזנר זצ"ל בהסכמה לספר רזא דשבתי שאנשים טועים לחשוב שעמל החיפוש הוא עמל התורה, אכן ידוע דהגר"ש אלישיב רוח אחרת עמו בענין זה, ונהרא נהרא ופשטיה].

טז. וניקח לעצמנו דוגמא, אילו היינו נרדמים למשל ביום כ"ג טבת ביום שני בלילה והיינו קמים ביום רביעי בבוקר, וכן כל סביבתנו, ולכאור' לא הפסדנו שום דבר, אולם אם נסתכל בגישה של עצמאיים הרי הפסדנו יום עסקים, ורק אם מסתכלים בגישה של שכירים, העיקר שלא יורידו לנו מהמשכורת, וכן כשיש איזה העדר יום עבודה בגלל מחלה, שיש החזר כספי, וכך רואים את ההבדל בין השכיר לעצמאי, שהשכיר מסתכל בראש קטן, והעיקר שיקבל את משכורתו, משא"כ מי שחושב ג"כ על טובת העסק הכללית, אף אנו לומדי התורה, לא צריכים רק לחשב האם מצד דיני ביטול תורה אנו בסדר, שגם

ממרכיבי התורה שחי עמנו היום, שבעודו בחור שאל אותו חברו מי שר הביטחון, ומשלא ידע להשיב, לגלג על צמצום ידיעותיו, אמר לו הבחור הלמדן "אתה יודע מה זה מפגלין בחצי מתיר?", ומשהשיב בשלילה, שאלו מה יותר צמצום לדעת מי מחזיק באיזה תפקיד, וידיעה זו לא תקדם אותי לשום מקום ודבר זה ישתנה בעוד תקופה, לבין ידיעה בעניני פיגול, שלנצח תהיה רלוונטית, וכשבחור חש שהוא מתקדם ע"י ידיעות אלו, וידיעות אלו יקדמו אותו בחיים, ירגיש יותר צורך להשקיע בהם, וכמובן כמה שיותר לתרגם זאת לחיים עצמם, אם זה בריבית או בחו"מ וכדו', שמועיל לחשקת התורה ולזיכרון, וכך אפשר לעורר את לבבות הבחורים, לחשוב בצורה מעשית, וידוע שהגרי"ש אלישיב זצ"ל היה יודע להביא רא"י לשאלות מורכבות מאוד מגמרות מפורשות, וכשהיו מתפללים איך מצליח להביא רא"י במקום שכולם הרימו ידיים מלתור את השאלה המסובכת, ענה בפשטות שכשלמד את הסוגיא חישב לעצמו את כל החידושים שיכולים לצאת מכך.

יט. וכן כשעולים לדיון ציבורי בביהמ"ד נושאים הלכתיים אקטואליים, כדוגמת עוף הבראקאל, העלייה להר הבית, לבישת תכלת בזה"ז, פולמוס הזריקות בצומת הגידין, הגט מצפת, ריבית בקרנות גמל, קבורה בקומות, ועוד, מה שחשוב לדעת זה לא רק איזה רבנים נמצאים בצד האוסרים, ואיזה בצד המתירים, אלא לברר

וחנוכה וסופי זמן למיניהם, שיש קצת רפיון, שבחור יכול פשוט להכפיל ולשלש את לימודו בכמות ובאיכות, ומי יתן את הדין על כל אותם שעות שהולכות לאיבוד. [ושמעתי ממו"ר הגר"ד מילר שהנה ידוע שיומי דפגרא אינם "בין הזמנים" אלא "זמן ביניים", כיון שאין רגע שהוא מופקע מזמן, וממילא כל כמה שהדבר מוגדר כזמן, א"כ יש לו מערכת עבודה משלו, וא"כ בחור בסוף זמן הביניים אמור להיות ברמה רוחנית גבוהה יותר מאשר בתחילת זמן הביניים, וכמו"כ יש להעיר על שיגרא דלישנא לומר "שבת חופשית", וביטוי זה צורם מאוד שהרי השבת אינה חופשית ח"ו, אלא י"ל "שבת חופשה".

יז. וה"ה בישיבה קטנה שישנם יותר שעות בין הסדרים [אם כי שצריך לנוח יותר...] אולם בישיב"ק זה הזמן לצבור ידיעות בסדר מועד ובמשנה ברורה, כדי שידע הלכות בסיסיות ובפרט בהל' שבת, שנודע מש"כ המשנה ברורה בהקדמתו בשם היערות דבש שמי שלא למד הלכות שבת לא ימלט שיכשל בחילול שבת.

יח. וכשאדם לומד מתוך תחושה של חיבור פנימי וכמו שאומר וחוזר ואומר מו"ר מרן הגרי"ג אדלשטיין שליט"א שאדם צריך ללמוד מתוך סקרנות, וע"כ מוטל עלינו ליטע בליבם של הצעירים ובלבבותינו אנו, את התחושה שזו הרחבת הדעת האמיתית, וכמו שמספרים על אחד

ויהפוך אותו לאדם שה"סתמא" שלו חושב בלימוד, כמבו' בתוס' בסוטה (כב, א) דסתם ת"ח מהרהר בתורה בכל שעה, יעו"ש.

כב. וצריך להדגיש, שאין הכוונה שאדם יעשה כרצונו, ויצא מהמסגרת לגמרי, ולא ירגיש מחויב אליה כלל, שהניסיון מראה שאלה שיצאו מהמסגרת, גם אם בתחילה הי' נראה שהרוויחו מכך, מ"מ בטווח הארוך הפסידו מכך, הן בשדוכים, והן בחינוך ילדים, ואף בחיים שלהם עצמם, משום שהם לא החזיקו מעמד ללא מסגרת, וע"כ צריך לחשוב הרבה ולהתייעץ עם אדם גדול איך לפעול, וחלילה לא לפעול על דעת עצמו, ובעיני ראיתי בחורים מוכשרים מאוד שיצאו מהמסגרת, ולאחר מכן נאבדו לגמרי, וחבל על דאבדין.

כג. וכן ישנם ספרים שיכולים מאוד להועיל בידיעת התורה בדרך קצרה יחסית, שדי חמד, שולחן המערכת, קובץ יסודות וחקירות, שערים לעולם הלמדנות, אמרי במערבא, מאיר נתיבים, משמרת חיים וברכת מרדכי, ספר החקירות, סימנא מילתא, חבצלת השרון, תורה תמימה על סדר הפרשה, ספרי הגר"ע יוסף, יסודות השמועה, אנציקלופדיה תלמודית, ילקוט מפרשים שמודפס בסוף המתיבתא, חבצלת השרון עה"ת, וכן מומלץ למי שמצא לכך זמן ללמוד מדי פעם ספר שמברר נושא אחד, כגון קלב"מ, ועדל"ת ושומע כעונה, כי הברור של הסוגיא שיגיע לו מספר שלם שעוסק בנושא זה בלבד,

את הסברות והראיות של הצדדים, ומתוך סקרנות טבעית צריך לגשת לעניינים אלו.

כ. וכאן צריך לדעת גם כיצד לחפש ולגשת לסוגיא, שלכאור' אין מקום מפורש בש"ס שדן בזה, והיינו אחרי שתפרק בראש את כל הצדדים האפשריים של הסוגיא, מדוע לאסור ומדוע להתיר, ואח"כ לחפש היכן יש סוגיא בענינים אלו בש"ס, ומשם להתקדם לרמב"ם ושו"ע, ומשם לספרי המפתחות לפוסקים האחרונים, ולצורך זה ניתן להיעזר בספר המפתח של רמב"ם פרנקל, וכן בכל ספרי מראי המקומות על הסוגיות, ובילקוט ביאורים ואוצר עיונים במתיבתא, ספר המפתח הגדול לספרות השו"ת, מפתחות ליביע אומר, קובץ יסודות וחקירות, וכמובן ע"י תכנת אוצר החכמה, ופרייקט השו"ת.

כא. וכמו"כ ניתן להציע לנסות שני טיפים שיועילו מאוד, הדבר הראשון שהציע מו"ר המשגיח הגר"א גינזבורג זצ"ל שכל בחור יכתוב לעצמו בכל יום חידוש, או חידוש שלו, או חידוש שראה באחד מספרי האחרונים, וברגע שיכתוב דבר זה יתחבר אליו ויזכור אותו יותר, והדבר השני, שכל בחור יקח לעצמו אחד מספרי הקושיות והתירוצים שיש כיום, כגון משמרת חיים, וחיבורו של הגרב"מ אורחי שליט"א על המשמרת חיים, וספר ויש לומר, ולקחת קושיא משם ולא להסתכל בתירוץ, ולחשוב על תירוץ כשהולך בדרך ולפני שהולך לישן, וכך ירגיל את עצמו לחשוב בלימוד כל העת,

הוא לאין ערוך רב יותר ממה שאדם מגיע בכוחות עצמו בד"כ, ועוד [וכמובן שאי"צ ללמוד בכולם, אלא למה שמתחבר לפי טבעו].

כד. ולסיום, שמעתי מבחורים שקראו את המאמר ונשבר ליבם בקרבם, באומרים "וכי מה עשינו עד עכשיו", אולם הם דומים למשל הנודע של החפץ חיים, לאותה אישה

בשוק שהגיע אדם והפך לה את דוכן התפוחים, ואנשים התחילו לקחת את התפוחים, והתחילה האישה לצעוק, ועבר שם אדם חכם ואמר לה, במקום לצעוק, תנסי לחטוף גם את את התפוחים, וה"ה בענייננו שבמקום לבכות על העבר, יש לקוות להשתנות לעתיד (87).

(87) מכתב מחרה"ג אליהו שוב שליט"א על המאמר בדרכי הלימוד לכבוד הרב רפאל סויד שליט"א

בענין המאמר על דרך הלימוד באספקלריה פ' שופטים

כולי התפעלות והנני מתרווח בהנאה מרובה, איזה יופי של סידור העניין! איזה גאונות וכשרון של בירורו ומיצויו! העיקרון בשמונה השיטות הוא, לכאורה, שכך תתפתח הסוגיא באופן הכי טובה. והיינו מצד החפצא של הסוגיא, אבל יש עוד עניין אולי מרכזי יותר, מצד הנברא, שיהיה ללומד "מה לעשות" בסוגיא, והיינו לאחר שיודע היטב השק"ט, ומבין פשוטם של דברים (ומה שלא מבין או שצץ לו חקירה מסוג השמונה חקירות כותב לו בצד או ב"דפי מומו" שפחות מקובלים אבל הם עוזרים מאד) ויש לו טעם בשק"ט, ויודע ששאלו כך וכך, או מתעוררות תוך כדי כל מיני שאלות, ופושטים אותם, ואז כשלא מספיק עירניים "נגמרים השאלות", ואז חלילה נגמר הטעם בסוגיא, ורוצים להמשיך הלאה. אך כשבאים לשיעור או שומעים אחרים מתפלפלים יש חלישות הדעת. לזה מועיל ג"כ השמונה דרכים הללו, שלאחר שיודע היטב השק"ט קל להצמיד לכל עניין בסוגיא (שבקריאים בו היטב) את אחת החקירות הנ"ל.

עניין אחר. כמובן, שמי שמתחיל להתלמד מיד בסוגיא, ירבו לו הפרטים ולא יוכל לשלוט בהם, ויסתכבו לו חקירות בחקירות, ואם הוא רגיל לכתוב או כבר ירגיש משועבר, שח"ו לא יפסיד את החידושים... לכן עדיף לדעת את האמת בסוגיא, לפי הפשט הישר והטוב, ואז להכנס להתלמד.

כפיתרון לבעיית הנברא, שאין מה לעשות בסוגיא, וכדי לגרום לאדם לפתח את המחשבה, ולא לרוץ קדימה כאילו הבין, נוצרו המכשולים של השאלות. השאלה המפורסמת למה, גורמת לאדם לעצור, לחשוב. וכך "מה הגדר" או "מאי נ"מ" או "מה הדין באופן..." או התבוננות מדוקדקת בלשון. כל הדברים הללו גורמים לאדם לעצור ולא לרוץ קדימה סתם, ולגלות שהסוגיא לא מפותחת אצלו נכון.

ידוע שיש שיטה שלמדוה שנים רבות, לדייק ברש"י "כלומר", ועוד. יש שחושבים שהמטרה היא באמת להבין למה רש"י אמר כלומר או דבר אחר, ולמה כתוב "נויקין" ולא "נויקים" או למה רש"י מפרש "לבעלה" בריש קידושין. צריך להבין שזו לא מטרה עצמית, אפשר לדעת את הנמרא בלי כל זה, והחזון איש כתב שיש עיקר ומטל בסוגיא, ומובן שצריך ללמוד את העיקר, ואין זמן ובוראי לא בימי הבחורות להתעכב על הטפל. אבל, התשובה היא כנ"ל, צריך לכל הפחות לעצור, לדייק את הדיוקים, כדי שיגרמו לאדם לחשוב, מה קורה כאן, מה זה המושג מויק, ומה זה קניין אשה וכדומה.

מין הגר"מ פיינשטיין היה אומר ש"דיוק" זה כמו שיק, אם יש כיסוי הוא יכול להיות שווה מיליון דולר, אבל אם אין כיסוי או לצור על פי צלוחיתו. יש דיוקים שאפשר להוציא מהם או לפרש בהם או לאגוד אותם לתוך חבורה וכדומה, אבל יש דיוקים, ש... נו, אז נכון היה נכון לכתוב אחרת, אבל מה יש לעשות עם זה?

מה שהבאתם שעדיף לענות תירוצין אחד על עשר קושיות, זה ידוע בשם הגר"ח מבריסק.

אבל הבעיה, שאם עושה את זה גאון, או אדם שכבר למד הסוגיא היטב ושוטט היטב בחומר ניהא, אבל כשהבסיס של

החבורה זה לומר תירוץ אחד על עשר קושיות, זה בדרך כלל גורם שהחבורה היא אוסף של דברים עקומים, לכל אשר יחפץ יטנו.

לכן לא כדאי להתרגל בכלל לעניין הזה של תירוץ אחד לכמה שאלות, וגם לא ל"לשיטתו" שאז ג"כ מעקמים את הסברא כדי שהרשב"א יהיה לשיטתו.

ראשית כל שהסברא תהא נכונה, ועכ"פ יכולה להיות נכונה, ואם גם זה לא, אבל אפשר קרובה להיות נכונה, כי אם זה קרוב כשאני צעיר, אולי כשאגדל והשכל יתפתח יותר בתורה, תהיה לסברא הזו יותר מקום, והרבה סברות הם רק קרובות לאמת אבל קרבה זה גם משהו, לאחר הרבה שנים יהיה סברא שלמה יותר, מותר וצריך לומר דברים גם לא שלמים אבל שמראים על הכיוון.

זה לא מתאים לכל האנשים, יש כאלה שצריכים מוחלט, אבל עכ"פ צריך להזהר לא להתעקם.

יש עניין מאוד חשוב, שלא יהיו בנמצא ספרי האחרונים. הרב שך הקפיד מאוד על זה, וספריו כידוע היו רק בתאים הפרטיים. הבעיה היא שכיון שכבר יש את היריע ואת המתיבתא ואת האהל תורה כו' שכמעט אי אפשר להפטר מזה, וזה גרם שינוי מאוד גדול בלימוד התורה, ולולי שידענו כי הכל, ובפרט לומדי התורה מושגת מאיתו ית', היה אפשר להבין שזה דבר רע מאוד.

אמרו בשעתו על אוצר החכמה, שהרב שטינמן לא היה נוח ליה מדבר זה, אבל לאחר שנעשה כמובן שא"א לשנות. והכוונה שהנוק גדול מהתועלת, אך אינו מכחיש התועלת, וגם אינו אומר שלאחר שיש תועלת אי אפשר לתעל את זה שלא יהיה שום נזק.

הנוק הגדול הוא 1. עורף המידע מביא חוסר זמן לחקיקה סוגיא 2. חוסר סיפוק להמציא דברים, כי כמעט כל הצדדים נאמרו. 3. חוסר בהירות מרוב חומרי. תחרות עם בעלי המחשבים 5. אין זמן לחשוב לבד לפתח בנחת בקצב שלך. אך אולי רצון ה' דוקא, שנגיח כרגע למבנים של החקירות, אלא נדע את הסוגיא היטב על השק"ט שלה, נקח מהמחברים את הצדדים, (לאחר שניסינו את 8 הדרכים לבדנו) וכמובן שנפנים את הדברים היטב אל ליבנו, אף פעם אסור להעמיס מידע שגורם לא ללמוד.

ואח"כ להתחיל לשבת ולהבין את הדברים בשכל הפשוט שלנו, אם כשיטת החזו"א ואם כשיטת ר' שמעון, ואם כשיטת בריסק שלא דנים למה כך הדין אלא לאיזה סוג פרט בדיון הוא שייך מבחינה הגיונית. הנחת חשובה מאוד, וזה יהיה עיקר הלימוד יחד עם ידיעת השק"ט וההלכה

כת"ר מתחיל את עניין הכתיבה, כי הרבה גדולי הדור אבד זכרם,

אני ממש חולק על הרבה מהדברים, ובעיקר לא מבין מה השכנוע בזה?

האם יש להרב אלישיב בעיה בזה שכמעט לא כתב? או לא יזכרו אותו, מה בכך, אם לכתוב זה טוב, או השכנוע הזה, השלא לשמה הזה, במקום, אבל אם לכתוב זה לא טוב ללמוד, או לשם מה השורות הללו אמורות? לדעתי צריך מאוד להזהר לפני שמורים לבחורים לכתוב, יש הרבה שבטוחים, עד זקנה ושיבה, שלכתוב זה חשוב כל כך, ובלי זה אינם מרגישים שלומדים, ובעצם באמת אינם לומדים, כי לא מתחברים באמת בתוכם ללימוד, כי עסוקים בלכתוב, ולסדר הכתב, או צריך להזהר ולהנחות מתי לכתוב זה טוב, ולמה, וכמה ואיך, כדי שהלימוד לא יכתוב רק בגלל שאמרו לו שצריך לכתוב.

לדוגמא, מי שעל ידי הכתיבה מפתח את המחשבה, הרי די שיכתוב במיזוטה, לא צריך בשביל זה להקדיש זמן רב של סידור כו'. טוב שידע שהכתיבה היא מיוזמה, והיא במקום חברותא, ולא ישתעבד לכתיבה שלו.

מי שעל ידי הכתיבה שלו מפתח את החבורה כי שם לב לנושאים רבים יותר, הרי אין דבר טוב מזה.

אבל מי שכותב בפרט שיעורים הר"מים והרבה פעמים זה למצוא חן בעיני הר"מ, או מתוך רצון אובססיבי לחקיקה את כל השיעור, שנותן תחושת שלמות. האם באמת טוב ללמוד את כל השיעור? האם זה נקרא ללמוד סוגיא כשמשועבדים ללמוד את דברי הר"מ דוקא על חשבון, על כרחך, הלימוד העצמי שזה הכי חשוב בסוגיא, זה עיקר הלימוד!

בחור לאחר חמש שנים בישיבה, אמר לי יש לי כך מחברות, והראה לי ביד כמעט אמה, ומעולם לא היה לי סיפוק בלימוד. המטרה של החיים משתנית! מי שרגיל לכתוב עלול להבין יום אחד שהמטרה שלו בחיים זה לכתוב ספרים. זה מטרה מצויינת כמחייב ללמוד, אבל זה בהחלט משנה את הגישה. שנים של בלבול יכולים לחלוף עד שאדם יבין שהמטרה היא ללמוד ולא לכתוב.

היה רב באחד הערים בארץ, שהתלוננו עליו בני העיר, שכל היום הוא עסוק בלכתוב ספרים. מה יצא לו מזה?

סימן סג

תגובה על ההערות שנכתבו על המאמר
בענין דרכי הלימוד

וכן לאחר שמסרתי מאמר זה בעשרות ישיבות, שמעתי שרבים עשו כן, גם באופן חלקי, ועלתה בידם, וב"ה זכו לסיפוק גדול, והמעלה בדבר זה שאינו מחייב לעשות את כל הדברים כדי לזכות להצלחה חלקית, כלומר שאף אם יעשה חלק מהדברים יצליח ויהנה, וכמו"כ מאמר זה אינו בא לשלול דרכים אחרות, כך שהבחור הקורא יעמוד מבולבל מול דרך לימוד נוספת על מה שראה כבר, אלא באה להוסיף טיפים לעידוד עיון והיקף, וכמובן שהעיקר הוא כמו שחוזר ואומר מו"ר מרן הגרי"ג

לכב' המגיבים הנכבדים על המאמר בדרכי הלימוד

ישר כח על התגובות הארוכות והמושקעות, שהתפרסמו בשבוע שעבר, וכן מה שקיבלתי באופן פרטי, ועתה לגופו של ענין.

א. אין בכל דבריי במאמר משום הנחלה, אלא משום הצעה, כלומר איני מתכוין לומר קבלו דעתי, וזוהי דרך הלימוד ואין בילתה, אלא הצעה לדרך לימוד, שראיתי בה ס"ד גדולה, וכן שמעתי מכמה ת"ח שזוהי הדרך אשר ילכו בה,

הכתיבה היא רק אמצעי ולא מטרה, וחייבים לשנן זאת. ויש שהכתיבה עצמה היא הלימוד שלהם כמו עם חברותא, ועליהם אני לא מדבר.

הזכרתם את ר' דוד קרלינר, ידוע שרבי חיים מבריסק אמר, שיש רבנים שלא פותחים ספרי האחרונים, ואמר שזה משל על אדם החולך רגלי ולא נוסע בכרכרה, שמגיע לחדו"ת של רע"א וכדומה, ואם היה לומד את הרע"א ואח"כ הולך רגלי היה מגיע הרבה יותר רחוק.

שאלתי פעם בישיבה את מרן הגרי"ג, מה אעשה שאני לא זוכר, ואמר לי, לא צריך לזכור, צריך ללמוד, ממילא כשלומדים יודעים. הוא בא כמובן להוריד ממני הלחץ של הידיעה, לדעת שהלימוד עצמו הוא המטרה ולעשות את זה הכי טוב. כשלומדים בלי לחץ, בהנאה וזכרים.

הגרש"מ דסקין היה אומר שזכר את כל התורה מתוך החדו"ת שלו.

אני שב ומחזק את ידיכם על המאמר הנפלא, וכדאי באמת להרחיב בו ולפתח אותו, לקצר ולהאריך לכתוב הערות ולהוסיף ביאורים ודוגמאות.

אשרי תלמידים ושומעי לקחכם!

שלמה אשר אליהו שווב

בני ברק

אדלשטיין שליט"א שהאדם צריך ללמוד לפי טבעו.

ב. כמובן לגופן של הוספות שכתבו המגיבים קשה להיכנס לכל תוספת, וברור שמי שימצא תועלת בהערותיהם, אדרבה ואדרבה, ומיני ומינך יתקלס עילאה, וחלק מהדברים תלויים בסגנונות של בתי המדרש בהם למדו כל אחד מהכותבים ובכללם אני, כך שודאי אני רואה טעם להיכנס לוויכוח על מעלתו של בית מדרש כזה או אחר, [רק אעיר לדוגמא על אחד המגיבים שכתב לדון במה שכתבתי שגדולי ישראל שלא כתבו ספרים, כמעט ואבד זיכרם, וכתב שהגרי"ש אלישיב לא כתב ספרים, ופסקיו מתבדרים בי מדרשא, והנה בעבר לא היה כמעט דבר זה שתלמידים מוציאים ספרים של רבותיהם, כלומר שהרב לא כותב כלום, וכמדו' הרב הראשון הוציאו ממנו שיעורים, שלא הוא כתב, [בשונה מחי' הגרש"ש, וקוב"ש] הוא הגר"ש רוזובסקי,

ואכן אף הגרי"ש לא כתב הרבה, [מלבד קובץ תשובות], אולם צריך בשביל זה להיות הגרי"ש אלישיב כדי שיוציאו כל מילה שאמר במשך עשרות שנים, ועדיין אין ספק שהייתה תועלת רבה יותר אם היה כותב בעצמו את פסקיו, ולא היה נותן מצב של פסקים סותרים מתלמידים שונים, וכמובן שהוא עשה זאת כי כך חשב שרצון ה', שיתעלה בתלמודו].

ג. ובטורם חתימת הדברים אציין, שאמנם הדבר לכאו' נראה מורכב ומסובך לחשבן כל כך הרבה פרטים בסוגיא, ואכן הדבר לא קל, אמנם אין חובה להתחיל בכל צורות החישוב, אלא אפשר להתחיל לשב באופן חלקי, ועוד שלאחר שיתרגל לא יצטרך להיות דרוך שלא הפסיד צורת חישוב כי מוחו באופן אוטומטי יכווין אותו לצורת חישוב זו.

בכבוד רב

רפאל סויד

סימן סד

קוד אתי למאמרים תורניים

לכב' מערכת המעיין (88)

ג. חוש ביקורת - תכונה זו חשובה מאוד

אצל כותבי מאמרים, כדי שלא יעתיקו כל דבר נדפס, וכביכול עצם היותו נדפס גורמת לו להיות נחשב, ואף אם הוא בספר חשוב, ויש להפעיל חוש זה אף כנגד דברים ידועים ומקובלים, ולא לקבל כל דבר כמובן מאליו.

ד. יושר אינטלקטואלי - מעלה זו נחוצה

מאוד, כדי לשמור על שיח תורני ראוי, ויודגש, שאין זה בא לסתור את העדפותיו של כותב זה או אחר, כלומר, יכול אדם לחשוב שכוחו של החזון איש הוא אכן אף כנגד כל האחרונים, אולם אין זה מחייב שלא להודות בקושיא מסוימת על החזון איש, אף אם למעשה לדעתו יש לנקוט שהלכה כהחזון איש [וה"ה לכל פוסק חשוב אחר], ובדבר זה יש שתי דרגות, שיש אנשים שיש להם יושר אינטלקטואלי בשיחה באחד על אחד, אולם לא יעזו לכתוב כך, ויש לעודד אף כתיבת קושיות של אנשים כנגד הדעה הקדומה שלהם.

ראיתי בקובץ הנכבד [נז-ג] את מאמרו של הרב נתן קוטלר ובו הצעה לקוד אתי לפרסום מאמרים תורניים, ונהניתי מאוד מדבריו, שנחוצים מאוד בימינו, וראיתי לנכון להוסיף עוד כמה כללי אתיקה, ולהציעם לפני הקוראים.

א. לא לפנוע באופן אישי - הנה בענין

זה דבר שפתיים אך למחסור, ואפשר לתת לכך דוגמאות רבות, וכמובן שאפשר לענות ע"ז שהלא מצינו בגדולי עולם שכתוב לשונות חריפים, אולם הם כיוונו לשם שמיים, ובשונה מחלק מהכותבים כיום שמתכוונים לכבדם בלבד, ועוד, שבדרך כלל צעד זה אינו מועיל כלל, כיון שסותם את אזניו של הצד שכנגד.

ב. לא לחרוץ מסקנא בתחילת המאמר -

לענ"ד זה דבר שרבים וטובים נכשלים בו, ובפרט בנושאים נפיצים שהקורא בא אליהם עם דעה קדומה, שראוי שהקורא יראה שיש לכותב שני צדדים, בטרם הכריע את הנושא, ולא הלך בצורה מגמתית לאורך כל המאמר.

ה. **לציין** מענות שעוזרות לצד שכנגד - הנה דבר מצוי הוא בספרים, ואפילו בספרים חשובים, שמביאים ראייה מרמב"ם מסוים, ומביאים שכך ביאר הכסף משנה בדבריו, ומכאן ראייה לדבריהם, אולם הם יעלימו מהקורא שהמגיד משנה ביאר להיפך בדברי הרמב"ם, ולפ"ז אין ראייה מדברי הרמב"ם, ואפשר שאף יש ראייה להיפך, ועל כן ראוי שלא להעלים מידע מהקורא, שבדרך כלל אינו מונח בעומק הסוגיא, ואפשר להטעותו בנקל.

ו. **לא לעשות** ליצנות מהדעה השנייה - זו תופעה שקיימת אצל כותבים שנונים, שכדי להוכיח את צדקת דרכם, מגחיכים את העמדה השנייה, וראוי להימנע מכך.

ז. **תארים** לרבנים - הנה נושא זה הוא רגיש מאוד, ולא שייך לתת בו כללים ברורים, אולם ברור לכל בר דעת, שאי אפשר לתת תואר שוה לאדם שמוכר כאחד מגדולי הדור, ולאברך צעיר, או לאחד מגדולי הדור, ולאחד מגדולי האחרונים, וכך בסדר הבאת הדברים.

ח. **לא להתייחס** רק למה שנוח - ישנה רעה חולה בפולמוסים שונים, שחכם אחד כותב מאמר, וחכם אחר מגיב על דבריו, ומקשה עליו כמה קושיות,

והחכם הראשון אינו מגיב לכל טענותיו, אלא רק לטענות שנוח לו לעמוד עליהם, כדי לתפוס את הכותב בטעויות מסוימות, וע"כ נראה שיש להציע כלל שיש להתייחס לכלל הטענות, ואף אם חושב שטענה מסוימת אינה ראויה לתגובה, הרי שצריך לכתוב שאינה ראויה לתגובה, ולא להתעלם ממנה לחלוטין.

ט. **חשיבות הפרסום בקבצים תורניים** - לסיום, ראיתי לנכון לכתוב על חשיבות פרסום מאמרים בקבצים תורניים, וזאת מכמה טעמים, א' היקף הפרסום של הקבצים בדרך כלל גדול משל מחבר בודד, ב' ספר של אדם בודד בדרך כלל מונה מאות עמודים, ואנשים נרתעים מלהתחיל לעבור עליו, ועל כן כשיש מאמרים מהרבה רבנים, אדם בוחר לו את הנושאים המעניינים עליו הוא עובר, ג' בראייה היסטורית, לענ"ד כשאדם רואה שמאמר מסוים התפרסם בקובץ נכבד לפני עשרות שנים, הוא נותן לכך משקל רב יותר, ד' על ידי פרסום המאמר הוא מקבל תגובות רבות מקהל הקוראים, שמסייעים לו לחתור לאמיתתה של תורה, ה' בדרך כלל המאמר יעבור עריכה והגהה על ידי מערכת הקובץ, מה שלא קיים בדרך כלל בספר בודד.

סימן סה

לדרכי מחלוקתם של פוסקי זמננו⁽⁸⁹⁾

לעולמם המאורות הגדולים המשנה ברורה והחזון איש, ואצל פוסקי ספרד, הבן איש חי והכף החיים, שהם גדולי הפוסקים בדור קודם, ומאז צמחו לעם ישראל כמה פוסקים בולטים מאוד, ובהם, הגר"מ פיינשטיין זצ"ל⁽⁹⁰⁾, הגר"ש אלישיב זצ"ל⁽⁹¹⁾, הגר"ש אויערבאך זצ"ל⁽⁹²⁾, הגר"ש וואזנר זצ"ל⁽⁹³⁾, הגר"ע יוסף זצ"ל⁽⁹⁴⁾, והגר"נ קרליץ זצ"ל⁽⁹⁵⁾, ויבלחט"א הגר"מ

הנה דורנו זכה לתופעה מופלאה שספק אם הייתה בדורות קודמים, שיש כמות לא מועטה של פוסקים בעלי שיעור קומה תורני, שנותנים את דעתם כמעט על כל שאלה משמעותית שעולה על סדר היום ההלכתי, ואף רואים אלו את דברי אלו, ונושאים זה עם זה בהלכה, ומתייחסים לטענותיהם של האחרים, וכך מתבררת לנו ההלכה בטהרתה, וכוונתי מאז שהלכו

(89) מאמר זה הוא פרי מחשבתי, ולא ראיתי ניסיון קדום לנתח את פסיקתם של הפוסקים הבולטים בדורנו, ומכיון שמקיף נושאים רבים, על כן הבאתי דוגמא לכל טיעון שכתבתי, ובדאי שאפשר למצוא דוגמאות מעטות שיסתרו את הטענות שמועלות במאמר, אולם לענ"ד עדיין זהו הקו הכללי של אותם פוסקים, ואשמח מאוד לכל הערה והארה, שתסייע או תסתור את טענות המאמר, ומכיון שמדובר בנושא רגיש, שלהרבה מחקוראים יש דעות קדומות בנושא, אבקש מחקורא הנבון לנסות ולבחון את הדברים לגופו של ענין, וללא משוא פנים.

תודתי לידידי הרב יהודה בן דוד, הרב ניסים יחיאל בן שמעון, ושאר המעירים, שהוסיפו הוספות רבות ומועילות למאמר זה, כמובן שכל הנכתב במאמר הוא על אחריותי בלבד.

(90) נולד בתרנ"ה, נסתלק בתשמ"ו, מגדולי הפוסקים, ובפרט בארה"ב, ראש ישיבת תפארת ירושלים, מח"ס אגרות משה ודברות משה.

(91) נולד בתר"ע, נסתלק בתשע"ב, ירושלים, מח"ס שו"ת קובץ תשובות ו' חלקים, וכן הערות על מסכתות הש"ס, וכן ספרים רבים שמבוססים על פסיקותיו, ובהם "אשרי האיש", שהוא מפתח לכל פסיקותיו.

(92) נולד בתר"ע נסתלק בתשנ"ה, ראש ישיבת קול תורה, מח"ס מנחת שלמה ומאורי אש, התמחה אף בנושאים שאחרים לא התמחו בהם, כגון חשמל בהלכה, ורפואה והלכה.

(93) נולד בתרע"ג ונסתלק בתשע"ה, כיהן כראש ישיבת חכמי לובלין, וכנאב"ד זכרון מאיר בבני ברק, מח"ס שו"ת שבט הלוי.

(94) נולד בתרפ"א ונסתלק בתשע"ד, כיהן כראשון לציון ורב ראשי לישראל בשנים תשל"ג – תשמ"ג, מח"ס שו"ת יביע אומר, חזון עובדיה, יהוה דעת, ועוד.

(95) נולד בתרפ"ז ונסתלק בתש"פ, כיהן כראש כולל חזון איש, וכנאב"ד בר"ץ בני ברק, פסיקותיו הובאו בסדרת הספרים חוט שני.

נחלוק הרבנים דלעיל בד"כ הוא ידע מי הרבנים שאסרו ומי הרבנים שהתירו, ונשאלת השאלה מדוע דבר זה קורה.

ומסיבה זו כיום נדיר לראות משא ומתן אמיתי בהלכה בין רבנים שבאו מבתי מדרש שונים, משום שכל ויכוח בנוי על הרבה דעות קדומות, שקשה לדון עליהם בכל ויכוח מחדש, וע"כ כשלדוגמא רואים ויכוח בין הגר"ש רוזנברג להגר"י יוסף בענין מדי חוס בכניסה לבית חולים בשבת בתקופת הקורונה, מחלוקת זו היא נקודת הקצה של הרבה דעות קדומות, כגון האם חשמל אסור בשבת מדין בונה, ופסיק רישא דלא ניח"ל בדרבנן, וצירוף שיטות דחיות לס"ס.

שטרנבוך שליט"א⁹⁶, הגר"ש רוזנברג שליט"א⁹⁷ [ועמו הגר"צ רוזנבלט, הגר"י סילמן, והגר"מ לובין], הגר"מ קליין שליט"א⁹⁸ [ועמו הגר"א שטרן, הגר"מ שטרן, והגר"ב וואזנר], וכן הגר"י יוסף שליט"א⁹⁹ [ועמו הגר"מ עמאר, והגר"ד יוסף], והגר"א וייס שליט"א¹⁰⁰ (101) (102).
והנה כשעולה שאלה לדיון ציבורי הלכתי, לכאור' היה צריך להיות שלא נדע מראש מה תהא דעתו של כל פוסק, אולם התחושה היא, ואף יותר מתחושה, שברוב השאלות אפשר די בקלות לצפות על דעותיהם של רוב הרבנים דלעיל, ואמנם אין הכוונה שאפשר להחליף את הרבנים ח"ו, אולם אם יאמרו לאדם שמתמצא בעולם ההלכה שבנושא מסוים

96 נולד בתרפ"ו, שימש את גדולי הפוסקים, מכהן כראב"ד העדה החרדית, וכראש הישיבה הגדולה בבית שמש, מח"ס תשובות והנהגות ומועדים חזנים.

97 חתנו של הגר"נ קרליץ זצ"ל, מכהן כמרא דאתרא בשכונת רמת דוד בבני ברק, וכנאב"ד בד"ץ בני ברק, מח"ס זכור תורת משה, ועוד, הרבנים הכתובים בסוגריים, היינו רבנים מביית מדרשו ההולכים ג"כ בד"כ באותה דעה, עכ"פ בנושאים העקרוניים, וכ"ה ברבנים האחרים שכתובים בסוגריים.

98 תלמידו של הגר"ש וואזנר, מרא דאתרא שכונת אור החיים בבני ברק, מח"ס שו"ת שאלת משה.

99 נולד בתשי"ב, בנו של הגר"ע יוסף, מכהן כרב ראשי לישראל וכראשון לציון, מח"ס ילקוט יוסף, עין יצחק ושלחן המערכת.

100 נולד בתשי"ג, תלמידו של האדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל בעל דברי יציב, מכהן כנאב"ד דרכי תורה בירושלים, מח"ס מנחת אשר.

101 לא נכתבו שמות של פוסקים רבים נוספים שכבודם במקומם מונח, כגון המנחת יצחק, ציץ אליעזר, הגר"י פישר, האור לציון, חלקת יעקב, הגר"מ לוי, הגר"ש משאש זצ"ל, ויבלחט"א הגר"י זילברשטיין, הגר"מ גרוס, הגר"מ מאוז, ועוד, מחמת שלא עמדתי מספיק על דרכי פסיקתם.

102 ויש לציין שלמרות שלכאור' הכלים להגיע לדיעת ההלכה ובידור המציאות טובים בהרבה מהדור הקודם, הן משום תוכנות החיפוש, והן משום שאר מאגרי המידע השונים, אולם כמובן יש ירידת הדורות, ועל כן אין את כוח ההכרעה שהיה לרבנותנו מצוקי ארץ, ועל כן יש להעדיף את פסיקותיהם העקרוניות של חכמי הדור הקודם, שליבם היה כלב הארץ, וכוח הכרעתם היה רב, [ויש לפלפל בזה בענין הלכתא כבתרא, ראה דרך שיחה ח"ב עמ' שמ"ב שבדבר התלוי בסברא לא אול' אחר הבתרא, כיון שהקמאי הכריעו שהסברא היא אחרת, ואכמ"ל].

וכשמתבוננים בעומק הענין, ברוב המחלוקות אין ויכוח בין הפוסקים על ביאור הסוגיא עצמה, כלומר בהבנת הגמ' והראשונים בד"כ הביאור הוא מוסכם, וברוב המחלוקות נקודת המחלוקת היא אחת מהנקודות שיובאו להלן, שכדי לפסוק ההלכה, יש לברר כמה דברים קודם לכן, והנה בנקודת הפתיחה כבר נראה כמה שינויים משמעותיים, כלומר, איך מסתכלים על המציאות, כגון האם להתייחס לדברי המומחים בעיניים עצומות או לקחת את דבריהם בעירבון מוגבל, וכן היחס למנהג, היכולת לחלוק על גדולי הדור הקודם, היחס לכתיבי יד, כללי פסיקה כגון כללי ס"ס וצירוף שיטות דחיות, העדפת הסברה למרות שנצטרך לדחוק את המשמעות הלשון הפשוטה, או העדפת הלשון הפשוטה למרות שנצטרך להידחק בסברא, ההשלכות ההלכתיות העתידיות שיקרו בעתיד, וכן שאלות השקפתיות, ובמאמר זה אנסה לסקור את הסיבות לפסיקה כזו או אחרת, ודברים אלו חשובים למורה הוראה, כדי שידע שפסיקת הלכה אינה תלויה בשאלות ההלכתיות ובהבנת הסוגיא, וישנו גם שו"ע חמישי, שיש להיוועץ בו קודם פסיקת ההלכה, וכדלהלן.

ובמאמר זה ננסה לעמוד על הנקודות המאפיינות כל פוסק מהרשימה שהזכרתי, ומה ההעדיפויות ההלכתיות כשבא לדון על נושא, ובפרט בנושא שלא דנו עליו האחרונים [כגון שאלות בעניני מכנולוגיה, רפואה וחלכה, וכדו'].

א. מהי נקודת הפתיחה

הנה בדרך כלל לרוב הפוסקים יש פוסק מסוים שממנו הם מתחילים את הנדון, לדוגמא, הגר"ע יוסף מוכיח שקיבלנו הוראות מרן כמעט בכל מקום, והאריך בכלל זה הרבה, וזו נקודת הפתיחה של פסקיו, לעומת זאת יש פוסקים שנקודת הפתיחה של דבריהם היא דעת החזון איש, וכן הלאה (103).

ב. היחס לחזון איש

נושא זה הוא אחד הנושאים שמהווים חייך משמעותי בין פוסקים בשאלות שונות, וכגון בענין חשמל בשבת, שיש לדון האם הוי בונה או לא, ויש פוסקים שאין להם חוץ מדברי החזון איש ולא כלום, ואפי' אם אלף פוסקים חולקים עליו, וזה בעיקר הגר"נ קרליץ ותלמידיו, שהולכים אחר החזון איש באש ובמים (104), וכן שאר תלמידי החזון איש [הגר"ח

(103) ודבר זה מסביר שאין תלמידי החזון איש מצומצמים כביכול בפסיקתם, מכיון שהם מוכנים לדון על כל נושא, וכמו שכל אדם דן בדברי הראשונים, ומכריע עפ"י השו"ע, הם דנים בכל האחרונים, ופוסקים למעשה כדעת החזון איש.

(104) וזהו דבר שאין לו אח ורע בעולם ההלכתי, שקבוצה של תלמידי חכמים מופלגים מגדולי הדור, קיבלו עליהם את כל הוראות החזון איש בין לחומרא ובין לקולא, ואף במקום שחולק על כל הפוסקים, ומכאן אתה למד שמעמדו של החזון איש

אף לקולא, ובנושא זה אף רבנים שאינם מתלמידי החזו"א, ס"ל דבנושא זה הלכה כהחזון איש, כיון שהחולקים עליו, לא למדו את הנושא כמו שהחזו"א העמיק בנושא זה, ומהם הגרש"ז אויערבאך [הובא בספר תאריך ישראל עמ' נד - נה בשם הג"ר ישעיה פורטנוי שליט"א ר"מ ביישיבת קול תורה] והגרא"מ שך [ספר שימושה של תורה עמ' רפ"ג בשם הגר"פ ברמן שליט"א בשם אביו הגרמ"ש זצ"ל ששמע מהגרא"מ שך זצ"ל] ⁽¹⁰⁷⁾.

קניבסקי, הגר"י ברטלר, הגר"ג נדל, הגר"י בוויאר, הגר"ש ברזס, הגר"מ גריינימן, הגר"י שפירא, הגר"י פוזן, הגר"ח גריינימן, הגר"ד לנדו, ועוד ⁽¹⁰⁵⁾], וישנם פוסקים שלא נתנו לחזון איש יחס עודף כלל על שאר חכמי דורו הגדולים, כגון הגר"ע יוסף ובית מדרשו [שאמנם הקפיד לכנותו בד"כ בתואר "מופת הדור"]⁽¹⁰⁶⁾, ומאידך יש את דרך האמצע של הגר"י ש אלישיב והגרש"ז אויערבאך, שנתנו משקל רב לדעת החזון איש ⁽¹⁰⁶⁾.

וראה בספר דרכי חושן [להגר"י סילמן שליט"א חו"מ סי' כ"ה] שדיין שנעלם ממנו דברי החזון איש בסוגיא מסוימת, הרי הוא טועה בדבר משנה וחוזר הדין ⁽¹⁰⁸⁾.

ודוגמא לכך אפשר לראות בפולמוס קו התאריך, שלמרות שמבחינה מספרית ישנם יותר פוסקים דלא ס"ל כהחזו"א, בענין זה, מ"מ כל תלמידי החזון איש פשוט להם שצריך לנהוג כהחזון איש

אינו כשאר פוסקי דורו, אלא הרבה יותר מכך. [ואי"ז "צמצום", כיון שכמו שכל צורב דין בדברי הראשונים, וידוע שההלכה היא כמו שנפסק בשו"ע והרמ"א, אף הם דנים בכל נושא עם האחרונים, אולם חתימת ההוראה היא בפסק החזו"א].

⁽¹⁰⁵⁾ ואף בין תלמידי החזון איש מצינו הברלים, לדוגמא, בענין האם שייך הדין שלא יקרא לאור הנר שמו יטח בחשמל, שהן אמנם תלמידי החזון איש יקפידו ע"ז בעצמם, אבל כמדוי' שיש מהם שלא יורו כן לציבור, וזו אחת החומרות של החזו"א שלא התקבלו בציבור כ"כ, ובשונה מדברים שפשטו בציבור בני התורה, כגון מעמיד דמעמיד בסוכה, וחשמל כשר בשבת ועוד. וכן בדברים שנהגו בעצמו - יש שנהגו כמותו ועשו מה שהוא עשה, ויש שפסקו כמו שאמר. למשל - ברוך הוא בשם הסטייפלר שמרן ז"ל לא חבש כובע וחליפה בשל תשיותו ויגיעתו בתורה, וממילא אין ללמוד ממנו בזה וכן יש לחבוש בברכה, אולם אצל הגר"ח גריינימן זצ"ל לא חבשו כלל וכמעשה החזו"א, [וכן החזו"א היה עומד בקדושה דסידרא, מכיון שאינו יכול לשבת כשאומר קדוש קדוש, ובשונה הלכות כתב שיש לעמוד בקדושה דסידרא, למרות שהחזו"א לא אמר זאת בפסק הלכה], וכן ראיתי למו"ר הגר"ח פיינשטיין שליט"א שענה אמן על "יצמח פורקניה", ושאלתי שהלא זקנו הגר"ז לא ענה אמן על "יצמח פורקניה", ואמר שלא כל הנהגות הגר"י היו אף לאחרים, ויש מהם שנהגו לעצמו.

⁽¹⁰⁶⁾ מחמת קוצר היריעה לא נכנסתי לענין קבלת פסקי המשנה ברורה, שאינה מוחלטת אצל כלל הפוסקים, ובין רבני ארה"ב היו שמאור קיבלו את ערוך השולחן, ובאופן כללי אצל החסידים קבלת המשנה ברורה היא פחות מוחלטת, ואכמ"ל.

⁽¹⁰⁷⁾ [ראה קובץ תבונות ג 2 עמ' תשפ"ז הע' 19 במאמרו של הג"ר אפרים אריאל בוקולר שליט"א, שהוסיף בזה עוד ידיעות חשובות].

⁽¹⁰⁸⁾ הנגשת פסקי החזון איש ע"י הגר"ג קרליץ, והגרע"י ע"י בנו הגר"י באמצעות חילוקת יוסף

ג. היחס למומחים

ד. היחס לכתבי יד

נקודה זו עומדת בסלע המחלוקת בכמה וכמה מהמחלוקות בהלכה, ולדוגמא בעניני הלכה ורפואה, שיש רבנים שלוקחים את עמדת הרופאים באופן מוחלט, ויש שמטילים בה ספקות, וכגון תגובת הגר"ש אלישיב כששמע שיש מחקרים שהסיגריות מקצרות חיים, ואמר "אני ראיתי ירושלמים בני תשעים ויותר שעישנו כל חייהם", וכן ראיתי בספר שמחת מרדכי להרב מרדכי זיסקינד הגר בשו"ת עם הגר"ח קניבסקי שהתפלא לשמוע שהרופאים אומרים שסיגריות הם מסוכנות, ואמר שהרופאים אינם מבינים כלום, וכן בעניני מחקר כמו בענין התכלת, עמדת הרבנים השוללים, מבוססת גם על אי אמון בהנחות יסוד מחקריות של ארכיאולוגים וכדו', וראיתי שהגר"ח קניבסקי שליט"א [שמתנגד לבדיקות אולטרא-סאונד לנשים הרות], לא מקבל תוצאות בדיקה זו, לענין אשת כהן מעוברת, שראו שיש לה זכר, ואינה יכולה לתלות בס"ס, דשמא העובר נקבה ושמא נפל, וכך היה בפרשיית מתחם גולובנצ'יק, שהגר"מ שטרנבוך שליט"א הסתמך על עמדת המומחים שעצמות אלו אינן עצמות יהודים, לעומת החולקים עליו, שלא קיבלו עמדה זו, [ראה בספר ליקוט תשובות בענין ביה"ק העתיק בבית שמש, ובתשובות והנהגות ח"ו סי' רכון].

הנה דעת החזון איש [קובץ אגרות ח"א אגרת לב] שאין לסמוך על כתבי יד אם אין לנו מסורת עליהם, וראיתי בשם הגר"ה זקס זצ"ל [ישורון לג עמ' קסח] שאמר שקיבלנו את הרמב"ם, ולא את רבי משה בן מימון, והיינו שהקבלה היא ב"חפצא" של הספר ולא ב"גברא", ועל כן אין לתת את אותו משקל לתשובות מכת"י של הרמב"ם, אולם מאידך מצינו לרבים מהפוסקים שהשתמשו בסברא זו, שאילו היה רואה היה חוזר בו.

ושמעתי מידידי הרב בנימין זר שיחי', ביאור נפלא מדוע אי אפשר לסמוך על כת"י קדומים שנמצאו, ועל פי זה להפוך סדרי בראשית, ואמר, לו יצויר והיינו מוצאים כעת את שיטת הרמב"ם שספק דאורייתא לקולא מן התורה, היינו אומרים שכל האחרונים שכתבו ההיפך, אילו היו רואים את דברי הרמב"ם היו חוזרים בהם, אולם כיום אנו יודעים שאכן הרמב"ם אמר שספק דאורייתא לקולא מה"ת, אך הרבה ראשונים חלקו ע"ז, והאחרונים הקשו ע"ז קושיות רבות מגמ' שונות, ועל כן העמידו וסייגו את דברי הרמב"ם במקומות מסוימים [ספק דאיכבע איסורא, ספק כרת, ספיקא דדינא, ספק עשה, ספק בקיום, חזקת איסור, רוב לאיסור, אפשר לברר, ועוד], ואילו לפי הכלל ש"אילו היה רואה", היינו אומרים

שדברי הרמב"ם הם באפשרות המרחיבה ביותר.

ה. היחס למבשולות שיצאו מכב

בעתיד

הנה הגר"ע יוסף כותב וחוזר וכותב את דברי הרא"ש בשבת פ"ב שלא גוזרים גזירות מדעתנו, ומאידך החזון איש כותב באגרותיו שבכל מצב שיכול להיווצר מכשול על האדם להימנע מעצמו מלהיכנס למצב זה, ועוד שבהרבה מהדברים לדעת החזון איש וסיעתו הרי זה בכלל גזירת חז"ל, וכגון לא יקרא לאור הנר שמא יטה בחשמל, שלדעת החזון איש אי"ז גזירה נוספת, אלא חלק מהגזירה שלא יקרא לאור הנר שמא יטה.

ראה מחלוקת הגרי"ש אלישיב והגרש"ז אויערבאך בענין מכונת גילוח, האם ניתן לסמוך על העובדה שאדם מרגיש את זיפי שערותיו, שלמרות שבאופן עקרוני, ודאי שדבר זה מוכיח שלא נחשב תער, וכך פוסק הגרש"ז, לעומת זאת הגרי"ש לא סומך על בדיקה זו, דמי יימר שלא תלש חלק מהשערות לחלוטין, והוא לא יכול להרגיש שערות אלו שנתלשו לגמרי. **וכן** מצינו בענין מגבונים בשבת, שהמקילים התירו בזה בשימוש קל בלבד, [חזון עובדיה שבת ח"ד עמ' קנ"ה] ואילו האוסרים, מלבד שחלקו על עצם הענין, כתבו שאין להורות לרבים דבר שאינו מוגדר, כגון מהו שימוש קל, ובקלות אפשרות להגיע לאיסור עצמו, וכמ"ש במכתב האוסרים משנת תשפ"א, עליו

חתמו הגר"ש רוזנברג, הגר"י סילמן, הגר"צ וובר, הגרמ"ש קליין, הגרמ"מ לובין, הגרי"מ רובין והגרש"צ רוזנבלט.

ו. העדפת סברא על משמעות

ולהיפך

אחד הנקודות המשמעותיות בהבדלים בין הפוסקים, הוא האם להעדיף את הסברא כדבר מכריע בהלכה, ואף אם משמעות לשון הפוסקים היא לא כסברת הפוסק, יש לדחוק ולהעמיד את דבריהם באופן שיסתדר עם ההיגיון, או שאדרבה יש להעדיף את לשון הפשוטה של הפוסקים, ולהידחק בסברא, ושמעתי מהגר"ר יעקב גרנדש שליט"א שזהו שורש מחלוקתם של אב"י ורבא בכל הש"ס, שאב"י העדיף את הלשון הרגילה, ואילו רבא נדחק כדי להעמיד את הסברא, וכן ראיתי מובא מהגר"צ אבא שאול זצ"ל שהיה לו מהלך בכל המחלוקות של אב"י ורבא בש"ס, ושמא לזה הייתה כוונתו, ובמחלוקות המ"ב והחזו"א, אפשר לראות דבר זה שבעוד המשנה ברורה כמעט ולא חידש דעות מעצמו אלא בא לברר דברי האחרונים ולהכריע כמי ההלכה, לעומת זאת החזון איש למד את הסוגיא באופן עצמאי, והכריע כדעתו אף כשנחלק על גדולי האחרונים, ושמעתי מהגר"א וייס שליט"א שהוא נוקט שעיניק ההכרעה היא בסברת הלב, ולאידך גיסא אפש"ל שבראש הצד הנגדי נמצא הגר"ע יוסף שהעדיף ללמוד את הפוסקים ולסמוך עליהם אף כשהיו מנוגדים מאוד לסברא.

ובנושא זה יש פוסקים שאין ההגדרה שיש להם השקפה שונה, אלא שאין להם השקפה, כלומר שמבחינתם הנדון הוא בעיקר הלכתי ולא השקפתי, וד"ל, ודו"ק בזה כי קצאתי.

ובן ראינו בדבר זה ההבדלים בין פוסקים שונים, שיש כאלו שמבחינתם אף לצמצם את האיסור לאחרים, אף על ידי דברים שאינם מאמינים בהם, הדבר חשוב מאוד אצלם, ואילו יש שחששו שדבר זה נותן פתח להתיר אף במקומות אחרים, ולדוגמא ראה את הוראתם של הגר"ש וואזנר והגר"נ קרליץ שלא להתקין במרכז הרפואי מעייני הישועה מעליות שבת, וכשיש פקוח נפש, ישתמשו במעלית רגילה, כדי שלא יהיו בריאים שישתמשו במעליות אלו, [אולם בבית"ח שערי צדק, הותקנו מפסקים של גרמא שע"י המכון המדעי טכנולוגי בהוראת הגרש"ז אויערבאך והמנחת יצחק], ומאידך גיסא ראיתי שהגר"ח גריינימן זצ"ל הורה לארגון הקירוב "ערכים" שהדבר הראשון שיתנו לאנשים שמקבלי עליהם עול תומ"צ הוא מכונות גילוח בהכשר הגר"מ גרוס, ולמרות שבודאי שלא סבר שמכונות אלו הם כשרות לגילוח, שכידוע כמה רבני חוג חזון איש התנגדו לדבר זה, אלא שעדיין הוא מציל אנשים מאיסורי דאורייתא גמורים של גילוח בתער. [ואין הכרח שהם חלוקים בהוראותיהם, כיון שאפשר שהגר"ח גריינימן לא חשש שאנשים ילמדו מהיתר לבעלי תשובה, וצ"ע].

ובן מצינו במחלוקת הציץ אליעזר והאגר"מ בענין הפלות, שהגר"מ החמיר בענין ההפלות וס"ל שהדבר אסור מה"ת, ודלא כהציץ אליעזר שהיקל בזה במקום חולי, מכיון שס"ל שהפלה אסורה מדרבנן, וכדי ליישב את אחת מראיותיו של הציץ אליעזר מתוס' בנדה [מד,א] שכתב על עובר שמותר להורגו, כתב שיש לשנות את הגרסה בתוס' [עי' שו"ת אגרות משה חו"מ ח"ב סי' ס"ט], שפטור אם הרגו, ולא שמותר, וע"ז כתב הציץ אליעזר דלא כמו ששינה הגר"מ פיינשטיין את הגרסה, [שו"ת ציץ אליעזר ח"ד סי' ק'] "והנה עם כל הכבוד, לא אדוני, אין זו הדרך, וחיים אנו עפ"י גאוני הדורות, והמה טרחו כל אחד ואחד ליישב את דברי התוס' וכו'". אכן במקרה זה, באמת דברי התוס' צ"ע, דהלא לא מצינו בשום מקום שיהא מותר להרוג עובר, והדבר נסתר מסוגיות ערוכות, וא"כ שינוי הגרסה הוא מוכרח, ועכ"פ מסברא נראה שאין ללמוד את דברי התוס' כפשוטם, ולא כפי שלמד בציץ אליעזר שכל איסור הריגת עובר הוא מדרבנן.

ז. מבט השקפתי

הנה נושא זה הוא רגיש מאוד, וכמובן אי אפשר להאריך בו, אבל בכ"ז נכתוב בקצרה, ששאלת ההלל ביום העצמאות אינה רק שאלה הלכתית האם מותר לומר פסוקי תהילים ביום רגיל, ואם דומה למי שאומר הלל בכל יום, אלא בעיקר שאלה השקפתית על קום המדינה,

ח. מנהג מול הלכה

של היתר מכירה, שלדעתם עדיפה מבחינה הלכתית.

נושא זה כמובן רחב מאוד, ואי אפשר לגעת בקצוהו במסגרת מאמר מצומצם זה, ורק נאמר שזהו אחד מנקודות המחלוקת של הגר"ע יוסף עם הרבה מחכמי ספרד, שהגר"ע יוסף מעדיף את קבלת הוראות מרן על פני מנהגים, וכן מעדיף את מנהגי ירושלם על פני מנהגי קהילות שונות, וקרא ליוצאי תימן ומרוקו לבטל מנהגם כשהם מנוגדים לפסקי השו"ע, [ראה מש"כ בחזון עובדיה ימים נוראים על דברי הגר"ש משאש, שלדעתו חושב שמנהגי מרוקו ירדו מן השמים, ואף אם היה נכון תורה לא בשמים היא].

ט. מהי שעת הדחק

הנה נושא זה לענ"ד הוא אחד מסלעי המחלוקת במחלוקות בנושאים הלכתיים ציבוריים, לדוגמא בשאלת היתר המכירה, אחת מטענות האוסרים שאינו דומה היתר המכירה שהיה לפני למעלה ממאה שנה, למה שישנו כיום, וזה מהסיבה שבזמנם הייתה שעת הדחק וסכנת רעב, משא"כ היום, ולעומת זאת יאמרו המתירים, שאמנם לחקלאי אי"ז נחשב שעת הדחק בהגדרה ההלכתית הרגילה, אולם מכיון שלולא היתר המכירה הוא יעבוד בשדהו, הרי שמוטל על הרבנים להציל מה שאפשר ולהמעט באיסור, ולפעול בדרך

י. בשביל מה להידחק

נקודה זו היא תלויה בד"כ בתרבות ובמנטליות של הפוסק, היכן הוא גדל, וכידוע שהאדם תבנית נוף מולדתו, ולדוגמא פוסק ליטאי ידחק למצוא היתר להינשא לאחר גיל י"ח, ואף כהוראה ציבורית לכלל בחורי הישיבות, ומאידך פוסק חסידי ידחק למצוא היתרים בענין זמן תפילה, וכן בענין פאה נכרית, שהיה מי שהגדיר נושא זה כהיתר עגונה, [כיון שבשביל אישה שהורגלה ללכת עם פאה, ולציבור שהורגל בזה, השינוי הוא קשה מאוד, וכן שמעתי מאמור"ר שליט"א בשם הגר"ח גריינימן זצ"ל שיש להעדיף פאה נכרית, משום שלא תתגנה אישה על בעלה] ומאידך אצל אלו שהורגלו ללכת במטפחת אינם רואים סיבה להידחק ולהקל בזה, וכן שמעתי בשם הגר"ע יוסף זצ"ל שאסר להשתתף בהגרלות של מפעל הפיס (109), ואמר שלמרות שאפשר להידחק ולהתיר, אולם דבר זה אינו רצוי באופן כללי וע"כ אין להידחק ולהתיר.

והנה דעת הגר"י [יביע אומר ח"א או"ח סי' ו'] שאין איסור לשמוע זמירות מאישה בקלטת, וזה משום שאינו נחשב קול, ואילו לגבי פאה נכרית, אוסר משום שדבר זה גורם להרהור - לדעתו - ואינו

מותו כפוסק⁽¹¹⁰⁾, דהיינו שהיה ציבור שהלך עפ"י הוראותיו [ובשונה מהבן איש חי, שאנשי בגדד והגלילות קיבלוהו עליהם].

יב. דבר שאין עליו היתר

במפורש האם לאוסרו וכן להיפך

נקודה זו גם בולטת בין פוסקים שמרניים לפוסקים שמרניים פחות, מה נקודת הפתיחה שלהם לכל נושא, האם מדוע לא להתיר, או מדוע לא לאסור, וראה לדוגמא בענין ההפריה חוץ גופית, ראה במכתבו של הרה"ג יהושע זאב זנז שליט"א לר' צבי רייזמן [רץ כצבי פוריות יוחסין אישות ח"א עמ' צ"ח] שהגר"ד שוורצמן זצ"ל אמר לו שמכיון ולא מצינו בש"ס איסור בזה, הוא מתיר, ומאידך שמע מהרה"ג אליעזר גרינבוים שליט"א ששאל את הגר"נ קרליץ זצ"ל שאמר לו שמכיון ואין לנו היתר בש"ס על כן הוא אוסר, ומצינו בשו"ת נודע ביהודה שכתב להדיא כדברי הגר"ד שוורצמן שכל דבר שאין עליו איסור במפורש הרי הוא מותר.

יג. חדש אסור מן התורה

הנה מצינו דבר מעניין בפולמוס ההפריה חוץ גופית, שהן אמנם בעבר רבים מהרבנים אסרו, ואילו בימינו רוב מוחלט של הרבנים מתירים, וזה גם משום שאמצעי

מתיר משום הסברה שסו"ס אי"ז השער של האישה, ואמר לי ידידי הרב יהודה בן דוד ליישב, דשאני קול באשה ערוה, שהוא על האדם השומע, ואם יודע שיגורם לו הרהור, פשיטא שאף הגרע"י יודה שהדבר אסור, משא"כ בפאה נכרית שהחשש הוא על העולם, ומבין כל האנשים לא ימלט שיהיה מי שהדבר יגרום לו הרהור.

יא. כללי ס"ס וצירוף שיטה

דחוייה

הנה אחת הטענות המרכזיות כנגד שיטת הגרע"י בפסיקותיו שמלבד שעושה ס"ס משיטה דחוייה, הוא אף מביא מספרים שלא התקבלו בכלל ישראל כפוסקים שנשענים עליהם בהלכה, ובנו הגר"י שליט"א כתב ע"ז שמה בכך, שפוסק מסוים לא התפרסם בדורו, ואפשר שמעלתו יותר מפוסק אחר שהתפרסם, אולם האמת היא שאין המדד הוא פרסום, אלא קבלת הפוסק על הציבור, והמציאות היא שישנם פוסקים שלא התקבלו מעולם כפוסקים, וע"כ אין לתת להם משקל מול פוסקים שהתקבלו, וכעין קבלת הוראות מרן, ולדוגמא בענין פסיקות כף החיים, שיש ספרדים שטועים לחשוב שיש לו עדיפות על המשנה ברורה או החזון איש, אולם מבלי לפגוע בגדלותו הכף החיים לא נתקבל בחייו ולא לאחר

(110) וידוע שביום פטירתו של הכף החיים נסתלק לעולמו הראשון לציון הרב יעקב מאיר, ובעיון מאותה תקופה נמצא, שכל העיתון היה לזכר הרב יעקב מאיר, ורק בעמוד האחרון בחצי עמוד נכתב על הכף החיים, ואף דחו את הלווייתו של הכף החיים, כדי שיבואו אנשים, שהלא כולם הלכו להלווייתו של הרב יעקב מאיר.

הפיקוח השתפרו ומטעמים נוספים, אולם הדבר המפליא הוא ההתפתחות בעמדתו של הגר"מ שטרנבוך שליט"א, וכל זה בין חלקיו השונים של ספרו תשובות והנהגות, שבתחילה [ח"ב סי' תרפ"ט, שנת תשנ"א] כתב שיש לאסור דבר זה באופן מוחלט, ולאחר מכן [ח"ג סי' ת"ו - ת"ז, שנת תשנ"ז] כתב שהוא נמנע מלהתיר, לאחר מכן [ח"ד סי' רפ"ה, שנת תשס"ב, וח"ה סי' שי"ז שנת תשס"ט] שאין לאסור ואין להתיר, ולאחר מכן כתב שאין למחות ביד המקילים, ולאחר מכן [במכתב בשנת תשע"א לר' צבי רייזמן] כתב שהדבר מותר, ואף הוא חיוב כדי לקיים מצוות פו"ר, ולאחר מכן [ח"ו סי' רמ"א, שנת תשע"ד] סתם שהוא חיוב לעשות כן, וההסבר לתופעה זו שרבנים שהם נרתעים מדברים חדשים שעלול להיווצר מהם קלקול, בתחילה אוסרים, ורק לאחר שעברו שנים, וראו שלא יוצאת מכך תקלה, ואדרבה, הדבר מביא מזור לאנשים חשוכי ילדים הם מתירים.

והגרש"ז אויערבאך, לעומת זאת בין הפוסקים חיים עמנו לאורך ימים בולטת מאוד העובדה שהם כפופים לאותם פוסקים מהדור האחרון, כלומר לא נראה את הגר"י יוסף, הגרש"מ עמאר והגר"ד יוסף חולקים על הגר"ע יוסף, ובודאי לא בנושא עקרוני, [והמחלוקות המועטות של הגר"ד יוסף עם אביו זצ"ל הם בדברים שוליים יחסית, ובסתירות בין דעת הגר"י יוסף לדעת אביו, שהגר"י יוסף ביאר שאמנם אביו למד עמו יחד את ההלכות בחלק מספרי ילקו"י בשעת כתיבתם, מ"מ אינו כמו שלמד סוגיא זו בעיון עמוק כשכתב את ספרי חזון עובדיה, ואמר הגר"י שלמעשה בכל מחלוקת שתימצא ההלכה כדברי אביו], ולא הגר"ש רוזנברג, הגרש"צ רוזנבלט, והגרמ"מ לובין, חלוקים על הגר"נ קרליין בנושאים עקרוניים, וכן לא הגרמ"ש קליין וסיעתו חלוקים על הגר"ש וואזנר, וזו הסיבה שלאדם המתמצא בנושא, יש יכולת די בקלות לצפות מה תהיה דעתו של רב פלוני בנושא מסוים.

יד. מרחב האפשרויות

הזנה נושא זה הוא המשמעותי לענ"ד כיום, שבעוד שברשימה של הפוסקים שנסתלקו מעמנו, כמעט כל הפוסקים היו "חופשיים" לפסוק כדעתם, כלומר, שהגר"ע יוסף היה מחויב רק לשולחן ערוך, ולא לאף אחרון אחר, והגר"ש אלישיב לא היה משועבד לחזון איש, [אכן, בסוף ימיו הורה כמעט בכל נושא כהחזון איש] וכן הגר"מ פיינשטיין

טו. מי קהל היעד של הספר

זו נקודה שחייבים לדעת כשמנתחים תשובה של פוסק, כיון שלעיתים המצב בקבילתו מבחינה רוחנית היה מאוד גרוע, ועשה את מה שניתן להציל, ולדוגמא אדם שלומד את תשובת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל שמחיצה בבית הכנסת בין הגברים לנשים יכולה להיות בגובה עשרה טפחים, וילמד ממנה לציבור החרדי באר"י, בודאי שטועה בהבנת הענין, כיון שדברים אלו נאמרו

שחרדו גם מאיסור לחינם, ולאידך יש פוסקים שפחות חששו לדבר זה.

יז. דיני ממונות

בחומ שני מהגר"נ קרליץ כתב שדיינים אשכנזים שבאים לפניהם שני בעלי דין ספרדים, או להיפך, יש להם להורות כדעת רבותיהם של הדיינים, והיינו משום שהדיינים הם מחילים בעצמם את הדין, ואינם רק מורים לאנשים כיצד לנהוג, ושמעתי ממר"ח הגר"י טולידנו שליט"א שמכהן כדיין בביד"צ בני ברק מיסודו של הגר"נ, שאף בבית דינו של הגר"נ לא נוהגים כן.

יח. פוסקים כיום שאינם משויכים באופן מובהק לבית מדרש מסוים

הגר"י זילברשטיין שליט"א, למרות שהוא חתנו של הגר"ש אלישיב, אולם מכיון שהוא אף גיסו של הגר"ח קניבסקי שליט"א ע"כ הוא נמנע מלהתיר דברים שהתיר הגר"ש ואסרם הגר"ח, כגון בענין הפריה חוץ גופית [ראה מכתבו מתאריך כ"ב תמוז תשע"ב לר' צבי רייזמן, נדפס בספרו רץ כצבי פוריות יוחסין אישות ח"א עמ' תמ"ב, שכתב שמכיון והגר"ש אלישיב לא התיר בפומבי, והגר"ח קניבסקי אוסר זאת, ע"כ הוא נמנע מלהתייחס לשאלה בנושא זה, עם זאת בספרו שיעורי תורה לרופאים [ח"ו עמ' תפ"ז] שיצא לאחרונה הוא מתייחס לנושא זה, ומראה

לקהילות מודרניות בארה"ב, שלצערנו לא הייתה אפשרות להעמיד את הדת על תילה באותה תקופה, וכן פסיקתו בענין ההיתר לעשן סיגריות, שע"ז נאמר "שומר פתאים ה'", ובנו הגר"ד זצ"ל אמר שבודאי שאביו לא היה אומר זאת בזמננו, וראיתי בשם הגר"ש וואזנר זצ"ל שכל רב צריך לדעת גם קצת היסטוריה, והסביר שכשלומדים תשובה צריך לדעת מה היה המצב הרוחני בקהילה של אותו רב, וכנגד מי הייתה המלחמה שהיו צריכים להציל מפניה, וכן ראיתי מי שביאר את מחלוקת הגרש"ז אויערבאך והגר"מ פיינשטיין על בישול בעצמות, שהגר"מ היקל והגרש"ז החמיר, והיינו משום שאצל בני אמריקה לא היה נהוג לאכול את העצמות, ואילו אצל בני ירושלים בדור הקודם, היו כאלו שאכלו את העצמות, וע"כ הגרש"ז החשיב את העצמות כמאכל.

טז. את אשר התרת אסרתי

הנה בוידוי של רב ניסים גאון איתא "את אשר התרת אסרתי ואת אשר התרת אסרתי", ומבוי' שיש איסור לאסור דבר המותר, ומצינו דבר זה כבר בירושלמי בתרומות [פ"ה ה"ה] "אמר רב יודן כשם שאסור להתיר דבר האסור כך אסור לאסור דבר המותר", אולם בודאי שחמור יותר להתיר דבר האסור, שאיינו איסור על המורה בלבד, אלא אף מכשיל את השומע לאותו מורה הוראה, והרבה מהמחלוקות הם גם משום נקודה זו, שיש פוסקים

פנים להתיר], וכן הוא תלמידם של הגר"ש וואזנר והגר"נ קרליץ.

וכן מצינו אצל עוד רבנים בזמננו ומהם, הגרמ"מ קארפ, הגר"א דינר, הגר"מ רובין, הגר"מ מאוזו, הגר"מ גרוס, הגר"מ לוי.

יט. והנה בשנת תשל"ו לערך, הוציא הגר"ד לנדו שליט"א לאור עולם קונטרס בשם "בירור דברים", על הספר שמירת שבת כהלכתה, [ספר זה יצא לאור בעילום שם, ושמעתי מאמור"ר שליט"א שאף הגר"י סילמן שליט"א היה מעורב בכתיבתו], ובו טענות רבות כנגד הספר [שרובם אם לא כולם תוקנו במהדורה השנייה של השש"כ], ומלבד הטענות לגופן של הלכות, בסוף הקונטרס יש כמה טענות עקרוניות וכלליות, וז"ל "היה ראוי עוד לדון על נקודות אחרות החשובות ביותר למבקש דבר הלכה לאמיתה, על התייחסות לפסקי מרן החזו"א זצ"ל, שהספר נוהג בהם כאילו הם ניתנים להידחות על ידי כל סברא בעלמא שהועלתה על ידי מי שמוצא חן בעיניו, על העובדה שהוא מסתמך על כל מיני ספרים שאינם ברי סמכא כלל, גם על כאלה שמחבריהם נודעים כנלוזים וסוטי דרך, על דרך אי הזהירות בהפצת פסקים, שבדור שהפרצות רבות בה מרובות ראויים להצנעה, אף אם נניח שהחיתר בהם מוכרע" עכ"ל הגרד"ל, ומשפטים אלו אכן מבטאים את הבדלי התפיסה בין הגישות השונות בפסיקת ההלכה.

וראה במאמרו של הרב אורי רדמן בקובץ חיצו גיבורים [ח"ט עמ' תקע"ד] על הפולמוס סביב הספר שמירת שבת כהלכתה, וסיכם את כלל הטענות בענין זה.

כ. דימוי מילתא למילתא

הנה זוהי אחת הנקודות הקריטיות בפסיקת הלכה, שהלא רוב המקרים שקורים בפועל לא נדונו בספרים הקדמונים, וא"כ אין לנו אלא לדמות מדעתנו מילתא למילתא, וע"כ הרבה מצורת הדמיון תלויה בסוג החילוקים של הרב הפוסק, ובבית המדרש בו גדל, כיון שישנם חילוקים שאינם מתקבלים בחלק מבתי המדרש.

וישנו מעשה נודע באחד הרבנים שאמר להגר"ח מברסק, מדוע צריך להתפלפל, הלא יש לנו כללים ברורים דספיקא דאורייתא לחומרא וספיקא דרבנן לקולא, ושאלו הגר"ח מה הדין בעוזרת גויה שהכניסה חתיכת בשר לסיר, ומיד כשתפסו אותה תפסה את החתיכה ברחה, ואיננו יודעים אם יש פי שישים, והדבר בטל, או שאין פי שישים, ואינו בטל, ואמר אותו רב שמכיון שמדאורייתא חד בתרי בטיל, ורק מדרבנן בעי' שישים, הרי שזה ספק דרבנן, ושוב טען לו הגר"ח שהלא חתיכה זו בודאי לא נמלחה, וע"כ יש בה דם, והדם הוא מין בשאינו מינו, ומדאורייתא בעי' שישים, וא"כ הוי ספק

ממנו כדברי אותם דיינים, וההיפך ממשנ"ת כאן, וצ"ע.

ועוד תופעה שקיימת אצל כמה מדייני בתי הדין הרבניים, שעושים ספק ספיקא אף על דעה שמבוססת בעצמה על ס"ס, וכגון שכופים בעל לתת גט, עפ"י מהר"ח פלאג'י בשו"ת חיים ושלום [ח"ב סי' י"ח] שכותב את המילה "לכפות" בזוג שפרוד י"ח חודש, ואי"ז הביאור בדבריו, ואכמ"ל] וכותבים שאעפ"י שבשו"ת יביע אומר כתב שאין הכוונה כפייה ממש, מ"מ אפשר לצרף את דעת הגר"צ בוארון שהכוונה לכפייה ממש, והיינו שבמקום לעשות ס"ס הפוך, שיאמרו שאף לדעת מהר"ח פלאג'י שהיא דעה יחידאה, ולא מצינו לה רמז בדברי הראשונים, י"ל שאין כוונתו לכפייה ממש, לוקחים את דבריו, ועושים ע"ז ספק נוסף, שהכוונה לכפייה ממש, ובדור הבא יקחו את דבריהם עצמם, ויעשו ע"ז ספק נוסף, וכך יהיה בכל דור ודור, ותורה מה תהא עליה. [ועוד שהם לא יתחילו את הנדון מהדעה המחמירה ועד הדעה המקילה, אלא מעיקרא יתחילו את הנדון בדעה מקילה יחסית, ויעשו עליה עוד ספק].

ומצוי לראות אצל רבנים מסוימים שבכל נושא שנוי במחלוקת הם יפסקו לקולא, וכששאלתי אחד מהם האם ישנו נושא אחד שנוי במחלוקת שהוא מחמיר,

דאורייתא⁽¹¹¹⁾, והסכים עמו אותו רב, ושוב אמר לו הגר"ח, שהלא הוי דם שבישלו, ומבו' בתוס' בפסחים [כב,א] שדם שבישלו הוא דרבנן, וא"כ שוב הוי ספק דרבנן, והסכים עמו אותו רב, ושוב טען לו הגר"ח, שהלא מדובר בבשר נבלה, וא"כ הדם אסור מחמת היותו דם נבלה, ובוזה אין דין דם שבישלו מדרבנן, ושוב הסכים עמו אותו רב, ושוב טען הגר"ח שהלא בהמה זו הייתה בהמה טמאה, וא"כ אין לה דין נבלה, שהלא אין דין לשוחטה.

כא. אג'דה בהלכה

טענה מצויה היא אצל דיינים ממערכת בתי הדין הרבניים [ראה באגרת הפרידה לדיינים בשו"ת לב שומע לשלמה להרב שלמה דיכובסקי, ח"א בתחילתו, ועוד], שהדיין צריך לראות את האישה כאילו היא בתו, וכביכול כל המחמירים אם הדבר היה קורה בביתם הם היו מקילים, אכן לענ"ד יש בזה שיבוש, שאינו דומה עגונה שבעלה נעלם, שאז שהשאלה היא כלפי שמיא, וצריך להידחק ולהתיר, לבין אישה שלא מסתדרת עם בעלה, אף אם זה באשמתו, שהר"ז כדיני ממונות, שמי שרואה את אחד הצדים כקרוב משפחתו, הרי הוא חוטא לתפקידו כדיין, וידידי פרופ' אבישלום וסטרייך שיחי' העירוני לדברי שו"ת התשב"ץ [ח"ב סי' ח'] שמבו'

(111) יש להעיר, שלכאן' תמוה לומר שהדם עצמו יהיה אחד חלקי שישם מכל הסיר, [אם הספק היה אם החתיכה כולה היא אחד משישים], וצ"ע.

זליכה זצ"ל רבה של פרדס כץ, וסיפר הגר"י זליכה שהיה אצלו מעשה כזה, והורה לו הגר"ש ואזנר זצ"ל שיבקש מאשכנזי המיקל בדיני חזרה שיעשה בשבילו, והגר"ד לנדו טען כנגד זה ואמר שהרי לשיטתו אף לגוי אסור לתת שיעשה בשבילו כיון דהו"ל אמירה לעכו"ם, וא"כ במאי גרע היהודי מעכו"ם לגבי זה, וכמו"כ יל"ד בזה משום מעשה שבת, שהרי לשיטת המחמיר נעשתה מלאכה, ואמנם בזה יש להקל משום שמקילים במעשה שבת בדבר התלוי במחלוקת הפוסקים, וכמ"ש הביאור הלכה [סי' שי"ח], וכמו"כ באופנים מסוימים יל"ד בזה משום מוקצה, ולכאור' נראה לחלק בין מחלוקות שהם שורשיות ועתיקות וכמו מחלוקות השו"ע והרמ"א, שאין הדבר תלוי בבחירת האדם, ואם נולד ספרדי מחויב לפסקי השו"ע, ואם נולד אשכנזי מחויב לפסקי הרמ"א, דאז ודאי שאין לראות את הצד השני כחוטא, אולם במחלוקות בזמננו, דיי"א שבזה לא נאמר אלו ואלו דברי אלוקים חיים, ובפרט אם הוא עצמו למד את הסוגיא ויצא לו להחמיר, אפשר שאסור לו לבקש מהמיקל שיעשה לו מלאכה.

כד. רוח ההלכה

הנה נושא זה אפשר לשייך אותו גם לחלק ההשקפתי, אבל לענ"ד יש בו רובד נוסף שנקרא רוח ההלכה, ומתבטא העיקר בפטנטים טכנולוגיים לשבת, וידוע כמה כאב מרן הקהילות יעקב על הפטנטים של

לאחר מחשבה אמר שהוא אוסר להסתיר מידע בשידוכים [שכידוע אי"ז חומרא, אלא עניין של בין אדם לחבירו].

ובשונה מהגר"ע יוסף, שאמנם שיטתו גורמת שיהיו יותר קולות, כיון שמצרפים יותר שיטות לס"ס, אולם בלא מעט דברים הוא מחמיר כגון, מפעל הפיס, פאה נכרית, קוסם, אהל לגגון, מחיצה בסוכה, רגל על רגל בבית כנסת, חלק בית יוסף, רבינו תם לחומרא, תפילין דרבינו תם, אחוז המים ביין, ועוד.

כב. הפנייה לרב מיקל

נקודה נוספת שעומדת למבחן ברמת ההחלטיות של הפוסקים, היא האם הפוסק המחמיר מפנה לפוסק המיקל, ומצינו כמה דוגמאות לפוסקים הפנו לרבנים שהקלו, כגון הגר"ע יוסף זצ"ל שהפנה אל הציץ אליעזר בענין הפלה, שהציץ אליעזר מיקל בזה, וכן שמעתי מהגרמ"מ לובין שליט"א שהגר"נ קרליץ זצ"ל הפנה אל הגר"ש וואזנר זצ"ל במקרים מסוימים לגבי הפריה חוץ גופית, וכן הגרב"צ אבא שאול זצ"ל הפנה בענין מסוים בלכות טהרה אל הגר"ע יוסף זצ"ל.

כג. האם יש צד שני

ובענין האם מותר למחמיר לבקש מהמיקל שיעשה מלאכה בשבילו, והנה לפני למעלה משלושים שנה בשמחה בבית אאמו"ר שליט"א השתתפו הגר"ד לנדו שליט"א ולהבחל"ח הגר"י

המכון המדעי טכנולוגי¹¹²) [ראה קובץ אגרות וכתבים דרך אמונה עמ' צח], וכן רבנים רבים יצאו כנגד מכון "צומת", וזה משום שלדעתם יש כאן עקירת צורת בשבת, [וזה כמובן מלבד הטענות ההלכתיים כנגד פתרונות הגרמא למיניהם], ולעומת זאת בענין שכר שבת לבעלי קוראים וכן לעובדי ישיבות, שנדחקו להתיר בזה, כיון שלא ראו בזה עקירת רוח ההלכה, כיון שמדובר בתכלית ראויה, וכן הגר"מ פיינשטיין לא כתב בספרו את היתרו להשתמש במכונת גילוח, מכיון שסו"ס צורת יהודי היא עם זקן.

כה. סיכום תקופת הקורונה מבחינה הלכתית

הנה בתקופת הקורונה, מניסן תש"פ ועד שלהי חורף תשפ"א, ראינו בעינינו את העובדה המצערת שמאז שהסתלק מאיתנו פוסקי הדור, הגרי"ש אלישיב, הגר"ע יוסף והגר"ש וואזנר זצ"ל, כבר אין הנהגה ציבורית הלכתית, וע"כ היה בלבול גדול בציבור, וכל רב הורה בצורה שונה, ודבר זה התבטא במגוון שאלות, סגירת הישיבות, מנייני חצרות, האם להתחסן כנגד הקורונה, ועוד.

וכן בענין שאלת הע"ז בפאות מהודו, שבשנת תשס"ד רוב ככל הציבור החרדי החמירו בזה, ונשות ישראל הורידו מיד את הפאות הנוכריות מראשיהן, ולעומת זאת בשנת תשע"ז ובשנת תשפ"א, למרות שרוב הרבנים שעסקו בנושא כתבו לאסור, וכמעט אין רב מפורסם שהתיר בפומבי, ואעפ"כ רוב ככל הציבור אינו מתייחס לזה כלל¹¹³), וזה משום שלצערנו שאין כיום הנהגה ציבורית הלכתית.

כו. אנשי אמון של רבנים בבירור המציאות

הנה הרבה מהמחלוקות הם מחמת שהמציאות אינה מוסכמת בין הרבנים החלוקים, [ולדוגמא, בפרשיית עוף בראקאל שהתעוררה בקיץ תשע"ז, אמרתי שבעתיד שיחקרו פרשייה זו, יתבלבלו מהנתונים הסותרים, ויתרצו דתרי בראקאל הו...], וכן מצינו להגרי"ש אלישיב זצ"ל שסתר משנתו בענין מיחם בשבת, ונחלקו בדעתו הגר"ד מורגנשטרן שליט"א והגר"י דרזי שליט"א, ושמעתי מהגרא"צ ישראלזון שליט"א נכדו של הגרי"ש, שזה מחמת שכל אחד הציג את אופן פעולתו בצורה שונה, ודבר זה מאיר באור אחר את המחלוקות במציאות שרואים בחז"ל

¹¹²) שבתחילה נקרא המכון המדעי טכנולוגי לבעיות ההלכה, וידוע מה שאמר הגר"ש שכדרון זצ"ל שיש כאלו שאין להם תרי"ג מצוות אל תרי"ג בעיות..., ודבר זה ניתן לראות בתבדל בין ציבורים שונים, האם הם מהדרים במצוות, ומחפשים לעשות מצוה בשלימות או שרק כדי לצאת יד"ח.

¹¹³) ואינו מכיע דעה בנושא זה, והרצנה להעמיק בנושא זה יראה בספר "הכצקתה" של ידידי הרה"ג יואל שילה שליט"א המוכיח שאין לחוש לזה, ובקונטרס "וילאו למצוא הפתח", מה שהגיב על דבריו.

ובספרי הפוסקים, שהלא אם בימינו שהנגישות למידע היא כ"כ גבוהה, וכן אמצעי התקשורת בין הרבנים משופרים מאוד, מבחינת היכולת לדון זה עם זה בהלכה, ואעפ"כ רואים שלא כולם הושוו בבירור המציאות עליה הם דנים, ק"ו בזמננו, [ובמאמר המוסגר, יש לציין שעם כל הטענות על רבנים שכביכול אנשי ביתם מטעים אותם, ולפעמים אכן יש צדק בטענה זו מבחינה עובדתית, אולם הניסיון הוכיח שרבנים שאין להם אנשי אמון שיודעים לברר בשבילם מבחינה מקצועית שאלות שעומדות על הפרק, טועים הרבה יותר, וכבוד ה' הסתר דבר, ואכמ"ל].

כו. שיקולים לאומיים

הנה אצל הרבנים מהחוגים הלאומיים מצינו שמצרפים שיקולים לאומיים בפסיקת הלכה, וכגון בנושא העלייה להר הבית, שיש רבנים מחוג זה שחלקו על גדולי הרבנים מהחוג שלהם שאסרו את העלייה להר הבית מטעם זה, וכן אף היתר להוריד דגל של הרש"פ בשבת ע"י חילול שבת כדי לראות את ריבונותנו, ואצ"ל ששיקולים אלו זרים לנו ציבור בני התורה.

כח. סיבות לא ענייניות

הנה ישנם רבנים שלכא' פוסקים מסיבות לא ענייניות, כגון רבנים שאוסרים פאות, ותפסו "טרמפ" על נושא הפאות

מהודו, וכך שמעתי באזני מאחד הרבנים החתומים על המכתב לאסור את השער מהודו מחמת ע"ז, שאינו יודע כלל מהנעשה, אלא שכיון שאוסר את הפאות באופן כללי ע"כ הצטרף לאסור¹¹⁴), וכך שמעתי ממקורבו של אחד מגדולי הרבנים הלוחמים בנושא, וכך כתב הגרמ"מ שפרן שליט"א בהסכמתו לספר "הכצעקתה" של ידידי הרה"ג יואל שילה שליט"א, [ואמנם כמובן איני בא להכליל את כלל האוסרים, שהלא הגר"מ שטרנבוך שליט"א הוא מגדולי הלוחמים בשער מהודו, ומאידך הוא מגדולי המצדדים בפאה נכרית], ולעומת זאת הגר"ע יוסף זצ"ל שכשפסק הגרי"ש אלישיב זצ"ל לאסור את הפאות מהודו בשנת תשס"ד, לא קפץ על המציאה ודיבר כנגד הפאות, ואמר שאין מערבין שמחה בשמחה [שו"ת מעין אומר] וכמובן שיש שיאמרו שדבר זה הוא לגיטימי בהחלט, כיון שזו הזדמנות להעמיד את הדת על תילה.

כט. צורת פסיקה במהירות

ז"ו אחד הנושאים שמחמתם ישנם מחלוקות וסתירות היא צורת הענייה על השאלות, ולדוגמא, הגר"ע יוסף זצ"ל שענה בדרך הילוכו להרה"ג יהודה נקי שליט"א מח"ס מעין אומר, לעיתים היה עונה במהירות, ולא הבין כ"כ את השאלה,

114) למרות שיש בכך השלכות לגברים שהולכים עם פאה נכרית מחמת שיש להם נשירת שיער, או לנשים שהולכות עם פאה נכרית בבית, שהדבר מותר לכ"ע.

ל. היכולת לחלוק על אחרונים

מדור קודם

שמועתי בשם הגר"א וייס שליט"א, שכיום הדורות התהפכו, ואם הוא חולק בדבר הלכה על השואל ומשיב הדברים מתקבלים, אולם אם הוא חולק על הגר"ש אלישיב זצ"ל, יש אנשים שמתקוממים על כך.

לא. לסמוך על אחרון לקולא,

כשדברי אינם מובנים

זו אחת הנקודות המצויות אצל הרבנים המקילים, שאם ימצאו אחרון שמיקל בנושא מסוים, למרות שקולא זו תמוהה מחמת קושיות רבות שיש עליה, ונחשבת לדעה דחויה, מ"מ יצרפו אותה לס"ס, ולעיתים אף יסמכו את ידיהם עליה, מבלי לדון בכל הטענות כנגד אותה שיטה, ודוגמא לזה מצינו בענין ההסתמכות על דעת הפנים יפות [פרשת אחרי מות] שס"ל שדין רוב בעילות אחר הבעל, אינו רוב מספרי, אלא שרוב הנולדים נולדים מבעלי אימותיהם, ודברי צ"ע מכמה סוגיות מפורשות, ולא מצינו היתר זה בראשונים, וכן מהיכ"ת לצרף את כלל הילדים שאינן בכלל הספק, לדין רוב שרוב הנולדים נולדים מבעלי אימותיהם, שהלא כאן איתרע חזקת הכשרות של אימותיהם, ודמי לדברי הרעק"א בכתובות [יגב] לגבי חזקה אישה מזנה בודקת ומזנה, שאע"ג דהוי חזקה נגד רוב, אולם חזקה זו מלמדת שאינה מהרוב, ואף אם נאמר שאין

וע"כ אמרו הרבנים שאין לסמוך על ספר זה למעשה, [ואף המחבר כותב זאת בהקדמתו לספרו], והגר"ש אלישיב זצ"ל היה עונה כהרף עין על שאלות, וכן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל היה הולך כשלפניו שורת אנשים ועונה ברגע כמימרא אסור או מותר, ודחה את הטענות כנגד צורת הוראה זו, [ואמר שמי שלמד מאות פעמים ש"ס ושו"ע יכול פסוק כך, וכן הגר"ש אמר שרק אם ההלכה ברורה כמו שהספר פתוח מול העיניים, יכול לענות בע"פ] לעומת זאת רבני חוג חזו"א, ובראשם הגר"נ קרליץ זצ"ל ותלמידיו, הקפידו מאוד לענות במתינות, ולא היה אכפ"ל להגר"נ שממתינים אנשים רבים בתור, ואמר שיש לברר ולהסביר את הענין עד שש פעמים, ובתחילה לא הסכים שמוצי"ם מטעמו יענו לשאלות בטלפון, כיון שהשאלה אינה ברורה כל צרכה, וכן הרב אינו רואה את מי שעומד מולו, וע"כ אינו יודע האם הוא בן תורה שאפשר להחמיר לו, או בעל תשובה בתחילת דרכו שיכול לסמוך על עיקר הדין, ובדידי הוי עובדא שהייתי אצל אחד הרבנים שעונה במהירות גדולה, ושמעתי ששאלוהו בטלפון האם צריך להפריד את הגניזה מהעיתון, והרב ענה שיותר, והשואל הבין שהכוונה שיכול לזרוק את העיתון כולו לאשפה, ולא הבין שהכוונה שיכול לזרוק את העיתון כולו לגניזה, למרות שיש בו דברי חול, עד שתפסתי את ענין האי הבנה והעמדתי את השואל על טעותו.

בקושיות אלו כדי לדחות את דברי הפנים יפות, אולם מ"מ לא נעשה ניסיון ע"י הדיינים שמשמשים בהיתר זה בצורה גורפת, לדון בכל הטענות הללו, [ואכן נכתב קונטרס "מוציא אסירים בכושרות ע"י ידידי הרב יוסף רפאל סאסי, להשיב על הטענות הללו, אולם עד השנים הארונות לא טרחו המתירים להסביר את דבריהם, ומשמע שהם סומכים עליו למרות כל הטענות, ובדידי הוי עובדא שעליתי למעונו של הגר"צ בוארון שליט"א חבר ביה"ד הגדול, שמסתמך אף הוא על היתר זה, בחוה"מ סוכות תש"פ ושאלתיו מה הביאור בפנים יפות, ואמר שאין לו בזה ביאור, ושאלתיו איך הוא מיקל על פיו, והלא יש ע"ז קושיות רבות, ואמר "אתה יודע איזה גאון גדול הוא היה?, וכי נראה לך שהוא לא ידע את כל זה"].

לב. שורש נשמתם

יש שכתבו שלמיקל ולמחמיר יש שורש נשמה אחר, וזה מנשמת בית שמאי וזה מנשמת בית הלל, ואין לי עסק בנסתרות, ומצינו דבר מעניין, מחלוקת קיצונית האם מי שמחמיר זה מעיד על פגם בשורש נשמתו, וכפי שיש מי שכתב, או בדיוק להיפך, שהמיקל הוא זה שיש פגם בשורש נשמתו.

לג. רבנים שעונים ברדיו

הנה ישנה תופעה שקיימת כבר מספר שנים שבערוצי התקשורת המופנים לציבור החרדי, ישנם רבנים שעונים על

שאלות המאזינים בשידור חי, ומהם הג"ר בן ציון מוצפי שליט"א, הג"ר אברהם יוסף שליט"א, הג"ר אופיר מלכה שליט"א, הג"ר אהרן בוטבול שליט"א, והג"ר בנימין חותה שליט"א [שכעת אינו עונה אלא למי ששלח את שאלתו קודם לכן, ואח"כ עולה שוב לשאול את שאלתו], ובקיץ תשפ"א דיבר כנגד זה בחריפות הגר"י יוסף שליט"א, ואמר שאין לענות בשידור חי, אא"כ מקבל את השאלות מראש, ואף הגר"ע יוסף זצ"ל שהיה עונה על שאלות ברדיו קול ישראל, לא ענה על שאלות בהפתעה אלא על שאלות שהביאו לו קודם לכן, ומשאלות אלו יצא לאור שו"ת יחזקאל דעת, ובאמת יש בדבר זה שעונה בשידור חי בהפתעה מספר בעיות, א' שקשה לומר איני יודע, ויכול לבוא לידי תקלה, ב' שלעיתים שואלים שאלות בנושאים שאסור לדבר עליהם בציבור, ג' ששואלים בכל חלקי התורה, ונדיר מאוד למצוא אדם שיכול לענות בכל הנושאים בלא עיון בספרים כלל.

לד. הצטרפות רבנים לקול קורא

בסוגיות הלכתיות

הנה ידוע על הגריש"א (כמדומה נכתב במבוא לספר אגרותיו) שאם הסכים לגמרי חתם שמו, אבל כשכתב "גם אני מצטרף" וכדו' כוונתו שאמנם אינו מסכים לכל מילה במה שכתוב, והצטרף לעיקרון. ושמעתי שהגר"ש אויערבאך זצ"ל, לעיתים היה חותם את שמו בלבד, ולעיתים היה כותב בלאאמו"ר

הגרש"ז, ושמעתי שזה משום שכשהיה בטוח שאביו מסכים לדבר זה, היא מציין את שם אביו, משא"כ במקומות שלא היה בטוח שאביו היה אכן מסכים לדבר זה.

לה. חכם שאסר

הנה הרבה מהמחלוקות הוכרעו לאיסור, מחמת שהיה חכם גדול בדורו, שאסר את הנדון, וממילא הבאים אחריו אסרו זאת, למרות שמעיקר הדין הם סברו להתיר, אלא שנמנעו מלהתיר מחמת דין חכם שאסר.

לו. בד"ץ העדה החרדית

הנה בד"ץ זה ידוע בכל העולם באמינותו בענייני כשרות, וכמעט אין אדם בעולם שאינו אוכל מהכשר זה, אולם אם נתבונן נראה שאמנם יש בהכשר זה הקפדה רבה על כל הדברים העיקריים, אולם בנושאים עקרוניים, יש כמה וכמה עניינים שהם נוקטים לקולא, עכ"פ ביחס לדעת החזון איש, כגון בענייני שמיטה, עירובין, נדה, תולעים, שחיטה, ריבית.

לו. ספרים שנאמנותם מוטלת

בספק

הנה ישנם מספר ספרי הלכה, שנאמנותם מוטלת בספק, מכיון שיצאו לאור לאחר פטירתו של הרב שבשמו הדברים כתובים, ויש בדבריהם סתירות לפסקים אחרים, וכן תמיהות כאלו ואחרות, ונציין את חלקם.

אור לציון, הנה על חלק ב' מספר אור לציון [ומסתמא אף על שאר החלקים שיצאו לאחמ"כ] כתב הגר"ע יוסף בשו"ת יביע אומר [ח"ט או"ח סי' צ"ו] רשימה ארוכה של השגות, וע"כ כתב שספר זה אינו מוסמך, ומר בריה דרבינא לא חתים עלה, ודבר זה נדון בקונטרס תשובת ציון, לידידי הרה"ג אליהו אבא שאול שליט"א [נכדו של הגרב"צ] שהשיב על ההשגות, ומאידיך בקונטרס מענה יוסף לידידי הרה"ג יוסף רפאל סאסי שליט"א השיב על דבריו, ולענ"ד רוב השגות הגרע"י הם השגות שהם חולקים בהם אף בח"א של אור לציון, כלומר זה חלק ממחלוקת בכללי הפסיקה, ואין בכך ראייה שספר זה לא יצא מתח"י של הגרב"צ, מלבד כמה הערות בודדות, ובתשובת ציון כתב שכל הכתב יד וההקלטות של הגרב"צ שמהם יצא הספר, נמצאות במכון אור לציון, וא"כ מן הראוי שיחשפו את הדברים בפני הציבור, וראה עוד במאמרו של הג"ר משה אברהם פטרובר שליט"א בקובץ ישורון [כרך לח עמ' תקפג, וכרך לט עמ' תתסט].

אשרי האיש, ספר זה מביא את כל פסקי הגר"ש אלישיב, מכל הספרים שהביאו פסיקותיו, ובאופן טבעי, אי אפשר לקבל את כל דבריו כדברים חתומים, מכיון שבדאי אין כל המקורות מספיק מוסמכים.

מעין אומר, ספר זה יצא ע"י הרה"ג יהודה נקי שליט"א ובו פסקים מהגר"ע יוסף זצ"ל, אלא שהדברים נעשו בדרך הליכתו של הגרע"י ולא בעיון כל הצורך,

וע"כ נמצאו בו פסקים מוזרים, כגון שהתיר לרב מקובל לראות מקום המכוסה באישה, וע"י כך לרפאותה.

מאורי האש השלם, ספר זה מביא הרבה מפסקי הגרש"ז אויערבאך בעניני חשמל, בעריכת הג"ר זלמן מנחם קורן שליט"א, והג"ר אפים אריאל בוקוולד שליט"א השיג ע"ז שספר זה אינו מוסמך, מכיון שאינו מכלי ראשון אלא מפי שמועות, ובודאי שאי אפשר לתארו כאילו הוא ספר שיצא מתח"י הגרש"ז, וראה את מאמרו של הרב בוקוולד ותגובתו של הרב קורן בישרון [כרך כט עמ' תתצג - תתקט].

לח. סתירות וחזרה

לעיתים לא מעטות מצינו מחלוקות בפסיקה של אותו פוסק, ובהרבה מהמקרים זה משום שאכן הפוסק חזר בו, אף אם לא ציין זאת בפירושו, ולעיתים זה מחמת סיבות ספציפיות, של אותה שאלה⁽¹¹⁵⁾, ולעיתים זה מחמת ההבדל במקור השמועה באותו פוסק, ועל כן יש לברר מהו מקור השמועה, וכן רצוי שכל אדם שמביא שמועה מפוסק מסוים, יציין את תאריך הפסיקה, כדי שיוכלו להשוות לפסיקות מוקדמות או מאוחרות.

לט. חומרא דאתי לידי קולא

ידועים דברי הגר"ח מבריסק, שהיקל בעניני חולה ביום הכיפורים,

[שחולה שיש בו סכנה אוכל כדרכו, ולא רק לשיעורים], ואמר שאינו מיקל בהל' יום הכיפורים, אלא מחמיר בדיני פיקוח נפש.

מ. תקופת הפסיקה

כמובן שיש לבדוק בכל דבר מתי נאמר הפסק, כיון שבהרבה נושאים הדברים משתנים מבחינה מציאותית, כגון בריבית, ברכות, כשרות, אחוז המים במין ענבים, וכדו'.

מא. לפלפולא ולא לפסק הלכה

הנה ישנם רבנים, [ולא בהם אנו עוסקים במאמר זה] שרוב עיסוקם היה בפלפול ולא בהלכה למעשה, ועל כן כשכתבו דברים שנוגעים להלכה, לעיתים טעו בטעויות חמורות, וכגון אחד מחשובי ראשי הישיבות שכתב מחמת סתירה ברמב"ם, שיש שני דינים בגירות, גר שמקבל עליו תומ"צ וחייב בשמירת תומ"צ, וגר שלא מקבל עליו תומ"צ, והוא גר, אלא שאינו חייב בתומ"צ, ולצערנו מסלפי התורה, השתמשו בדברים אלו.

מב. לשון נחרצת בפסיקה

יש לדעת ולהבדיל בלשונות הפוסקים, שלעיתים כותבים "אסור באיסור חמור", ולעיתים "אסור", וכן "יש להימנע" או "ראוי להחמיר", ויש דרגות בחומרת

(115) ובענין השאלה האם להעדיף ספרי פסיקה או ספרי שו"ת, ראה במאמרו של הרב איתם הנקין הי"ד, בהמעין נט - א עמ' 19

מה. היכולת להחמיר בממוזרים ובעגונות

ראיתי בשם החזון איש, שרב שאינו יכול לאסור עגונה, אין לסמוך על היתריו בעגונות, ודו"ק היטב בזה.

מו. אג'דה בפרסום

לצערנו בדור האחרון התחילה להתפתח תופעה, ובצורה בולטת יותר בציבור הספרדי, שההלכה הפכה למפלגתית, והדבר מהווה מחלקת בין קהילות שונות בציבור הספרדי שכל אחד מחזק את פסקי רבו, והנה עצם העובדה שאדם נלחם להצדיק את פסקי רבו, כבר היה לעולמים, ואין בכך דבר חדש, אולם מאידך צריך גם יושר אינטלקטואלי ולהודות ששיטה זו, אף אם אפשר להידחק ולהעמידה, הרי זה דוחק, ולא דרך הישר, ולצערנו בענין זה האמת נעדרת, [גם נעדרת, וגם נעשית עדרים עדרים].

מו. אסור לאומרו בפני ע"ה

יש דברים שהשכל הישר מחייב זהירות בפרסומם, וכגון בענין השאלה האם מותר לגזול מהמדינה, שכמעט כל הרבנים שהתירו, לא כתבו בענין זה מאומה [ובשונה מהרבנים שאסרו, שכתבו זאת בספריהם], וכל מה שיש בענין זה הם שמועות מפה לאוזן, בבחינת תורה שבעל פה, וע"כ א"א לדון בסוגיא זו רק על פי התורה שבכתב בנושא זה, וד"ל.

הדבר בכל סוג לשון, ועל כן אין זה מחלוקת בהכרח כשיש לשונות שונים, כי לעיתים סגנון הכתיבה שונה, ותלוי למי התשובה נאמרה, ועכ"פ יש להתבונן בלשון הפסק האם הוא באופן נחרץ אם לאו.

נג. הוראה לספרדים

יש הסוברים שיש עדיפות לספרדי ללכת אחר פוסק ספרדי, ולאשכנזי ללכת אחר פוסק אשכנזי, ואליבא דאמת אין לזה שום שייכות, וכביכול יש ב' תורות, ואין שום סתירה בין ספרדי לתלמיד של החזון איש, וכבר אמר ע"ז הגר"י פוזן שליט"א שהוא כמו שג'ינג' ישאל רק רב ג'ינג'...

מוד. קביעת המטרה מראש

במכתב של הגר"ש רוזנברג שליט"א מ"ח חשוון תשפ"ב על ביטול קידושין מחמת מקח טעות שנעשה ע"י ביה"ד הרבני בתל אביב, כתב בתוך דבריו "והמתירים גילו דעתם דיש להתיר כל עגונה יהיה מה שיהיה, וא"כ אי אפשר להסתמך כלל על פסקיהם, ואין לדיין סיעתא דשמיא לכזין אל האמת, אא"כ מגמתו להוציא הדין לאמיתו, אם לאיסור ואם להתיר, ולא כשמחפש מלכתחילה את צד ההיתר", וזהו משפט שמסמל את הבדלי הגישות בין הפוסקים שיש דיינים רבים כיום שמצהירים שמחפשים דרכים להתיר, והנה מצינו בירושלמי בסנהדרין [פ"ג ה"ט] שלקבוע על אדם שהוא ממזר הרי זה כדיני נפשות, וא"כ אתי שפיר שיש כעין דין "והצילו העדה".

מח. לפרסם דבר התמוה לרבים

הנה באב תשע"ט התפרסם מעשה בסרבן גט מארה"ב שמתה אימו, והביאו את גופתה לקבורה בארץ, ובהוראת הר"ד לאו לא הניחו לקבור את אימו עד שיתן גט לאשתו, ודבר זה בעייתי מבחינה הלכתית, שלא נכתב בראשונים שאין לקבור את הוריו של הסרבן, אלא את בניו, למרות שמציאות של קבורת הוריו היא מצויה יותר, ושמעתי לבאר שהטעם שלא כתבו על קבורת הוריו כיון שהדבר מוטל על אחיו, וא"א למנוע מאחיו מלקבור את הוריהם, וא"כ אף בענייננו ל"ש למנוע את אר האחים מלקבור את האם, ולענ"ד יש בכך סברא שאדם מחויב בקבורת הוריו יותר מאשר קבורת בניו, וראה עוד בענין זה בשו"ת יביע אומר [ח"ח אה"ע סי' כ"ה]. ובקובץ תחומין [כרך מ'] כתב הרב שלמה דיכובסקי שאף שאין בעיה עקרונית בפסק זה, מ"מ הוא דבר התמוה לרבים, וע"כ אין לפרסם פסק זה.

מט. פסק הרב עמאר לענין תולעים

הנה ראיתי בספר תומת ישרים מהרב שלמה משה עמאר, שכתב שאחר ששמע ממומחה שבירקות עלים נקיים מחרקים יש חומרי הדברה בכמות עצומה מעל המותר, ע"כ אין לאכול ירקות אלו, וחמירא סכנתא מאיסורא, והדברים פלא, שהלא כל ציבור בני התורה אוכל מירקות אלו עשרות בשנים, ואין פרץ ואין צווחה,

ושומר פתאים ה', ועוד, דא"כ היה לו לאסור לאכול ירקות אלו, כי המציאות היא שקשה מאוד לבדקם מתולעים, ולכה"פ במקומות ציבוריים, שאין אפשרות לבדוק בצורה רגילה יש לאסור.

נ. קבלה והלכה

זקן אחד הנושאים הטעונים, בפרט בציבור הספרדי, שבהלכותיו הולך יותר אחרי הקבלה, וקולמוסים רבים נשתברו ע"ז, ויש כמה פולמוסים ידועים שתלויים בשאלה זו, כגון אמירת מעין שבע בליל הסדר שחל בשבת, שלפי הקבלה יש לומר ולפי הפשט אין לומר, או האם להוציא ציציות לבחוך, שלפי הקבלה יש להצניע את הציציות, אולם יש לציין שהנה לגבי הנחת תפילין של יד בישיבה, שעפ"י הפשט יש להניח בעמידה, ולפי הקבלה יש להניח בישיבה, אולם דעת הגר"א שאף לפי הקבלה יש להניח בעמידה, [עי' משנה ברורה סי' כ"ה סקי"א] ולכאור' לא מצינו שיש סיבה להעדיף מקובלים ספרדים על פני מקובלים אשכנזים, ומי לנו גדול כהגר"א בתחום הקבלה.

נא. לא תגורו מפני איש

הנה כתב הגרע"י בשו"ת יביע אומר [ח"ד או"ח סי' ל"ד] להתיר שימוש בדוד שמש בשבת, וראיתי מובא שהגר"צ אבא שאול זצ"ל כתב ג"כ תשובה להתיר, אולם יעצו לו שלא יוציא כן, מחמת שלא יעמוד בלחץ של האוסרים, וע"כ חיכה שהגרע"י יתיר דבר זה.

נב. מי מתבטל בפני מי, מי היה
פוסק הדור, ולמי הדבר בוער
יותר

לרבנים שמתיעצים עמו, ולא להמון העם]
אולם מדגיש שכך נראה לו, ואינו אומר
זאת כדבר מוחלט (116).

נד. טיעונים לא קבילים

וכדי שלא יאמרו שח"ו אני כותב סיבות
פסיכולוגיות אצל רבנים, אין כוונתי
לזה, ואדרבה כל השיקולים שמניתי כאן
הם שיקולים הלכתיים שיש לשקלם, אלא
שאינם לגופה של הלכה, ולעומת זאת
כמובן שאיני מקבל טיעונים שבאו
ממחוזות האקדמיה כביכול אחד מגדולי
הפוסקים היקל בענין מכשרי שמיעה בשבת
מחמת שאימו הלכה עם מכשיר שמיעה,
ורחמנא ליצלן מהאי דעתא.

לסיום, המסקנא העולה מהמאמר,
שבשונה ממה שלעיתים
חושבים, אין סיבת המחלוקת המרובות,
היא היכולת לדון בצורה העניינית, והעדר
כבוד לצד השני, אלא שיש שיקולים רבים
מסביב להלכה, שכל פוסק שוקל באופן
שונה, אכן, המסקנא המצערת שעולה
ממאמר זה, שהיכולת לדון בהלכה לאמיתה
של תורה בין רבנים ממגזרים שונים,
פוחתת והולכת, מכיון שכמות הדעות
הקדומות בכל נושא שאי אפשר לדון
עליהם, עולה משנה לשנה.

בפולמוס עוף הבראקאל בקיץ תשע"ז,
ראינו בבירור שלמרות שכל
תלמידי הגר"ש וואזנר והגר"נ קרליץ העידו
בבירור שרבותיהם אכלו מעוף זה, וס"ל
שהוא עדיף על עופות הפטם הרגילים, עם
זאת המאבק כנגד עוף זה שבראשו עמד
הגר"מ שטרנבוך הצליח יותר, וזה מכמה
טעמים, חדא משום שכל מערכות הכשרות,
ובהם בד"ץ העדה החרדית והרב לנדא,
התנגדו לעוף זה, והטעם העיקרי הוא
שהגר"מ שטרנבוך דיבר כנגד העוף שאסור
באיסור גמור לאכול, ואין לאכול בביתו
של מי שאוכל עוף זה, ואילו המצדדים
בעוף לא ס"ל כך כנגד עוף הפטם, וע"כ
הייתה רתיעה בציבור מלאכול עוף זה.

נג. יראי הוראה

הנה ישנם רבנים שהם יראי הוראה, וכגון
הגר"ח קניבסקי שליט"א שכתב
בתחילת ספרו שונה הלכות שאין לסמוך
להלכה למעשה על ספרים אלו, וכן מצינו
אצל עוד רבנים מחוג זה, כגון הגר"ד לנדו
שאמנם עונה על שאלות הלכתיות [בעיקר

(116) ובהו"מ פסח תשפ"א עליתי למעונו, ואמרתי ששמעתי בשמו דבר מסוים, ומיד הפסיק את דברי, ואמר שאינו אומר
שום דבר, אלא רק מצדד.

לעילוי נשמות

הבה"ח חיים ז"ל
בן הג"ר יעקב שיבלחט"א
נלב"ע ב"א אייד תשס"ח

